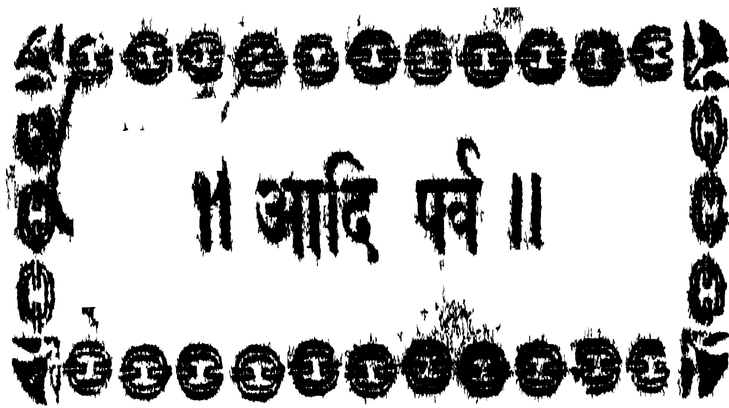

॥ आदि पर्व ॥

આ આવૃત્તિમાં કોઇ પણ સુધારો વધારો કરવામાં આવ્યો નથી.

भारतार्थप्रकाश.

The Bharatartha-Prakash.

आदिपर्व.

પર્વ ૧ લું.

आवृत्ति त्रीजी—प्रत २६०.

રા. રા. ભાઇશંકર નાનાભાઇ સોલિસીટરની
સહાયતાથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

ભટ્ટ. મણિશંકર મહાનંદ તરફથી
રા. રા. રવિપ્રસાદ ગણપતરામ મહાનંદ.
અમદાવાદ.

अमदावाद—खाडीआमां "हितेच्छु" छापखानामां हरिप्रसाद
पितांबरदास महेताए मुद्रांकित कर्यु.

સંવત ૧૯૬૮, સન ૧૯૧૨.

મૂલ્ય રૂ. ૩॥.

ભારતાર્થ પ્રકાશ.

आदिपर्व.

॥ श्लोक ॥

॥ श्री कृष्णं सच्चिदानंदं सर्व धर्म प्रवर्तकं ॥
॥ नानावतारिणं वंदे रुक्मिणी प्राण वल्लभं ॥

અર્થ.

સત્ ચિત્, અને આનંદરૂપ, સર્વ ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરનારા, નાના પ્રકારના અવતારો ધરનારા અને રૂકિમણીના પ્રાણપતિ, એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને હું પ્રણામ કરૂં છું.

॥ श्लोक ॥

॥ नारायणं नमस्कृत्य नरंचैव नरोत्तमं ॥
॥ देवीं सरस्वतींचैव ततो जयमुदीरयेत् ॥

અર્થ.

નરમાં ઉત્તમ એવા નર, નારાયણ એવા ભગવાન, અને સરસ્વતી દેવીને નમસ્કાર કરીને પંડિત જનોએ સંસારને જીતે એવા ગ્રંથનો વિસ્તાર કરવો.

વાસુદેવ ભગવાન, બ્રહ્માજી, પ્રજાપતિઓ, વ્યાસજી, અને સર્વે વિઘ્નને ટાળનાર શ્રી ગણપતિને પ્રથમ નમસ્કાર કરૂં છું.

શ્રી મહાભારત કથા પ્રારંભ.

નૈમિષારણ્યમાં, કુળનાપતિ જે શૌનકઋષિ, તેના બાર વર્ષના યજ્ઞમાં સુખે કરીને બેઠેલા મોહોટા વ્રતવાળા બ્રહ્મઋષિઓની પાસે કોઈ વખતે સૂત જાતિમાં ઉત્પન્ન થએલા, અને પુરાણની કથા કેહેવામાં ઘણા કુશલ, એવા લોમહર્ષણના પુત્ર ઉગ્રશ્રવા, વિનયથી નમતા નમતા આવ્યા.

ત્યારે તે ઠેકાણે બેઠેલા ઋષિઓએ વિચિત્ર પ્રકારની કથાઓ સાંભળવાવાસ્તે તેનો સત્કાર કર્યો, અને તેણે પણ તે મુનિઓને હાથ જોડી પ્રણામ કરીને તેઓના તપની વૃદ્ધિ પૂછી. પછી સર્વે ઋષિઓ પોતપોતાને આસને બેઠા અને સૂતપુરાણી પણ તે ઋષિઓએ આપેલા આસન ઉપર ખુશીથી બેઠા. ત્યાં સર્વે ઋષિયોની ગમ્યે કોઈ ઋષિએ કથા સાંભળવા વાસ્તે તેઓને આવી રીતે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળા હે સૂત, તમે ક્યાંથી આવો છો અને આટલો વખત તમે ક્યાં હતા? તે મને કહો. એ સાંભળી સૂતપુરાણી ઋષિઓની મોહોટી સભામાં, રાજાદિકો તથા મુનિઓનાં જેમાં ચરિત્ર છે એવું યથાર્થ વચન કહેછે.

સૂત—રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ અને મહાત્મા એવા, પરિક્ષિતના પુત્ર જનમેજય રાજાના સર્પયજ્ઞમાં, તેની પાસે વૈશંપાયન ઋષિએ વિવિધ પ્રકારની વ્યાસજીએ કહેલી એવી ભારતની કથા કહી. તે મે ત્યાં સાંભળી. પછી કેટલાંક તીર્થો અને ક્ષેત્રોની પરીક્રમા કરીને બ્રાહ્મણોએ સેવેલા સમંત પંચક નામના દેશમાં ગયો. જ્યાં પૂર્વે કૌરવ પાંડવ તથા બીજા રાજાઓનું મોહોટું યુદ્ધ થયું હતું, ત્યાંથી હું તમારાં દર્શન કરવા માટે આ યજ્ઞમાં આવ્યો છું. તે તમે મોટા આયુષ્યવાળા, પરમેશ્વરમાં એકાગ્રચિત્ત રાખવાવાળા, સૂર્ય અને અગ્નિના સરખા તેજવાળા આ યજ્ઞમાં અભિષેક થએલા, જપ કરવા વાળા, અગ્નિમાં હોમ કરવા વાળા અને પવિત્ર છો; તેથી તમારા જેવાનો સમાગમ મારા જેવાને દુર્લભ છે. માટે હે ઋષિઓ, એવા મહાત્મા જે તમે, તે આસનની ઉપર સ્વસ્થ થઈને બેસી, અને આજ્ઞા કરો કે પુરાણાદિકોમાંથી હું શું આપને સંભળાવું?

પવિત્ર એવી પુરાણ સંહિતા, દા મોક્ષ અને રાજધર્મવાળી કથાઓ, નગરામાદિકોનું ચરિત્ર, ભૃગુઆદિ ઋષિઓનું ચરિત્ર, અને પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનાં ચરિત્ર, એમાંથી હું આપને શું કહું? તે કહો.

ઋષિઓ—પરમ ઋષિ વ્યાસજીએ કહેલો પુરાતન ઇતિહાસ, જે સાંભળી દેવતાઓ તથા બ્રહ્મઋષિઓએ પોતપોતાના લોકમાં જેની પ્રશંસા કરી છે એવો, અને વળી આખ્યાને કરી શ્રેષ્ઠ, વિચિત્ર પ્રકારની પદ પર્વની રચનાવાળો, સૂક્ષ્મ અર્થ અને ન્યાયે કરી યુક્ત, વેદના અર્થે કરી શોભિતો, એવો ભારતરૂપ ઇતિહાસ, તેની ગ્રંથના અર્થે કરી યુક્ત, પાપ અને ભયને ટાળનારી, નાના શાસ્ત્રે કરી યુક્ત, પદાદિકનો બોધ કરનારી એવી પવિત્ર કથા, જે વ્યાસજીની આજ્ઞાએ કરીને વૈશંપાયને જનમેજયરાજાના સર્પયાગમાં પ્રસન્નતાથી કહી, તે અમે સાંભળવાને ઇચ્છીએ છિયે.

સૂત—સત્ય. સનાતન વ્યાપક, એક, બ્રહ્મરૂપ એવા આદિ પુરૂષ અવ્યક્ત એવા ઇશ્વર, વ્યક્ત, ઘણાઓએ સ્તુતિ કરેલા યજ્ઞભગવાન, વિરાટરૂપ, અનાદિ, અવિનાશી, સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનાર એવા વિષ્ણુ કલ્યાણને આપનાર, કલ્યાણરૂપ, યજ્ઞરૂપ આદર કરવા યોગ્ય, શુદ્ધ, દોષરહિત ઇંદ્રિઓના નિયંતા અને ચરાચર વિશ્વના ગુરૂ, એવા હરિભગવાનને નમસ્કાર કરીને, સર્વ લોકોએ પૂજેલા મહાત્મા જે વ્યાસજી તેનો પવિત્ર મત હું કહું છું. આ ઇતિહાસને પૂર્વે પૃથ્વી ઉપર કેટલાકો કહી ગયા, હાલ કેટલાકો કહે છે, અને ભવિષ્યકાળમાં પણ કેટલાએકો કહેશે. જે વેદનું જ્ઞાન બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્યો માત્ર ધારણ કરી શકે છે, તે જ્ઞાન, આ સુંદર શબ્દે કરી યુક્ત વૈદિક અને લૈકીક સંકેતવાળા, નાના પ્રકારના છંદ અને વૃત્તવાળા, અને વિદ્વાનોને પ્રિય એવા ઇતિહાસરૂપે કરીને ત્રણે લોકમાં, જાતિથી ઉત્તમ, મધ્યમ, અને અધમ લોકમાં પણ રહ્યું છે. પરિણામ ન પામે એવું, દિવ્ય, ચાર પ્રકારના પ્રાણિઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન, અદ્ભુત, ચિંતન કરવામાં નહીં આવે એવું, સર્વ ઠેકાણે સમતાને પામેલું, અવ્યક્ત કારણ, અને કહેવાઇ નહીં શકાય એવું પ્રજાનું બીજ, જ્યારે રૂપાદિક આકાર અને માયાએ રહિત તથા ચોફેરથી અંધારાએ કરીને વીંટાયલું હતું, ત્યારે પ્રથમ સૃષ્ટિકાળમાં બ્રહ્માંડરૂપ થયું. જે થકી

પ્રજાના પતિ પરમેષ્ટિ, પ્રાચેતસદક્ષ અને દક્ષના સાત પુત્રો, એ રીતે બ્રહ્માની વિભૂતિરૂપ એકવિશ પ્રજાપતિઓ થયા. વિશ્વેદેવ, આદિત્ય વસુ, અને અશ્વિનીકુમાર એટલા વિષ્ણુની વિભૂતિરૂપ થયા. યક્ષ, સાધ્ય, પિશાચ, પિતૃ, બ્રહ્મઋષિ, સર્વ ગુણોએ યુક્ત ઘણાક રાજઋષિઓ, જળ, આકાશ, પૃથ્વી, વાયુ, અને દિશાઓ ઇત્યાદિક રૂદ્રની વિભૂતિરૂપ થયાં. પછી સંવત્સર, ઋતુ, માસ, પક્ષ, દિવસ, રાત્રિ, બીજું પણ જે કંઇ લોક સાક્ષિક, અને સ્થાવર જંગમ, સર્વે ઉત્પન્ન થયાં. જે ફરી પ્રલયકાળની વખતે પોતાના કારણમાં લીન થાય છે. જેમ દરેક ઋતુના ગુણો, તે ઋતુમાં તેવાજ રૂપે દેખાય છે, તેમ યુગ યુગને વિષે સર્વે પદાર્થો તેવાજ દેખાયછે. એવી રીતે અનાદિ, અનંત, અને પ્રાણિઓનો સંહાર કરનારૂં આ કાળચક્ર લોકને વિષે ફર્યા કરે છે. તેત્રિસ હજાર તેત્રિસસો ને તેત્રિસ એટલી દેવતાઓની સંક્ષેપે સૃષ્ટિ છે. બ્રહદ્‌ભાનુ, ચક્ષુઆત્મા, વિભાવસુ, સવિતા, રૂચિક, અર્કભાનુ, આશાવહ, અને અવી, એ સર્વે સુત્રાત્માના અવયવો છે. સૂર્યના સર્વ પુત્રોમાં મનુ શ્રેષ્ઠ થયા તેના પુત્ર દેવભ્રાટ ને તેના સુભ્રાટ થયા, તે સુભ્રાટના ઘણી પ્રજાવાળા અને વિખ્યાત ત્રણ પુત્રો થયા. જેઓનાં નામ દશજ્યોતિ, શતજ્યોતિ અને સહસ્રજ્યોતિ છે. તેમાં મહાત્મા એવા દશજ્યોતિના દશ હજાર પુત્રો, તેથી દશઘણા શતજ્યોતિના પુત્રો, અને તેથી દશ ઘણા સહસ્રજ્યોતિના પુત્રો થયા. એ અગ્નિ, ચંદ્ર અને સૂર્યથી ક્રમે કરીને, બ્રાહ્મણ, કુરૂ, યદુ, ભરત, યયાતિ અને ઇક્ષ્વાકુ, ઇત્યાદિક રાજાઓના વંશો ઉત્પન્ન થયા; અને બીજા પ્રાણિઓ પણ ઘણા પેદા થયા. તે સર્વે ભૂત પ્રાણિમાત્રનાં ઠેકાણાં, શેહેરો, કિલ્લાઓ, તીર્થો, ક્ષેત્રો. ધર્મ, અર્થ અને કામનું રહસ્ય, કર્મ ઉપાસના અને જ્ઞાનકાંડ, ધર્મ અર્થ અને કામને પ્રતિપાદન કરવા વાળા વિવિધ પ્રકારનાં શાસ્ત્ર, લોકોનો નિર્વાહ ચાલે એવા આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ અને ગાંધર્વ વેદનું વિધાન, એ સર્વે વ્યાસજીએ યોગબળે કરીને જોયાં. પછી આ ગ્રંથમાં અર્થવાળા ઇતિહાસો, તથા વિવિધ પ્રકારની શ્રુતિયો, ઇત્યાદિ સર્વે અનુક્રમે વિદ્વાનોની પ્રીતિ માટે સંક્ષેપથી અને વિસ્તારથી કહ્યાં છે. શબ્દોના અનેક અર્થછે, તેથી કેટલાક અર્થ કરવામાં અને ગ્રંથને ધારણ કરવામાં કુશળ એવા બુદ્ધિમાન પુરૂષો વિવિધપ્રકારના જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરે

૭. સત્યવતીના પુત્ર મોહોટા વ્રતવાળા અને વિદ્વાન્ એવા પારાશર વ્યાસજીએ, તપ અને બ્રહ્મચર્યથી સનાતન વેદના વિભાગો કરીને, આ પવિત્ર ભારતરૂપ ઇતિહાસ કર્યો. તે કરીને વ્યાસજી વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ હું શિષ્યોને કેવી રીતે ભણાવું! તે જાણીને લોકના ગુરૂ એવા બ્રહ્માજી, વ્યાસજીને પ્રસન્ન કરવા માટે, અને લોકોના કલ્યાણ વાસ્તે ત્યાં પધારયા. તે જોઇ સર્વ મુનિઓએ વિંટાયલા અને આશ્ચર્ય પામેલા વ્યાસજીએ, હાથ જોડી પ્રણામ કરીને તેઓને આસન આપ્યું. ત્યારે બ્રહ્માજી તે સુંદર આસન ઉપર વિરાજ્યા, ને તેની પાસે વ્યાસજી હાથ જોડી ઉભા રહ્યા. તે જોઈ બ્રહ્માજીએ આજ્ઞા કરી, એટલે વ્યાસજી પ્રસન્ન થઇને, તેઓના આસન પાસે બેઠા. પછી મોહોટા તેજવાળા વ્યાસજીએ બ્રહ્માજીને કહ્યું કે હે ભગવાન, આ ઉત્કૃષ્ટ કાવ્ય મેં રચ્યું છે, જેમાં વેદનું રહસ્ય, અંગોએ અને ઉપનિષદોએ સહિત વેદોનો વિસ્તાર, ઇતિહાસને પુરાણોને પ્રકાશ, ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળ, જન્મ મૃત્યુ ભય અને વ્યાધિની ઉત્પત્તિ, નાશનો નિશ્ચય, વિવિધ પ્રકારના ધર્મ; આશ્રમોનાં લક્ષણ, ચારે વર્ણની સ્થિતિ, સમગ્રપુરાણો, તપ, બ્રહ્મચર્ય, પૃથ્વી ચંદ્ર સૂર્ય ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાઓનું યુગે સહિત પ્રમાણ, રુગવેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, જ્ઞાન, શિક્ષા, ચિકિત્સા, દાન, હેતુએ સહિત અંતરયામિનું મહાત્મ્ય, દેવતા અને મનુષ્યોના જન્મ, પવિત્ર તીર્થો, દેશો, નદીઓ, પર્વતો, વનો, સમુદ્રો, દિવ્ય પુરાણો, ધનુર્વેદે કહી એવી શસ્ત્રાદિકની વિધિઓ, યુદ્ધનું કુશળપણું, સ્તુતિ, નિંદા, ન્યાય, દેશાદિક, નીતિશાસ્ત્ર ઇત્યાદિ અને સર્વવ્યાપક જે કંઇ છે, તે સર્વે મેં પ્રતિપાદન કરેલુંછે, પરંતુ એવા કાવ્યનો લખનાર પૃથ્વીમાં કોઈ નથી.

બ્રહ્માજી—તપસ્વી અને શ્રેષ્ઠ મુનિયોથી હું તમને ઘણા શ્રેષ્ઠ માનું છું, કારણ કે તમે રહસ્ય જ્ઞાન જાણોછો. જન્મથીજ વેદને કેહેનારી તમારી વાણીને હું સત્ય માનુંછું, તેથી તમારા બોલવા પ્રમાણેજ એ ઇતિહાસકાવ્ય કહેવાશે. જેમ બ્રહ્મચર્ય, વાનપ્રસ્થ, સન્યાસ, એ ત્રણે આશ્રમોનો આશ્રય ગૃહસ્થાશ્રમ છે, તેમ સર્વે કવિયોને કવિતા રચવામાં આ ઇતિહાસ મોહોટો આશ્રય છે. હે મુનિ, તમે કહ્યું જે આ કાવ્યનો કોઈ પૃથ્વીમાં

લખનાર નથી, પણ હું કહુંછું જે, આ કાવ્ય લખવા વાસ્તે તમે ગણુ-પતિનું સ્મરણ કરશે, તે લખી શકશે.

સૂત કહેછે—એટલું કહીને બ્રહ્માજી પોતાના લોકમાં પધાર્યા. તે પછી સત્યવતીના પુત્ર વ્યાસજીએ ગણેશજીનું સ્મરણ કર્યું. એટલામાંજ જ્યાં વ્યાસજી બેઠા હતા, ત્યાં ભકતોના મનોરથ પૂર્ણ કરનારા ગણપતિ પધારયા. વ્યાસજીએ તેઓનું પૂજન કરીને આસન આપ્યું. તે ઉપર તેઓ વિરાજયા એટલે વ્યાસજી બોલ્યા કે-હે ગણપતિ, મારા મનમાં ધારેલો ઇતિહાસ હું કહું તે આપ લખો. એ સાંભળી ગણપતિએ કહ્યું જે, હું લખું તો ખરો, પણ મારી કલમ ક્ષણમાત્ર અટકે નહીં. ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું જે ઠીક. પરંતુ આપે જેટલું લખાણ કરવું, તેટલું શ્લોકનો અર્થ જાણ્યા વગર કરવું નહીં. પછી વ્યાસજીની સરત કબુલ રાખીને ગણપતિએ લ-ખવાનો આરંભ કર્યો. ત્યારે વ્યાસજીએ ઉત્સાહથી, કોઇને અર્થ સમજાય નહીં, એવા કેટલાએક ગુઢ શ્લોકો કરયા. જે શ્લોકોવિષે પોતેજ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે આ મહાભારત ગ્રંથમાં આઠ હજાર ને આઠસેં શ્લોકોનો અર્થ હું અથવા શુકદેવજી જાણીએ છીએ; અને સંજય જાણે છે, વા નથી જાણતો. એવા કઠણ શ્લોકોનો અર્થ આજ દિવસ સુધી પણ કોઇ ખરો અર્થ તુરત જાણી શકતા નથી. સર્વજ્ઞ ગણપતિને પણ એ કઠણ શ્લોકોનો અર્થ જાણુ-વામાં વિચાર કરવો પડતો હતો, તેટલામાં વ્યાસજી બીજા ઘણાક શ્લોકો તૈયાર કરી લેતા હતા. જે ભારત, અજ્ઞાનરૂપી અંધારાએ કરી જે લોકો દેખતા નથી ને ભમતા ફરે છે, તેઓને જ્ઞાનરૂપી અંજનની શળીએ કરી દેખતા કરેછે, તેજ ભારતરૂપી સૂર્ય, સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી કહેલા ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષે કરીને, મનુષ્યોનું અજ્ઞાનરૂપી અંધારૂં ટાળેછે. વળી પુરાણે કરી પૂર્ણ ચંદ્રરૂપ ભારતે, શ્રુતિયોરૂપ ચદ્રિકા પ્રકાશ કરી. અને મનુષ્યોની બુદ્ધિરૂપ કમળોને પ્રફુલ્લિત કરયાં. મોહના પડદાને ટાળનારા આ ઇતિહાસરૂપી મોહોટા દિવાએ, સર્વે લોકોનું રેહેવાનું સ્થાન જે બ્રહ્માંડ તેને પ્રકાસ્યું. મહાભારત એક વૃક્ષરૂપ છે, જેના સંગ્રહાધ્યાયરૂપી બીજ, પૌ-લોમ આસ્તિક, ઇત્યાદિ પર્વરૂપી મૂળીયાં, અને ઉત્પત્તિરૂપ મોહોટી ડાળો છે. જેમાં સભા અને અરણ્ય પર્વરૂપી પક્ષિયોના માળા છે. અગ્નિપર્વ

જેનું રૂપ છે, વિરાટ અને ઉદ્યોગપર્વરૂપી જેનો સાર છે, જેમાં ભીષ્મપર્વરૂપી શાખાઓ, દ્રોણપર્વરૂપી પાંદડાં, કર્ણપર્વરૂપી સફેદ ફૂલ, શલ્યપર્વરૂપી સુગંધ, અને ઐષિકપર્વરૂપી છાયા, શાંતિપર્વરૂપી મોહોટાં ફળ, અશ્વમેધપર્વરૂપી અમૃતરસ, આશ્રમવાસિક પર્વરૂપી બેસવાનું ઠેકાણું અને મૌસલ પર્વરૂપી મોહોટી ડાંખળીઓ છે, એવો શ્રેષ્ઠ પુરૂષરૂપી પક્ષિઓએ સેવેલો આ અક્ષય ભારતરૂપી વૃક્ષ મેઘની પેઠે સર્વે કવિઓનું ઉપજીવન કરનારો થશે. એ ભારતરૂપી વૃક્ષનાં સ્વાદિષ્ટ અને પવિત્ર રસવાળાં ધર્મ અને મોક્ષરૂપી ફૂલ અને ફળો છે, જે દેવતાઓથી પણ છેદાતાં નથી.

સત્યવતી નામની માતા અને ગંગાના બુદ્ધિમાન પુત્ર ભીષ્મની આજ્ઞાથી પૂર્વે વીર્યવાન વ્યાસજીએ, વિચિત્રવીર્યની અંબિકાદિક સ્ત્રિઓને વિષે ક્રમે કરીને ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર, એ નામના અગ્નિ સરખા ત્રણ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તે પછી પાછા વ્યાસજી તપ કરવા વાસ્તે પોતાના આશ્રમે પધાર્યા. તે ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર, પુત્રપૌત્રાદિ ઉત્પન્ન કરી પરમ ગતિને પામ્યા. પછી આ મનુષ્ય લોકમાં જનમેજય રાજા અને બીજા હજારો બ્રાહ્મણના પુછવાથી, મહાઋષિ વ્યાસજીએ પોતાની પાસે બેઠેલા વૈશંપાયન નામના શિષ્યને આજ્ઞા કરી કે, તમે એઓને મહાભારત સંભળાવો. ત્યારે તેણે યજ્ઞમાં અવકાશની વખતે સભાસદોએ સહિત જનમેજય રાજાને તે સંભળાવ્યું. જે ભારતમાં વ્યાસજીએ કુરૂવંશનો વિસ્તાર, ગાંધારીની ધર્મશીલતા, વિદુરની બુદ્ધિ, કુંતીનું ધૈર્ય, વાસુદેવ ભગવાનનો મહિમા, પાંડવોની સત્યતા અને ધૃતરાષ્ટ્રનું કુટિલપણું ઇત્યાદિ વર્ણવ્યાં છે. પ્રથમ આ ભારતરૂપી સંહિતા વ્યાસજીએ ચોવીસ હજાર શ્લોકોની કરી. અને પછી મહાત્મા પુરૂષોનાં આખ્યાન લખ્યાં તેથી એ ભારત એક લાખ શ્લોકનું થયું. વળી પર્વ સહિત વૃત્તાંતોની અનુક્રમણિકા વાસ્તે દોઢસો શ્લોક બીજા કર્યા. એવી રીતે એ ભારતની રચના કરીને વ્યાસજીએ પોતાના પુત્ર શુકદેવજીને ભણાવ્યું. ને બીજા કેટલાક યોગ્ય શિષ્યોને પણ શિખવ્યું, તેજ ભારતનો વિસ્તાર વ્યાસજીએ સાઠ લાખ શ્લોકનો કર્યો, તેમાંથી ત્રિશ લાખ દેવ લોકમાં, પંદર લાખ પિતૃ લોકમાં, ચૌદ લાખ ગંધર્વ લોકમાં, અને એક લાખ શ્લોક મનુષ્ય

લોકમાં રહ્યા. આ ત્રિશ લાખ શ્લોકનું ભારત નારદજીએ દેવતાઓને શ્રવણ કરાવ્યું, પંદર લાખનું અસિત અને દેવળ ઋષિએ પિતૃ દેવને સંભળાવ્યું. ચૌદ લાખનું શુકદેવજીએ ગંધર્વ, યક્ષ અને રાક્ષસોને કહ્યું, અને એક લાખનું ભારત, વેદ જાણવામાં શ્રેષ્ઠ અને ધર્માત્મા એવા વ્યાસજીના શિષ્ય વૈશંપાયને આ મનુષ્ય લોકમાં કહી સંભળાવ્યું. હે ઋષિઓ, તે ભારત હું તમને કહું છું તે શ્રવણ કરો. ક્રોધમય દુર્યોધન રાજારૂપી એક મોહોટો વૃક્ષ હતો, જેની કર્ણરૂપી મોહોટી શાખાઓ અને શકુનિરૂપી નાહાની શાખાએ હતી, તેનાં દુઃશાસનરૂપી ફળ અને ફૂલો અને બુદ્ધિહીન ધૃતરાષ્ટ્ર રાજારૂપી મૂળ હતાં. વળી બીજો, ધર્મરૂપ યુધિષ્ઠિર રાજારૂપી એક વિશાળ વૃક્ષ હતો. જેની અર્જુનરૂપી મોહોટી શાખાઓ અને ભીમસેનરૂપી નાની શાખાઓ હતી. જેના નકુલ અને સહદેવરૂપી ફળફૂલો, અને શ્રીકૃષ્ણ, વેદ અને બ્રાહ્મણોરૂપી મૂળીઆં હતાં.

બુદ્ધિ અને પરાક્રમે કરી ઘણાક દેશો જીતીને, મૃગયા કરવામાં ઘણા ઉત્સાહવાળા પાંડુ રાજા, મુનિયો સહિત વનમાં જઇને રહ્યા. તે વનમાં કોઈ વખતે, મૃગરૂપ થઇને મૈથુન કરનાર કોઇ ઋષિને તેણે માર્યા. તેથી તે "તું મૈથુન કરતી વખતે મરીશ" એવા પ્રજોત્પત્તિને અટકાવનાર શાપને પામ્યા.

એવી આપત્તિ આવી પડી, ત્યારે કુંતીએ ધર્મ, વાયુ અને ઇંદ્ર, એ ત્રણ દેવોનું આવાહન કરી, યુધિષ્ઠિર, ભીમ અને અર્જુન નામના ત્રણ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા, અને માદ્રીએ અશ્વિનીકુમારનું આવાહન કરી નકુલ અને સહદેવને ઉત્પન્ન કર્યા. પછી તે વનમાં પાંડવોના શીલનો રક્ષક, જાત કર્માદિ સંસ્કારરૂપ આચાર વિધિનો ક્રમ કરવામાં આવ્યો. મહત્ પુરૂષોના જ્યાં આશ્રમ છે, એવા તે પવિત્ર વનમાં,, તપસ્વિયોની સાથે તે પાંડવો માતાની રક્ષાથી મોહોટા થયા. ત્યારે તે સુંદર રૂપવાળા, જટાધારી અને બ્રહ્મચારી બાળકોને ઋષિયોએ ધૃતરાષ્ટ્ર પાસે લઇ જઈ કહ્યું કે, તમારા પુત્રો અને દુર્યોધનાદિકના ભાઇઓ, શિષ્યો, અને સગા એવા પાંડવો છે. એટલુંજ કહીને તે મુનિઓ અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા. પછી પાંડવોને જોઇને શહેરના ચારે વર્ણના ઉત્તમ લોકો અને કૌરવો

હર્ષ પામવા લાગ્યા. કેટલાએક નીચ લોકો શંકા કરવા લાગ્યા કે એ પાંડુ રાજાના પુત્રો નહીં, ત્યારે કેટલાકે કહ્યું જે એ પાંડુ રાજાનાજ પુત્રો છે. વળી કેટલાક બોલવા લાગ્યા જે પાંડુ રાજા ઘણા કાળ થયાં મર્ણ પામ્યા છે, અને આ પુત્રો તો બાળક છે માટે એ તેઓના કેમ હોય? તેવામાં શહેરના ઉત્તમ લોકો પાંડવો પ્રત્યે બોલ્યા જે તમે ભલે આવ્યા, આજે અમે પાંડુ રાજાની સંતતિને જોઇએ છીએ. ત્યારે અમે તમારી પાસે આવ્યા તે સારૂં થયું, એમ પાંડવોએ પણ કહ્યું. એટલામાં સર્વે દિશાઓમાં ઘોષ કરતો થકો આકાશમાં એક મોહોટો શબ્દ થયો કે, "એ પાંડવો છે." વળી સુગંધીવાળા પુષ્પોનો વર્ષાદ થયો, અને શંખ તથા દુદુંભીના શબ્દ થયા. એ રીતે પાંડવોના આવ્યાની વખતે મોહોટું આશ્ચર્ય થયું.

શહેરના લોકો પણ પાંડવોની ઉપર પ્રીતિ કરી સ્વર્ગને પહોંચે અને કીર્તિને વધારે એવો "સાધુ સાધુ" શબ્દ બોલ્યા. પછી તે પાંડવો સમગ્ર વેદ અને વિવિધ પ્રકારનાં શાસ્ત્રો ભણીને નિર્ભય થઇ શહેરના માણસોથી માન પામતા થકા ત્યાં રહ્યા. પછી યુધિષ્ઠિર રાજાના શુચિપણાએ કરી, ભીમસેનની ધીરજે કરી, અર્જુનના પરાક્રમે કરી, અને નકુળ સહદેવના વિનય, વડીલોની સેવા અને સહનતા ઇત્યાદિ ગુણોએ કરી રાજ્યના સર્વે કારભારીઓ ઘણા પ્રસન્ન થયા, અને તેઓનું શૂરપણું જોઇને સર્વ પ્રજા પણ ઘણી ખુશી થઇ. ત્યાર પછી અર્જુન, દ્રૌપદિના સ્વયંવરમાં એકઠા થયલા રાજાઓની વચમાં મત્સવેધ કરીને દ્રૌપદિને પરણ્યા ત્યારથી, તે ધનુર્વિદ્યા જાણવાવાળાઓમાં મુખ્ય, અને સૂર્યની પેઠે સંગ્રામને વિષે અ-અસહ્ય પરાક્રમવાળા છે, એમ લોકોએ જાણ્યું. બળે કરીને ગર્વિષ્ટ જરા-સંધ રાજાને ભીમસેનના હાથે મરાવી, તેમજ શિશુપાળ રાજાને શ્રીકૃષ્ણના હસ્તે મરાવીને, ઘણા અન્નદાનવાળો, ઘણી દક્ષિણાવાળો, સર્વ ગુણોએ યુક્ત એવો રાજસૂય નામનો મોહોટો યજ્ઞ, શ્રીકૃષ્ણના ન્યાયથી અને ભીમ અર્જુનના બળથી યુધિષ્ઠિર રાજાએ કર્યો; જે યજ્ઞમાં અર્જુન પૃ-થ્વીના મોહોટા મોહોટા રાજાઓને જીત્યો. તે યજ્ઞમાં ચોતરફથી મણિઓ, સુવર્ણ, વજ્ર, વૈદુર્ય ઇત્યાદિ રત્નો, ગાયો, હાથીઓ, ધન, ત્રિચિત્ર પ્રકારનાં વસ્ત્રો, ઉત્તમ સાલો, મૃગચર્મો, રંકુ નામના મૃગોના રૂંવાડાની બનાવેલી અનેક તરેહની જાજમો ઇત્યાદિ નજરાણા દુર્યોધન પાસે આવવા લાગ્યાં. એવી રીતે વૃદ્ધિ પામેલી પાંડવોની લક્ષ્મીને જોઇ અદેખાઇથી દુર્યોધનને

મોહોટો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, અરે વળી મયદાનવની રચેલી વિમાન સરખી પાંડવોની સભા જોઇને પણ દુર્યોધનને મોહોટો સંતાપ થયો. તે અદ્ભુત રચનાવાળી સભામાં, જળ ત્યાં સ્થળ અને સ્થળ ત્યાં જળના ભ્રમથી અને વળી દરવાજો નહીં ત્યાં દરવાજાના ભ્રમથી, દુર્યોધન રાજા પડી ગયો. તે જોઇને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સમક્ષ ભીમસેન, જેમ કોઇ ગામડીયાની હાંસી કરે તેમ દુર્યોધનની હાંસી કરીને બોલ્યો કે, "ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર ખરોની"! (એટલે કે ધૃતરાષ્ટ્ર આંધળો માટે તેનો છોકરો પણ આંધળો) તે દિવસથી દુર્યોધન રાજા નાના પ્રકારના ભોગ અને વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો ભોગવતો, તોપણ પોતે શરીરે દુબળો અને ઘણો ઉદાસી રહેતો. તે જોઇને, પુત્ર જેને પ્રિય છે એવા ધૃતરાષ્ટ્રે યુધિષ્ઠિર, રાજા સાથે જુગટું રમવાની સલાહ કરી. તે સાંભળીને વાસુદેવ ભગવાનને ઘણો ક્રોધ ચડયો તોપણ વિદુરજી, ભિષ્મપિતામહ, દ્રોણાચાર્ય અને કૃપાચાર્ય ઇત્યાદિની શિખામણ કૌરવો ન માને, તેથી કૌરવો અને પાંડવોમાં મોહોટો કજીઓ થાય, તેમાં પરસ્પર યુદ્ધથી ક્ષત્રિયોનો નાશ કરાવવા માટે, જુગટું આદિ લઇ મહાઘોર એવા, કૌરવોના અનેક પ્રકારના અન્યાયોને ભગવાને સહન કર્યા. પોતાને અપ્રિય એવો પાંડવોનો જય સાંભળીને અને દુર્યોધન, કર્ણ અને શકુનિનો "મૃત્યુ અગર જય થાઓ તોપણ અર્ધું રાજ્ય આપવું નહીં" એવો મત જાણીને, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા ઘણીકવાર સુધી વિચાર કરી સંજયને કહે છે; જે હે સંજય, હું કહું તે સર્વ સાંભળ. મને નિંદવાને તું લાયક નથી કેમકે તું શાસ્ત્ર જાણે છે, તેમજ મહા બુદ્ધિમાન્ છે અને વિદ્વાન પુરૂષોને માનવા યોગ્ય છે.

મારી બુદ્ધિ કજીઓ કરવા વિષે છેજ નહીં, કારણ કે કુળના ક્ષયમાં હું રાજી નથી; મને મારા પુત્રોમાં અને પાંડવોમાં કંઇ વિષમ બુદ્ધિ નથી, તેથી વૃદ્ધ એવો હું, તેને ક્રોધી એવા મારા પુત્રો નિંદે છે. તે હું ચક્ષુ વગર દીન છું, અને પુત્રો ઉપર પ્રીતિ છે, તેથી સહન કરૂં છું અને થોડી બુદ્ધિવાળો દુર્યોધન જેમ મોહ પામે છે, તેમ હું તેની પાછળ મોહ પામું છું. મહા પરાક્રમી પાંડવોના રાજસૂય યજ્ઞમાં તેઓની લક્ષ્મી જોઇને અને ભીમસેને સભામાં ચડતા અને જોતા એવા મારા પુત્ર દુર્યોધનની મશ્કરી કરી તેથી તેને ઘણો ક્રોધ ચડયો. પણ પાંડવોને સંગ્રામમાં જીતે એટલું સામર્થ્ય નહીં, તેમ ક્ષત્રિ છે તોપણ યુધિષ્ઠિર રાજાને વશ કરવાનું પણ સામર્થ્ય નહીં, તેથી તેણે "કપટ જુગટું રમવું" એવો વિચાર શકુનિ

સાથે કર્યો. હે સંજય, તે જુગટું રમ્યાની અગાઉ અને પાછળ પાંડવોને જીતવાની આશાને તોડનારા જે જે બનાવો બન્યા તે સર્વે હું કહું છું તે સાંભળ. બુદ્ધિયુક્ત યથાર્થ મારા વચનને સાંભળીને તું મને પ્રજ્ઞાચક્ષુ જાણીશ. જ્યારે અર્જુને વિચિત્ર પ્રકારનું ધનુષ લઇ નિશાનને ભેદીને પૃથ્વીમાં પાડ્યું, ને સર્વ રાજાઓના દેખતાં તે દ્રૌપદિને પામ્યા એવું મેં સાંભળ્યું, ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. દ્વારકામાં મધુવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી સુભદ્રા કન્યાને બળાત્કારથી, યાદવોને પરાભવ પમાડીને અર્જુને હરણ કરી, તોપણ શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી તેની ઉપર રોષ ન રાખતાં, ઇન્દ્રપ્રસ્થ પધારયા, એ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. વર્ષતા એવા ઇન્દ્રને દિવ્ય બાણોએ કરી અર્જુને વારી રાખ્યો, અને ખાંડવ વનને વિષે અગ્નિને તૃપ્ત કર્યો, ત્યારથી હે સંજય, હું જીતવાની આશા રાખતો નથી.

લાખના ઘરથકી કુંતી સહિત પાંડવોનો બચાવ થયો, અને વિદુરજી પાંડવોના હિતમાં છે, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. મત્સવેધ કરી અર્જુન દ્રૌપદિને પામ્યા, ત્યારથી શૂરવીર એવા પાંચાળ દેશના રાજાઓ અને પાંડવો એક બીજાને મળતા છે, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી ક્ષત્રિયોમાં મહા પ્રતાપી એવા, મગધ દેશના જરાસંધ રાજાને ભીમસેને ફક્ત હાથથીજ માર્યો, અને દિગ્વિજયમાં પૃથ્વીના સર્વ રાજાઓને જીતીને, પાંડવોયે રાજસૂય નામનો મોહોટો યજ્ઞ કર્યો એવું સાંભળ્યું, ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. રજસ્વળા અને વસ્ત્ર જેણે ધારણ કર્યું છે એવી દ્રૌપદિને, પાંડવો જેવા પતિ છે તોપણ અનાથની પેઠે, કૌરવો સભામાં ખેંચી ગયા તેથી તે ઘણા દુઃખને પામી, અને તેની આંખમાંથી ઘણાં આંસુ પડ્યાં, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ધુતારા અને મંદબુદ્ધિવાળા દુઃશાસને દ્રૌપદિનાં ઘણાંક વસ્ત્ર ઉતાર્યા તોપણ વસ્ત્રનો અંત આવ્યો નહીં, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. પરાક્રમી ભાઇઓ જેની આજ્ઞામાં છે એવા યુધિષ્ટિર રાજાને, શકુનિએ જુગટામાં પરાજય પમાડી રાજ્યનું હરણ કરી લીધું, તેથી પાંડવો વનમાં ગયા. જતી વખતે પોતાના મોહોટા ભાઇ યુધિષ્ટિર રાજાને વિષે ઘણો પ્રેમ છે, તેથી દુઃખ પામીને ભીમસેનાદિકે "પોતાના હાથ સામું જોયું." ઇત્યાદિ

અનેક તરેહથી પોતાનું પરાક્રમ સૂચવ્યું. એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ધર્મ રાજા જ્યારે વનમાં ગયા, ત્યારે તેની પાછળ, ભિક્ષા માગી ભોજન કરનારા મહાત્મા, વિદ્યા અને વ્રત પુરાં થયાં છે જેનાં, એવા હજારો બ્રાહ્મણો ગયા, એ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા નથી રાખતો ભીલનું રૂપ ધારણ કરી આવેલા દેવના દેવ માહાદેવજીને યુદ્ધમાં પ્રસન્ન કરીને અર્જુને "પાશુપત" એવા નામનું અસ્ત્ર મેળવ્યું, ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. વખાણવા લાયક અને સાચી પ્રતિજ્ઞાવાળા અર્જુન, સ્વર્ગમાં જઇને ઇન્દ્રની પાસેથી દિવ્ય એવી અસ્ત્રવિદ્યા ભણ્યા, અને ત્યાં દેવતાઓથી ન જીતાય એવા, વર્દાને કરી મદોન્મત્ત કાળકેય અને પૌલોમ નામના દૈત્યોને જીત્યા; એ શિવાય બીજા ઘણાક અસુરોને મારવા વાસ્તે અર્જુન સ્વર્ગમાં ગયેલા તે પાછા પૃથ્વી ઉપર આવ્યા એવું સાંભળ્યું, ત્યારથી હે સંજય, મને જીતવાની આશા નથી. કોઇ પુરૂષ જઇ શકે નહીં એવા દેશમાં કુબેરજી સાથે યુદ્ધ કરવાને ભીમસેન તથા બીજા પાંડવો ગયા, એ સાંભળ્યું ત્યારથી હુ જીતવાની આશા રાખતો નથી. કર્ણની બુદ્ધિએ ચાલનારા દુર્યોધનાદિ કૌરવો ઘોષયાત્રા કરવા ગયા, ત્યારે ત્યાં તેઓને ગંધર્વોએ બાંધી મૂકયા તે અર્જુને છોડાવ્યા એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. યક્ષનું રૂપ લઇ ધર્મ રાજાએ યુધિષ્ઠિર રાજાને ઘણાક પ્રશ્ન પૂછ્યા, તેના યુધિષ્ઠિર રાજાએ યથાર્થ ઉત્તર આપ્યા તે સાંભળ્યું, ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. જ્યારે વિરાટ રાજાના શેહેરમાં દ્રૌપદિ સહિત છાના રહેલા પાંડવોને મારા પુત્રોએ ન ઓળખ્યા, અને ત્યાં જઇને કૌરવોએ ગાયો વાળી, ત્યારે એક રથે કરી એકલા અર્જુને મારા પુત્રોની સેનાના મોટા મોટા યોદ્ધાઓને નસાડ્યા; વળી વિરાટ રાજાએ પોતાની ઉત્તરા નામની કન્યા અર્જુનને આપી તે પોતાના પુત્ર વાસ્તે અર્જુને ગ્રહણ કરી, એવું મેં સાંભળ્યું ત્યારથી હે સંજય, મને જીતવાની આશા નથી. જુગટું રમાડી જીતી લીધેલા, ધનથી હીણ, વનમાં કાહાડી મૂકેલા, અને પોતાઓના સગાઓથી જૂદા પડેલા, એવા યુધિષ્ઠિર રાજાની જ્યારે મેં સાત અક્ષૌહિણી સેના સાંભળી, ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. પૃથ્વી જેને એક પગલું માત્ર છે એવા લક્ષ્મિના સ્વામી વાસુદેવ ભગવાન સર્વ પ્રકારે પાંડવોના હિતમાં છે, એ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા નથી રાખતો.

બ્રહ્મલોકમાં જેનાં દર્શન કર્યાં એવા શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન નરનારાયણ છે, એવું નારદજીના મુખથકી સાંભળી મને જીતવાની આશા નથી. લોકના હિત વાસ્તે અને કૌરવોને સમજાવવા વાસ્તે શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા, પણ કૌરવો ન સમજવાથી પાછા ગયા; અને કર્ણ તથા દુર્યોધને શ્રીકૃષ્ણ ઉપર દોષ બુદ્ધિ કરી, ત્યારે ભગવાને વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. જતી વખતે પોતાના રથની પાસે, દુઃખી થયેલી એવી કુંતી એકલી આવી ઉભી, ત્યારે ભગવાને તેની સાંત્વના કરી એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. પાંડવોના મંત્રી શ્રીકૃષ્ણ થયા, શન્તનુના પુત્ર ભિષ્મપિતામહ, પણ એઓનાજ થયા, અને દ્રોણાચાર્યે પણ પાંડવોનું ભલું ચાહ્યું, તે સાંભળ્યું ત્યારથી હે સંજય મને જીતવાની આશા નથી.

કર્ણે ભીષ્મપિતામહને કહ્યું કે જ્યાંસુધી તમો યુદ્ધ કરશો ત્યાં સુધી હું યુદ્ધ કરવાનો નથી, એમ કહીને સૈન્ય મૂકીને ચાલતો થયો, એ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. મોટા પરાક્રમી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન, અને ગાંડીવ નામનું પરાક્રમી ધનુષ ધરનાર અર્જુન, એ પાંડવોની સેનામાં છે, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. મોહ પામીને અર્જુન રથની પાસે ખેદ કરતો હતો, તે સમય શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના સ્વરૂપમાં ચૌદ લોક દેખાડ્યા, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. સંગ્રામમાં શત્રુનો નાશ કરનાર ભીષ્મપિતામહ, દરરોજ દશ હજાર રથીઓને મારતા હતા, તોપણ પાંડવોનો કોઈ વિખ્યાત યોદ્ધા મરતો નહોતો, તે સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી, ધર્મિષ્ટ એવા ભીષ્મે સંગ્રામમાં પોતાનું મૃત્યુ દેખાડી આપ્યું તેથી ખુશી થયેલા પાંડવોએ શીખંડીને આગળ કરીને, કોઈથી સહન ન થાય અને અત્યંત શૂરવીર એવા ભીષ્મને માર્યા, ત્યારથી હે સંજય! હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. સોમક નામના ઘણા રાજાઓને મારીને, ઘણાં બાણો જેને વાગ્યાં છે, એવા પરાક્રમી અને વૃદ્ધ ભીષ્મ બાણશૈય્યામાં સુતા, તે સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. વળી તે બાણશૈયામાં સુતેલા શન્તનુ રાજાના પુત્ર ભીષ્મે પાણી માટે અર્જુનને આજ્ઞા કરી, ત્યારે તેણે બાણથી પૃથ્વી ભેદી, તેમાંથી પાણી કહાડીને તેઓને તૃપ્ત કર્યા, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. યુદ્ધમાં પાંડવોને,

જય આપે એવો પછવાડેનો વાયુ હતો, અને ચંદ્ર સૂર્ય બેઉ લાભસ્થાનમાં સાથે રહેલા હતા; અને કૌરવોને કૂતરા ગધેડા આદિ લઈ પશુઓ ભય પમાડતા હતા, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી જીતવાની આશા નથી. સંગ્રામમાં વિચિત્ર પ્રકારનું યુદ્ધ કરનારા અને નાના પ્રકારના અસ્ત્રમાર્ગોને દેખાડનારા દ્રોણાચાર્ય અતિ શ્રેષ્ટ પાંડવોને મારતા નથી, તે સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. અમારા સંશપ્તક નામના મહારથીઓ અર્જુનને મારવા વાસ્તે ઉભેલા, તેઓને અર્જુને માર્યા તે સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. બીજા કોઇથી ભેદાય નહીં એવી વ્યૂહરચના કૌરવોએ રચી હતી, જેના રક્ષક શસ્ત્રધારી દ્રોણાચાર્ય હતા તે છતાં પણ, એકલો શૂરવીર અભિમન્યુ તે વ્યૂહને ભેદીને અંદર પેઠો, હે સંજય એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. અર્જુનને મારવામાં અસમર્થ એવા અમારી સેનાના મહારથીઓ, અર્જુનના બાળક અભિમન્યુને ચોફેરથી ઘેરી અને મારીને ઘણા પ્રસન્ન થયા, ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. અભિમન્યુને મારી મૂઢ એવા કૌરવો હર્ષ પામીને મોહોઢેથી પોકારતા હતા, ત્યારે ક્રોધથી અર્જુને જયદ્રથ વિષે પ્રતિજ્ઞા કરી જે, “એને મારીશ નહીં તો અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ” એ જયદ્રથને મારવાની પ્રતિજ્ઞા શત્રુઓની વચમાં અર્જુને સત્ય કરી, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી.

અર્જુનના ઘોડા થાકી ગયા ત્યારે ઘોડાને છોડી પાણી પાઇ, ઘોડા પાછા રથને જોડી ભગવાને રથ હાંકયો ત્યાં સુધી રથની પાસે ઉભેલા અર્જુને સર્વે યોદ્ધાઓને વારી રાખ્યા એ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. હાથિયોના બળે કરીને, યુદ્ધ કરતી, કોઇથી ભેદાય નહીં એવી દ્રોણાચાર્યની સેનાનો તિરસ્કાર કરીને, જયાં શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન હતા, ત્યાં સાત્યકી યાદવ આવી પહોચ્યા, એ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. જ્યારે કર્ણની સાથે ભીમસેન યુદ્ધ કરવા આવ્યો, ત્યારે કર્ણે કેટલાક દુર્વચનો કહી, ધનુષે કરી તેને ટાંચીને તેનો તિરસ્કાર કર્યો, પણ મારવાની ઇચ્છા નહીં કરી, એ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા નથી રાખતો. દ્રોણાચાર્ય, કૃતવર્મા, કૃપાચાર્ય, કર્ણ, અશ્વત્થામા, શૂરવીર શલ્ય રાજા એ સર્વે જયદ્રથને અર્જુને માર્યો તે સહન કરી ગયા, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ઇન્દ્રે આપેલી દીવ્ય

એવી શક્તિ, જે કર્ણે અર્જુનને મારવા વાસ્તે રાખી હતી, તે ઘટોત્કચની સાથેના યુદ્ધમાં કર્ણે તેની ઉપર નાંખી; એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણે ઘોર એવા ઘટોત્કચ રાક્ષસને વિષે તે શક્તિ વ્યર્થ કરાવી, એવું મેં સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. રથની પાસે, મરવા વાસ્તે નિશ્ચલ થઇ ઉભેલા દ્રોણાચાર્યને ધૃષ્ટદ્યુમ્ન રાજાએ અધર્મથી માર્યા, ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. અશ્વત્થામા જેવા યોદ્ધાએ જ્યારે માદ્રિના પુત્ર નકુલ સાથે યુદ્ધ કરવા માંડ્યું, ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. દ્રોણાચાર્યને માર્યા ત્યારે તેઓના પુત્ર અશ્વત્થામાએ દિવ્ય એવું નારાયણાસ્ત્ર પાંડવોના નાશ વાસ્તે મોકલ્યું, પણ પાંડવોનો નાશ થયો નહીં તે સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ભીમસેને યુદ્ધમાં ભાઇ જેવા દુઃશાસનનું રૂધિર પીધું ત્યારે કોઇએ પણ તેને વાર્યો નહીં, તે સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. "કર્ણ અમારો ભાઇ છે" એ વાતથી પાંડવો અજાણ્યા રહેવાથી, તેઓને કર્ણની સાથે યુદ્ધ થયું, તેમાં મોટા શૂરવીર એવા કર્ણને અર્જુને માર્યો, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. શૂરવીર અશ્વત્થામા, દુઃશાસન, ઉગ્રતેજવાળા કૃતવર્મા, એઓને જ્યારે યુધિષ્ઠિર રાજા જીત્યા, અને રથ હાંકવાની વિદ્યામાં શ્રીકૃષ્ણની અદેખાઇ કરનાર, અને સંગ્રામમાં શૂરવીર એવા શલ્ય રાજાને યુધિષ્ઠિરે મારયા, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. કલેશરૂપી જુગટાના મૂળ, ઘણા કપટી અને પાપરૂપ શકુનિને યુદ્ધમાં સહદેવ પાંડવે માર્યો, તે સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. થાકી ગયેલો અને રથ વગરનો શક્તિ હીણ દુર્યોધન પાણીના હ્રદ પાસે જઇ, તેના પાણીનું સ્થંભન કરી તેમાં પોતે એકલો સુતો, ત્યારે પાંડવો ભગવાન સહિત દુર્યોધનની પાસે થઇ તેનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા, તે માહારો પુત્ર અશક્ત છતે પણ સહન કરી શક્યો નહીં, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ગદાયુદ્ધમાં નાના પ્રકારના માર્ગોમાં ચોફેર ફરતા એવા મારા પુત્ર દુર્યોધનને, શ્રીકૃષ્ણની બુદ્ધિથી ભીમસેને કપટે કરીને માર્યો, તે સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી; અશ્વત્થામાદિકે પાંચાલ દેશના રાજા અને દ્રૌપદિના બાળકોને સુતેલા માર્યા એવું અપકીર્તિને કરનારૂં ભયંકર કર્મ કર્યું, તે સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ભીમસેન જેની પછવાડે દોડ્યો છે, એવા અશ્વત્થામાએ ક્રોધે

કરી ઉત્તરાનો ગર્ભ તોડવા માટે બ્રહ્માસ્ત્ર મોકલ્યું, તે જાણી વ્યાસજીએ તેને શાપ આપ્યો, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. છેવટ હે સંજય, અશ્વત્થામાનું મોકલેલું બ્રહ્માસ્ત્ર, અર્જુને "સ્વસ્તિ" એમ કહી તેની સામે બ્રહ્માસ્ત્ર મોકલી, તે અસ્ત્રને શાંત કર્યું, અને અશ્વત્થામાએ પોતાના મસ્તકમાં જે મણીરૂપી રત્ન હતું તે પણ આપ્યું, એવું સાંભળી હવે મને જીતવાની આશા મુદલ રહીજ નથી.

પુત્રો, પૌત્રો, બંધુઓ, પિતા અને ભાઇઓ વગરની ગાંધારી શોચ કરવા લાયક છે, અને પાંડવો, મોહોટું કર્મ કરીને શત્રુ વિનાનું આ રાજ્ય પામ્યા છે. અરે! આ મોટું કષ્ટ! જે, ક્ષત્રિયોના આ મોટા ભયંકર સંગ્રામમાં અઢાર અક્ષૌહિણી સેના નાશ પામી તેમાંથી માત્ર સાત પાંડવોના, અને ત્રણ અમારા એ રીતે દશ જણા બચ્યા. એવું સાંભળી શોકથી હું આંખે દેખતો નથી, શું કરવું ને શું ન કરવું તે કાંઈ હું જાણતો નથી, મારૂં મન અતી વ્યાકુળ થાય છે, અને મને કાંઈ ખબર પડતી નથી.

સૂત—એટલાં વચન કહીને દુઃખી થયેલો ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા વિલાપ કરતાં કરતાં મૂર્છા પામી ગયો, તેને સંજયે સમજાવ્યો ત્યારે ચિત્ત સ્થિર રાખીને ફરી તે આવી રીતે કહે છેઃ-

ધૃતરાષ્ટ્ર—હે સંજય, આવું થયું માટે હવે થોડા વખતમાં, હું પ્રાણ મૂકવાને ઇચ્છું છું, કારણ મારા જીવવામાં હું કાંઇપણ ફળ દેખતો નથી.

સૂત—એવી રીતે બોલતા, વિલાપ કરતા, સર્પની પેઠે ફુંફાડા મારતા અને વારંવાર મોહ પામતા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને બુદ્ધિમાન્ સંજય આવું વચન કેહે છેઃ—

સંજય—હે રાજા, ગુણવાન અને મોટા રાજાઓના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા, દિવ્ય અસ્ત્રોને જાણનારા, ઇન્દ્રના સરખા તેજવાળા, બળવાન, અને ઘણા ઉત્સાહવાળા રાજાઓને, બુદ્ધિમાન્ નારદજી અને વ્યાસજીના મુખ થકી તમે સાંભળ્યા છે, તે પણ પૃથ્વીને ધર્મથી જીતી, ઘણી દક્ષણાવાળા યજ્ઞો કરી, આ લોકમાં નિર્મળ યશને પામીને કાળને વશ થયા. તેમાં મહારથી અને શૂરવીર શૈબ્ય રાજા, જીતવાવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ સંજય રાજા, સુહોત્ર, રંતીદેવ, કાક્ષિવાન, ઐાશિજ, બાલ્હીક, દમન, ચૈધ્ય, શર્યાતિ, અજીત એવો નળ, શત્રુને મારનાર વિશ્વામિત્ર, મહા બળવાન અંબરીષ, મરૂત, મનુ, ઇક્ષ્વાકુ, ગય, ભરત, દશરથના પુત્ર શ્રીરામચંદ્રજી, શશબિંદુ,

ભગીરથ, મોટા ભાગ્યવાળો કૃતવીર્ય, જનમેજય, શુભ કર્મો કરવાવાળો યયાતિરાજા જેને દેવતાઓએ યજ્ઞ કરાવ્યો હતો અને જેના યજ્ઞના સ્થંભે કરી આખી પૃથ્વી વ્યાપ્તછે, એવા આ ચોવીસ રાજાઓની કથા પૂર્વે દેવ-ઋષિ નારદજીએ, પુત્રના શોકે કરીને તપેલા શ્વૈત્ય રાજાને તેનો શોક ટાળવા વાસ્તે કહી હતી. તેની પૂર્વે પણ બીજા કેટલાક અતી બળવાન અને મહારથીયો થઇ ગયા, જેઓનાં નામો આ પ્રમાણે છે—"પૂરૂ, કુરૂ, શૂરવીર યદુ, મોટા તેજવાળો વિશ્વગશ્વ, અણુહ. યુવનાશ્વ, કકુત્સ્થ, પરાક્રમી રઘુરાજા, વિજય, વીતિહોત્ર, અંગ, ભવ, શ્વેત, બૃહદ્ગુરૂ, ઉશીનર, શતરથ, કંક, દુલિદુહ:દ્રુમ, દંભોદ્ભવ, પર, વેન, સગર, સંકૃતિ, નિમિ, કોઇથી જીતાય નહીં એવા પરશુ, પુંદ્ર, શંભુ, અનંગ, દેવાવૃધ, દેવાહવય, સુપ્રતીક, સુપ્રતિમ, બ્રહદ્રથ, મોટા ઉત્સાહવાળો અને વિનયવાન, સુક્રતુ, નૈષધ દેશનો રાજા નળ, સત્યવૃત, શાંતભય, સુમિત્ર, સામર્થ્યવાન સુબળ, જાનુજંઘ, અનરણ્ય, ચાકર જેને વાહાલા છે અને પવિત્ર જેનાં વ્રત છે એવો અર્ક, બળબંધુ, નિરામર્દ, કેતુશૃંગ, બૃહદ્બલ, ધૃષ્ટકેતુ, બૃહદ્કેતુ, દીપ્તકેતુ, અવિક્ષિત, ચપલ અને ધૂર્ત કૃતબંધુ, પુરાણમાં વર્ણવાલાયક પ્રત્યંગ, અને શત્રુને મારનાર શ્રુતિ." એટલા એ અને બીજા બુદ્ધિમાન, મહાબળવાન, પરાક્રમી, દાન દેવાવાળા, ગુરૂ અને વેદનાં વાકયો ઉપર વિશ્વાસ રાખનારા, સત્ય બોલનારા, દયાવાન, પવિત્ર, કવિયોએ પુરાણમાં વર્ણવેલા, તથા સર્વસમૃદ્ધિ અને ગુણોએ કરી યુક્ત એવા અસંખ્ય રાજાઓ, અનેક તરેહના ભોગોને મૂકીને તમારા પુત્રની પેઠે કાળને વશ થયા; તો તમારા પુત્રો ક્રોધી, દુષ્ટબુદ્ધિવાળા અને નઠારા આચારવાળા મરણ પામ્યા, તેનો તમો શોચ કરવા લાયક નથી; કારણ કે તમો શાસ્ત્ર જાણો છો અને બુદ્ધિમાન્ તથા પંડિતોમાં માનવા લાયક છો. માટે જેની શાસ્ત્રમાં બુદ્ધિ હોય તે પુરૂષો કોઇ દિવસે મોહ પામતા નથી.

તમોએ પોતાના પુત્રો ઉપર કૃપા રાખી અને પાંડવોની ઉપર અકૃપા કરી, તે તમે જાણોછો, માટે હવે પુત્રોના રક્ષણ ઉપર કાંઇ વિચાર કરવો નહીં. થનાર જે છે તે તેમજ થાયછે તેનો તમો શોક કરવા લાયક નથી. થનાર વસ્તુને બુદ્ધિથી કોણ ટાળી શકેછે? વિધાતાના કહેલા માર્ગને કોઇ ઉલ્લંઘી શકતું નથી. આ સુખ, દુ:ખ, જન્મ, મરણ ઇત્યાદિ કાળથીજ થાય છે. કાળ પ્રાણીને ઉત્પન્ન કરે છે અને તેનો સંહાર પણ તેજ

કરેછે. પ્રજાના સંહાર કરતા કાળનો પણ નાશ કાળજ કરેછે. સર્વ લોકમાં સારા અને નરસા પદાર્થો કાળથીજ થાયછે. તેજ કાળ પ્રજાનો લય કરે છે, ફરી તેની ઉત્પત્તિ પણ કરેછે. સુષુપ્તિ, પ્રલય અને મોક્ષની વખતે પણ કાળની શક્તિ લોપાતિ નથી. કાળ કોઇથી ઉલ્લંઘન થતો નથી, સર્વ પ્રાણીઓમાં ફરે છે, કોઇથી ધારણ થતો નથી. એ કાળ આત્મા છે. થઈ ગયાં, થશે, અને જે હાલ વર્તે છે, તે સર્વે પદાર્થો કાળે નિરમાણ કરેલા છે, એમ જાણીને જ્ઞાન નિષ્ટાને મૂકવાને તમે લાયક નથી, કારણ જ્ઞાન વગર શોક ટાળવાને બીજો ઉપાય નથી.

સૂત—એ રીતે પુત્રના શોકે કરી પીડિત ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને સંજયે દિલાસો આપીને સ્વસ્થ કર્યો. એજ વિષયનું ભારતરૂપ કથાનક વ્યાસજીએ વર્ણવ્યું, જે અનાદિસિદ્ધ અને પરંપરાથી કવિયો ગાતા આવ્યા છે. આ ભારતના એક શ્લોકના ચરણનો પણ શ્રદ્ધાથી પાઠ કરે તો તેનાં સઘળાં પાપ ટળી જાય, ત્યારે સમગ્ર ભારતનો જે પાઠ કરે અને તેનો અર્થ જાણે તેનાં પાપ ટળે તેમાં આશ્ચર્ય શું ? આ ભારતમાં દેવતાઓનો, દેવઋષિઓનો, બ્રહ્મઋષિઓનો, શુભ કર્મોવાળા યક્ષોનો અને મોટા સર્પોનો વર્ણવ કર્યો છે. વળી સનાતન વાસુદેવ ભગવાન આ ભારતને વિષે ગવાય છે, જે પોતે બ્રહ્માંડરૂપ, નિત્ય મોટામાં મોટા, નિર્વિકાર અને જ્ઞાન સ્વરૂપ, એવા છે; જેનાં દિવ્યકર્મોને બુદ્ધિમાન્ પુરૂષો ગાય છે. જેના થકી અનિર્વચનીય અને કાર્યકારણાત્મક વિશ્વ, બ્રહ્માદિક, યજ્ઞાદિક, જન્મ, મૃત્યુ, મોક્ષ, એ સર્વે થાય છે; જે ભગવાન, પંચ મહાભૂતના ગુણાત્મક અધ્યાત્મા, અને અવ્યક્તના આદિભૂત નિર્વિશેષરૂપ છે: દર્પણમાં જેમ પ્રતિબિંબને જુએ છે તેમ જે ભગવાનને, સંન્યાસીયોમાં શ્રેષ્ઠ એવા મુક્ત પુરૂષો, ધ્યાન યોગના બળે કરીને પોતાને વિષે અભેદે કરીને જુએ છે. સદા નિયમવાન, ધર્મમાં તત્પર, અને શ્રદ્ધાવાન પુરૂષ, જો આ અનુક્રમણિકા અધ્યાયનો જપ કરે તો પાપ થકી મુક્ત થાય, અને પ્રથમથી આસ્તા રાખીને નિરંતર શ્રવણ કરે તો સંકટની વખતમાં પણ તે દુઃખ પામે નહીં; એવીં સંધ્યાની વખતે આ અધ્યાયના કોઇપણ શ્લોકનો જપ કરે તો દિવસ અને રાત્રિમાં સંચય કરેલા પાપથી મુક્ત થઇ જાય. આ ભારત દેવરૂપ અને બ્રહ્મરૂપ છે. દહીંમાં જેમ માંખણ, બે પગવાળામાં જેમ બ્રાહ્મણ, વેદમાં જેમ ઉપનિષદાદિક ભાગ, ઔષધિમાં જેમ અમૃત, હૃદમાત્રમાં જેમ

સમુદ્ર અને ચાર પગવાળાંઓમાં જેમ ગાયો શ્રેષ્ઠ છે, તેમ ઇતિહાસોમાં આ ભારત શ્રેષ્ઠ છે. શ્રાદ્ધમાં બ્રાહ્મણોને જો આ ભારત સંભળાવે તો તેના પિતૃને અક્ષય તૃપ્તિ થાય. જેને વેદાર્થ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેણે આ ભારત જરૂર ભણવું, કારણ ઇતિહાસ પુરાણ જાણ્યા વગર વેદોનો અર્થ યથાર્થ જણાતો નથી. માટે વ્યાસજીએ કરેલા આ વેદને જે વિદ્વાન સંભળાવશે, તે પુરૂષાર્થને પામશે, અને બાળહત્યાદિક પાપથી પણ મુક્ત થશે. પવિત્રતાની પર્વણી પર્વણિએ આ અધ્યાયનો પાઠ કરે તેને આખા ભારતનો પાઠ કર્યા જેટલું પુણ્ય થાય, આ ભારત, શ્રદ્ધાએ કરીને જે શ્રવણ કરે, તેનું આયુષ્ય વધે, તેની સત્ય કીર્તિ થાય, અને તે સ્વર્ગને પામે. એક બાજુ ચારે વેદ અને એક બાજુ આ ભારત રાખીને દેવતાઓએ તોલ કર્યું તો, રહસ્યે સહિત ચારે વેદ થકી આ ભારત અધિક થયું. એવી રીતે મોટું ને ભારવાળું થયું, જેથી મહાભારત કહેવાય છે. આ ભારતનો અર્થ જે જાણે તે સર્વ પાપ થકી મુક્ત થાય.

કૃચ્છ્ર ચાંદ્રાયનાદિક તપ, સ્વાભાવિક વેદવિધી, વેદ ભણવો, ભૂખ તૃષાનું દુઃખ સહન કરી ખેતરમાંથી દાણા વીણી લેવા, એ સર્વે પુણ્યરૂપ છે. પણ ખરાબ બુદ્ધિથી કરે તો તેજ પાપરૂપ થાય છે.

॥ तपो न कल्को ध्ययनं न कल्कः स्वाभाविको वेदविधिर्न कल्कः ॥

॥ प्रसह्य चित्ताहरणं न कल्क स्तान्येवं भावोपहतानि कल्कः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अनुक्रमणिकापर्वणि गुर्जरभाषायां

प्रथमोऽध्यायः ॥

अथ पर्व संग्रह पर्व.

ऋषयऊचुः ॥ समंत पंचकमिति यदुक्तं सुतनंदन ॥

॥ एतत्सर्वं यथातत्वं श्रोतुमिच्छामहेवयं ॥ १ ॥

ઋષિઓ કહે છે—હે સૂત, પ્રથમ અધ્યાયમાં તમે કહ્યું જે હું સમંતપંચક દેશમાં ગયો, જ્યાં પૂર્વે કૌરવ પાંડવોનું યુદ્ધ થયું હતું, તે સમંતકપંચક દેશ કયો કહેવાય છે અને તે યુદ્ધ કેવી રીતે થયું હતું, તે સર્વે યથાર્થ અમો સાંભળવાને ઇચ્છીએ છીએ.

સૂત—હે બ્રાહ્મણો, તે સમંતકપંચક દેશ અને બીજી પણ સુંદર કથાઓ હું કહું તે આપ શ્રવણ કરો. ત્રેતા અને દ્વાપર યુગની સંધિને વિષે, પોતાના પિતા જમદગ્નિ ઋષિને ક્ષત્રિઓએ માર્યા, તે કારણ માટે અગ્નિ સરખા તેજવાળા અને શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા પરશુરામે, પોતાના પરાક્રમે કરી વારંવાર ક્ષત્રિયોને મારીને સમંતપંચક દેશમાં તેઓના રૂધિરના પાંચ હૃદો કર્યા; અને તે હૃદોમાં ક્રોધથી ભરેલા પરશુરામે તે રૂધિરે કરીને પિતૃનું તર્પણ કર્યું. એ તર્પણથી તૃપ્ત થયા એવા રૂચિક આદિ પિતૃદેવ ત્યાં આવીને પરશુરામને કહેવા લાગ્યા જે હે રામ, હે રામ, હે મહાભાગ, હે ભાર્ગવ, આ તમારી પિતૃભક્તિ અને પરાક્રમે કરીને અમે પ્રસન્ન થયા છીએ, માટે હે મોહોટા તેજવાળા, તમારૂં કલ્યાણ થાઓ અને ઇચ્છામાં આવે એવું વરદાન માગો. પરશુરામ કહે છે—હે પિતૃદેવ તમે જો પ્રસન્ન થયા હો અને મારી ઉપર દયા કરવાને ચાહાતા હો તો હું એવું વરદાન માગુંછું કે મારા કરતાં નિર્બળ એવા ક્ષત્રિયોને ક્રોધથી જે મેં માર્યા છે, તેના પાપથી હું મુક્ત થાઉં અને મારા કરેલા આ પાંચ હૃદો પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત અને તીર્થરૂપ થાય. તે તે સાંભળી પિતૃદેવ બોલ્યા જે "જાઓ તે રીતે થશે" ને હવે તમે ક્ષમા કરો; એમ કહી તેઓને વાર્યા ત્યારથી પરશુરામ હિંસાથી વીરામ પામ્યા. તે પરશુરામના કરેલા પાંચ હૃદોની પાસેનો જેટલો દેશ તે સમંતપંચક દેશ કહેવાયો, કારણ કે એકઠા થયેલા રાજાઓ ત્યાં નાશ પામ્યા ને તેઓના રૂધિરના પાંચ હૃદો થયા તેજ કાંટા વગરની અને સરખી જમીનવાળા પરમપવિત્ર સમંતપંચક દેશમાં, કલિયુગ અને દ્વાપરની સંધીને વિષે કૌરવ પાંડવોની સેનાઓનું યુદ્ધ થયું, જેમાં લડવા વાસ્તે આવેલું અઢાર અક્ષૌહિણી સૈન્ય નાશ પામ્યું. એવો પવિત્ર અને રમણીય સમંતપંચક મેં તમોને કહ્યો.

ઋષિયો કહે છે—હે સૂત, અક્ષૌહિણીનો પ્રમાણ અમે જાણવાને ઇચ્છીએ છીએ, તેમાં પુરૂષો, ઘોડાઓ, રથો અને હાથિયો કેટલા હોય છે તો તમો જાણો છો માટે અમોને કહો.

સૂત—એક રથ, એક હાથી, પાંચ પ્યાદા, અને ત્રણ ઘોડા મળીને એક પત્તિ કહેવાય છે. ત્રણ પત્તિઓને એક સેનામુખ કહે છે. ત્રણ સેનામુખને એક ગુલ્મ કહે છે. ત્રણ ગુલ્મને એક ગણ કહે છે. ત્રણ ગણો

એક વાહિની કેહેવાય છે. ત્રણ વાહિનીને એક પૃતના કહે છે. ત્રણ પૃતના મળી એક ચમુ થાય છે. ત્રણ ચમુની એક અનીકિની થાય છે અને દશ અનીકિની મળી એક અક્ષૌહિણી થાય છે. કુલ અક્ષૌહિણીમાં રથની સંખ્યા ૨૧૮૭૦)ની, હાથીઓની પણ ૨૧૮૭૦)ની, પ્યાદાઓની ૧૦૯૩૫૦) ની અને ઘોડાઓની ૬૫૬૧૦)ની હોય છે. એ પ્રકારે અક્ષૌહિણીનું પ્રમાણ મેં તમોને કહ્યું. એટલી સંખ્યા વાળી અઢાર અક્ષૌહિણી સેના કૌરવ પાંડવોના યુદ્ધમાં એકઠી મળી હતી ને તે ત્યાંજ કૌરવોના નિમિત્તે કરી કાળને વશ થઇ. પરમ અસ્ત્રને જાણનારા ભીષ્મપિતામહે દશ દિવસ સુધી યુદ્ધ કર્યું. પાંચ દિવસ દ્રોણાચાર્યે કૌરવોની સેનાની રક્ષા કરી, બે દિવસસુધી શત્રુના સૈન્યને પીડનાર કર્ણે યુદ્ધ કર્યું, અર્ધ દિવસ સુધી શલ્યે યુદ્ધ કર્યું, તે પછી અર્ધ દિવસ દુર્યોધને ગદાયુદ્ધ કર્યું, તેજ દિવસની રાત્રિએ અશ્વત્થામા, કૃતવર્મા અને કૃપાચાર્યે વિશ્વાસથી સુતેલું યુધિષ્ઠિરનું સૈન્ય મારયું. હે શૌનક, આ તમારા યજ્ઞમાં ઉત્તમ એવું ભારતાખ્યાન જે હું કહું છું, તે વ્યાસજીના બુદ્ધિમાન્ શિષ્ય વૈશંપાયને જનમેજય રાજાના યજ્ઞમાં કહ્યું; તેમાં પૈષ્ય, પોલોમ અને આસ્તીક પર્વ તથા રાજાઓના યશ તથા પરાક્રમ કેહેવા સારૂ તેઓએ પ્રથમથી સ્મરણ કર્યું. મોક્ષને ઇચ્છનારા પુરૂષોને જેમ વૈરાગ્ય મોક્ષ આપે છે તેમ વિચિત્ર પ્રકારના અર્થ, પદ અને આખ્યાનવાળું, અનેક સંકેતે કરી યુક્ત આ ભારત વિદ્વાનોને મોક્ષ આપનારૂં છે. સમજવા લાયક વસ્તુઓમાં જેમ આત્મજ્ઞાન મુખ્ય છે અને પ્રિય વસ્તુઓમાં જેમ પોતાનું જીવિત મુખ્ય છે, તેમ પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ કરાવનારૂ આ ભારત સર્વ શાસ્ત્રોમાં મુખ્ય છે. શરીરનું ધારણ જેમ આહાર કરયા વગર થતું નથી, તેમ પૃથ્વીમાં જેટલી કથાઓ છે તે સર્વે આ ભારતનો આશ્રય લીધા વગર થઇ નથી. જેમ પોતાના ઉદયને ઇચ્છનાર ચાકરો કુલવાન સ્વામીનો આશ્રય કરે છે, તેમ કાવ્ય રચનાર પુરૂષો અદ્દ્ભુત કાવ્યની રચનાર કરવામાં આ ભારતરૂપ ઇતિહાસનોજ આશ્રય કરે છે. શાસ્ત્ર અથવા વેદ સંબંધી બોલનારી જે કાંઇ વાણી જેમ અક્ષરરૂપ થાય છે તેમ આ ભારતરૂપ ઇતિહાસમાં જોડેલી બુદ્ધિ પરમેશ્વરરૂપ થાય છે; તે ભારતરૂપ ઇતિહાસનું પર્વસંગ્રહ પ્રકરણ અનુક્રમણિકા સહિત હું કહું તે આપ શ્રવણ કરો. મહાત્મા વ્યાસજીએ એકસો પ્રકરણે કરી આ ભારતની કથા કહી છે તે હું અઢાર પર્વે કરીને આપને કહું છું તે સાંભળો.

પ્રથમ આદિપર્વમાં ઓગણીશ પ્રકરણો છે તેમાં પેહેલું સંક્ષેપ તથા બીજું પર્વ સંગ્રહ પ્રકરણ છે. ત્રીજા પૌષ્ય નામના પ્રકરણમાં ઉત્તંકનો મહિમા વર્ણવ્યો છે. ચોથા પ્રકરણ પૌલોમમાં ભૃગુ ઋષિના વંશનો વિસ્તાર કહ્યો છે. પાંચમા આસ્તીક પ્રકરણમાં સર્વ સર્પ તથા ગરૂડની ઉત્પત્તિ, ક્ષિર સમુદ્રનું મંથન, ઉચ્ચૈઃશ્રવાનો જન્મ અને સર્પ યજ્ઞ કરતા એવા જનમેજય રાજાની કથા કહી છે. છટ્ઠા સંભવ નામના પ્રકરણમાં ભરત કુળના મહાત્મા રાજાઓની વિવિધ પ્રકારની ઉત્પત્તિ, બીજા પણ શૂરવીર રાજાઓની તથા વ્યાસજીની ઉત્પત્તિ, દેવતાઓના અંશે કરીને અવતારો, મહા પરાક્રમી એવા દૈત્યો, દાનવો, યક્ષો, નાગો, સર્પો, ગંધર્વો, પક્ષિયો, અને બીજા વિવિધ પ્રકારના પ્રાણિયોની ઉત્પત્તિ, તપસ્વિ અને મોહોટા કણ્વ ઋષિના આશ્રમમાં દુષ્યંત થકી શકુંતલાને વિષે ભરત રાજાનો જન્મ થયો તે કથા, તથા મહાત્મા વસુદેવતાઓની શન્તનું રાજાના ઘરમાં ગંગાજીને વિષે ફરીથી ઉત્પત્તિ અને તેઓનું સ્વર્ગમાં જવું; ગંગાજીને વિષે ભીષ્મની ઉત્પત્તિ, ભિષ્મની રાજ્યથી નિવૃત્તિ પામીને બ્રહ્મચર્ય વ્રતમાં સ્થિતિ અને પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન, ચિત્રાંગદની રક્ષા, ચિત્રાંગદના મરણ પછી પોતાના નાના ભાઈ વિચિત્રવિર્યની રક્ષા, તેને રાજ્ય ઉપર બેસાડવું, ધર્મરાજાની અણીમાંડવ્યના શાપથી મનુષ્યને વિષે ઉત્પત્તિ, વરદાનથી કૃષ્ણ એવા વ્યાસજી થકી ધૃતરાષ્ટ્ર અને પાંડુ રાજાની ઉત્પત્તિ અને પાંડવોની ઉત્પત્તિ એટલી કથા કહી છે. સાતમાં જાતુષ નામના પ્રકરણમાં વારણાવત યાત્રાને વિષે દુર્યોધનનો વિચાર, પછી દુર્યોધને પાંડવોને કપટથી લાખના ઘર પ્રત્યે મોકલ્યા, વિદુરજીએ રસ્તામાં ધર્મરાજાને તેના હિતને વાસ્તે મ્લેચ્છ ભાષામાં ઉપદેશ કર્યો, વિદુરજીના કેહેવાથી લાખના ઘરમાંથી ભોયરાનો આરંભ કર્યો, તે ઘરમાં પાંચ પુત્રોએ સહિત સુતેલી ભીલની સ્ત્રી અને પુરોચનનું બળી જવું, એટલી કથા કહી છે. આઠમાં હિડિંબવધ પ્રકરણમાં ઘોર વનને વિષે પાંડવોએ હિડિંબા રાક્ષસિને જોઇ અને ત્યાં મહા બળવાન ભીમસેને તેના બાપ હિડિંબને માર્યો, પછી તે હિડિંબાને વિષે ભીમસેન થકી ઘટોત્કચ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, ત્યાં મોહોટા તેજવાળા વ્યાસજીએ દર્શન આપ્યું, એટલી કથા કહી છે. નવમા બકવધ પ્રકરણમાં વ્યાસજીની આજ્ઞાએ કરી કોઇ ન ઓળખે એવી રીતે, પાંડવો એકચક્ર નામના શેહેરમાં બ્રાહ્મણના ઘરમાં રહ્યા, ત્યાં બકા-

સુરને માર્યો તેથી શહેરના માણસો વિસ્મય પામ્યા; ત્યાં દ્રૌપદિ તથા ધૃષ્ટદ્યુમ્નની ઉત્પત્તિ બ્રાહ્મણો પાસેથી સાંભળીને પાંડવોએ વ્યાસજીના કહેવાથી પાંચાલ દેશમાં દ્રુપદ રાજાને ત્યાં દ્રૌપદિના સ્વયંવરમાં તેને પામવા વાસ્તે જવાનો વિચાર કર્યો, એટલી કથા કહી છે. દશમાં ચૈત્રરથ પ્રકરણમાં, અર્જુને ગંગાજીને કિનારે અંગારપર્ણને જીતીને તેની સાથે મિત્રાઇ કરી, અને તેની પાસેથી તાપત્ય, વાસિષ્ટ, તથા ઔર્વ ઇત્યાદિ આખ્યાનોને સાંભળ્યાં, એટલી કથા કહી છે. અગીઆરમાં સ્વયંવર પ્રકરણમાં, પાંચાલ દેશમાં અર્જુન ભાઇઓ સહિત ગયા. ને ત્યાં પાંચાલ નગરમાં નિશાનને ભેદીને સર્વ રાજાઓની વચમાં દ્રૌપદિને પામ્યા; જે ઠેકાણે ભીમ તથા અર્જુન બળવાન રાજાઓને જીત્યા અને શલ્ય તથા કર્ણને પણ તેઓએ તુરત જીતી લીધા. એવું ભીમ અર્જુનનું અમાનુષ પરાક્રમ જોઇને શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી પાંડવોને મળવા સારૂ કુંભારના ઘરમાં, જ્યાં પાંડવો ઉતર્યા હતા ત્યાં ગયા, એટલી કથા કહી છે. બારમાં વૈવાહિક પ્રકરણમાં, પાંચ જણાઓને એક દ્રૌપદિ પરણાવવી તે વિષે દ્રુપદરાજાનો વિચાર, પછી અદ્ભુત એવું પાંચ ઇંદ્રોનું ઉપાખ્યાન, તથા દ્રૌપદિનો વિવાહ દેવોએ કરેલો એવો અમાનુષ છે, એટલી કથા કહી છે. તેરમાં વિદુરાગમન પ્રકરણમાં, ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રે વિદુરજીને પાંડવો પાસે મોકલ્યા છે. ચૌદમાં રાજ્ય લાભ પ્રકરણમાં, વિદુરજીની પ્રાપ્તિ, શ્રીકૃષ્ણનું દર્શન, ઇંદ્રપ્રસ્થમાં નિવાસ, અર્ધા રાજ્યનું મળવું અને નારદજીની આજ્ઞાએ કરી દ્રૌપદિની સમય સમયની ક્રિયા, એટલી કથા કહી છે. પંદરમાં વનવાસ પ્રકરણમાં, સુંદ અને ઉપસુંદનું આખ્યાન, દ્રૌપદિસહિત બેઠેલા યુધિષ્ઠિર રાજા પાસે, અર્જુનને બ્રાહ્મણના કામ વાસ્તે આયુધ લેવા જવું પડ્યુ, તેથી કબુલાત પ્રમાણે અર્જુન વનમાં ગયા. ત્યાં માર્ગમાં ઉલૂપિ નામની સ્ત્રી સાથે સમાગમ થયો, તે સ્ત્રી થકી બભ્રુવાહન નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. અર્જુન પવિત્ર એવા તીર્થોમાં ફરવા ગયા, તપસ્વિ બ્રાહ્મણના શાપથકી મગરની યોનિને પામેલી સુંદર પાંચ અપ્સરાઓને અર્જુને મુક્ત કરી અને પ્રભાસ ક્ષેત્રમાં શ્રીકૃષ્ણની સાથે અર્જુનને સમાગમ થયો, એટલી કથા કહી છે. સોળમાં સુભદ્રાહરણ પ્રકરણમાં, દ્વારકામાં શ્રીકૃષ્ણના મતથી અર્જુને સુભદ્રાનું હરણ કર્યું, તે પછી ને સુભદ્રાને વિષે ઉત્તમ તેજવાળો અભિમન્યુ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો અને દ્રૌપદિના પુત્રોની ઉત્પત્તિ એટલી કથા કહી છે. સત્તરમાં હારણાહરણ પ્રકરણમાં અર્જુનને ભગવાને પે-

હેરામણી આપી છે. અઢારમાં ખાંડવદહન પ્રકરણમાં, શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન યમુનાજીને કિનારે વિહાર કરવા ગયા, ત્યાં ચક્ર અને ધનુષ મળ્યા, પછી ખાંડવવનનું બળવું, એટલી કથા કહી છે. ઓગણીશમાં મયદર્શન પ્રકરણમાં, મયદાનવ અને એક સર્પનો બચાવ, તથા મંદપાલ ઋષિએ શાર્ઙ્ગિને વિષે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો એટલી કથા કહી છે; ઉપર કહી એવી કથાઓ વિસ્તારથી આદિપર્વમાં આવશે. આદિપર્વમાં ૨૨૭ અધ્યાય છે તેમાં આઠ હજાર આઠસે ને ચોરાશી શ્લોકો કહ્યા છે. ઘણાક વૃત્તાંતોવાળું બીજું સભાપર્વ કહું છું, જેમાં સભારચન પ્રકરણ આદિલઈ નવ પ્રકરણો છે; તેમાં પાંડવોને મયદાનવે સભા રચી આપી, કિંકર નામે રાક્ષસ જાતિને મયદાનવે જોઇ, નારદજીએ લોકપાલ દેવતાઓની સભા વર્ણવી, રાજસૂય યજ્ઞનો આરંભ, જરાસંધનો વધ તથા જરાસંધે ગિરિવ્રજમાં રૂંધિ રાખેલા રાજાઓને શ્રીકૃષ્ણે છોડાવ્યા, પાંડવોનો દિગ્વિજય, રાજાઓનું નાના પ્રકારની ભેટો લેઈને રાજસૂયમાં આવવું, રાજસૂય યજ્ઞમાં પ્રથમ પૂજા કોની કરવી, એ સંવાદમાં શિશુપાળ રાજાનો વધ; પછી તે યજ્ઞમાં પાંડવોની વિભૂતિ જોઇને દુઃખ અને ક્રોધને પામ્યા એવા દુર્યોધનની ભીમસેને સભામાં હાંસી કરી. જે હાંસીથી તેને ઘણોજ ક્રોધ ચઢયો, તેથી તેણે પાંડવોને જુગટું રમાડયું; જે જુગટામાં શકુનિએ ધર્મરાજાને કપટથી હરાવ્યા. પછી જેમ સમુદ્રમાં બૂડેલાને વાહાણ તારે, તેમ જુગટારૂપી સમુદ્રમાં બૂડેલી અને તેથી દુઃખી થયેલી એવી, પોતાના પુત્ર પાંડવોની સ્ત્રી દ્રૌપદિને મહા બુદ્ધિમાન્ ધૃતરાષ્ટ્રે તારી એવી રીતે પાંડવોને જુગટાના દુઃખથી છૂટેલા જાણીને દુર્યોધને ફરીથી તેઓને જુગટું રમવા વાસ્તે બોલાવ્યા, અને તેમાં ફરીથી જીતીને તેઓ વનવાસ કરવા મોકલ્યા. એટલી કથા કહી છે. એ સભાપર્વમાં ૭૮ અધ્યાય ને તેમાં ૨૫૧૧ શ્લોકો કહ્યા છે. ત્રીજું મોટું એવું વન પર્વ કહું છું, તેમાં સોળ પ્રકરણો છે. જેમાં—મહાત્મા એવા પાંડવો વનમાં ગયા ત્યારે તેઓની પાછળ શેહેરના લોકોનું જવું, અન્ન તથા ઔષધિ વાસ્તે અને બ્રાહ્મણોના પોષણ માટે મહાત્મા પાંડવોએ સૂર્યનું આરાધન કર્યું, ધૌમ્ય ઋષિના ઉપદેશે કરી, સૂર્યને પ્રસન્ન કરીને તેઓ પાસેથી અન્ન અને ઔષધિ મેળવ્યાં. પોતાને હિત કેહેવાવાળા વિદુરજીનો ધૃતરાષ્ટ્રે ત્યાગ કર્યો, પછી વિદુરજી પાંડવો પાસે ગયા, ફરી ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞાથી તેની પાસે આવ્યા. કર્ણના કેહેવાથી દુર્બુદ્ધિવાળા દુર્યોધને વનમાં રહેલા પાંડવોને મારવાનો

વિચાર કર્યો. દુર્યોધનની એવી દુષ્ટ ભાવના જોઇ વ્યાસજીએ તેની પાસે જલદિથી આવીને તેને ખરાબ બુદ્ધિથી વાર્યો, સુરભીના આખ્યાનનું કેહેવું, મૈત્રેય ઋષિનું આવવું, રાજાને શિખામણ, તેજ મૈત્રેયનું દુર્યોધનને શાપ દેવું જે "શત્રુ તારા સાથળો ભેદશે." ભીમસેને લડાઇમાં કિર્મિરને માર્યો, યાદવો તથા પાંચાલ દેશના રાજાઓનું પાંડવો પાસે આવવું, શકુનિએ પાંડવોને જુગટામાં છળેકરી જીતી લીધા, તે સાંભળી ભગવાનને ક્રોધ ચઢ્યો, જે અર્જુને શમાવ્યો; પછી ભગવાનની પાસે દ્રૌપદિએ વિલાપ કર્યો, ત્યારે દુ:ખી થયેલી દ્રૌપદિને ભગવાને ધીરજ આપી, અને સૌભવધનું આખ્યાન કહ્યું. પછી પોતાની બેન સુભદ્રાને પુત્રે સહિત શ્રીકૃષ્ણ દ્વારકા તેડી ગયા અને દ્રૌપદિના પુત્રોને ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તેડી ગયા. તે પછી સુંદર એવા દ્વૈત વનમાં પાંડવો ગયા, ત્યાં દ્રૌપદિને યુધિષ્ઠિર રાજા સાથે સંવાદ થયો, તથા ભીમસેને પણ યુધિષ્ઠિર સાથે સંવાદ કર્યો, ત્યાં પાંડવોની પાસે મહર્ષિ વ્યાસજી આવ્યા ને રાજા યુધિષ્ઠિરને વિદ્યા આપીને પાછા ગયા. પાંડવો કામ્યક વનમાં ગયા, પછી અસ્ત્રોની પ્રાપ્તિ વાસ્તે ઘણા તેજવાળા અર્જુન પ્રવાસમાં નીકળ્યા, ભીલનું રૂપ ધરી આવેલા મહાદેવજી સંગાથે અર્જુને યુદ્ધ કર્યું ને તેને લોકપાલ દેવતાઓનાં દર્શન થયાં તથા પાશુપત નામના અસ્ત્રની પ્રાપ્તિ થઇ. વળી બીજાં અસ્ત્રો મેળવવા વાસ્તે અર્જુન મહેન્દ્ર લોકમાં ગયા, જે સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્રને મોહોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ. પાંડવોને બૃહદશ્વ નામના પવિત્ર ઋષિનાં દર્શન થયાં, તે ઋષિએ દુ:ખી થયેલા યુધિષ્ઠિર રાજાનું દુ:ખ વિલાપ જોઇને, ધર્મિષ્ટ અને કરૂણાનો ઉદય છે જેમાં, એવું સુંદર નળરાજાનું આખ્યાન કહ્યું; તેમાં દમયંતિનું ધૈર્ય અને નળરાજાનું ચરિત્ર કહી દેખાડ્યું, તેજ ઋષિથકી પાસા રમવાની વિદ્યાનું શિખવું, પછી સ્વર્ગમાંથી પાંડવો પાસે લોમશ ઋષિનું આવવું, વનવાસ કરતા એવા મહાત્મા પાંડવોને સ્વર્ગથી આવેલા લોમશ ઋષિએ અર્જુનની સ્વર્ગ સંબંધી સર્વે વાત કહી; અર્જુનના સંદેશાથી પાંડવો સર્વે તીર્થોમાં ફરવા લાગ્યા. તીર્થોના ફળની પ્રાપ્તિ અને તેઓના પવિત્રપણાની કથા; મોહોટા ઋષિ નારદજીએ પુલસ્ત્ય નામની તીર્થયાત્રા કહી, તે યાત્રા પણ પાંડવોએ કરી; કર્ણપાસેથી ઇન્દ્રે કુંડળ માગી લીધાં, ગય રાજાના યજ્ઞની વિભૂતિ, અગત્ય ઋષિનું આખ્યાન, જેમાં તેઓ વાતાપિ દૈત્યનું ભક્ષણ કરીને પ્રજાવાસ્તે લોપામુદ્રા નામની પોતાની સ્ત્રી પાસે ગયા; બા-

દ્યાવસ્થાથી અખંડિત બ્રહ્મચર્યવાળા રૂષ્યશૃંગ ઋષિનું ચરિત્ર, ઘણા તેજવાળા જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામનું ચરિત્ર, જે ચરિત્રમાં સહસ્રાર્જુન તથા તેના પુત્રોનો વધ કહ્યો છે; પછી પ્રભાસ તીર્થમાં પાંડવોની સાથે યાદવોનો સમાગમ, સુકન્યાનું આખ્યાન, ચવન ઋષિની કથા, શર્યાતિ રાજાના યજ્ઞમાં ચવન ઋષિએ અશ્વિનીકુમારને સોમનો ભાગ આપ્યો, તે અશ્વિનીકુમારે ચવન ઋષિને ઔષધે કરી યુવાવસ્થા આપી, માનધાતા રાજાનું આખ્યાન, જંતુનું ઉપાખ્યાન, જેમાં સોમક રાજા, પુત્રો વાસ્તે પુત્રરૂપી પશુએ કરી યજ્ઞ કરીને સો પુત્રોને પામ્યો. પછી શ્યેનકપોતનું આખ્યાન, જેમાં શિબિરાજાની ઇન્દ્ર, અગ્નિ, અને ધર્મે પરીક્ષા કરી; અષ્ટાવક્રનું ઉપાખ્યાન, જેમાં જનક રાજાના યજ્ઞમાં અષ્ટાવક્રનો બંદિજન સાથે વિવાદ થયો. ન્યાયશાસ્ત્રના જાણનારાઓ મુખ્ય એવા વરૂણના પુત્રે, વિવાદે કરી બંદિજનનો પરાજય કર્યો. સમુદ્રમાં ગયેલા પોતાના પિતાને અષ્ટાવક્ર પામ્યો. યવક્રીતનું આખ્યાન, મહાત્મા એવા રૈભ્યનું આખ્યાન, ગંધમાદન પર્વતની યાત્રા, નારાયણના આશ્રમમાં નિવાસ. દ્રૌપદિએ ગંધમાદનમાંથી ભીમસેનને કમળ લાવવા વાસ્તે કહ્યું, ત્યાં રસ્તામાં જતાં ભીમસેને, કેળના ઝાડોની વચમાં બેઠેલા મહા બળવાન એવા પવનના પુત્ર હનુમાનજીને જોયા. પછી તે કમળ વાસ્તે ભીમસેને કમળના ઝાડને હલાવ્યો, તેથી મણિમત જેમાં મુખ્ય છે એવા યક્ષો અને રાક્ષસો સાથે ભીમસેનને મોટું યુદ્ધ થયું; જટાસુર નામના રાક્ષસને ભીમસેને માર્યો, વૃષપર્વા રાજાનું આવવું, આષ્ટિષેણના આશ્રમમાં પાંડવોનું જઇને રેહેવું, મહાત્મા એવા ભીમસેનનાં દ્રૌપદિએ વખાણ કર્યાં. ભીમસેનનું કૈલાસ પર્વત ઉપર ચડવું, ત્યાં બળવાન યક્ષો સાથે યુદ્ધ થયું. પછી કુબેરજી સાથે પાંડવોનો સમાગમ, ત્યાંજ અર્જુનનો ભાઇઓ સાથે મેળાપ; દિવ્ય અસ્ત્રો પામેલા અર્જુનનું હિરણ્યપુરવાસી નિવાતકવચ નામના દૈત્યો સાથે યુદ્ધ અને બીજા પણ દેવતાઓના શત્રુ કાલકેય તથા પૌલોમ નામના દૈત્યો સાથે યુદ્ધ અને તેથી તેઓનો નાશ થયો, તે બુદ્ધિમાન્ અર્જુને રાજા યુધિષ્ઠિર પાસે કહ્યો, ને પોતે મેળવેલાં અસ્ત્રો દેખાડ્યાં. પછી દેવઋષિ નારદજીએ અર્જુનને વારયા, અને પાંડવો ગંધમાદન પર્વત ઉપરથી નીચે ઉતરયા, ત્યાં ઘાડા વનમાં પર્વત જેવા શરીરવાળા કોઇ અજગરે ભીમસેનને ગળ્યો, તેને યુધિષ્ઠિર રાજાએ પ્રશ્નનો ઉત્તર દઇને મૂકાવ્યો. ફરીથી મહાત્મા એવા પાંડવો કામ્યક વનમાં આવ્યા,

તે વનમાં રહેલા પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ પાંડવોને જોવા સારૂ વાસુદેવ ભગવાનનું ત્યાં આવવું, માર્કંડેયની સંઘાતે રહીને કેટલાક આખ્યાનોની કથા સાંભળી, જેમાં પૃથુરાજાનું આખ્યાન પાંડવોએ સાંભળ્યું, પછી મહાત્મા એવા તાર્ક્ષ્યઋષિ અને સરસ્વતીનો સંવાદ, મત્સ્યનું ઉપાખ્યાન, માર્કંડેયનું સાથે રેહેવું, ઇન્દ્રદ્યુમ્નનું ઉપાખ્યાન, ધુંધુમારનું ઉપાખ્યાન, પતિવ્રતાનાં આખ્યાનો, અંગિરાનું આખ્યાન, દ્રૌપદિ અને સત્યભામાનો સંવાદ, ફરીથી પાંડવોનું દ્વૈતવનમાં આવવું, જ્યાં કૌરવો ઘોષયાત્રા કરવા ગયા, તેમાં દુર્યોધનને ગંધર્વોએ બાંધી મૂકયો, ત્યારે તે લજ્જા પામેલા મંદ બુદ્ધિવાળા દુર્યોધનને અર્જુને છોડાવ્યો, પછી ધર્મરાજાને મૃગસ્વપ્ન દર્શન; વળી પાંડવોનું કામ્યક વનમાં આવવું, ઘણાક વિસ્તારવાળું વીહિદ્રૌણિક આખ્યાન, દુર્વાસા ઋષિનું ઉપાખ્યાન, ત્યાં જયદ્રથ રાજાએ દ્રૌપદિને હરણ કરી, તે જોઈ વાયુ સરખા વેગવાળા ભીમસેને તેની પછવાડે દોડી, તેને પકડીને તેને પાંચ શિખાવાળો કર્યો. પછી ઘણાક વિસ્તારવાળું શ્રી રામાયણ ઉપાખ્યાન, જેમાં યુદ્ધને વિષે શ્રીરામચંદ્રજીએ પરાક્રમથી રાવણને માર્યો. સાવિત્રિનું ઉપાખ્યાન, ઇન્દ્રને કર્ણે કુંડળ આપ્યાં તેના બદલામાં પ્રસન્ન થઇને ઇન્દ્રે, કર્ણને એક જણાનો વધ કરે એવી શક્તિ આપી. પછી આરણેય ઉપાખ્યાનમાં યમરાજાએ પોતાના પુત્રને શિખામણ આપી, અને પાંડવો વરદાન પામીને પશ્ચિમ દિશામાં ગયા, એટલી કથા કહી છે. આ વનપર્વમાં ૨૬૯ અધ્યાય કહ્યા છે, તેમાં ૧૧૬૬૪ શ્લોકો છે. હવે ચોથું વિસ્તારવાળું વિરાટ પર્વ કહું છું તે સાંભળો. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં વિરાટ નગરમાં જઇ પાંડવોએ સ્મશાનમાં એક મોટા શમીના વૃક્ષ ઉપર પોતાનાં આયુધ રાખ્યાં, અને તેઓ જૂદા જૂદા વેષ ધારણ કરીને ત્યાં છુપા રહ્યા, ત્યાં દ્રૌપદિને વિષે આસકત થયેલા અને કામથી પીડિત, એવા દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા કીચકને ભીમસેને મારી નાંખ્યો. પછી પાંડવોને શોધવા સારૂ દુર્યોધને પોતાના હુશિઆર ચાકરોને સર્વ દિશાઓમાં મોકલ્યા પણ મહાત્મા એવા પાંડવોની પ્રવૃત્તિ તેણે જાણી નહીં; પછી દુર્યોધનના મોકુલેલા ત્રિગર્ત દેશના રાજાઓએ એક તરફ વિરાટ રાજાની ગાયો પ્રથમ વાળી. તેથી વિરાટરાજાએ તેઓની સાથે મ્હોટું યુદ્ધ કર્યું, તે યુદ્ધમાં વિરાટ રાજાને તેઓ લઇ ગયા તે ભીમસેને મૂકાવ્યા, ને તેની ગાયો પણ પાંડવોએ પાછી વાળી; બીજી તરફ કૌરવોએ વિરાટ રાજાની ગાયો હરણ કરી, ત્યારે અર્જુન બધા કૌરવોને

યુદ્ધમાં જીતીને પરાક્રમથી તે ગાયો પાછી લઇ આવ્યા, તેથી પ્રસન્ન થઇને વિરાટ રાજાએ પોતાની ઉત્તરા નામની કન્યા શત્રુને મારનાર એવા સુભદ્રાના પુત્ર અભિમન્યુને વાસ્તે અર્જુનને આપી, એટલી કથા કહી છે. આ વિસ્તારવાળું વિરાટ પર્વ મેં કહ્યું તેના ૬૭ અધ્યાય છે, ને તેમાં ૨૦૫૦ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે પાંચમું ઉદ્યોગ પર્વ શ્રવણ કરો. તેનાં અગીઆર પ્રકરણો છે, જેમાં જીતવાની ઇચ્છા વાસ્તે પાંડવો ઉપપ્લવ્ય સ્થાનમાં ગયા, પછી દુર્યોધન અને અર્જુન બેઉ શ્રીકૃષ્ણ પાસે ગયા, અને તે બેઉએ પોતપોતાને વાસ્તે તેઓની પાસેથી સંગ્રામમાં સહાયતા માગી. ત્યારે સર્વજ્ઞ એવા શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે હે દુર્યોધન, હે અર્જુન, તમોએ યુદ્ધમાં મારી મદદ માગી માટે સાંભળો. એક બાજુ હું "મંત્રિપણું કરીશ પણ યુદ્ધ નહીં કરૂં," અને બીજી બાજુ એક અક્ષૌહિણી સેના આપું છું, તેમાંથી તમો દરેકને શું જોઇએ તે માગી લ્યો. તે વખતે પોતાના સ્વાર્થને જાણનાર અને નથી સ્થિર ચિત્ત જેનું, એવા દુર્યોધને અક્ષૌહિણી સેના માગી, કારણ શ્રીકૃષ્ણના પ્રભાવને તે જાણતો નહીં હતો, અને અર્જુને યુદ્ધ નહીં કરે એવા શ્રીકૃષ્ણ મંત્રીની માગણી કરી, કારણ તેઓના પ્રભાવને તે જાણતો હતો. પછી શલ્યરાજા પાંડવો પાસે આવતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં દુર્યોધન રાજાએ તેની ચાકરી કરી તેને છેતરીને તેની પાસેથી સંગ્રામમાં સહાયતા કરવાનું વચન માગ્યું. ત્યારે શલ્ય રાજાએ "હું તાહારી સહાયતા કરીશ" એવું વચન આપ્યું. તે વાત પાંડવોને કહીને શલ્ય રાજા દુર્યોધનની સેનામાં ગયા, તે પ્રસંગમાં શાંતિપૂર્વક ઇન્દ્રના વિજયનું કેહેવું, પછી પાંડવોએ પુરોહિતને કૌરવો પાસે મોકલ્યો, તે પુરોહિતે ઇન્દ્રના વિજયનું તાત્પર્ય છે જેમાં, એવાં પાંડવોનાં વચનો કૌરવોને કહી સંભળાવ્યાં. પાછું પુરોહિતનું જવું, પછી સલાહની ઇચ્છા રાખનાર પ્રતાપવાન ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ પાંડવો પાસે સંજય નામના દૂતને મોકલ્યો. વાસુદેવ ભગવાન પાંડવોની સહાયતામાં છે, એ વાત સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્રરાજાને ચિંતાએ કરી ઊંઘ આવી નહીં, ત્યારે વિદુરજીએ તેના કલ્યાણરૂપ એવાં વિચિત્ર પ્રકારનાં વચનો તેને કહી સંભળાવ્યાં, તેમજ સનતસુજાત ઋષિયે ઉત્તમ એવું ગ્નાન સંભળાવ્યું, તોપણ શોકમાં આસક્ત થએલા ધૃતરાષ્ટ્રના મનનો તાપ દૂર થયો નહીં. સવારમાં રાજાની સભામાં સંજયે વાસુદેવ ભગવાન અને અર્જુનની એકતા કહી દેખાડી; પછી સર્વજ્ઞ, દયાળુ, અને સલાહને ઇચ્છનાર શ્રીકૃષ્ણે, શાંતિ

કરવા સારૂ પોતે હસ્તિનાપુર પધારીને, બેઉ પક્ષનું કલ્યાણ થાય તેવી રીતે દુર્યોધનને સમજાવ્યો, તોપણ દુર્યોધન સમજ્યો નહીં. ત્યાંજ દંભોદ્ભવ રાજાનું આખ્યાન, મહાત્મા એવા ઇન્દ્રના સારથી માતલિનું પોતાની કન્યા વાસ્તે વર ખોળવા નીકળવું, મહર્ષિ એવા ગાલવ ઋષિનું ચરિત્ર, વિદુલાના પુત્રને શિક્ષા આપી તેની કથા; કર્ણ અને દુર્યોધનાદિકનો દુષ્ટ વિચાર જાણીને, શ્રીકૃષ્ણે રાજાઓને પોતાનું યોગેશ્વરપણું દેખાડ્યું. શ્રીકૃષ્ણે કર્ણને પોતાના રથમાં બેસાડીને યુક્તિથી સમજાવ્યો, તોપણ ગર્વેકરીને કર્ણે માન્યું નહીં. પછી શત્રુને મારનાર એવા શ્રીકૃષ્ણે, હસ્તિનાપૂરથી પાછા ઉપપ્લવ્ય સ્થાનમાં આવીને, જેટલી વાત ત્યાં બની હતી તે સર્વે પાંડવોને કહી. તે વાત સાંભળીને પાંડવોએ પોતાનું હિત થાય એવો વિચાર કરીને લડાઇની સામગ્રી સર્વે તૈઆર કરી. તે પછી યુદ્ધ કરવા સારૂ હસ્તિનાપૂરથી પણ નરો, ઘોડાઓ, રથો અને હાથીઓ નીકળ્યા. ત્યાં બેઉ સેનાના બળની ગણત્રી કરી, પછી ધૃતરાષ્ટ્રરાજાએ પાંડવો પ્રત્યે ઉલૂકને મોકલ્યો. ભીષ્મપિતામહે બીજે દિને થનાર મોટા યુદ્ધમાં બેઉ સેનાના રથી અને અતીરથીની સંખ્યા કરી, ને ત્યાં અંબાનું ઉપાખ્યાન કહ્યું, એટલી કથા કહી છે. એ ઘણાક વિસ્તારવાળું અને સંધિવિગ્રહવાળું ઉદ્યોગ પર્વ મેં તમોને કહ્યું, તેના ૧૮૬ અધ્યાય છે, ને તેમાં ૬૬૯૮ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે વિચિત્ર પ્રકારના અર્થવાળું છઠ્ઠું ભીષ્મપર્વ કહુંછું તે શ્રવણ કરો. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં જંબુખંડની રચના સંજયે કહી, યુધિષ્ઠિરનું સૈન્ય ખેદને પામ્યું, દશ દિવસ સુધી માહાઘોર એવું યુદ્ધ થયું, અર્જુન મોહ પામ્યા ત્યારે સર્વજ્ઞ શ્રીકૃષ્ણે જ્ઞાન આપીને તેનો મોહ ટાળ્યો, યુધિષ્ઠિરના હિતમાં પ્રીતિ રાખનાર અને કોઇથી નહીં ડરનાર એવા શ્રીકૃષ્ણ, વેગથી રથ ઉપરથી કૂદીને હાથમાં ચાબકો લેઈ ભીષ્મપિતામહને મારવા દોડ્યા, પછી શ્રીકૃષ્ણના ખૂંચે એવાં વચનો સાંભળીને, સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ અને મોટું ધનુષ ધરનાર એવા અર્જુને, શિખંડીને આગળ રાખીને તીક્ષ્ણ બાણોએ કરી ભીષ્મપિતામહને રથમાંથી નીચે પાડ્યા, તેથી શરીરમાં ખૂંચી ગએલા બાણરૂપી શૈયા ઉપર ભીષ્મપિતામહ રહ્યા, એટલી કથા કહી છે. એ ભીષ્મપર્વના ૧૧૭ અધ્યાય છે, તેમાં ૫૮૮૪ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે ઘણાક વૃત્તાંતોવાળું દ્રોણપર્વ કહું છું. તેનાં આઠ પ્રકરણો છે. જેમાં દ્રોણાચાર્યને સેનાપતિ કર્યા, ત્યારે મોટા અસ્ત્રને જાણ-

નાર તે દ્રોણાચાર્યે દુર્યોધનને પ્રસન્ન કરવા માટે પ્રતિજ્ઞા કરી જે "હું ધર્મ રાજાને પકડી આપીશ." તે પછી સંસપ્તક નામના યોદ્ધાઓ અર્જુનને રણસંગ્રામમાંથી દૂર લેઇ ગયા. યુદ્ધમાં ઇન્દ્રના સરખા પરાક્રમવાળા ભગદત્ત રાજાને સુપ્રતિક નામના હાથી સહિત અર્જુને માર્યો; જયદ્રથ જેમાં મુખ્ય છે એવા કૌરવોની સેનાના ઘણાક મહારથીઓએ ભેગા થઇને બાળક અને શૂરવીર એવા એકલા અભિમન્યુને માર્યો, તેથી અર્જુને કોપાયમાન થઈ, સંગ્રામમાં સાત અક્ષૌહિણી સેના મારીને જયદ્રથને માર્યો. મોટી ભુજાવાળા ભીમસેન અને મહારથી સાત્યકિ યાદવ, યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞાએ કરીને અર્જુનને ખોળવા વાસ્તે, દેવોથી પણ સહન ન થાય એવી કૌરવોની સેનામાં પેઠા; સંસપ્તક ગણમાંથી બાકી રહેલાઓને પણ અર્જુને મારી નાખ્યા. ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો, પાષાણથી લડાઇ કરનારા નારાયણ નામના ગણ, વિચિત્ર પ્રકારનું યુદ્ધ કરનારા અલંબુષ, શ્રુતાયુ, જલસંધ, સોમદત્તનો પુત્ર ભૂરિશ્રવા, વિરાટ, મહારથી દ્રુપદ, તથા ઘટોત્કચાદિક બીજા રાજાઓ સર્વે નાશ પામ્યા. યુદ્ધમાં દ્રોણાચાર્ય પરલોકને પામ્યા ત્યારે અશ્વત્થામાએ ક્રોધથી નારાયણ નામનું અસ્ત્ર મોકલ્યું, પછી વ્યાસજીનું આવવું, તથા શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનનું મહાત્મ્ય. એટલી કથા કહી છે. આ સાતમું દ્રોણપર્વ કહ્યું તેમાં ઘણું કરીને શૂરવીર રાજાઓ નાશ પામ્યા છે. તેના ૧૭૦ અધ્યાય છે અને તેમાં ૮૯૦૯ શ્લોકો કહ્યા છે હવે અદ્ભુત એવું આઠમું કર્ણપર્વ કહું છું. તેમાં એક પ્રકરણ છે, જેમાં મદ્રદેશના બુદ્ધિમાન્ શલ્યરાજા કર્ણના સારથી થયા, ત્રિપુરાસુરની કથા, સંગ્રામમાં જતી વખતે કર્ણ અને શલ્યનો કઠોર સંવાદ, તિરસ્કારવાળું હંસ અને કાગડાનું આખ્યાન, મહાત્મા અશ્વત્થામાએ પાંડ્યને માર્યો. દંડસેનના દંડને હણ્યો, સંગ્રામમાં કર્ણે સર્વના દેખતાં યુધિષ્ઠિરને સંશય પમાડ્યો. તેથી યુધિષ્ઠિર અને અર્જુનનો પરસ્પર ક્રોધ થયો અને તે ઠેકાણે શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનનો વિનય કર્યો. સંગ્રામમાં પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક દુઃશાસનની છાતી ભેદીને ભીમસેને તેનું રુધિર પીધું, તથા અર્જુને સંગ્રામમાં કર્ણને માર્યો, એટલી કથા કહી છે. એ આઠમું કર્ણપર્વ કહ્યું તેના ૬૯ અધ્યાય છે, અને તેમાં ૪૯૬૪ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે નવમું શલ્યપર્વ કહું છું. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં મોટા શૂરવીર રાજાઓ નાશ પામી ગયા ત્યારે શલ્યરાજાને દુર્યોધને સેનાપતિ કર્યો, કુમારનું આખ્યાન, અભિષેકનું

ક્રમે, વિભાગેકરી રથીઓના યુદ્ધ, કૌરવોનાં મુખ્ય યોદ્ધાઓનો નાશ, મહાત્મા ધર્મરાજાએ શલ્યને અને સહદેવ પાંડવે શકુનિને માર્યો. એવી રીતે બધું સૈન્ય જ્યારે નાશ પામ્યું અને કંઇક અવશેષ રહ્યું, ત્યારે દુર્યોધન કોઇ પાણીના હ્રદમાં પ્રવેશકરી તેનું જલ સ્તંભન કરીને અંદર બેઠો; તે વાત પારધિઓએ ભીમસેનને કહી, તે સાંભળી પાંડવોએ તે દુર્યોધનની પાસે આવીને તેનો તિરસ્કાર કર્યો. તે સહન નહીં થવાથી અતીક્રોધી એવો દુર્યોધન, પાણીના હ્રદમાંથી બાહાર નીકળ્યો, અને ભીમસેનની સાથે ગદાયુદ્ધ કરવા લાગ્યો; એવી રીતે બેઉનું યુદ્ધ થતી વખતે શ્રીબળદેવજી ત્યાં પધાર્યા, ને તેઓએ સરસ્વતી તથા બીજાં તીર્થોની પવિત્રતા કહી. પછી દુર્યોધનના સાથળો ભીમસેને ભયંકર વેગવાળી ગદાએ કરીને ભાગ્યા એટલી કથા કહી છે. એ નવમું શલ્યપર્વ કહ્યું તેના ૫૯ અધ્યાય છે અને તેમાં ૩૨૨૦ શ્લોક કહ્યાછે. હવે દશમું દારૂણ એવું સૌસૌપ્તિકપર્વ કહું છું તે સાંભળો. તેમાં ત્રણ પ્રકરણો છે, જેમાં પાંડવો ગયા પછી, સાથળો જેના ભાગી ગયા છે એવા દુર્યોધન રાજાની પાસે, સાંજની વખતે કૃતવર્મા, કૃપાચાર્ય અને અશ્વત્થામા આવ્યા; અને તેને રણભૂમીમાં પડેલા જોઇને દૃઢ ક્રોધવાળો મહારથી અશ્વત્થામાએ પ્રતિજ્ઞા કરી જે "ધૃષ્ટદ્યુમ્ન જેમાં મુખ્ય છે, એવા પાંચાલદેશના સર્વ રાજાઓ તથા પ્રધાનો સહિત પાંડવોને માર્યા વગર હું કવચ નહીં ઉતારૂં." એ પ્રમાણે દુર્યોધનને કહી સૂર્યાસ્તની વખતે, અશ્વત્થામા કોઇ વનમાં જઇને એક મોટા વડના ઝહાડ નીચે બેઠો; તે ઝાહાડ ઉપર રહેનાર ઘણા કાગડાઓને એક ઘૂડપક્ષિયે માર્યા, તે જોઇને અશ્વત્થામાને ઘણો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. પછી પોતાના પિતાના વધને સંભારીને, નિદ્રાવશ થયેલા પાંચાલદેશના રાજાઓને મારી નાખવાનો વિચાર કરી તે પાંડવોના તંબુના દરવાજા પાસે ગયો, ત્યાં વિકરાળ રૂપવાળા કોઈ રાક્ષસને તેણે સુતેલાઓની ચોકી કરતો જોયો. પછી અશ્વત્થામાએ સુતેલાઓ ઉપર અસ્ત્રો નાખ્યાં, પણ તે રાક્ષસે તે નાખેલાં અસ્ત્રોનો નાશ કર્યો, તે જોઇને તેણે તેજ વખતે મહાદેવનું આરાધન કર્યું; પછી કૃતવર્મા, કૃપાચાર્ય, અને અશ્વત્થામાએ, એકઠા મળીને, વિશ્વાસથી પરિવારે સહિત સૂતેલા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આદિ લઈ પાંચાલદેશના રાજાઓને તથા દ્રૌપદિના પુત્રોને માર્યા. તેમાં પાંચ પાંડવો તથા સાત્યકી યાદવ શ્રીકૃષ્ણના આશ્રયથી બચ્યા, બાકી સર્વે નાશ પામ્યા. તે સર્વે વાત ધૃષ્ટદ્યુમ્નના સારથીએ પાંડવોને

કહી. પછી પોતાના પિતા અને ભાઇઓના મરણથી પીડિત એવી દ્રૌપદિએ પોતાના પુત્રનો નાશ જોઇને સંકલ્પ કર્યો જે "મારા પુત્રોના મારનારને મરાવ્યા પછી હું અન્ન પાણી લઇશ," એવો સંકલ્પ કરીને પોતાના સ્વામી પાસે ગઇ. ત્યારે ભયંકર પરાક્રમવાળા ભીમસેન, દ્રૌપદિનાં વચન સાંભળીને તેનું ગમતું કરવા વાસ્તે મોટી ગદા લઇને ગુરૂના પુત્ર અશ્વત્થામાની પછવાડે રીસ કરીને દોડ્યા; તે ભીમસેનના ભયથી, દૈવે પ્રેર્યા એવા અશ્વત્થામાએ, પાંડવ વિનાની પૃથ્વી કરવા સારૂ ક્રોધથી બ્રહ્માસ્ત્ર મોકલ્યું. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું જે "તું પણ તેજ જાતનો અસ્ત્ર તેની સામે મોકલીને તે અસ્ત્રની શાંતિ કર". પછી પાપિષ્ટ એવા અશ્વત્થામાની દ્રોહબુદ્ધિ જોઇને વ્યાસજીએ તેને શાપ આપ્યો, તેના બદલામાં તેણે પણ વ્યાસજીને શાપ આપ્યો. પછી તે અશ્વત્થામાના મસ્તકમાં જે મણિ હતો તે છીનવી લઇને પાંડવોએ દ્રૌપદિને આપ્યો, એટલી કથા કહી છે. એ દશમું સૌપ્તિકપર્વ મેં કહ્યું, તેના ૧૮ અધ્યાય છે ને તેમાં ૮૭૦ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે કરૂણાનો ઉદય જેમાં છે એવું અગીઆરમું સ્ત્રીપર્વ કહું છું. તેનાં પાંચ પ્રકરણો છે, જેમાં પુત્રના શોકે કરીને તપેલા અને ભીમસેન ઉપર દ્વેષ બુદ્ધિ રાખનાર ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ, તેની પાસે શ્રીકૃષ્ણે રખાવેલી એવી ભીમની લોઢાની બનાવેલી મૂર્તિ ભાગી નાખી. તે શોકથી તપેલા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાની ઉત્તમ વચનોએ કરીને વિદુરજીએ આશ્વાસના કરી. પછી તે શોકથી પીડાયલા ધૃતરાષ્ટ્રનું સ્ત્રીયો સહિત કૌરવોના યુદ્ધસ્થાનમાં જવું, ત્યાં શૂરવીરોની સ્ત્રીયોનો અતી કરૂણા ઉપજે એવો વિલાપ, ગાંધારી અને ધૃતરાષ્ટ્રને ઘણો ક્રોધ અને મોહ ઉત્પન્ન થયો; તે યુદ્ધસ્થાનમાં ક્ષત્રિયોની સ્ત્રીયોએ, લડાઇમાં પાછા હઠે નહીં એવા પોતાના પુત્રો, ભાઇઓ, અને પિત્રાઇઓને નાશ પામેલા જોયા. પછી પુત્ર પૌત્રના નાશથી પીડલી ગાંધારીનો ક્રોધ શ્રીકૃષ્ણે શમાવ્યો. સર્વ ધર્મ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ટ એવા યુદ્ધિષ્ઠિરે, તે મરણ પામેલા રાજાઓનાં શરીરો શાસ્ત્ર વિધિથી દહન કરાવ્યાં અને તે રાજાઓનું દરેકનાં નામ લઇને તેણે તર્પણ કર્યું, ત્યારે પોતાનો છાનો ઉત્પન્ન કરેલો કર્ણ નામનો પુત્ર કુંતીએ કહ્યો, એટલી કથા કહીછે. સજ્જનના મનને ખેદ કરનારૂં અને અશ્રુની પ્રવૃત્તિ કરનારૂં, તથા શોક અને વિહ્વલતાથી ભરેલું, આ અગીઆરમું સ્ત્રીપર્વ મેં કહ્યું, તેના ૨૭ અધ્યાય છે ને તેમાં ૭૭ શ્લોકો છે. હવે બુદ્ધિને વધારનારૂં બારમું શાંતિપર્વ હું કહું

તે આપ શ્રવણ કરો. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં પિત્રાઈઓ, સંબંધી, તથા મામા, એ સર્વેને મરાવીને યુધિષ્ઠિરરાજા વૈરાગ્યને પામ્યા, ત્યારે તેઓને બાણરૂપી શૈયા ઉપર પોઢેલા ભીષ્મપિતામહે, રાજાઓને જાણવા લાયક નાના પ્રકારના ધર્મો કહ્યા. તેમાં દુષ્કાળ, વૈર અને રોગ ઇત્યાદિ આપત્તિ આવી પડે, તે વખતે કેવી રીતે વર્તવું તે પણ કહ્યું. ભીષ્મે કહેલા ધર્મોને જે કોઈ પુરૂષ સારી રીતે સમજે તો તે સર્વજ્ઞપણાને પામે; પછી ઘણાક વિસ્તારથી વિચિત્ર પ્રકારના મોક્ષ ધર્મો કહ્યા છે, એટલી કથા કહી છે. આ બુદ્ધિમાન્ ને પ્રિય એવું બારમું શાંતિપર્વ કહ્યું, તેમાં ૩૨૯ અધ્યાય ને તેમાં ૧૪૭૩૨ શ્લોકો છે. હવે ઉત્તમ એવું તેરમું અનુશાસન પર્વ કહું છું. તેનું એકજ પ્રકરણ છે, જેમાં ગંગાના પુત્ર ભીષ્મ પાસેથી ધર્મો સાંભળીને યુધિષ્ઠિર રાજાનું સ્વસ્થ થવું, ધર્મ અને અર્થમાં હિતરૂપ એવો સમગ્ર આચાર, વિવિધ પ્રકારનાં દાનોનાં ફળ, તેમજ પાત્રનાં લક્ષણ, દાનનો પરમ વિધિ, આચારનો વિધિ, સત્યની પરમ ગતિ, ગાયો તથા બ્રાહ્મણોનું મહાત્મ્ય, અને દેશકાળને લાયક એવું ધર્મોનું રહસ્ય, એ સર્વે કહ્યું છે. આ ઘણાક વૃત્તાંતવાળું ઉત્તમ અનુશાસનપર્વ મેં કહ્યું, તેમાં ભીષ્મપિતામહની સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ પણ કહી છે. ધર્મનો નિશ્ચય કરાવનારૂં એ તેરમું પર્વ છે. તેનાં ૧૩૬ અધ્યાય ને તેમાં ૮૦૦૦ શ્લોકો છે. હવે ચૌદમું અશ્વમેધિકપર્વ કહું છું. તેનાં બે પ્રકરણો છે, જેમાં સંવર્ત અને મરૂતનું ઉત્તમ આખ્યાન, સુવર્ણના ભંડારની પ્રાપ્તિ, પરિક્ષિત રાજાનો જન્મ, અશ્વત્થામાના બાણરૂપી અગ્નિથી ગર્ભની અંદર પરિક્ષિતનું બળવું, તેની શ્રીકૃષ્ણે રક્ષા કરી; પછી પૃથ્વીમાં પાંડવોએ ઘોડો ફરવા મોકલ્યો તેની પાછળ પોતે ગયા, ત્યાં કેટલાક ક્રોધી એવા રાજાઓની સાથે યુદ્ધ થયું. ચિત્રાંગદાના પુત્ર બભ્રુવાહનના હાથે ગંગાના શાપથી અર્જુન મૃત્યુ પામ્યા. અને અશ્વમેધયજ્ઞમાં નોળીયાનું આખ્યાન, એટલી કથા કહી છે. આ અદ્ભુત એવું અશ્વમેધિકપર્વ કહ્યું, તેના ૧૦૩ અધ્યાય છે ને તેમાં ૩૩૨૦ શ્લોકો કહ્યા છે. તે પછી પંદરમું આશ્રમવાસિકપર્વ કહું છું. તેનાં ત્રણ પ્રકરણો છે, જેમાં રાજ્ય મૂકીને ગાંધારી સહિત ધૃતરાષ્ટ્રરાજા અને વિદુરજી હિમાલયમાં ચાલી નીકળ્યા. તે જોઇને સતી એવી કુંતી પણ પોતાના પુત્રોનું રાજ્ય મૂકીને તેઓની પાછળ ગઈ; ત્યાં નાશ પામેલા પોતાના પુત્ર, પૌત્ર અને બીજા પણ શૂરવીર રાજાઓને વ્યાસજીના પ્રસાદ

થકી જોઇને, ગાંધારિ સહિત ધૃતરાષ્ટ્રરાજાએ શોકનો ત્યાગ કર્યો. પછી તેઓ પરમ ગતિને પામ્યા. વિદુરજી પણ પોતાના સ્થાનમાં ગયા, કારભારીઓ સહિત સંજય પણ સિદ્ધિને પામ્યો. પછી નારદજીએ ધર્મરાજા પાસે આવીને યાદવોના નાશની વાત કહી, એટલી કથા કહી છે. આ આશ્રમવાસિકપર્વ કહ્યું, તેના ૪૨ અધ્યાય છે ને તેમાં ૧૫૦૬ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે મહા દારૂણ એવું સોળમું મૌસલપર્વ કહું છું. તેમાં એક પ્રકરણ છે, જેમાં બ્રાહ્મણના શાપને લીધે, યુદ્ધની વખતે પુરૂષોમાં સિંહરૂપ યાદવો મદિરાપાન કર્યાથી પરાધિન થઇ ગયા; અને દૈવે પ્રેર્યા તેથી ખારા સમુદ્રની પાસે, શસ્ત્રના સ્પર્શે કરીને અને નદિને કાંઠે ઉગતા એવા એરકાના ઝાડરૂપી વજ્રે કરીને પરસ્પર મરણ પામ્યા. રામ અને શ્રીકૃષ્ણે સર્વે યાદવોનો ક્ષય કરીને પોતે બ્રહ્મરૂપ છે તોપણ પ્રાપ્ત થયેલા કાળને ઉલ્લંઘન ન કર્યો, ત્યાં મુખ્ય મુખ્ય યાદવોના શરીરનો સંસ્કાર થયો. પછી અર્જુન વૃદ્ધ અને બાળક જનોને દ્વારકાથી હસ્તિનાપૂર લઇ ગયા; રસ્તામાં સંકટની વખતે ગાંડીવ ધનુષનો પરાભવ જોઇને, બીજાં દિવ્ય અસ્ત્રોની વિદ્યા પણ નિષ્ફળ જોઇને તથા યાદવોની સ્ત્રીયોનો નાશ જોઇને, વ્યાસજીના વાક્યે કરી પ્રેર્યા અને વૈરાગ્યને પામ્યા એવા અર્જુને, ધર્મરાજા પાસે જઇને રાજ્ય ત્યાગ કરવા વિષે વિચાર કર્યો, એટલી કથા કહી છે. એ સોળમું મૌસલપર્વ કહ્યું, તેના આઠ અધ્યાય છે ને તેમાં ૩૨૦ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે સત્તરમું મહાપ્રસ્થાનિકપર્વ કહું છું. તેમાં એકજ પ્રકરણ છે, જેમાં પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ એવા પાંડવો રાજ્ય મૂકીને દ્રૌપદિ સહિત ઉત્તર દિશામાં ચાલી નીકળ્યા; રસ્તામાં તેઓને અગ્નિનું દર્શન થયું; તે અગ્નિની આજ્ઞાથી પોતાનું ઉત્તમ ગાંડીવ ધનુષ અર્જુને તેને આપ્યું. પછી ત્યાં પડી ગયા એવા ભાઇઓ અને દ્રૌપદિને જોઇ યુધિષ્ઠિર રાજા તેઓને મૂકીને, ફરી તેઓ તરફ નજર ન કરતાં ચાલતા થયા, એટલી કથા કહી છે. એ સત્તરમું મહાપ્રસ્થાનિકપર્વ કહ્યું. તેના ૩ અધ્યાય છે ને તેમાં ૩૨૦ શ્લોકો કહ્યા છે. હવે અઢારમું સ્વર્ગપર્વ કહું છું. તેમાં પણ એકજ પ્રકરણ છે, જેમાં દેવતાઓનો રથ પ્રાપ્ત થયો, તોપણ દયાળુ ધર્મરાજાએ, કૂતરા વગર તે રથમાં બેસવાની ઇચ્છા નહીં કરી. એ પ્રકારે મહાત્મા ધર્મરાજાની ધર્મમાં અચલ સ્થિતિ જોઇને કૂતરાએ પોતાનું સ્વરૂપ ત્યાગ કરીને પોતાનું યમરાજાનું અસલ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. તેની સાથે યુધિષ્ઠિર રાજા

સ્વર્ગમાં ગયા. પછી દેવતાના દૂતે યુધિષ્ઠિરરાજાને નર્ક દેખાડ્યું, જ્યાં પોતાના ભાઇઓની દીનવાણી સાંભળીને તેઓ પણ થોડીકવાર ત્યાંની પીડા જોઇ દુઃખ પામ્યા; ત્યાં યમરાજા અને ઇન્દ્ર યુધિષ્ઠરની પાસે આવ્યા. પછી યુધિષ્ઠિર રાજા, આકાશગંગામાં સ્નાન કરી, પોતાનું મનુષ્ય શરીર ત્યાગ કરી, દિવ્ય શરીર ધારણ કરીને સ્વર્ગમાં પોતાના ધર્મથી મળેલા સ્થાનને પામ્યા અને બધા દેવતાઓથી સન્માન પામીને ઘણા ખુશી થયા, એટલી કથા કહી છે. એ અઢારમું સ્વર્ગપર્વ મેં કહ્યું, તેના પાંચ અધ્યાય છે ને તેમાં ૨૦૯ શ્લોકો કહ્યા છે. એવી રીતે અઢાર પર્વો કહ્યાં, તેમાં અઢાણું પ્રકરણો અને આશરે ચોરાશી હજાર શ્લોકો છે. બાકી, બીજો હરિવંશ ગ્રંથ જે આ ભારતથી જૂદોજ ભાગ છે. તેમાં બે પ્રકરણો અને આશરે સોળ હજાર શ્લોકો જે તે સર્વે મળી એક સો પ્રકરણ અને એક લાખ શ્લોકનું ભારત થયું છે. જે કોઇ બ્રાહ્મણ, અને ઉપનિષદે સહિત ચારે વેદને જાણતો હોય ને આ ભારતરૂપી આખ્યાન ન જાણતો હોય, તો તે વિચક્ષણ ન થાય. આજ ભારતની અંદર વ્યાસજીએ અર્થશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર, કામશાસ્ત્ર, અને મોક્ષશાસ્ત્ર, એ સર્વે કહ્યાં છે. જેમ કોયલની વાણી સાંભળીને રૂક્ષ એવી કાગડાની વાણી સાંભળવા કોઇને ગમતું નથી, તેમ આ ભારતરૂપી આખ્યાન જે શ્રવણ કરે તેને બીજું કાંઇ સાંભળવામાં રૂચિ થતી નથી. જેમ પંચ મહાભૂતોથકી અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદૈવની રચના થાય છે, તેમ આ ભારતથી કવિયોની બુદ્ધિ કવિતા રચવામાં થાય છે. જેમ આકાશમાં જરાયુજ, અંડજ, શ્વેદજ અને ઉદ્ભિજ, એ ચાર પ્રકારની પ્રજા રહી છે, તેમ આ ભારતમાં અઢારે પુરાણો રહ્યાં છે. જેમ સર્વ ઇન્દ્રિયોનો આશ્રય મન છે, તેમ સર્વ શાસ્ત્રાર્થનો આશ્રય આ ભારત છે. નિરંતર આ ભારતનું ચિંતન કરવાવાળા તમે તેની ધર્મને વિષે બુદ્ધિ થાઓ, કારણ પરલોકમાં એક ધર્મજ સહાયતા કરનાર છે. ડાહ્યા પુરૂષો ધન અને સ્ત્રીયોને સેવે છે, તોપણ પરલોકમાં તે ધન અને સ્ત્રીયોથી તેઓનું રક્ષણ થતું નથી, તેમજ તે ધન અને સ્ત્રીયો સ્થિર પણ રહેતાં નથી. વ્યાસજીના મુખમાંથી નીકળેલું, જેથકી ઉત્કૃષ્ટ બીજું કાંઈ નથી એવું, પવિત્ર, કલ્યાણરૂપ, અને પાપને હરનારૂં આ ભારતરૂપી આખ્યાન જે જાણે છે તેને સર્વ તીર્થોનું ફળ થાય છે, અને બીજી પણ તેના મનની ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે. જે કોઇ પુરૂષ, ઘણા

શાસ્ત્ર અને વેદને જાણનાર બ્રાહ્મણને સોનાના શિંગડાવાળી સો ગાયોનું દાન આપે, તેને જેટલું ફળ થાય છે, તેટલુંજ ફળ, જે કોઈ આ પવિત્ર ભારતની કથા નિરંતર સાંભળે તેને થાય છે.

योगोशतंकनकशृंगमयंददातिविप्रायवेदविदुषेचबहुश्रुताय. ॥

पुण्यांचभारतकथांशृणुयाच्चानित्यंतुल्यंफलंभवतितस्यचतस्यचैव. ॥१॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि पर्वसंग्रहपर्वणि गुर्जरभाषायां

द्वितीयोऽध्याय ॥ समाप्तं पर्व संग्रह पर्व ॥

॥ अथ पौष्य पर्व ॥

सूतउवाच—जनमेजयःपारिक्षित सहभ्रातृभिःकुरूक्षेत्रेदीर्घसत्रमुपास्ते ॥

तस्यभ्रातरस्त्रयःश्रुतसेनउग्रसेनोभीमसेनइति ॥

तेषुतत्सत्रमुपासीनेष्वागच्छत्सारमेयः ॥ १ ॥

સૂત કહે છે-શ્રુતસેન, ઉગ્રસેન, અને ભીમસેન નામના પોતાના ત્રણે ભાઈઓ સહિત, પરિક્ષિતના પુત્ર જનમેજય રાજા, કુરૂક્ષેત્રમાં ઘણા વર્ષ ચાલે એવો યજ્ઞ કરતા હતા. તે યજ્ઞમાં કોઈ કૂતરો જનમેજય રાજાના ભાઈઓ જ્યાં બેઠા હતા ત્યાં આવ્યો. તેને તે ત્રણે ભાઈઓએ માર્યો. તેથી તે કૂતરો અતીશે રડતો રડતો પોતાની મા પાસે ગયો. તેને રડતો જોઈ તેની માયે પૂછ્યું જે હે પુત્ર, તું શું કરવા રડે છે? તને કોણે માર્યો? ત્યારે કૂતરો બોલ્યો જે મને જનમેજય રાજાના ત્રણે ભાઈઓએ માર્યો. એવું સાંભળી માયે કહ્યું જે પુત્ર, તેં કાંઈ પણ અપરાધ કર્યો હશે. કૂતરે જવાબ આપ્યો જે મેં કાંઈ પણ અપરાધ કર્યો નથી. તેઓના હોમવાનાં પદાર્થો મેં જોયાં નથી, તેમ ચાટ્યાં પણ નથી. તે સાંભળી તે કૂતરી પોતાના પુત્રના દુઃખથી પીડાતી થકી, તે યજ્ઞમાં ભાઈઓ સહિત બેઠેલા જનમેજય રાજા પાસે ગઈ, અને તેણે તે રાજાને ક્રોધથી કહ્યું કે, મારા પુત્રે તમારો કાંઈ પણ અપરાધ કર્યો નથી, તમારા હોમવાના પદાર્થો જોયા નથી, તેમ ચાટ્યા પણ નથી, ત્યારે તેને શું કરવા માર્યો? એવાં કૂતરીનાં વચન સાંભળી તેઓએ કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં, તે જોઈ કૂતરીએ જનમેજય રાજાને શાપ આપ્યો જે, "આ મારા નિરપરાધી પુત્રને

તમોએ માર્યો, માટે નહીં ધારેલું ભય તમારી ઉપર આવી પડશે.” તે શાપ સાંભળી જનમેજય રાજા અત્યંત ભય અને ખેદને પામ્યા. હે બ્રાહ્મણો એ કથાથી વ્યાસજીએ એવી સૂચના કરી જે નિરપરાધી પ્રાણીને દુઃખ આપનારને તત્કાળ દુઃખ થાય છે. પછી તે યજ્ઞ સમાપ્ત કરી જનમેજય રાજા હસ્તિનાપુરમાં જઇને, પોતાને તે કૂતરીથી જે શાપ થયો હતો, તેને શમાવે એવા કોઇ યોગ્ય પુરોહિતને ખોળવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. તેવામાં કોઇ વખતે, તે રાજા પોતાના કોઇ દેશમાં મૃગયા કરવા ગયા. ત્યાં તેઓએ કોઈ પણ ઋષિનો આશ્રમ જોયો, તેમાં કોઇ શ્રુતશ્રવા નામે ઋષિને તથા તેના પુત્ર તપસ્વિ એવા સોમશ્રવાને જોયા. પ્રથમ તે પુત્ર પાસે જનમેજય રાજાએ જઇને કહ્યું જે હે સોમશ્રવા, મારા તમે પુરોહિત થાઓ, એવી હું પ્રાર્થના કરૂં છું. એટલું કહી તેના પિતા પાસે જઇ તેને નમસ્કાર કરીને તેઓ બોલ્યા જે, આ તમારા પુત્ર મારા પુરોહિત થાય એવી હું ઇચ્છા રાખું છું. એવું સાંભળી તે ઋષિ બોલ્યા જે આ મારો પુત્ર તપસ્વી, વેદ જાણનાર તથા મારા તપ અને પરાક્રમને ધારણ કરનાર એવો છે; અને એ, મારૂં વીર્યપાન કરનારી કોઇ સર્પ જાતિની સ્ત્રીના ઉદરથકી ઉત્પન્ન થયો છે; તેથી એ અલૌકિક શક્તિમાન્ છે. માટે હે રાજા! એક મહાદેવજીના શાપ વગર તમોને જેટલા શાપ થયા હોય, તે સર્વ ટાળવાને તે સમર્થ છે. પણ એનો એવો એક છૂપો નિયમ છે, જે હરકોઈ બ્રાહ્મણ એની પાસે આવીને જે કાંઇ માગે તે તેને આપે છે. એ નિયમ તમારાથી સચવાય તો તમે એને તેડી જાઓ. તે સાંભળી જનમેજય રાજાએ શ્રુતશ્રવા ઋષિને કહ્યું કે ‘હે ઋષિ તે રીતે હું કરીશ.” એમ કહીને તે સોમશ્રવાને પુરોહિત કરી તેને સાથે લઇ રાજા પોતાને ઘેર ગયા; અને તેઓએ પોતાના ભાઇઓને કહ્યું જે, આ સોમશ્રવા નામના બ્રાહ્મણને આપણા પુરોહિત કર્યા છે, માટે તે જે તમોને આજ્ઞા કરે તે પ્રમાણે તમારે વર્તવું; એમાં કાંઈ વિચાર કરવો નહીં. એ પ્રમાણે જનમેજયના કહેવાથી તેના ભાઇઓ તે ઋષિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યા. તે પછી તક્ષશિલા નામે કોઈ દેશમાં જઇ જનમેજય રાજાએ તે દેશ જીતી પોતાને વશ કર્યો. હવે કોઈ ઉત્તંક નામના ઋષિએ જનમેજય રાજાને સર્પ યજ્ઞ કરવા ઉસ્કેર્યો, તે વાત કહેવા સારૂ ધૌમ્ય ઋષિના શિષ્યોની કથા કહું છું, તે શ્રવણ કરો. કોઇ એક અપોદ્દ ઋષિના પુત્ર ધૌમ્ય ઋષિ હતા, તેના ઉપમન્યુ, અરૂણિ અને

વેદ નામના ત્રણ શિષ્યો હતા. તેઓની પરીક્ષા જોવા સારૂ ધૌમ્ય ઋષિ ઉપર કહેલા ત્રણ શિષ્યોમાંથી આરૂણિ નામનો શિષ્ય જે પાંચાલ દેશનો રહેવાસી હતો, તેને આજ્ઞા કરી જે હે શિષ્ય, તું ખેતરમાં જઇને કયારાની પાળ બાંધ. ગુરૂની એવી આજ્ઞા સાંભળીને તે શિષ્યે ખેતરમાં જઈ પાળ બાંધવા માંડી, પણ પાણી આવવાનો વેગ ઘણો, તેથી પાળ બાંધી શકયો નહીં. ત્યારે મનમાં ખેદ પામીને તેણે વિચાર કર્યો જે, પાળ નહીં બંધાય તો પાણી કયારામાં ઘણું આવશે અને તેથી વાવેલાં બીજ નાશ પામશે. માટે આ વખતે કયારાની પાળની વચમાં હું સુઇ જાઊં તો પાણી બંધ રહે, એ વગર બીજો કાંઇ ઉપાય નથી. એવું વિચારી પોતે તે પાળની વચમાં સુઇ ગયો, તેથી પાણી બંધ થઇ રહ્યું. તે પછી કોઇ વખતે ધૌમ્ય ઋષિએ પોતાની પાસેના બીજા શિષ્યોને પૂછ્યું જે હે શિષ્યો, પાંચાલ દેશનો રેહેવાસી અરૂણિ શિષ્ય કયાં ગયા છે? શિષ્યોએ કહ્યું જે હે ગુરૂ, તમેજ તેને ખેતરના કયારા બાંધવા માટે મોકલ્યો છે. ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું જે, ચાલો આપણે તેને જોવા જઇએ. એમ કહી શિષ્યો સહિત પોતે ત્યાં ગયા ને હાક મારી બોલ્યા કે "હે પુત્ર આરૂણિ, તું કયાં છે? અહીં આવ." એવી ગુરૂની વાણી સાંભળી તે આરૂણિ શિષ્ય કયારામાંથી ઉભો થઇને ગુરૂની પાસે ગયો અને બોલ્યો કે "આ રહ્યો મહારાજ." કયારાની પાળમાં ઘણું પાણી આવતું હતું, તેને રોકવા વાસ્તે તેમાં હું સુતો હતો. તે તમારો શબ્દ સાંભળી તત્કાળ કયારાની પાળ ભાગીને તમારી પાસે આવ્યો છું, અને તમોને વંદન કરૂંછું. હવે આપ આજ્ઞા કરો તે પ્રમાણે કરૂં. એવાં શિષ્યનાં વચન સાંભળી ધૌમ્ય ઋષિએ કહ્યું કે, તું કયારાની પાળ ભાગી ઉભો થયો માટે ઉદ્દાલક એવું તારૂં નામ પડશે. એમ કહી તેની ઉપર કૃપા કરીને વળી તેઓ બોલ્યા જે હે શિષ્ય, મારૂં વચન તે યથાર્થ પાળ્યું, માટે તારૂં કલ્યાણ થશે, ને સર્વ વેદ તથા ધર્મશાસ્ત્રો જે તું ભણ્યો છે, તે સર્વ તને નિરંતર યાદ રેહેશે. ગુરૂનો એવો આશિર્વાદ લઇને તે આરૂણિ પોતાના દેશમાં ગયો. પછી ધૌમ્ય ઋષિયે પોતાના બીજા ઉપમન્યુ નામના શિષ્યને આજ્ઞા કરી જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ, તું ગાયોની રક્ષા કર. એવી ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે તે શિષ્ય ગાયોની રક્ષા કરવા લાગ્યો. તે દરરોજ દિવસે ગાયો ચારીને સાયંકાળે ગુરૂને ઘેર આવી, તેને હાથ જોડી ઉભો રેહેતો હતો. તેને શરીરે પુષ્ટ જોઇને કોઈ વખતે ગુરૂએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર

ઉપમન્યુ, તું અત્યંત પુષ્ટ છે, તે શાથી તારી જીવિકા ચલાવે છે? ત્યારે તેણે કહ્યું જે હું ભિક્ષા માગીને જીવિકા ચલાવું છું. ગુરૂએ કહ્યું કે, તું જે કાંઇ અન્ન માગી લાવે તે સર્વે તારે મારી પાસે મૂકવું ને હું આજ્ઞા આપું ત્યારે ખાવું. ગુરૂની એવી આજ્ઞા થઇ તેથી તે શિષ્યે માગી લાવેલું અન્ન ગુરૂની પાસે મૂક્યું, એટલે તે અન્ન ગુરૂએ પોતાની પાસે રાખીને કહ્યું કે હમેશ તારે આ રીતે કરતા જવું. તે પ્રમાણે તે શિષ્ય કરતો થકો દિવસે ગાયો ચારીને સાયંકાળે ગુરૂને ઘેર આવી તેઓની પાસે ઉભો નમસ્કાર કરતો. વળી તેને શરીરે પુષ્ટ દેખીને ગુરૂએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ, જે કાંઈ અન્ન તું માગી લાવે છે તે સર્વે હું લઇ લેઉછું, ત્યારે હમણાં તું તારી જીવિકા શાથી ચલાવે છે? શિષ્યે જવાબ આપ્યો જે એક વાર માગી લાવીને તમોને આપુંછું, ને બીજી વખત માગી લાવીને મારી જીવિકા ચલાવુંછું. તે સાંભળી ગુરૂએ કહ્યું જે એવી રીતે ગુરૂની સેવા કરવી યોગ્ય નથી; કારણ બીજા પણ ભીખ માગી જીવનારા છે, તેની જીવિકા તું બે વખત માગીને ઓછી કરે છે, માટે તેમ ન કરવું. શિષ્યે કહ્યું જે "ઠીક હવેથી તેમ નહીં કરૂં," એટલું બોલી તે ગાયોની રક્ષા કરવા લાગ્યો, ને પ્રથમ પ્રમાણેજ ગુરૂની પાસે આવી ઉભો રેહેવા લાગ્યો. ફરી તેને શરીરે પુષ્ટ જોઇને ગુરૂએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ, તારૂં માગી લાવેલું અન્ન સર્વે હું લઇ લઉછું ને બીજી વખત તું માગતો નથી, તોપણ શરીરે અત્યંત પુષ્ટ છે, તે શાથી તારી જીવિકા ચલાવે છે? શિષ્યે જવાબ આપ્યો જે હે ગુરૂ, આ ગાયોનું દૂધ પીને હું જીવુંછું. ગુરૂએ કહ્યું જે મારી આજ્ઞા વિના તારે ગાયોનું દૂધ પીવું યોગ્ય નથી. ત્યારે "તેમ નહીં કરૂં" એમ કહીને તેણે આગળનીજ પેઠે ગાયો ચારવા માંડી, ને તે પ્રથમ પ્રમાણેજ ગુરૂની પાસે ઉભો રેહેવા લાગ્યો. ફરી તેને શરીરે પુષ્ટ જોઇને ગુરૂએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ, માગી લાવેલું અન્ન મને આપે છે, બીજી વખત માગતો નથી, ગાયોનું દૂધ પીતો નથી, તોપણ અત્યંત શરીરે પુષ્ટ છે, તે હાલ તારી જીવિકા શાથી ચલાવે છે? શિષ્યે કહ્યું જે હે ગુરૂ, ગાયોને વાછડા ધાવે છે ત્યારે જે ફીણ ઉડે છે, તે પીને હું મારી જીવિકા ચલાવું છું. તે સાંભળી ગુરૂ બોલ્યા જે, એ ગુણવાન વાછડાઓ તારી ઉપર દયા કરીને ઘણાં ફીણ ઉડાડે છે, તેથી તે વાછડાંઓની જીવિકા ઓછી થાય છે, માટે ફીણ પણ પીવા તારે લાયક નથી. ત્યારે "ઠીક

તેમ નહીં કરૂં" એમ કહીને તે શિષ્ય ફરી ગાયો ચારવા ગયો. એવી રીતે ગુરૂએ ચોફેરથી તે શિષ્યની જીવિકા બંધ કરી, ત્યારે ઘણી ભૂખ લાગી છે જેને એવા તે ઉપમન્યુએ, કોઈ વખતે અરણ્યમાં, ખારાં, તીખાં, કડવાં, રૂક્ષ અને ઉદરમાં ઘણી ગરમી પેદા કરે એવાં આકડાનાં પાંદડાં ખાધાં; તેથી તેની આંખે ગરમી ચડવાથી તે આંધળો થયો. પછી તે આંધળો વનમાં જ્યાં ત્યાં ફરતાં કોઇ કૂવામાં પડી ગયો, હવે સૂર્ય અસ્ત થતાં સૂધી તે શિષ્ય ઘેર આવ્યો નહીં, ત્યારે તે ધૌમ્ય ઋષિએ બીજા શિષ્યોને પૂછ્યું જે હજી ઉપમન્યુ કેમ આવ્યો નથી? તેઓએ કહ્યું જે તે ગાયો ચારવા ગયો છે. ગુરૂ બોલ્યા જે મેં ઉપમન્યુની જીવિકા ચોફેરથી બંધ કરી, તેથી જરૂર તેને ક્રોધ ચડ્યો હશે, માટેજ ઘણોક વખત થયો તે આવ્યો નથી. હવે આપણે તેને ખોળવા જવું. એમ કહી શિષ્યો સહિત તે ધૌમ્ય નામના ગુરૂ અરણ્યમાં ગયા ને હાક મારી બોલ્યા જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ, તું કયાં છે? અહિં આવ. તે સાંભળીને કૂવામાંથી ઉપમન્યુ મોટેથી બોલ્યો જે હે ગુરૂ, હું કૂવામાં પડી ગયો છું. ગુરૂએ પુછ્યું જે પુત્ર, આ કૂવામાં તું કેમ પડી ગયો? શિષ્યે કહ્યું જે, આકડાનાં પાંદડાં ખાઈને આંધળો થયો તેથી પડી ગયો. ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું જે દેવતાઓના વૈદ્ય અશ્વિનીકુમારને સ્તુતિ કર, તે તને આંખો આપશે. એવાં ગુરૂનાં વચન સાંભળી તે શિષ્ય વેદની ઋચારૂપ વાણીએ કરીને અશ્વિનીકુમારની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો જે, હે અશ્વિનીકુમાર, તમે ચૈતન્યરૂપે કરીને બ્રહ્મરૂપ, કાળને નિયમમાં રાખનારા, અને સૃષ્ટિના પ્રવર્તક, ઇત્યાદિ અનેક ગુણે કરી સંપન્ન છો. વળી શરણે આવેલા પ્રાણિયોના સર્વ રોગને ટાળનાર છો; તેની સ્તુતિ કરવાને હું સમર્થ નથી. હું આ કૂવામાં પડી ગયેલો અને ચક્ષુએ હિન છું, તેથી મુંઝાઇને કેવળ તમારે શરણે આવ્યો છું. એ પ્રકારે તેણે સ્તુતિ કરી એટલે અશ્વિનીકુમાર ત્યાં પધાર્યા; અને તેઓએ તેને કહ્યું કે, તારી સ્તુતિએ કરી અમે તારી ઉપર ઘણા પ્રસન્ન થયા છીએ, ને આ માલપુડા નામનું પકવાન તને આપીએ છીએ, તે તું ખાઈ જા. ઉપમન્યુ બોલ્યો જે, તમે કહોછો તે ખરૂં, પણ ગુરૂને નિવેદન કર્યા વગર હું ખાવાની ઇચ્છા કરતો નથી. અશ્વિનીકુમારે કહ્યું જે, તારા ગુરૂએ પણ તારી પેઠે અમારી સ્તુતિ કરી હતી, ત્યારે અમે તેને માલપુડો આપ્યો હતો તે તેણે પોતાના ગુરૂને નિવેદન કર્યા વગર

ખાધો હતો, માટે તું પણ ખા. તે સાંભળી ફરી ઉપમન્યુ બોલ્યો જે તમે કહ્યું તે ઠીક, પણ હું તો ગુરૂને નિવેદન કર્યા વગર ખાઇશ નહીં. ત્યારે અશ્વિનીકુમારે કહ્યું કે, આવી તારી ગુરૂભક્તિ જોઇ અમે પ્રસન્ન થયા છીએ. તારા ગુરૂની વાણી ઘણી કઠોર છે, કારણ તારી પરીક્ષા જોવામાં તેને કાંઈ દયા આવી નહીં. પણ જા, તું તારા શિષ્યો ઉપર ઘણો દયાવાન થઇશ, આંખે દેખતો થઈશ, અને જ્ઞાનને પણ પામીશ. એવાં અશ્વિનીકુમારનાં વચન થકી તે ઉપમન્યુને નેત્ર મળ્યાં. પછી તે પોતાના ગુરૂ પાસે જઈ પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો, અને જેટલી બની તેટલી સર્વ વાત તેણે કહી દેખાડી. તે સાંભળી ગુરૂ ઘણા પ્રસન્ન થયા. ને તેઓને કહ્યું કે, અશ્વિનીકુમારના કહેવા પ્રમાણે તું જ્ઞાનને પામીશ. સર્વ વેદ અને ધર્મશાસ્ત્ર જે તું ભણ્યો છે તે સર્વ નિરંતર તને યાદ રેહેશે. એવી રીતે ઉપમન્યુની ગુરૂએ પરીક્ષા લીધી.હવે ત્રીજા વેદ નામના શિષ્યની પરીક્ષા લેવા સારૂ ધૌમ્ય ઋષિએ તેને આજ્ઞા કરી જે, હે પુત્ર! મારે ઘેર તું કેટલાક કાળ સુધી મારી સેવામાં તત્પર રહે, એટલે તારૂં કલ્યાણ થશે, ત્યારે 'ઠીક બહુ સારૂં,' એમ કહી તે શિષ્ય ગુરૂને ઘેર રહ્યો. પછી બળદની પેઠે ગુરૂએ ઘરના કાર્યરૂપી ધોંસરીમાં જોડ્યો એવો તે શિષ્ય, ટાઢ તડકો ભૂખ તૃષા ઈત્યાદિ દુ:ખને સહન કરી ગુરૂને અનુકૂલ રેહેતો. એ રીતે ઘણાક કાળ સુધી ગુરૂની સેવા કરી તેઓને પ્રસન્ન કરીને તે કલ્યાણ અને સર્વજ્ઞપણાને પામ્યો. એ પ્રમાણે વેદ નામના શિષ્યની ગુરૂએ પરીક્ષા લીધી. પછી તે વેદ નામનો શિષ્ય ગુરૂની આજ્ઞા લઇ પોતાને ઘેર જઇ ગૃહસ્થાશ્રમી થયો, ને તેના પણ ત્રણ શિષ્યો થયા. પણ તે પોતાના શિષ્યોને પોતાની સેવા અથવા કાંઇ પણ કામ કરવા કેહેતો નહીં. કારણ કે ગુરૂને ઘેર ભણવા વખતનું દુ:ખ તે જાણતો, તેથી તે પોતાના શિષ્યોને, જેમાંથી કોઈ જાતનું દુ:ખ થાય એવું કામ બતાવતો ન હતો. કોઈ વખતે એ વેદ નામના બ્રાહ્મણની પાસે, જનમેજય અને પૌષ્ય નામના બે ક્ષત્રિયોએ આવીને, તેને પોતાના પુરોહિત કર્યા. હવે કોઇ સમય તે યજમાનને ઘેર કંઇ યજન કરાવવા માટે તે વેદ નામના બ્રાહ્મણને જવું પડ્યું. ત્યારે તેણે પોતાના ત્રણ શિષ્યોમાંથી ઉત્તંક નામના શિષ્યને રોજ અગ્નિમાં હોમ કરવાનું ઇત્યાદિ ઘરનું સર્વ કામ સોંપ્યું; અને તેને કહ્યું કે, હે શિષ્ય ઉત્તંક, અમારે ઘેર જે કંઈ થઇ રેહે તે તારે લાવી આપવું. એવી આજ્ઞા કરીને

તે વેદ બ્રાહ્મણ પોતે યજમાનને યજન કરાવવા માટે બાહાર ગામ ગયા. પછવાડે તે ઉત્તંક શિષ્ય ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતો થકો ગુરૂના ઘરમાં રહ્યો. કોઈ વેળા તે ગુરૂના આશ્રમમાં રેહેનારી સ્ત્રીયોએ એકઠી મળીને તે ઉત્તંકને તેની પરીક્ષા જોવા સારૂં કહ્યું કે હે ઉત્તંક, તારા ગુરૂની સ્ત્રી હાલ ઋતુકાળમાં આવી છે, ને તારા ગુરૂ બાહાર ગામ ગયા છે, માટે એનો આ ઋતુકાળ વૃથા ન જાય તેમ તું કર. આ તારા ગુરૂ વગર ખેદ પામે છે. એવું સાંભળી તે સ્ત્રીયોને ઉત્તંકે જવાબ આપ્યો જે, તમારા કેહેવાથી આ ન કરવાનું કામ હું નહીં કરૂં, કારણ મારા ગુરૂની સ્ત્રી તે મારી માતા છે. માટે હે સ્ત્રીયો, અનર્થરૂપ વચન મને શું સંભળાવો છો? એમ કહી ઉત્તંક પોતાના મનમાં ઘણોજ દલગીર થયો. પછી થોડાક કાળમાં તે વેદ બ્રાહ્મણ બાહાર ગામથી ઘેર આવ્યો, ત્યારે તેઓને ઉત્તંકે પછવાડે જેટલી વાત બની હતી તે સર્વે યથાર્થ કહી સંભળાવી. તેથી ગુરૂએ પ્રસન્ન થઇને ઉત્તંકને કહ્યું જે હે પુત્ર ઉત્તંક, તારૂં પ્રિય હું શું કરૂં? કારણ તેં મારી ધર્મથી સેવા કરી છે, તેથી તારી ઉપર હું ઘણો પ્રસન્ન થયો છું. તું તારે ઘેર જા, તારી સર્વ કામના પરિપૂર્ણ થશે. એવાં ગુરૂનાં વચન સાંભળી ઉત્તંકે કહ્યું જે હે ગુરૂ, તમોને હું ગુરૂ દક્ષિણા શું આપું? કારણ વૃદ્ધ પુરૂષોએ કહેલું છે જે ભણાવનાર ગુરૂ દક્ષિણા લઇને ભણાવે અને ભણનાર શિષ્ય દક્ષિણા આપીને ભણે, એ તેઓનો ધર્મ છે. માટે જો શિષ્ય દક્ષણા આપે ને ગુરૂ ન લે તો ગુરૂનો અધર્મ અને જો શિષ્ય દક્ષિણા ન આપે તો શિષ્યનો અધર્મ વાસ્તે તમારી આજ્ઞાથી તમારે માટે તમોને ગમતી દક્ષિણા લઇ આવવા હું ઇચ્છું છું. ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે હે પુત્ર ઉત્તંક, તારી દક્ષિણા લેઇશું, હમણાં ફરીથી કોઇ સમય તે ઉત્તંક બોલી ઉઠ્યો જે, મહારાજ તમારે વાસ્તે શું દક્ષિણા લઈ આવું? તેની આજ્ઞા કરો. ગુરૂએ કહ્યું કે પુત્ર ઉત્તંક, વારંવાર તું મને ગુરૂ દક્ષિણા વિષે કેહે છે તો હું તને આજ્ઞા કરૂંછું કે તારી ગોરાણીમાતા પાસે જઈને પૂછ, જે "શું ગુરૂ દક્ષિણા આપું," એજે કહે તે લઈ આવ. તે સાંભળી પોતાની ગોરાણીમાતા પાસે જઇ તેણે પૂછ્યું કે હે માતા, મારા ગુરૂએ આજ્ઞા આપી છે જે, "તું તારી ગોરાણી માતાને પૂછ, તે કહે તે ગુરૂ દક્ષિણા આપી, ગુરૂના ઋણથી મુક્ત થઇને ઘેર જા." માટે આપ આજ્ઞા કરો જે, હું શું ગુરૂ દક્ષિણા આપું? ત્યારે

ગોરાણીએ કહ્યું કે હે પુત્ર, પૌષ્ય રાજા પાસે જઈને તેની સ્ત્રીએ કાનમાં પેહેરેલાં કુંડળ મારે વાસ્તે માગી લાવ. આજથી ચોથે દિવસે પુણ્યક નામે કોઇ વ્રત છે, તે વખતે તે કુંડળ પેહેરીને બ્રાહ્મણોને પિરસવાની હું ઇચ્છા રાખું છું. એ મારી ઇચ્છા તું પૂર્ણ કરશે, તો તારૂં કલ્યાણ થશે. ગુરૂ પત્નિનાં એવાં વચન સાંભળી તે ઉત્તંક પૌષ્ય રાજાના દેશ પ્રત્યે ચાલ્યો. રસ્તામાં જતાં તેણે એક મોટો બળદ દીઠો, જેની ઉપર એક મોટો પુરૂષ બેઠેલો હતો. તે પુરૂષે ઉત્તંકને કહ્યું કે હે ઉત્તંક; આ બળદનું છાણ તું ખા. ઉત્તંકે તે ખાવાની ઇચ્છા નહીં કરી, એટલે ફરીથી તે પુરૂષ બોલ્યો જે ઉત્તંક, એ ખાવામાં તું કાંઇ વિચાર નહીં કર, કારણ પૂર્વે તારા ગુરૂએ પણ ખાધું છે. એવાં વચન સાંભળી તે બળદનું મૂત્ર અને છાણ ઉત્તંકે ખાધું. પછી ઉતાવળને લીધે બરાબર મુખ ધોયા વગર ઉભે ઉભેજ આચમન કરી ઉત્તંક ચાલતો થયો; ને પૌષ્ય નામના ક્ષત્રિય પાસે જઇ, તેને આશિર્વાદ આપી બોલ્યો જે હે રાજા, હું તમારી પાસે યાચના કરવા આવ્યો છું. તે સાંભળી તેને નમસ્કાર કરી રાજાએ કહ્યું કે હે ભગવન્ હું શું કરૂં? તેની આપ આજ્ઞા કરો. ઉત્તંક બોલ્યો જે હું મારા ગુરૂ વાસ્તે તમારી સ્ત્રીએ પેહેરેલાં કુંડળ લેવા આવ્યો છું, તે તમો આપવાને લાયક છો. રાજાએ જવાબ આપ્યો જે તમે અંતઃપુરમાં જઈ મારી સ્ત્રી પાસે માગો. ત્યારે ઉત્તંક અંતઃપુરમાં ગયો, પણ તેણે તે રાજાની સ્ત્રીને દીઠી નહીં. તેથી પાછો તેની પાસે આવી બોલ્યો જે, હે રાજા, તમે મને ખોટું સમજાવો છો, તે તમોને લાયક નથી; કારણ અંતઃપુરમાં તો તમારી સ્ત્રી દેખાતી નથી. એવું સાંભળી પૌષ્ય રાજાએ ક્ષણ માત્ર વિચાર કરીને ઉત્તંકને કહ્યું કે, ખરેખર તમે તમારૂં મુખ બરોબર ધોયેલું નથી, તેથી તમે ઉચ્છિષ્ટ અને અપવિત્ર છો; તે તમે યાદ કરી જુઓ. કારણ મારી સ્ત્રી પતિવ્રતા છે, તેનું દર્શન અપવિત્ર માણસને થતું નથી. એવું પતિવ્રતા સ્ત્રીયોનું મહાત્મ્ય છે. ત્યારે ઉત્તંક યાદ કરીને બોલ્યો કે ખરી વાત, રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં જે મેં આચમન કર્યું તે નહીં કર્યા જેતુંજ હતું. પૌષ્યે કહ્યું જે બરાબર એવીજ રીતે કર્યાથી તમોને મારી સ્ત્રીનું દર્શન થયું નહીં. ત્યારે તે ઉત્તંક, ખરૂં એમ કહી, ઉગમણે મુખે બેસી સારી રીતે હાથ પગ ને મોઢું ધોઇ, ફીણ વગરના સ્થિર અને ઠંડાં પાણીએ કરી હૃદયને પોહોંચે એવી રીતે ત્રણ વખત

આચમન કરી. ફરી બે વખત મોઢું ધોઇ, અને જળે કરીને ઇન્દ્રિયોને સ્પર્શ કરી પાછો અંતઃપુરમાં જ્યાં પૌષ્ય રાજાની સ્ત્રી હતી ત્યાં ગયો, તો તેને દીઠી. એટલે તે સ્ત્રીએ ઉભી થઇ પ્રણામ કરીને ઉત્તંકને કહ્યું જે હે બ્રાહ્મણ, તમે ભલે પધાર્યા, તમારે શું કામ છે? તે મને આજ્ઞા કરો. ઉત્તંક બોલ્યો જે હે રાજાની સ્ત્રી, મારા ગુરૂ વાસ્તે હું તમારાં કુંડળ માગવા આવ્યો છું, તે તમે આપવાને લાયક છો. તે સાંભળી રાજાની સ્ત્રીએ પ્રસન્ન થઇને મનમાં વિચાર્યું જે, આ બ્રાહ્મણને ગુરૂ ઉપર એવી ભક્તિ છે, તેથી એ પાત્ર છે, તેને પાછો વાળવો નહીં. એમ માની પોતાનાં કુંડળ ઉતારીને તેને આપ્યાં અને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ઉત્તંક, આ કુંડળ મેળવવાને સર્પનો રાજા તક્ષક નાગ ઘણીજ ઇચ્છા રાખે છે, માટે તમે સાવધાન થઇને લઈ જજો. તે સાંભળી ઉત્તંક બોલ્યો જે હે ભગવતિ, તમે નિશ્ચિંત રહો, મારી પાસેથી કુંડળ લઇ જવાને તક્ષક નાગ સમર્થ નથી. એમ કહી તે પૌષ્યની સ્ત્રીની આજ્ઞા લઈ ઉત્તંગ પૌષ્ય પાસે આવ્યો ને બોલ્યો જે હે પૌષ્ય રાજા, હું પ્રસન્ન થયો છું. રાજાએ કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ, તમારા જેવા પાત્ર અને ગુણવાન અતિથિ કોઇ સમયેજ મળે છે; માટે એક ક્ષણ માત્ર ઉભારો, હું શ્રાદ્ધ કરવા ઈચ્છું છું. ઉત્તંક બોલ્યો જે ઠીક હું ઉભો છું, પણ તમે જલદી થાય તેમ કરો; અને કાંઇ તૈયાર અન્ન હોય તે મને આપો. તે સાંભળી રાજાએ તેને ઘરમાં જે કંઈ તૈયાર અન્ન હશે તે આપ્યું તે અન્ન ઉત્તંકે ટાઢું અને કેશવાળું જોયું, એટલે એ અપવિત્ર છે, એમ માની, તે રાજાને કહ્યું કે તમે મને અપવિત્ર અન્ન આપો છો, માટે આંધળા થશો. તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે તમે પણ મારા સારા અન્નને ખરાબ કહોછો, માટે તમોને પ્રજા નહીં થાય. એવું સાંભળી ઉત્તંક બોલ્યો જે હે રાજા, અપવિત્ર અન્ન આપીને સામો શાપ દેવો એ તમોને યોગ્ય નથી. તમે અન્ન તપાસી જુઓ. પછી પૌષ્યે તે અન્ન જોયું તો અપવિત્ર હતું. ત્યારે તેણે જાણ્યું જે છૂટા કેશ રાખી, સ્ત્રીએ આ અન્ન રાંધેલું છે તેથી એમાં કેશ પડ્યા છે; માટે એ અપવિત્ર ખરૂં, એમ માની તે ઉત્તંકને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યો કે હે બ્રાહ્મણ, અજાણથી આ કેશવાળું અને ટાઢું અન્ન તમોને અપાયું તે આપ ક્ષમા કરો, ને હું આંધળો ન થાઊં તેની દયા કરો. ઉત્તંકે કહ્યું કે મારૂં વચન ખોટું ન થાય, માટે તમે એક વ-

અત આંધળા તો થશો, પણ થોડાક કાળમાં પાછા દેખશો. હવે તમે મને જે શાપ આપ્યો છે, તેમ મને ન થાય એવું કરો. તે સાંભળી પૌષ્ય બોલ્યો કે મારા આપેલા શાપને ટાળવાને હું સમર્થ નથી. કારણ હજી તમારા ઉપરથી મારો ક્રોધ જતો નથી; તેના સબબથી તમોને ખબર નથી, પણ તે હું કહું છું તે સાંભળો. બ્રાહ્મણનું હૃદય માંખણ જેવું કોમળ અને વાણી ઘણી કઠોર હોય છે, તેમ ક્ષત્રિયની વાણી માંખણ જેવી નરમ અને હૃદય ઘણું કઠોર હોય છે. તે પ્રમાણે મારૂં હૃદય ઘણું કઠોર હોવાથી, તમોને આપેલો શાપ હું ટાળી શકતો નથી; માટે તમે હવે જાઓ. ઉત્તંકે કહ્યું કે તમોએ અન્ન જોયા વગર મને સામો શાપ આપ્યો જે, "મારા સારા અન્નને તમે ખરાબ કહોછો વાસ્તે તમોને પ્રજા નહીં થાય," પણ તમે તે અન્ન જોયું ત્યારે ખરાબ હતું, તેથી તમારો વૃથા દીધેલો શાપ મને નહીં લાગશે એવી મને ખાતરી છે. સૂત—હે ઋષિયો ઉપલી કથાથી વ્યાસજીએ એવું સૂચવ્યું જે, કોઇપણ સત્પાત્ર ઘેર જમવા આવે, તેને કેશવાળું અથવા સડી ગયેલું અન્ન પિરસવું નહીં, કારણ તેમ કર્યાથી જમાડનાર આંધળો થાય છે; માટે તપાસીને અન્ન પિરસવું. એજ કથામાં એ પણ સૂચના કરી છે જે, કોઇ નિરપરાધીને શાપ આપે છે તો તે શાપ તેને લાગતો નથી. પછી તે કુંડળ લેઇ ઉત્તંક ચાલતો થયો. રસ્તામાં તેણે ભિક્ષુકનો વેષ ધારણ કરેલા કોઇ નગ્ન પુરૂષને આવતાં જોયો. તે ઘડીકમાં દેખાતો અને ઘડીકમાં નહીં દેખાતો હતો. એટલામાં કોઇ ઠેકાણે પાણી આવ્યું, ત્યારે તે કુંડળ પૃથ્વી ઉપર મૂકીને ઉત્તંક તેમાં ન્હાવા તથા સંધ્યા કરવા ગયો. પછવાડેથી તે ભીખારીનો વેશ ધરનાર પુરૂષ આવ્યો, ને પૃથ્વી ઉપર પડેલાં કુંડળ લઇને નાશી ગયો. ઉત્તંક જળમાં સ્નાન કરી, પવિત્ર થઈ, ગુરૂ તથા દેવતાઓને નમસ્કાર કરી, ત્યાં આવીને જુએ છે તો કુંડળ મળે નહીં. ત્યારે તેણે ધાર્યું જે તેજ ભીખારીએ એ કુંડળ લીધાં છે. એવું ધારી તેની પછવાડે દોડયો ને તેને પકડી લીધો. એટલે તે ભીખારી જે તક્ષક નાગ હતો, તે પોતાનું અસલસ્વરૂપ ધારણ કરી તત્કાળ પૃથ્વીમાં કોઇ મોટું છિદ્ર હતું, તેમાં પેસી નાગલોકમાં પોતાને ઘેર જતો રહ્યો. ત્યારે પૌષ્ય રાજાની સ્ત્રીએ કહેલાં વચન જે, "આ કુંડળ તમો સાચવજો, એની તક્ષક નાગ ઘણી ઇચ્છા રાખે છે;" તે યાદ કરીને તેણે જાણ્યું કે, નિશ્ચય એ કુંડળ તક્ષક નાગજ લેઈ ગયો છે. પછી

જે છિદ્રમાં તક્ષક પેઠો હતો તે છિદ્ર ઉત્તંકે લાકડીથી ખોદવા માંડ્યું. પણ તે ખોદાયું નહીં, તેથી તે ઘણો દુ:ખી થયો. તે જોઇ ઇન્દ્રે પોતાના વજ્રને "જા આ બ્રાહ્મણની સહાયતા કર" એમ કહી ઉત્તંકની પાસે મોકલ્યું. ત્યારે તે વજ્રે ઉત્તંકની લાકડીમાં પેસી તે છિદ્રને ખોદીને અંદર જવાનો માર્ગ કર્યો. એટલે ઉત્તંક તેમાં પેસીને નાગલોકમાં ગયો; ને તે સુંદર નાગલોક જોઈ તે નાગોની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો જે, હે અનેક તરેહના રૂપવાળા પાતાળના રેહેવાસી નાગો, હું તમોને નમસ્કાર કરૂં છું. અને ગંગાને કિનારે રેહેનાર નાગોને પણ નમસ્કાર કરૂં છું. જેનો નિવાસ પૂર્વે કુરૂક્ષેત્રમાં અને ખાંડવ વનમાં હતો, એવા નાગ માત્રના રાજા તક્ષકની પણ હું સ્તુતિ કરૂં છું. એ પ્રકારે સર્પોની સ્તુતિ કરી તોપણ કુંડળ મળ્યાં નહીં, તેથી ઉત્તંક ઘણી ચિંતા કરવા લાગ્યો. એટલામાં તેણે ત્યાં બે સ્ત્રીયોને સફેદ અને કાળા સૂત્રથી કંઇ કાપડ વણતાં જોઇ; અને છ છોકરા ફેરવતા હતા, એવું એક બાર આરાવાળું પૈડું જોયું; વળી એક પુરૂષને અને એક મનોહર ઘોડાને પણ દીઠાં. તે સર્વેને ઉત્તંકે સ્તુતિ કરીને નમસ્કાર કર્યાં. એટલે તે પુરૂષે ઉત્તંકને કહ્યું કે, તારી સ્તુતિથી હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે શું તારૂં પ્રિય કરૂં? ઉત્તંક બોલ્યો જે સર્પો મારે વશ થાય તેમ કરો. પુરૂષે કહ્યું કે આ અગ્નિરૂપી ઘોડા છે તેને તું ફુંકણીએ કરીને ધમ. તે સાંભળી ઉત્તંકે તે અગ્નિરૂપી ઘોડાને ફુંકણીથી ધમ્યો. ત્યારે તે ઘોડાના અંગના છિદ્રમાંથી ધૂમાડા સહિત અગ્નિની જવાળાઓ નીકળી, અને તેથી આખો નાગલોક વ્યાપ્ત થઇ ગયો. ત્યારે તક્ષક નાગ તે ધૂમાડાથી મૂંઝાઇને તે કુંડળ લઇ ઉત્તંકની પાસે આવી બોલ્યો જે, આ તમારાં કુંડળ લ્યો. ઉત્તંકે તે કુંડળ લઇને વિચાર કર્યો જે, મને ગુરૂપત્નિએ કહેલા વ્રતનો દિવસ તો આજે છે, માટે તેની પાસે મારે આજે પોહોંચવું જોઇએ; પણ હું તો ઘણો દૂર આવેલો છું, તે આજે પોહોંચવું કેમ બનશે! એમ વિચાર કરનાર ઉત્તંકને તે પુરૂષે કહ્યું કે હે ઉત્તંક, તું આ અગ્નિરૂપી ઘોડા ઉપર બેસ, તે તને ક્ષણ માત્રમાં ગુરૂને ઘેર પોહોંચાડી દેશે. "ઠીક બહુ સારૂં" એમ કહી તે ઘોડા ઉપર બેસી ઉત્તંક ગુરૂને ઘેર ગયો. ત્યાં ગુરૂની સ્ત્રી નાહીને પોતાના કેશ કાંસકીએ કરી કોઈ પાસે સમા કરાવતી હતી, ને મનમાં વિચારતી હતી જે હજી ઉત્તંક આવ્યો નહીં, માટે એને શાપ દેવો. એટલા-

માંજ ઉત્તંકે ત્યાં આવી, ગુરૂની સ્ત્રીને પ્રણામ કરી, તેને કુંડળ આપ્યાં, તે લઇ ગુરૂ પત્નિએ કહ્યું કે હે ઉત્તંક, બરાબર વખતસર તું આવી પોહોંચ્યો. તું નિરપરાધીને મેં શાપ નહીં આપ્યો એટલામાંજ તું આવ્યો, માટે તું જ્ઞાન અને સિદ્ધિને પામીશ. એવો આશિર્વાદ સાંભળી પોતાના ગુરૂ પાસે જઇ ઉત્તંકે નમસ્કાર કર્યો. ગુરૂએ પૂછ્યું જે ઉત્તંક તું આવ્યો તો ઠીક, પણ વાર કેમ લાગી. ઉત્તંક બોલ્યો જે હે ગુરૂ, નાગના રાજા તક્ષકે મને અડચણ કરી, માટે મારે નાગલોકમાં જવું પડ્યું, તેથી મને વાર લાગી, ત્યાં મેં કોઇ બે સ્ત્રીઓને એક તંત્ર ઉપર વસ્ત્ર વણતાં જોઇ. તે વસ્ત્રમાં કાળું અને સફેદ સૂત્ર હતું. વળી બાર આરાવાળું એક ચક્ર જોયું, તે ચક્રને છ છોકરાઓ ફેરવતા હતા. એક પુરૂષ અને એક અતી મોટો ઘોડો જોયો. વળી રસ્તામાં જ્યારે હું જતો હતો ત્યારે એક બળદને દીઠો, તે ઉપર કોઈ પુરૂષને બેઠેલો જોયો. તે પુરૂષે મને કહ્યું કે, "હે ઉત્તંક, આ બળદનું છાણ તું ખા, તારા ગુરૂએ પણ ખાધું છે," એવાં તેનાં વચનથી મેં તે છાણ ખાધું. હે ગુરૂ, એ સર્વે કોણ હતાં તે હું જાણવાને ઇચ્છું છું, માટે ખુલાસાથી કહો. તે સાંભળી તેના ગુરૂએ કહ્યું જે ઉત્તંક, તેં જે સ્ત્રીઓ જોઇ તે ધાતા અને વિધાતા જાણવાં. કાળું અને સફેદ સૂત્ર દીઠું તે રાત અને દિવસ જાણવા. બાર આરાવાળું જે ચક્ર જોયું તે સંવત્સર જાણવો, ને તેને ફેરવનારા છ છોકરાઓને છ ઋતુ- ઓ જાણવી. તે પુરૂષને ઇન્દ્ર અને ઘોડાને અગ્નિ જાણવો. રસ્તામાં જતાં જે બળદ જોયો, તે ઇન્દ્રનો ઐરાવત હાથી હતો, ને તેની ઉપર બેઠેલો પુરૂષ ઇન્દ્ર હતો. તેનું છાણ તેં ખાધું તે અમૃત હતું, તેથીજ તું નાગના ઘરમાં ગયો, તોપણ મૃત્યુ પામ્યો નહીં. તે ઇન્દ્ર મારો મિત્ર થાય, માટે એ પ્રમાણે તારી ઉપર તેણે દયા કરી, તેથીજ તું કુંડળ લઇ પાછો ઘેર આવ્યો છે. હવે હે પુત્ર તું તારે ઘેર જા, હું જાણું છું જે તારૂં કલ્યાણ થશે. એવી ગુરૂની આજ્ઞા માનીને તક્ષક નાગ ઉપર ઘણી રીસ છે જેને એવો ઉત્તંક, તક્ષકે, પોતાને વિઘ્ન કર્યું છે, માટે તેનું વેર લેવા વાસ્તે, પરબાર્યો હસ્તિનાપૂરમાં જનમેજય રાજા પાસે ગયો. સેહેજ તેની પૂર્વે તે રાજા તક્ષશિલા દેશમાં જઈ, તે દેશ જીતી આવ્યા હતા, તેથી જ્યારે તે ગયો ત્યારે તે રાજા પોતાના મંત્રિઓ સહિત ખુશીથી બેઠા હતા તેને, "હે રાજા તમારો જય થાઓ" એવો આશિર્વાદ દઇને

યોગ્યવાણીએ કરી ઉત્તકે કહ્યું કે, હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તમે કરવા લાયક કામ તો કરતા નથી ને બાળકની પેઠે બીજુંજ કંઇ કરો છો. સૂત શૈનકને કહે છે—એવાં ઉત્તંકનાં વચન સાંભળી, તે જનમેજય રાજાએ ન્યાયથી તેની પૂજા કરી કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ, અમારો ક્ષત્રિયોનો ધર્મ જે પ્રજાનું પાલન કરવું, તે હું કરૂં છું. તોપણ આ વખતે મારે શું કામ કરવા લાયક છે? તમે જે કંઇ કેહેવા વાસ્તે પધાર્યા હો તેની મને આજ્ઞા કરો. એવાં વચન સાંભળી તે પુણ્યવાન ઉત્તંક બ્રાહ્મણે તે ઘણા બળવાન જનમેજય રાજાને કહ્યું કે હે રાજા, તમારૂં પોતાનુંજ કામ છે, તે તમે કરો. તે કામ એજે, તક્ષકે તમારા પિતા પરિક્ષિત રાજાને માર્યો છે, માટે દુરાત્માનું સામું વેર લેવું તે કામ કરવા વાસ્તે તમારે હાલ સર્પયજ્ઞ કરવાનો વખત છે, જે કરવાથી મહાત્મા એવા તમારા પિતાના મારનારનું વેર લેવાશે. જેમ વજ્ર મારવાથી ઝાડ નાશ પામે છે, તેમ દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા તક્ષક નાગના દંશવાથી તમારા નિરપરાધિ પિતા નાશ પામ્યા. રાજાઓના વંશોની રક્ષા કરનાર અને દેવતાઓ જેવા રૂપવાન તમારા પિતાને, બળના ગર્વે કરીને મદોન્મત અને નાગોમાં અધમ એવા તક્ષકે દંશ્યો, તે ન કરવાનું કામ કર્યું; અને ઝેર ઉતારવા વાસ્તે કશ્યપ નામે બ્રાહ્મણ આવતો હતો, તેને ધન આપીને તે પાપીએ પાછો વાળી મૂકયો. વાસ્તે બળતા એવા અગ્નિમાં તેને હોમવાને તમો લાયક છો. માટે હે રાજા, જેમ બને તેમ તત્કાળ સર્પયજ્ઞ કરો. જેથી તમારા પિતાની સેવા થાય, ને મારૂં પણ ઘણું પ્રિય થશે. કારણ હું ગુરૂ વાસ્તે વખતસર કુંડળ લઇને આવતો હતો તેમાં તેણે અડચણ કરી હતી. સૂત કેહે છે—જેમ અગ્નિમાં હોમ કરવાથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે, તેમ ઉત્તંકનાં વચન સાંભળી તક્ષક નાગ ઉપર જનમેજય રાજાને ઘણોજ ક્રોધ ચઢયો ત્યારે અત્યંત દુ:ખી થયેલા તે રાજાએ, ઉત્તંકની સમક્ષજ પોતાના પિતાની સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ વાસ્તે, તેણે કહેલા કર્મ વિષે, પોતાના મંત્રિઓ સાથે મનસુબો કર્યો.

॥ अपृच्छत्सतदाराजा मंत्रिणस्तान्सुदुःखितः ॥
॥ उत्तंकस्यैवसान्निध्ये पितुःस्वर्गगतिंप्रति ॥

इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वाणि पौष्यपर्वाणि पौष्याख्याने गुर्जरभाषायां तृतीयोऽध्यायः समाप्तंच पौष्यपर्व.

આ પૌષ્ય પ્રકરણની કથા ઉપરથી મનુષ્યોએ જાણવું જે ધર્મ વાસ્તે ઉદ્યમ કરનારને દેવતાઓ પણ અનુકૂળ થાય છે, ને તે ઉદ્યમમાં અટકાવ કરનારને તક્ષકની પેઠે દુઃખ થાય છે. વળી એજ પ્રકરણમાંથી એટલું પણ સમજવું જે:—

खलोनप्रार्थनासाध्यः सचदैवेनदंडितः ॥

अभ्योतिमृदुपांपश्चा दुत्तंकेतक्षकोयथा ॥

અર્થ

ખલ પુરૂષ પ્રાર્થના કરવાથી માનતો નથી, પણ જ્યારે દૈવથીજ શિક્ષા મળે છે, ત્યારે કોમળ થાય છે; જેમ તક્ષક નાગે ઉત્તંકે સ્તુતિ કરી ત્યાં સૂધી કુંડળ આપ્યાં નહીં, પણ જ્યારે દૈવે મૂંઝવ્યો ત્યારે આપ્યાં. બીજું એ પણ જાણવું જે, મનુષ્યોએ રાજા પાસે કાંઇ પ્રાર્થના કરવી હોય, તો રાજા ખુશીમાં બેઠો હોય તે વખતેજ કરવી, તો તે સિદ્ધ થાય; જેમ ઉત્તંકે જનમેજય રાજા ખુશીમાં બેઠા હતા, ત્યારે સર્પયાગ કરવાનું કહ્યું, તો તે સિદ્ધ થયું.

॥ अथ पौलोमपर्व. ॥

पौराणिकः पुराणे कृतश्रमः स कृतांजलिस्तानुवाच ॥

किंभवंतः श्रोतुमिच्छंति किमहं ब्रवाणीति ॥ १ ॥

પુરાણમાં શ્રમ કર્યો છે જેણે એવા સૂતપુરાણી, હાથ જોડીને ઋષિયોને કહે છે જે, હવે તમે શું સાંભળવા ઇચ્છો છો? જે હું કહું. ઋષિઓ કેહે છે—હે સૂત, દેવતા, અસુર, મનુષ્ય, સર્પ, તથા ગંધર્વ, એઓની દિવ્ય કથાઓ જાણનાર, વ્રત ધારણ કરનાર, આ યજ્ઞમાં વિદ્વાન અને કુળના પતિ એવા, કર્મકાંડ અને જ્ઞાનકાંડ શિખવનારા, સર્વના ગુરૂ સત્યવાદિ, તપસ્વી, અને અમો સર્વને માનવા લાયક, એવા શૌનક ઋષિ હાલ અગ્નિના ઘરમાં અગ્નિની સેવા કરે છે. તેઓ અહિં આવી પોતાના સુંદર આસન ઉપર બેસી, તમોને જે કથા પૂછે તે કહેજો; ત્યાં સૂધી સબુર કરો. એ સાંભળી સૂત બોલ્યા જે, ઠીક, મહાત્મા એવા શૌનક ઋષિ પધાર્યા પછી, તેઓ પૂછશે તે કથા કહીશ. એટલામાં બ્રાહ્મણોમાં

શ્રેષ્ઠ તે શૌનક ઋષિ, બ્રહ્મયજ્ઞરૂપી વાણીએકરી દેવતાઓને અને જળે કરી પિતૃઓને તૃપ્ત કરી, તથા સર્વ કર્મ વિધિ પ્રમાણે કરીને, જ્યાં સૂતપુરાણી આદિ લઇ વ્રત ધારણ કરનાર બીજા બ્રહ્મઋષિઓ સુખેકરી બેઠા હતા, ત્યાં પધાર્યા; એટલે તે યજ્ઞમાં બેઠેલા સર્વે ઉભા થયા. પછી ઘરના સ્વામિ શૌનક ઋષિ પોતે આસન ઉપર બિરાજ્યા, ત્યારે તે ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો અને સર્વે સભાસદો પોતપોતાને આસને બેઠા; પછી શૌનક ઋષિ સૂતને આવી રીતે પૂછે છે.

ऋत्विक्ष्वथसदस्येषु सर्वैगृहपतिस्तदा ॥
उपविष्टेषूपविष्टः शौनकोथाब्रवीदिदं ॥ १ ॥

इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि गुर्जरभाषायां
कथाप्रवेशोनाम चतुर्थोऽध्यायः

शौनक उवाच ॥ पुराणमखिलंतात पितातेधीतवान्पुरा ॥
कच्चित्त्वमपितत्सर्व मधीषेलौमहर्षणे ॥ १ ॥

શૌનક પૂછે છે-હે તાત, હે લોમહર્ષણના પુત્ર, તમારા પિતા સમગ્ર ઇતિહાસ ભણ્યા હતા, શું તે તમે પણ ભણ્યા છો ? તમારા પિતા પાસેથી પૂર્વે અમે સાંભળ્યું છે કે, ઇતિહાસમાં દિવ્ય એવી કથાઓ અને બુદ્ધિમાન્ પુરૂષોના પૂર્વજોના વંશો કહ્યા છે, તેમાંથી પ્રથમ હું ભૃગુ ઋષિનો વંશ સાંભળવા ઇચ્છું છું. તે કથા તમે જો ઇતિહાસ ભણ્યા હો તો કહો, અમે સાંભળવાને સમર્થ છીએ. સૂત કહે છે—વૈશંપાયન જેઓમાં મુખ્ય છે, એવા મહાત્મા બ્રાહ્મણોએ જે ઇતિહાસ વ્યાસજી પાસેથી રૂડી રીતે ભણીને મને કહ્યો છે, અને વળી મારા પિતાએ પણ જે સારી રીતે ભણીને મને ભણાવ્યો છે, તે ઇતિહાસમાંથી પ્રથમ ઇન્દ્રાદિ દેવતાઓએ તથા ઋષિઓએ પૂજેલો પરમ્ શ્રેષ્ઠ એવો ભૃગુનો વંશ, પ્રાચીન કથા કહેવા વાસ્તે કહુંછું તે શ્રવણ કરો. સ્વયંભૂ એવા બ્રહ્માજીએ વરૂણનો યજ્ઞ કર્યો, તેમાં અગ્નિથકી મહર્ષિ એવા ભૃગુ ઉત્પન્ન થયા એમ મેં સાંભળ્યું છે. તે ભૃગુના અતિ પ્રિય એવા ચ્યવન નામે પુત્ર થયા. ચ્યવનના ધર્મિષ્ટ એવા પ્રમતિ નામે પુત્ર થયા. પ્રમતિના તેની ઘૃતાચિ નામે સ્ત્રીને વિષે રૂરૂ નામે પુત્ર થયા.

રૂરની પ્રમદ્વરા સ્ત્રીને વિષે, ધર્માત્મા, સર્વ વેદને જાણનાર, તપસ્વી, યશસ્વી, શાસ્ત્ર સંપન્ન, બ્રહ્મવેત્તાઓમાં શ્રેષ્ઠ, સત્યવાદી, ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર, અને હિત કરનારૂં તથા પવિત્ર અન્ન ખાનાર, એવા તમારા કુળના મુખ્ય પુરૂષ શુનક નામે પુત્ર થયા. શૌનક ઋષિ કહે છે—હે સૂત, તે મહાત્મા એવા ભૃગુના પુત્ર ચ્યવન ઋષિ માતાના ઉદરમાંથી પડી ગયા, તેથી તેઓનું નામ ચ્યવન પડ્યું તે કેમ થયું તે અમે પૂછીએ છીએ, માટે અમને કહો. સૂત કહે છે—યશસ્વિ એવા ભૃગુ ઋષિની તેને અત્યંત પ્રિય અને તેના સરખાજ સ્વભાવવાળી ધર્મિષ્ટ એવી પુલોમા નામે સ્ત્રી હતી. તે જ્યારે ઉમરે આવી, ત્યારે તે મહાત્મા ભૃગુ થકી તેણે ગર્ભ ધારણ કર્યો. પછી કોઈ સમયે ધર્મ પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા તે ભૃગુ ઋષિ સ્નાનાદિક ક્રિયા કરવા સારૂ બાહાર ગયા. તેટલામાં કોઇ પુલોમા નામનો રાક્ષસ તેઓના આશ્રમ પ્રત્યે આવ્યો, ને ત્યાં શુદ્ધ એવી ભૃગુની સ્ત્રીને જોઇ, કામાતુર થતો થકો તેની પાસે ગયો. તેને સુંદર રૂપવાળી પુલોમાએ, કોઇ અતિથિ જાણી વનનાં ફળ મૂળાદિકે કરીને તેનો સત્કાર કર્યો ત્યારે તે સ્ત્રીને હરણ કરવાની જેને ઇચ્છા છે, એવો તે કામથી પીડાયલો રાક્ષસ ખુશી થયો, અને મનમાં બોલ્યો જે "આપણું કામ થયું," હે ઋષિઓ, પૂર્વે પ્રથમ પુલોમા કન્યાને તે રાક્ષસ વર્યો હતો; તે એવી રીતે કે, એક દિવસે બાળપણમાં તે પુલોમા કન્યા રોતી હતી, તેને છાની રાખવા વાસ્તે તેને બીહીવરાવવા સારૂ તેના પિતાએ કહ્યું કે, "હે રાક્ષસ આ કન્યાને તું લઈ જા." તેટલામાં ઘરની પાસે તે રાક્ષસ રેહેતો હતો તે બોલ્યો જે, "લાવો હું મારી સ્ત્રી વાસ્તે એને વર્યો." પણ પછી તેના પિતાએ શાસ્ત્રવિધિથી તે કન્યા ભૃગુને આપી. ત્યારથી તે રાક્ષસના હૃદયમાં ભૃગુ ઋષિ ઉપર દ્વેષ રહેતો હતો, તે એવો જે, "હું એ સ્ત્રીનું હરણ કરી જાઊં." પણ લાગ આવતો નહોતો. હવે આ વખતે ભૃગુ બાહાર ગયા, એ લાગ જોઇને તે આશ્રમમાં આવ્યો, ને તેને હરવાનું મન કરવા લાગ્યો. એટલામાં ત્યાં તેણે અગ્નિના ઘરમાં પ્રદીપ્ત એવા એવા અગ્નિને જોયો, ને તેને પૂછ્યું જે, હે અગ્નિ, આ કોની સ્ત્રી છે? તું દેવતાઓનું મુખ છે, માટે યથાર્થ કેહે. પ્રથમ આ કન્યાને હું સ્ત્રી કરવા વાસ્તે વર્યો હતો, પણ ખોટું બોલનારા એના પિતાએ એને ભૃગુ ઋષિને આપી. તેજ કન્યા, આ એકાંતે બેઠેલી ભૃગુની સ્ત્રી હોય તો, તું સાચું બોલ, માટે આ સ્ત્રીને આ આશ્રમમાંથી

હરી જવાની ઇચ્છા છે. જ્યારથી મને આપવા કહેલી સ્ત્રીને ભૃગુ પામ્યા, ત્યારથીજ મારા હૃદયમાં હમેશ મને બાળતો હોયની તેવો ક્રોધ રહે છે. એ પ્રમાણે અગ્નિને કહીને, તે રાક્ષસ મનમાં વિચારવા લાગ્યો જે, "હસતાં હસતાં એ કન્યા મને આપી ને પછી ભૃગુને વિધિપૂર્વક આપી, માટે એ કન્યા મારી કે ભૃગુની!" એમ શંકા કરતો થકો વળી અગ્નિને પૂછેછે-હે અગ્નિ! સર્વ તું પ્રાણી માત્રના અંતરને વિષે પુણ્ય પાપમાં સાક્ષિની પેઠે રહ્યો છે. માટે હે સર્વજ્ઞ, પૂર્વે મને આપેલી કન્યા એજ છે, ને ભૃગુ ઋષિએ એને ગ્રહણ કરવામાં ખોટું કર્યું છે, એમ જો હોય તો સાચું બોલ, તું દેખતાં હું એને આશ્રમમાંથી હરી જાઉં. એવાં તેનાં વચન સાંભળી અગ્નિ મનમાં દુઃખ પામીને વિચારવા લાગ્યો જે, આ સ્ત્રી ભૃગુની છે, એમ કહીશ તો ખોટું બોલાશે, કારણ પ્રથમ રાક્ષસને આપેલી હતી, અને રાક્ષસની, એમ કહીશ તો ભૃગુ શાપ આપશે, એવું વિચારી આસ્તે રહી અગ્નિએ "ભૃગુની" એમ કહી તે રાક્ષસને કહ્યું કે હે રાક્ષસ, તું પૂર્વે આ કન્યાને વર્યો હતો ખરો, પણ વિધિથી મંત્રપૂર્વક વર્યો નહોતો; ને સારા વરની ઇચ્છાથી એ કન્યાને એના પિતાએ ભૃગુ ઋષિને આપી, ત્યારે તે ઋષિ, વૈદિક કર્મ કરી વિધિપૂર્વક મારી સાક્ષિએ એને પરણ્યા. તેજ આ સ્ત્રી છે એમ હું જાણું છું. ખોટું બોલવાની ઇચ્છા હું રાખતો નથી, કારણ હે દાનવોમાં ઉત્તમ, જગત્‌માં ખોટું હમેશ પૂજાતું નથી.

सेयमित्यवगच्छामि नानृतंवक्तुमुत्सेह ॥
नानृतंहिसदालोके पूज्यतेदानवोत्तम ॥

इतिश्रीमहाभारते आदीपर्व्वाणि पौलोमपर्वणि पुलोमाग्नि संवादे गुर्जर भाषायां पंचमोऽध्याय:

सूतउवाच ॥ अग्नेरथवचःश्रुत्वा तद्रक्षःप्रजहारतां ॥
॥ ब्रह्मन्वराहरूपेण मनोमारूतरंहसा ॥

સૂત કહે છે—હે શૌનક, અગ્નિનાં એવાં વચન સાંભળી તે રાક્ષસે વરાહરૂપે કરી, મન અને વાયુ સરખા વેગથી તે સ્ત્રીને હરણ કરી. ત્યારે તે સ્ત્રીના ઉદરમાં સૂર્ય સરખા તેજવાળો ભૃગુઋષિનો ગર્ભ હતો, તે

ક્રોધથી બહાર પડયો. તેને જોતાંજ તે રાક્ષસ, તે સ્ત્રીને મૂકી દઈ પૃથ્વી ઉપર પડી, બળીને ખાખ થઇ ગયો. પછી દુઃખી થયેલી અને જેની આંખમાંથી અશ્રુ ચાલ્યાં જાય છે, એવી તે શુદ્ધ ભૃગુની સ્ત્રી, પોતાના ચ્યવન નામના પુત્રને લઇને ત્યાંથી ચાલતી થઇ. રસ્તામાં પોતાને આશ્રમે જતાં તે એટલી તો રડી કે, તેના અશ્રુથી તેના ચાલવાને રસ્તે એક મોટી નદી ઉત્પન્ન થઈ. તે જોઇને બ્રહ્માજીએ, તે દુઃખી થયેલી પોતાના પુત્રની સ્ત્રીની સાંત્વના અને તે નદીનું નામ વધુસરા એવું પાડયું. એટલામાં ભૃગુ ઋષિ સ્નાનાદિક કરીને પાછા આશ્રમે આવ્યા, ને એ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થયેલા પ્રતાપવાન પોતાના ચ્યવન પુત્ર અને પુલોમા સ્ત્રીની હકીકત જાણી, તેઓએ કોપ કરીને પૂછ્યું જે હે સ્ત્રી, એ હરણ કરવાને ઇચ્છનાર રાક્ષસને કોણે કહ્યું જે, "તું વર્યો હતો તેજ આ સ્ત્રી છે;" કારણ એ રાક્ષસને એ વિષે કાંઇ ખબર ન હતી. માટે એને કહી દેનાર ધણી કોણ તે મને કેહે, હું તેને ક્રોધથી શાપ દેવાને ઇચ્છુંછું. મારા શાપ થકી કોણ નથી બીહિતો? અને મને ઉલંઘન કરનાર કોણ છે? પુલોમા કેહે છે—હે સ્વામિ, તે રાક્ષસને મારા વિષે અગ્નિએ કહી દીધું; તેથી તે રાક્ષસ ટીટોડીની પેઠે પોકારતી એવી હું તેને લઇ ગયો. પણ આ તમારા પુત્રના તેજવડે કરીને તેના દુઃખથી હું મુક્ત થઇ; ને તે મને મૂકી પૃથ્વી ઉપર રાખ થઇ પડયો. પોતાની સ્ત્રી પુલોમા થકી એવું સાંભળી, ક્રોધી એવા ભૃગુ ઋષિએ અતિ કોપ કરીને અગ્નિને શાપ આપ્યો જે, "તું સર્વ ભક્ષી થઇશ,"

इतिश्रुत्वापुलोमाया भृगुःपरममन्युमान् ॥
शशापाग्निमतिक्रुद्ध सर्वभक्षोभविष्यसि ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि अग्निशापे गुर्जरभाषायां षष्ठोऽध्यायः ॥

सूतउवाच ॥ शप्तस्तुभृगुणावन्हिः क्रुद्धोवाक्यमथाब्रवीत् ॥
॥ किमिदंसाहसंब्रह्मन् कृतवानसिसांप्रतं ॥

સૂત કહે છે—ભૃગુએ જેને શાપ આપ્યો એવો અગ્નિ ક્રોધથી ભૃગુ-

ને કહે છે જે હે બ્રાહ્મણ, તમે મારા પ્રત્યે હમણાં આ શું સાહસ કરો છો? ધર્મને વિષે યત્ન કરતો અને પક્ષપાત મૂકી યથાર્થ બોલતો એવો હું, તે રાક્ષસે પૂછ્યું ત્યારે સાચું બોલ્યો, તેમાં મેં શો અપરાધ કર્યો? કારણ કહેલું છે કે, કોઇ સાક્ષીને પૂછવામાં આવે, ને તે સાક્ષિ જાણતો હોય પણ ખોટું બોલે તો, તે પોતાના કુળમાં થઇ ગયેલી સાત અને થનાર સાત, મળી ચૌદ પેહેડીયોને નરકમાં નાખે છે. તેમજ જે કોઇ કંઇ યથાર્થ જાણતો હોય, ને તેને પૂછવામાં આવે તો તે પ્રમાણે તે યથાર્થ ન બતાવે, તો તેના કુળ પણ તેજ પ્રમાણે નરકમાં પડે છે. હે ભૃગુ, તમોને શાપ દેવાને હું સમર્થ છું, પણ બ્રાહ્મણ મારે માન્ય છે તેથી નથી આપતો. તમે જાણો છો, તો પણ હું કહું તે સાંભળો. ગાર્હપત્ય અને દક્ષિણાગ્નિ ઇત્યાદિ મૂર્તિઓને વિષે, સત્રયજ્ઞને વિષે, અગ્નિ હોત્રને વિષે, ગર્ભાધાનાદિક સ્માર્ત ક્રિયા વિષે, જ્યોતિષ્ટોમાદિક યજ્ઞને વિષે, યોગસિદ્ધિના બળે કરી મારા આત્માને બહુ રૂપ કરીને હું રહ્યો છું. વેદે કહ્યા એવા વિધિએ કરી મારે વિષે જે હોમવાના પદાર્થો હોમાય છે, તેથી દેવતાઓ અને પિતૃઓ તૃપ્ત થાય છે, ને મારે વિષે હોમ કરનારને દેવલોક તથા પિતૃલોકની પ્રાપ્તિ થાય છે. અમાવાસ્યા તથા પૂર્ણિમા સંબંધિ જે કર્મ છે, તે કરવાથી પિતૃઓ અને દેવતાઓ થવાય છે. દેવતાઓ અને પિતૃઓમાં કાંઇ ભેદ નથી, સર્વે એકજ છે, પણ અમાવાસ્યાદિક પર્વણિને વિષે જૂદાપણાએ કરીને તેઓનું યજન થાય છે. અમાવાસ્યાને દિને પિતૃ, ને પૂર્ણિમાને દિને દેવતાઓ મારા મુખે કરીને પૂજાય છે, ને મારે વિષે જે કાંઇ હોમાય છે તે તેઓ ખાય છે. તેઓનું જે હું મુખ છું, તે સર્વ ભક્ષી કેમ? સૂત કહે છે—એટલું કહી અગ્નિ વિચાર કરી અંતરધ્યાન થઈ ગયો. ત્યારે બ્રાહ્મણોના અગ્નિહોત્ર, યજ્ઞ, અને બીજી જે કંઇ ક્રિયાઓ, તેમાં ઓંકાર, વષટ્કાર, સ્વાહા, સ્વધા, ઇત્યાદિ, અગ્નિ વગર લોપ થઇ ગયાં; તેથી પ્રજા સર્વે દુ:ખ પામવા લાગી. ત્યારે સર્વે ઋષિઓએ દેવતાઓ પાસે જઇને કહ્યું કે, હે દેવતાઓ, અગ્નિ અંતરધ્યાન થઇ ગયો, તેથી અગ્નિહોત્રાદિ ક્રિયાનો લોપ થયો છે. ને ત્રણે લોક શું કરવું ને શું ન કરવું, તે વિષે મૂઢ થઇ ગયા છે; માટે અગ્નિ પ્રગટ થાય એવો તત્કાળ ઉપાય કરો. એવું સાંભળી ઋષિઓ સહિત દેવતાઓએ બ્રહ્માજી પાસે જઇને અગ્નિને ભૃગુથકી થએલા શાપ વિષે, તથા અગ્નિ અંતરધ્યાન થઇ

ગયો, ને સર્વ ક્રિયા લોપ થઇ, તે વિષે કહી બતાવ્યું; અને કહ્યું જે હે મહાભાગ, કંઇ કારણ માટે ભૃગુએ અગ્નિને શાપ આપ્યો, તેથી દેવતાઓનો મુખરૂપ અને યજ્ઞના ભાગને પ્રથમ ગ્રહણ કરનાર એવો અગ્નિ, તે સર્વ લોકમાં સર્વભક્ષી કેમ થાય? દેવતાઓનાં એવાં વચન સાંભળી બ્રહ્માજીએ, પ્રાણિઓના કર્ત્તા અને અવિનાશિ એવા અગ્નિને બોલાવીને તેને આવી રીતે સુંદર વચનો કહ્યાં-જે હે અગ્નિ, તમે સર્વ લોકના કર્તા છો, સંહાર કર્તા પણ તમો છો, અને ત્રણ લોકને ધારણ પણ તમે કરોછો. તથા સર્વ ક્રિયાઓના પ્રવર્તક પણ તમેજ છો. માટે હે લોકના ઇશ્વર! જેમ ક્રિયાઓ નાશ ન પામે તેમ કરો. હે હુતાશન, ઇશ્વર થઇને કેમ તમે એવી રીતે મૂઢ થઈ ગયા છો? જગત્માં પવિત્ર તમે છો, સર્વ લોકની ગતિ પણ તમે છો, તમે બધા શરીરે કરીને સર્વભક્ષિ નહીં થશો. હે અગ્નિ, અપાનવાયુને વિષે જે તમારી જ્વાળાઓછે તે, અને મનુષ્યાદિકના અપવિત્ર માંસને ખાનારી જે તમારી મૂર્તિ છે, તે સર્વ ભક્ષણ કરશે. જેમ સૂર્યના કીરણોના સ્પર્શથી સર્વ પવિત્ર થાય છે, તેમ તમારી જ્વાળાથી જે દહન થયું તે સર્વ પવિત્ર થશે. તેમ પરમ તેજરૂપ છો, માટે ઋષિના મોહોડામાંથી નીકળી ગએલો શાપ તમે તમારા પ્રભાવ અને તેજથી સાચો કરો; ને દેવતાઓનો અને તમારો પોતાનો ભાગ તમારા મુખમાં હોમાય તે ગ્રહણ કરો, ત્યારે 'ઠીક બહુ સારૂં,' એમ બ્રહ્માજીને કહીને અગ્નિ તેઓની આજ્ઞા પ્રમાણે જગત્માં પાછો પ્રગટ થયો. દેવતાઓ અને ઋષિઓ પ્રસન્ન થઇને ત્યાંથી પાછા ગયા, ને ઋષિઓએ પૂર્વની પેઠે સર્વ ક્રિયાઓ કરવા માંડી. સ્વર્ગમાં સર્વ દેવતા રાજી થયા તથા લૌકિક પ્રાણી માત્ર પણ ખુશી થયા. અગ્નિ પણ શાપથી મુકત થયો, તેથી આનંદને પામ્યો, એ પ્રમાણે અગ્નિના શાપથી પૂર્વે થએલો આ ઇતિહાસ, પુલોમા રાક્ષસનો નાશ, અને ચ્યવન ઋષિની ઉત્પત્તિ છે.

एवमेषपुरावृतं इतिहासोग्निशापजः ॥
पुलोम्नश्चविनाशोयं च्यवनस्यचसंभव ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि अग्निशापमोचने
गुर्जरभाषायां सप्तमोऽध्यायः

સૂતઉવાચ ॥ સચાપિચ્યવનોબ્રહ્મન્ ભાર્ગવોજનયત્સુતમ્ ॥
॥ સુકન્યાયાંમહાત્માનં પ્રમતિંદીપ્તતેજસં ॥

સૂત કહે છે–હે બ્રાહ્મણો, તે ભૃગુના પુત્ર ચ્યવનને પણ પોતાની સુકન્યા સ્ત્રીને વિષે મહાત્મા અને મોટા તેજવાળો પ્રમતિ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કરયો. પ્રમતિએ પોતાની ધૃતાચિ સ્ત્રીને વિષે રૂરૂ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. તે રૂરૂ થકી તેની પ્રમદ્વરા સ્ત્રીને વિષે સ્થિર યશવાળો અને તીવ્ર તપ કરનારો શુનક નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, એ વાત તમોને પ્રથમ કહેલી છે. તેમાં ઘણાક તેજવાળા રૂરૂનું ચરિત્ર વિસ્તારથી કહું તે તમે શ્રવણ કરો. પૂર્વે તપ અને વિદ્યાએ કરી યુક્ત, સર્વના કલ્યાણમાં પ્રીતિમાન્ એવા સ્થૂલકેશ નામે મોટા ઋષિ હતા. તે કાળમાં વિશ્વાવસુ નામે ગંધર્વોનો રાજા હતો, તેણે મેનકા અપ્સરાને વિષે ગર્ભ ઉત્પન્ન કર્યો. પણ તે લજ્જા વગરની અને નિર્દય એવી મેનકા, દેવતાના ગર્ભ જેવી કાંતિ અને શોભાવાળા પોતાના કન્યારૂપ ગર્ભને સ્થૂલકેશ ઋષિને આશ્રમે નદીને કીનારે જ્યાં કોઇ માણસ નોહોતું એવે ઠેકાણે મૂકીને જતી રહી. પછી કોઇ પણ જેનું સગું નથી, એવી તે કન્યાને તેજસ્વિ એવા સ્થૂલકેશ ઋષિએ જોઇ; અને દયા કરી પોતાને આશ્રમે લઈ આવીને તેનું પોષણ કર્યું. એ પ્રમાણે પોષણ થવાથી તે કન્યા આશ્રમમાં મોહોટી થઇ તેના જાત કર્માદિ સંસ્કાર પણ ક્રમે કરીને વિધિ પૂર્વક તે ઋષિએજ કર્યા. પછી રૂપ ગુણ અને બુદ્ધિએ કરી, સર્વ સ્ત્રીઓમાં તેને શ્રેષ્ઠ જોઇને તેનું પ્રમદ્વરા નામ પાડયું. હવે કોઈ સમય તે પ્રમદ્વરા કન્યાને રૂરૂએ જોઇ, તેથી તે કામાતુર થયો; ને પોતાના મિત્રોની મારફતે પોતાના પિતા પ્રમતિને, પોતાની તે કન્યાને વરવાની ઇચ્છા હતી, તે કેહેવરાવી. એટલે તેના પિતાએ સ્થૂલકેશ ઋષિ પાસેથી તે કન્યા પોતાના પુત્ર વાસ્તે માગી ત્યારે સ્થૂલકેશે તે કન્યાને પ્રથમ વાણીએ કરી રૂરૂને આપી, અને ઉત્તરાફાલ્ગુનિ નક્ષત્રમાં તેના વિવાહનો નિશ્ચય કર્યો. પછી પરણવાની જેને ઇચ્છા છે એવી તે કન્યા, પરણવાને થોડા દિવસનો વિલંબ હતો, તેટલામાં પોતાની સખિઓ સહિત રમતી હતી, ત્યાં રસ્તામાં કોઇ સર્પ આડો સુતેલો હશે, તેને કાળની પ્રેરણાથી અજાણમાં તે કન્યાએ કચર્યો; તેથી તે સર્પે ઝેરથી ભરેલા દાંતે કરી તેને કરડી. તેથી તેજ વખતે સર્પના ઝેરથી તે કન્યા પૃથ્વી

ઉપર પડી ગઇ. તેનું મનોહરપણું જતું રહ્યું, ને ભયંકર દીસવા લાગી. પછી જેમ ઉંઘી ગઇ હોય તેમ, સર્પના વિષથી પીડાએલી તે કન્યાને પ્રાણ રહિત જોઇને, તેના પિતા સ્થૂલકેશ ખેદ પામવા લાગ્યા. પાસેના આશ્રમ નિવાસી ઉદ્દાલક, શ્વેત, ભરદ્વાજ, ગૌતમ, પુત્ર સહિત પ્રમતિ ઇત્યાદિ અને બીજા પણ વનવાસી બ્રાહ્મણો ત્યાં આવ્યા; ને સર્પના વિષથી પ્રાણ રહિત થએલી તે કન્યાને જોઇ, તે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો ત્યાંજ બેઠા, અને દયાએ કરી રોવા લાગ્યા. રૂરૂ તો પીડાતો થકો બાહાર જતો રહ્યો.

रूरूदुःक्रुपयाविष्टा रूरूस्त्वार्त्तोविहिर्ययौ ॥
तेचसर्वेद्विजश्रेष्ठा स्तत्रैवोपाविशंस्तदा ॥

इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिं पौलोमपर्वणि प्रमद्वरा सर्पदंशे गुर्जरभाषायां अष्टमोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ तेषुतत्रोपविष्टेषु ब्राह्मणेषुमहात्मसु ॥
॥ रूरूश्चुक्रोशगहनं वनंगत्वातदुःखितः ॥

સૂત કેહે છે—તે સર્વે માહાત્મા બ્રાહ્મણો ત્યાં બેઠા હતા, અને રૂરૂ તો ધાટાવનમાં જઇને અતિ દુઃખ પામતો થકો મોટેથી પોકારવા લાગ્યો. શોકથી હણાઇ ગએલો, અને દયા આવે એવી રીતે ઘણો વિલાપ કરતો એવો તે, પોતાની પ્રમદ્વરા સ્ત્રીને યાદ કરીને શોચ કરતો થકો એવું બોલવા લાગ્યો જે, મારા શોકને વધારનારી સ્ત્રી આ વખતે પૃથ્વી ઉપર સુતી છે; મારા સર્વે સંબંધિઓને એ ઉપરાંત બીજું શું દુઃખ છે? જો મેં કાંઇ દાન કર્યું હોય, તપ કર્યું હોય, અને વડીલોની સારી રીતે સેવા કરી હોય, તો તેથી આ મારી સ્ત્રી જીવતી થાઓ. મેં જન્મથી મારા આત્માને નિયમમાં રાખ્યો હોય અને યથાર્થ વ્રત ધારણ કર્યાં હોય, તો તેથી આ પ્રમદ્વરા નામની મારી સ્ત્રી ઉભી થાઓ. એ પ્રમાણે રૂરૂ સ્ત્રી વાસ્તે વિલાપ કરતો અને દુઃખી થતો હતો, એટલામાં તે વનમાં દેવતાનો કોઇ દૂત આવીને તેને આવું વચન કહેવા લાગ્યો કે,—હે રૂરૂ, દુઃખથી તું આવું બોલે છે, તે વૃથા છે. કારણ આયુષ્ય જેનું થઈ રહ્યું છે, તેને આયુષ્યનો લાભ થતો નથી. ગંધર્વ અને અપ્સરાથી પેંદા થએલી આ કન્યાની આયુષ્ય થઇ રહી છે, માટે તારા મનમાં તારે કાંઈ શોક

કરવો નહીં. પણ પૂર્વે મહાત્મા દેવોએ એક ઉપાય કર્યો છે, તે જો તું કરે તો તારી સ્ત્રી જીવતી થાય. રૂરૂએ કહ્યું કે હે દેવદૂત, દેવતાઓએ કહેલો ઉપાય મને કેહે, હું તેમ કરીશ. તું મારી રક્ષા કરવાને યોગ્ય છે. દેવદૂતે કહ્યું કે હે ભૃગુનંદન, તારૂં અર્ધું આયુષ્ય તું તે સ્ત્રીને આપ, એમ કરીશ તો તારી પ્રમદ્વરા સ્ત્રી જીવતી થશે. રૂરૂયે કહ્યું કે હે દેવદૂત, મારૂં અર્ધું આયુષ્ય હું મારી સ્ત્રીને આપું છું તેથી સુંદર રૂપવાળી તે જીવતી થાઓ. સૂત કેહે છે—પછી તે કન્યાને ઉત્પન્ન કરનાર વિશ્વાવસુ નામનો ગંધર્વ અને તે દેવદૂત બેઉ જણા ધર્મરાજા પાસે જઇ કેહેવા લાગ્યા કે, હે ધર્મરાજા, રૂરૂની મરી ગયેલી પ્રમદ્વરા સ્ત્રી રૂરૂના અર્ધા આયુષ્યે કરી, જો તમે માન્ય કરો તો જીવતી થાય. ધર્મરાજાએ કહ્યું કે હે દેવદૂત રૂરૂના અર્ધા આયુષ્યે કરી તેની પ્રમદ્વરા સ્ત્રી જીવતી થાય, એમ તું ઇચ્છે છે, તો જા તેમ થાઓ; કારણ એ સ્ત્રી પુરૂષની પરસ્પરે સ્નેહથી એકતા છે. સૂત કેહે છે—એમ યમરાજાએ કહ્યું ત્યારે તે કન્યા જેમ સુતી હોય ને ઉઠે, તેમ ઉઠીને બેઠી થઇ. હે બ્રાહ્મણો, અર્ધું આયુષ્ય, સ્ત્રીને આપવાથી સ્ત્રી જીવતી થાય, એ વાત માત્ર ઉત્તમ તેજવાળા રૂરૂનાજ ભવિષ્યમાં જોઇ. પછી સારો દિવસ જોઈ હર્ષે કરીને તે કન્યા અને રૂરૂનો, તેઓના માબાપે વિવાહ કર્યો. તેથી પરસ્પરે કલ્યાણને ઇચ્છનારા તે બેઉ જણા ગૃહસ્થાશ્રમનું સુખ સારી રીતે ભોગવવા લાગ્યા. પછી, પોતાની સ્ત્રીને સર્પે કરડી હતી, તે દ્વેષથી રૂરૂએ એવો પણ લીધો જે, મારે સર્પ માત્રને મારવા. તેથી તે હાથમાં મોટો સોટો લઇને ફરતો, ને જ્યાં સર્પને દેખતો ત્યાં મારતો. કોઇ સમય તે રૂરૂ મોટા વનમાં નીકળી ગયો, ત્યાં વિષ વગરની ડુંડુભ જાતીના એક વૃદ્ધ સર્પને સુતેલો જોયો. તેના ઉપર કાળ-દંડ સરખા પોતાના સોટાને ઉગામીને તેને ક્રોધથી મારવા ગયો, તેટલામાં તે ડુંડુભ સર્પ બોલ્યો જે હે બ્રાહ્મણ, મેં હાલ તારો કંઇ પણ અપરાધ કર્યો નથી, ત્યારે ક્રોધથી મને શું કરવા મારે છે?

नापराधामितेर्किंचि दहमद्यतपोधन ॥
संरंभाच्चकिमर्थंमा मभिहंसिरूषान्वितः ॥

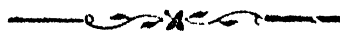
इतिश्रीमहाभारते-आदिपर्वाणि पौलोमपर्वाणि प्रमद्वराजीवने
गुर्जरभाषायां नवमोऽध्यायः

રૂરૂરૂવાચ ॥ ममप्रागतमाभार्या दंष्टासीद्भुजगेनह ॥
॥ तत्रमेसमयोघोर आत्मानोरगत्रकृतः ॥

રૂરૂ કહે છે—મારી પ્રાણ સમાન સ્ત્રીને સર્પે દંશી હતી, તેથી મેં એવો ભયંકર પણ લીધો છે, જે કોઇ પણ સર્પને દેખું તો તેને મારવો; માટે હમણાં તને મારીને તારી જીંદગીથી મુક્ત કરૂં છું. ડુંડુભ કહે છે—હે બ્રાહ્મણ, જે સર્પો માણસોને કરડે છે તે બીજા છે, વાસ્તે સર્પના સરખાપણાએ કરી ડુંડુભ જાતીના સર્પને તું મારવાને લાયક નથી. આથી તો એકનો વાંક અને દુઃખ બીજાને થાય છે, અને ધર્મ તો એવો છે કે જેનો વાંક હોય, તેનેજ દંડ દેવો જોઇએ તે તું જાણે છે માટે મને મારવો યોગ્ય નથી. સૂત કહે છે—તે ભયથી પીડાયલા ડુંડુભ સર્પનાં એવાં વચન સાંભળી રૂરૂએ તેને કોઇ ઋષિ જાણીને માર્યો નહીં; ને પોતાના ક્રોધને શમાવી તેને આ પ્રમાણે પૂછ્યું કે, હે સર્પ ! તું કોણ છે? આવી સર્પની યોનિને તું કેમ પામ્યો છે? ડુંડુભે કહ્યું કે હે રૂરૂ, પૂર્વે હું સહસ્ત્રપાત એવે નામે ઋષિ હતો, તે બ્રાહ્મણના શાપે કરી આ યોનિને પામ્યો છું. રૂરૂ કેહે છે—હે સર્પમાં ઉત્તમ, તે બ્રાહ્મણે ક્રોધથી તને શું કરવા શાપ આપ્યો, ને આ તારૂં શરીર કેટલા કાળ સુધી રેહેશે?

રૂરૂરૂવાચ ॥ किमर्थंशप्तवान्क्रुद्धो द्विजस्त्वांभुजगोत्तम् ॥
॥ कियंतंचैवकालंते वपुरेतद्भविष्यति ॥

इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वाणि पौलोमपर्वणि रूरूडुंडुभ संवादे
गुर्जरभाषायां दशमोऽध्यायः

डुंडुभउवाच ॥ सखाबभुवमेपूर्व खगमोनामवैद्विजः ॥
॥ भृशंसंशितवाक्तात तपोबलसमन्वितः ॥

ડુડુંભ કેહે છે—પૂર્વે, અત્યંત તીક્ષ્ણ વાણીવાળો અને તપોબળે કરી યુક્ત ખગમ એવે નામે બ્રાહ્મણ મારો મિત્ર હતો. કોઇ સમય, બાળકપણામાં રમતાં રમતાં મેં એક ઘાસનો સર્પ કરીને, તે બ્રાહ્મણને, જ્યારે તે એકાગ્ર ચિત્તથી અગ્નિમાં હોમ કરતો હતો, ત્યારે બીહીવરાવ્યો, જેથી તે બેભાન થઇ ગયો. પછી જ્યારે તે સાચી વાણીવાળો બ્રાહ્મણ સાવચેત થ-

યો, ત્યારે ક્રોપે કરી જેમ બાળી દેતો હોયની, તેમ મને તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું જે, "અને બીહીવરાવવા સારૂ જેના પરાક્રમવાળો સર્પ તેં કર્યો છે, તેવાજ પરાક્રમવાળો સર્પ તું મારા શાપથી થઇશ, એવો તને શાપ આપું છું" એ શાપ સાંભળી મને અત્યંત ખેદ થયો, કારણ હું તેના તપોબળને જાણતો હતો. પછી હું નમ્ર થઇ, તેને હાથ જોડી, તેની આગળ ઉભા રહી, આ પ્રમાણે બોલ્યો જે, હે મિત્ર, મેં તો હસતાં હસતાં તમારી ઉપર સર્પ નાખ્યો, તે ક્ષમા કરવાને તમે લાયક છો; માટે આ આપેલો શાપ ટાળી નાખો. એ પ્રકારે મને ખેદ કરતો જોઇ તે બ્રાહ્મણ ક્રોધથી શ્વાસોશ્વાસ ભરીને બોલ્યો જે, "મારૂં કહેલું મિથ્યા નહીં થાય, તોપણ એક વાક્ય કહું તે સાંભળીને તારા હૃદયમાં રાખ, પવિત્ર એવો પ્રમતિનો પુત્ર રૂરૂ નામે થશે, તેને જ્યારે તું જોઇશ, ત્યારે તત્કાળ શાપ થકી મુક્ત થઇશ." તેજ તું પ્રમતિનો પુત્ર રૂરૂ છે, માટે હું હવે મારા સ્વરૂપને પામીને તારા હિત વાસ્તે કહું તે સાંભળ, એમ કહી તે સર્પના શરીરને મૂકી પોતાના પ્રકાશમાન સ્વરૂપને પામ્યો; અને રૂરૂ પ્રત્યે બોલ્યો જે, કોઇ પણ પ્રાણિની હિંસા કરવી નહીં, એ પરમધર્મ છે. વાસ્તે બ્રાહ્મણે કોઇ વખતે પણ તેમ કરવું નહીં, કારણ વેદમાં એવી શ્રુતિ છે જે "બ્રાહ્મણનો સ્વભાવ દીનજ હોવો જોઇએ." વેદ તથા વેદનાં અંગ જાણવાં, કોઇ પ્રાણિને ભય કરવો નહીં, તેમ તેની હિંસા પણ કરવી નહીં; સાચું બોલવું, ક્ષમા રાખવી, ભણેલા વેદ ધારણ કરી રાખવા, ઇત્યાદિ બ્રાહ્મણના પરમ ધર્મ છે. ક્રોધીપણું, દંડ ધારણ કરવો, પ્રજાનું પાલણ કરવું, ઇત્યાદિ ક્ષત્રિયોનું કર્મ છે. પૂર્વે જનમેજય રાજાના સર્પયજ્ઞમાં સર્પોની હિંસા થતી હતી, ત્યારે તે ભય પામેલા સર્પોની રક્ષા, તપ વીર્ય અને બળે કરીને યુક્ત, વેદ ને વેદાંગને પાર પામેલા, અને બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય એવા આસ્તિક નામના બ્રાહ્મણે પણ કરી હતી.

तपोवीर्यबलोपेता द्वेदवेदांगपारगात् ॥
आस्तीकाद्विजमुख्याद्वै सर्पसत्रोद्विजोत्तम ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि डुंडुभशापमोक्षे गुर्जरभाषायां एकादशोऽध्यायः

આ અધ્યાયની કથાથી વ્યાસજીએ એવું દેખાડ્યું જે, હસતાં હસતાં

પણ કોઈ પારકાને પીડા થાય તેમ કરવું નહીં કારણ પારકાને પીડા કરનારને સહસ્ત્રપાત બ્રાહ્મણની પેઠે દુઃખ થાય છે.

रूरूरूवाच ॥ कथंहिंसितवान्सर्पान् सराजाजनमेजयः ॥

॥ सर्पाश्चाहिंसितास्तत्र किमर्थंद्विजसत्तम ॥

રૂરૂ કેહે છે—હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, તે જનમેજય રાજાએ સર્પોને શું કરવા માર્યા? ને શા અપરાધથી સર્પો માર્યા ગયા? અને બુદ્ધિમાન એવા આસ્તિકે સર્પોને શું કરવા બચાવ્યા? તે સર્વે વાત હું સાંભળવા ઇચ્છું છું સહસ્ત્ર પાતે કહ્યું જે હે રૂરૂ, મોટું એવું આસ્તિકનું ચરિત્ર તું બ્રાહ્મણો પાસેથી સાંભળીશ, એમ કહી તે અંતર્ધ્યાન થઈ ગયો. સૂત કેહે છે—પછી તે અંતર્ધ્યાન થઈ ગયેલા બ્રાહ્મણને ખોળવા વાસ્તે રૂરૂ ચોફેર વનમાં ફરવા લાગ્યો, પણ ફરતાં ફરતાં થાકી જવાથી પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો, અને મોહ પામીને બેભાન જેવો થઈ ગયો. પછી તેણે તે બ્રાહ્મણનાં વચન સાચાં છે, એમ વારંવાર વિચાર કરીને હુશિઆર થઈ, પોતાના પિતા પાસે આવી તેને સર્વે વાત કહી; અને આસ્તિકનું ચરિત્ર પુછ્યું, ત્યારે તેના પિતાએ તે સર્વે કહી સંભળાવ્યું.

लब्धसंज्ञारूरूश्चाया त्तदाचख्योपितुस्तदा ॥

पिताचास्यतदाख्यानं पृष्टःसर्वंन्यवेदयत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि पौलोमपर्वणिं सर्पसत्र प्रस्तावनायां गुर्जरभाषायां द्वादशोऽध्यायः ॥ समाप्तं पौलोम पर्व.

॥ अथ आस्तीक पर्व. ॥

शौनक उवाच ॥ किमर्थंराजशार्दूलः सराजाजनमेजयः ॥

॥ सर्पसत्रेणसर्पाणां गतोंतंतद्वदस्वमे ॥

શૌનક પૂછેછે—રાજાઓમાં સિંહરૂપ એવા જનમેજય રાજાએ સર્પયજ્ઞ કરી સર્પોનો શું કરવા નાશ કર્યો? અને જીતેન્દ્રિયોમાં શ્રેષ્ઠ એવા આસ્તિક નામના બ્રાહ્મણે પ્રદિપ્ત એવા અગ્નિ થકી સર્પોને શું કરવા મૂકાવ્યા? વળી તે સર્પ યજ્ઞ કરનાર જનમેજય રાજા કોનો પુત્ર, અને આસ્તિક બ્રાહ્મણ પણ કોનો પુત્ર તે સર્વે અમોને કહો. સૂત કેહે છે—

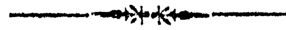
વ્યાસજીએ કહેલું અને પૂર્વે તમોએ મારા પિતા લોમહર્ષણને પૂછેલું, પ્રાચીન એવું, સર્વ પાપને હરનારૂં આ આસ્તિકનું આખ્યાન, તમારા પૂછવાથી હું કહુંછું તે શ્રવણ કરો. તે આસ્તિકનો પિતા, બ્રહ્મચારી આહારને નિયમમાં રાખનારો, ઉગ્ર તપવાળો, ધર્મને જાણનાર, તીક્ષ્ણ વ્રતવાળો, અને હરકોઇ ગામમાં એકજ રાત્ર રેહેવું, એવા વ્રતવાળા ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, એવો જરત્કારૂ નામે બ્રાહ્મણ હતો તે કોઇ સમય તીર્થયાત્રા કરવા સારૂ આખી પૃથ્વીમાં ફરવા નીકળ્યો ત્યાં ફરતાં રસ્તામાં કોઇ વખતે, તેણે એક મોટા ખાડામાં એક ઘાસનું ભોથું જોયું; જે ભોથું તેજ ખાડામાં હમેશ રેહેનાર કાળરૂપી ઊંદરથી ખવાએલું હતું. તે ભોથામાં ઊંધે મસ્તકે ટીંગાએલા કોઇ પિતૃઓને તેણે જોયા, ને તેઓને પૂછ્યું જે તમે કોણ છો. તે સાંભળી પિતૃ બોલ્યા જે, હરકોઇ ગામમાં એકજ રાત્રિ રેહેનારા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા અમે ઋષિઓ છીએ, તે અમારા વંશના ક્ષયથી નીચે પૃથ્વીમાં પડીએ છીએ. એવા અલ્પ ભાગ્યવાળા અમે, તેના વંશમાં જરત્કારૂ એવે નામે એક મંદ ભાગ્યવાળો અને મૂઢ પુરૂષ છે, જે માત્ર તપ કરવામાંજ આસક્ત છે; ને પુત્રોત્પત્તિ વાસ્તે સ્ત્રી પરણતો નથી, તેથી અમારા વંશનો ક્ષય થશે; માટે આ ખાડામાં ઊંધા લટકીએ છીએ. પાપીયોની પેઠે અમે અનાથ છીએ, કારણ અમારી ઉપર નાથ છે, તે તો જરત્કારૂ જેવો છે! હે શ્રેષ્ઠ, શોચ કરવા લાયક જે અમે તેનો તું બંધુની પેઠે શોચ કરે છે, માટે તું કોણ છે? તે કેહે. અમે સાંભળવાને ઇચ્છીએ છીએ. જરત્કારૂ કેહે છે—તમારા કેહેવાથી એવું જણાય છે જે, તમે મારા પિતામહાદિક પિતૃઓ છો, કારણ જે જરત્કારૂ વિષે તમે બોલો છો તે હું પોતેજ છું, માટે હું શું કરૂં? તેની મને આજ્ઞા કરો. પિતૃ કેહે છે—હે પુત્ર, ધર્મ જાણીને, અમારા વાસ્તે તેમજ તારે પોતાને માટે કુળની વૃદ્ધિ થાય તેવો યત્ન કર. કારણ કે જે ગતિને પુત્રોથી પમાય છે, તે ગતિને ઘણાક દિવસ સૂધી સંપાદન કર્યાં એવાં તપોએ કરી, અને ધર્મના ફળે કરીને પણ પમાતું નથી. માટે હે પુત્ર અમારી આજ્ઞાથી સ્ત્રી પરણવામાં અને સંતતિ ઉત્પન્ન કરવામાં તારૂં મન કર, જેથી અમારૂં પરમ્ હિત થાય. જરત્કારૂ કેહે છે—ધન અથવા સ્ત્રીને હું ભોગ વાસ્તે સંપાદન નહીં કરૂં. ફક્ત તમારા હિત વાસ્તે, જો મારા સરખા નામવાળીજ સ્ત્રી, તેના કુટુંબી મને સ્નેહથી ભિક્ષા દાખલ આપશે

તો હું તેને વિધિથી પરણીશ. વિશેષ કરીને તો મને દરિદ્રને સ્ત્રી કોણ આપશે? પણ જો કોઇ આપશે તો હું તે ભીક્ષા પ્રમાણે લઇશ. હે પિતામહો, એ પ્રમાણે હું સ્ત્રી મેળવવાનો પ્રયત્ન કરીશ, બીજી રીતે નહીં કરૂં. તે સ્ત્રીને વિષે તમોને તારવા વાસ્તે પુત્ર ઉત્પન્ન થશે, માટે હે મારા પિતૃઓ, તમે અવિનાશી એવા લોકમાં રહીને આનંદ પામો.

तत्रचोत्पत्स्यतेजंतु र्भवतांतारणायवै ॥
शाश्वतंस्थानमासाद्य मोदंतांपितरोमम ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जरत्कारुतत्पितृ संवादे गुर्जरभाषायां त्रयोदशोऽध्यायः

આ અધ્યાયનું તાત્પર્ય એટલું છે જે, મનુષ્યોએ ધનનો સંગ્રહ કરવો તે પરોપકાર વાસ્તે, માત્ર ભોગ વાસ્તે નહીં; અને સ્ત્રીનો સંગ્રહ કરવો તે પુત્રોત્પત્તિ વાસ્તે, ફક્ત વિષય વાસ્તે નહીં.

सूतउवाच ॥ ततोनिवेशायतदा सविप्रःसंशितव्रतः ॥
॥ महींचचारदारार्थी नचदारानविंदत ॥

સુત કહે કે—પછી તીક્ષ્ણ વ્રતવાળો તે જરત્કારૂ સ્ત્રી વાસ્તે સર્વ પૃથ્વીમાં ફર્યો, તોપણ સ્ત્રી મળી નહીં. ત્યારે કોઇ સમય તે બ્રાહ્મણ વનમાં જઇ પોતાના પિતૃનાં વચન સંભારીને, ત્રણવાર આ પ્રમાણે ધીમે ધીમે બોલ્યો જે "મને કન્યાની ભિક્ષા આપો." એ સાંભળી વાસુકી નાગ ત્યાં આવીને તેને પોતાની બેન આપવા લાગ્યો, પણ તે મોટા તપવાળા જરત્કારૂએ વિચાર્યું જે, "એ કન્યા મારા સરખા નામવાળી નહીં હોય તો એને હું ગ્રહણ નહીં કરૂં." એમ વિચારી તેણે વાસુકી નાગને પૂછ્યું જે હે સર્પ, તારી બેનનું નામ શું છે? તે મને સત્ય કહે. વાસુકીએ કહ્યું જે હે જરત્કારૂ, આ મારી નાહાની બેન છે, તેનું નામ પણ તમારા જેવુંજ જરત્કારૂ છે. હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, તમારે વાસ્તે મેં એને પ્રથમથીજ સાચવી રાખી છે, માટે તમે એને ગ્રહણ કરો. એમ કહી વાસુકીએ, પોતાની વરને વરવાવાળી બેન, તે જરત્કારૂ બ્રાહ્મણને સ્ત્રી વાસ્તે આપી; ત્યારે તે બ્રાહ્મણે વિધિએ કરી તેને ગ્રહણ કરી.

एवमुक्त्वाततःप्रादा द्भार्यार्थेवरवर्णिनीं ॥
एषतांप्रतिजग्राह विधिदृष्टेनकर्मणा ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि वासुकिस्वसृवरणे
गुर्जरभाषायां चतुर्दशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ मात्राहिभुजगाः शप्ता ब्रह्मन्ब्रह्मविदांवर ॥
॥ जनमेजयस्यवोयज्ञे धक्ष्यत्यनिलसारथिः ॥

સૂત કહે છે—હે વેદ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, પૂર્વે સર્પોની માએ સર્પોને શાપ આપ્યો હતો જે, "જનમેજય રાજાના યજ્ઞમાં અગ્નિ તમોને બાળશે" તે શાપની શાંતિ થવા વાસ્તેજ, વાસુકીએ પોતાની બેનને મોટા વ્રતવાળા અને મહાત્મા જરત્કારૂ ઋષિને આપી. પછી તે સ્રીને વિષે જરત્કારૂ ઋષિએ તપસ્વિ અને વેદને જાણનાર, માતાપિતાના પક્ષનાઓના ભયને ટાળનાર, તથા સર્વ લોકમાં સમાન બુદ્ધિવાળો આસ્તિક નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. તે પછી ઘણેક કાળે, પાંડવોના વંશમાં ઉત્પન્ન થએલા જનમેજય રાજાએ મોટો સર્પયજ્ઞ કર્યો, એમ અમે સાંભળ્યું છે. તે ભયંકર એવો સર્પયજ્ઞ સર્પોના નાશ વાસ્તે શરૂ થયો ત્યારે, મોટા તપવાળા તે આસ્તિક બ્રાહ્મણે, સર્પોને તે યજ્ઞમાં નાશ પામતા બચાવ્યા; એ પ્રમાણે જરત્કારૂના પુત્રથી સર્પોનો બચાવ ને પિતૃઓનો ઉદ્ધાર થયો. પછી તે જરત્કારૂએ વિવિધ પ્રકારના વ્રતે કરી, વેદના અધ્યયને કરી, અને વિવિધ પ્રકારની દક્ષિણાવાળા યજ્ઞોએ કરીને દેવતાઓને, બ્રહ્મચર્ય વ્રતે કરીને ઋષિઓને, અને સંતતિએ કરીને પિતામહાદિક પિતૃઓને તૃપ્ત કર્યા. એવી રીતે તે જરત્કારૂ આસ્તિક નામે પુત્ર અને ઉત્તમ એવા ધર્મને પામીને તથા પિતૃઓનુ દુઃખ ટાળીને, સર્વ ઋણથી મુક્ત થયો; ને ઘણેક કાળે પોતાના પિતામહાદિક પિતૃઓ સાથે સ્વર્ગમાં જઈ રહ્યો. આ આસ્તિકનું આખ્યાન જેમ હતું તેમ મેં તમોને કહ્યું. હે ભૃગુ કુળમાં સિંહરૂપ હવે હું બીજું શું કહું? તેની મને આજ્ઞા કરો.

एतदाख्यानमास्तीकं यथावत्कथितंमया ॥
प्रब्रूहिभृगुशार्दूल किमन्यत्कथयामिते ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पाणामातृशापप्रस्तावे गुर्जरभाषायां पंचदशोऽध्यायः

शौनकउवाच ॥ सूतत्वंकथयस्वेमां विस्तेरणकथांपुनः ॥
॥ आस्तीकस्यकवेःसाधोः शुश्रूषापरमाहिनः ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, એ વિદ્વાન્ અને સત્પુરૂપ એવા આસ્તીકની કથા વિસ્તારથી સાંભળવાની અમોને ઘણીજ ઇચ્છા છે, માટે ફરીથી કહો. તમારા પિતાની પેઠે તમે પણ મનોહર અક્ષર અને પદવાળી મધુર કથા કહો છો, તેથી અમે ઘણા પ્રસન્ન થયા છીએ. તમારા પિતા પણ અમોને કથા સંભળાવવામાં ઘણા પ્રીતિમાન્ હતા, ને તેઓ જે પ્રમાણે આખ્યાનો સ્પષ્ટ કેહેતા હતા, તે પ્રમાણે તમે પણ કહો. સૂત કેહે છે—હે મોટા આયુષ્યવાળા શૌનક, પૂર્વે મારા પિતા પાસેથી જે પ્રમાણે મેં સાંભળ્યું છે તે પ્રમાણે આ આસ્તીકનું આખ્યાન વિસ્તારથી તમોને કહું છું. પૂર્વે સત્યુગમાં . દક્ષપ્રજાપતિની અદ્ભુત રૂપવાળી કદ્રુ અને વિનતા નામની બે કન્યાઓ હતી; તે બેઉ બેનો કશ્યપ ઋષિને આપેલી હતી. કોઈ વખતે તે બેઉ સ્ત્રીઓ ઉપર કશ્યપ ઋષિ પ્રસન્ન થયા, ને તેઓને કહ્યું કે, તમે "વરદાન માગો." તે સાંભળી ને બેઉ સ્ત્રીઓ પરમ આનંદને પામી; પછી કદ્રુએ "સરખી કાન્તિવાળા હજાર સર્પો મારે પુત્ર થાય." એમ માગ્યું ને વિનતાએ કદ્રુના હજાર પુત્રોના બળ કરતાં અધિક બળવાળા, તેજ, શરીર, અને પરાક્રમે કરીને પણ અધિક, એવા બે પુત્રો માગ્યા કશ્યપ ઋષિએ કહ્યું કે "જાઓ તે રીતે થશે." તે સાંભળી તે બેઉ સ્ત્રીઓ સંતોષ પામી. પછી મોટા તપવાળા કશ્યપ ઋષિ, વરદાનથી પ્રસન્ન થએલી પોતાની બેઉ સ્ત્રીઓને, "પ્રયત્નથી ગર્ભ સાચવજો" એમ કહી વનમાં ગયા. સૂત કેહે છે—તે પછી ઘણેક કાળે કદ્રુએ એક હજાર ઈંડાં અને વિનતાએ બે ઈંડાં ઉત્પન્ન કર્યાં. તે બેઉનાં ઈંડાં તેઓની પ્રસન્ન થએલી દાસીઓએ હુંફવાળા વાસણમાં પાંચસે વર્ષ સુધી રાખ્યાં. પછી કદ્રુનાં ઇંડાંમાંથી પુત્રો નીકળ્યા, પણ વિનતાના ઈંડાંમાંથી કાંઈ નીકળ્યું નહીં. તેથી તે પુત્રની ઇચ્છાવાળી વિનતાએ, પોતાની શોકની પુત્ર સમૃદ્ધિથી લજ્જા પામીને પોતાનું એક ઈંડું ફોડયું, તો તેમાં પુત્ર દીઠો; જેનું

ઉપરનું અર્ધ અંગ પરિપૂર્ણ અને નીચેનું અર્ધું અંગ અપૂર્ણ હતું. તે પુત્રે ક્રોધથી વિનતાને શાપ આપ્યો જે, "હે માતા, પુત્રના લોભથી તેં જલદીથી ઈંડું ફોડ્યું, તેથી મારૂં શરીર અધુરૂં રહી ગયું; માટે જેની તું અદેખાઇ કરે છે, તેની પાંચસે વર્ષ સુધી દાસી થઇશ. હવે જો આ બીજા પુત્રને પણ મારી પેઠે ઈંડું ભેદીને અર્ધા અંગવાળો નહીં કરશે, તો તે તને દાસીપણાથી મૂકાવશે માટે ઘણા બળવાન પુત્રને ઇચ્છતી એવી તું, ધીરજ રાખીને પાંચસે વર્ષથી પણ અધિક વખત સુધી એના જન્મની વાટ જોજે." એ પ્રમાણે વિનતાને શાપ આપ્યા પછી તે અરૂણ નામે પુત્ર આકાશમાં ગયો, જે પ્રભાત સમય સૂર્યોદયની પેહેલાં પ્રકાશરૂપ દેખાય છે, અને સૂર્યનું સારથિપણું કરે છે. વિનતાના બીજા ઈંડાંમાંથી વખતસર સર્પને ખાનારો એવો ગરૂડ ઉત્પન્ન થયો. હે ભૃગુકુળમાં સિંહરૂપ, ઉત્પન્ન થતાંજ તે ભૂખ્યો એવો પક્ષીઓનો રાજા ગરૂડ, પોતાની માતા વિનતાને મૂકીને, વિધાતાએ નિરમાણ કરેલું એવું પોતાને ખાવા લાયક અન્ન ગ્રહણ કરવા વાસ્તે આકાશમાં ગયો.

आदास्यन्नात्मनोभोज्य मन्नंविहितमस्ययत् ॥

विधात्राभृगुशार्दूल क्षुधित:पतगेश्वर: ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पादीनामुत्पत्तौ

गुर्जरभाषायां षोडशोऽध्याय:

આ અધ્યાયનું તાત્પર્ય એટલું છે જે, વિનતા અને કદ્રુની પેઠે, સ્ત્રીઓના મનોરથ પોતાના પતિની સેવા કર્યેથીજ સિદ્ધ થાય છે; અને મળેલું સુખ વિનતાની પેઠે અદેખાઇ કર્યેથી જતું રેહે છે.

सूतउवाच ॥ एतस्मिन्नेवकालेतु भगिन्यौतेतपोधन ॥

॥ अपश्यतांसमायाते उच्चै:श्रवसमंतिकात् ॥

સૂત કહે છે—હે તપોધન, એટલામાં તે વિનતા અને કદ્રુ નામની બેઉ બેનોએ ઉચ્ચૈ:શ્રવા નામના ઘોડા પાસે જઇ, તેને જોયો; જે ઘોડો ઘોડાઓ માત્રમાં ઉત્તમ, ઘણો, બળવાન, શોભાયમાન, ઘોડાના શુભ લક્ષણે કરી યુક્ત, જરા વગરનો અને સમુદ્ર મંથનને વિષે ઉત્પન્ન થયેલો, એવો

પ્રસન્ન રૂપવાળો છે અને જેની દેવતાઓ પણ પૂજા કરે છે. શૌનક પૂછે છે—હે સુત, દેવતાઓએ સમુદ્રનું મંથન કેવી રીતે અને કયે ઠેકાણે કર્યું જેમાંથી તે ઘોડો ઉત્પન્ન થયો ? સુત કહે છે -સૂર્યની કાન્તિને પણ તિરસ્કાર કરે એવા સુવર્ણ સરખા શિખરોવાળો, ઘણા તેજવાળો, દેવતાઓ અને ગંધર્વો જેમાં રહે છે એવો, અધર્મિ માણસોને દેખાય નહીં એવો, ભયંકર સર્પો જેમાં રેહે છે એવો, દિવ્ય ઔષધિઓથી ભરેલો, ઘણો, ઊંચો, નદીઓ અને વૃક્ષોએ કરીને યુક્ત, અને મનોહર એવા કેટલાક પક્ષીઓનો સુંદર શબ્દ જેમાં થઇ રહ્યો છે, એવો જે મેરૂ પર્વત, તેના ઘણાક રત્નોથી ભરેલા શિખર ઉપર, કોઇ વખતે તપ અને નિયમવાળા અને મહા પરાક્રમી એવા દેવતાઓ જઇને બેઠા, અને અમૃતવાસ્તે વિચાર કરવા લાગ્યા. એટલામાં નારાયણ ભગવાને બ્રમ્હાજીને કહ્યું કે, દેવતા અને અસુરો બેઉ મળી સમુદ્ર મંથન કરે, તો તેમાંથી અમૃત ઉત્પન્ન થાય, એમ કહી ભગવાન દેવતાઓને કેહે છે—હે દેવતાઓ, આ સમુદ્રનું મંથન કરો, જે કર્યાથી તમે સર્વ ઔષધિ, રત્નો, અને અમૃતને પામશો.

सर्वौषधीःसमावाप्य सर्वरत्नानिचैवह ॥
मंथध्वमुदधिंदेवा वेत्स्यध्वममृतंततः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि आस्तीकपर्वाणि अमृतमंथने
गुर्जरभाषायां सप्तदशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ ततोभ्राशिखराकारै र्गिरिशृंगैरलंकृतं ॥
॥ मंदरंपर्वतवरं लताजालसमाकुलं ॥

સૂત કહે છે—પછી વાદળાંની ટોચ જેવા શિખરોથી શોભાયમાન, પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ, ઘણીક લતાઓથી વીંટાયેલો, જેમાં નાના પ્રકારના પક્ષીઓના સુંદર શબ્દો થઇ રહ્યા છે, અનેક તરેહનાં દાઢવાળાં જનાવરો વસી રહ્યાં છે, જેમાં કિન્નર, અપ્સરાઓ અને દેવતાઓનો વાસ છે, જે અગિયાર હજાર યોજન ઊંચો ને તેટલોજ પૃથ્વીમાં રહેલો છે, એ મંદરાચલને સમુદ્ર મંથન વાસ્તે સર્વે દેવતાઓ લેવા ગયા, પણ તે ઘણો મોટો હોવાથી લેઇ શકયા નહીં. ત્યારે તેઓ વિષ્ણુ તથા બ્રહ્માની પાસે જઇ બોલ્યા

જે, "આ કામમાં અમારૂં કલ્યાણ થાય તેવી બુદ્ધિ કરીને, અમારા હિત વાસ્તે આ મંદરાચલ પર્વત અહિંથી સમુદ્ર પાસે લઇ જવાય એવો યત્ન કરો. તે સાંભળી બ્રહ્માજી સહિત, કમળ સરખાં નેત્રવાળા અને જેનું સ્વરૂપ તર્કમાં પણ નથી આવતું એવા વિષ્ણુએ, દેવતાઓનું કામ કરી આપવા શેષજીને આજ્ઞા કરી, ત્યારે મહા બળવાન અને અનંત એવા શેષજી, તે મંદરાચલ પર્વતને, વન અને વનના પ્રાણિયો સહિત ત્યાંથી ઉપાડીને, દેવતાઓની સાથે સમુદ્રને કાંઠે ગયા. ત્યાં જઇને દેવતાઓએ સમુદ્રને કહ્યું કે "તારા જળને અમે અમૃત વાસ્તે મંથન કરશું." ત્યારે સમુદ્ર બોલ્યો જે, "મારે વિષે મંદરાચલના ફરવાથી મારા શરીરનું મરદન થશે, તે હું સહન કરીશ, પણ મને તેથી કાંઇ ફાયદો થાય તેમ કરજો." પછી દેવતા અને અસુરોએ એકઠા થઇને કચ્છપરૂપી ભગવાનને કહ્યું જે, "હે કૂર્મ ભગવાન, આ નિરાધાર મંદરાચલ પર્વત પાણીમાં બૂડી ન જાય, તે રીતે તેને તમારા વાંસા ઉપર ધારણ કરવાને તમે યોગ્ય છો." તે સાંભળી કચ્છપ ભગવાને પોતાના વાંસા ઉપર મંદરાચલ ધારણ કર્યો. પછી તે પર્વતની રવાઇ અને વાસુકી નાગનું નેત્રું કરીને, ઇન્દ્રે સહિત દેવતા અને અસુરોએ, અમૃત વાસ્તે સમુદ્ર મંથવાનો આરંભ કર્યો. એક બાજુ દૈત્યોએ વાસુકિના મુખની તરફનો ભાગ અને બીજી બાજું દેવતાઓએ પૂંછડાની તરફનો ભાગ ધારણ કર્યો. પછી વાસુકિ નાગના મુખમાંથી ધૂમાડા અને જ્વાળાએ સહિત વારંવાર વાયુ નીકળવા લાગ્યો, જે વિજળી સહિત મેઘ થઇને, મંથન કરવાની મેહેનતથી તપેલા એવા દેવતાઓની ઉપર વર્ષવા લાગ્યો. તે ફરતા એવા મંદરાચલનાં શિખરો ઉપરથી દેવતા અને અસુરોની ઉપર ફુલની વૃષ્ટિ થવા થવા લાગી. એ પ્રમાણે દેવતા અને અસુરો મંદરાચલ પર્વતે કરી સમુદ્રને મંથતા હતા, ત્યારે તે સમુદ્રમાંથી, મોટા મેઘના શબ્દની ઉપમા જેને અપાય, એવો શબ્દ થવા લાગ્યો. તે ખારા સમુદ્રમાં મંદરાચલ પર્વતના ફરવાથી, હજારો મત્સ્યાદિક જળચર પ્રાણિઓ, અને સમુદ્રના તળિઆમાં રેહેનારા, જેઓના શરીરમાં પાણીનો અંશ વધારે છે, એવા કેટલાક પ્રાણિયો નાશ પામવા લાગ્યા. એ પ્રકારે સુર અને અસુરો તે પર્વત સમુદ્રમાં ફેરવતા હતા, ત્યારે તેનાં શિખરો ઉપરથી, પક્ષિયો સહિત મોટા વૃક્ષો પરસ્પરે ઘસાતા થકા સમુદ્રમાં પડવા લાગ્યા. તે વૃક્ષોના પરસ્પર ઘસાવાને લીધે

જ્વાળાથી પ્રકાશમાન એવો અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો, અને વિજળી જેમ કાળા મેઘને વારંવાર વીંટી લે છે, તેમ તેણે મંદરાચલને વીંટી લીધો; ને તે પર્વતમાંથી નીકળ્યા એવા સિંહો તથા હાથીઓને બાળી દીધા. બાકીના પણ તે પર્વતમાં રેહેનારા વિવિધ પ્રકારના પ્રાણિયો પ્રાણ મુક્ત થઇ ગયા. પછી એ પ્રમાણે ચોફેરથી બાળતા એવા અગ્નિને, દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા ઇન્દ્રે, મેઘ વર્ષાવીને શમાવી દીધો. તેથી સમુદ્રના પાણીમાં મોટાં ઝાડો તથા ઔષધિઓના અમૃત સરખા પરાક્રમવાળા ઘણાક રસો આવી મળ્યા. તેથી અને તે સુવર્ણમય પર્વતમાંથી જે પાણી ઝરીને સમુદ્રમાં પડ્યું તેથી ખારૂં પાણી હતું તે દૂધ થઇ ગયું, ને તે દૂધ પણ ઉત્તમ રસોએ કરી યુક્ત હતું, તેથી તેમાંથી ઘી પણ થયું. પછી દેવતાઓએ વરદાન આપનારા બ્રહ્માજીને કહ્યું કે હે બ્રહ્માજી, એક નારાયણ વિના અમે સર્વે થાકી ગયા છીએ, અને ઘણી વાર થઇ મંદરાચલને ફેરવીએ છીએ, તોપણ અમૃત ઉત્પન્ન થતું નથી. તે સાંભળી બ્રહ્માજીએ નારાયણ ભગવાનને કહ્યું કે હે વિષ્ણુ, આ કામમાં તમારોજ આશ્રય છે, માટે તમે એ સઘળાઓને બળ આપો. ભગવાને કહ્યું જે ઠીક, આ કામમાં જેઓ લાગેલા છે, તે સઘળાઓને હું બળ આપું છું, માટે મંદરાચલને ફેરવીને સમુદ્રનું અતિ મંથન કરો. સૂત કેહે છે—નારાયણ ભગવાનનાં વચન સાંભળી, તે બળવાન એવા સુર અને અસુરોએ, તે સમુદ્રના દૂધને ફરીથી અત્યંત વલોવ્યું. ત્યારે તે થકી શીતલ કિર્ણોવાળો, પ્રસન્નરૂપ અને ઉજ્વલ એવો ચંદ્ર ઉત્પન્ન થયો; ને તે ઘી થકી શ્વેત વસ્ત્ર જેણે પેહેર્યાં છે એવી લક્ષ્મી, મદિરા, ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામનો સફેદ ઘોડો, કિર્ણોએ કરી ઉજ્વલ અને દિવ્ય એવો કૌસ્તુભમણિ, એ સર્વે ઉત્પન્ન થયાં. તે કૌસ્તુભમણિ ભગવાને પોતાના કંઠમાં ધારણ કર્યો. લક્ષ્મી, મદિરા, ચંદ્રમા અને મન સરખા વેગવાળો ઘોડો, એટલાં દેવતાઓની તરફ ગયાં. પછી અમૃતથી ભરેલો સફેદ કળશ જેના હાથમાં છે, એવા સુંદર શરીરવાળા ધનવંતરી દેવ ઉત્પન્ન થયા. એ આશ્ચર્ય જોઇને દૈત્યોએ તે અમૃતનો કળશ લીધો, ને માંહોમાંહે "મારો છે મારો છે" એમ બોલવા લાગ્યા. પછી ચાર દાંતવાળો મોટો ઐરાવત નામે હાથી ઉત્પન્ન થયો, તે ઇન્દ્રે લીધો. પછી અતિ મંથન થકી ધૂમાડા સહિત અગ્નિની પેઠે કોઇથી સહન નહીં થાય એવું કાળકૂટ વિષ નીકળ્યું, જેનો ગંધ આવવાથી ત્રણે લોક મોહ પામી ગયા. ત્યારે તેઓની રક્ષા

વાસ્તે બ્રહ્માના વચનથી મંત્રમૂર્તિ એવા મહાદેવજીએ, તે વિષ પી જઇને કંઠમાં ધારણ કર્યું. ત્યારથી તેઓ નીલકંઠ કેહેવાયા. એ આશ્ચર્ય જોઇને સર્વે દૈત્યો નિરાશ થઈ ગયા, ને અમૃત તથા લક્ષ્મી વાસ્તે દેવતાઓ સાથે મોટું વેર કરી બેઠા. પછી નારાયણ ભગવાન મોહિનીરૂપ ધારણ કરીને દૈત્યો પાસે ગયા. ત્યારે તે સ્ત્રીરૂપ ભગવાનને જોઇને, તેમાં ગયું છે મન જેનું એવા મૂઢ ચિત્તવાળા સર્વે દાનવો અને દૈત્યોએ, તે અમૃત મોહિનીરૂપ સ્ત્રીને આપી દીધું.

ततस्तदमृतंतस्यै ददुस्तेमूढचेतसः ॥
स्त्रियैदानवदैतेयाः सर्वेतद्गतमानसाः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वाणि अमृतमंथने
गुर्जरभाषायां अष्टादशोऽध्यायः

આ અધ્યાયમાં વ્યાસજીએ એવું દેખાડયું જે, પરસ્ત્રીના સંગ માત્રથી પણ, મનુષ્ય સર્વે ઉત્તમ પદાર્થોથી ભ્રષ્ટ થાય છે, જેમ દૈત્યો ભગવાનના મોહિનીરૂપના સંગથી અમૃતથી ભ્રષ્ટ થયા.

सूत उवाच ॥ आथावरणमुख्यानि नानाप्रहरणानिच ।
॥ प्रगृह्याभ्यद्रवन्देवान् सहितादैत्यदानवा ॥

સૂત કેહે છે—પછી દૈત્યો, ઉત્તમ એવાં કવચ અને હથીઆરો ધારણ કરી એકઠા થઇ, દેવતાઓની સાથે લડવા ગયા. તેટલામાં તે દૈત્યો પાસેથી લીધેલું અમૃત, મોહિનીએ દેવતાઓને પીવા આપ્યું. તે અમૃત દેવતાઓ પીતા હતા, તેવામાં રાહુ દૈત્યે પણ દેવતાનું રૂપ ધરીને અમૃત પીધું. તે રાહુના કંઠમાં ગયું, એટલામાંજ દેવતાઓના કલ્યાણને ઇચ્છનારા ચંદ્ર અને સૂર્ય ભગવાનને કહી દીધું, જે આ દૈત્ય છે. ત્યારે ભગવાને અમૃતપાન કરનાર તે દૈત્યનું પર્વત સરખું શોભાયમાન મોટું મસ્તક ચક્રે કરીને કાપી નાખ્યું. કાપતાં માત્રમાંજ તે ભયંકર મસ્તકે આકાશમાં જઇ શબ્દ કર્યો; અને તે રાહુનું કંઠ વગરનું ધડ, પર્વત વન અને દ્વીપે સહિત પૃથ્વીને કંપાવતું થકું પૃથ્વી ઉપર પડયું. ત્યારથી એ રાહુના મુખે ચંદ્ર અને સૂર્યની સાથે વેર બાંધ્યું, તે હજુ સૂધી બેઉને નડે છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે, જે કોઇ નીચની સાથે વૈર કરવું નહીં. કારણ

નીચ માણસ મરતાં સૂધી પાછું વૈર મૂકતો નથી. પછી ભગવાન પણ પોતાનું સ્ત્રીરૂપ મૂકી નાનાપ્રકારના શસ્ત્રે કરીને દૈત્યોને કંપાવવા લાગ્યા. ને ત્યાં ખારા સમુદ્રની પાસેજ દેવતાઓ અને અસુરોનો અત્યંત ભયંકર એવો મોટો સંગ્રામ થયો. જેમાં હાથથી ફેંકાય એવા તીક્ષ્ણ ભાલાઓ, તીક્ષ્ણ અણીવાળી મોહોટી બરછીઓ, ખડ્ગો, શક્તિઓ, ગદાઓ, અને વિવિધ પ્રકારના હજારો શસ્ત્રો પડવા લાગ્યા; જેથી ભેદાયાં છે શરીર જેનાં એવા દૈત્યો, ઘણુંક રૂધિર ઓકતા ઓકતા પૃથ્વીમાં પડવા લાગ્યા. તે યુદ્ધમાં ઊત્તમ સુવર્ણની માળા જેઓએ પેહેરી છે, એવાં દૈત્યોનાં મસ્તકો પડયાં, અને રૂધિરથી ખરડાયલા કેટલાક દૈત્યો નાશ પામ્યા; તે જાણે ધાતુવાળા પર્વતોના લાલ શિખરો હોયની એવા દેખાતા હતા. ત્યાં હજારો શસ્ત્રે કરીને પરસ્પરે મરાતા એવા દેવતા તથા દૈત્યોનો મોટો હાહાકાર થઇ રહ્યો. સૂર્ય પણ લાલ દેખાવા લાગ્યો. જ્યારે દેવતા અને દૈત્યો ભેટાભેટ થતા, ત્યારે લોઢાની કડીઆળી તથા મૂઠીએ કરી એક બીજાને મારતા. અને ચોફેરથી મારો મારો, દોડો દોડો, પાડો પાડો, પાસે આવો, એવા ભયંકર શબ્દો, જાણે સ્વર્ગને પોહોંચતા હોયની તેમ કરતા હતા. એવો ભયંકર સંગ્રામ થતો હતો, ત્યારે નર નારાયણ બેઉ જણા ત્યાં પધાર્યા. ને નારાયણ ભગવાને નરનું દિવ્ય એવું ધનુષ જોઇને, દૈત્યોનો નાશ કરનારૂં, શત્રુને તપાવનારૂં, સૂર્ય સરખા તેજવાળું, અખંડિત, સંગ્રામમાં ભયંકર, અત્યંત બળવાન, ને પ્રલય સમયના અગ્નિ સરખા તેજવાળું, એવું સુદર્શન ચક્ર સંભાર્યું. તે સંભારતાં માત્રમાંજ આકાશમાંથી આવ્યું. ત્યારે નારાયણ ભગવાને પોતાના હાથીની સુંઢ સરખા હાથમાં તે ચક્ર લેઇ સંગ્રામમાં ફેંકયું, એટલે તે ચક્ર હજારો દૈત્યોનો નાશ કરતું થકું ચોફેર સંગ્રામમાં ફરવા લાગ્યું. ત્યારે સફેદ વાદળાં જેવી કાંતિવાળા, મોટા બળવાન, અને શૂરવીર એવા હજારો દૈત્યો, આકાશમાં જઇને મોટા પર્વતો ઉપાડીને દેવતાઓ ઉપર નાખવા લાગ્યા. જેથી પૃથ્વી પણ કંપવા લાગી. તે વખતે નર ભગવાને, સોનું જેમાં જડેલું છે એવા પોતાના બાણોએ કરી દૈત્યોના નાખેલા પર્વતોનાં શિખરો તોડી નાખ્યાં, ને બાણોએ કરી આકાશ ઘેરી લીધું. પછી કોપેલું એવું સુદર્શન ચક્ર આકાશમાં આવેલું જોઇને, દેવતાઓથી પીડાયલા એવા દૈત્યો પૃથ્વીમાં અને ખારા સમુદ્રમાં પેસી ગયા. ત્યારે દેવતાઓએ જય પામીને, મંદરાચલ પર્વતને તેની પૂજા કરી

પાછો તેના સ્થાનકે મૂકયો; અને અમૃત મેળવીને તેઓ આકાશ તથા સ્વર્ગમાં વાજીત્ર વગાડતા થકા, જેવી રીતે આવ્યા હતા તેવી રીતે ગયા. પછી તેઓએ ઘણા પરમ આનંદને પામીને, તે અમૃત સારી રીતે રેહે એવા પાત્રમાં રાખ્યું. ને તે પાત્ર તે દેવતાઓ સહિત ઈન્દ્રે, સાચવવા સારૂ નરને આપ્યું.

ततोमृतंसुनिहितमेवचक्रिरे सुराःपरांमुदमभिगम्यपुष्कलां ॥

ददौचतंनिधिममृतस्यरक्षितुं किरिटिनेबलाभिद्थामरैःसह ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां

अमृतमंथने समाप्ति नामिकोनविंशोऽध्यायः

આ સમુદ્ર મંથનની કથાથી એટલું સમજવું જે, સમુદ્ર મંથનમાં દેવતા તથા દૈત્યોની મેહેનત સરખી હતી, તો પણ દેવતાઓને અમૃત મળ્યું અને દૈત્યોને ન મળ્યું. તેનું કારણ એ જે, દેવતાઓ મેહેનતનું ફળ આપનારો ઈશ્વર છે, એમ માનતા હતા, અને દૈત્યો મેહેનતનું ફળ પોતાની મેળેજ મળે છે, કોઈ આપનારો નથી, એમ માનતા હતા. માટે ફળ આપનારો ઇશ્વર છે, એમ માની જે કોઇ હમેશ ઉદ્યોગ કર્યે જશે, તો તેની મેહેનતનું ફળ ઇશ્વર આપશે, તેમાં કાંઇ પણ શક નથી.

सूतउवाच ॥ एतत्तेकथितंसर्व ममृतंमथितंयथा ॥

॥ यत्रसोश्वःसमुत्पन्नः श्रीमानतुलविक्रमः ॥

સૂત કેહે છે—જે પ્રમાણે અમૃત મંથન કર્યું તે પ્રમાણે મેં સર્વે તમોને કહ્યું, જેમાંથી ઘણાક પરાક્રમવાળો અને શોભાયમાન ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામે ઘોડો ઉત્પન્ન થયો. તે વાત સાંભળીને કદ્રુએ વિનતાને કહ્યું કે "હે બેન, તે ઉચ્ચૈઃશ્રવા ઘોડાનો વર્ણ કેવો છે? તે મને તુરત કહે." વિનતાએ કહ્યું કે "તે ઘોડો સફેદ છે; તુ તેનો વર્ણ કેવો માને છે? તે કહે, અને એ વિષે આપણે બેઉ જણીઓ સરત રમીએ." તે સાંભળી કદ્રૂ બોલી જે, "હું તે ઘોડાને તો સફેદ માનું છું, પણ તેના વાળ કાળા માનું છું. આવ જે હારે તે દાસી થાય, એવી આપણે શરત કરીએ." સૂત કેહે છે—એવી રીતે બેઉ જણીઓ પરસ્પર સરત કરી "કાલે આપણે ઘોડાને જોવા જઈશું," એમ કહી પોતાના ઘરમાં ગઈઓ. પછી કપટ કરવા ઇચ્છતી એવી કદ્રુએ, પોતાના હજાર પુત્ર સર્પોને આજ્ઞા કરી

જે હે પુત્રો, જેમ હું દાસી ન થાઉં તેમ તમે તે ઘોડા પાસે જઇ તેના વાળમાં વીંટાઈ જાઓ, જેથી તે ઘોડાના વાળ કાજળ જેવા કાળા દેખાય. એવાં કદ્રૂનાં વચન જે સર્પોએ ન માન્યાં તેઓને તેણે શાપ આપ્યો જે, "પાંડવોના વંશમાં જનમેજય રાજા થશે, તેના સર્પયાગમાં અગ્નિ તમોને બાળશે." દૈવયોગથી કદ્રૂએ પુત્રોને અતિ ક્રૂર એવો આ શાપ આપ્યો, તે વિષે બ્રહ્માજીએ દેવતાઓના ગણે સહિત સાંભળીને, પ્રજાના કલ્યાણ વાસ્તે કહ્યું કે, તીક્ષ્ણ પરાક્રમ અને વિષવાળા મહા બળવાન સર્પો પૃથ્વી ઉપર ઘણા થઇ ગયા છે. એવા પારકાઓને પીડા કરનાર સર્પોને કદ્રૂએ જે શાપ આપ્યો તે ઠીક કર્યું, કારણ તેઓને દૈવના ઘરથી એવો પ્રાણાંત શાપ થવોજ જોઇએ. એમ કહી કદ્રૂને પણ કહ્યું કે "તમે એ કામ ઠીક કર્યું." પછી કશ્યપને બોલાવીને બ્રહ્માજી આ પ્રમાણે કેહેવા લાગ્યા—"હે નિષ્પાપ, તારાથી આ મોટા અને વિષવાળા સર્પો ઉત્પન્ન થયા, પણ તેઓને તેઓની મા કદ્રૂએ શાપ આપ્યો, તેમાં હે પુત્ર, તારે કાઇ રીતે ક્રોધ કરવો નહીં." સૃષ્ટિના કરતા બ્રહ્મદેવે એ રીતે પ્રજાપતિને પ્રસન્ન કરીને માહાત્મા કશ્યપને વિષને હરનારી વિદ્યા આપી.

इत्युक्त्वासृष्टिकृद्देव स्तंप्रसाद्यप्रजापतिं ॥

प्रादाद्विषहरींविद्यां कश्यपायमहात्मने ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां

सौपर्णेत्रिंशोऽध्यायः

—॰—

सूत उवाच ॥ ततोरजन्यांव्युष्टायां प्रभातेभ्युदितेरवौ ॥

॥ कद्रूश्चविनताचैव भगिन्यौतेतपोधन ॥

સૂત કહે છે—હે તપોધન, તે રાત્રિ ગયા પછી સવારમાં સૂર્યોદય થયો ત્યારે, ક્રોધથી ભરેલીઓ અને દાસીપણાની સરત જેઓએ કરી છે, એવી તે કદ્રૂ અને વિનતા નામની બેઉ બેનો તૈયાર થઇને ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામના ઘોડાને જોવા ગઇયો. ત્યાં રસ્તામાં મોટા શબ્દવાળો, જેમાં કાચબા, ઝુંડ, સર્પો, મગરમચ્છો, અને કેટલીક જાતના માછલાઓ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના રૂપવાળા હજારો પ્રાણીઓ વસે છે, જે સર્વ રત્નોની ખાણ, વ-

રૂણનું સ્થાન, નદીઓનો પતિ, વાડવાનલ અગ્નિનું રેહેવાનું ઠેકાણું, અસુરોને આશ્રય આપનાર, અમૃતનું ઉત્પત્તિ સ્થાન, સર્વ પ્રાણીઓને ભય આપનાર, અને પાંચજન્ય શંખને ઉત્પન્ન કરનારો છે, જે અત્યંત ચળાયમાન, લેહેરરૂપી હાથે કરીને જાણે નાચતો હોયની એવો દેખાય છે, ગંભીર જેમાં ભમરીઓ પડે છે, ચંદ્રમાની વૃદ્ધિ અને ક્ષયને દિવસે એટલે પુનેમ અને અમાસે જેની ઘણીજ વૃદ્ધિ થાય છે, જેનું જળ પૃથ્વી લેવા ગયા ત્યારે ઘણા પરાક્રમવાળા વરાહરૂપી ભગવાને હલાવ્યું ત્યારથી હીલે છે, જેનું તળીયું બ્રહ્મઋષિ અને વ્રત કરવાવાળા અત્રિ ઋષિએ સો વર્ષ સુધી શોધ્યું, તોપણ જેનો પાર લાગ્યો નહીં એવો, નાશ રહિત, પ્રલયકાળની વખતે અધ્યાત્મ યોગનિદ્રાને સેવતા એવા ઘણા તેજવાળા પદ્મનાભ વિષ્ણુનો શય્યારૂપ, વજ્રના પડવાથી બીહીતા એવા મૈનાક પર્વતને અભય આપનાર, ગંભીર, નાના મોટા માછલા અને મગરમચ્છોથી ભરેલો અને ભયંકર જળચર જીવના ભયંકર શબ્દોએ કરી ગર્જતો એવો વિસ્તીર્ણ આકાશના જેવો પ્રકાશમાન, અગાધ, પાણીનો ભંડાર અને પાર જેનો નથી એવો સમુદ્ર તેઓએ દીઠો.

गंभीरंतिमिमकरोग्रसंकुलंतं गर्जंतंजलचररावरौद्रनादैः ॥
विस्तीर्णंददशतुरंबरप्रकाशं तेगाधंनिधिमुरुमंभसामनंतं ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां एकविंशतितमोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ नागाश्चसंविदंकृत्वा कर्तव्यमितितद्वचः
॥ निःस्नेहावैदहेन्माता ह्यसंप्राप्तमनोरथा ॥

સૂત કહે છે—એટલામાં કેટલાક સર્પોએ માંહોમાંહે વિચાર કર્યો જે, આપણે માના કેહેવા પ્રમાણે કરવું, કારણ જો તેમ નહીં કરીએ તો તેનો મનોરથ પૂરો થશે નહીં, તેથી તે આપણી ઉપર સ્નેહ રહિત થઇને આપણને બાળી નાંખશે; ને જો પ્રસન્ન થશે તો આપણને શાપ થકી મૂકાવશે. માટે આપણે ઘોડાનું પૂછડું કાળું કરવું, એમાં સંશય નહીં. એવું વિચારીને સર્પો તે ઘોડા પાસે જઇ તેના પૂંછડામાં જેમ કાળા વાળ લાગે, તેમ

વીંટાઇ રહ્યા. એટલામાં દક્ષ પ્રજાપતિની બેઉ કન્યાઓ તે કદ્રૂ અને વિનતા, સમુદ્રને જોતી થકીઓ આકાશ માર્ગે કરીને તે સમુદ્રને પાર ગઇઓ.

कद्रूश्वविनताचैव दाक्षायण्यौविहायसा ॥
जग्मतुःपरयाप्रीत्या परंपारंमहोदधेः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां समुद्रदर्शनंनाम द्वाविंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ तंसमुद्रमतिक्रम्य कद्रूर्विनतयासह ॥
॥ न्यपतत्तुरगाभ्याशे नचिरादिवशीघ्रगा ॥

સૂત કેહે છે—એ પ્રમાણે જલદીથી જનારી એવી કદ્રૂ, વિનતાએ સહિત સમુદ્રને પાર પામીને, થોડા વખતમાં તે ઘોડાની પાસે જઇ ઉભી. ત્યાં તેઓએ ચંદ્રમાના કિરણો સરખા શોભાવાળા અને મોટા વેગવાન, એવા ઉચ્ચૈઃશ્રવા ઘોડાના પૂંછડામાં ઘણા કાળા વાળો જોયા. તેથી વિનતા ઘણું દુઃખ પામી અને કદ્રુએ તેને પોતાની દાસી કરી. એ પ્રમાણે સરત હારવાથી વિનતા દાસી થઇને ઘણું દુઃખ પામવા લાગી. એટલામાં વખતસર ઈંડું ભેદીને ગરૂડ પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થયો. ઉત્પન્ન જતાંજ તે મોટા તેજવાળો, ઘણો બળવાન, ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ ધરનાર, જ્યાં મરજી થાય ત્યાં જઇ શકનાર, અગ્નિ સરખો પ્રકાશમાન, અતિ ભયંકર, વિજળી સરખી સ્વચ્છ પીળી આંખોવાળો, મોટા શરીરવાળો, જાણે બીજો વાડવાનલ અગ્નિ હોયની એવો ગરૂડ, સર્વ દિશાઓને પ્રકાશતો થકો આકાશમાં ગયો. તેને જોઇને સર્વે દેવતાઓ અગ્નિને શરણે ગયા ને તેને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે હે અગ્નિ, તમારા તેજનો આ વધ્યો એવો મોટો સમુદાય આવે છે. તે તમો વધો માં, કારણ અમને બાળવાને તમે ઇચ્છતા નથી. અગ્નિ કેહે છે—હે દેવતાઓ, તમે એને અગ્નિ માનો છો, પણ તે અગ્નિ નથી, એતો બળવાન એવો ગરૂડ છે, તે તેજથી મારા સરખો દેખાય છે. વિનતાના આનંદને વધારનારો અને મહા તેજસ્વિ એવો તે હમણાંજ ઉત્પન્ન થયો છે. તેને જોઇ તમોને મોહ થયો, પણ એ તમોને દુઃખ દેનારો નથી. એ તો કશ્યપનો પુત્ર મહા બળવાન છે,

તે સર્પોનો ક્ષય કરનાર, દેવતાઓના હિતમાં યુક્ત અને દૈત્યો તથા રાક્ષસોનો શત્રુ છે; માટે કોઇ રીતે પણ તમારે ભય પામવું નહીં. અગ્નિનાં એવાં વચન સાંભળી ઋષિઓ સહિત દેવતાઓ ગરૂડની પાસે જઇ, થોડેક દૂર ઉભા રહીને તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા જે-હે ગરૂડજી, તમે ઋષિ, મોટા ભાગ્યવાળા, પક્ષિઓના રાજા, દેવતાઓના રક્ષણ કરનાર અને કોઇથી સહન થયા એવા તેજવાળા છો. કિર્ણોએ કરી જેવો સૂર્ય દેખાય તેવા દેખાઓ છો. અગ્નિ સરખી કાંતિવાળા, મોટા પરાક્રમવાળા અને દયાવાન એવા, કશ્યપના તમે પુત્ર છો. તમારા વજ્ર સરખા શબ્દે કરી સ્વર્ગ, પૃથ્વી, અને અમારાં હૃદય ચળાયમાન થાય છે તેથી હે અગ્નિ સરખા ગરૂડજી, આ તમારા રૂપને શમાવો, અમે દેવતાઓ સર્વે તમારે શરણે આવ્યા છીએ; માટે અમારી રક્ષા કરો અને અમારી ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. એ પ્રમાણે ઋષિઓ સહિત દેવતાઓએ સ્તુતિ કરી ત્યારે, ગરૂડજીએ, પોતાનો તેજ શમાવી લીધો ને કહ્યું કે, મારા ભયંકર રૂપથી પ્રાણિઓ ભય પામ્યા માટે હું તેજનો સંહાર કરૂંછું ને હવે મારા દેહને જોઇ કોઇ પ્રાણિ ભય પામશે નહીં.

भीमरूपात्समुद्विग्ना स्तस्मात्तेजस्तुसंहरे ॥

नमेसर्वाणिभूतानि त्रिभियुर्देहदर्शनात् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां

त्रयर्विंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ ततःकामगमःपक्षी कामवीर्योविहंगमः ॥

॥ अरूणंचामत्मनःपृष्ट मारोप्यसपितुर्गृहात् ॥

સૂત કહે છે—પછી ઇચ્છામાં આવે ત્યાં જઇ શકનાર ને ઇચ્છામાં આવે એવો પરાક્રમ કરનાર તે ગરૂડપક્ષિ, પોતાના અરૂણ નામના ભાઇને વાંસા ઉપર બેસાડીને; પોતાના બાપના ઘર થકી મોટા સમુદ્રની પેલે પાર, માની પાસે જવા નીકળ્યો. તે રસ્તામાં, જ્યારે સૂર્યે અતિ ઉગ્ર તેજ કરીને લોકોને બાળવાનું મન કર્યું, ત્યારે તેણે મોટા તેજવાળા પોતાના અરૂણ ભાઇને પૂર્વ દિશામાં રાખ્યો ને પોતે માની પાસે ગયો. શૌનક પુછે છે—ભગવાન એવા સૂર્યે લોકોને બાળવાનું મન શું કરવા કર્યું?

ને સૂર્યનું દેવતાઓએ શું બગાડ્યું હતું? જેથી તેને ક્રોધ થયો? સૂત કહે છે—જ્યારે રાહુ દૈત્યે અમૃત પીધું તે ચંદ્ર અને સૂર્યે ભગવાનને કહી દીધું, તેથી ભગવાને તેને માર્યો, ત્યારે તેણે ચંદ્ર અને સૂર્ય સાથે વૈર બાંધ્યું ત્યારે સૂર્યે મનમાં વિચાર્યું જે બધા દેવતાઓ વાસ્તે રાહુની સાથે મેં વૈર બાંધ્યું, પણ દુઃખ તો હું એકલોજ ભોગવું છું. કારણ જે વખતે તે રાહુ મને આવીને નડે છે ત્યારે સર્વે દેવતાઓ તે સહન કરે છે, પણ કોઈ મારી સહાયતા કરતા નથી. એવા વિચારથી સૂર્યને દેવતાઓ ઉપર ઘણો ક્રોધ થયો ને તેથી "હું લોકનો નાશ કરૂં" એમ ધારીને તેઓ અસ્તાચલ પર્વત પ્રત્યે ગયા; ને લોકનો નાશ કરવા સારૂ અસ્ત છતાં સર્વેને તપાવવા લાગ્યા, ત્યારે સર્વે ઋષિઓએ દેવતાઓ પાસે જઈને કહ્યું કે, આજ અર્ધરાત્રિ સમય સર્વે લોકને ભય આપે અને ત્રણે લોકનો નાશ કરે એવો દાહ થયો છે, તે જો સૂર્ય ઉદય થશે તો સર્વેને બાળી ભસ્મ કરશે. તે સાંભળી દેવતાઓ ઋષિયો સહિત બ્રહ્માજી પાસે ગયા ને કહ્યું કે, આજે હમણાં મોટો દાહ થયો છે! સૂર્ય તો દેખાતા નથી ને આવો દાહ થયો છે, તે શું છે? જગતનો ક્ષય નજીક આવ્યો લાગે છે. હે બ્રહ્મન્, સૂર્ય ઉદય થશે ત્યારે કેમ થશે? બ્રહ્માજી કહે છે—લોકોનો નાશ કરવા સારૂ સૂર્ય તૈયાર થયો છે, તે જેવો ઉદય થશે, કે લોકોને બાળી નાખશે. પણ તેનો ઉપાય પૂર્વેજ કરી રાખ્યો છે, જે કશ્યપનો પુત્ર બુદ્ધિમાન્, ઘણો તેજસ્વિ, અને મોટા શરીરવાળો અરૂણ નામે વિખ્યાત છે, તે સૂર્યની પાસેજ, આગળ ઊભો રહીને તેનું સારથિપણું કરશે ને તેનું તેજ હરણ કરશે; તેથી દેવતાઓ, ઋષિયો અને લોકોનું કલ્યાણ થશે. સૂત કહે છે—પછી પિતામહની આજ્ઞા પ્રમાણે અરૂણે કર્યું ને અરૂણ સહિત સૂર્ય ઉદય થયા. સૂર્યને ક્રોધ થવાનું કારણ અને અરૂણે તેનું સારથિપણું જે પ્રમાણે કર્યું તે સર્વે મેં તમોને કહ્યું. હવે તમોએ જે બીજો પ્રશ્ન પૂર્વે પૂછ્યો હતો, તે ફરીથી સાંભળો.

अरूणश्चयथैवास्य सारथ्यमकरोत्प्रभुः ॥

भूयएवापरंप्रश्नं श्रणुपूर्वमुदाहृतं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि आस्तीकपर्वाणि गुर्जरभाषायां

चतुर्विंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ ततःकामगमःपक्षी महावीर्योमहाबलः ॥
॥ मातुरंतिकमागच्छत् परंपारंमहोदधेः ॥

સૂત કેહે છે—પછી ઇચ્છામાં આવે ત્યાં જનારો, મહા પરાક્રમી અને બળવાન એવો ગરૂડ, પોતાની મા વિનતા, જે સરત હારી જવાને લીધે દાસીપણાને પામવાથી દુઃખી થયેલી હતી, તેની પાસે સમુદ્રને પેલે પાર ગયો. ત્યાં કોઈ વખતે વિનતા પોતાના પુત્રની પાસે નમ્રતાથી ઉભેલી તેને કદ્રુએ બોલાવીને કહ્યું જે, હે બેન, સમુદ્રની વચમાં એકાંતે સર્પોને રહેવાનું મનોહર સ્થાન છે, જેનું નામ રમણુક દ્વીપ છે, ત્યાં મને લઇ જા. કદ્રુનાં એવાં વચન સાંભળી વિનતાએ તેને ઉપાડી, અને ગરૂડે માતાની આજ્ઞાથી સર્પોને ઉપાડ્યા. પછી ગરૂડ સૂર્યની સામે ચાલ્યો, ત્યારે તેના કિર્ણોથી અતિ તપીને સર્પો મૂર્છા પામી ગયા. તે જાણી કદ્રૂ ઇન્દ્રની સ્તુતિ કરવા લાગી જે, હે સર્વ દેવના દેવ, નમુચિ દૈત્યને મારનાર, હે શચિના પતિ, હે સહસ્રાક્ષ, હું તમોને નમસ્કાર કરૂં છું. હે દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ, અમારા રક્ષણ કરનાર તમેજ છો, ઘણું જળ વર્ષાવવાને તમે સમર્થ છો, તથા બ્રહ્મરૂપે કરી તમે સર્વરૂપ છો; માટે સૂર્યથી તપેલા સર્પોને પાણીએ કરી તમે ઠંડા કરો. હે મહાબળવાન, ફળ વાસ્તે બ્રાહ્મણો નિરંતર તમારૂં યજન કરે છે, વેદોના અંગોમાં પણ તમે ગવાઓ છો. તમારી પ્રાપ્તિ વાસ્તે યજન કરનાર બ્રાહ્મણો સર્વ યત્ને કરીને વેદોના અંગો ભણે છે.

त्वंविप्रैःसततमिहेज्यसेफलार्थं वेदांगेष्वतुलबलौघगीयसेच ॥
त्वद्धेतोर्यजनपरायणाद्विजेंद्रा वेदांगान्यभिगमयंतिसर्वयत्नैः

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि आस्तीकपर्वाणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां

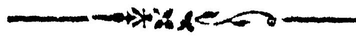
पंचविंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ एवंस्तुतस्तदाकद्र्वा भगवानहरिवाहनः ॥
॥ नीलजीमूतसंघातैः सर्वमंबरमावृणोत् ॥

સૂત કહે છે—એ પ્રકારે કદ્રૂએ સ્તુતિ કરી ત્યારે ઘોડા જેના રથમાં જોડ્યા છે એવા ઇન્દ્રે કાળાં વાદળાંઓના સમુદાયથી આખો આકાશ વીંટી

લીધો, ને મેઘોને આજ્ઞા કરી જે "તમે સુંદર પાણી વર્ષો" ઇન્દ્રનાં એવાં વચનથી, વિજળીએ કરી ઉજ્વળ એવા તે મેઘો આકાશમાં ગર્જતા થકા, જાણે પ્રલય સમયનો વર્ષાદ હોયની તેની પેઠે વર્ષવા લાગ્યા. તે વખતે આકાશ વર્ષાદની ધારાઓની લેહેરે કરી જાણે નાચતું હોયની તેવું દેખાતું હતું. અને તેમાં એવા મોટા વર્ષાદથી સૂર્ય ચંદ્રનાં કિરણો પણ દેખાતાં નહતાં. એ પ્રકારના વર્ષાદથી સર્પોને મોટો હર્ષ થયો ને તે નિર્મળ અને શીતળ જળ હેઠ રસાતલ સુધી ગયું. તે વખતે આખી પૃથ્વી પાણીની અનેક લેહેરોએ કરી ઢંકાઇ ગઇ ને માએ સહિત સર્પો રમણક દ્વીપ પ્રત્યે આવ્યા.

तदाभूरभवच्छन्ना जलोर्मिभिरनेकशः ॥
रामणीयकमागच्छन् मात्रासह भुजंगमाः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां षड्विंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ तंद्वीपंमकरावासं विहितंविश्वकर्मणा ॥
॥ तत्रतेलवणंवीरं ददृशुःपूर्वमागता ॥

સૂત કેહેછે—વિશ્વકર્માએ રચેલો અને મગરમચ્છો જેમાં વસેછે એવા તે દ્વીપમાં આવી, ગરૂડે સહિત સર્પોએ પ્રથમ લવણાસુરને જોયો, અને પછી એક મનોહર વન જોયું, જેમાં સમુદ્રનું પાણી ઉડી રહ્યું હતું, અનેક પક્ષીઓના શબ્દો થઇ રહ્યા હતા, જે વિચિત્ર પ્રકારના ફળફુલોવાળી વનરાયથી વીંટાયલું હતું, જે પ્રસન્ન જળથી ભરેલા કેટલાક મનોહર હદોથી શોભાયમાન લાગતું હતું, જેમાં સુગંધવાળો પવિત્ર વાયુ વ્હાતો હતો. જે વાયુથી ચલાયમાન થએલા મલયાગરના વૃક્ષોથી શોભાયમાન દેખાતું હતું; જે વનમાં કેટલાક વૃક્ષો ઉપરથી પવનને લીધે ફુલો નીચે પડતાં હતાં, ને જાણે ત્યાંના રેહેવાશી નાગોની ઉપર ફુલરૂપી પાણીની વૃષ્ટિ થતી હોયની તેમ દેખાતું હતું; જે મનને હર્ષ કરનારૂં, ગંધર્વ અને અપ્સરાઓને પ્રિય એવું સર્વ મનોહર પદાર્થોએ કરી રમણીય લાગતું હતું. અને જેમાં મદોન્મત્ત ભ્રમરો ગુંજાર કરી રહ્યા હતા. એવા વનમાં જઇ

સર્પોએ વિહાર કરીને, ફરી પક્ષિઓના રાજા ગરૂડને કહ્યું કે, નિર્મળ જેમાં જળ છે એવા બીજા દ્વીપ પ્રત્યે અમને લઇ જા; જેમ કરવાથી તારા જોવામાં પણ કેટલાક મનોહર દેશો આવશે. સર્પોનાં એવાં વચન સાંભળી ગરૂડે વિચાર કરીને પોતાની મા વિનતાને કહ્યું જે, હે મા, આ સર્પોના કેહેવા પ્રમાણે મારે શું કરવા ચાલવું? વિનતાએ કહ્યું કે, હે પુત્ર, મારી શોક કદ્રૂ સાથે મને વાદ થયો હતો જે, ઉચ્ચૈઃશ્રવા ઘોડો સફેદ છે, પણ કદ્રૂએ તેના વાળ કાળા કહ્યા હતા. તે વાત ખરી પાડવા સારૂ કદ્રૂએ સર્પોને તે ઘોડાના વાળ સાથે વીંટાઇ જવા કહ્યું. તે પ્રમાણે થવાથી તે ઘોડાના વાળ કાળા દેખાયા. એવા કપટથી કદ્રૂએ મને દાસી કરી છે. કારણ અમારે એવો વાદ હતો કે, જે હારે તે દાસી થાય. એ પ્રમાણે માના દાસીપણાનું કારણ સાંભળીને, માનાં દુઃખથી દુઃખી થએલા તે ગરૂડે સર્પોને કહ્યું જે, હે સર્પો, શું લાવીને અથવા શું જાણીને અગર શું પરાક્રમ કરીને તમારા દાસપણાથી મૂકાઉં? તે તમે સાચું કહો.

સૂત કેહે છે—ગરૂડનાં એવાં વચન સાંભળી સર્પોએ કહ્યું કે, હે બ્રાહ્મણ, હે આકાશમાં ફરનારા, પરાક્રમ કરીને તું અમૃત લઇ આવશે તો દાસપણાથી મૂકાશે.

श्रुत्वातमब्रुवन्सर्पा आहरामृतमोजसा ॥
ततोदास्याद्विप्रमोक्षो भवितातवखेचर ॥
इति श्रीमहाभारते आदीपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां सप्तविंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ इत्युक्तोगरूडःसर्पै स्ततोमातरमब्रवीत् ॥
॥ गच्छाम्यमृतमाहर्तुं भक्ष्यामिच्छामिवेदितुं ॥

સૂત કેહે છે—એ પ્રમાણે સર્પોએ ગરૂડને કહ્યું ત્યારે તેણે પોતાની માને કહ્યું જે, હું અમૃત લેવા જાઉછું, માટે કાંઇ ખાવાલાયક ચીજ જાણવા ઇચ્છું છું. વિનતા કેહે છે—સમુદ્રની વચમાં એકાંતે ભીલોનું ઉત્તમ એવું સ્થાન છે, તેમાં હજારો હજાર ભીલો વસે છે, તેઓને ખાઇને તું અમૃત લઈ આવ. પણ કોઇ વખતે તારે બ્રાહ્મણને મારવો, એ કોઇને

પણ યોગ્ય નથી; સબળ બ્રાહ્મણ અગ્નિ સરખો છે ને તે કોપ્યો તો, અગ્નિ વિષ સૂર્ય અને શસ્ત્રરૂપ થાય છે. સર્વે પ્રાણિયોનો બ્રાહ્મણ ગુરૂ છે, એમ સત્પુરૂષોએ માન્યું છે. માટે હે પુત્ર, તને કોઈ કાળે ક્રોધ આવે તોપણ તારે બ્રાહ્મણને હણવો નહીં, ને તેનો દ્રોહ પણ કોઇ કાળે કરવો નહીં. કારણ તીક્ષ્ણ વ્રતવાળો બ્રાહ્મણ કોપે કરી જેમ બાળી દે છે, તેમ અગ્નિ અને સૂર્યપ્રણ બાળતા નથી. એ પ્રકારના ઉત્તમ બ્રાહ્મણો છે, એમ તારે જાણવું. સર્વ પ્રાણી થકી બ્રાહ્મણ પ્રથમ ઉત્પન્ન થએલો, વર્ણ માત્રમાં શ્રેષ્ઠ, સર્વના પિતા, અને સર્વના ગુરૂ છે. ગરૂડ કહે છે—હે મા, બ્રાહ્મણનું રૂપ કેવું હોય છે? અને સ્વભાવ તથા પરાક્રમ કેવાં હોય છે? શું બ્રાહ્મણ અગ્નિ જેવો કે શાંત દર્શનવાળો હોય છે? માટે જેમ હું જાણી શકું તેવાં એનાં શુભ લક્ષણો કેહેવાને તું યોગ્ય છે. વિનતા કહે છે—જેમ માછલાને વિંધવાનો કાંટો કંઠમાં ખૂંચે, તેમ જે તારા કંઠમાં જઇને અંગારાની પેઠે બાળે અને જે ઉદરમાં જઇને પચે નહીં, તેને તારે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ જાણવો. પછી પ્રસન્ન થયેલી, પણ સર્પોએ તિરસ્કાર કર્યો છે તેથી અતિ દુ:ખથી પીડાયલી તે વિનતા, પોતાના પુત્રનું અતુલ પરાક્રમ જાણે છે, તોપણ પુત્રના સ્નેહથી તેને આશિર્વાદ દેવામાં તત્પર થતી થકી તેને આ પ્રમાણે કહે છે:—વાયું દેવતા તારી બે પાંખોની, ચંદ્ર અને સૂર્ય તારી પીઠની, અગ્નિ તારા મસ્તકની, અને વસુદેવતાઓ ચોફેરથી તારા શરીરની રક્ષા કરો; ને હે પુત્ર, હું અહિ બેઠી બેઠી તારૂં સુખ અને કલ્યાણ કરવામાં સદા તત્પર રહીશ. હવે નિર્વિઘ્નપણે જેમ કામની સિદ્ધિ થાય તેમ તું શુભ માર્ગ પ્રત્યે જા. સૂત કહે છે—એ પ્રમાણે માનાં વચન સાંભળી તે ભૂખ્યો અને બળવાન એવો ગરૂડ, પોતાની પાંખો વિસ્તારીને આકાશમાં ઉંચે ઉડ્યો. તે જ્યાં ભીલો રેહેતા હતા ત્યાં જાણે બીજો કાળ હોયની તે પ્રમાણે ગયો; ને પોતાની પાંખોએ કરી આકાશને સ્પર્શ કરે એવી રીતે રજ ઉડાડીને, સમુદ્રની વચમાં પાણી શોષણ કરતો થકો, અને પાસેના વૃક્ષોનો નાશ કરતો કરતો ભીલોનો નાશ કરવા લાગ્યો, તે એવી રીતે કે તે ભીલોને આવવાનો જ્યાં રસ્તો હતો, ત્યાં ગરૂડે જઇને પોતાનું મુખ મોટું કર્યું. પછી, જેમ વનના વૃક્ષોમાં બેઠેલા હજારો પક્ષિઓ, પવન અને રજથી મોહ પામીને પિડાતા થકા આકાશમાં જાય છે, તેમ તે ગરૂડની પાંખોએ કરી ઉડેલી રજથી મોહ

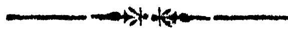
પામીને તે ભીલો, અજાણપણાથી તેના મોટા મુખમાં પેઠા. એટલે તે ચંચળ, મહા બળવાન, શત્રુને તપાવનાર અને ભૂખ્યા એવા પક્ષિઓના રાજા ગરૂડે, માછલાથી જીવનારા તે ઘણાક ભીલોનો નાશ કરવા સારૂ પોતાનું મુખ બંધ કર્યું.

ततःखगोवदनममित्रतापनः समाहरत्परिचपलोमहाबलः ॥

निषूदयन्बहुविधमत्स्यजीविनो बुभुक्षितोगगनचरेश्वरस्तदा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे

गुर्जरभाषायां अष्टाविंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ तस्यकंठमनुप्राप्तो ब्राह्मणःसहभार्यया ॥

॥दहन्दीप्तइवांगार स्तमुवाचांतरिक्षगः ॥

સૂત કહે છે—તેના કંઠમાં તે ભીલોની સાથે સ્ત્રી સહિત એક બ્રાહ્મણ આવી ગયો, જે પ્રદીપ્ત અગ્નિની પેઠે તેના કંઠને બાળવા લાગ્યો, ત્યારે ગરૂડે તેને કહ્યું જે, હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ, તત્કાળ આ મારા ઉઘાડેલા મુખમાંથી બાહાર નીકળી જા; કારણ બ્રાહ્મણ જો પાપિષ્ટ હોય તોપણ મારે મારવા લાયક નથી. ગરૂડનાં વચન સાંભળીને બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે, મારી સ્ત્રી ભીલડી છે, તે પણ મારી સાથે બાહાર નીકળે. ગરૂડે કહ્યું જે ઠીક, મારા તેજથી પણ પચ્યો નહીં એવો તું, એ ભીલડીને લઈ જલદીથી બાહાર નીકળીને બચી જા. સૂત કહે છે—ગરૂડે એમ કહેતાંજ તે બ્રાહ્મણ ભીલડી સહિત બાહાર નીકળ્યો ને તેને આશિષ આપી પોતાને ગમતે સ્થાનકે ગયો. પછી મન સરખા વેગવાળો તે ગરૂડ પોતાની પાંખો વિસ્તારીને આકાશમાં ઉડ્યો. ત્યાં રસ્તામાં તેણે પોતાના પિતાને દીઠા, ને તેઓને પોતે જે કામ વાસ્તે જતો હતો તે કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી તેના પિતા કશ્યપ મુનિએ તેને પૂછ્યું જે હે પુત્ર, શું તું કુશળ છે? ને તારે ખાવા માટે શું આ મનુષ્ય લોકમાં ઘણું અન્ન છે? ગરૂડે કહ્યું જે, હે પિતા, મારી મા, મારો ભાઈ, ને આ હું કુશળ છીએ, પણ મને ઘણું ભોજન મળતું નથી. સર્પોએ મને અમૃત લેવા મોકલ્યો છે, તે હું માનું દાસીપણું મૂકાવવા વાસ્તે હમણાંજ લઈ આવીશ. મારી માએ ભીલોને ખાવાની મને આજ્ઞા કરી, તે પ્રમાણે મેં હજારો ભીલોને ખાધા,

તો પણ મને તૃપ્તિ થઈ નથી. માટે હે ભગવાન્, હે પિતા, મને કાંઇ બીજું ઘણું ખાવાનું હોય તે બતાવો, જે ખાધાથી હું અમૃત લેવા જવાને સમર્થ થાઉં. કશ્યપે કહ્યું જે, દેવ લોકમાં પણ વિખ્યાત એવું આ મહા પવિત્ર તળાવ છે, તેમાં કાચબાની યોનિને પામનાર મોટા ભાઇને હસ્તિની યોનિને પામનાર નાનો ભાઇ, પોતાની સુંઢે કરી નિરંતર ખેંચે છે. તે બેઉ ભાઇઓનું જન્માંતરનું વૈર તથા તે બેઉ જણાના શરીરનું હમણાંનું પ્રમાણ વિસ્તારીને કહું છું તે સાંભળ. કોઇ વિભાવસુ નામે અત્યંત ક્રોધી મોટા ઋષિ હતા, ને તેનો સુપ્રતિક નામે ઘણા તપવાળો નાનો ભાઈ હતો. તે બેઉ ભાઇઓનું ધન એકઠું પડેલું હતું, તેને વેહેંચી લેવા નાનો ભાઈ રોજ કેહેતો હતો, પણ તે મોટો ભાઇ કેહેતો કે, "ભલે એકઠું પડેલું છે, વિભાગ કરીશું નહી." તો પણ નાના ભાઇ સુપ્રતીકે માન્યું નહીં, ત્યારે મોટા ભાઇ વિભાવસુએ તેને કહ્યું કે, કેટલાક અજ્ઞાની માણસો ધન વેહેંચી લેવા નિરંતર ઇચ્છે છે, ને વેંહેંચ્યા પછી પરસ્પર ધનમાં મોહ પામીને ક્રોધ કરે છે: તેથી તે મૂઢોને તેઓના શત્રુઓ મિત્રરૂપ થઈ પરસ્પરે ભેદ પમાડે છે. પછી તેઓનાં મન પરસ્પરે જૂદાં પડયાં એમ જાણીને, કેટલાક શત્રુઓ, એક બીજાનાં છીદ્રો વધારીને તેઓને કહે છે, જેથી તેઓમાં તે બેઉનો નાશ કરે એવું મોટું વૈર બંધાય છે. પ્રકારે ભેદ પામેલો નાશ જલદીથી થાય છે. માટે મોટા ભાઇએ નાના ભાઇને પુત્રની પેઠે જાણવો, ને નાના ભાઇએ મોટા ભાઇને પિતા સરખો જાણવો, એવી જે શાસ્ત્રની આજ્ઞા, તે પ્રમાણે ચાલનારા ભાઇઓના જૂદાપણાને સત્પુરૂષો ઇચ્છતા નથી. કારણ જો જૂદા થાય છે તો ઉપર કહેલી શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે ચલાતું નથી, તેથી એ નિયમનો લોપ થાય છે. એવા નિયમમાં રેહેવાને તું સમર્થ થતો નથી ને ભેદ રાખી ધનની ઇચ્છા કરે છે, માટે હે સુપ્રતીક, જા તું હાથી થઇશ. મોટા ભાઇનો એવો શાપ સાંભળી નાના ભાઇએ તેને સામો શાપ આપ્યો જે, તું પણ જળમાં રેહેનારો કાચબો થઇશ. એ પ્રમાણે તે મૂઢ ચિત્તવાળા સુપ્રતીક અને વિભાવસુ નામના બેઉ ભાઈઓ, ક્રોધરૂપી દોષના સંબંધે કરી પરસ્પરે શાપથી પશુની યોનિને પામ્યા; ને પૂર્વનું વૈર રાખનારા એવા તે મોટા શરીરવાળા હમણાં આ તળાવમાં લડે છે. એમ બનવાનું કારણ એવું જે, કોઈ વખતે તે તળાવ પાસે તે હાથીએ આવીને મોટો શબ્દ કર્યો, તે સાંભળી જળમાં રેહેનાર

તે મોટો કાચબો આખા તળાવને હલાવતો થકો ઉઠ્યો. જેને જોઈ તે હાથી પણ પોતાની સુંઢ લાંબી કરીને, પોતાના દાંત, હાથ અને પૂંછડાથી પાણીને હલાવતો થકો તે તળાવમાં પડ્યો ત્યારે કાચબો પણ પોતાનું મુખ ઉચું કરીને તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. તે હાથીનું શરીર છ યોજન ઉચું ને બાર યોજન પોહોળું છે. ને તે કાચબાનું શરીર ત્રણ યોજન ઉચું ને દશ યોજન પોહોળું છે. એ પ્રમાણે એક બીજાને મારવાને ઇચ્છતા એવા તે બે મદોન્મત્તો યુદ્ધ કરે છે. ત્યાં જઈ મેઘ સરખી કાંતિવાળા તે કાચબાને અને પર્વત સરખા ભયંકર તે હાથીને ખાઇને સામર્થ્યવાન થઇ અમૃત લઇ આવ. સૂત કેહે છે—એ પ્રમાણે કશ્યપ મુનિએ ગરૂડજીને કહીને તેને આશિર્વાદ આપ્યો જે, "દેવતાઓ સાથે તું યુદ્ધ કરીશ તેમાં તારો જય થશે. બ્રાહ્મણો, ગાયો, કલ્યાણ કરે એવા જે કંઈ ઉત્તમ પદાર્થો, ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, અને સામવેદના મંત્રો, પવિત્ર એવા હોમવાના પદાર્થો અને સર્વે રહસ્યો, દેવતાઓની સાથેના યુદ્ધમાં તને બળ આપશે." પિતાનાં એવાં વચન સાંભળી ભયંકર જેનો વેગ છે એવો ગરૂડ તે તળાવ પાસે ગયો, ને તેનું નિર્મળ જળ જોઇ પોતાના પિતાનાં વચન સંભારી, એક નખે કરી હાથીને ને બીજે નખે કરી કાચબાને ઉપાડ્યા, ને આકાશમાં ઉચે ઉડ્યો; પછી તેઓને ખાવા વાસ્તે મેરૂ પર્વતના શિખર ઉપર જઈ, ત્યાં કલ્પવૃક્ષનાં ઝાડો હતાં, તે ઉપર બેસવા ગયો, એટલે તેના પાંખના વાયુથી ચલાયમાન એવા તે ઝાડો, જાણે આમને ભાગી નાખશે એવા ભયથી કંપવા લાગ્યાં, ગરૂડ, તે ઝાડોને હાલતા જોઇને, બીજા કેટલાક અતુલ રૂપવાળા, સુંદર ફળોથી શોભાયમાન, એવા મોટા ઝાડો પ્રત્યે ગયો. તે વૃક્ષોમાં અત્યંત વૃદ્ધ ને અતિ મોટો એક વડ વૃક્ષ હતો. તેણે મન સરખા વેગવાળા ગરૂડને આવતો જોઈને કહ્યું કે,—આ સો યોજનના વિસ્તારવાળી મારી મોટી શાખા છે, તે ઉપર બેશીને આ હાથી અને કાચબાને ખા. એવું સાંભળી તે વેગવાળો ગરૂડ, હજારો પક્ષિઓ જેને સેવે છે, ને પર્વત સરખું જેનું શરીર છે, એવા તે ઝાડ પ્રત્યે આવીને, તેની ઘણાક પાંદડાવાળી શાખા ઉપર બેઠો, એટલામાંજ તે શાખા ભાગી પડી.

ततोद्रुमंपतगसहस्रसेवितं महीधरप्रतिमवपुःप्रकंपयन् ॥
खगोत्तमोद्रुतमभिपत्यवेगवान् बभंजतामविरलपत्रसंचयां ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां ऊनत्रिंशोऽध्यायः

આ અધ્યાયમાં સુપ્રતીક અને વિભાવસુનું આખ્યાન કહીને, પરમ દયાળુ વ્યાસજીએ એવું દેખાડયું જે, ભાઇઓએ પોતપોતામાં કુસંપ કરવો નહીં; કારણ તેમ કર્યાથી તેઓનો નાશ થાય છે. વળી એ પણ સુચવ્યું જે માણસોએ અતિ લોભ રાખવો નહીં, કારણ તેમ કર્યાથી સુપ્રતીક અને વિભાવસુની પેઠે, પશ્વાદિક યોનિને વિષે અવતાર લેવો પડે છે.

सूतउवाच ॥ तांभंक्त्वासमहाशाखां स्मयमानोविलोकयन् ॥
॥ अथात्रालंबतोपश्यद् वालखिल्यानधोमुखान् ॥

સૂત કહે છે—તે મોહોટી શાખાને ભાગી, આશ્ચર્ય પામીને ગરૂડે જોયું તો, તેણે તે શાખામાં ઊંધે મસ્તકે ટીંગાયલા તપસ્વિ એવા વાલખિલ્ય ઋષિઓને દીઠા. ત્યારે તેણે મનમાં વિચાર્યું જે, જો હું આ શાખાને મેલી દઇશ, તો ઋષિઓ નાશ પામશે, માટે તેઓનો નાશ થવા દેવો નહીં, એમ વિચારી, શૂરવીર એવા ગરૂડે પોતાના નખે કરીને હાથી અને કાચબાને સારી રીતે પકડયા, અને ઋષિઓના નાશના ભયથી તે શાખાને પોતાના મુખમાં રાખી. ત્યારે વાલખિલ્ય ઋષિઓ, દેવતાઓથી ન બને એવું તે ગરૂડનું કર્મ જોઈ આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યા જે, "સર્પને ખાનારો આ પક્ષી ઘણો ભાર ઉપાડીને ઉડયો તેથી એ ગરૂડ કહેવાશે." પછી તે ગરૂડ પોતાની પાંખોવડે પર્વતોને કંપાવતો થકો ઘણાક દેશો પ્રત્યે ઉડતો ગયો, પણ વાલખિલ્ય ઋષિઓની ઉપર દયા લાવી કોઈ ઠેકાણે બેઠો નહીં. એ રીતે ફરતાં ફરતાં, પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ એવા ગંધમાદન પર્વત પ્રત્યે જઇ તપ કરતા એવા પોતાના પિતા કશ્યપને તેણે જોયા. ત્યારે કશ્યપ ભગવાને, તે દિવ્ય રૂપવાળો, પરાક્રમી, બળવાન, મન અને વાયુ સરખો વેગવાન, પર્વતના શિખર જેવો શોભાયમાન, માણસના તર્કમાં આવે નહીં એવો, સર્વ પ્રાણીઓને ભય કરનાર, સાક્ષાત્ અગ્નિ સરખો, દેવ દાનવો અને રાક્ષસોથી પણ જીતાય નહીં એવો, પર્વતોના શિખરોનો નાશ કરનાર, સમુદ્રના પાણીને શોષણ કરનાર અને કાળ સરખા

રૂપવાળો ગરૂડ પક્ષી આવ્યો, તેને જોઇ, તેના મનનો સંકલ્પ જાણીને તેને કહ્યું કે હે પુત્ર, તું સાહસ કર્મ માં કર અને દુઃખ પણ માં પામ; કારણ સૂર્યનાંજ કિરણોને પિનાર એવા વાલખિલ્ય ઋષિઓ કોપે કરી તને બાળશે નહીં. એટલું કહી તે કશ્યપ મુનિએ પોતાના પુત્ર વાસ્તે, તે મોટા ભાગ્યવાન, અને તપોબળથી પાપ જેનાં બળી ગયાં છે, એવા વાલખિલ્ય ઋષિઓને પ્રસન્ન કરીને કહ્યું કે, હે તપોધનો, આ ગરૂડ પ્રજાના હિત વસ્તે મોટું કર્મ કરવા ઇચ્છે છે. માટે તમો એના ઉપર દયા કરવા લાયક છો. સૂત કેહે છે—કશ્યપનાં એવાં વચન સાંભળી, તપ કરવાની ઇચ્છાવાળા તે વાલખિલ્ય ઋષિઓ, તે શાખાને મૂકીને પવિત્ર એવા હિમાલય પર્વત પ્રત્યે ચાલતા થયા. ત્યારે વિનતાના પુત્ર ગરૂડે, પોતાના મુખમાં શાખા હોવાથી સમજવામાં ન આવે એવી રીતે કશ્યપ મુનિને પૂછ્યું કે, હે ભગવાન, આ વૃક્ષની શાખાને હું કયાં મૂકું? કોઇ નિર્મનુષ્ય સ્થળ હોય તો બતાવો. ત્યારે કશ્યપ મુનિએ, બરફથી ઢંકાયલી જેની ગુફાઓ છે, ને જ્યાં મનથી પણ જવાય નહીં, એવો મનુષ્યની વસ્તિ વગરનો હિમાલય પર્વત બતાવ્યો; જ્યાં એક ક્ષણમાત્રમાં, શાખા, હાથી અને કાચબાએ સહિત ગરૂડ જઇ પોહોંચ્યો; ને ત્યાં પિતાના વચનથી તે શાખાને મૂકી દીધી, જેથી મોટો શબ્દ થયો, તે ગરૂડના પાંખોના વાયુથી પર્વત કંપવા લાગ્યો, ને તેનાં કેટલાંક શિખરો શિથિલ પડી ગયાં; અને તે પવને કરી વૃક્ષોના હાલવાથી ફુલોનો વર્ષાદ થવા લાગ્યો. તે શાખાના પડવાથી ભાગી ગયા એવા કેટલાક વૃક્ષો, વિજળિએ કરી જેમ મેઘ શોભે તેમ સુવર્ણ જેવા ફુલોએ કરી શોભવા લાગ્યા. પછી તે પર્વતના એક શિખર ઉપર બેસીને ગરૂડે તે હાથી અને કાચબાને ખાધા, ને ત્યાંથી તે આકાશમાં મોટા વેગથી ઉંચે ઉડ્યો. એટલામાં દેવતાઓને ભય દેખાડનારા કેટલાક ઉત્પાતો થવા લાગ્યા, ઇન્દ્રનું વજ્ર ભયથી બળવા લાગ્યું ને દિવસે ધૂમાડા અને જ્વાળા સહિત આકાશમાંથી ઉંબાડીઆં પડવા લાગ્યાં. વસું, રૂદ્ર, આદિત્ય, સાધ્ય, વાયુ, એ સર્વે દેવતાઓના ગણોના આયુધો પડી જવા લાગ્યા, શબ્દે સહિત વાયુ વાવા લાગ્યો. આકાશમાં વાદળાં વગર શબ્દ થવા લાગ્યા. રૂધિરનો વર્ષાદ પડવા લાગ્યો. દેવતાઓની માલતિનાં ફુલોની માળાઓ કરમાઇ જવા લાગી. અગ્નિ સૂર્યાદિકનાં તેજો ઝાંખાં દિસવા લાગ્યાં. ધૂળ ઉડવા લાગી ને તેથી દેવતાઓના મુકુટો પડી જવા

લાગ્યા. ત્યારે દેવતાઓ સહિત ત્રાસ પામીને ઇન્દ્રે બૃહસ્પતિને પૂછ્યું કે, હે ભગવાન, અમોને યુદ્ધમાં જીતે એવા કોઈ શત્રુને હું જોતો નથી, ત્યારે આ ભયંકર ઉત્પાતો કેમ થાય છે? બૃહસ્પતિ બોલ્યા જે, હે દેવના ઈંદ્ર, હે શતક્રતુ, તારા અપરાધ અને ગફલતપણાથી મહાત્મા એવા વાલખિલ્ય ઋષિઓના તપે કરી કશ્યપ મુનિથકી વિનતાને વિષે ગરૂડ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો છે; જે મહાબળવાન, ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ ધરનાર, અને કોઇથી નહીં બને એવું પરાક્રમ કરનાર છે, ને તે અહિં અમૃત લેવાને આવે છે. સૂત કેહે છે—બૃહસ્પતિનાં એવાં વચન સાંભળી ઇન્દ્રે અમૃતના રખેવાળોને કહ્યું કે, મહાબળ અને પરાક્રમવાળો ગરૂડ પક્ષી અમૃત લેવા આવે છે, માટે હું તમોને જણાવું છું કે, બળે કરી પણ, તે અમૃત લઈ શકે નહીં તે પ્રમાણે તમે સાવધાન રેહેજો. મને બૃહસ્પતિએ કહ્યું છે કે તે ગરૂડ પક્ષીનું બળ અતુળ છે. તે સાંભળી સર્વે શૂરવીર, ઘણાક બળ, વીર્ય અને તેજવાળા, અમૃતની રક્ષામાંજ ચિત્ત રાખવાવાળા, અસુરોના શેહેરોને નાશ કરનારા અને અગ્નિ સરખા પ્રકાશમાન એવા દેવતાઓ, વિચિત્ર પ્રકારના રત્ન જડિત સુવર્ણમય કવચો ધારણ કરીને, બીજા હસ્તાદિક અંગમાં ચામડાનાં મોજાં પેહેરીને, ભયંકર, તથા તીક્ષ્ણ ધારવાળા ચક્રો, ગદાઓ, ત્રિશૂલો, ફરશીઓ, વિવિધ પ્રકારની શક્તિઓ અને નિર્મળ એવાં ખડ્ગો હાથમાં ધરીને શોભતા થકા, ઇન્દ્રે સહિત ચોફેરથી અમૃતને વીંટીને ઉભા. એ પ્રમાણે સૂર્યનાં કિરણોએ કરી પ્રકાશમાન જાણે બીજું આકાશજ હોયની, તેની પેઠે શોભાયમાન તે હજારો ગદાઓથી વ્યાપ્ત એવા ઉત્તમ સંગ્રામમાં દેવતાઓ ઉભેલા હતા.

इतिसमरवरंसुरास्थितास्ते परिघसहस्त्रशतैःसमाकुलं ॥
विगलितमिवचांबरांतरं तपनमरिचिविकाशितंबभासे ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां त्रिंशोऽध्यायः

शौनकउवाच ॥ कोपराधोमहेंद्रस्य कःप्रमादश्चसूतज ॥
॥ तपसावालखिल्यानां संभूतागरुडोकथं ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, ઇન્દ્રનો અપરાધ અને ગફલતપણું શું હતાં? ને વાલખિલ્ય ઋષિઓના તપે કરી ગરૂડ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો ? કશ્યપ ઋષિ બ્રાહ્મણ હતા તેનો પુત્ર પક્ષી કેમ થયો ? વળી તે પ્રાણિમાત્રથી બળવાન, ઇચ્છામાં આવે ત્યાં જઇ શકનારો અને ચાહે તેવું પરાક્રમ કરનારો કેમ થયો ? એ વાત જો પુરાણમાં હોય તો હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. સૂત કેહે છે—હે બ્રાહ્મણ, જે વિષે તમે પૂછો છો તે પુરાણનો વિષય છે, જે હું સંક્ષેપથી કહું તે સાંભળો, કોઇ વખતે કશ્યપ પ્રજાપતિએ પુત્રની કામના વાસ્તે યજન કરવાની ઇચ્છા કરી ત્યારે, ઋષિઓ. દેવતાઓ, અને ગંધર્વોએ તેમાં સહાયતા આપી. એટલે કશ્યપ પ્રજાપતિએ ઇન્દ્રને તથા વાલખિલ્ય ઋષિઓને, તેમજ બીજા દેવતાઓના ગણોને યજ્ઞને માટે લાકડાં લેવા મોકલ્યા. પછી જ્યારે ઇન્દ્ર પોતાના બળ પ્રમાણે લાકડાંનો મોરો ભારો બાંધીને સેહજમાં લઇ આવતો હતો, ત્યારે રસ્તામાં તેણે અંગુઠાના પેટ જેવડા શરીરવાળા અતિ દુબળા, આહાર જેઓને નથી એવા તપરૂપીજ ધનવાળા, અને ગાયના એક પગલા જેટલા પાણીમાં પણ ડૂબી જાય એવા તે વાલખિલ્ય ઋષિઓને જોયા; જેઓએ એકઠા મળીને એક ખાખરાની લાકડી ઉપાડી હતી. તે જોઇ ગર્વથી ઇન્દ્રે તેઓની હાંસી કરી, ને તેઓને ઉલ્લંઘી તેઓનું અપમાન કરી તે તત્કાળ કશ્યપ પ્રજાપતિ પાસે ગયો. એ પ્રમાણે ઇન્દ્રના તિરસ્કારથી વાલખિલ્ય ઋષિઓને અત્યંત ક્રોધ ચડ્યો, ને તેઓએ ઇન્દ્રને ભય આપે એવું અગ્નિમાં મંત્ર સહિત હોમ કરવાનું મોટું કર્મ આરંભ્યું. તેની મતલબ એ છે જે, "ઇચ્છે ત્યાં જઇ શકનારો અને ઇચ્છે તેવું પરાક્રમ કરનાર, ઇન્દ્રને ભય આપનાર, હાલના ઇન્દ્રના કરતાં સો ગણો પરાક્રમી અને શૂરવીર, મન સરખો વેગવાન અને તીક્ષ્ણ એવો, અમારા તપના ફળે કરી દેવતાઓનો બીજો ઇન્દ્ર થાય." તે વાત સાંભળી ઇન્દ્રે અત્યંત ખેદ પામીને તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા કશ્યપમુનિ પાસે જઇ તેને સર્વે હકીકત કહી. તે સાંભળી કશ્યપ પ્રજાપતિએ તે વાલખિલ્ય ઋષિઓ પાસે જઇ, તેઓની સાંત્વના કરીને તેઓને કહ્યું કે, "હે તપરૂપી ધનવાળા, તમે બીજા ઇન્દ્ર વાસ્તે યત્ન કરો છો, પણ આ હમણાં જે ઇન્દ્ર છે, તે બ્રહ્માની આજ્ઞાથી થયેલો છે. માટે હે શ્રેષ્ઠો, બ્રહ્માનું વચન મિથ્યા કરવા તમે લાયક નથી, ને બીજો ઇન્દ્ર થવાનો તમારો સંકલ્પ મિથ્યા ન થાય, માટે પક્ષીઓનો ઇન્દ્ર ભલે થાય. હે

ઋષિઓ, એ પ્રમાણે આ ઇન્દ્ર યાચના કરે છે, તેની ઉપર તમે પ્રસન્ન થાઓ. મુનિયોમાં શ્રેષ્ઠ એવા કશ્યપ ઋષિનાં વચન સાંભળી તે વાલખિલ્યો બોલ્યા જે, હે પ્રજાપતિ આ અમારો સમારંભ બીજા ઇન્દ્ર વાસ્તે તેમજ તમને પુત્ર થવા વાસ્તે છે, માટે આ સફળ કર્મ તેમજ ગ્રહણ કરી જેમ ભાસે તેમ કરો. એટલામાં પુત્રની ઇચ્છાવાળી તપ કરીને વ્રતમાં તત્પર રહેલી દક્ષની કન્યા વિનતા, ઋતુકાળ વિષે નાહી પવિત્ર થઇને પોતાના સ્વામી કશ્યપ પાસે ગઇ. ત્યારે કશ્યપે કહ્યું કે હે દેવી, તારૂ ઇચ્છેલું કામ સફળ થશે. વાલખિલ્ય ઋષિઓના તપે કરી અને મારા સંકલ્પથી ત્રીલોકમાં પૂજાય એવા શૂરવીર અને મહા ભાગ્યવાન બે પુત્રો તને થશે. માટે આ મહા ઉદયવાળા ગર્ભને યત્નથી ધારણ કરજે. એ તારા બેઉ પુત્રો પક્ષિઓના રાજા કેહેવાશે. વિનતાને એટલાં વચન કહી પ્રસન્ન થઇને કશ્યપ પ્રજાપતિએ ઇન્દ્રને કહ્યું જે, મહા પરાક્રમી એવા એ બે પુત્રો તને સહાયતા કરનાર તારા ભાઇઓ થશે. એઓથી તારૂં નરતું નહીં થશે માટે તું ખેદ મૂકી દે, અને દેવતાઓનો ઇન્દ્ર તુંજ રહીશ. પણ આજથી તારે એવા અત્યંત ક્રોધી અને વજ્ર જેવી વાણીવાળા બ્રહ્મવાદી બ્રાહ્મણોનો ગર્વથી કોઇ કાળે તિરસ્કાર કરવો નહીં, કશ્યપનાં એવાં વચન સાંભળી નિર્ભય થઇ ઇન્દ્ર સ્વર્ગમાં ગયો. વિનતા પણ મનોરથ સિદ્ધ થવાને લીધે ખુશી થઇ, ને તેને અરૂણ અને ગરૂડ નામે બે પુત્ર થયા. તેમાં અધુરા અંગવાળો અરૂણ સૂર્યની પાસે રહ્યો, ને બ્રહ્માએ ગરૂડને પક્ષીઓનો ઇન્દ્ર કર્યો. હે ભૃગુનંદન, તે ગરૂડનું આ અત્યંત મોટું કર્મ સાંભળો.

पतत्रीणांचगरुड मिंद्रत्वेनाभ्यषिंचत ॥
तस्यतत्कर्मसुमहच्छ्रूयतांभृगुनंदन ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां एकात्रिंशोऽध्यायः

આ અધ્યાયમાં વાલખિલ્ય ઋષિઓની કથાથી એવું સમજવાનું છે જે, કોઇ બળવાન અથવા સમૃદ્ધિવાને કોઇને દુરબળ દેખી તેની હાંસી કરવી નહીં, કારણ કોઇ કાળે તે દુરબળ પણ તેને ભય પમાડે છે; જેમ વાલખિલ્યોએ ઇન્દ્રને ભય પમાડ્યો.

सूतउवाच ॥ ततस्तस्मिन्द्विजश्रेष्ठ समुदीर्णेतथाविधे ॥

॥ गरुडःपक्षिराट्तूर्णं संप्राप्तोविबुधान्प्रति ॥

સૂત કહે છે—હે બ્રાહ્મણુમાં ઉત્તમ, પછી તે પક્ષિઓનો રાજા ગરૂડ પૂર્વે કહેલા સંગ્રામમાં દેવતાઓની પાસે તત્કાળ આવી પહોંચ્યો. તેને જોઇ દેવતાઓ સર્વે કંપવા લાગ્યા ને તેઓનાં શસ્ત્રો પડી જવા લાગ્યાં. ત્યાં મહા પરાક્રમી અને અગ્નિ સરખો તેજવાન દેવતાઓનો સલાટ વિશ્વકર્મા અમૃતની રક્ષા કરતો હતો. તેની સાથે ગરૂડે બે ઘડી સુધી મોટું યુદ્ધ કરી; પોતાની પાંખો અને મુખે કરી તેને મારીને મરવા સરખો કરી મૂક્યો; ને પોતાની પાંખોના વાયુથી ઘણી રજ ઉડાડીને દેવતાઓને મોહ પમાડીને રજથી ઢાંકી દીધા, જેથી તેઓના દેખવામાં કંઇ આવ્યું નહીં. એ પ્રમાણે આખા સ્વર્ગને ગરૂડે વ્યાકુળ કરી મૂકયો ને પાંખો અને મુખના પ્રહારથી તે દેવતાઓનો નાશ કરવા લાગ્યો. ત્યારે ઇન્દ્રે તત્કાળ વાયુને આજ્ઞા કરી જે હે વાયુ, આ રજની વૃષ્ટિને તું ટાળી નાંખ, એ તારૂં કર્મ છે. તે સાંભળી બળવાન વાયુએ વેગથી તે રજને ટાળી નાંખી. પછી જ્યારે અંધારૂં ટળ્યું ત્યારે દેવતાઓ ગરૂડને મારવા લાગ્યા, તો પણ આકાશમાં રહી મોટા મેઘની પેઠે શબ્દ કરીને તે સર્વે પ્રાણિઓને બ્હીવરાવતો હતો. એ પ્રમાણે આકાશમાં રહેલા ગરૂડની ઉપર સર્વે દેવતાઓ કેટલાક ભાલા, ત્રિશૂલ, ગદા અને પ્રકાશવાળા ચક્રાદિક નાના પ્રકારના શસ્ત્રો નાખતા. તો પણ તે જરાએ કંપતો નહીં; ને આકાશમાં રહીને પોતાની પાંખો અને છાતીએ કરી સર્વે દેવતાઓને જાણે બાળી નાખતો હોયની તેમ મારતો. તેથી રૂધિર જેઓના શરીરમાંથી વેહેતું જાય છે એવા મહા પરાક્રમી ગંધર્વો સહિત સાધ્ય દેવતાઓ પૂર્વ દિશામાં, રૂદ્રે સહિત વસુ દેવતાઓ દક્ષિણ દિશામાં, આદિત્ય દેવતાઓ પશ્ચિમ દિશામાં અને અશ્વિની દેવતાઓ ઉત્તર દિશામાં વારંવાર સંગ્રામને જોતા જોતા નાશી ગયા. પરાક્રમી અશ્વકંદ, રેણુંક, ક્રથન, તપન, ઉલૂક, શ્વસન, નિમેષ, પ્રરૂજ ને પુલિન, એ નવ યક્ષો સાથે પણ ગરૂડે યુદ્ધ કરીને તેઓને પ્રલય સમયના મહાદેવજીની પેઠે કોપ કરીને માર્યા. એ પ્રમાણે સર્વને મૂવા જેવા કરી તેઓને મૂકી ગરૂડ અમૃતના સ્થાન પાસે ગયો. ત્યાં ચોફેરથી આકાશને વીંટી લીધેલો મોટી જ્વાળાવાળો તીક્ષ્ણ વાયુથી વધારેલો જાણે બાળતો એવો સૂર્ય હોયની એવો અગ્નિ તેણે જોયો. ત્યારે

શત્રુને તપાવનાર ગરૂડે પોતાનાં અઠયાશીસો મુખકરી, તે મુખેકરી નદીઓને પી, પાછો ત્યાં આવી તે જ્વલાયમાન અગ્નિને તે નદીઓએ કરી શાંત કર્યો. પછી અગ્નિને શમાવી અમૃત પાસે જવાની ઇચ્છાવાળા ગરૂડે પોતાનું એક સૂક્ષ્મ બીજું શરીર કર્યું.

ज्वलंतमग्निंतममित्रतापनः समास्तरत्पत्ररथोनदीभिः ॥
ततःप्रचक्रेवपुरन्यदल्पं प्रवेष्टुकामोग्निमभिप्रशाम्य ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां द्वात्रिंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ जांबूनदमयोभूत्वा मरीचिनिकरोज्ज्वलः ॥
॥ प्रविवेशबलात्पक्षी वारिवेगइवार्णवं ॥

સૂત કહે છે—પછી અનેક કિર્ણોએ કરી ઉજ્વળ એવું સુવર્ણમય શરીર કરીને, પાણીનો વેગ જેમ સમુદ્ર પ્રત્યે જાય, તેમ ગરૂડ બળે કરીને અમૃત પાસે ગયો. ત્યાં તીક્ષ્ણ ધારવાળું, અને અગ્નિ સરખા તેજવાળું, દેવતાઓએ નિરમાણ કરેલું એક લોહમય ચક્ર, અમૃતને ચોફેરથી ફર્યા કરતું હતું તે જોઇ અત્યંત સૂક્ષ્મ શરીર કરી તે ચક્રના આરામાં થઇને ગરૂડ અંદર ગયો. તો વળી તેણે તે ચક્રની નીચે પ્રદીપ્ત અગ્નિ સરખી કાંતિવાળા, વિજળી સરખી જીભવાળા, ઝેહેરથી ભરેલી આંખોવાળા, મહા ભયંકર, અને નિરંતર કોપાયમાન એવા બે સર્પોને તે અમૃતની રક્ષા કરતા જોયા. ત્યારે ગરૂડે પાંખોએ કરી રજ ઉડાડી તેઓની આંખો આંધળી કરીને, તે બેઉના શરીરના કટકા કરી નાંખ્યા; ને પછી તે અમૃત પાસે ગયો. પછી અમૃત પીધા વગર તે અમૃતનો કળશ લઇ ચક્રને ભાગી, તે બળવાન અને પરાક્રમી ગરૂડ વેગથી આકાશમાં ઉડ્યો. ત્યાં માર્ગમાં વિષ્ણું મળ્યા, તેઓએ એ ગરૂડનું કર્મ લોભ રહિત જોઇ ઘણા પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, હે પક્ષી, તું કાંઇ વરદાન માગ, હું તને આપવા ઇચ્છું છું ગરૂડે કહ્યું જે, હું તમારી ઉપર રહું, ને અમૃત પીધા વગર અજર અને અમર થાઉં. વિષ્ણુએ કહ્યું કે, "જા એ પ્રમાણે થશે" એવાં બે વરદાન મેળવીને ગરૂડે વિષ્ણુને કહ્યું જે હે ભગવાન, તમે પણ

કાંઇ વરદાન માગો, હું પણ આપવા ઇચ્છું છું. વિષ્ણુ બોલ્યા જે "તું મારૂં વાહન થા" ને તું મારી ઉપર રહીશ. એમ મેં તને વરદાન આપ્યું છે, તે પ્રમાણે તું મારી ધ્વજાને વિષે રહીશ. 'ત્યારે ઠીક એમ થાઓ,' એમ નારાયણ ભગવાનને કહીને, વાયુથી પણ વિશેષ વેગવાળો ગરૂડ ત્યાંથી ચાલતો થયો. રસ્તામાં ઇંદ્રે આવીને ક્રોધથી તેને વજ્ર માર્યું, ત્યારે તેણે હસીને મીઠી વાણીથી કહ્યું કે, હે શતક્રતુ, જે ઋષિના હાડકાનું એ વજ્ર છે, તે ઋષિને તેમજ તને પણ માન આપીને આ મારૂં એક પાંખડું ત્યાગ કરૂં છું જેનો છેડો પણ તું પામશે નહીં; અને તારા વજ્રના વાગવાથી મને કાંઇ પણ પીડા થઇ નથી. એમ કહી તે પક્ષીઓના રાજા ગરૂડે પોતાનું એક પાંખડું મૂકી દીધું. જે ઉત્તમ પાંખડાને જોઇ સર્વે પ્રાણીઓએ પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, એ ગરૂડનું પાંખડું ઘણું સુંદર છે, માટે એ સુપર્ણ કેહેવાશે. એવું આશ્ચર્ય જોઇને હજાર આંખોવાળા ઇન્દ્રે આ પક્ષિ કોઇ મોટો છે એમ માનીને તેને કહ્યું કે, હે પક્ષિઓમાં શ્રેષ્ઠ, સર્વથી વધારે એવું તારૂં પરમબળ હું જાણવાને, તેમજ તારી સાથે હમેશના મિત્રપણાને ઇચ્છું છું.

वलंविज्ञातुमिच्छामि यत्तेपरमनुत्तमं ॥
सख्यंचानंतमिच्छामि त्वयासहखगोत्तम ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि आस्तीकपर्वाणि सौपर्णे
गुर्जरभाषायां त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

गरुडउवाच ॥ सख्यंमेस्तुत्वयादेव यथेच्छसिपुरंदर ॥
॥ बलंतुममजानीहि महच्चासह्यमेवच ॥

ગરૂડ કહે છે—હે ઇન્દ્ર, જેમ તું ઇચ્છે છે તેમ મારૂં મિત્રપણું તારી સાથે થાઓ, અને મારૂં બળ કોઇથી પણ સહન નહીં થાય એવું મોટું જાણ. મારા બળની હું સ્તુતિ કરૂં છું, તે યોગ્ય નથી. કારણ પોતાની મેળે પોતાના બળનાં વખાણ કરવાં, અથવા પોતાના ગુણો કહી દેખાડવા એ શ્રેષ્ઠ પુરૂષોને યોગ્ય નથી. તો પણ હે મિત્ર તું મિત્ર જાણીને પૂછે છે ત્યારેજ હું કહુંછું, કેમકે કારણ વગર પોતાનાં વખાણ કરવાં નહીં. મારૂં બળ એટલું જાણ કે, પર્વત, વન, સમુદ્ર અને જળે સહિત આ પૃથ્વી

જેમાં તું પણ રહે છે તેને, તેમજ સ્થાવર જંગમ સહિત સર્વ લોકને પણ હું મારી એક પાંખ ઉપર ઉપાડી શકું. સૂત કહે છે—ગરૂડનાં એવાં વચન સાંભળી, સર્વે લોકોનું કલ્યાણ ઇચ્છનારા ઇન્દ્રે કહ્યું જે બરાબર તું કહે છે તે પ્રમાણે તારે વિષે સંભવે છે. હવેથી મારી સાથે અત્યંત મિત્રપણું તારે રાખવું, ને આ અમૃતનું તને કાંઇ કામ નહીં હોય તો મને પાછું આપી દે, કારણ જેને તું અમૃત આપીશ તે અમને દુઃખ દેશે. ત્યારે ગરૂડે કહ્યું જે, આ અમૃત કાંઇ કામ વાસ્તે હું લઇ જાઉં છું, પણ તે કોઇને પીવા સારૂ આપીશ નહીં; ને હે દેવતાના ઇશ્વર, એ અમૃત હું જે ઠેકાણે મૂકું ત્યાંથી તું હરી જજે. તે સાંભળી ઇન્દ્રે કહ્યું જે, હે પક્ષિઓમાં ઉત્તમ, એવાં તારાં વચન સાંભળી હું ઘણો પ્રસન્ન થયો છું, માટે તારી ઇચ્છા પ્રમાણે મારી પાસેથી વરદાન માગી લે. સૂત કહે છે—ઇન્દ્રનાં વચન સાંભળી ગરૂડે, કદ્રૂના પુત્ર સર્પોએ છળે કરી પોતાની માને દાસી કરી છે, તે યાદ કરીને કહ્યું કે, હે ઈંદ્ર, તારી ઇચ્છા પૂરી કરવા હું સમર્થ છું, ને આ વખતે એવો વરદાન માગું છું કે, મહા બળવાન સર્પો મારા ભક્ષ્ય થાય. 'ઠીક બહુ સારૂં એમ થશે,' એટલું કહી ઇન્દ્રે, દેવ અને યોગીના ઇશ્વર એવા ભગવાન પાસે જઇ, તેઓને સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી; ત્યારે ભગવાને પણ કહ્યું જે ભલે તે પ્રમાણે થાઓ. પછી ઇન્દ્રે ફરી ગરૂડ પાસે આવીને કહ્યું જે, જે ઠેકાણે તું અમૃત મૂકીશ ત્યાંથી હું હરણ કરી જઇશ. તે પછી ગરૂડ અમૃત લઇ પોતાની મા પાસે જલદીથી આવ્યો. ને પ્રસન્ન થઈ બધા સર્પોને તેણે કહ્યું જે, આ તમારે વાસ્તે અમૃત લાવ્યો છું, ને તે દર્ભોની ઉપર મૂકું છું, તે તમે સર્વ નાહી પવિત્ર થઇને પીઓ. હવે મારી માનું દાસીપણું ટાળવા વાસ્તે તમે જે મને કામ કરવા કહ્યું હતું તે મેં કર્યું, માટે હવેથી મારી મા દાસી નથી. ત્યારે ઠીક, એમ કહી સર્પો નાહાવા ગયા; તેટલામાં ઈંદ્ર આવી અમૃત લઇ સ્વર્ગમાં જતો રહ્યો. પછી સર્પો, નાહી જપ કરી પવિત્ર થઇને દર્ભોની ઉપર જ્યાં અમૃત મૂક્યું હતું ત્યાં આવ્યા, તો અમૃત હતું નહીં. ત્યારે તેઓએ જાણ્યું જે, જે પ્રમાણે કપટથી આપણે એની માને દાસી કરી હતી, તે પ્રમાણેજ કપટથી એણે અમૃતનું દાન કર્યું છે. પણ આ અમૃતનું સ્થાન છે એમ જાણી તે દર્ભોને તેઓ ચાટવા લાગ્યા, જેથી તેઓની બે જીભો થઇ ને તે અમૃતના સ્પર્શથી દર્ભો પવિત્ર થયા. પછી

સર્પને ખાનારા, રૂડી કીર્તિવાળા, અને અત્યંત પ્રસન્ન થયેલા તે ગરૂડે, માએ સહિત તે વનમાં ફરીને માને રાજી કરી. આ કથા જે મનુષ્ય નિરંતર બ્રાહ્મણોની સભામાં સાંભળે, અગર પાઠ કરે, તો તે નિશ્ચય મહાત્મા એવા ગરૂડના કિર્તનથી પુણ્યવાન થઇ સ્વર્ગને પામે.

इमांकथांयःशृणुयान्नरःसदा पठेतवाद्विजगणमुख्यसंसदि ॥

असंशयंत्रिदिवमियात्सपुण्यभाङ् महात्मनःपतगपतेःप्रकीर्तनात् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्व्वणि आस्तीकपर्व्वणि सौपर्णे

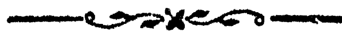
गुर्जरभाषायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः

આ ગરૂડ તથા સર્પો વિષેની કથાથી એટલું સમજવું જે:—

पदंमहत्प्राप्तुमिच्छु र्नीचोनीचतरंव्रजेत ॥

अमृतप्रेप्सवोयाता भुजंगास्ताक्ष्यर्भक्ष्यतां ॥

પારકાનું બૂરૂં કરનારા માણસો જો મોટી પદવી પામવાની ઇચ્છા રાખે છે, તો તેઓને તે મળવાને બદલે પોતાની અસલ પદવી થકી પણ હલકી પદવી મળે છે; જેમ નીચ સર્પો અમૃત પામવા ગયા તો તેને બદલે ગરૂડના ભક્ષ્ય થઇ પડ્યા.

शौनकउवाच ॥ भुजंगमानांशापस्य मात्राचैवसुतेनच ॥
विनतायास्त्वयाप्रोक्तं कारणंसूतनंदन ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, સર્પોને મા થકી ને વિનતાને પુત્ર થકી શાપો થયા, તેનું કારણ તમોએ કહ્યું; ને કદ્રૂ તથા વિનતાને તેઓના સ્વામિ કશ્યપ મુનિએ વરદાન આપ્યું તે, તથા વિનતાના બે પુત્રોનાં નામ પણ તમોએ કહ્યાં પણ હજી સર્પોનાં નામ તમોએ કહ્યાં નથી, માટે અમે મુખ્ય સર્પોનાં નામ સાંભળવા ઇચ્છીએ છીએ.

સૂત કહે છે—સર્પો ઘણા હોવાથી તેઓનાં નામ મેં તમોને કહ્યાં નથી. પણ તમારા કહેવાથી તેઓમાંના મુખ્યોનાં નામ હું કહું છું તે સાંભળો. પ્રથમ શેષ ઉત્પન્ન થયા, પછી વાસુકિ, ઐરાવત, તક્ષક, કર્કોટક, ધનંજય, કાલિય, મણિનાગ, આપૂરણ, પિંજરક, એલાપત્ર, વામન, નીલ,

અનીલ, કલ્માખ, શબલ, આર્યક, ઉગ્રક, કળશપોતક, સુમન, દધિમુખ વિમળ, પિંડક, શંખ, વાલિશિખ, નિષ્ટાનક, હેમગુહ, નહુષ, પિંગલ, બાહ્યકર્ણ, હસ્તિપદ, મુદ્‌ગરપિંડક, કંબળ, અશ્વતર, વૃત, સંવર્તક, પદ્મ, શંખમુખ, કુશ્માંડક, ક્ષેમક, પિંડમક, કરવીર, પુષ્પ, દંષ્ટ્ર, બિલ્વક બિલ્વપાંડુર, મૂષકાદ, કૌરવ્ય, ધૃતરાષ્ટ્ર, શંખપિંડ, વિરજા, સુબાહુ, શાલિપિંડ, હસ્તિપિંડ, પિઠરક, સુમુખ, કૌનપાશન, કુઠર, કુંજર, પ્રભાકર કુમુદ, કુમુદાક્ષ, તિત્તિર, હલિક, કર્દમ, બહુમૂલક, કર્કર, અકર્કર, કુંડોદર, મહોદર, એ સર્વે ઉત્પન્ન થયા હે શૌનક, સર્પોમાં એટલા સર્પો મુખ્ય છે ને તેઓના વંશમાં હજારો લાખો અને કરોડો સર્પો છે, જેની સંખ્યા થઈ શકતી નથી.

बहूनीहसहस्त्राणि प्रयुतान्यर्बुदानिच ॥
अशक्यान्येवसंख्यातुं पन्नगानांतपोधन ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां
सर्पनामकथने पंचत्रिंशोऽध्यायः

शौनकउवाच ॥ आख्याताभुजगास्तात वीर्यवंतोदुरासदाः ॥
शापंतंतेभिविज्ञाय कृतवंतःकिमुत्तरं ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, કોઇથી સહન નહીં થાય એવા પરાક્રમી સર્પો તમોએ કહ્યા, પણ તે સર્પોએ માનો શાપ જાણીને શું કર્યું તે કહો. સૂત કહે છે—પોતાની મા કદ્રૂનો શાપ સાંભળી તે સર્પોમાં મોટા યશવાળો શેષનાગ, પોતાની માતાને મૂકીને વાયુનો આહાર કરતો થકો ગોકર્ણ પુષ્કરારણ્ય, ઇત્યાદિ ક્ષેત્રોમાં ફરીને હિમાળયની તળેટીમાં ગંધમાદન પર્વત પ્રત્યે જઇને, બદરિકાશ્રમમાં ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી, જટા ધારણ કરી અને વનકુલ પેહેરીને, ઉગ્ર તપ કરવા લાગ્યો; જેથી તેનું શરીર અત્યંત ક્ષિણ થઇ ગયું. પછી તેને બ્રહ્માજીએ જોઇને કહ્યું કે, હે શેષ, તું આ ઉગ્ર તપે કરી પ્રજાને તપાવે છે એ ઠીક નહીં, તારે તો પ્રજાનું કલ્યાણ થાય તેમ કરવું; તારા હૃદયની ઇચ્છા હોય તે મારી પાસે કહે. શેષે કહ્યું જે, મારા મંદ બુદ્ધિવાળા ભાઇઓ પરસ્પરે શત્રુની પેઠે અદેખાઇ કરે છે ને વિનતાને દેખી શકતા નથી. વળી મહાત્મા એવા અમારા પિતા કશ્યપના

વરદાનથી અત્યંત બળવાન એવો, અમારો બીજો ભાઇ વિનતાનો પુત્ર ગરૂડ આકાશમાં રેહેનારો છે, તેનો પણ નિરંતર દ્વેષ કરે છે. માટે એવા ભાઇઓની સાથે હું વસવાને ઇચ્છતો નથી, ને હવેથી હું તેઓને જોવા પણ ખુશી નથી, વાસ્તે તપ કરી મારૂં શરીર ત્યાગ કરીશ. પણ હે બ્રહ્માજી, જન્માંતરમાં પણ મને એઓનો સમાગમ ન થાય તેમ કરો. બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે તારા સર્વ ભાઇઓનો અભિપ્રાય હું જાણું છું; માના શાપથકી તારા ભાઇઓને મોટું ભય થયું છે. પણ હે શેષ, એનો નિવારણ મેં પૂર્વેજ કરી રાખ્યો છે, માટે તારે કાંઇ ભાઇઓ વિષે શોક કરવો નહીં. હવે તારી ઇચ્છામાં આવે એવું વરદાન માગ. ધર્મને વિષે આવી તારી બુદ્ધિ જોઇને હું તારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છું, ને એજ પ્રમાણે હમેશ તારી બુદ્ધિ ધર્મને વિષે સ્થિર થાઓ. શેષે કહ્યું જે હે બ્રહ્માજી, હું પણ એજ વરદાન માગું છું જે ધર્મને વિષે, મન જીતવા વિષે અને તપને વિષે, મારી અચળ બુદ્ધિ રહે. બ્રહ્માએ કહ્યું જે, હે શેષ, તારી શાંતિએ કરી હું તારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છું. હવે મારી આજ્ઞાથી પ્રજાના હિત વાળું આ મારૂં વચન તારે માનવું. તે એ કે—પર્વતો, વનો, ગામો અને શેહેરો સહિત આ ચળાયમાન પૃથ્વીને સારી રીતે ગ્રહણ કરી, તું તેની નીચે બેસ, જેથી આ પૃથ્વી અચળ થાય. શેષે કહ્યું જે, હે વરદાન આપનારા જગત્પતિ, તમે જે પ્રમાણે કહો છો તે પ્રમાણે હું પૃથ્વીને ધારણ કરીશ, પણ તે મારા મસ્તક ઉપર તમે મૂકો બ્રહ્માએ કહ્યું કે હે સર્પમાં ઉત્તમ, પૃથ્વીની નીચે તમે જાઓ, એ પૃથ્વી પોતે તમોને જવાનો રસ્તો આપશે; આ પૃથ્વીને તમે ધારણ કરશો તો હું પ્રસન્ન થઇશ. સૂત કહે છે—પછી સર્પ માત્રમાં મોટા અને સમર્થ એવા શેષે, પૃથ્વીએ રસ્તો આપ્યો એટલે તેની નીચે જઇ સમુદ્ર પર્યંત તેને ચોફેરથી ગ્રહણ કરીને પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કરી. ત્યારે બ્રહ્માએ કહ્યું કે, હે સર્પમાં ઉત્તમ, હે શેષ, આ આખી પૃથ્વીને અનંત ફણોવડે ગ્રહણ કરીને તમે એકલાએ ધારણ કરી, માટે તમે પણ ઈંદ્ર અને મારા સરખા દેવ છો, એમ કહી દેવતાઓમાં ઉત્તમ એવા ભગવાન બ્રહ્માજીએ વિનતાના પુત્ર ગરૂડજીને શેષજીની સહાયતામાં આપ્યા. સૂત કહે છે—એ પ્રમાણે પ્રતાપવાન અને અનંત એવા શેષજી, બ્રહ્માની આજ્ઞાથી પૃથ્વીને ધારણ કરી તેની નીચે વસે છે,, એમ કહેવાય છે.

सूतउवाच ॥ अधोभुमौवसत्येवं नागोनंतःप्रतापवान् ॥
धारयन्वसुधामेकः शासनाद्ब्रह्मणोविभुः
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां
शेषवृत्तकथने षट्त्रिंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ मातुःसकाशात्तंशापं श्रुत्वावैपन्नगोत्तमः ॥
वासुकिश्चिंतयामास शापोयंनभवेत्कथं ॥

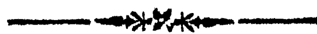
સૂત કહે છે—મા થકી થયેલો શાપ સાંભળીને સર્પોમાં શ્રેષ્ઠ એવા વાસુકિ નાગે, એ શાપ કેમ ન લાગે, તે વિષે વિચાર કરવા માંડ્યો; ને ઐરાવત જેમાં આદિ છે એવા પોતાના ધર્મિષ્ટ ભાઇઓને બોલાવીને કહ્યું કે, હે ભાઇઓ, માયે જે પ્રમાણે શાપ આપ્યો તે તમે જાણો છો, માટે તે શાપ ટાળવા સારૂ કંઇ યત્ન કરવાનો આપણે વિચાર કરીએ. કારણ સર્વે શાપ ટાળવાનો ઉપાય છે, પણ માએ આપેલા શાપ ટાળવાનો ઉપાય ક્યાંઈ પણ દેખાતો નથી. વળી એ શાપ સત્ય લોકના પતિ બ્રહ્માજીની સમક્ષ માએ આપ્યો, તે સાંભળી મારૂં હૃદય કંપે છે; ને તે અનંત એવા બ્રહ્માજીએ તેને શાપ આપતાં વારી પણ નહીં, તેથી આપણ સર્વેનો નાશ પાસે આવ્યો, એમ મને લાગે છે. માટે સર્વે સર્પોનું કલ્યાણ થાય, તેમ સર્પયજ્ઞની પેહેલાં આપણી મુક્તિનો ઉપાય, આપણે વિચાર કરી શોધી કાહાડીએ; જેમ પૂર્વે નાશ પામેલા અગ્નિને દેવતાઓએ મંત્રે કરી શોધી કહાડ્યો હતો. હવે જનમેજય રાજાનો યજ્ઞ ન થાય, ને સર્પોનો નાશ થતો અટકે, તેમ આપણે કરવું. સૂત કેહે છે—તે વાતને સ્વિકારી સર્પો સર્વે એકમત થયા, ને પછી પોતપોતાના વિચારો જણાવવા લાગ્યા. તેમાં કેટલાક બોલ્યા જે આપણે બ્રાહ્મણો થઇ જનમેજય રાજા પાસે જઇને માગીએ જે, તમારો યજ્ઞ ન થાય. ત્યારે કેટલાક પંડિતાઇનું અભિમાન રાખનારાઓએ કહ્યું જે, આપણે જનમેજય રાજા પાસે જઇ તેના મંત્રિયો થઇએ, જેથી સર્વે કામોના ઠરાવ વિષે તે આપણને પૂછશે; ત્યારે આપણે યજ્ઞની બાબતમાં કેહેવું જે, યજ્ઞ કરવામાં ઘણા દોષ છે, ને તેથી આ લોક ને પરલોક બેઉ બગડે છે; એવાં કારણ બતાવી જેમ યજ્ઞ

ન થાય તેમ કરીએ. અથવા સર્પયજ્ઞની ક્રિયા કરાવનાર જે ઉપાધ્યો અને બીજા ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો હોય, તે સર્વેને આપણે જઈ કરડીએ, એટલે તે સર્વના મરણ પામવાથી યજ્ઞ અટકી પડે ને આપણું કામ થઇ જાય. તે સાંભળી કેટલાક ધર્માત્મા અને દયાળુ સર્પો કેહેવા લાગ્યા જે, એ તમારૂં અજ્ઞાન છે, કારણ બ્રહ્મહત્યા કરવી યોગ્ય નથી. આપત્કાળને વિષે શાંતિ રાખીને નિષ્પાપ હોય એવા ઉપાય કરવા, પણ ઉત્તરોત્તર જેમાં અધર્મ છે એવા ઉપાય કરવા નહીં; કારણ તેમ કર્યાથી આખા જગતનો ક્ષય થાય છે. વળી કેટલાક બોલ્યા જે, યજ્ઞના વધેલા અગ્નિને વિજળિએ સહિત મેઘ થઇને આપણે ઠારી નાખીએ. કેટલાકોએ કહ્યું જે, યજ્ઞના સ્રુવાદિ પુત્રો આપણે હરી જઇએ, અથવા યજ્ઞમાં જઈ હજારો મનુષ્યને કરડીએ, અથવા તૈયાર કરેલું જે ખાવાનું અન્ન હોય, તેમાં આપણાં મૂત્ર અને વિષ્ટા નાખીને તે ખરાબ કરી નાખીએ, જેથી યજ્ઞમાં વિઘ્ન પડવાથી આપણું ભય ટળી જશે. એટલે કેટલાક બોલ્યા જે આપણે બ્રાહ્મણનું રૂપ લઇ તે યજ્ઞના ઋત્વિજો થઇ તે યજ્ઞમાં હરકત થાય તેમ કરીએ. ત્યારે બીજાઓએ કહ્યું જે, જ્યારે એ જનમેજય રાજા જળમાં સ્નાન કરવા આવે, ત્યારે તેને આપણે ઘેર લાવીને બાંધી મૂકીએ, એટલે યજ્ઞ થશે નહીં. એટલામાં પંડિતાઈની શેખાઇ રાખનારા કેટલાક બોલી ઉઠ્યા જે, તે રાજાને આપણે ઘેર લાવીને કરડીએ, એટલે આપણા અનર્થનું મૂળજ કપાઇ જાય. એમ પોતપોતાના વિચારો જણાવીને સર્પોએ વાસુકિને કહ્યું જે, હે ભાઇ અમારા સર્વના વિચારો અમે તમોને કહ્યા, તેમાંથી જે તમોને યોગ્ય ભાસે તે પ્રમાણે તમે તત્કાળ કરો. એમ કહી સર્વે ચૂપ થઇ ગયા. ત્યારે વાસુકિએ વિચાર કરીને સર્વેને કહ્યું કે, હે સર્પો આ તમારા વિચારો પ્રમાણે ચાલવાની મારી બુદ્ધિ થતી નથી માત્ર મહાત્મા કશ્યપનું પ્રસન્ન થવું તેજ આપણા સર્વનું કલ્યાણ છે એમ હું માનું છું. જેમ તમારૂં હિત થાય તેમ મારે કરવું, કારણ સારા નરસાનો નિમિત્ત હું છું તેથી એ વિષે મને ઘણીજ કાળજી રેહે છે.

मयाहीदंविधातव्यं भवतांयद्धितंभवेत् ॥
अनेनाहंभृशंतप्ये गुणदोषौमदाश्रयौ ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि अस्तीकपर्वणि वासुक्यादिमंत्रणे
गुंजरभाषायां सप्तत्रिंशोऽध्यायः

આ અધ્યાયની કથાથી વ્યાસજીએ એવી સૂચના કરી જે, મનુષ્યો-એ હરકોઈ મોટું કામ આરંભવું હોય તો, તે પ્રથમ વિચાર કરી એક-મત થઇને આરંભવું.

सूतउवाच ॥ सर्पाणांतुवचः श्रुत्वा सर्वेषामितिचेतिच ॥
॥ वासुकेश्चवचःश्रुत्वा एलापत्रोब्रवीदिदं ॥

સૂત કહે છે—સર્વે સર્પોનાં તથા વાસુકિનાં એવાં વચન સાંભળીને એલાપત્ર નાગના સર્પે આ પ્રમાણે કહ્યું જે, હે ભાઇઓ, તે યજ્ઞ પણ થશે. ને જે રાજા થકી આપણને ભય છે, તે રાજા પણ એવો નહીં થાય કે જેને આપણે પરાભવ પમાડી શકશું. જેમ દૈવથી હણાયલો પુરૂષ દૈવનોજ આશ્રય કરે છે, તેમ આપણી ઉપર પણ આ ભય દૈવથીજ આ-વ્યું છે, માટે આપણે પણ દૈવનોજ આશ્રય રાખવો. ને હવે હું કહુંછું તે શ્રવણ કરો. જે વખતે માએ શાપ આપ્યો તે વખતે ભયથી હું તેના ખોળામાં બેઠો હતો, ત્યાં મેં દેવતાઓને બ્રહ્માજી પાસે આ પ્રમાણે બો-લતા સાંભળ્યા જે, અહો! સ્ત્રીઓ અતિ તીક્ષ્ણ સ્વભાવવાળી છે! હે દેવના દેવ બ્રહ્માજી, તીક્ષ્ણ સ્વરૂપવાળી કદ્રૂ વિના પોતાના પ્રિય પુત્રોને કોણ શાપ આપે? વળી તમે તેને શાપ આપતાં વારવાને બદલે કહ્યું કે, "ભલે તેં શાપ આપ્યો," તેનું કારણ શું? તે અમે જાણવાને ઇચ્છીએ છીએ. ત્યારે બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે, તીક્ષ્ણ અને ભયંકર રૂપવાળા તેમજ અત્યંત વિષથી ભરેલા એવા ઘણા સર્પો છે, માટે પ્રજાના હિત વાસ્તે મેં તને શાપ આપતાં વારી નહીં, કારણ કે એવા તુચ્છ, પાપી અને ખરાબ આચરણવાળા સર્પો જનમેજય રાજાના યજ્ઞમાં નાશ પામશે, પણ ધર્માચ-રણ પાળનારા સર્પો નાશ પામશે નહીં. હે દેવતાઓ, તે વખત આવશે ત્યારે ધર્મિષ્ટ સર્પો કેમ મૂકાશે તે તમને કહું તે સાંભળો. યાયાવર બ્રાહ્મ-ણના કુળમાં બુદ્ધિમાન્, તપસ્વિ અને જીતેંદ્રિય એવા જરત્કારૂ નામે ઋ-ષિ થશે, તેનો આસ્તીક નામે પુત્ર થશે, તે જનમેજય રાજાનો યજ્ઞ બંધ કરાવશે, એટલે ધર્માચરણ પાળનારા સર્પો બચી જશે. તે સાંભળી દેવ-તાઓએ ફરી પૂછ્યું જે, તે મહાતપસ્વિ જરત્કારૂ બ્રાહ્મણ, મહાત્મા એવા આસ્તીકને કોને વિષે ઉત્પન્ન કરશે? બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે, પોતાનાજ

સરખા નામવાળી જરત્કારૂ નામે વાસુકિની બેન છે, તેને સ્ત્રી કરીને તેના વિષે તે પરાક્રમી આસ્તીક પુત્રને ઉત્પન્ન કરશે, એમ કહી બ્રહ્માજી સ્વર્ગમાં ગયા. હે વાસુકિ, બ્રહ્માજી થકી જે પ્રમાણે મેં સાંભળ્યું છે, તે પ્રમાણે કરવું મને ઠીક લાગે છે; માટે જરત્કારૂ નામે તારી બેન છે, તેને રૂડા વ્રતવાળા અને ભિક્ષાની પેંઠે માગનાર જરત્કારૂ ઋષિને, સર્પોના ભયની શાંતિ વાસ્તે તારે આપવી. એજ મેં આપણો મોક્ષ સાંભળ્યો છે.

भैक्षवद्भिक्षमाणाय नागानांभयशांतये ॥
ऋषयेसुव्रतायैना मेषमोक्षःश्रुतोमया ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि एलापत्रवाक्ये गुर्जरभाषायां अष्टत्रिंशोऽध्यायः

આ અધ્યાયનું તાત્પર્ય એટલું છે કે, પ્રાણિઓને દુઃખ દેનારા અને આડે રસ્તે ચાલનારા એવા પાપિષ્ટ પુત્રોને મા પણ હણે છે, ત્યારે બીજા હણે તેમાં શું? માટે આડે રસ્તે ચાલનારાઓને દંડ આપવો એ પુણ્યરૂપ છે.

सूतउवाच ॥ एलापत्रवचःश्रुत्वा तेनागाद्विजसत्तम ॥
सर्वेप्रहृष्टमनसः साधुसाध्वित्यथाब्रुवन् ॥

સૂત કહેજે—હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, એલાપત્રનાં વચન સાંભળી પ્રસન્ન થઇને સર્વે સર્પો ઘણું સારૂં, એમ કહેવા લાગ્યા. પછી વાસુકિ નાગ, પોતાની બેન જરત્કારૂને તે ઋષિ વાસ્તે સાચવી રાખીને, પ્રસન્ન થઈ એલાપત્રે કહેલી વાતનો નિશ્ચય કરવા સારૂ દેવતાઓની સાથે બ્રહ્માજી પાસે ગયો. ત્યાં દેવતાઓએ બ્રહ્માજીને કહ્યું જે, હે બ્રહ્માજી, જ્ઞાતિનું કલ્યાણ ઇચ્છનારો આ વાસુકિ નાગ, માના શાપથકી બીહીને અત્યંત તપે છે, માટે એના મનનું દુઃખ ટાળવાને તમે લાયક છો. વળી એ વાસુકિ હમેશ અમોને અનુકૂળ રેહેછે, વાસ્તે પ્રસન્ન થઇને એના મનનો તાપ શમાવો. બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે મેં પૂર્વેજ એ વિષે નિશ્ચય કરીને જે કહેલું છે, તે એલાપત્ર થકી એણે સાંભળ્યું છે. માટે વખતસર વાસુકિએ તે પ્રમાણે કરવું, જેથી પાપી નાગો બળી જશે ને ધર્મિષ્ટ નાગોનો બચાવ થશે.

તે ઉગ્ર તપવાળો જરત્કારૂ બ્રાહ્મણ હાલ ઉત્પન્ન થઇ ચૂકયો છે, તેને વાસુકિ નાગે પોતાની બેન આપવી. હે દેવતાઓ, એલાપત્ર સર્પે જે વચન કહ્યું છે, તેજ સર્પોનું હિતરૂપ છે, બીજા પ્રકારે સર્પોનું હિત થાય તેમ નથી. સૂત કેહે છે—એ પ્રમાણે શાપથી મોહ પામેલા સર્પના રાજા વાસુકિએ, બ્રહ્માજીનાં વચન સાંભળીને જરત્કારૂ ઋષિને પોતાની બેન આપવી, એવો નિશ્ચય કરીને કેટલાક સર્પોને પોતાની બેનને સાચવવા રાખ્યા, ને તેઓને કહ્યું કે, જરત્કારૂ બ્રાહ્મણ જ્યારે વરવાની ઇચ્છા કરે, ત્યારે મને જલદીથી આવીને કેહેવું જેથી આપણું કલ્યાણ થશે.

जरत्कारुर्यदाभार्या मिच्छेद्वरयितुंप्रभुः ॥
शीघ्रमेत्यतदाख्येयं तन्नःश्रेयोभीवष्यति ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि आस्तीकपर्वाणि जरत्कार्वन्वेपणे
गुर्जरभाषायां एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः

शौनकउवाच ॥ जरत्कारुरितिख्यातो यस्त्वयासूतनंदन ॥
॥ इच्छामितदहंश्रोतु रुषेस्तस्यमहात्मनः ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, તમોએ તે મહાત્મા ઋષિનું નામ જરત્કારૂ કહ્યું, પણ એ ઋષિનું એવું નામ કેમ પડ્યું, તે સાંભળવા ઇચ્છું છું; માટે જરત્કારૂ શબ્દનો અર્થ યથાર્થ કેહેવાને તમે લાયક છો. સૂત કેહે છે જરા એટલે ક્ષય અને કારૂ એટલે ઉન્મત્તપણું એટલે એ ઋષિએ પોતાના શરીરનું ઉન્મત્તપણું ઉગ્ર તપે કરી ધીરે ધીરે ક્ષય કરી નાખ્યું, તેથી એનું જરત્કારૂ એવું નામ પડ્યું. તેમજ વાસુકિની બેને પણ પોતાનું શરીર તપે કરી દુર્બળ કરી નાખ્યું હતું, તેથી તેનું નામ પણ જરત્કારૂ પડ્યું. સૂતનાં એવાં વચન સાંભળી શૌનક ઋષિએ હસીને કહ્યું જે, હે સૂત, સરખી અવસ્થા અને સરખા રૂપવાળાનોજ વિવાહ યોગ્ય કેહેવાય છે. હવે એ જરત્કારૂના નામ વિષે તમે કહ્યું તે મેં જાણ્યું, પણ તેનો પુત્ર આસ્તીક કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો તે હું જાણવા ઇચ્છું છું. સૂત કહે છે—હે શૌનક, તમોએ આસ્તીકની વાત પૂછી, પણ

જનમેજય રાજાએ સર્પયજ્ઞ શું કરવા કર્યો, તેનું કારણ વિસ્તારથી કહેવા વાસ્તે હાલ હું તમોને પરિક્ષિત રાજાની વાત કહું તે સાંભળો. કુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા, મહાબાહુ, અને યુદ્ધની વખતે ધનુષ ધરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, જાણે બીજા પાંડુરાજાજ હોયની, એવા પરિક્ષિત રાજાને મૃગયા કરવા વાસ્તે વારંવાર વનમાં જવાની ટેવ હતી. કોઇ સમય તે રાજા, વનમાં જઈને કેટલાક મૃગો, વરાહો, જરખો, પાડાઓ અને બીજા પણ વિવિધ પ્રકારના વનના પ્રાણિયોને વિંધતો થકો તે વનમાં ફરતો હતો. તેટલામાં એક મૃગની ઉપર તેની નજર પડવાથી, બાણેકરી તેણે તે મૃગને વિંધ્યો, ને મહાદેવજી જેમ યજ્ઞના મૃગને વિંધીને, હાથમાં ધનુષ લઇ તેને ખોળવા વાસ્તે તેની પછવાડે ગયા હતા, તેમ તે પણ વિંધેલા મૃગને જોવા માટે તેની પછવાડે ઘાટા વનમાં ગયો. પણ તે મૃગ કયાંય જોવામાં આવ્યો નહીં, તેથી તે રાજા તેની શોધમાં તે વનની અંદર ઘણેજ છેટે નીકળી ગયો. પછી ત્યાં ફરતાં ફરતાં થાકી ગયેલા અને તૃષાથી પીડાયલા તે રાજાએ કોઇ સમીક નામના ઋષિને દીઠા, જે ઋષિ ગાયોના સ્થાનને વિષે બેઠેલા હતા; અને ગાયોને ધાવતી વખતે વાછડાઓના મુખમાંથી જે ફીણ નીકળે તેજ ખાનારા, તેમજ તીક્ષ્ણ વ્રત પાળનારા હતા તેની પાસે ઉતાવળથી જઇ, ધનુષ હાથમાં લઇ તે રાજાએ તેને પૂછયું જે, હે બ્રાહ્મણ, હું અભિમન્યુનો પુત્ર પરિક્ષિત રાજા છું. મેં વિંધ્યો એવો મૃગ નાસી ગયો છે, તેને તમોએ કયાંય જોયો? એ રાજાના પ્રશ્નનો ઉત્તર તે મુનિએ કંઇ આપ્યો નહીં, કારણ તે મૌનવ્રત ધારણ કરી બેઠેલા હતા. તેથી તે પરિક્ષિતે અતિ ક્રોધ ચડાવી, એક મૂએલા સર્પને, ધનુષના છેડાએ કરી ઉપાડીને તે મુનિના ખભા ઉપર નાખ્યો, પણ તે મુનિ કાંઇ સારૂં નરસું બોલ્યો નહીં. ત્યારે તે મુનિએ દૃઢ સમાધિ ધારણ કરી છે, એમ જાણી તે રાજા ક્રોધ મૂકી ખેદ પામતો થકો પોતાના શહેરમાં ગયો; ને તે ક્ષમાવાન અને સ્વધર્મમાં તત્પર એવા મહામુનિ, તે પરિક્ષિત રાજાએ પોતાનો તિરસ્કાર કર્યો તો પણ, તેનો પ્રતીકાર કરવાને બદલે એમને એમ બેસી રહ્યા, એ પ્રમાણે રાજામાં સિંહરૂપ અને ભરતકુળમાં શ્રેષ્ઠ એવો પરિક્ષિત રાજા તે ઋષિને દંભી જાણી તેનો તિરસ્કાર કરીને હસ્તિનાપુરમાં ગયો. એટલામાં તે શમીક મુનિનો મોટા તપવાળો અને મહા ક્રોધી શૃંગી નામે પુત્ર, ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી સર્વ પ્રાણિના કલ્યાણ કરતા

બ્રહ્માજીનું ઉપસ્થાન કરી, તેઓની આજ્ઞાથી થોડાક કાળમાંજ પોતાને ઘેર આવેલો હતો; તે કોઇ ઋષિના પુત્ર કૃશ નામના પોતાના મિત્રની સાથે રમતો હતો. તેને તે મિત્રે હસતાં હસતાં કહ્યું જે, હે શૃંગી, તું ગર્વ મૂકી દે, કારણ તારા પિતાએ મરી ગયેલા સર્પને ખભા ઉપર રાખ્યો છે! હવેથી કોઈ વખતે ઋષિના છોકરાઓ માંહોમાંહે એમ કહે જે, અમે બ્રહ્મવેત્તા, તપસ્વિ અને સિદ્ધ છીએ, તે વખતે તારે કાંઇ બોલવું નહીં, કારણ તારૂં પુરૂષાતન હવે કયાં રહ્યું? ને એવી અહંકારની વાણી પણ કયાં રહી? કેમકે તારા પિતાને તું સર્પનો શબ ધારણ કરેલો જોઇશ! હે મુનિમાં શ્રેષ્ઠ, તારા પિતાનો તિરસ્કાર થયો, તેમાં તેનો અપરાધ નથી; ને તે તિરસ્કારથી મારા પિતાનો તિરસ્કાર થયો હોય ને હું દુઃખ પામું, તેમ હું અત્યંત દુઃખ પામ્યો છું.

पित्राच्चतवतत्कर्म नानुरूपमिवात्मनः ॥
कृतंमुनिजनश्रेष्ठ येनाहंभृशदुःखितः

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि परीक्षिदुपाख्याने
गुर्जरभाषायां चत्वारिंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ एवमुक्तःसतेजस्वी शृंगीकोपसमन्वितः ॥
मृतधारंगुरुंश्रुत्वा पर्यतप्यतमन्युना ॥

સૂત કેહે છે—પોતાના પિતાએ મરી ગયેલો સર્પ ધારણ કરેલો છે, એ વાત સાંભળીને ક્રોધથી ભરેલા તે તેજસ્વિ શૃંગીએ, અતિ તપાયમાન થઇ તે કૃશને પૂછ્યું જે, હે કૃશ, મારા પિતાના ખભા ઉપર મરી ગયેલો સર્પ કોણે નાખ્યો? કૃશે કહ્યું કે, મૃગયા કરવા ગયેલા પરિક્ષિત રાજાએ નાખ્યો. શૃંગી બોલ્યો જે, તે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા રાજાનો મારા પિતાએ શો અપરાધ કર્યો હતો? તે મને યથાર્થ કેહે, ને પછી મારા તપનું બળ જો. કૃશે કહ્યું કે, અભિમન્યુનો પુત્ર પરિક્ષિત રાજા મૃગયા કરવા વનમાં ગયો હતો ત્યાં કોઇ ઉતાવળી ગતિવાળા મૃગને બાણે કરી વિંધીને, તેની પછવાડે પોતે એકલો ગયો; પણ તે મોટા વનમાં તે મૃગ તેના જોવામાં આવ્યો નહીં. ત્યારે ભૂખ અને તૃષાના શ્રમથી આતુર થઇને

તે રાજાએ, ત્યાં મૌનવ્રત ધારણ કરી બેઠેલા તારા પિતાને વારંવાર તે મૃગ વિષે પૂછ્યું, તેનો ઉત્તર તારા પિતાએ કંઇ આપ્યો નહીં, તેથી ક્રોધ ચડાવી તેણે એક મરી ગયેલા સર્પને, પોતાના ધનુષના છેડાએ કરી તારા પિતાના ખભા ઉપર નાખ્યો. તો પણ હે શૃંગી, તારા પિતા કાંઇ બોલ્યા નહીં, ને તે રાજા પોતાના હસ્તિનાપૂર શેહેરમાં ગયો. સૂત કહે છે—તે ઋષિના પુત્ર કૃશ થકી સર્વે હકીક્ત સાંભળીને, શમીક ઋષિના પુત્ર શૃંગીએ ક્રોધથી લાલ નેત્ર કરીને, જળનું આચમન કરી તે, રાજાને શાપ આપ્યો જે, જે પાપી રાજાએ મૌનવ્રત ધારણ કરી બેઠેલા મારા વૃદ્ધ પિતાના ખભા ઉપર મરી ગએલો સર્પ નાખ્યો છે, તે પાપી રાજાને મારા વચનના બળથી પ્રેર્યો થકો, અત્યંત વિષવાળો સર્પનો રાજા તક્ષક નાગ, આજથી સાતમે દિવસે યમલોકમાં મોકલશે. એ પ્રમાણે અતિ ક્રોધથી શાપ આપીને તે શૃંગી પોતાના પિતા પાસે આવ્યો ત્યાં તેના ખભા ઉપર મૂવેલા સર્પને જોઇ તેની આંખમાંથી અશ્રુ પડ્યાં, ને ફરી તેને અતિ ક્રોધ ચડ્યો. તેથી તેણે પોતાના પિતાને કહ્યું કે, હે પિતા, એ દુરાત્મા પરિક્ષિત રાજાએ તમારો આવી રીતે તિરસ્કાર કર્યો, તે સાંભળી મેં તેને શાપ આપ્યો છે, જે કુરૂકુળમાં અધમ એવા એ પાપીને આજથી સાતમે દિવસે સર્પનો રાજા તક્ષક નાગ યમ લોકમાં મોકલશે. પોતાના ક્રોધી પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી શમીક ઋષિ બોલ્યા જે, હે પુત્ર, તેં જે કહ્યું તેમાં હું ખુશી થયો નથી, કારણ તપસ્વિને એમ કરવું ઘટતું નથી. એ રાજાના દેશમાં આપણે રહીએ છીએ, ને તે ન્યાયથી આપણી રક્ષા કરે છે, માટે તેનો અપરાધ હું ગણુતો નથી. હે પુત્ર, ક્ષમા રાખવી એજ આપણો ધર્મ છે, ને તે જો મૂકીએ તો આપણને દુઃખ થાય છે. કેમકે આપણું રક્ષણ કરનાર રાજા જો નાશ પામશે, તો આપણને મોટી પીડા થશે, ને સુખે કરી આપણાથી ધર્મ પળાશે નહીં; એમ જાણી રાજાનો અપરાધ તો ક્ષમા કરવો જોઇએ. એ પરિક્ષિત રાજા ઘણું કરીને એના પ્રપિતામહ પાંડુ રાજાની પેઠે આપણી રક્ષા કરે છે, કારણ પ્રજાની રક્ષા કરવી, એજ રાજાનો ધર્મ છે, એવું એ રાજા જાણે છે. હે પુત્ર, તે રાજા ભૂખ્યો અને થાકી ગયેલો હોવાથી, આ કામ તેણે અજાણમાં કર્યું હશે, એમ હું માનું છું. એવા રાજા વગરનો દેશ થશે તો ચોરાદિકની કેટલીક પીડા થઇ પડશે; ત્યારે તેઓને દંડ કો-

થી આપી શકશે ? ને તેઓના ભયથી ખેદ પામેલી પ્રજા ધર્મ અને ક્રિયા કેવી રીતે પાળી શકશે ? રાજાઓ પ્રજાને ધર્મ પળાવે છે, જેથી પ્રજા સ્વર્ગને પામે છે. રાજાઓ યજ્ઞ કરે છે જેથી દેવતાઓ પ્રસન્ન થઇને વર્ષાદ વર્ષાવે છે, જેથી ઔષધિયો ઉત્પન્ન થાય છે, ને તેથી પ્રજા સુખને પામે છે. પ્રજાનું પોષણ કરનાર રાજાને વેદ ભણેલા દશ બ્રાહ્મણ સરખો જાણવો, એમ મનુએ કહ્યું છે. હે પુત્ર, બાળકપણાથી ઉતાવળ કરી આ ખરાબ કર્મ તેં શું કરવા કર્યું ? કારણ આપણા થકી એ રાજાને શાપ થવો મુદલ યોગ્ય નથી.

कस्मादिदंत्वयाबाल्यात् सहसादुष्कृतंकृतं ॥

नह्यर्हतिनृपःशाप मस्मत्तःपुत्रसर्वथा ॥

इति श्रीमहाभारते अदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि परीक्षिच्छापे

गुर्जरभाषायां एकचत्वारिंशोऽध्यायः

शृंग्युवाच ॥ यद्येतत्साहसंतात यदिवादुष्कृतंकृतं ॥

प्रियंवाप्यप्रियंवाते वागुक्तानमृषाभवेत् ॥

શૃંગીએ કહ્યું જે, હે પિતા, આ મારૂં કરેલું કર્મ તમે ઉતાવળું અને ખરાબ માનો, અગર તમોને એ પ્રિય હોય વા અપ્રિય હોય, તો પણ મારી કહેલી વાણી મિથ્યા થશે નહીં. કારણ હસતાં હસતાં પણ હું બોલું છું તે ખોટું થતું નથી, તો આ આપેલો શાપ કેમ ખોટો થાય ? શમીકે કહ્યું જે, હે પુત્ર, તું ઉગ્ર સ્વભાવવાળો અને સાચી વાણીવાળો છે, તેથી તારૂં કહેલું મિથ્યા નહીં થાય, એમ હું જાણું છું; તો પણ તને કહું છું. કારણ પુત્ર ઉમરમાં આવ્યો હોય, તોપણ પિતાએ નિરંતર તેને શિખામણ આપવી જોઇએ, જેથી તે પુત્ર ગુણવાન થઇને મોટા યશને પામે. હે ધર્મ પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તું તો હજી બાળક છતે મોટું તપ કરી સિદ્ધ થએલો છે, તેથી તને મહાત્મા યોગિયોની પેઠે અતિ ક્રોધ રહે છે; તે હું જાણું છું તો પણ, આ તારા વિષે અવિવેક અને સાહસપણું જોઇને, તું પુત્ર છે, માટે તને ઉપદેશ કરવા હું યોગ્યછું. હવે તું શાંતિ રાખીને વનના ફળોનો આહાર કરતો થકો ક્રોધને મૂકીને વનમાં ફર, જેથી તારો ધર્મ

નાશ પામશે નહીં. કારણ પરલોક વાસ્તે યત્ન કરનારા પુરૂષોનો ધર્મ ક્રોધથી નાશ પામે છે, ને તેથી તેઓને ધારેલી ગતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. માટે પરલોકમાં કલ્યાણ ઇચ્છનારા પુરૂષોએ ક્ષમા રાખવી, એમાંજ તેઓનું હિત છે. આ લોક ને પરલોક બેઉ ક્ષમાવાનનાજ સુધરે છે. માટે ક્ષમા રાખીને ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી તું નિરંતર વનમાં ફર, જેથી બ્રહ્મલોકને પામીશ. હવે હું તો શાંતિ રાખીને જેટલું મારાથી બનશે તેટલું કરીશ, ને તે રાજાને એવો સંદેશો કેહેવરાવીશ જે, ક્રોધી અને થોડી બુદ્ધિવાળા મારા પુત્રે, તારા થકી મારો તિરસ્કાર થયેલો સાંભળીને તને આ રીતે શાપ આપ્યો છે. સૂત કહે છે—પછી દયાળુ અને મહાત્મા તે શમીક ઋષિએ, પોતાના રૂડા સ્વભાવવાળા ગૌરમુખ નામે શિષ્યને, તે શાપની હકીકત કહીને હસ્તિનાપૂરમાં પરિક્ષિત રાજા પાસે મોકલ્યો. ત્યાં જઈ તે શિષ્ય દ્વારપાલની મારફતે તે રાજાની આજ્ઞા લઈ તેની પાસે ગયો, ત્યારે રાજાએ તેનો સત્કાર કર્યો. પછી સ્હેજ વિસામો લઇને તે શિષ્યે, પોતાના ગુરૂ શમીકે જે પ્રમાણે કેહેવરાવ્યું હતું, તે પ્રમાણે યથાર્થ તે રાજાને તેના મંત્રિયોની સમક્ષ કહી સંભળાવ્યું; જે હે રાજા, તમારા દેશમાં પરમ ધર્મિષ્ટ અને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર એવા મોટા તપસ્વિ શમીક નામે ઋષિ છે, તે મૌનવ્રત ધારણ કરી બેઠેલા હતા, ત્યાં તમોએ ધનુષના છેડાએ કરી એક મરી ગયેલા સર્પને તેના ખભા ઉપર નાખ્યો. તે તમારૂં કર્મ તે ઋષિ તો ક્ષમા કરી ગયા, પણ તેના પુત્રે સહન કર્યું નહીં, ને પોતાના પિતાની અજાણમાં તમોને શાપ આપ્યો છે, જે આજથી સાતમે દિવસે તક્ષક નાગ થકી તમારૂં મરણ થશે. માટે તે થકી તમારાથી જેટલી રક્ષા થાય તેટલી કરો, એમ વારંવાર શમીક ઋષિએ કેહેવરાવ્યું છે, કારણ તેના પુત્રનું વચન કોઈથી ખોટું થાય તેમ નથી. તે ઋષિ પોતાના ક્રોધી પુત્રને નિયમમાં રાખવા સમર્થ નથી. તેથી તેણે તમારા હિત વાસ્તે મને તમારી પાસે મોકલ્યો છે. ગૌરમુખનાં એવાં ભયંકર વચન સાંભળી, તે કુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો અને દેવતાની ઉપમા અપાય એવો રાજા, મૌનવ્રત ધારણ કરેલા મુનિનો મેં અપરાધ કર્યો, એમ વિચારી અત્યંત ખેદ પામવા લાગ્યો; ને તેનો અપરાધ કર્યો છે તો પણ તેની પોતા ઉપર એવી દયા જોઇને પોતાનું મરણ સાંભળ્યું તેનું દુઃખ મનમાં ન ધરતાં, તે અપરાધ કર્યાનો ઘણો શોક કરવા લાગ્યો. પછી ગૌરમુખને રજા આપીને કહ્યું જે, શમીક

ઋષિ મારી ઉપર એવીજ દયા કરતા રેહે. હવે તે ગૌરમુખ ગયો એટલે તે ખેદ યુક્ત રાજાએ, પોતાના મંત્રિઓ સાથે વિચાર કરીને, એક થાંભલા ઉપર ચોફેરથી બંદોબસ્તવાળો એક મેહેલ રચાવ્યો, ને તેમાં આષધો સહિત કેટલાક વૈદ્યો, તથા કેટલાક મંત્ર જાણનારા બ્રાહ્મણોને પોતાની રક્ષા વાસ્તે રાખ્યા; ને પોતે પોતાના કારભારીઓ સહિત તે મેહેલમાં બેસીને રાજ્યદારભાર ચલાવવા લાગ્યા; જ્યાં કોઇનો તો શું પણ વાયુનો પણ સંચાર થઇ શકતો નહીં. પછી સાતમે દિવસે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ અને વિદ્વાન્ એવો કાસ્યપ બ્રાહ્મણ, પરિક્ષિત રાજાને તક્ષક નાગ કરડશે એવું સાંભળીને, "તેનું વિષ ઉતારી હું તેને જીવતો કરીશ તો મને ધન મળશે, ને ધર્મ પણ થશે," એમ વિચારી એકાગ્ર મને કરી, તે પરિક્ષિત રાજા પાસે આવતો હતો. તેને રસ્તામાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનારૂપે તક્ષક નાગ મળ્યો, ને તેને પૂછ્યું કે, હે બ્રાહ્મણ, તું ઉતાવળથી ક્યાં જાય છે? ને શું કરવાનો વિચાર છે? કાસ્યપ બોલ્યો જે, શત્રુને દંડ દેનારા અને કુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા પરિક્ષિત રાજાને, સર્પમાં શ્રેષ્ઠ એવો તક્ષક નાગ આજે કરડશે, ત્યારે તે પાંડવના કુળને વધારનારા ઘણા પરાક્રમી રાજાનું ઝેર ઉતારી, તેને જીવતો કરવા સારૂં હું જાઉં છું. તે સાંભળી તક્ષક બોલ્યો જે, હે બ્રાહ્મણ, તે તક્ષકનાગ હું પોતેજ છું, ને હુંજ તે રાજાને કરડીશ; માટે તું પાછો જા, કારણ મારા દશેલાને નિર્વિષ કરવાને કોઇ પણ સમર્થ નથી. ત્યારે કાસ્યપે કહ્યું જે, હે તક્ષક, તારા દશેલા તે રાજાની પાસે જઇ હું તેને નિર્વિષ કરીશ એવી વિદ્યાવાળી અને બળવાન મારી બુદ્ધિ છે.

अहंतंनृपतिंगत्वा त्वयादष्टमपज्वरं ॥
करिष्यामीतिमेबुद्धि विद्याबलसमन्विता ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि काश्यपागमने
गुर्जरभाषायां द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

तक्षकउवाच ॥ यदिदष्टंमयाहित्वं शक्तःकिंचिच्चिकित्सतुं ॥
ततोवृक्षंमयादष्ट मिमंजीवयकाश्यप ॥

તક્ષક કેહે છે—હે કાશ્યપ, જો મારા દશેલાને નિર્વિષ કરવાને તું કંઈ પણ સમર્થ હોય તો, હું આ વૃક્ષને દશું, તેને તું જીવતો કર અને તારા મંત્રનું પરમબળ મને દેખાડ; તારા દેખતાંજ આ વડને દશીને હું બાળી નાખું છું. કાસ્યપ બોલ્યો જે હે નાગેંદ્ર, ઠીક તારી મરજી હોય તો તું આ ઝાડને દશ, તેને હું જીવતો કરીશ. સૂત કેહે છે—મહાત્મા કાશ્યપે એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે, તક્ષકનાગ વડના ઝાડ પાસે જઇ તે ઝાડને દશ્યો. દશવા માત્રમાંજ તે વડનું વૃક્ષ તેના ઝેરથી ચોફેરથી બળીને ખાખ થઈ ગયું. એટલે તક્ષકે કાશ્યપને કહ્યું જે હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, હવે યત્ન કરીને આ વનસ્પતિને જીવતી કર. તે સાંભળતાંજ તે કાશ્યપ બ્રાહ્મણ, તે બળી ગએલા વૃક્ષની રાખ એકઠી કરીને બોલ્યો કે હે સર્પના રાજા, મારૂં વિદ્યાબળ આ વનસ્પતિને વિષે આજ બતાવું છું તે જો. તારા દેખતાંજ હું એ વૃક્ષને જીવતું કરૂં છું. એમ કહીને તે વિદ્વાન્ અને ઐશ્વર્યવાન કાશ્યપ બ્રાહ્મણે તે રાખ થઇ ગએલા વૃક્ષને આ પ્રમાણે ઉભું કર્યું. પ્રથમ તે રાખમાંથી એક સોરો ફુટયો, પછી બે પાંદડાં થયાં; તે પછી ઘણાં પાંદડાં તથા મોટી અને નાની શાખાઓ થઇને મોટું ઝાડ થયું. તે જોઇને તક્ષક બોલ્યો કે હે મહાત્મા, મારૂં તેમજ મારા સરખાનું વિષ, તમારા જેવા સર્વ શક્તિમાન અને બ્રહ્મભૂત ઋષિ ટાળે તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. પણ હે તપોધન, શું મેળવવાને વાસ્તે તમો જાઓ છો? તે ઉત્તમ રાજા પાસેથી જે કંઇ ફળ મેળવવાની તમારી ઇચ્છા હોય, તે જો દુર્લભ હશે તોપણ હું તમને અહીં આપું છું. કારણ બ્રાહ્મણના શાપથી પરાભવ પામેલા અને ક્ષીણ આયુષ્યવાળા રાજાને વિષે, તમે આ ઉપાય કરવા જશો તો તે સફળ થાય એવો નિશ્ચય નથી; તેથી ત્રણ લોકમાં વિખ્યાતિ પામેલો તમારો યશ, જેમ સૂર્યની કાન્તિ રાહુથી ઢંકાઇ જાય છે તેમ ઢંકાઇ જશે. કાશ્યપે કહ્યું કે હે સર્પ, ધનવાસ્તે હું ત્યાં જાઉછું, તે જો તું મને આપે તો, તે લેઇને હું પાછો વળું. તક્ષક બોલ્યો જે હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ, જેટલું ધન તે રાજા પાસેથી માગવાની તમારી ઇચ્છા હોય, તે કરતાં અધિક ધન હું તમને આપું છું તે લઇને તમે પાછા જાઓ. સૂત કેહે છે—તક્ષકનાં એવાં વચન સાંભળી, તે મોટા તેજવાળા અને દિવ્ય જ્ઞાનવાળા કાશ્યપ બ્રાહ્મણે, તે રાજાના મૃત્યુ વિષે ધ્યાન કરીને જોયું તો, તે રાજાનું આયુષ્ય

ક્ષીણ છે, એમ તેને જણાયું. ત્યારે તક્ષક પાસેથી પોતાને જોઇતું હતું તેટલું ધન લઇને તે પાછો વળી ગયો. પછી વખતસર તક્ષકનાગ હસ્તિનાપુર શહેરમાં જઇ પોહોંચ્યો. ત્યાં સાંભળ્યું જે રાજાની રક્ષામાં કેટલાક મંત્ર જાણનારા બ્રાહ્મણો અને વિષને હરનારાં ઔષધો રાખવામાં આવેલાં છે. ત્યારે તેણે વિચાર્યું જે, કંઇ કપટ કરીને રાજાને છેતરવાનો ઉપાય શોધી કાહાડું; એમ વિચારી કેટલાક સર્પોને ફળ, દર્ભ અને પાણી આપીને તપસ્વિના રૂપે રાજાની પાસે મોકલ્યા. મોકલતી વખતે તેઓને કહ્યું કે તમે સાવધાન થઇને આપણા કાર્ય વાસ્તે આ ફળફુલો રાજાને ગ્રહણ કરાવજો. પછી તક્ષકના કહેવા પ્રમાણે તે સર્પો રાજા પાસે જઇ તેને તે ફળ અને ફુલો મહેલ ઉપર મોકલાવ્યાં. તે રાજાએ ગ્રહણ કરયાં ને પછી તે તપસ્વિયોને પેહેરામણી આપીને વિદાય કર્યા. પછી રાજાએ પોતાના સગા અને કારભારીઓને કહ્યું કે, તપસ્વિઓએ મોકલેલાં આ ફળો આપણે સર્વે એકઠા થઇને ખાઇએ. એમ કહી સર્વે જણ ફળો ખાવા લાગ્યા. તેમાં જે ફળમાં તક્ષકનાગ કીડો થઇને રહ્યો હતો, તે ફળ દૈવની પ્રેરણાથી રાજાએ પોતેજ ખાવાને લીધું. ત્યારે તેમાંથી ત્રાંબા જેવા વર્ણવાળો અને કાળી આંખોવાળો કદરૂપો એક સૂક્ષ્મ કીડો નીકળ્યો. તેને રાજાએ પોતાના હાથમાં લેઇને પોતાના કારભારીઓને કહ્યું કે, હમણાં સૂર્ય અસ્ત થાય છે, ને હવે મને સર્પના વિષનો ભય રહ્યો નથી. માટે તે મુનિની વાણી સત્ય થવાને વાસ્તે આ કીડો છે તે તક્ષક થઇને મને દશે. જેથી બ્રાહ્મણોનો અપરાધ કરવાનો મારો દોષ દૂર થાય. તે વાત સર્વે કારભારીઓને પણ ગમી. પછી મૃત્યુને વશ થએલા તે રાજાએ, હસીને પોતાની ડોક ઉપર તે કીડાને મૂકયો, કે તરતજ તક્ષકનાગ પોતાનું મોટું શરીર કરીને તેની ડોકમાં વીંટાઇ પડયો, ને મોટો શબ્દ કરીને તેને દશ્યો.

वेष्टयित्वाचवेगेन त्रिनद्यचमहास्वनं ॥

अदशत्पृथिवीपालं तक्षकःपन्नगेश्वरः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि तक्षकदंशे

गुर्जरभाषायां त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ तेतथामंत्रिणोदृष्ट्वा भोगेनपरिवेष्टितं ॥
विषण्णवदनाःसर्वे रुरुदुर्भृशदुःखिताः ॥

સૂત કહે છે—હવે તે રાજાને તક્ષકના શરીરથી વીંટાએલો જોઈને, ખેદ યુક્ત જેનાં મુખ થઈ ગયાં છે એવા તે સર્વે કારભારીઓ અત્યંત દુઃખ પામતા થકા રોવા લાગ્યા; ને તક્ષકનો શબ્દ સાંભળીને નાસી ગયા. પછી તે અદ્ભુત રૂપવાળા, લાલ કમળ સરખી કાંતિવાળા, સર્પમાં શ્રેષ્ઠ એવા તક્ષકનાગને તેઓએ આકાશમાં જતાં જોયો; જે લાલ હોવાથી કાળા આકાશમાં જાણે સિંદુરની રેખા કરી હોય તેમ શોભતો હતો. તેને જોઈ કારભારીઓ અત્યંત શોકાતુર થયા, ને તેના વિષથી ઉત્પન્ન થએલા અગ્નિએ કરી ચોફેરથી વીંટાયલા અને બળતા એવા તે ઘરને મૂકીને દિશાઓમાં જતા રહ્યા. અને પરિક્ષિત રાજા તો વજ્રના વાગવાથી જેમ પડી જાય તેમ પડી ગયો, ને તે નાગના વિષથી નાશ પામ્યો. તેની પરલોકની સત્ક્રિયા પુરોહિત બ્રાહ્મણે અને તેના કારભારીઓએ મળીને કરી. પછી શહેરના સર્વે લોકો અને મંત્રિઓએ મળીને, તે પરિક્ષિત રાજાનો પુત્ર, બાળક, કુરૂકુળમાં શૂરવીર અને શત્રુને તપાવનારો જનમેજય રાજા હતો, તેને રાજગાદિનો અભિષેક કર્યો. ત્યારે તે શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળો અને રાજાઓમાં ઉત્તમ એવો બાળક જનમેજય, પોતાના મંત્રિઓ અને પુરોહિતે સહિત, પોતાના પ્રપિતામહ યુધિષ્ઠિર રાજાની પેઠે, ધર્મથી રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તે જોઈ તેના કારભારીઓએ, સુવર્ણનું કવચ જેણે પહેર્યું છે એવા કાશિરાજા પાસે જઈને, તેની વપુષ્ટમા નામની કન્યા પોતાના રાજા વાસ્તે માગી. ત્યારે તે કાશિરાજાએ પોતાની કન્યા જનમેજયને તેના વિષે પોતાની ખાત્રિ કરીને આપી. પછી તે કન્યાને પરણીને પ્રસન્ન થઈ જનમેજય રાજા કોઈ કાળે બીજી સ્ત્રીઓને વિષે મન પણ કરતો નહીં, અને પોતાની તે વપુષ્ટમા સ્ત્રીને સાથે લેઈ કેટલાક તળાવોમાં, અને પ્રફુલ્લિત એવાં વનોમાં, પ્રસન્ન ચિત્તથી વિહાર કરતો; જેમ ઉર્વશી અપ્સરાને પામીને પૂર્વે પુરૂરવા રાજા વિહાર કરતો હતો તેમજ અંતઃપુરમાં શોભનારી વિખ્યાત રૂપવાળી, પતિવ્રતા એવી વપુષ્ટમા પણ, જનમેજય રાજા જેવા સ્વામીને પામીને, અત્યંત સ્નેહથી વિહાર કરતી વખતે તેને ખુશી કરતી.

वपुष्टमाचापिवरंपतिव्रता प्रतीतरूपासमवाप्यभूपतिं ॥

आत्रेनरामारमयांबभूवतं विहारकालेष्ववरोधसुंदरी ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जनमेजयराज्याभिषेके गुर्जरभाषायां चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

सूत उवाच ॥ एतस्मिन्नेवकालेतु जरत्कारुर्महातपाः ॥
चचारपृथिवींकृत्स्नां यत्रसायंगृहोमुनिः ॥

સૂત કહે છે-એટલાજ વખતમાં મહાતપસ્વિ, વાયુનું ભક્ષણ કરનાર એટલે કે જેને બીજો અહાર છેજ નહીં, તેથી દિવસે દિવસે સુકાતો અને જ્યાં સાયંકાળ થાય ત્યાં પોતાનું ઘર કરનાર, એવો જરત્કારૂ નામે બ્રાહ્મણ, મ્હોટી દીક્ષા લેઇને સમગ્ર પૃથ્વી પ્રત્યે ચોફેર તીર્થોમાં સ્નાન કરતો ફરતો હતો. તેણે એક ખાડામાં એક ઘાસનું ભોથું જોયું, જેને ચોફેરથી ઉંદરો કરડતા હતા તેના એક તંતુ ઉપર, અહાર વિનાના, દુર્બળ અને દીન થએલા, તથા પોતાનું રક્ષણ ઇચ્છતા એવા પુરૂષોને ઉંધે મસ્તકે ટીંગાયલા તેણે જોયા. ત્યારે તેઓની પાસે જઇ તે આ પ્રમાણે બોલ્યો કે, ઉંદર જેને કરડે છે એવા ઘાસના ભોથાના એકજ તંતુ ઉપર લટકી રહેલા તમે કોણ છો ? ને જો આ ઉંદરોથી ખવાતું એવું દોરડું તુટશે તો તમે ઉંધે મસ્તકે આ ખાડામાં પડી જશો. આવા દુઃખને પામેલા તમને જોઇને મને અતિશય દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે મને આજ્ઞા કરો કે હું તમારૂં શું પ્રિય કરૂં ? આ મારા તપના ચોથા, ત્રીજા વા અર્ધ ભાગે કરીને પણ, જો તમારી આપત્તિ ટળે એવું હોય તો, મને તરત આજ્ઞા કરો; અથવા મારા સમગ્ર તપેકરીને તમે આપત્તિથી મુક્ત થાઓ. એ સર્વે પ્રકારમાંથી જેમ તમારી ઇચ્છા હોય તેમ કરો. તે સાંભળી તેઓ બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, વૃદ્ધ અને બ્રહ્મચારી એવો તું, તપે કરીને અમારી રક્ષા કરવાને ઇચ્છે છે, પણ તેથી અમારૂં દુઃખ ટળી શકે એમ નથી. કારણ હે બોલવા વાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ, આ અમારૂં દુઃખ કેવળ સંતાનના ક્ષયથીજ થયું છે; અને બ્રહ્માજીએ પણ સંતાનને પરમ ધર્મ કહેલો છે. હે તાત, અહિં ઉંધે મસ્તકે ટીંગાયલા હોવાથી અમોને કંઇ ભાન રહ્યું નથી; તેથી લોકોમાં વિખ્યાત પરાક્રમવાળો જે તું તેને અમે જાણી શકતા નથી. હે બ્રાહ્મણ,

મોટા ભાગ્યવાળો અને વૃદ્ધ એવો તું, અત્યંત દુઃખી અને શોચ કરવા લાયક જે અમે તેનો દયાએ કરી શોચ કરે છે, માટે અમે કોણ છીએ, તે સાંભળ. તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા યાયાવર એવે નામે અમે ઋષિ છીએ. તે સંતાનના ક્ષયે કરી પવિત્ર લોક થકી ભ્રષ્ટ થયા છીએ; અને અમારૂં તીવ્રતપ પણ પૂરૂં થયું છે, કારણ અમારા વંશની વૃદ્ધિ નથી, તોપણ હજી અમારા વંશમાં મહાતપસ્વિ એવો એક જરત્કારૂ નામે પુત્ર છે, પણ તે નહીં સરખો છે. કારણ તે ફક્ત તપશ્ચર્યામાંજ આસક્ત છે, ને જેણે પોતાના તપના લોભે કરીને અમને આ રીતે દુઃખમાં નાખ્યા છે, તેને સ્ત્રી પુત્ર, કે બાંધવ પણ કોઇ નથી. તેથીજ અમે આ ખાડાગાં અનાથની માફક બેભાન થઈ લટકીએ છીએ. માટે ક્યાંય પણ જો તે તને મળે તો તારે કહેવું કે, "તારા દીન પિતૃઓ અનાથની માફક ઉંધે મસ્તકે ખાડામાં ટીંગાયલા છે, તેઓને મુક્ત કરવા વાસ્તે તું રૂડી સ્ત્રી પરણીને પ્રજા ઉત્પન્ન કર;" તથા અમારા વંશમાં તુંજ બાકી રહ્યો છે એમ પણ કેહેજે. અને તે જો તેમ નહીં કરશે તો જેમ અમે આ ખાડારૂપી નર્કમાં પડવાના છીએ, તેમ તે પણ પ્રજા વગર કાળે કરી મરણ પામીને નર્કમાં પડશે. માટે હે બ્રાહ્મણ, જે પ્રમાણે હાલ અમારી અવસ્થા તું જુવે છે, તેજ પ્રમાણે જ્યારે તને જરત્કારૂ મળે ત્યારે તેને યથાસ્થિત કેહેજે. પણ હે તપસ્વિ, જેમ કોઇ પોતાના બંધુનો શોચ કરે તેની પેઠે તું અમારો શોચ કરે છે, વાસ્તે અમારા બાંધવોમાંનો તું કોણ છે? તે અમે સાંભળવાને ઇચ્છિએ છીએ.

कस्त्वंबंधुरिवास्माक मनुशोचसिसत्तम ॥

श्रोतुमिच्छामसर्वेषां कोभवानिहतिष्ठति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जरत्कारुपितृदर्शने

गुर्जरभाषायां पंचचत्वारिंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वाजरत्कारु भृशंशोकपरायणः ॥

उवाचतान्पितॄन्दुःखाद् बाष्पसंदिग्धयागिराः ॥

સૂત કેહે છે—એવાં તેઓનાં વચન સાંભળી જરત્કારૂ અત્યંત શોકાતુર થયો ને તેની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં, તેથી દુઃખિત થઈ ગદ્દગદ

વાણીએ કરી તેણે કહ્યું કે, તમે મારા પિતામહ સહિત પૂર્વજ પિતૃ છો. માટે તમારા હિતને અર્થે જે કાર્ય કરવાનું હોય તેની મને આજ્ઞા કરો. કારણ તમે તમારો પુત્ર જરત્કારૂ જે કહ્યો, તે તો પાપી અને ખરાબ આકૃતિવાળો હું પોતેજ છું; વાસ્તે મને કંઇ શિક્ષા કરો. એવાં તેનાં વચન સાંભળી પિતૃ દેવ બોલ્યા કે હે પુત્ર, આ વખતે ઇશ્વર ઇચ્છાથી તું અત્રે આવી પોહોંચ્યો એ ઘણુંજ સારૂં થયું પણ હજુ સુધી તેં સ્ત્રીનો સંગ્રહ શા વાસ્તે નથી કર્યો! ત્યારે જરત્કારૂએ કહ્યું કે હે પિતૃઓ, મારા હૃદયમાં એવી ઇચ્છા નિરંતર રહે છે કે, હું મારૂં વીર્ય ઊંચું રાખીને આ શરીરથીજ પરલોકમાં જાઉં; એવો ભાવ હોવાથી મેં સ્ત્રી કરી નથી. હવે હે પિતામહ, પક્ષીઓની પેઠે ઉંધે મસ્તકે તમોને ટીંગાયલા જોઇને, બ્રહ્મચર્ય થકી મારી બુદ્ધિ હાલ નિવૃત્ત કરીને, તમારૂં પ્રિય કરવા સારૂં હું નિશ્ચય વિવાહ કરીશ. પણ મારા સરખા નામ વાળી ભિક્ષાની પેઠે પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થાય, અને જેનું પોષણ મારે કરવું નહીં પડે એવી કન્યા જો મળશે તોજ હું પરણીશ, તે શિવાય પરણનાર નથી; એ મારૂં સત્ય કેહેવું છે. હે મારા પિતૃઓ, મને આશા છે કે તેવી કન્યા મને મળશેજ, તથા તે સ્ત્રીને વિષે તમને તારવા વાસ્તે પુત્ર પણ ઉત્પન્ન થશે. માટે તમે નિત્ય અને અક્ષય થતા થકા આનંદથી રહો. સૂત કેહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના પિતૃઓને કહીને જરત્કારૂ બ્રાહ્મણ પૃથ્વીમાં ફરવા લાગ્યો, પણ પોતે વૃદ્ધ હોવાથી કોઇએ સ્ત્રી આપી નહીં. ત્યારે મનમાં ખેદ પામતો થકો પિતૃની આજ્ઞા પળવા સારૂં અરણ્યમાં જઇને "હું કન્યાની યાચના કરૂં છું" એમ ત્રણ વખત બોલ્યો; અને કહ્યું કે આ જંગલમાં જે કોઇ સ્થાવર જંગમ પ્રાણિઓ છે, તથા જેઓ અહીં અંતરધ્યાન થઇને રહેલાં છે, તેઓ સઘળાં આ મારૂં વચન સાંભળજો, કે હું ઉગ્ર તપ કરનારને સંતાનના દુઃખથી પીડાએલા મારા પિતૃઓએ સંતાન ઉત્પન્ન કરવા વાસ્તે પરણવાની આજ્ઞા કરી છે. તેથીજ પરણવા વાસ્તે સમગ્ર પૃથ્વીમાં હું દરિદ્ર અને દુઃખથી પીડાએલો કન્યાની ભિક્ષા માગું છું. માટે જે પ્રાણીઓને મેં કહ્યું તેઓમાંથી જેને કન્યા હોય તેણે મને આપવી. પણ તે કન્યા મારા સરખા નામની ને જેનું પોષણ મારે કરવું ન પડે એવી હોવી જોઇએ. એવાં તેનાં વચન સાંભળીને વાસુકિની બેનને સાચવવાને વાસ્તે જે સર્પો રહેલા હતા, તેઓ તેને લેઇને વાસુકિ પાસે ગયા; ને જરત્કારૂની

પરણવા વાસ્તે થએલી ઇચ્છા કહી દેખાડી. એટલે વાસુકિનાગે, તે કન્યાને શણગારીને પોતાની સાથે લઇ, અરણ્યમાં જ્યાં મહાત્મા જરત્કારૂ બ્રાહ્મણ હતો તેની પાસે જઇને, તેને ભિક્ષાની માફક તે કન્યા આપી. ત્યારે મારા સરખા નામ-વાળી નથી તથા પોષણનો પણ મેં વદાડ કર્યો નથી, એમ વિચારી તેણે ગ્રહણ કરી નહીં. સૂત કેહે છે—પછી જરત્કારૂએ કન્યાનું નામ વાસુકિને પૂછીને કહ્યું કે એનું પોષણ પણ હું નહીં કરૂં.

ततोनामस्त्रकन्यायाः पपृच्छभृगुनंदन ॥

वासुकिंभरणंचास्या नकुर्यामित्युवाचह ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां

वासुकिजरत्कारुसमागमे षट्चत्वारिंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ वासुकिस्त्वब्रवीद्वाक्यं जरत्कारुमृषिंतदा ॥

सनाम्नीतवकन्येयं स्वसामेतपसान्विता ॥

સૂત કેહે છે—ત્યારે વાસુકિ નાગે તે જરત્કારૂ ઋષિને કહ્યું કે, તપેં કરીને યુક્ત એવી આ કન્યા જે મારી બેન થાય છે, તે તમારા સરખાજ નામવાળી છે, માટે એને ગ્રહણ કરો; મેં તમારે વાસ્તેજ એને રાખેલી છે. એનું પોષણ તેમજ રક્ષણ પણ મારી શક્તિએ કરીને હુંજ કરીશ. એવાં વચન સાંભળીને તે બોલ્યો કે, એનું પોષણ નહીં કરવાને મેં પહેલેથીજ વદાડ કર્યો છે; તથા હાલ બીજો કરાર એ કરૂં છું કે, તેણે મારૂં અપ્રિય કરવું નહીં, ને જો કરશે તો હું તેને ત્યાગ કરીશ. પછી મંત્ર જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તપે કરીને વૃદ્ધ અને મ્હોટાં જેનાં વ્રત છે એવો ધર્માત્મા જરત્કારૂ બ્રાહ્મણ, પોતાના કહેલા પ્રમાણે વાસુકિએ કબુલ કર્યું ત્યારે તેના ઘરમાં ગયો, અને વિધિએ કરી તેની બેનને પરણ્યો. પછી પોતાની તે પરણેલી સ્ત્રી સહિત તે વાસુકિના અમુલ્ય શય્યાવાળા અને વખાણવા લાયક ઘરમાં જઇને રહ્યો; અને ત્યાં પણ પોતાની સ્ત્રીને આવી રીતે કહ્યું કે, ક્યારેય પણ તારે મારૂં અપ્રિય કરવું નહીં, તેમ અપ્રિય બોલવું પણ નહીં; અને જે વખત મારૂં અપ્રિય થયું કે તરત તને અને તારા ઘરના નિવાસને પણ ત્યાગ કરૂં. એ મારૂં વચન તું કબુલ કરે તો હું ર-

હું. પોતાના સ્વામિ જરત્કારૂનાં એવાં વચન સાંભળીને ખેદ પામતી થકી તે બોલી કે, હે સ્વામિ, તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે હું ચાલીશ. પછી પતિનું પ્રિય ઇચ્છનારી તે વાસુકિની બેન દુઃખદાયક સ્વભાવવાળા પોતાના સ્વામિની, કૂતરાંની પેઠે નિરંતર જાગતાં રહી, મૃગની પેઠે ભયથી ચકિત રહી, અને કાગડાની પેઠે તેના મનનો અભિપ્રાય જાણી સેવા કરતી હતી. કોઈ સમય તે વાસુકિની બેન ઋતુકાળે સ્નાન કરી શુદ્ધ થઇને પોતાના સ્વામિની સેવામાં ગઈ, ત્યારે તેને અગ્નિ સરખો તેજસ્વિ એવો ઉત્તમ ગર્ભ રહ્યો; જે શુક્લ પક્ષના ચંદ્રમાની માફક પ્રતિ દિવસે પેટમાં મ્હોટો થવા લાગ્યો. પછી કેટલેક દિવસે મહાતપસ્વિ જરત્કારૂ ઋષિ, થાકેલા માણસની પેઠે પોતાની સ્ત્રીના ખોળામાં મસ્તક મૂકીને સુઇ ગયા. આ પ્રમાણે સુતા હતા એટલામાં સૂર્યનો અસ્ત સમય થવાથી તેની સ્ત્રી જરત્કારૂએ વિચાર્યું કે, એઓનો સાયંકાળ જાય છે, જેથી ધર્મનો લોપ થશે. માટે આ વખતે મારે શું કરવું? એઓને જગાડવા કે નહીં? મારૂં સારૂં શાથી થાય? તથા હું કેવી રીતે કરૂં તો એઓના અપરાધમાં ન આવું? પ્રથમ તે એવો વિચાર કરવા લાગી કે, જો હું જગાડીશ તો કોપ કરશે ને નહીં જગાડું તો ધર્મનો લોપ થશે એમ વિચારમાં ને વિચારમાં કેટલોક વખત કહાડવા પછી એવો નિશ્ચય કર્યો કે, આ સંધ્યાકાળ જાય છે. માટે જો જગાડીશ તો તે ક્રોધ કરશે નહીં. એમ મનમાં લાવી, મહાતપસ્વિ અને અગ્નિ સરખી કાન્તિવાળા પોતાના સ્વામી જરત્કારૂને મધુર વચનથી તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે મહા ભાગ્યવાન, ઉઠો, કારણ આથમણી દિશાને વિષે હમણાં સંધ્યા થઇ છે, જ્યાં સૂર્ય અસ્ત થવા માંડયો છે; જે સાયંકાળની બે ઘડી ધર્મનુંજ સાધન છે, તથા અગ્નિમાં હોમ કરવાનો વખત છે. માટે હે સમર્થ, હે ભગવન, જળનું આચમન કરી, મૌનવ્રત ધારણ કરીને સંધ્યાની ઉપાસના કરો. એ પ્રમાણે પોતાની સ્ત્રી બોલી ત્યારે સ્ફુરાયમાન હોઠ કરી મહાતપસ્વિ જરત્કારૂ ઋષિ બોલ્યા કે, હે સર્પની બેન, મારૂં તેં અપમાન કર્યું, વાસ્તે હવેથી હું તારી પાસે રહેનાર નથી. જે રીતે આવ્યો હતો તેજ રીતે પાછો જઇશ. કેમકે હે સુંદરી, મને પક્કી ખાત્રિ છે કે જ્યાં સુધી હું સૂતો હોઉં ત્યાં સુધી સૂર્યની અસ્ત થવાની શક્તિ નથી. જ્યારે સાધારણ માણસને પોતાનું અપમાન કરનારની પાસે રહેવું રૂચતું નથી, ત્યારે મને વા મારા જેવા ધર્મિષ્ટ પુરૂષને

પોતાનું અપમાન કરનારની પાસે રહેવું કેમજ રૂચે. પોતાના સ્વામિનાં એવાં વચન સાંભળી તે જરત્કારૂ સ્ત્રી હૃદયમાં કંપતી થકી બોલી કે હે સ્વામિ, મેં આપને અપમાન ખાતર નહીં પણ ધર્મનો લોપ નહીં થાય, વાસ્તે જગાડ્યા છે. તે સાંભળી તે મહાનપસ્વિએ ત્યાગ કરવાની ઇચ્છાથી અત્યંત ક્રોધાયમાન થઇને તેને કહ્યું કે હે સર્પિણિ, એ વિષે મેં પૂર્વેજ તારી સાથે કરાર કર્યા છે. તેમ મારી વાણી કદી ખોટી થાય નહીં માટે હું તો જઇશજ. હે કલ્યાણિ, આટલા દિવસ હું અહીં સુખેથી રહ્યો અને હવે હું અહીંથી જાઉં છું, તે તારા ભાઇને કહેજે; ને મારા ગયા પછી તું શોક કરીશ માં. પોતાના સ્વામિનાં એવાં વચન સાંભળીને ચિંતા અને શોકથી તેનું મુખ કરમાઇ ગયું, ને તેની આંખમાંથી અશ્રુની ધારા વહેવા માંડી. એવી સ્થિતિમાં ધૈર્ય રાખી હાથ જોડીને ગદ્‌ગદ્ કંઠથી પોતાના સ્વામિને તેણે કહ્યું કે હે સ્વામિ, આપ સરખા ધર્મને જાણનારાએ, મારા સરખી નિરંતર તમારા પ્રિય અને હિતમાં તત્પર રહેનારી, અને ધર્મથી ચાલનારિ નિરપરાધિ સ્ત્રીને ત્યાગ કરવી એ લાયક નથી. વળી જે કારણને અર્થે, એટલે માના શાપથી ભય પામેલા સર્પોનો તેમજ પોતાની જ્ઞાતિનો તે શાપથી બચાવ થવાને વાસ્તે તમારા થકી સંતાનની ઇચ્છા રાખીને મારા ભાઇએ મને તમોને આપી, તે ફળ હજી સુધી મને મળ્યું નથી, તેથી તે મને શું કહેશે? માટે હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, એવી રીતનો તમારી સાથેનો મારે સંબંધ સફળ થવો જોઇએ. વળી મારો મનોરથ પૂરો કર્યા શિવાય આપ મહાત્મા થઇ, અજાણ્યા ગર્ભવાળી હું નિરપરાધી અબળાને મૂકીને જવા ઇચ્છો છો! પોતાની સ્ત્રીનાં એવાં વચન સાંભળીને તે બોલ્યા કે હે ભાગ્યશાળી, તારા ઉદરમાં અગ્નિ સરખા તેજવાળો ગર્ભ રહ્યો છે; જે વેદ અને વેદાંગને પાર પામીને પરમ ધર્મને જાણનાર એવો ઋષિ થશે. એમ કહી નિશ્ચય કરીને ધર્માત્મા એવા મહર્ષિ જરત્કારૂ ફરીથી ઉગ્ર તપ વાસ્તે ચાલી નીકળ્યા.

एवमुक्त्वासधर्मात्मा जरत्कारुर्महानृषि ॥
उग्रायतपसेभूयो जगामकृतनिश्चयः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जरत्कारुनिर्गमे
गुर्जरभाषायां सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ गतमात्रंतुभर्त्तारं जरत्कारुरवेदयत् ॥
भ्रातुःसकाशमागत्य यथातथ्यंतपोधन ॥

સૂત કેહે છે—હે શૌનક, ત્યાર પછી તે જરત્કારૂ સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામિના ગયાના સમાચાર પોતાના ભાઇની પાસે આવીને યથાર્થ રીતે કહ્યા. તે સાંભળી વાસુકિએ અતિશય ખેદ પામી, દીન થએલી પોતાની બેનને આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે કલ્યાણિ, તને તે ઋષિને આપવાનું કારણ તો તું જાણે છે, કે બ્રહ્માજીએ દેવતાઓને કહ્યું હતું કે, સર્પોના કલ્યાણને વાસ્તે વાસુકિની બેનને પુત્ર થશે. જે સર્પસત્ર થકી સર્પોને મૂકાવશે. માટે હે બેન, મને કેહે કે તે મુનિ થકી તને ગર્ભ રહ્યા છે? કેમકે મારા ધાર્યા પ્રમાણે તારા બુદ્ધિમાન્ સ્વામિનું દારકર્મ અફળ થવું ન જોઇએ. એ રીતે બેનને પૂછવું મને યોગ્ય તો નથી, પણ લાચારછું કે આ કાર્ય મોટું પડયું, તેમજ મહાતપસ્વિ એવો તારો સ્વામિ પણ ગએલો પાછો આવે નહીં; તેમ છતાં કદાચ હું તેની પછવાડે જાઉં તો તે મને શાપ આપ્યા વગર રહે નહીં. એ પ્રમાણે ચારે તરફથી વિચાર કરીનેજ મેં તને પૂછયું છે. માટે હે કલ્યાણી, તારા સ્વામિએ જે કહ્યું હોય તે મને કહીને, ઘણા કાળથી મારા હૃદયમાં રહેલા આ ચિંતારૂપિ શલ્યનો ઉદ્ધાર કર. પોતાના ભાઇનાં એવાં દીન વચન સાંભળીને આશ્વાસના કરતી તે આ પ્રમાણે બોલી કે, હે વાસુકિભાઇ, મારા સ્વામિએ જ્યારે જવાનો નિશ્ચય કર્યો, ત્યારે મેં તેઓને સર્વ વાત કહીને પુત્રને વાસ્તે પૂછયું, એટલે તેઓએ કહ્યું કે, "હે સર્પિણિ, તારે વિષે આ જે ગર્ભ છે, તે અગ્નિ સરખા તેજવાળો પુત્ર થશે. માટે તારા કામને વાસ્તે તું જરા પણ સંતાપ કરીશ માં," એમ કહીને ચાલતા થયા. હે ભાઇ, તે હસતાં હસતાં પણ ખોટું બોલ્યા હોય એવું મને યાદ નથી, તો આ સંકટને સમયે તે કેમજ ખોટું બોલે? માટે એ વિષે તું ચિંતા રાખ માં. પોતાની બેનનાં એવાં વચન સાંભળીને વાસુકિ નાગ ઘણોજ ખુશી થયો, અને ઘટતી રીતે હરેક તરફથી તેની આશ્વાસના કરવા લાગ્યો. પછી જરત્કારૂના ઉદરમાં રહેલો ગર્ભ શુક્લ પક્ષના ચંદ્રમાની પેઠે પ્રતિ દિવસે વધતો ગયો. તે કાળે કરીને દેવતાના ગર્ભ જેવો કાંતિમાન, તથા મા બાપના ભયને ટાળે એવો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો; અને ત્યાંજ મોટો થઇ તે જરત્કારૂનો પુત્ર ભૃગુઋષિના પુત્ર ચ્યવન ઋષિ પાસે અંગે સહિત વેદ ભણીને, બાલ્યાવસ્થામાંજ બુદ્ધિમાન,

ગુણવાન અને વ્રત કરનાર એવો આસ્તીક નામથી વિખ્યાત થયો. કારણ તેના પિતાએ વનમાં જતી વખતે પોતાની સ્ત્રીને અસ્તિ એક કહ્યું હતું. પછી યત્નથી જેની રક્ષા કરી છે એવો તે મહા બુદ્ધિમાન્ જરત્કારૂનો પુત્ર, મોટો થઇ દેવતાઓના ઇશ મહાતેજસ્વિ એવા ભગવાન મહાદેવજીની પેઠે, બધા સર્પોને હર્ષ પમાડવા લાગ્યો.

भगवानिवदेवेश शूलपाणिर्हिरण्मयः ॥
विवर्द्धमानःसर्वांस्तान् पन्नागानभ्यहर्षयत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि आस्तीकोत्पत्तौ
गुर्जरभाषायां अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः

शौनकउवाच ॥ वदपृच्छत्तदाराजा मंत्रिणोजनमेजयः ॥
पितुःस्वर्गगतिंतन्मे विस्तरेणपुनर्वद ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, જનમેજય રાજાએ પોતાના પિતાના મરણ વિષે કારભારીઓને જે પૂછ્યું, તે ફરી મને વિસ્તારથી કહો. સૂત કહે છે-હે શૌનક, જ્યારે તમારી એવી ઇચ્છા છે તો તે હું ફરીથી યથાસ્થિત કહું છું તે સાંભળો. પ્રથમ જનમેજયે પૂછ્યું કે હે મંત્રિઓ, મારા પિતાનું મરણ શી રીતે થયું? તે જે પ્રમાણે તમે જાણતા હો તે પ્રમાણે મને કહો; ને મારા પિતાનું પાછું વેર લેવામાં જો સર્વે લોકોનું હિત હશે તો તે હું લઇશ. એમ જનમેજયના પૂછવાથી ધર્મને જાણનાર તેના મંત્રિઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા કે—હે રાજા, મહાત્મા એવા તમારા પિતાનું યથાસ્થિત ચરિત્ર, તેમજ તેનું મરણ કેવી રીતે થયું તે અમે કહીએ તે સાંભળો. તમારા પિતા, ધર્માત્મા, પ્રજાને પાળનાર અને મહાપરાક્રમી હતા. તે જાણે બીજા મૂર્તિમાન ધર્મજ હોયની તેની પેઠે ચારે વર્ણોને પોતપોતાને ધર્મે ચલાવીને તેઓની રક્ષા કરતા હતા. વળી તેઓ અતુલ પરાક્રમી, લક્ષ્મીવાન, પૃથ્વી દેવીનું રક્ષણ કરનાર, આખા જગતમાં જેનો કોઇ દ્વેષિ નહીં, તેમજ પોતે પણ બીજાનો દ્વેષ કરે નહીં એવા, અને સર્વે પ્રાણિઓને વિષે બ્રહ્માની માફક સમાન બુદ્ધિ રાખનારા હતા. તેઓના રાજ્યમાં બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારે વર્ણો તેઓની રક્ષાએ કરી પોત-

પોતાને ધર્મે ચાલતા હતા. વળી તેઓના રાજ્યમાં જે સ્વામિ વગરના, અનાથ, વિકલ અને દુર્બળ હતા તેનું પણ તેઓ રક્ષણ કરતા હતા. તેથી બધા લોક ચંદ્રમાને જોઇ જેમ આનંદ પામે તેમ તેઓને જોઇ આનંદ પામતા હતા. તે તમારો પિતા, સત્યવક્તા, દઢ પરાક્રમી, અને ધનુર્વેદમાં કૃપાચાર્યના શિષ્ય હતા. ગોવિંદ ભગવાનને તથા સર્વ લોકને પ્રિય હતા. એવા મહાયશસ્વિ તમારા પિતા, કુરૂ રાજાનું બધું કુળ ક્ષય થઇ ગયું, ત્યારે અભિમન્યુ થકી ઉત્તરાને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા હતા. તે સર્વ ગુણે કરીને યુક્ત, જીતેંન્દ્રિય, આત્મજ્ઞાનિ, ધર્મને સેવનારા, કામાદિ શત્રુને જીતનાર, મહા બુદ્ધિમાન, અને નીતિશાસ્ત્રને જાણનાર એવા તમારા પિતા, શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે પોતાની પ્રજાની રક્ષા કરીને, છાસટ વર્ષની ઉમરે વિદેહ મુક્તિને પામ્યા, જેથી સર્વે પ્રજા અત્યંત દુઃખી થઇ. પછી હે પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ; હજારો વર્ષથી ચાલ્યું આવેલું કુરૂ કુળનું રાજ્ય તમને પ્રાપ્ત થયું, ને બાલ્યાવસ્થામાંજ તમોને રાજ્યાભિષેક કર્યો. એવાં તેઓનાં વચન સાંભળીને જનમેજયે પૂછ્યું કે હે મંત્રીઓ, વિશેષે કરીને મોટા વ્રતવાળા પાંડવોનું વૃત્તાંત જોતાં મને એવું લાગે છે કે, અમારા કુળમાં પ્રજાનું પ્રિય નહીં કરનાર, તેમ પ્રજાને પ્રિય નહીં એવો રાજા કોઇ કાળે પણ થયો નહીં હોય એવા જે મારા પિતા તેના મરણની યથાર્થ વાત મને કહો, જે હું ત્વરાથી સાંભળવાને ઇચ્છુંછું. સૂત કહે છે—એ પ્રમાણે જનમેજય રાજાએ, પોતાનું પ્રિય અને હિત ઇચ્છનારા મંત્રિઓને પૂછ્યું, ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે હે જનમેજય, સર્વે શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, અને પૃથ્વીના પાળનાર તમારા પિતા, ધનુષ્ય ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, અને મહાબાહુ પાંડુરાજાની પેઠે, મૃગયા કરવામાં હમેશાં પ્રીતિમાન રેહેતા હતા. તે કોઇ વખતે રાજ્યનાં બધાં કામોને સોંપીને મૃગયા કરવાસારૂ વનમાં ગયા; ત્યાં બાણે કરી કોઇ મૃગને વિંધીને તે ઘાટા વનમાં પોતે એકલા ખડ્ગ અને બાણના ભાથાએ સહિત તેની પછવાડે ગયા, પણ તે ન્હાસી ગએલો મૃગ ક્યાંય જડ્યો નહીં. પછી છાસટ વર્ષની ઉમરે પોહોંચેલા તમારા વૃદ્ધ પિતા થાકી ગયા તેમ ભૂખ્યા પણ થયા. એવામાં તેઓની નજર મૌનવ્રત ધારણ કરેલા એક મુનિની ઉપર પડી, જેને તે મૃગ વિષે વારંવાર તેઓએ પૂછ્યું, પણ તેણે કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં, ત્યારે ભૂખ અને તૃષાથી પીડાયલા તમારા પિતાને ઝાડના ઠુંઠની પેઠે બેઠેલા

તે મુનિ ઉપર ક્રોધ આવ્યો પણ તે મુનિ મૌન વ્રત ધારણ કરી બેઠા છે એવી તેઓને ખબર ન હતી. તેથી તેઓએ, એક મરી ગએલો સર્પ નીચે પડ્યો હશે, તે પોતાના ધનુષના છેડા ઉપર ઉપાડીને, શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા તે મુનિના ખભા ઉપર નાંખ્યો. તોપણ તે બુદ્ધિમાન્ બ્રાહ્મણ સારૂં કે નરતું કંઇ બોલ્યા નહિ, ને ક્રોધ કર્યા વગર સર્પને ખભા ઉપર ધારણ કરતા થકા એમજ બેઠા રહ્યા.

नचोवाचसमेधावी तमथोसाध्वसाधुवा ॥

तस्थौतथैवचाक्रुद्धः सर्पस्कंधेनधारयन् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि पारिक्षितीये

गुर्जरभाषायां पंचाशत्तमोऽध्यायः

मंत्रिणऊचुः ॥ ततःसराजाराजेंद्र स्कंधेतस्यभुजंगमं ॥

मुनेःक्षुत्क्षामआसज्य स्वपुरंप्रययौपुनः ॥

મંત્રિઓ કેહે છે—હે રાજેન્દ્ર, પછી તે મુનિના ખભા ઉપર એમને એમ સર્પને રેહેવા દઇ તમારા પિતા પાછા પોતાના શેહેરમાં ગયા. એટલામાં તે ઋષિનો મોટા યશવાળો, મહાતેજસ્વિ, તીક્ષ્ણ પરાક્રમી અને અતિ ક્રોધી શૃંગી નામે પુત્ર હતો; જે બ્રહ્માનું ઉપસ્થાન કરી તેઓની આજ્ઞાથી પોતાને ઘેર આવેલો હતો. તેણે તપસ્વિ, મુનિમાં શ્રેષ્ઠ, શમદમાદિક નિયમ ધારણ કરનારા અને શુભ આચારવાળા પોતાના વૃદ્ધ પિતાના ખભા ઉપર, તમારા પિતા પરિક્ષિત રાજાએ સર્પ નાખ્યો છે, એ વાત પોતાની સંગાથે રમનારા કોઈ છોકરાના મુખથકી સાંભળી; તેથી મહાક્રોધાયમાન થઇ તેજ વખતે જળનું આચમન કરીને આ રીતે તમારા પિતાને શાપ આપ્યો જે, "મારા નિરપરાધી પિતાના ખભા ઉપર મરી ગએલો સર્પ જેણે નાખ્યો હશે, તેને મારા વચનના બળથી પ્રેર્યો એવો તક્ષક નાગ આજથી સાતમે દિવસે કરડશે." એમ કહીને જ્યાં પોતાના પિતા તપશ્ચર્યા કરતા હતા ત્યાં ગયો. ને બનેલી સર્વે હકીકત તેઓને કહી સંભળાવી. ત્યારે મુનિમાં સિંહરૂપ એવા તે શમિક ઋષિએ ગુણવાન અને રૂડા સ્વભાવવાળા ગૌરમુખ નામના પોતાના શિષ્યને તમારા પિતાની

પાસે મોકલીને આ પ્રમાણે કહેવરાવ્યું કે, "હે રાજા, મારા પુત્રે તમોને શાપ આપ્યો છે, જે આજથી સાતમે દિવસે તક્ષક નાગ તમોને કરડશે, માટે તેનાથી સાવધાન થઇને રેહેજો." એવાં ભયંકર વચન સાંભળીને તમારા પિતા પરિક્ષિત રાજા, સર્પમાં ઉત્તમ એવા તક્ષક નાગ થકી ત્રાસ પામતા થકા પોતાની સાવચેતીમાં રહ્યા. પછી સાતમે દિવસે સર્પના વિષને ઉતારનાર કાશ્યપ નામે બ્રાહ્મણ તમારા પિતાની પાસે આવતો હતો, તેને રસ્તામાં તક્ષક નાગે જોયો, ને પૂછ્યું કે, હે કાશ્યપ બ્રાહ્મણ, તું ઉતાવળથી ક્યાં જાય છે? તથા તું શું કામ કરવાને ઇચ્છે છે? ત્યારે કાશ્યપ બોલ્યો કે, કુરૂ કુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા પરિક્ષિત રાજાને આજ તક્ષક નાગ કરડનાર છે, માટે તેનું વિષ ઉતારવા સારૂં હુ જાઉં છું. ત્યાં જઇ તેનું ઝેર ઉતારીશ એટલે તે સર્પનું કંઇ જોર ચાલશે નહીં. તે સાંભળી તક્ષક બોલ્યો કે, તે તક્ષક નાગ હું પોતેજ છું. મારા કરડેલાને જીવતો કરવા તું શું કરવા ઇચ્છે છે? તેને જીવાડવા તું સમર્થ નથી. તેમ છતાં તારી મરજી હોય તો મારૂં પરાક્રમ જો. એમ કહી તે તક્ષક નાગ એક ઝાડને કરડ્યો, જેથી તરતજ તે ઝાડ બળીને રાખ થઇ ગયું. ત્યારે કાશ્યપ બ્રાહ્મણે તેને જીવતું કર્યું. તે જોઇ તક્ષક નાગે તે બ્રાહ્મણને લોભાવીને પૂછ્યું કે, તું ત્યાં શી ઇચ્છાથી જાય છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું ત્યાં ધન વાસ્તે જાઉંછું. તે સાંભળી મીઠી વાણીએ કરીને તક્ષક નાગ બોલ્યો કે હે બ્રાહ્મણ, જેટલું ધન તું રાજા પાસેથી માગવા ઇચ્છે છે, તેથી અધિક ધન વાસ્તે મારી પાસેથી લેઇને તું અહીંથી પાછો વળ. તક્ષકનાં એવાં વચન સાંભળીને, પોતાને જોઇતું ધન તેની પાસેથી લેઇ તે કાશ્યપ બ્રાહ્મણ ત્યાંથી પાછો વળી ગયો. પછી તરતજ તક્ષક નાગે, ધર્મિષ્ટ અને રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા તમારા પિતા સાવધાન થઇને મેહેલમાં બેઠા હતા, ત્યાં છળે કરીને જઇ તેઓને વિષરૂપિ અગ્નિએ કરીને બાળી નાખ્યા. ત્યારપછી તમોને રાજ્યાભિષેક કર્યો. હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, અમોએ જે પ્રમાણે જોએલું અને સાંભળેલું હતું, તેજ પ્રમાણે સઘળું વૃતાંત તમોને કહ્યું. એ પ્રમાણે તમારા પિતાનો તેમજ આ ઉત્તંક બ્રાહ્મણનો પરાભવ સાંભળીને, હવે જે પ્રમાણે કરવું ઘટે તે પ્રમાણે તમે કરો. સૂત કેહે છે—પછી શત્રુને મારનાર જનમેજય રાજાએ પોતાના મંત્રિઓને કહ્યું કે, હે મંત્રિઓ, વનસ્પતિને તક્ષક નાગ કરડ્યો તથા તેને કાશ્યપે જીવતી કરી, એવી આશ્ચર્યકારક

વાત તમને કોણે કહી? ખરેખર તે કાસ્યપ બ્રાહ્મણ મંત્રથી તક્ષક નાગનું ઝેર ઉતારત તો મારા પિતા નાશ પામત નહીં. પણ તે પાપી તક્ષક નાગે એવો વિચાર કરેલો કે, જે મારા કરડેલાને આ બ્રાહ્મણ જીવતો કરશે તો, મારા વિષનું પરાક્રમ જતું રહેવાથી જગતમાં, મારૂં હાસ્ય થશે. એવું ધારીનેજ તેણે તે બ્રાહ્મણને પુષ્કળ ધન આપીને વિદાય કર્યો હશે. પરંતુ જ્યાં કોઇ મનુષ્ય નથી એવા વનમાં તે કાસ્યપ બ્રાહ્મણ અને તક્ષક નાગનો જે સંવાદ થયો, તે કોણે જોયો અને સાંભળ્યો? તેમજ તમારી પાસે એ વાત કેવી રીતે આવી? તે મને કહો; જે સાંભળીને સર્પોનો નાશ કરે એવી હું બુદ્ધિ કરીશ. મંત્રિઓ બોલ્યા—કે હે રાજા, તે વનમાં કાસ્યપ બ્રાહ્મણ અને તક્ષક નાગનો થયેલો સંવાદ અમોને કોણે કહ્યો તે અમે કહીએ તે સાંભળો. તે વૃક્ષની એક સુકેલી શાખા ઉપર આગળથીજ કોઇ પુરૂષ લાકડાંને વાસ્તે તેને કાપવાને ચઢી ગયો હતો, તેની તે કાસ્યપ તથા તક્ષક નાગને ખબર નહોતી. પછી તે તક્ષક નાગ તે ઝાડને દસ્યો કે તરતજ તે ઝાડ પેલા પુરૂષ સહિત રાખ થઇ ગયું; અને કાસ્યપ બ્રાહ્મણના પ્રભાવથી તે ઝાડ સહિત તે પુરૂષ પણ પાછો જીવતો થયો. તેણે આવીને અમોને તે બેઉનું વૃત્તાંત કહી દેખાડ્યું. હવે હે રાજામાં સિંહરૂપ, જે તમારે કરવું યોગ્ય હોય તે પ્રમાણે કરો. સૂત કેહે છે—એવાં મંત્રિઓનાં વચન સાંભળીને તે જનમેજય રાજા દુઃખથી પિડાતો થકો અત્યંત તપાયમાન થઇ હાથે હાથ ઘસવા લાગ્યો. અને મોટા નિશ્વાસ મૂકીને અતિ રૂદન કરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે દુઃખ અને શોકે કરી યુક્ત એવા રાજાએ આંખમાંથી ઘણાં અશ્રુ પાડી, વિધિથી જળનું આચમન કરી, એ ઘડી મનમાં વિચાર કરીને મહા ક્રોધથી પોતાના મંત્રિઓને આવું વચન કહ્યું કે હે મંત્રિઓ, એ રીતે તમારા થકી મારા પિતાની સ્વર્ગગતિ સાંભળીને મેં જે નિશ્ચય કર્યો છે તે તમે સાંભળો. જે રીતે મારા પિતાને તે પાપી તક્ષક નાગે માર્યો છે, તેજ રીતે હું તેને મારવા ઈચ્છું છું. તેણે શૃંગીને નિમિત્ત કરીને મારા પિતાને નાશ પમાડ્યા, પણ એમાં દુષ્ટતા તેનીજ છે. કારણ કાસ્યપ બ્રાહ્મણને ધન આપીને જો તેણે પાછો વાળ્યો નહોત, તો એ બ્રાહ્મણ મારા પિતા પાસે આવીને તેને જીવતો કરત; અને તેના મંત્ર બળે કરી મારા પિતા જીવતા રેહેત તેમાં તે તક્ષક નાગને શું નુકશાન થાત? મારે જીવવાની ઘણી ઈચ્છા રાખનારા મારા પિતાનો નાશ

કરવામાં તેનુંજ દુરાત્માપણું છે. વાસ્તે ઉતંકનું, તેમજ મારૂં પોતાનું તથા તમારા બધાઓનું ઘણું પ્રિય કરવા સારૂ મારા પિતાનું હું વેર લઉં છું.

उतंकस्यप्रियंकर्तु मात्मनश्चमहत्प्रियं ॥
भवतांचैवसर्वेषां गच्छाम्यपचितिंपितु ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तिकपर्वणि परिक्षिन्मंत्रिसंवादे गुर्जरभाषायां पंचाशत्तमोऽध्यायः

सूत उवाच ॥ एवमुक्काततःश्रीमान् मंत्रीमिश्चानुमोदितः ॥
आरुरोहप्रतिज्ञांस सर्पसत्रायपार्थिवः ॥

સૂત કહે છે—એ પ્રમાણે કહીને તે સંપત્તિમાન રાજાએ પોતાના મંત્રિયોની આજ્ઞા લઇ સર્પસત્ર કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી; અને પુરોહિત તથા બીજા ઋત્વિજ બ્રાહ્મણોને બોલાવીને કહ્યું કે, જે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો તક્ષક નાગ મારા પિતાને કરડયો હતો તેનો હું નાશ કરૂં, એનો ઉપાય શોધી કહાડો. કેમકે વિષરૂપી અગ્નિએ કરી જેમ એણે મારા પિતાને બાળ્યો, તેમજ હું એને બાળવાને ઇચ્છું છું. માટે પ્રદીપ્ત અગ્નિને વિષે કુટુંબે સહિત એ તક્ષક નાગને હું નાખું, એવી યુક્તિ તમે જાણતા હો તો મને બતાવો. રાજાનાં એવાં વચન સાંભળીને તે ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે હે રાજા, દેવતાઓએ નિર્માણ કરેલો મોટો સર્પયજ્ઞ પુરાણમાં કહેવાય છે, તે તમે કરો; જે તમારા શિવાય બીજો કોઇપણ કરી શકે તેમ નથી. તે સાંભળીને રાજાએ, પોતાના મનમાં, હવે તક્ષક નાગ નિશ્ચય અગ્નિમાં પડીને બળી મરશે એમ માનીને, મંત્રને જાણનારા બ્રાહ્મણોને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણો, હું યજ્ઞ કરીશ, માટે તેમાં જોઈતી સામગ્રી તૈયાર કરો. રાજાએ એવી આજ્ઞા આપી ત્યારે તે બુદ્ધિમાન, અને વેદને જાણનારા બ્રાહ્મણોએ, શાસ્ત્ર પ્રમાણે સર્પયજ્ઞ કરવાનું સ્થાનક માપીને, પરમ સમૃદ્ધિવાળો, બ્રાહ્મણોના ગણેકરી યુક્ત, ઘણા ધન અને ધાન્યવાળો અને ઋત્વિજોએ કરી યુક્ત એવો તે યજ્ઞ નિર્માણ કરીને, તે યજ્ઞના ફળની પ્રાપ્તિને વાસ્તે રાજાને દીક્ષા આપી. પણ એટલામાં યજ્ઞમાં વિઘ્ન કરનાર એક મોટું નિમિત્ત ઉત્પન્ન થયું; તે એ કે, વાસ્તુ વિદ્યામાં કુશળ, બુદ્ધિમાન, સૂત જા-

તિમાં ઉત્પન્ન થયેલો અને શિલ્પશાસ્ત્રને જાણનારો સલાટ, જેણે સુત્રે કરી યજ્ઞની જમીન માપી હતી તે બોલ્યો કે, જે સ્થાનમાં અને જે વખતમાં આપણે આ યજ્ઞની જમીન માપી, તે વખતનું ફળ મને એવું લાગે છે કે, કોઇ બ્રાહ્મણ નિમિત્તથી આ યજ્ઞ સમાપ્ત થશે નહીં. એ વાત સાંભળીને જનમેજય રાજાએ દીક્ષા કાળની પેહેલાંજ પોતાના દ્વારપાળને કહ્યું કે, મને પૂછ્યા વગર કોઇને પણ અહીંયાં પેસવા દઇશ માં.

इतच्छ्रुत्वातुराजासौ प्राग्दीक्षाकालमब्रवीत् ॥

क्षत्तारंनहिमेकश्चि दज्ञातःप्रविशेदिति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रोपक्रमे

गुर्जरभाषायां एकपंचाशत्तमोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ ततःकर्मप्रववृते सर्पसत्रविधानतः ॥

पर्यक्रामंश्चविधिवत् स्वेस्वेकर्मणियाजकाः ॥

સૂત કેહે છે—તે પછી સર્પસત્ર વિધિથી કર્મ પ્રવર્ત્તમાન થયું ને યજન કરાવનાર બ્રાહ્મણો પોતપોતાના કર્મને વિષે વિધિથી કામે લાગ્યા; જેઓએ કાળાં લુગડાં પેહેરીને અગ્નિને વિષે મંત્ર ભણીને હોમ કરવા માંડ્યો, તેથી બધા સર્પો કંપતા કંપતા એક બીજાને બોલાવતા, શ્વાસોશ્વાસ નાખતા પરસ્પરે મોઢેથી અને પૂંછડેથી વિંટાતા થકા, પ્રદીપ્ત અગ્નિને વિષે પડવા લાગ્યા. તેમાં કેટલાક સફેદ, કાળા, વૃદ્ધ, બાળક, કોશ તથા યોજન જેવડા શરીરના, ગાયના કાન જેવા શરીરવાળા, ઘોડા સરખા, હાથીની સુંઢ સરખા અને મદોન્મત્ત હાથીના જેવી કાયાવાળા તથા વિચિત્ર પ્રકારના વર્ણોવાળા હતા. તે સર્વે અને બીજા પણ ભયંકર તથા મહા બળવાન એવા ભૂંગળ સરખા સર્પો, માના શાપથી પીડાતા થકા અગ્નિને વિષે પડવા લાગ્યા.

घोराश्चपरिघप्रख्या दंडशूकामहाबलाः ॥

प्रपेतुरग्नावुरगा मातृवाग्दंडपीडिताः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वाणि सर्पसत्रोपक्रमे

गुर्जरभाषायां द्विपंचशत्तमोऽध्यायः ॥

શૌનકઉવાચ ॥ सर्पसत्रेतदाराजः पांडवेयस्यधीमतः ॥

जनमेजयस्यकेत्वास नृत्विजःपरमर्षयः ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, પાંડુ રાજાના વંશમાં ઉત્પન્ન થએલા તે બુદ્ધિમાન જનમેજય રાજાના સર્પસત્રમાં, પરમ ઋષિઓ ઋત્વિજો, સભાસદો, તથા બીજા તે યજ્ઞની વિધિને જાણનારાઓ કોણ કોણ હતા? એ બધું વિસ્તારથી મને કહો. સૂત કેહે છે—હે શૌનક, જે પ્રમાણે તમે પૂછ્યું તે પ્રમાણે ક્રમે કરીને હું તેઓનાં નામ કહું તે સાંભળો. તે યજ્ઞમાં ચ્યવન ઋષિના વંશમાંનો ચંડભાર્ગવ નામનો બ્રાહ્મણ મુખ્ય હોમ કરનાર હતો. વૃદ્ધ અને વિદ્વાન્ કૌત્સ એવે નામે બ્રાહ્મણ ઉદ્ગાતા હતો, અને જૈમિનિ ઋષિ બ્રહ્મા હતા. શાર્ઙ્ગરવ તથા પિંગલ નામના બ્રાહ્મણો અધ્વર્યુ હતા, તથા પુત્ર અને શિષ્યો સહિત વ્યાસજી, ઉદ્દાલક, પ્રમતત, શ્વેતકેતુ, પિંગલ, અસિત, દેવળ, નારદ, પર્વત આત્રેય, કુંડ, જઠર, કાળધી, વાત્સ્ય વેદને જાણનારા વૃદ્ધ શ્રુતશ્રવા, કોહલ, દેવશર્મા, મૌદગલ્ય, સામસૌરભ, વગેરે વેદને પાર પામેલા બ્રાહ્મણો સભાસદો હતા, હે શૌનક, એવા મોટા સર્પ યજ્ઞમાં ભયંકર અને પ્રાણિઓને ભય પમાડનાર હજારો સર્પો પડતા હતા, તેઓનાં રૂધિરની નાની નદીઓ વેહેતી હતી, જેમાં તેઓના વસા અને મેદ તણાયા જતા હતા, તેઓના બળવાથી ખરાબ ગંધ આવતો હતો. ને તેઓનો ભયંકર શબ્દ પણ સંભળાતો હતો. પણ તે તક્ષક નાગ તો જનમેજય રાજા સર્પયાગ કરે છે, એ વાત સાંભળી ભય પામીને ઈન્દ્રની શરણે જતો રહ્યો. ને તેને બધી વાત કહી દેખાડી. ત્યારે ઇન્દ્રે પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે હે તક્ષક, પૂર્વથીજ મેં તારે વાસ્તે બ્રહ્માને પ્રસન્ન કરેલા છે, તેથી કોઇ કાળે પણ એ સર્પયાગથી તને ભય થશે નહીં. માટે તારા મનમાં તું દુઃખી માં થા. એ પ્રમાણે ઈન્દ્રે આશ્વાસના કરવાથી તક્ષક નાગ ખુશીથી તેના ઘરમાંજ રહ્યો. હવે અહીં નિરંતર અગ્નિમાં બધા સર્પો પડતા હતા, તેથી થોડા થઇ ગએલા પરિવારવાળા વાસુકી નાગે અત્યંત દુઃખ પામીને તપાયમાન થઇ, ચોફેરથી ઘેરાઇ ગયું છે જેનું હૃદય એવી સ્થિતિમાં પોતાની બેન જરત્કારૂને કહ્યું કે હે કલ્યાણી, જનમેજય રાજાના સર્પસત્રથી મારાં અંગ બળે છે, દિશાઓને હું બરાબર દેખી શકતો નથી, ને અત્યંત મોહથી મારૂં મન ખેદ પામતું તથા ઘોળાતું હોય એમ મને

લાગે છે. મારી દષ્ટિ ભમ્યા કરે છે, અને મારૂં હૃદય જાણે ચિરાઇ જતું હોયની તેમ થાય છે. તેથી મારે પણ, પરવશ થઇ એ પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં બળીને યમપુરીમાં જવું પડશે, કારણ તે યજ્ઞ અમોને હણવા વાસ્તે થયો છે. માટે હે બેન, મેં જે અર્થે તને જરત્કારૂ ઋષિને આપી, તે વખત હાલ પ્રાપ્ત થયો છે, તથા બ્રહ્માજીએ પણ મને કહ્યું હતું કે, પ્રવર્તમાન એવા જનમેજય રાજાના યજ્ઞને તારો ભાણેજ આસ્તીક અટકાવશે. વાસ્તે હે બેન, વૃદ્ધોને માનવા લાયક અને વેદ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા તારા પુત્ર આસ્તીકને પરિવાર સહિત મારી રક્ષા કરવાને તું કેહે.

तद्वत्सेत्रहिवत्सस्त्वं कुमारंवृद्धसंमत ॥
ममाद्यत्वंसभृतस्य मोक्षार्थंवेदवित्तमं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रेवासुकिवाक्ये
गुर्जरभाषायां त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ ततआहुयपुत्रंस्वं जरत्कारुर्भुजंगमा ॥
वासुकेर्नागराजस्य वचनादिदमब्रवीत् ॥

સૂત કહે છે—પછી નાગોના રાજા વાસુકીનાં વચન સાંભળીને તે જરત્કારૂએ પોતાના પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે હે પુત્ર મને મારા ભાઇએ તારા પિતાને જે કારણથી આપી હતી તે વખત હાલ આવ્યો છે, માટે તેના કલ્યાણને અર્થે તને જે ઘટે તે કર. ત્યારે તે બોલ્યો હે મા, તે કારણ મને યથાસ્થિત કેહે, પછી જે મારાથી બનશે તે હું કરીશ. પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી, કુટુંબનું હિત ઇચ્છનારી જરત્કારૂ બોલી કે હે પુત્ર, કદ્રૂ એવે નામે સર્પોની મા હતી, તેણે ક્રોધથી પોતાના પુત્રોને જે રીતે શાપ આપ્યો, તે હું કહું છું તે સાંભળ. કોઈ વખતે કદ્રૂએ કહ્યું કે હે પુત્રો, ઉચ્ચૈશ્રવા નામના ઘોડાના વાળ કાળા કરો, કારણ મેં વિનતાની સાથે દાસપણાની સરત કરી છે ” પણ તે સર્પોએ ઘોડાના વાળ કાળા ન કરયા, તેથી તેણે તેઓને કહ્યું જે, “ મેં તમોને આજ્ઞા કરી તોપણ તમે તે ઘોડાના વાળ કાળા ન કરયા, માટે જનમેજય રાજાના યજ્ઞમાં તમને અગ્નિ બાળશે, જેથી તમે મરણ પામીને પ્રેત લોકને પામશો. ” એ પ્રમાણે

શાપ આપતી કદ્રૂને સાક્ષાત્ લોકના પિતામહ બ્રહ્માજીએ પણ કહ્યું કે તેં ઠીક કર્યું. બ્રહ્માજીનાં એવાં વચન સાંભળીને વાસુકિ નાગ અમૃત મંથન થઇ રહ્યા પછી દેવતાઓની શરણે ગયો. ત્યારે ઉત્તમ અમૃત પામ્યાથી સિદ્ધ જેનું કામ થયું છે એવા સર્વે દેવતાઓ વાસુકિને આગળ કરીને બ્રહ્માજી પાસે જઇ તેઓને પ્રસન્ન કરીને બોલ્યા કે " હે બ્રહ્માજી સર્વે નાગોનો રાજા આ વાસુકિ, માના શાપે કરીને પોતાને તેમજ જ્ઞાતિને વાસ્તે દુઃખી છે, માટે તેનાથી મુક્ત થવાનો શું ઉપાય છે ? તે આપ કહો." ત્યારે બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે, " જરત્કારૂ નામનો ઋષિ વાસુકિની બેન જરત્કારૂને પરણશે તેથી તેને પુત્ર થશે તે જનમેજયના યજ્ઞમાં જઇને સર્પોને બચાવશે. " હે પુત્ર, બ્રહ્માજીનાં એવાં વચન સાંભળી મારા ભાઇએ મને દેવતાના સરખી કાંતિવાળા મહાત્મા એવા તારા પિતાને આપી; જે થકી તે યજ્ઞના વખતની પહેલાંજ તું મારે વિષે ઉત્પન્ન થએલો છે. હવે તે યજ્ઞ શરૂ થયો છે માટે હે પુત્ર, અમોને ભય થકી અને મારા ભાઇને અગ્નિ થકી રક્ષા કરવાને તું યોગ્ય છે. કારણ જે કામને અર્થે બુદ્ધિમાન્ તારા પિતાને મારા ભાઇએ મને આપી, તે કામ સફળ થવું જોઇએ, પછી જેમ તારી મરજી. સૂત કેહે છે–એ પ્રમાણે પોતાની માના કેહેવાથી આસ્તીક બોલ્યો કે ઠીક છે, તેમ હું કરીશ. એમ કહી દુઃખથી અત્યંત તપેલા વાસુકિ નાગને જાણે જીવાડતો હોયની તેમ તેણે કહ્યું કે, હે સર્પમાં ઉત્તમ, હે મહાબળિષ્ટ હું સત્ય કહું છું કે, તે શાપ થકી હું તમોને મૂકાવીશ. હે નાગ, ચિત્ત સ્વસ્થ રાખો, તમોને ભય નથી. તથા જે રીતે તમારૂં કલ્યાણ થશે તે રીતે હું પ્રયત્ન કરીશ. વળી મારી વાણી હસતાં હસતાં પણ ખોટું બોલતી નથી તો આવાં સંકટના કામમાં તો કેમજ ખોટું બોલે ! માટે હે મામા સર્વે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ અને યજ્ઞની દીક્ષા લેનાર જનમેજય રાજા પાસે આજે જઇ, હું પવિત્ર વાણિએ કરી જેમ સર્પસત્ર નિવૃત્ત થશે તેવી રીતે તેને પ્રસન્ન કરીશ. હે મહા બુદ્ધિમાન્ નાગ, મારે વિષે જે તમારી ધારણા છે તે ખોટી થશે નહીં, પોતાના ભાણેજનાં એવાં વચન સાંભળીને વાસુકિએ કહ્યું કે હે આસ્તીક, હું ચોફેરથી ઘેરાઉ છું, મારૂં હૃદય ફાટી જાય છે, તથા માના શાપથી પિડાતો થકો હું દિશાને પણ જાણતો નથી. ત્યારે આસ્તીકે કહ્યું કે હે સર્પમાં ઉત્તમ, પ્રદીપ્ત અગ્નિથી થયેલા ભયને હું શાંત કરીશ. માટે તમારે કાંઇ પણ સંતાપ કરવો નહીં. એમ કહી તે

આસ્તીક, વાસુકિના મનનો તાપ પોતે ગ્રહણ કરીને, સર્પોની મુક્તિ વાસ્તે જલદીથી તે યજ્ઞ પ્રત્યે ચાલ્યો. ત્યાં જઇ સૂર્ય અને અગ્નિ જેવા તેજસ્વિ ઘણા સભાસદ બ્રાહ્મણોએ કરીને વિંટાયલું, તે યજ્ઞનું ઉત્તમ સ્થાન જોઇને, તેણે અંદર જવા માંડ્યું, પણ દ્વારપાળોએ તેને રોક્યો. ત્યારે અંદર પેસવાની ઇચ્છાથી તેણે યજ્ઞની સ્તુતિ કરી, એટલે રાજાએ પ્રસન્ન થઇને તેને અંદર આવવાનો હુકમ આપ્યો. પછી બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ અને પુણ્ય કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો તે આસ્તીક બ્રાહ્મણ, તે ઉત્તમ યજ્ઞના સ્થાનને પામીને, અનંત કીર્તિવાળા જનમેજય રાજાની, ઋત્વિજ તથા સભાસદ બ્રાહ્મણોની અને અગ્નિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

सप्राप्ययज्ञायतनंवरिष्टं द्विजोत्तमःपुण्यकृतांवरिष्टः ॥
तुष्टावराजानमनंतकीर्ति मृत्विक्सदस्यांश्चतथैवचाग्निं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रेआस्तीकागमने गुर्जरभाषायां चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः

आस्तीकउवाच ॥ सोमस्ययज्ञोवरुणस्ययज्ञः प्रजापतेर्यज्ञआसीत्प्रयागे
तथायज्ञोयंतवभारताग्र्य पारिक्षितस्वस्तिनोस्तुप्रियेभ्यः ॥

આસ્તીક કહે છે—હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, હે પરિક્ષિતના પુત્ર, જેવો ચંદ્રમાનો, વરૂણનો, અને પ્રયાગને વિષે પ્રજાપતિનો યજ્ઞ થયો હતો, તેવોજ આ તમારો યજ્ઞ છે, માટે હું માગું છું જે આપણા સર્વના પ્રિયોનું કલ્યાણ થાઓ. હે રાજા, આ તમારો યજ્ઞ ઇન્દ્રના દશ હજાર યજ્ઞની બરાબર છે. તેમજ યમરાજાનો, રંતિદેવનો, ગય રાજાનો, શશબિંદુનો, કુબેરજીનો, નગ રાજાનો, અજમીઢ રાજાનો, શ્રી રામચંદ્રજીનો, દેવતાનો, યુધિષ્ઠિરનો અને વ્યાસજીનો, જેવો યજ્ઞ થયો હતો, તેવો આ તમારો યજ્ઞ છે; માટે હું માગું છું જે આપણા સર્વના પ્રિયોનું કલ્યાણ થાઓ. ઇન્દ્રના યજ્ઞમાં જેવા બ્રાહ્મણો હતા તેવાજ સૂર્ય સરખી કાંતિવાળા બ્રાહ્મણો તમારા યજ્ઞમાં છે. એવા સર્વ વાતે સંપૂર્ણ બ્રાહ્મણોને જે કંઇ આપ્યું હોય તે કોઇ કાળે નાશ થતું નથી. વળી પરલોકના સાધનમાં વ્યાસજી સમાન બીજો કોઇ છેજ નહિં, તે તો આપણા યજ્ઞમાં છે; અને પોત-

પોતાના કર્મમાં કુશળ એવા જે એઓના શિષ્યો, તે તો આ યજ્ઞમાં ઋત્વિજો છે. વિભાવસુ, ચિત્રભાનુ, મહાત્મા હિરણ્યરેતા, હુતભુક, અને કૃષ્ણવર્ત્મા ઇત્યાદિ જેનાં નામો છે, તથા જમણી બાજુ જેની જ્વાળા ફ્રે છે એવો પ્રદીપ્ત અગ્નિદેવ તમારા હવ્યની ઇચ્છા કરે છે. આ જીવલોકમાં તમારા સમાન પ્રજાનો પાળનાર બીજો કોઇ છેજ નહીં. તમારા ધૈર્યે કરીને હું ઘણો પ્રસન્ન થાઉં છું; અને વરૂણ, ધર્મરાજ, તથા સાક્ષાત ઇન્દ્રના જેવા તમે પ્રજાના પાળનાર છો. માટે હે પુરૂષેન્દ્ર, તમારા જેવો રાજા આ પૃથ્વીમાં પૂર્વે કોઇ થયો નથી, તેમ હાલ છે પણ નહીં. હે ખટ્વાંગ, નાભાગ, અને દિલીપ સરખા, હે યયાતિ અને માનધાતા સરખા પ્રભાવવાળા, હે સૂર્ય સરખા તેજવાળા, તમો ભિષ્મપિતામહ સરખા રૂડા વ્રતવાળા છો. વાલ્મીકીની પેઠે તમોએ પોતાનું પરાક્રમ ગુપ્ત રાખેલું છે, અને વસિષ્ટની પેઠે કોપ નિયમમાં રાખ્યો છે. તમારૂં પ્રભુપણું ઇન્દ્રના સરખું છે, અને તમારી કાન્તિ નારાયણ સરખી છે. યમરાજા સરખા તમે ધર્મના નિશ્ચયને જાણનાર છો, અને શ્રીકૃષ્ણની પેઠે સર્વે ગુણ સંપન્ન છો. વસુદેવતાની લક્ષ્મી તમારે વિષે રહી છે. યજ્ઞના પ્રવર્તક પણ તમે છો. બળેકરીને દંભોદ્ભવ જેવા, અને શસ્ત્ર તથા અસ્ત્ર જાણવામાં પરશુરામ સરખા છો. ઔર્વ ને ત્રિત.એ બે ઋષિઓ સરખું તમારૂં તેજ છે, તથા ભગીરથ રાજા જેવા અતિ તેજસ્વી છો. સૂત કહે છે— હે શૌનક, એ પ્રમાણે તે આસ્તીકે સ્તુતિ કરી ત્યારે તે રાજા, સભાસદ તથા ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો અને અગ્નિ, એ સર્વે પ્રસન્ન થયા; પછી તે ઋત્વિગાદિક બ્રાહ્મણોના મનમાં ધારેલા અભિપ્રાયોને જાણીને જનમેજય રાજા કહેવા લાગ્યો.

एवंस्तुताःसर्वएवप्रसन्ना राजासदस्याऋत्विजोहव्यवाहः ॥

तेषांदृष्ट्वाभावितानींगितानि प्रोवाचराजाजनमेजयोथ ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रेआस्तीककृतराजास्तवे गुर्जरभाषायां पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः

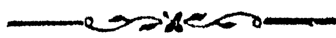
जनमेजयउवाच ॥ बालोप्ययंस्थविरइवावभाषतेनायंबालःस्थविरोयंमतोमे

इच्छाम्यहंवरमस्मैप्रदातुं तन्मेविप्राःसांविदध्वंयथावत् ॥

જનમેજય કહે છે—આ બ્રાહ્મણ બાળક છે તો પણ વૃદ્ધની પેઠે બોલે છે, માટે હું એને બાળક નહીં પણ વૃદ્ધજ માનું છું. હે બ્રાહ્મણો હું આ બ્રાહ્મણને વર આપવા ઇચ્છું છું, માટે જેમ ઘટે તેમ તમે બધા એકમત કરો. ત્યારે સભાસદ બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે, બ્રાહ્મણ બાળક હોય તો પણ રાજાઓને માનવા લાયક છે, તેમાં જો વિદ્વાન્ હોય તો તો વિશેષે કરીને માન્ય છે. માટે સર્વ કામના તમારા થકી પામવાને આ બ્રાહ્મણ લાયક છે, પણ એને વરદાન આપ્યાની પેહેલાં તક્ષક નાગ આવે તેમ કરવું. તો પણ તે રાજાએ તે બ્રાહ્મણને, " તું વર માગ " એમ કહેવાની ઇચ્છા કરી, ત્યારે અતિ પ્રસન્ન જેનું મન નથી એવો હોતા બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે તક્ષક હજી આવ્યો નથી. તે સાંભળી જનમેજય રાજા બોલ્યા કે, જે રીતે આ મારૂં કર્મ સમાપ્ત થાય ને તક્ષક નાગ જલદીથી આવે તે રીતે તમે સઘળાઓ તમારી શક્તિ પ્રમાણે યત્ન કરો; કારણ મારો દ્વેષિ તે તક્ષક નાગજ છે. એવાં તેનાં વચન સાંભળિને ઋત્વિજ બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે હે રાજા, તક્ષક નાગ તો ભય થકી પિડાતો થકો ઇન્દ્રની પાસે જઇ રહ્યો છે. તેથી શિલ્પશાસ્ત્રને જાણનાર તે સૂતે જે પ્રમાણે પૂર્વે કહ્યું હતું, જે આ યજ્ઞ બ્રાહ્મણ નિમિત્તથી સમાપ્ત થશે નહીં, તેજ પ્રમાણે થાય એવું લાગે છે. કારણ તે તક્ષકને ઇન્દ્રે વરદાન આપ્યું છે જે, " તું અહીં મારી પાસે રહે તને અગ્નિ બાળશે નહીં. " એ વાત સાંભળી રાજાએ તપાયમાન થઇને હોમ કરનારાઓમાંના મુખ્ય બ્રાહ્મણોને આજ્ઞા કરી જે, હે મંત્ર જાણનારા બ્રાહ્મણો, તે તક્ષક નાગ જો ઇંદ્રની પાસે જઇ રહ્યો હોય તો તમે એવો હોમ કરો, કે જેથી ઇન્દ્રે સહિત તે તક્ષક અગ્નિમાં આવીને પડે. સૂત કહે છે—એ પ્રમાણે જનમેજયના કહેવાથી હોમ કરનાર બ્રાહ્મણોએ ઇન્દ્રે સહિત તક્ષક નાગને મંત્રથી બોલાવ્યો ત્યારે ક્ષણ માત્રમાં તક્ષક સહિત ઇંદ્ર આકાશમાં દેખાયો પણ તે યજ્ઞને જોઇ ઘણા ભયને પામી તક્ષકને મૂકીને પાછો પોતાના લોકમાં જતો રહ્યો. હવે તક્ષક નાગ, ભયથી મોહ પામીને બ્રાહ્મણોના મંત્રના જોરથી અગ્નિની જ્વાળા પાસે પરવશ થતો થકો આવવા લાગ્યો. ત્યારે ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે, હે રાજા, હે સમર્થ આ તમારૂં કર્મ વિધિયુકત છે. હવે આ બ્રાહ્મણમાં મુખ્ય એવા આસ્તીકને વરદાન આપવાને તમે લાયક છો. એવાં તેઓનાં વચન સાંભળીને જનમેજય રાજાએ આસ્તીકને કહ્યું કે, હે બાળ,તમારા

જેવા પાત્રને હું ઘટતો વર આપું છું, માટે જે તમારા હૃદયમાં ઇચ્છા હોય તે માગો; કદાચ તે નહીં દેવા લાયક હશે તો પણ હું આપીશ. તેટલામાં ઋત્વિજોએ કહ્યું કે હે રાજા આ તક્ષક નાગ તમારે વશ થવા જલદીથી આવે છે. જુઓ ! આ તક્ષકનો ભયંકર શબ્દ સંભળાય છે ! તેને ઇન્દ્રે મૂકી દેવાથી તે સ્વર્ગથી ભ્રષ્ટ થયો છે; અને મંત્રે કરીને ત્રાસ પામ્યું છે શરીર જેનું એવો તે, મોટા નિશ્વાસ મુકતો થકો બેભાન થઇને અગ્નિમાં પડવા આવે છે. સૂત કહે છે--હવે તક્ષક નાગ અગ્નિમાં પડશે એમ જાણી આસ્તીક બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે હે જનમેજય, મને જો તમે વરદાન આપતા હો, તો હું એવું વરદાન માગું છું કે, "આ તમારો યજ્ઞ વિરામ પામે અને એમાં હવે સર્પો ન પડે." તે સાંભળી મનમાં અપ્રસન્ન થઇ જનમેજય રાજાએ કહ્યું કે, હે સમર્થ, સોનું, રૂપું ગાયો અથવા કંઇ બીજું જે તમારી ઇચ્છામાં હોય તે આપું પણ આ મારો યજ્ઞ વિરામ ન પામે. ત્યારે આસ્તીક બોલ્યો કે એ કાંઇ પણ મને જોઇતું નથી, પણ તમારો યજ્ઞ વિરામ પામે એજ હું માગું છું; જેથી મારી માના કુળનું કલ્યાણ થાય. સૂત કહે છે—એવું સાંભળીને બોલનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ તે જનમેજય રાજાએ વારંવાર કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, તમે બીજું વરદાન માગો જેથી તમારૂં કલ્યાણ થાય. એમ કહ્યું તો પણ તેણે બીજો વર માગ્યો નહીં. પછી હે તાત વેદને જાણનારા સભાસદ બ્રાહ્મણોએ એકઠા થઇને તે જનમેજય રાજાએ કહ્યું કે, એ બ્રાહ્મણને એના માગવા પ્રમાણે વર આપો.

ततोवेदविदस्तात सदस्याःसर्वएवतं ॥
राजानमूचुःसहिता लभतांब्राह्मणोवरं ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि आस्तीकवरप्रदाने
गुर्जरभाषायां षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः

शौनकउवाच ॥ येसर्पाःसर्पसत्रेस्मिन् पतिताहव्यवाहने ॥
तेषांनामानिसर्वेषां श्रोतुमिच्छामिसूतज ॥
શૌનક પૂછે છે—હે સૂત, હવે તે સર્પસત્રના અગ્નિમાં જે સર્પો પડ્યા,

તે સર્વેનાં નામો હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. સૂત કહે છે—હે બ્રાહ્મણુમાં શ્રેષ્ઠ એ યજ્ઞમાં તો અસંખ્ય સર્પો પડ્યા જેની સંખ્યા થઇ શકે એમ નથી, તો પણ તેમાંના મુખ્ય મુખ્ય સર્પોનાં નામ મને યાદ છે તે હું કહું છું. કોટિશ, માનસ, પૂર્ણ, શલ, પાલ, હલીમક, પિચ્છલ, કૌણુપ, ચક્ર, કાલવેગ, પ્રકાલન, હિરણ્યબાહુ, શરણુ, કક્ષક, કાલેદંતક, એટલા વાસુકિના વંશના નાશ પામ્યા. પુચ્છાંડક, મંડલક, પિંડસેક્તા, રભેણુક, ઉચ્છિક, તરભ, ભંગ, બિલ્કતેજા, વિરોહણુ, શિલી, શલકર, મૂક, સુકુમાર, પ્રવેદન, મદ્દગર, શિશુરોમા, સુરોમા, મહાહનું, એટલા તક્ષકના કુળના નાશ પામ્યા. પારવત, પારિયાત, પાંડર, હરિણુ, કુશ, વિહંગ, શરભ, મેદ, પ્રમોદ, સિંહતાપન, એટલા ઐરાવતના કુળના અગ્નિમાં પડ્યા. એરક, કુંડળ, વેણી, વેણીસ્કંધ, કુમારક, બાહુક, શૃંગવેર, ધૂતક, પ્રાતર, આતક, એટલા કૌરવ્યના વંશના નાશ પામ્યા. શંકુકરણુ, પિદરક, કુઠાર, મુખસેચક, પૂર્ણાંગદ, પૂર્ણમુદ, પ્રહસ, શકુનિ, દરિ, અમાહી, કામક, સુષેણુ, માનસ, અવ્યમ, ભૈરવ, મુંડવેદાંગ, પિશંગ, ઉદ્રપારક, ઋષભ, વેગવાન, પિંડારક, મહાહનું, રક્તાંગ, સર્વસારંગ, સમૃદ્ધ, પટવાસક, વિરહક, વીરણુક, સુચિત્ર, ચિત્રવેગિક, પરાશર, તરૂણુક, મણિ, સ્કંધ, આરૂણિ, એટલા ધૃતરાષ્ટ્રના કુળના અગ્નિમાં પડ્યા. એ સિવાય બીજા કેટલાક કુળોના મહા બળવાન અને ભયંકર રૂપવાળા અસંખ્ય નાગો અગ્નિમાં પડ્યા. એ પ્રમાણે ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ અને બળ ધારણ કરનાર તથા પ્રદીપ્ત અગ્નિ સરખા વિષવાળા સર્પો, માના શાપથી પીડાતા થકા તે મ્હોટા યજ્ઞમાં બળીને નાશ પામ્યા.

कामरूपाःकामबला दीप्तानलविषोल्बणाः ॥
दग्धास्तत्रमहासत्रे ब्रह्मदंडनिपीडिताः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पनामकथने
गुर्जरभाषायां सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ ततोराजाब्रवीद्वाक्यं सदस्यैश्चोदितोभृशं ॥
काममेतद्भवत्वेवं यथास्तीकस्यभाषितं ॥

સૂત કેહે છે—પછી સભાસદ બ્રાહ્મણોના કહેવાથી જનમેજય રાજા બોલ્યા કે, તમારી સર્વની ઇચ્છા હોય તો આ આસ્તીક માગે છે તેમ થાઓ. આ કર્મ સમાપ્ત થઇને બધા સર્પો સુખી થાઓ, ને આ આસ્તિક પણ પ્રસન્ન થાઓ. તથા તે શિલ્પશાસ્ત્ર જાણનાર સૂતે યજ્ઞના આરંભમાં જે વચન કહ્યું હતું તે પણ સત્ય થાઓ. રાજાનાં એવાં વચન સાંભળી સર્વે પ્રસન્ન થઇ હર્ષને આપે એવો શબ્દ કરવા લાગ્યા. પછી તે યજ્ઞ સમાપ્ત કરી પ્રસન્ન થઇને, તે ઋત્વિજ તથા સભાસદ ઇત્યાદિ બ્રાહ્મણો જે પોતાના યજ્ઞમાં આવ્યા હતા, તેઓને રાજાએ જમાડીને પહેરામણી સહિત ઘટતી દક્ષિણા આપી; અને જે શિલ્પશાસ્ત્ર જાણનારે યજ્ઞના આરંભમાં કહ્યું હતું કે બ્રાહ્મણ નિમિત્તથી આ યજ્ઞ વિરામ પામશે, તેને પણ પ્રસન્ન થઇને ઘણુંક ધન આપ્યું, પછી વિધિએ કરી રાજાએ અવભૃથસ્નાન કરીને તે બુદ્ધિમાન્ આસ્તીકને, તેને ઘેર મોકલ્યો. મોકલતી વખતે તેને રાજાએ કહ્યું કે તમારે ફરીથી આવવું, હું તમોને મારા અશ્વમેધ યજ્ઞમાં સભાસદ કરીશ. ત્યારે ઠીક બહુ સારૂં, એમ કહી રાજાને પ્રસન્ન કરીને આસ્તીક ખુશી થઇ પોતાને ઘેર ગયો. ત્યાં જઈને તેણે પોતાના મામા તથા માને પ્રમાણ કરી તેઓને બનેલું વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળીને ત્યાં જે સર્પો હતા તેઓનો મોહ ટળી ગયો, ને તેઓએ આસ્તીક ઉપર ઘણા ખુશી થઇને વારંવાર કહ્યું કે, તમારી ઇચ્છામાં આવે એવો વર માગો. તમોએ અમને સર્પ યજ્ઞથકી બચાવ્યા તેથી અમે ઘણા ખુશી થયા છીએ. હવે અમે તમારૂં શું પ્રિય કરીએ ! ત્યારે આસ્તીક બોલ્યો કે, સાયંકાળે, તેમજ પ્રાતઃકાળે બ્રાહ્મણ અગર બીજો કોઈ આ મારા ધર્મરૂપ આખ્યાનનો પાઠ કરે તેને તમારા થકી કંઇ પણ ભય ન થાય. તે સાંભળી પ્રસન્ન થયેલા સર્પોએ પોતાના ભાણેજ આસ્તીકને કહ્યું કે, એ તમારૂં વચન સત્ય થાઓ, એવો વર અમે તમોને આપીએ છીએ; ને હમેશ નમ્ર થઇને અમે તમારૂં ગમતું કરશું. તથા જે કોઇ આ ચાર મંત્રોમાંથી એકનો પણ પાઠ કરશે તેને અમારા થકી ભય થશે નહીં.

મંત્રો.

असितंचार्त्तिमंतंच सुनीथंचापियःस्मरेत् ॥
दिवावायदिवारात्रौ नास्यसर्पभयंभवेत् ॥

योजरत्कारुणाजातो जरत्कारौमहायशाः ॥
आस्तीकःसर्पसत्रेवः पन्नगान्योभ्यरक्षत ॥
तंस्मरंतंमहाभागा नमांहिंसितुमर्हथ ॥
सर्पासर्पभद्रंते गच्छसर्पमहाविष ॥
जनमेजयस्ययज्ञांते आस्तीकवचनंस्मर ॥
आस्तीकस्यवचःश्रुत्वा यःसर्पोननिवर्तते ॥
शतधभिद्यतेमूर्ध्नि शिंशवृक्षफलंयथा ॥

સૂત કહે છે.—સર્પોએ એ પ્રમાણે કહ્યા પછી તે મહાત્મા આસ્તીક બ્રાહ્મણ ખુશી થઇને ત્યાંથી ચાલતો થયો. એ રીતે સર્પોને સર્પયજ્ઞ થકી મૂકાવ્યા પછી પુત્ર પૌત્રવાન તે ધર્માત્મા આસ્તીક બ્રાહ્મણ કાળે કરીને મોક્ષને પામ્યો. હે શૌનક, આ આસ્તીકનું આખ્યાન યથાર્થ મેં તમોને કહ્યું, જેનો પાઠ કરવાથી કોઇ કાળે પણ સર્પનું ભય થાય નહીં. હે બ્રાહ્મણ હે શત્રુને દમનારા ડુંડુભ સર્પનું વચન સાંભળીને, એ સર્પસત્ર કેવો હશે એમ આશ્ચર્ય પામીને તમે મને પૂછ્યું, તે મેં કહ્યું, વાસ્તે હવે તમારૂં આશ્ચર્ય જાઓ.

यन्मांत्वंपृष्टवान्ब्रह्मन् श्रुत्वाडुंडुभभाषितं ॥
व्येतुतेसुमहद्ब्रह्मन् कौतुहलमरिंदम ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रे गुर्जरभाषायां अष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ समाप्तं आस्तीकपर्व ॥

॥ अथांशावतरणपर्व ॥

शौनकउवाच ॥ भृगुवंशात्प्रभृत्येव त्वयामेकीर्तितंमहत् ॥
आख्यानमखिलंतात सोतेप्रीतोस्मितेनते ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત પ્રથમ ભૃગુ વંશ કહીને આ મ્હોટું એવું આસ્તીકનું સમગ્ર આખ્યાન તમે કહ્યું તેથી હું પ્રસન્ન થયો છું. હવે તે મોટા સર્પયજ્ઞમાં અવકાશની વખતે વ્યાસજીએ જે જે કથા કહી હોય તથા બીજા સભાસદ બ્રાહ્મણોમાં પણ જે વાતો થઇ હોય, તે સર્વે હું સાં-

ભળવા ઇચ્છું છું, માટે મને કહો. સૂત કેહે છે—તે યજ્ઞમાં અવકાશની વખતે બ્રાહ્મણો વેદની વાતો કરતા ને વ્યાસજી વિચિત્ર પ્રકારનું ભારતનું આખ્યાન કેહેતા હતા. શૌનક કેહે છે—પાંડવોના યશને વધારનારૂં ભારતરૂપ મ્હોટું આખ્યાન જનમેજયના પૂછવાથી વ્યાસજીયે વૈશંપાયન દ્વારાએ વિધિએ કરી જે સંભળાવ્યું, તે મને કહો. સૂત કેહે છે—હે દ્વિજ, તે સમગ્ર આખ્યાન હું કહું છું તે તમે સાંભળો, જે કેહેવાને મને પણ મોટો હર્ષ થાય છે.

सूतउवाच ॥ श्रुणुसर्वमशेषेण कथ्यमानंमयाद्विज ॥
शंसितुंतन्महान्हर्षो ममापीहप्रवर्तते ॥

इति श्रीमहाभारते आदीपर्वणि आस्तीकपर्वाणि अंशावतरणपर्वणि कथानुबंधे गुर्जरभाषायां एकोनषष्टितमोऽध्यायः

सूतउवाच ॥ श्रुत्वातुसर्पसत्राय दीक्षितंजनमेजयं ॥
अभ्यगच्छदृषिर्विद्वान् कृष्णद्वैपायनस्तदा ॥

સૂત કેહે છે—સર્પ સત્રની જનમેજય રાજાએ દીક્ષા લીધી છે, તે સાંભળીને ઋષિ અને વિદ્વાન્ એવા વ્યાસજી તે યજ્ઞમાં આવ્યા હતા; જે યમુનાના એક બેટમાં સત્યવતિ કન્યાને વિષે શક્તિના પુત્ર પરાશર ઋષિ થકી ઉત્પન્ન થયેલા હતા. ઉત્પન્ન થતાંજ પોતાનું શરીર ઇચ્છાએ કરી વધારીને, તેઓ, અંગ ઈતિહાસે સહિત વેદ ને વેદના અર્થોને જાણનારા થયા; તેમજ તપ, વેદ વ્રત તથા ઉપવાસ ઇત્યાદિ સાધનોએ કરી પણ નહીં મળે એવા આત્મતત્વને પણ જાણનારા થયા. એવા વ્યાસજીએ, એક વેદમાંથી ચાર વેદો કર્યા, અને વિચિત્ર વીર્યના ક્ષેત્રોમાં પાંડુ, ધૃતરાષ્ટ્ર અને વિદુરજીને ઉત્પન્ન કર્યા. તે મહાત્મા વ્યાસજી, દેવતાઓથી વીંટાયલો જાણે ઈંદ્ર બેઠો હોયની, તેમ, ઘણાક સભાસદો, અનેક દેશના રાજાઓ અને બ્રહ્મા જેવા ઋત્વિજ બ્રાહ્મણોએ કરી વીંટાઇને જનમેજય રાજા જે યજ્ઞમાં બેઠો હતો, ત્યાં, વેદ વેદાંગને પાર પામેલા પોતાના શિષ્યોએ સહિત પધાર્યા. તેઓને જોઇને રાજાએ, પોતાના સભાસદો સહિત ઉભો થઈ, જેમ ઈંદ્ર બૃહસ્પતિને આસન આપે, તેમ સભાસદોના અનુમતથી તેઓને સુવર્ણનું આસન આપ્યું. તે આસન ઉપર વ્યાસજી બેઠા

એટલે જનમેજય રાજાએ, તેઓની શાસ્ત્ર પ્રમાણે પૂજા કરી તેઓને પ્રસન્ન કર્યા, ને પાસે બેસીને પરસ્પરે કુશળતા પૂછી. પછી સર્વ સભાસદોએ સહિત તેણે હાથ જોડીને વ્યાસજીને પૂછ્યું કે, હે બ્રહ્મન્, કૌરવ અને પાંડવોને તમે પ્રત્યક્ષ જોયેલા છે, માટે તેઓનું ચરિત્ર મને કહો. તેઓનો પરસ્પરે ભેદ કેમ થયો ? અને પ્રાણિયોનો નાશ કરનારૂં મોટું યુદ્ધ કેમ થયું ? હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ, દૈવયોગથી વિષમ જેનાં ચિત્ત થઇ ગયાં એવા મારા સર્વ પ્રપિતામહોનું વૃત્તાંત વિસ્તારથી મને કહો. એવાં જનમેજયનાં વચન સાંભળીને વ્યાસજીએ, પોતાની પાસે બેઠેલા વૈશંપાયન નામના પોતાના શિષ્યને આજ્ઞા કરી જે, કૌરવ પાંડવોનો પૂર્વે થયેલો ભેદ જેવી રીતે મારા થકી સાંભળ્યો છે, તેવી રીતે આ રાજાને કેહે. ગુરૂનાં વચન સાંભળીને બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ તે વૈશંપાયને, તે જનમેજય રાજાને, સભાસદોને તથા ત્યાં બીજા બેઠેલા રાજાઓને કૌરવ પાંડવોનો ભેદ અને તે સર્વનો વિનાશ કેહેવા માંડ્યો.

॥ राज्ञेतस्मैसदस्येभ्यः पार्थिवेभ्यश्चसर्वशः ॥

॥ भेदंसर्वविनाशंच कुरुपांडवयोस्तदा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि कथानुबंधे

गुर्जरभाषायां षष्टितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ गुरवेप्राङ्नमस्कृत्य मनोबुद्धिसमाधिभिः

संपूज्यचाद्विजान्सर्वां स्तथान्यान्विदुषोजनान् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—મન બુદ્ધિ અને સમાધિએ કરી પ્રથમ ગુરૂને નમસ્કાર કરીને, સર્વ બ્રાહ્મણો તથા વિદ્વાન્ જનોની પૂજા કરીને, સર્વ લોકને વિષે વિખ્યાત, મહાત્મા અને બુદ્ધિમાન્ વ્યાસજીનો મત હું કહું છું. હે રાજા, તમારા જેવા યોગ્ય પુરૂષને આ ભારતની કથા સંભળાવવા વિષે મને ગુરૂની આજ્ઞા થઇ, તેથી હું પ્રસન્ન થયો છું. માટે કૌરવ પાંડવનો ભેદ, રાજ્ય વાસ્તે જુગટાથી થયેલો પાંડવોનો વનવાસ તથા પૃથ્વીનો ક્ષય કરનારૂં યુદ્ધ, જે રીતે થયાં તે સર્વે હું કહું છું તે સાંભળો. પોતાના પિતા પાંડુ રાજા મરણ પામ્યા ત્યારે, શૂરવીર પાંડવો પોતાને ઘેર આવ્યા, ને થોડા કાળમાં વેદ તથા ધનુર્વિદ્યા ભણીને કુશળ થયા. તેઓને બળવાન,

ઉત્સાહવાન, લક્ષ્મીવાન તથા પવિત્ર કીર્તિવાળા જોઇને શેહરના લોકો ચાહાવા લાગ્યા. તે કૌરવોથી સહન થયું નહીં. તેથી ક્રૂર એવો દુર્યોધન, કર્ણ, અને શકુનિ, પાંડવોને અનેક તરેહથી દાબી દેવાની તજવીજ કરવા લાગ્યા. અને જેમ કુલિંગ પક્ષી, સિંહની દાઢમાં રહેલું માંસ તેના મોઢા ઉપર બેસીને ખાય છે, પણ મરણ ભય રાખતો નથી, તેમ શૂર એવો દુર્યોધન પણ મરણ ભય મૂકીને, સિંહ સરખા પરાક્રમી પાંડવોને રાજ્ય વાસ્તે વિવિધ પ્રકારથી પીડા આપતો હતો. કોઇ વખતે પ્રમાણકોટિ નામના તીર્થમાં ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્ર પાપી દુર્યોધને, ભીમસેનને અન્ન સાથે ઝેહેર આપ્યું. પછી ભીમસેન સુતો હતો ત્યારે, તેને બાંધીને ગંગાજીના જળમાં નાખી દઇ, દુર્યોધન પાછો પોતાના શેહેરમાં ગયો. ત્યાં ગંગાના જળમાં પડેલા ભીમસેનને સર્પો કરડ્યા, પણ તે મરણ પામ્યો નહીં, ને જાગીને પોતાનાં બંધન કાપી હુંશીઆર થઇને બાહાર આવ્યો. એવા અનેક તરેહના છૂપા અને ખુલ્લા ઉપાયે કરીને પણ, જ્યારે દૈવે રક્ષા કરેલા પાંડવોને મારવાને દુર્યોધન સમર્થ થઇ શક્યો નહીં, ત્યારે કર્ણ તથા દુઃશાસનાદિ મંત્રિયો સાથે વિચાર કરી, ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞા લઇને, તેણે વારણાવત નગરમાં લાખનાં ઘર બનાવવાનો હુકમ કર્યો. એટલે તે ઘર તૈયાર થઇ રહ્યાં ત્યારે પુત્રના પ્રિયને ઇચ્છનારા ધૃતરાષ્ટ્રે, તે પાંડવોને ત્યાં જઇને રેહેવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે તેઓ હસ્તિનાપૂરથી નીકળ્યા; ને તે વખતે વિદુરજીએ તેઓને તેઓના હિતની સલાહ આપી. પછી તે વારણાવતમાં જઇને માએ સહિત મહાત્મા પાંડવો, ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞાથી એક વર્ષ સુધી તે લાખના ઘરમાં સાવધાન થઇને રહ્યા. તે ઘરમાં વિદુરજીની પ્રેરણાથી પાંડવોએ એક ભોયરું કરાવ્યું, ને પછી તે ઘરને આગ લગાડી પૂરોચનને બાળીને ભયથી વિહ્વલ થઇ, તેઓ, માયે સહિત વિદુરજીની સલાહથી તે લાખના ઘરથી બચી જઇને અર્ધ રાત્રે વનમાં નાસી ગયા. એ પ્રમાણે તે પાંડવોને જે જે વખતે દુર્યોધન થકી આપત્તિઓ આવી પડતી, તે તે વખતે મહા બુદ્ધિમાન્ વિદુરજી તેઓના બચાવમાં સાવધાન રેહેતા હતા. તે જેમ સ્વર્ગમાં રહેલો ઇન્દ્ર જીવ લોકને સુખ આપે છે, તેમ તેઓને નિરંતર સુખ આપતા હતા. પછી તે વનમાં એક પાણીના ઝરાની પાસે હિડિંબ નામે એક રાક્ષસ તેઓના જોવામાં આવ્યો, તેને મારીને હિડિંબ નામની તેની બેનને ભીમસેન

પરણ્યા ને તેને વિષે ઘટોત્કચ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. પછી ત્યાંથી પણ દુર્યોધનના ભયથી પીડાતા થકા તે પાંડવો નાઠા, તે એકચક્ર નગરમાં ગયા. ત્યાં એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં તે બ્રહ્મચર્યવાન, વેદાધ્યયન સંપન્ન અને તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા પાંડવો માએ સહિત કેટલાક દિવસ રહ્યા. ત્યાં મહાબાહુ ભીમસેને બકાસુર નામે રાક્ષસને મારીને શેહેરના માણસોની સાંત્વના કરી. પછી પંચાળ દેશમાં દ્રૌપદિનો સ્વયંવર છે એમ સાંભળી તેઓ ત્યાં ગયા, ને દ્રૌપદિને પરણીને ત્યાં એક વર્ષ સૂધી રહ્યા. ત્યાં બધા લોકોએ આ પાંડવો છે એમ જાણ્યું. પછી ત્યાંથી હસ્તિનાપૂરમાં ગયા. ત્યાં ધૃતરાષ્ટ્ર અને ભીષ્મપિતામહે કહ્યું કે, ભાઇઓની સાથે તમારે કજીઓ ન થાય, માટે તમારો નિવાસ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં અમે ધાર્યો છે. જેની નીચે કેટલોક દેશ છે ને જેમાં મોટા રાજમાર્ગો છે, એવાં શેહેરમાં અદેખાઇ મૂકીને તમે જાઓ. તે સાંભળી પાંડવો પોતાના સર્વ સંબંધિઓ સહિત પોતાની સમૃદ્ધિ લઇને ત્યાં ગયા; ને ધર્મરાજા જેમાં મુખ્ય છે એવા સાચા વ્રતવાળા તે પાંડવો, શસ્ત્રના પ્રતાપે કરી બીજા રાજાઓને વશ કરીને શત્રુઓને તપાવતા થકા ઘણા વર્ષો સૂધી ત્યાં રહ્યા. મહા યશસ્વિ ભીમસેન પૂર્વ દિશાને જીત્યા. ઉત્તર દિશા શૂરવીર અર્જુને જીતી. પશ્ચિમ દિશાનો નકુળે જય કર્યો ને દક્ષિણ દિશાને સહદેવ જીત્યા. એ પ્રમાણે ચારે દિશાઓને જીતીને આખી પૃથ્વી વશ કરી, ત્યારે તે સત્ય પરાક્રમવાળા પાંડવો સૂર્ય જેવા શોભવા લાગ્યા. પછી કોઇ નિમિત્તથી ધર્મરાજાએ પ્રાણ થકી પણ પ્રિય એવા પોતાના ભાઇ અર્જુનને વનમાં મોકલ્યા, જે બાર વર્ષ સૂધી વનમાં રહ્યા; અને દ્વારકામાં શ્રીકૃષ્ણ પાસે જઇ, કમળ સરખા નેત્રવાળી અને મધુર બોલનારી તેઓની નાની બેન સુભદ્રાનું હરણ કર્યું. પછી કોઇ વખતે શ્રીકૃષ્ણે સહિત અર્જુને ખાંડવ વન બાળીને અગ્નિને તૃપ્ત કર્યો, ત્યારે અગ્નિએ પ્રસન્ન થઇને ઉત્તમ ગાંડીવ ધનુષ, અક્ષય બાણે સહિત બે ભાથાઓ, તથા વાનરનું ચિન્હ જેની ધજામાં હતું એવો રથ, અર્જુનને આપ્યાં. ત્યાં મયદાનવને અર્જુને અગ્નિ થકી બચાવ્યો તેથી તેણે સર્વ રત્ન જડિત એવી દિવ્ય સભા પાંડવોને રચી આપી. તે સભા જોઇને દુર્યોધનને અદેખાઇ થઇ, તેથી તેણે શકુની સાથે જુગટું રમાડી યુધિષ્ઠિરને છેતરીને પાંડવોને બાર વર્ષ વનમાં મોકલ્યા. અને એક વર્ષ તેઓએ છૂપી રીતે રેહેવું એવો વાયદો કર્યો. પછી ચૌદમે વર્ષે પાંડવોએ

આવીને પોતાનો ભાગ માગ્યો પણ દુર્યોધને આપ્યો નહીં, તેથી યુદ્ધ થયું. તેમાં પાંડવોએ ક્ષત્રિઓનો નાશ કરી દુર્યોધન રાજાને મારીને રાજ્ય મેળવ્યું. હે જીતવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ, કૌરવ પાંડવોના રાજ્યનો નાશ કરનારા ભેદનું અને પાંડવોના જયનું વૃત્તાંત પૂર્વે એ પ્રમાણે બન્યું હતું.

एवमेतत्पुरावृत्तं तेषामक्लिष्टकर्मणां ॥
भेदोराज्यविनाशाय जयश्चजयतांवर ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि भारतसूत्रंनाम गुर्जरभाषायां एकषष्टितमोऽध्यायः

जनमेजउवाच ॥ कथितंवैसमासेन त्वयासर्वंद्विजोत्तम ॥
महाभारतमाख्यानं कुरूणांचरितंमहत् ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ કૌરવોનાં મ્હોટાં ચરિત્ર છે જેમાં એવું મહાભારતરૂપ આખ્યાન તમોએ સંક્ષેપથી કહ્યું, પણ તેથી મને તૃપ્તિ થઇ નથી, માટે ફરી વિસ્તારથી મને કહો. લોકોમાં વખણાયલા અને ધર્મને જાણનારા પાંડવોએ, યુદ્ધમાં મારવા લાયક નહીં એવા ભીષ્મ દ્રોણાદિકોને માર્યા તેનું કારણ કંઇ પણ મ્હોટું હશે એમ હું માનું છું. નરમાં સિંહરૂપ, સમર્થ અને નિરપરાધિ એવા પાંડવોએ, દુષ્ટ કૌરવોએ આપેલા કલેશોને કેમ સહન કર્યા? તેમાં દશ હજાર હાથી સરખું જેમાં સામર્થ્ય છે એવા બાહુ બળવાન ભીમસેને, કલેશ પામતાં છતાં પણ પોતાનો ક્રોધ કેમ દબાવી રાખ્યો? અને દુરાત્મા ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોએ કલેશ પમાડી એવી દ્રોપદિએ, તેઓને બાળી નાખવાને સમર્થ છતાં ક્રોધ ચક્ષુએ કરી કેમ બાળી ન નાંખ્યા? તથા દુરાત્મા કૌરવોએ યુધિષ્ઠિર રાજાને કપટથી જુગટું રમાડ્યું, તે તેના ચારે ભાઇઓએ કેમ કબુલ કર્યું? વળી કલેશ સહન કરવા યોગ્ય નહીં એવા ધર્મના પુત્ર યુધિષ્ઠિરે પણ કલેશ કેમ સહન કર્યો? અને શ્રીકૃષ્ણ જેના સારથિ છે એવા, તથા સંગ્રામમાં ઘણીક સેનાઓને મારનાર અર્જુને પણ કૌરવો થકી થએલા કલેશ કેમ સહન કર્યા? એ બધું વૃત્તાંત તેઓના પરાક્રમે સહિત મને કહો. વૈશંપાયન કહે છે મહારાજા, સર્વ લોકમાં પૂજાયલા મહાત્મા વ્યા-

સજીનો સમગ્ર મત હું કહું છું. મહાત્મા પાંડવોની તથા બીજા પરાક્રમી ક્ષત્રિઓની કીર્તિ વિસ્તારવા સારૂ વ્યાસજીએ આ પવિત્ર ભારત રચ્યું છે, જેમાં સર્વ શ્રુતિઓનો અર્થ સમાવેલો છે. એવો આ ઇતિહાસ મનુષ્યોએ ધર્મ બુદ્ધિથી સાંભળવો. આ ભારત રૂપ ઇતિહાસ, હમેશ ઉદ્યોગમાં તતપર એવા મહામુનિ વ્યાસજીએ, તપ અને નિયમ ધારણ કરીને ત્રણ વર્ષે સમાપ્ત કર્યો. જેને ધર્માચરણની ઇચ્છા હોય તેણે આ ઇતિહાસ શ્રવણ કરવો. આ પવિત્ર ઇતિહાસ સાંભળીને માણસને જેટલી તૃપ્તિ થાય છે, તેટલી સ્વર્ગને પામવાથી થતી નથી. એમાં ચારે વેદોનો અર્થ સમાવેલો છે, તેથી એ પવિત્ર અને શ્રવણ કરવા લાયક છે. હે જનમેજય રાજા પુણ્ય અને જય વાસ્તે આ હર્ષને કરનારી દિવ્ય કથા હું કહું તે સાંભળો. હે-ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ એ ચારે પુરૂષાર્થ વિષે જેટલું આ ભારતમાં કહેલું છે તેટલુંજ બીજાં શાસ્ત્રોમાં છે, ને જે વિષય આ ગ્રંથમાં કહેલો નથી તે બીજા કોઇ ગ્રંથમાં પણ નથી.

धर्मेचार्थेचकामेच मोक्षेचभरतर्षभ ॥

यदिहास्तितदन्यत्र यन्नेहास्तिनतत्क्वचित् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि महाभारतप्रशंसायां

गुर्जरभाषायां द्विषष्टितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ राजोपरिचरोनाम धर्मनित्योमहिपतिः

वभूवमृगयांगंतुं सदाकिलधृतव्रतः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—વ્રત ધારણ કરનાર અને નિરંતર ધર્મ પાળનાર એવો ઉપરિચર નામે કોઈ રાજા મૃગયા કરવા ગયો હતો, ત્યાં કોઇ આ-શ્રમમાં પોતાનાં શસ્ત્ર મૂકીને મોટું તપ કરવા લાગ્યો. ત્યારે તપે કરીને એ ઇન્દ્ર થશે, એમ વિચારીને ઇન્દ્રાદિક દેવતાઓ તેની પાસે જઇ તેની સાંત્વના કરીને, તેને તપથી નિવૃત્ત કરવા સારૂ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે, હે રાજા, તમારા જેવા ધર્મ પાળનારાઓ છે તેથી પૃથ્વીમાં ધર્મ ઓછો થતો નથી, ને આખું જગત્ સારી સ્થિતિમાં રહે છે. દેવતાઓએ એવી રી-તે કહ્યા પછી ઇંદ્રે કહ્યું કે હે રાજા, સાવધાન રહીને લોકને વિષે નિરં-

તર તમે ધર્મ પાળો, જેથી પવિત્ર અને નાશ રહિત એવા લોકને પામશો. સ્વર્ગમાં રેહેનારો હું, તેના પૃથ્વીમાં રેહેનાર તમે આજથી મિત્ર થયા. માટે હે રાજા, તપશ્ચર્યા મૂકીને પશુ વાસ્તે જેમાં ઘણો ચારો છે એવા, ઘણા ધન ધાન્યવાળા, સ્વર્ગ સરખા, ભોગવવા લાયક પૃથ્વીના ગુણે કરી યુક્ત, અને રત્નની ખાણોવાળા આ મનોહર ચેદિ દેશનું તમે રાજ્ય કરો. જે દેશમાં ધર્મશીળ મનુષ્યો છે, સત્પુરૂષો સંતોષિ છે, જ્યાં હસતાં હસતાં પણ ખોટું બોલવાની રીત નથી, પિતા પુત્ર જૂદા રેહેતા નથી, ને પુત્રો પોતાના વડિલના હિતમાંજ રેહે છે; જ્યાં ગાયોને હળમાં જોડતા નથી અને ચારે વર્ણો પોતપોતાને ધર્મે ચાલનારા છે. હવે હું તમોને દેવતાઓને ભોગવવા લાયક સ્ફટિક મણિનું એક વિમાન આપું છું, તે તમારી પાસે રાખજો, ને તેમાં બેસીને સર્વની ઉપર દેવતાની પેઠે તમે આકાશમાં ફરજો; અને જેનાં કમળ કરમાતાં નથી એવી આ વૈજયંતી માળા પણ હું તમોને આપું છું, જે સંગ્રામમાં ધારણ કરશો તો તમને શસ્ત્ર બાધ કરશે નહીં; ને એ માળાથી તમે ઓળખાશો. વળી એક વાંસની લાકડી પણ આપીને ઇન્દ્રે રાજાને કહ્યું કે, દર વર્ષના આરંભમાં એની પૂજા કરજો જેથી હું પ્રસન્ન થઇશ. પછી તે રાજા પોતાનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો ને તે ઇંદ્રની આપેલી લાકડીને બીજા વર્ષના આરંભમાં ઇન્દ્રની પૂજા વાસ્તે પૃથ્વીમાં ઉભી રોપીને તેની વિધિએ કરી તેણે પૂજા કરી. તેથી ઇન્દ્રે પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, જેમ આ ચેદિદેશના રાજાએ મારો ઉત્સવ કર્યો તેમ બીજા પણ રાજાઓ તથા મનુષ્યો જે આ મારો ઉત્સવ કરશે તેનો જય થશે, તેને લક્ષ્મી મળશે તથા તેનો બધો દેશ સમૃદ્ધિવાન અને સુખી થશે. હે જનમેજય, ત્યારથી બીજા રાજાઓ તથા મનુષ્યો વર્ષના આરંભમાં એક ઉંચી લાકડી પૃથ્વીમાં રોપીને તેના ઉપર વસ્ત્ર, અલંકાર તથા ફુલની માળાઓ રાખીને ઇન્દ્રનો ઉત્સવ કરે છે. પછી તે ઉપરિચર રાજાને, બૃહદ્રથ પ્રત્યગ્ર, કુશાંબ, માવેલ્લ અને યદુ નામના પાંચ પુત્રો થયા, જેઓને તેણે જૂદા જૂદા દેશોનું રાજ્ય આપ્યું. પછી તે રાજા પોતે ઇંદ્રના આપેલા સ્ફટિક મણિના વિમાનમાં બેસીને આકાશમાં ફરતો હતો ને તેની પાસે હમેશ ગંધર્વ તથા અપ્સરાઓ રેહેતાં હતાં. કોઇ વખતે તે રાજાના શેહેરની પાસે વેહેનારી શુક્તિમતી નામની નદીને કોલાહલ નામના ચેતના યુક્ત પર્વતે કામની

ઇચ્છાથી પોતાને વિષે રોકી રાખી. ત્યારે તે રાજાએ તે પર્વતને પોતાની લાતથી માર્યો, તેથી તેમાં છિદ્ર થવાથી તે નદી પાછી વેહેવા લાગી. પછી તે નદીએ તે પર્વત થકી પોતાને વિષે ઉત્પન્ન થએલાં કન્યા તથા પુત્રને, પોતાને રાજાએ મૂકાવી તેથી પ્રસન્ન થઇને તેને આપ્યાં. ત્યારે તે રાજાએ, તે પુત્રને લઈ તેને પોતાનો સેનાપતિ કર્યો ને તે ગિરિકા નામની કન્યાને પોતાની સ્ત્રી કરી. પછી કોઇ કાળે ઋતુકાળને વિષે સ્નાન કરીને પવિત્ર થઇ તે ગિરિકા સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામિની પુત્રોત્પત્તિ વાસ્તે પ્રાર્થના કરી, અને તેજ દિવસે તે રાજાના પિતૃઓએ પણ પ્રસન્ન થઇને તેને કહ્યું કે, "અમારે વાસ્તે મૃગ મારીને લઇ આવ." ત્યારે પોતાના પિતૃઓની આજ્ઞા માનીને, સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સરખી રૂપાળી પોતાની ગિરિકા સ્ત્રીને સંભારતો થકો, કામને વશ થયેલો તે રાજા વનમાં મૃગયા વાસ્તે ગયો. તે વન, સ્વાદિષ્ટ ફળવાળા અનેક તરેહના મનોહર વૃક્ષોએ કરી અને સુંદર પક્ષિઓના શબ્દોથી, વસંત ઋતુમાં જેવો કુબેરનો બગીચો શોભે તેવું શોભતું હતું. એવાં વનમાં કામથી પીડાયલો તે રાજા મરજી પ્રમાણે ફરતો હતો, તેવામાં ઘણાં ફુલ, પાંદડાં તથા લતાઓથી શોભાયમાન એક આસોપાલવનું ઝાડ તેના જોવામાં આવ્યું જેની છાયામાં તે સુખે કરીને બેઠો. ત્યાં કામને વધારનાર સુગંધી વાયુની પ્રેરણાથી પોતાની ગિરિકા સ્ત્રીની સાથે તેણે માનસ ગમન કર્યું, જેથી તેનું વીર્ય નીચે પડી ગયું. ત્યારે "આ મારૂં વીર્ય વૃથા ન જાય અને મારી સ્ત્રીનો ઋતુકાળ પણ વૃથા ન જાય તેમ મારે કરવું," એવો વારંવાર વિચાર કરી તે વીર્યને મંત્રીને પોતાના વિમાનની પાસે બેઠેલા એક બાજપક્ષીને, ધર્મ અર્થના સૂક્ષ્મ તત્વને જાણનારા તે રાજાએ કહ્યું કે, હે પક્ષી, આ મારૂં વીર્ય જલદીથી મારે ઘેર જઇને મારી સ્ત્રી ગિરિકાને આપ, કારણ આજે તે ઋતુકાળથી નાઇને પવિત્ર થઇ છે. એવું સાંભળી તે બાજપક્ષી તે વીર્ય લઇને વેગથી ઉડીને ગિરિકા પાસે જવા લાગ્યો, ત્યાં રસ્તામાં એક બીજા બાજે તેને જોયો ને તેની પાસે માંસ છે એમ ધારીને પાસે આવ્યો. ત્યારે તે બેઉનું આકાશમાં ચાંચે કરી યુદ્ધ થયું, તેથી તે વીર્ય, નીચે યમુના નદી વેહેતી હતી તેમાં પડી ગયું. તે નદીના જળમાં અદ્રિકા નામની અપ્સરા બ્રહ્માના શાપથી માછલીના રૂપે રેહેતી હતી, તેણે વેગથી આવીને તે વીર્ય ગ્રહણ કર્યું. પછી દશમે મહીને તે માછલી કોઇ ઢીમરે*

---

* મચ્છીમાર.

ની જાળમાં આવી ગઇ, ને તે ઢીમરોએ જ્યારે તેને ચીરી, ત્યારે તેના ઉદરમાંથી એક સ્ત્રી તથા એક પુરૂષ નીકળ્યાં. એવું આશ્ચર્ય જોઈ તે ઢીમરોએ તે ઉપરિચર રાજા પાસે જઇને કહ્યું કે માછલીના ઉદરમાંથી આ બે મનુષ્ય નીકળ્યાં છે. ત્યારે રાજાએ તે બેમાંથી પુરૂષને ગ્રહણ કરીને પોતાની પાસે રાખ્યો, જે સાચી પ્રતિજ્ઞાવાળો અને ધર્મિષ્ઠ એવો મત્સ્ય રાજા કહેવાયો. અને તે અપ્સરા જે બ્રહ્માના શાપથી માછલી થઇને યમુના નદીમાં રહી હતી, તેને બ્રહ્માએ શાપ આપતી વખતે કહ્યું હતું કે, "તું બે મનુષ્યને ઉત્પન્ન કરીને માછલીની યોનિથકી મુક્ત થઇશ." તે પ્રમાણે જ્યારે ઢીમર લોકોએ તે માછલીને ચીરી ત્યારે તેના પેટમાંથી બે મનુષ્ય નીકળ્યાં, ને તે અપ્સરા માછલીનું રૂપ મૂકી પોતાનું અસલ સ્વરૂપ ધારણ કરી સ્વર્ગમાં ગઇ. હવે તે ઉપરિચર રાજાએ તે પુરૂષને ગ્રહણ કરીને તે કન્યાને જોઇ, તો તેના શરીરમાં માછલીના જેવો ગંધ આવતો હતો, તેથી તે ઢીમરોમાંના એક ઢીમરને કહ્યું કે, એ કન્યાને તું દીકરી કરીને રાખ. રાજાનાં વચન સાંભળી તે ઢીમરે તે કન્યાને રાખી. પછી તે ઢીમરને ઘેર તે રૂપાળી અને ગુણવતી કન્યા મ્હોટી થઈ અને યમુના નદી પાર ઉતારવા વાસ્તે એના બાપે રાખેલા નાવને ચલાવવાનું કામ કરતી. એટલામાં કોઇ વખતે તીર્થયાત્રા કરતા કરતા પરાશર નામના ઋષિ ત્યાં આવ્યા, ને યમુના પાર ઉતરવા વાસ્તે તેના નાવમાં બેઠા. ત્યારે તે અત્યંત રૂપાળી, સુંદર હાસ્યવાળી, અને સિદ્ધ પુરૂષો જેની ઇચ્છા રાખે એવી કન્યાને જોતાંજ, તે મુનિમાં શ્રેષ્ઠ અને બુદ્ધિમાન્ પરાશર ઋષિને કામ ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેણે તે કન્યાને કહ્યું કે હે કલ્યાણી તું મારી સાથે સંગ કર. તે સાંભળી તે સત્યવતિ નામની કન્યાએ કહ્યું કે, આ કીનારા પર ઋષિઓ ઉભા છે તેઓના દેખતાં આપણો સમાગમ કેમ થાય ? એ પ્રમાણે તે કન્યાનું કેહેવું સાંભળી પરાશર ઋષિએ, તેજ વખતે ઝાકળ ઉત્પન્ન કરી જેથી કોઇ કોઇને દેખે નહીં, એવું ચોફેર અંધારા સરખું થઇ ગયું. તે જોઇ આશ્ચર્ય પામીને લજાતી થકી તે કન્યા બોલી કે, હે ભગવાન્, હમેશ પિતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનારી હું કન્યા છું. તે જો મારૂં કન્યાપણું તમારા સંગથી દુષિત થાય તો આ દુનિયામાં રહીને હું કેવી રીતે જીવી શકું ? ને શું મુખ લઇને મારે ઘેર જાઉં ? એ સર્વ વાત ધ્યાનમાં લઇને જેમ કરવું ઘટે તેમ કરો. પ્રસન્ન થઇને તે ઋષિ બોલ્યા કે, મારૂં

પ્રિય કરવાથી તારૂં કન્યાપણું દુષિત થશે નહીં એવો હું તને વર આપું છું. અને બીજું પણ તારી ઇચ્છામાં આવે તે માગી લે. હે પવિત્ર હાસ્યવાળી, મારો પ્રસાદ પૂર્વે કયાંય વૃથા થયો નથી. તે સાંભળી તે કન્યાયે, પોતાનું શરીર ઉત્તમ સુગંધવાળું થાય એવું વરદાન માગ્યું, જે પ્રસન્ન થઇને તે ઋષિએ આપ્યું. ત્યારે વરદાન મળ્યાથી તે કન્યા પ્રસન્ન થઇ. ને તેને સ્ત્રી પણું પ્રાપ્ત થયું. પછી તે અદ્દભુત કર્મવાળા ઋષિની સાથે તેણે સમાગમ કર્યો તેથી તરતજ તેને ગર્ભ રહ્યો, જેનો પ્રસવ તેજ વખતે પરાશરના દેખતાંજ થયો. જેને સત્યવતિએ યમુનાના એક દ્વીપમાં મૂકયો તેથી તેનું નામ દ્વૈપાયન પડયું. પછી તે પુત્ર, "કંઇ કામ વારતે મને યાદ કરશો તે વખતે હું આવીશ," એમ પોતાની માસત્યવતિને કહી, તેની આજ્ઞા લઇ, તપ વાસ્તે ચાલી નીકળ્યો. પછી પરાશરના વરદાનથી તે સત્યવતિ ગંધવતિના નામથી વિખ્યાત થઇ અને એક યોજનના અંતરથી તેના શરીરનો ગંધ આવતો, તેથી યોજનગંધા એવું તેનું બીજું નામ પડયું. હવે યુગયુગને વિષે ધર્મનો એક એક પગ ઓછો થતો ગયો, તેમ મનુષ્યમાં આયુષ્ય તથા શક્તિ પણ ક્રમે થતાં ગયાં. તે જોઇને તથા બ્રાહ્મણોના અનુગ્રહ વાસ્તે તે દ્વૈપાયને, વેદોનો વિસ્તાર કર્યો તેથી તેનું વ્યાસ એવું નામ પડયું. પછી તે સામર્થ્યવાન વ્યાસે, પોતાના સુમંતુ, જૈમિનિ, પૈલ, અને વૈશંપાયન નામના ચારે શિષ્યોને તથા પોતાના પુત્ર શુકદેવજીને ચારે વેદ તથા મહાભારત ભણાવ્યા; જે શિષ્યોયે ભારતની મૂલભૂત જૂદી જૂદી સંહિતાઓ પ્રકાશ કરી. પછી મ્હોટા તેજવાળા મહાપરાક્રમી તથા મહાયશસ્વિ ભીષ્મ, શંતનું રાજાની સ્ત્રી ગંગાને વિષે વસુના અંશથી ઉત્પન્ન થયા. અણીમાંડવ્ય ઋષિના શાપથી યમરાજા શૂદ્રયોનિ વિષે વિદુરરૂપે ઉત્પન્ન થયા. ગવલગણ થકી મુનિ સરખો સંજય નામે સૂત થયો. સૂર્ય થકી કુંતિને વિષે કવચ અને કુંડળ સહિત મહા બળવાન કર્ણ ઉત્પન્ન થયો. લોકોના કલ્યાણ વાસ્તે જગતના કર્ત્તા વિષ્ણું ભગવાન વસુદેવજી થકી દેવકિને વિષે પ્રગટ થયા. સત્યક અને હદિક યાદવો થકી અસ્ત્ર વિધ્યામાં કુશળ એવા સાત્યકિ અને કૃતવર્મા થયા, જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને અનુસર્યા. ઉગ્ર તપવાળા મહર્ષિ ભરદ્વાજનું વીર્ય પડી ગયું જે યજ્ઞના એક પાત્રમાં રાખેલું હતું, તે વૃદ્ધિ પામ્યું તેમાંથી દ્રોણાચાર્ય થયા. ગૌતમ ઋષિના પુત્ર શરદ્વાનનું વીર્ય ખડના ભોથામાં

પડી જવાથી મહા બળવાન કૃપાચાર્ય અને અશ્વત્થામાની મા કૃપી ઉત્પન્ન થયાં. અશ્વત્થામાની ઉત્પત્તિ દ્રોણાચાર્ય થકી ગઇ. દ્રોણાચાર્યને મારવા વારને અગ્નિ સરખી કાંતિવાળો શૂરવીર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધનુષે સહિત યજ્ઞના અગ્નિ થકી ઉત્પન્ન થયો, તેજ યજ્ઞની વેદી થકી ઉત્તમ રૂપવાળી દ્રૌપદિ પણ ઉત્પન્ન થઇ. સુબળરાજા થકી શકુનિ અને દુર્યોધનની મા ગાંધરી ઉત્પન્ન થયાં. વ્યાસજી થકી વિચિત્ર વીર્યની સ્ત્રીયોને વિષે ધૃતરાષ્ટ અને મહા બળવાન પાંડુરાજા, તથા દાસીને વિષે બુદ્ધિમાન્ વિદુરજી ઉત્પન્ન થયા. પાંડુરાજાની બે સ્ત્રીઓને વિષે ધર્મરાજા થકી યુધિષ્ઠિર, વાયુ થકી ભીમસેન, ઇન્દ્ર દેવ થકી સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ટ અર્જુન અને અશ્વિનીકુમાર થકી નકુળ તથા સહદેવ, એ પ્રમાણે પાંચ પુત્રો થયા. બુધિમાન્ ધૃતરાષ્ટ્ર થકી દુર્યોધનાદિક સો પુત્રો તથા વૈસ્યા વિષે યુયુત્સુ નામનો એક પુત્ર મળી એકસોને એક પુત્ર થયા. તેમાં દુર્યોધન, દુઃશાસન દુઃસહ, દુર્મર્પણ, વિકર્ણ, ચિત્રસેન, વિવિંશતિ, જય, સત્યવ્રત, પુરૂમિત્ર, અને વૈસ્યા પુત્ર યુયુત્સુ, એ અગિઆર મહારથી થયા. ભગવાનની બેન સુભદ્રાને વિષે અર્જુન થકી મહાત્મા પાંડુરાજાનો પૌત્ર અભિમન્યુ થયો. દ્રૌપદિને વિષે યુધિષ્ઠિર થકી પ્રતિવિંધ્ય, ભીમસેન થકી સુતસોમ, અર્જુન થકી શ્રુતકીર્તિ, નકુળ થકી શતાનીક અને સહદેવ થકી શ્રુતસેન, એ પ્રમાણે સર્વ શાસ્ત્રમાં ચતુર અને રૂપસંપન્ન પાંચ પુત્રો ઉત્પન્ન થયા. હિંડિબાને વિષે ભીમસેન થકી ઘટોત્કચ નામે પુત્ર વનમાં ઉત્પન્ન થયો. દ્રુપદરાજા થકી શિખંડી થયો જે કન્યા હતી તેને સ્થણ નામના યક્ષે પુરૂપ કરી. એ સર્વે તથા બીજા અસંખ્ય રાજાઓ કૌરવ પાંડવોના યુદ્ધમાં આવેલા હતા, પણ તે સર્વેનાં નામો ઘણા વર્ષ સૂધી પણ કહી શકાય નહીં, માટે એકલા મુખ્ય મુખ્યનાં નામો મે કહ્યાં, જેઓની વાત આ આખ્યાનમાં આવેલી છે.

नशक्यानिसमाख्यातुं वर्षाणामयुतैरपि ॥

एततुकीर्तितामुख्या यैराख्यानमिदंततं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि अंशावतरणपर्वाणि व्यासाद्युत्पत्तौ

गुर्जरभाषायां त्रिषष्टितमोऽध्यायः

जनमेजयउवाच ॥ यएतेकीर्तितात्रह्मन् येचान्येनानुकीर्तिताः ॥
सम्यक्तान्श्रोतुमिच्छामि राज्ञश्चान्यान्सहस्रशः ॥

જનમેજય કેહે છે,—હે બ્રહ્મન્, જે રાજાઓનાં નામો તમે કહ્યાં તેમ જેઓનાં નથી કહ્યાં, તે સર્વેને તથા બીજા પણ હજારો રાજાઓને હું વિસ્તારથી સાંભળવા ઇચ્છું છું. હે મ્હોટા ભાગ્યવાળા, દેવતાઓ સરખા અને મહારાથી એવા તે રાજાઓ પૃથ્વીને વિષે શું કરવા ઉત્પન્ન થયા ? તે મને કહો. વૈશંપાયન કહે છે.—પૂર્વે એકવીશ વાર નિઃક્ષત્રિય પૃથ્વી કરીને જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામ મહેંદ્ર પર્વતમાં જઇ તપ કરવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે જ્યારે ક્ષત્રિય વગરની પૃથ્વી થઈ, ત્યારે તે ક્ષત્રિઓની સ્ત્રીઓ સંતાનની ઉત્પત્તિ વાસ્તે બ્રાહ્મણો પાસે ગઇઓ. ત્યારે તે તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા બ્રાહ્મણો ક્ષત્રિઓની વૃદ્ધિ વાસ્તે તે સ્ત્રીઓની સાથે ઋતુ ઋતુની વખતે સમાગમ કરતા. તેથી તે સ્ત્રીયોએ ગર્ભવતીઓ થઈને અત્યંત પરાક્રમી ક્ષત્રિઓને તથા કન્યાઓને ઉત્પન્ન કર્યા. પછી ઋતુગામી બ્રાહ્મણોથી ઉત્પન્ન થયેલા તે ક્ષત્રિઓ ધર્મિષ્ટ અને મ્હોટા આયુષ્યવાળા થયા ને તેમાંથી બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય, વૈસ્ય મને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણો બંધાયા; જેઓ સ્ત્રીઓની સાથે હમેશ ગમન કર્યાને બદલે ફક્ત ઋતુકાળની વખતેજ સમાગમ કરતા, તેથી સૈકડો તથા હજારો વર્ષ જીવતા, અને સત્યતા, દયા, ક્ષમા, નમ્રતા, બ્રહ્મચર્ય, તથા વેદાધ્યયન ઇત્યાદિ ધર્મ પાળતા તેથી વૃદ્ધિ પામતા હતા. એ પ્રમાણે ધર્મ પાળનારી તે પ્રજાને મન સંબંધી શોકાદિક તથા શરીર સંબંધી જવરાદિક દુઃખો કોઈ વખતે થતાં ન હતાં. હે રાજા, પછી તે ક્ષત્રિઓ, પર્વત, વન અને શેહેરો સહિત સમુદ્ર પર્યંત આખી પૃથ્વીમાં ધર્મથી રાજ્ય કરતા અને કામ ક્રોધાદિક દોષોને મૂકીને દંડ દેવા લાયકનેજ દંડ આપીને પ્રજાનું પાલણ કરતા હતા; જેથી ચારે વર્ણો ઘણો હર્ષ પામતા હતા. એવા ધર્મિષ્ટ ક્ષત્રિયોના રાજ્યમાં વર્ષાદ પણ પ્રજાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્ષતો હતો. હે રાજા, તે વખતે બાળક અવસ્થામાં કોઇ મરતું નહીં, ને યુવા અવસ્થા પામ્યા વગરનો કોઇ પણ પુરૂષ સ્ત્રીને સમજતો નહીં. એ પ્રમાણે આયુષ્યવાળી પ્રજાની સાગર પર્યંત પૃથ્વી ભરાઈ ગઇ. તે વખતમાં ક્ષત્રિઓ, ઘણી દક્ષિણાવાળા મ્હોટા યજ્ઞોએ કરી ભગવાનનું યજન કરતા હતા, બ્રાહ્મણો અંગ અને ઉપનિષદો સહિત વેદો ભણતા અને શૂદ્રની પાસે તેનો ઉચ્ચાર કરતા નહીં. વૈસ્યો બીજાઓ પા-

સે બળદોએ કરી પૃથ્વીને ખેડાવતા, અને દુર્બળ પશુઓની રક્ષા કરતા હતા; તથા જ્યાંસુધી વાછડા ખડ ખાવા ન શિખ્યા હોય ત્યાંસુધી ગાયોને દોતા નહીં. વેપારીઓ પણ ખોટાં વજન રાખતા નહીં. હે રાજા, તે વખતના મનુષ્યો અધર્મ જેમાં હોય એવાં કર્મ કરતા ન હતા, અને ચારે વર્ણો પોત પોતાના ધર્મ પાળતા હતા. તેથી કોઈ કાળે ધર્મનો લોપ થતો નહીં. ગાયો અને સ્ત્રીઓ પોતપોતાનો ગર્ભ ધારણ કરતાં હતાં. વસંતાદિ ઋતુઓને વિષે વૃક્ષો ઉપર બરાબર ફળફુલો આવતાં હતાં. એ પ્રમાણે સત્યયુગ વર્તતો હતો ત્યારે પ્રાણિઓથી આખી પૃથ્વી ભરાઈ ગઈ હતી, અને મનુષ્ય લોકમાં સુખ વર્તિ રહ્યું હતું એટલામાં દેવતાઓથી પરાભવ પામીને ઐશ્વર્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા દૈત્યો પૃથ્વીના રાજ્ય વાસ્તે રાજાઓના ક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થયા, તથા કેટલાક પશુની યોનિને વિષે પણ પેદા થયા. પછી તેઓ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, તથા શૂદ્રને અને બીજા પણ પ્રાણિ-ઓને ત્રાસ પમાડીને મારતા થકા અને આશ્રમમાં રહેલા મહાન્ ઋષિયો-નો પણ તિરસ્કાર કરતા થકા, આખી પૃથ્વીમાં ફરવા લાગ્યા. ત્યારે તેઓ-નો ભાર પૃથ્વીથી સેહેવાયો નહીં, તેથી તેણે સર્વલોકમાં પિતામહ બ્રહ્મા-જીને શરણે જઈને તેઓને પ્રણામ કર્યો, અને સર્વ દેવતાઓ સાંભળે તેમ પોતાનું દુઃખ તેઓને કહ્યું. તે સાંભળી બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે હે વસુંધરા, જે કામ માટે તું મારી પાસે આવી છે, તે વિષે હું દેવતાઓને આજ્ઞા કરૂં છું. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહી પૃથ્વીને વિદાય કરીને બ્રહ્માજીએ બધા દેવતાઓ, ગંધર્વો અને અપ્સરાઓને કહ્યું કે, આ પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા સારૂં તમે સર્વે, અંશે કરીને પૃથ્વીમાં જૂદા જૂદા અવતાર ધારણ કરો. એવી બ્રહ્માની આજ્ઞા ગ્રહણ કરી, અંશે કરી પૃથ્વીમાં અવતરવાનો મ-નમાં નિશ્ચય કરી, દેવતાઓ, શંખચક્રાદિ આયુધ જેણે ધારણ કર્યાં છે, પીળાં વસ્ત્ર જેણે પેહેર્યાં છે અને સુંદર જેનાં નેત્ર છે, એવા નારાયણ ભ-ગવાન પાસે ગયા. અને ભગવાનને ઈન્દ્રે કહ્યું કે, પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા સારૂ તમે અંશે કરી અવતાર ધારણ કરો; ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે ઠીક.

॥ तंभुवःशोधनायेंद्र उवाचपुरूषोत्तमं ॥

॥ अंशेनावतरस्त्येवं तथेत्याहचतंहरिः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि अंशावतरणपर्वणि

गुर्जरभाषायां चतुःषष्ठितमोऽध्यायः समाप्तमंशावतरणपर्व.

॥ अथ संभवपर्व. ॥

वैशंपायनउवाच ॥ *अथनारायणेनेंद्र श्चकारसहसंविदं* ॥

अवतर्तुंमहींस्वर्गा दंशतःसहितःसुरैः ॥

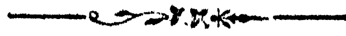
વૈશંપાયન કેહે છે—પછી દેવતાઓ સહિત અંશે કરીને સ્વર્ગથકી પૃથ્વી ઉપર અવતાર લેવાનો નારાયણ ભગવાન સાથે વિચાર કરીને, બધા દેવતાઓને અવતરવાની આજ્ઞા આપીને, ઇન્દ્ર પોતાને ઘેર ગયો. હવે શત્રુઓના નાશ વાસ્તે તથા સર્વ લોકના કલ્યાણને અર્થે બધા દેવતાઓ, બ્રહ્મઋષિઓ તથા રાજર્ષિઓના કુળમાં પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે અવતરીને, દાનવો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, તથા પન્નગોનો અને મનુષ્યોને ખાનારા બીજા અનેક પ્રાણિયોનો નાશ કરવા લાગ્યા. પણ હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, દેવતાઓ બળવાન હોવાથી દૈત્યોથી પરાભવ પામતા નહીં. જનમેજય કેહે છે—દેવો, દાનવો, યક્ષો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, અપ્સરાઓ તથા મનુષ્યાદિક સર્વ પ્રાણીઓની ઉત્પત્તિ મને વિસ્તારથી કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, મરીચિ, અત્રિ, અંગિરા, પુલસ્ત્ય, પુલહ અને ક્રતુ, એ છ મહર્ષિ પ્રથમ બ્રહ્મા થકી માનસ પુત્રો થયા. પછી મરીચિના કશ્યપ થયા. તેઓને દક્ષપ્રજાપતિએ, અદિતિ, દિતિ, દનુ, કાલા, દનાયુ, સિંહિકા, ક્રોધા, પ્રાધા, વિશ્વા, વિનતા, કપિલા, મુનિ તથા કદ્રૂ નામની પોતાની તેર કન્યાઓ આપી. તેમાં અદિતિ થકી ધાતા, મિત્ર, અર્યમા, ઇન્દ્ર, વરૂણ, અંશ, ભગ, વિવસ્વાન, પુષા, સવિતા, ત્વષ્ટા તથા વિષ્ણુ નામના બાર પુત્રો થયા. દિતિથકી એકજ હિરણ્યકશિપુ પુત્ર થયો. તે હિરણ્યકશિપુના, પ્રલ્હાદ, સંહ્લાદ, અનુહ્લાદ, શિબિ અને બાષ્કલ નામના પાંચ પુત્રો થયા. પ્રલ્હાદથકી વિરોચન કુંભ તથા નિકુંભ નામે ત્રણ પુત્રો થયા. વિરોચનનો બલિરાજા ને તેથકી મહાદેવજીનો સેવક બાણાસુર ઉત્પન્ન થયો. દનુના વિપ્રચિત્તિ, શંબર, નમુચિ, પુલોમા, અસિલોમા, કેશિ, દાનવ, અયઃશિરા, અશ્વશિરા, અશ્વશંકુ, ગગનમૂર્ધા, કેતુમાન; સ્વર્ભાનુ, અશ્વ, અશ્વપતિ, વૃષપર્વા, અજક, અશ્વગ્રીવ, સૂક્ષ્મ, તુહુંડ, ઇશુપાત, એકચક્ર, વિરૂપાક્ષ, હર, અહર, નિચંદ્ર, નિકુંભ, કુપટ, કપટ, શરભ, શલભ, સૂર્ય, અને ચંદ્રમા નામના તેત્રી-

શ પુત્રો થયા, જે દાનવો કેહેવાયા. એમાં સૂર્ય ચંદ્ર જે કહ્યા તે દેવતાઓના સૂર્ય ચંદ્ર સમજવા નહીં. દનુના તેત્રીસ પુત્રોમાંથી દાનવ નામે પુત્રના, એકાક્ષ, અમૃતપા, પ્રલંબ, નરક, વાતાપી, શત્રુતપન્, શઠ, ગવિષ્ઠ, વનાયુ અને દીર્ઘજીવ્હ નામના દશ પુત્રો થયા તેઓ થકી અસંખ્ય પુત્ર પૌત્રાદિ થયા. સિંહિકાને વિષે સૂર્ય ચંદ્રને પીડનારો રાહુ નામે પુત્ર થયો. ક્રોધાથકી સુચંદ્ર, ચંદ્રહંતા અને ચંદ્રપ્રમર્દન નામે ત્રણ પુત્રો થયા; તથા તેને બીજા ક્રૂર સ્વભાવવાળા અનંત પુત્ર પૈત્રાદિક થયા. દનાયુ થકી વિક્ષર, બળ, વીર, વૃત્ર, અને બીજા ક્રોધને વશ એવા પુત્રો થયા. કાળાના વિનાશત્, ક્રોધ, ક્રોધહંતા, ક્રોધશત્રુ અને બીજા કાળકેય નામથી વિખ્યાત એવા ઘણા પુત્રો થયા. એ અસુરોના ઉપાધ્યાય શુક્રાચાર્ય થયા. તે શુક્રાચાર્યના ત્વષ્ટાધર, અત્રિ, અને બીજા ક્રૂર કર્મ કરનારા એ મળીને અસુરોને યજન કરાવનારા ચાર પુત્રો થયા. વિનતા થકી તાર્ક્ષ્ય, અરિષ્ટનેમિ, ગરૂડ, અરૂણ આરૂણિ અને વારૂણિ નામના છ પુત્રો થયા. કદ્રૂને વિષે શેષ, અનંત, વાસુકિ, તક્ષક, કૂર્મ, અને કુલિક નામના પુત્રો થયા. ભીમસેન, ઉગ્રસેન, સુપર્ણ, વરૂણ, ગોપતિ, ધૃતરાષ્ટ્ર, સૂર્યવર્ચા, અર્કપર્ણ, પ્રયુત, ભીમ, ચિત્રરથ, વશીશાલિશિરા, પર્જન્ય, કલિ અને નારદ, એ સોળ દેવ ગંધર્વો મુનિ નામની કન્યા થકી થયા. અનવદ્યા, મનુ, વંશા, અસુરા, માર્ગણપ્રિયા, અરૂપા, સુભગા, ભાસી, અલંબુષા, મિશ્રકેશી, વિદ્યુતપર્ણા, તિલોત્તમા, અરૂણા, રક્ષિતા રંભા, મનોરમા, કેશિની, સુબાહુ, સુરતા, સુરજા, અને સુપ્રિયા એટલી અપ્સરાઓ, તથા સિદ્ધ, પૂર્ણ, બહિ, પૂર્ણાયુ, બ્રહ્મચારી, રતિગુણ, સુપર્ણ, વિશ્વાસુ, ભાનુ, સુચંદ્ર, હાહા, હુહુ, અતિબાહુ અને તુંબુરૂ એટલા દેવ ગંધર્વો પ્રાધા થકી થયા. અમૃત, બ્રાહ્મણ, ગાયો તથા કેટલાક ગંધર્વો અને અપ્સરાઓ કપિલા થકી પણ થયાં. એ પ્રમાણે ગંધર્વ અપ્સરાદિકોની ઉત્પત્તિ મેં તમોને કહી. હે રાજા, જે કોઈ, આ વંશનો નિયમે કરી, મહાત્મા પુરૂષો, બ્રાહ્મણો તથા દેવતાઓની પાસે પાઠ કરે તો તેને ઘણી પ્રજા થાય ને લક્ષ્મી તથા યશ મળે; ને તે મૂવા પછી ઉત્તમ ગતિને પામે.

इमंतुवंशंनियमेनयःपठेत् महात्मानांब्राह्मणदेवसन्निद्धौ ॥
अपत्यलाभंलभतेसपुष्कलं श्रियंयशःप्रेत्यचशोभनांगतिं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि आदित्यादिवंशकथने

गुर्जरभाषायां पंचषष्टितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ ब्रह्मणोमानसाःपुत्रा विदिताःषण्महर्षयः ॥
एकादशसुताःस्थाणोः ख्याताःपरतेजसः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—મેં તમોને બ્રહ્માના છ માનસ પુત્રો જે મહર્ષિ હતા, તે કહ્યા, પણ સાતમા સ્થાણું એવે નામે પણ પુત્ર હતા. તે થકી મૃગવ્યાધ, સર્પ, નિરૃતિ, અજૈકપાત, અહિર્બુધ્ન્ય, પિનાકી, દહન, ઇશ્વર, કપાલી, સ્થાણુ અને ભગ એ અગિયાર રૂદ્રો થયા. બ્રહ્માના છ માનસ પુત્રોમાંના અંગિરા થકી બૃહસ્પતિ, ઉતથ્ય અને સંવર્ત નામના ત્રણ પુત્રો થયા. અત્રિના તો સર્વ વેદને જાણનાર, સિદ્ધ અને શાંત બુદ્ધિવાળા મહર્ષિ ઘણાક પુત્રો સંભળાય છે. પુલસ્ત્યના રાક્ષસો, વાનરો, કિન્નરો અને યક્ષો થયા. પુલહથકી તીડો, સિંહો, વ્યાઘ્રો, યક્ષો તથા વરૂઓ ઉત્પન્ન થયાં. ક્રતુ થકી સૂર્યની સાથે ફરનારા વાલખિલ્ય નામે ઋષિઓ થયા. બ્રહ્માના જમણા અંગુઠામાંથી દક્ષપ્રજાપતિ થયા અને ડાબા અંગુઠામાંથી તે દક્ષની સ્ત્રી થઇ. તે સ્ત્રીને વિષે દક્ષ થકી પચાસ કન્યાઓ ઉત્પન્ન થઇ. તેમાંથી દક્ષે, કીર્તિ, લક્ષ્મી, ધૃતિ, મેધા, પુષ્ટિ શ્રદ્ધા, ક્રિયા, બુદ્ધિ, લજ્જા અને મતિ નામની દશ કન્યાઓ ધર્મને, નક્ષત્રોના નામ વાળી સત્તાવીશ કન્યાઓ ચંદ્રમાને, અને તેર કન્યાઓ કશ્યપને આપી. ધર્મ થકી તેની ધૂમ્રા નામની સ્ત્રીને વિષે ધર અને ધ્રુવ, મનસ્વિની નામે સ્ત્રીને વિષે ચંદ્રમા, શ્વાસા નામે સ્ત્રીને વિષે શ્વસન્, રતા નામની સ્ત્રીને વિષે અહ, શાંડિલી નામે સ્ત્રીને વિષે હુતાશન અને પ્રભાતા નામની સ્ત્રીને વિષે પ્રત્યૂષ તથા પ્રભાસ, એ આઠ વસુઓ પેદા થયા. તેમાં ધર નામના વસુથકી દ્રવિણ, ધ્રુવ થકી કાળ, ચંદ્રમા થકી વર્ચા, અહ થકી જ્યોતિષ તથા હુતાશન થકી કુમાર નામના પુત્રો ઉત્પન્ન થયા, શ્વસન્ થકી તેની શિવા સ્ત્રીને વિષે મનોજવ તથા અવિજ્ઞાતગતિ નામના બે પુત્રો થયા. પ્રત્યૂષના દેવલ નામે ઋષિ થયા, તેના ક્ષમાવાન તથા બુદ્ધિમાન્ બે પુત્રો થયા. આઠમા પ્રભાસ નામે વસુ થકી બૃહસ્પતિની બેનને વિષે શિલ્પશાસ્ત્રનો પ્રવર્તક વિશ્વકર્મા ઉત્પન્ન થયો. જેણે દેવતાઓને દિવ્ય વિમાનો રચી આપ્યાં ને જેની વિદ્યા ઉપર આજ પણ ઘણા કારીગરો જીવે છે.

દક્ષપ્રજાપ્રતિએ જેને દશ કન્યાઓ આપી હતી, તે ધર્મ બ્રહ્માના જમણા સ્તનમાંથી નીકળ્યા હતા. તેને શમ, કામ તથા હર્ષ નામના બીજા ત્રણ પુત્રો થયા. તેમાં કામની રતી, શમની પ્રાપ્તિ અને હર્ષની નંદા નામની સ્ત્રીઓને વિષે લોકો સર્વે રહ્યા છે. સૂર્યની વડવા સ્ત્રી થકી અંતરિક્ષમાં અશ્વિનીકુમાર થયા. બ્રહ્મા થકી ભૃગુ ઉત્પન્ન થયા ને તે થકી શુક્રાચાર્ય અને ચ્યવન નામે પુત્રો થયા. ચ્યવન થકી તેની આરૂષિ સ્ત્રીને વિષે ઔર્વ નામે પુત્ર થયો. ઔર્વના ઋચીક, ને ઋચીકના જમદગ્નિ થયા. જમદગ્નિના ચાર પુત્રો થયા. તેમાં સઉથી નાના પરશુરામ સર્વ શસ્ત્રમાં કુશળ અને ક્ષત્રિયોનો નાશ કરનારા થયા. ભુખે મરતી પ્રજા એક બીજાને ખાવા લાગી તેથી સર્વ ભૂતનો નાશ કરનારો અધર્મ ઉત્પન્ન થયો. તે તે અધર્મ થકી તેની નિરઋતિ સ્ત્રીને વિષે પાપકર્મ કરનાર, ભય, મહાભય અને મૃત્યુ નામના ત્રણ પુત્રો થયા. કશ્યપની કોઈ તામ્રા નામની સ્ત્રી થકી કાકી, શ્યેની, ભાસી, ધૃતરાષ્ટ્રી અને શુકી નામની પાંચ કન્યાઓ થઇ. તેમાં કાકીએ ઘૂડ પક્ષીઓ; શ્યેનીએ બાજ પક્ષીઓ; ભાસીને ભાસ તથા ગૃધ્ર પક્ષીઓ; ધૃતરાષ્ટ્રીએ હંસ, રાજહંસો તથા ચક્રવાક અને શુકીએ પોપટોને ઉત્પન્ન કરયા. વળી કશ્યપની ક્રોધવશા નામની કોઇ સ્ત્રીએ, મૃગી, મૃગમંદા, હરી, ભદ્રમના, માતંગી, શાર્દૂલી, શ્વેતા, સુરભિ અને સુરસા નામે નવ કન્યાઓ ઉત્પન્ન કરી. તેમાં મૃગી થકી મૃગો; મૃગમંદા થકી રીંછો તથા હરિણો; ભદ્રમના થકી ઐરાવત નામનો હસ્તી; હરી નામની કન્યા થકી વાનરો; શાર્દૂલી થકી સિંહ તથા વ્યાઘ્રો; માતંગી થકી હાથીઓ; શ્વેતા થકી દિગ્ગજ; સુરભિ થકી રોહિણી, ગાંધર્વી અને અનલા નામની ત્રણ પુત્રીઓ અને સુરસા થકી કંક નામનાં પક્ષીઓ ઉત્પન્ન થયાં. સુરભીની રોહિણી થકી ગાયો, ગંધર્વી થકી ઘોડા અને અનલા થકી નાળીએરી, ખજુરી, તાડી, હિંતાલ, તાલ, ખજુર અને ગુવાક, એ સાત જાતના વૃક્ષો થયા. અરૂણની શ્યેની સ્ત્રી થકી સંપાતિ અને જટાયુષ થયા. હે રાજા, હે બુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ, સર્વ મોટાં પ્રાણિઓની ઉત્પત્તિ મેં તમોને રૂડી રીતે કહી.

इत्येषसर्वभूतानां महतांमनुजाधिप ॥
प्रभवःकीर्तितः सम्यङ मयामातिमतांवर ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि गुर्जरभाषायां षट्षष्टितमोऽध्यायः

देवानांदानवानांच गंधर्वाणांचरक्षसां ॥
श्रोतुमिच्छामितत्वेन मानुषेषुमहात्मनां ॥
जन्मकर्मचभूताना मेतेषामनुपूर्वशः ॥

જનમેજય પૂછે છે—મહાત્મા દેવો, દાનવો, ગંધર્વો અને રાક્ષસોએ મનુષ્યોને વિષે જન્મીને શું શું કર્મ કર્યાં, તે હું ક્રમે કરી સાંભળવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજા મનુષ્યોને વિષે જે દેવતાઓ અને દૈત્યોએ જન્મ લીધો તેમાં પ્રથમ દૈત્યોનો જન્મ કહું તે સાંભળો. વિપ્રચિત્ત નામે દૈત્ય હતો તે જરાસંધ રાજા થયો. દિતિનો પુત્ર હિરણ્યકશિપુ શિશુપાલ રાજા થયો, પ્રલ્હાદના ચાર ભાઇઓ સંહ્લાદ, અનુહ્લાદ, શિબિ અને બાષ્કળ હતા તે ક્રમે કરીને શલ્ય, ધૃષ્ટકેતુ, દ્રુમ અને ભગદત્ત નામના રાજાઓ થયા. અયઃશિરા, અશ્વશિરા, અશ્વશંકુ; ગગનમૂર્ધા અને વેગવાન, એ પાંચ અસુરો કેકય દેશના રાજાઓ થયા. કેતુમાન નામનો દૈત્ય અમિતોજા નામે રાજા, સ્વર્ભાનું દૈત્ય ઉગ્રસેન રાજા, અશ્વ નામનો દૈત્ય અશોકરાજા, અશ્વપતિ દૈત્ય હાર્દિકય રાજા, વૃષપર્વા દૈત્ય દીર્ઘપ્રજ્ઞ રાજા, અજક દૈત્ય શાલ્વરાજા અને અશ્વગ્રીવ નામનો દૈત્ય રોચમાન નામે રાજા થયો. સૂક્ષ્મ દૈત્ય બૃહદ્રથ રાજા, તુંહુંડ દૈત્ય સેનાબિંદુ રાજા, ઇશુપાત દૈત્ય નગ્નજીત રાજા, એક ચક્ર દૈત્ય પ્રતિવિંધ્ય રાજા, વિરૂપાક્ષ દૈત્ય ચિત્રધર્મા રાજા, હરદૈત્ય સુબાહુ નામે રાજા, અહરદૈત્ય બાલ્હીક રાજા અને નિચંદ્રદૈત્ય મુંજકેશ નામનો રાજા થયો. નિકુંભ, ક્ષરભ, કુપટ, કપટ, શલભ, ચંદ્ર અને અર્ક નામના દૈત્યો ક્રમે કરીને દેવાધિપ, પૌરવ, સુપાર્શ્વ, પાર્વતેય, પ્રલ્હાદ, ચંદ્રવર્મા અને ઋષિક નામના રાજાઓ થયા. ગવિષ્ટ નામનો દૈત્ય દ્રુમસેન રાજા, મયુર નામે દૈત્ય વિશ્વ નામનો રાજા, સુપર્ણદૈત્ય કાલકીર્તિ નામે રાજા, ચંદ્રહંતા દૈત્ય શુનક રાજા, ચંદ્રવિનાશન દૈત્ય જાનિક નામે રાજા, દીર્ઘજીવ્હદૈત્ય કાશિ રાજા, રાહુ દૈત્ય ક્રાથ નામનો રાજા, વિક્ષર નામે દૈત્ય વસુમિત્ર રાજા, બળ નામનો દૈત્ય પાંડ્ય દેશનો રાજા, વીર નામનો દૈત્ય પૌંડરમાત્સ્યક નામે રાજા, વૃત્ર નામનો અ-

સુર મણિમાન રાજા, ક્રોધહંતા અસુર દંડ નામે રાજા અને ક્રોધવર્ધન દૈત્ય દંડધાર નામનો રાજા થયો. કાલકેય દૈત્યોમાં જે આઠ દૈત્યો મુખ્ય હતા, તેમાંનો એક મગધ દેશનો રાજા જયતસેન, બીજો અપરાજીત રાજા, ત્રીજો નિષાદાધિપતિ, ચોથો શ્રેણિમાન, પાંચમો મહૌજા, છઠ્ઠો અભિરૂ, સાતમો સમુદ્રસેન અને આઠમો ધર્માત્મા રાજા થયો. કુક્ષી નામનો દૈત્ય પાર્વતીય નામે રાજા, ક્રથન નામનો અસુર સૂર્યાક્ષ નામે રાજા અને સૂર્ય નામે દૈત્ય દરદ નામનો રાજા થયો. મદ્રક, કર્ણવેષ્ટ, સિદ્ધાર્થ, કીકટ, સુવીર, સુબાહુ, મહાવીર, બાલ્હીક, ક્રથ, વિચિત્ર, સુરથ, નીલ, ભૂમિપાલ, રૂકિમ-જનમેજય, આષાઢ, વાયુવેગ, ભૂરિતેજા, એકલવ્ય, સુમિત્ર, વાટ્ધાન ગો-મુખ, કારૂષક રાજાઓ, ક્ષેમધુર્તિ, શ્રુતાયુ, ઉદ્વહ, બૃહત્સેન, ક્ષેમ, અગ્ર-તીર્થ, કુહર અને મતિમાન એટલા રાજાઓ જે થયા, તે ક્રોધવશ નામના દૈત્યો અવતરેલા હતા. પૂર્વે કાલનેમિ નામે દૈત્ય હતો તે ઉગ્રસેનનો પુત્ર કંસ રાજા થયો. ગંધર્વોનો મુખ્ય પતિ દેવક રાજા થયો. બૃહસ્પતિના અંશ થકી દ્રોણાચાર્ય થયા. મહાદેવજી, યમરાજા કામ અને ક્રોધના અંશ થકી અશ્વત્થામા થયા. વસિષ્ઠના શાપે કરી અને ઈંદ્રની આજ્ઞાથી આઠ વસુઓ શંતનું રાજા થકી તેની સ્ત્રી ગંગાને વિષે ઉત્પન્ન થયા, જેમાં સઉથી નાના ભીષ્મપિતામહ હતા. રૂદ્રના ગણથકી કૃપાચાર્ય, દ્વાપરના અંશે કરી શકુનિ રાજા અને વાયુના ગણથકી સાત્યકિ, દ્રુપદરાજા, કૃત-વર્મા તથા વિરાટ રાજા થયા. અરિષ્ટાનો હંસ નામે પુત્ર ગંધર્વપતિના અંશ થકી થયો. વ્યાસજી થકી ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર થયા. કલિ-યુગના અંશથી દુર્યોધન થયો. એના સો ભાઇઓ રાક્ષસોના અંશ થકી થયા. જનમેજય કેહે છે—હે વૈશંપાયન ! એ દુર્યોધનના સોએ ભાઇઓનાં નામો મને ક્રમે કરીને કહો. વૈશંપાયન કહે છે—દુર્યોધન, યુયુત્સુ, દુઃશાસન, દુઃસહ, દુઃશળ, દુર્મુખ, વિવિંશતિ, વિકર્ણ, જલસંત્ર, સુલોચન, વિંદ, અ-નુવિંદ, દુર્ધર્ષ, સુબાહુ, દુષ્પ્રધર્ષણ, દુર્મર્ષણ, દુર્મુખ, દુષ્કર્ણ, કર્ણ, ચિત્ર, ઉપચિત્ર, ચિત્રાક્ષ, ચારૂ, ચિત્રાંગદ, દુર્મદ, દુઃપ્રહર્ષ, વિવિત્સું, વિકટ, સમ, ઉર્ણનાભ, પદ્મનાભ, નંદ, ઉપનંદક, સેનાપતિ, સુષેણ, કુંડોદર, મહોદર, ચિત્રબાહુ, ચિત્રવર્મા, સુવર્મા, દુર્વિરોચન, અયોબાહુ, મહાબાહુ, ચિત્ર, ચાપ, સુકુંડળ, ભીમવેગ, ભીમબળ, બલાકી, ભીમવિક્રમ, ઉગ્રાયુધ, ભીમશર, કનકાયું, દઢાયુધ, દઢવર્મા, દઢક્ષત્ર, સોમકીર્તિ, અનુદય, જરાસંધ, દઢસં-

ધ, સત્યસંધ, સહસ્રવાક્, ઉગ્રશ્રવા, ઉગ્રસેન, ક્ષેમમૂર્તિ, અપરાજીત, પંડિતક, વિશાલાક્ષ, દુરાધન, દઢહસ્ત, સુહસ્ત, વાતવેગ, સુવર્ચસ, આદિત્યકેતુ, બહ્વાશી, નાગદત્ત, અનુયાઇ, કવચી, નિષંગી, દંડી, દંડધાર, ધનુર્ગ્રહ, ઉગ્ર, ભીમરથ, વીર, વીરબાહુ, અલોલુપ, અભય, રૌદ્રકર્મા, દઢરથ, અનાધૃષ્ય, કુંડભેદી, વિરાવી, દીર્ઘલોચન, દીર્ઘબાહુ, મહાબાહુ, વ્યુઢોર, કનકાંગદ, કુંડજ અને ચિત્રક, એ સો પુત્રો, તથા દુઃશળા, નામની કન્યા અને વૈશ્યા પુત્ર યુયુત્સુ મળી એકસોને બે છોકરાં ધૃતરાષ્ટ્રને થયાં હતાં. તેઓ સર્વે યોગ્ય સ્ત્રીઓ સાથે પરણ્યા હતા અને દુઃશળા કન્યા શકુનિના અનુમતથી સિંધુ દેશના રાજા જયદ્રથને પરણાવી હતી. ચંદ્રમાનો વર્ચા નામનો પુત્ર અર્જુનનો પુત્ર અભિમન્યુ થયો. દ્રુપદ રાજાનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અગ્નિના અંશથી થયો. દ્રૌપદિના પાંચ પુત્રો વિશ્વેદેવ દેવતાઓના અંશથી થયા. પોતાના ફુઇના છોકરા કુંતિભોજને કંઇ છોકરૂં ન હોવાથી, તેના ઉપર દયા કરીને, વસુદેવના પિતા શૂરસેન યાદવે, પોતાની પ્રથા નામની કન્યા તેને છોકરા માટે આપી; જેને વિષે સૂર્યના અંશ થકી કવચ અને કુંડળે સહિત કર્ણ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. સનાતન એવા દેવના દેવ નારાયણ ભગવાન વસુદેવજીને ઘેર અવતર્યા. શેષ ભગવાન બળદેવજી થયા. સનત્કુમાર પ્રદ્યુમ્ન થયા. એ પ્રમાણે ઘણાક દેવતાઓ વસુદેવના કુળમાં અવતર્યા. હે રાજા, આગળ મેં જે અપ્સરાઓનો ગણ કહ્યો. તેના અંશથી પૃથ્વીમાં ભગવાનની સોળ હજાર સ્ત્રીઓ થઈ. લક્ષ્મીના અંશથી ભષ્મક રાજાને ઘેર સતી એવી રૂકિમણી થઈ. ઇન્દ્રની શચી સ્ત્રીના અંશથી દ્રુપદ રાજાને ઘેર યજ્ઞની વેદિમાંથી દ્રૌપદિ ઉત્પન્ન થઇ. સિદ્ધિ અને ધૃતિના અંશોથી પાંડવોની માતાઓ કુંતિ અને માદ્રિ થઇઓ, અને મતિના અંશથી કૌરવોની મા ગાંધારી થઇ. એ પ્રમાણે દેવતાઓ, અસુરો, ગંધર્વો, અપ્સરાઓ અને રાક્ષસો અંશે કરીને પૃથ્વીમાં અવતર્યા તે મેં તમોને કહ્યું. ધન, યશ, પુત્ર, આયુષ્ય અને જયને આપનારી આ અંશાવતરણ કથા શુદ્ધ મને કરી શ્રવણ કરવી. એ પ્રમાણે દેવ, ગંધર્વ અને રાક્ષસો અંશે કરી અવતર્યા તે સાંભળીને ડાહ્યો પુરૂષ, ઉત્પત્તિ અને નાશ એવીજ રીતે થયા કરે છે, એમ જાણી દુઃખની વખતે ખેદ પામતો નથી.

अंशावतरणंश्रुत्वा देवगंधर्वरक्षसां ॥

प्रभवाप्ययवित्प्राज्ञो नकृच्छ्रेष्ववसीदति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि
गुर्जरभाषायां सप्तषष्टितमोऽध्यायः

जनमेजयउवाच ॥ त्वत्तःश्रुतमिदंब्रह्मन् देवदानवरक्षसां ॥
अंशावतरणंसम्यग् गंधर्वाप्सरासांतथा ॥

જનમેજય કહે છે—હે બ્રહ્મન્ દેવો, દાનવો, રાક્ષસો, ગંધર્વો અને અપ્સરાઓ અંશે કરી અવતર્યાં, તે મેં તમારા થકી સારી રીતે સાંભળ્યું. હવે આ બ્રાહ્મણોની સમક્ષ મને પુરૂકુળના રાજાઓનો વંશ આદિથી કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—પૂરૂ કુળના રાજાઓમાં દુષ્યંત નામનો રાજા સમુદ્ર પર્વત પૃથ્વીનો રક્ષણ કરનાર થયો, જેણે મ્લેચ્છ દેશોને પણ જીતી લીધા હતા. તેના રાજ્યમાં ચારે વર્ણો પોતપોતાનો ધર્મ પાળતા હતા. પૃથ્વી રસોએ કરી ભરેલી હતી, તેથી થોડી મહેનતે ઘણો પાક થતો હતો. રત્ન તથા ધાતુઓ પણ ઘણું ઉંડું ખોદ્યા વગર મળતાં હતાં. કોઇ પણ પુરૂષ પાપ તેમજ ચોરી કરતો નહીં અને ભૂખ તથા વ્યાધિની કોઇને બીહીક રેહેતી નહીં. એવા રાજ્યના આશ્રયથી પ્રજા નિર્ભય થઇને રેહેતી હતી. વખતસર વર્ષાદ વર્ષતો હતો, બધાં ધાન્ય રસથી ભરેલાં થતાં હતાં અને પશુઓની પણ ઘણી વૃદ્ધિ થયેલી હતી. બ્રાહ્મણો પોતપોતાના કર્મમાં તત્પર રેહેતા ને કોઇ કાળે ખોટું બોલતા નહીં. એવા ધર્મરાજ્યનો પાળનાર દુષ્યંત રાજા, શરીરે દૃઢ, યુવાન, ગદાયુદ્ધમાં ઘણો કુશળ, વિષ્ણું સરખો બળવાન, સૂર્ય જેવો તેજસ્વિ, સમુદ્ર સરખો ગંભીર, પૃથ્વી જેવો સહનશીળ અને હાથી તથા ઘોડાની સ્વારી કરવામાં અતિ કુશળ, એવો હતો. તથા પોતાના દેશ તથા શેહેરની પ્રસન્ન એવી પ્રજાને વારંવાર પોતપોતાને ધર્મે ચાલવાની આજ્ઞા કરતો હતો.

संमतःसमहीपालः प्रसन्नपुरराष्ट्रवान् ॥
भूयोधर्मपरैर्भावै र्मुदितंजनमादिशत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्याने
गुर्जरभाषायां अष्टषष्टितमोऽध्यायः

जनमेजयउवाच ॥ दुष्यंतेनचवीरेण यथाप्राप्ताशकुंतला ॥
तंवैपुरुषसिंहस्य भगवन्विस्तरंत्वहं ॥
श्रोतुमिच्छामितत्त्वज्ञ सर्वमतिमतांवर ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે તત્વને જાણનારા, હે બુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ, પુરૂષમાં સિંહરૂપ અને શૂરવીર દુષ્યંત રાજા શકુંતલાને કેવી રીતે પરણ્યા? તે હું વિસ્તારથી સાંભળવા ઇચ્છું છું. વળી શકુંતલાની ઉત્પત્તિ તેમજ તે થકી મહા બુદ્ધિમાન્ ભરત રાજા ઉત્પન્ન થયા, તેઓનું ચરિત્ર પણ મને કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—કોઇ વખતે, શંખ તથા દુંદુભિના શબ્દ જેમાં થઇ રહ્યા હતા, રથોનાં ચક્રોનો અવાજ તેમજ હાથી તથા ઘોડાઓનો શબ્દ પણ જેમાં સંભળાતો હતો, અને જેમાં ખડ્ગ, શક્તિ, ગદા, મુસલપ્રાસ તથા તોમર ઇત્યાદિ આયુધ ધારણ કરનાર તથા સિંહ સરખા શબ્દ કરનાર હજારો યોદ્ધાઓ હતા, એવી સુંદર ચતુરંગિણી સેના સાથે લઇને, તે મહા બાહુ દુષ્યંત રાજા શિકાર કરવા વાસ્તે વનમાં ગયો. તે વખતે પોતપોતાના ઘરો ઉપરથી જોનારી શેહેરની સ્ત્રીયો, તેના ઉપર ફુલોનો, વર્ષાદ વર્ષાવીને માંહો માંહે બોલી કે, "ઇંદ્ર જેવો આ રાજા સંગ્રામમાં વસુ સરખો પરાક્રમી છે; જેના બાહુ બળને લીધે તેનો કોઇ શત્રુ થતો નથી." પછી તે વનમાં જઇને તે દુષ્યંત રાજા તથા તેની સેનાએ, અનેક તરેહના શસ્ત્રોથી તે વનમાં રેહનાર મૃગો, વ્યાઘ્રો ઇત્યાદિ અનેક તરેહના પ્રાણિયોનો નાશ કરવા માંડ્યો, તેથી તે વનચર પ્રાણિયો મરવાની બીહીકથી ચોફેર દોડવા લાગ્યા. તેમાં કેટલાક પ્રાણિયો થાકી જવાથી ત્યાંજ પડીને મરણ પામતા. તેઓનું માંસ પકાવ્યા વગર રાજાની સેનાના ભૂખ્યા મનુષ્યો સિંહની પેઠે કાચુંજ ખાતા, તેમ કેટલાકો પકાવીને પણ ખાતા હતા. તે વખતે, રાજાએ હણ્યા છે સિંહો જેમાં અને મૃગોએ કરી વ્યાપ્ત એવું તે વન, બાણરૂપી જેની ધારાઓ છે એવા સેનારૂપી મેઘે કરીને શોભતું હતું.

तद्वनंबलमेघेन शरधारेणसंवृतं ॥
व्यरोचतमृगाकीर्णं राज्ञाहतमृगाधिपं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्याने
गुर्जरभाषायां एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततोमगसहस्त्राणि हत्वासबलवाहनः ॥
राजामृगप्रसंगेन वनमन्याद्विवेशह ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે સેના અને વાહને સહિત દુષ્યંત રાજા હજારો મૃગોને મારીને વધારે મૃગોના શિકાર વાસ્તે બીજા વનમાં પેઠો. તે વનમાં ફરતાં ફરતાં, રાજા દૂર નીકળી ગયો, તો વૃક્ષો વગરની ઉજ્જડ જમીન તેના જોવામાં આવી. તેને પણ મૂકીને રાજા આગળ ચાલ્યો. પછી ઘણા શ્રમથી તે રાજા થાકી ગયો અને તેને ભૂખ તથા તૃષા પણ લાગી. એવામાં, મન તથા દ્રષ્ટિને આનંદ આપનારૂં, શિતળ પવને કરી યુક્ત, અનેક ફુલવાળાં વૃક્ષો તથા હરિયાળી જમીનથી શોભીતું, ઘણા વિસ્તારવાળું, જેમાં મધુર કંઠવાળાં કોકિલાદિ પક્ષીઓના શબ્દ તથા તમરાના અવાજ થઇ રહ્યા હતા એવું, સુખદાયક જેની છાયાઓ છે એવા મોટી શાખાવાળા વૃક્ષોથી વીટાયલું, ભમરોના નાદે કરી યુક્ત, જેમાં કાંટાવાળા તથા ફળ વગરના વૃક્ષો તો હતાજ નહીં, અને એક બીજાને મળી ગયેલા વૃક્ષો વાયુથી હાલવાને લીધે વારંવાર ફુલની વૃષ્ટિ કરતા હતા, જેમાં સિદ્ધ, ચારણ, ગંધર્વો તથા અપ્સરાઓ વસી રહ્યાં હતાં, મદોન્મત્ત વાનરો તથા કિન્નરો રેહેતા હતા અને જેમાં નદીઓ તથા બીજાં ઘણાક જળનાં સ્થાનકો હતાં, એવું વન આવ્યું. તેમાં તે રાજાએ, નાના પ્રકારના વૃક્ષોએ કરી શોભાયમાન અને પ્રજ્વલિત જેમાં અગ્નિ હતો, એવો કણ્વ મહામુનિનો સુંદર આશ્રમ દીઠો. જેની આસપાસ કેટલાક સન્યાસિ તથા મુનિઓ તપ કરતા હતા, તથા, કેટલાક બ્રાહ્મણો ઋગ્, યજુ, સામ તથા અથર્વણ વેદોના મંત્રો ભણતા હતા. એવા આશ્રમની વચમાં થઇને માલિની નામે નદી વેહેતી હતી. જેનું જળ ઘણું સુંદર હતું અને જેના કીનારા ઉપર ચક્રવાકાદિક ઘણા પક્ષીઓ, વાનરો, કિન્નરો, રીંછો, હાથીઓ, સિંહો તથા સર્પો એક બીજા ઉપરનો દ્વેષ મૂકી શાંત થઈને વસતાં હતાં. એવી નદીએ કરી તે આશ્રમ, ગંગાજીથી જેમ બદરિકાશ્રમ શોભે તેમ શોભતો હતો. એવા આશ્રમમાં કણ્વમહામુનિનું દર્શન કરવાની તે દુષ્યંત રાજાની ઇચ્છા થઇ, તેથી તેણે પોતાની સેનાને કહ્યું કે, મહામુનિ કણ્વ ઋષિના દર્શન વાસ્તે હું જાઉં છું, તે પાછો આવું ત્યાં સુધી તમે અહીં ઉભા રહેજો. એમ કહી ફક્ત પોતાના કારભારી તથા પુરોહિતને સાથે

લઇ રાજા આશ્રમની અંદર પેઠો. ત્યાં ઇન્દ્રના બગીચા સરખું સુંદર વન જોઇને તે પોતાને લાગેલી ભૂખ તથા તૃષાને ભૂલી જઈ પરમ હર્ષને પામ્યો. અને મોક્ષ ધર્મમાં તત્પર, કાળને જાણનારા, ચારે વેદોમાં કુશળ એવા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા બ્રાહ્મણોને જોઇને પોતે જાણે બ્રહ્મલોકમાં ગયો હોય એવું તેને લાગ્યું. એવા કણ્વ ઋષિના તપથી રક્ષા પામેલા અને તપોવનના ગુણે કરી યુક્ત તે શ્રેષ્ટ આશ્રમને તે રાજાએ સારી રીતે જોયો, તોપણ તેનું મન તૃપ્ત થયું નહીં.

सकाश्यपतपोगुप्त माश्रमप्रवरंशुभं ॥
नातृप्यत्प्रेक्षमाणोवै तपोवनगुणैर्युतं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्याने
गुर्जरभाषायां सप्ततितमोऽध्याय:

वैशंपायनउवाच ॥ ततोगच्छन्महाबाहु रेकोमात्यान्विसृज्यतान् ॥
नापश्यच्चाश्रमेतस्मि स्तमृषिंसांशितव्रतं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે મહાબાહુ રાજા, પોતાના કારભારીઓને મૂકીને પોતે એકલો ત્યાં તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા કણ્વ મહામુનિ રેહેતા હતા, ત્યાં ગયો, પણ તેઓને તેણે દીઠા નહીં. ત્યારે તે આશ્રમને શુન્ય જોઇને, વનમાંથી પાછો અવાજ આવે એવા ઉંચે સ્વરે કરીને તે બોલ્યો કે અહીં કોણ છે ? તે સાંભળી લક્ષ્મી સરખી રૂપાળી તથા તપસ્વિનીનો વેષ જેણે ધારણ કર્યો છે અને સુંદર જેનાં નેત્ર છે, એવી કન્યા તે આશ્રમમાંથી નીકળી, ને તે રાજાને જોઇને બોલી કે, તમે ભલે પધાર્યા. એમ કહી તેણે તે રાજાને આસન આપીને તેની ઘટતી પૂજા કરી. પછી તેની કુશળતા પૂછીને આશ્ચર્ય પામતી થકી તે બોલી કે, તમારે શું કામ છે ? તે કહો. એવાં મધુર વચન સાંભળીને સુંદર અંગવાળી તે કન્યાને રાજાએ કહ્યું કે, મહા ભાગ્યવાન કણ્વ ઋષિના દર્શન માટે હું આવ્યો છું. હે કલ્યાણી, હે સુંદર રૂપવાળી, તે ક્યાં ગયા છે ? તે મને કેહે. શકુંતલાએ કહ્યું કે, મારા પિતા કણ્વઋષિ ફળો લેવા સારૂ બહાર ગયા છે, માટે તમે બે ઘડી બેસો એટલામાં તેઓ આવશે. ત્યારે તે સુંદર હાસ્ય-

વાળી, અને યુવા અવસ્થાને પામેલી કન્યાનાં એવાં વચન સાંભળીને તે દુષ્યંત રાજા બોલ્યો કે, હે સુંદર અંગવાળી, તું કોણ છે? કેની પુત્રી છે? ને શું કરવા આ વન પ્રત્યે આવી છે? તું આવી રૂપાળી અને ગુણવાન કેમ છે? હે સુંદરી, માત્ર દર્શનથીજ તેં મારૂં મન હરણ કરી લીધું છે. માટે તું કોણ છે તે હું જાણવા ઇચ્છું છું. તે સાંભળી હસીને મધુર વાણીએ કરી તે કન્યા બોલી કે, હે દુષ્યંત રાજા, તપસ્વી ધૈર્યવાન, ધર્મને જાણનારા મહાત્મા કણ્વઋષિની હું કન્યા છું. ત્યારે દુષ્યંત રાજાએ કહ્યું કે, હે મોહોટા ભાગ્યવાળી, લોકોથી મનાયલા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા મહાત્મા કણ્વઋષિ તો સદા બ્રહ્મચર્યવાન છે, તેની કન્યા તું કેમ સંભવે? માટે હે યોગ્ય વરને વરનારી, તે વિષે મને મોટો સંશય છે, તે તું ટાળવા લાયક છે. એવું સાંભળી શકુંતલા બોલી કે, હે રાજા, હું મહા મુનિ કણ્વની કેવી રીતે કન્યા છું, તે તે વિષે યથાર્થ કહું તે સાંભળો. કોઇ વખતે, કોઈ ઋષિએ અહીં આવીને મહાત્મા કણ્વઋષિને મારા જન્મ વિષે પૂછ્યું. તેને મહામુનિ કણ્વઋષિએ કહ્યું તે મેં સાંભળ્યું છે. તેથી મારી ઉત્પત્તિ હું કહું છું. પૂર્વે વિશ્વામિત્ર ઋષિ મોટું તપ કરતા હતા, તેથી દેવતાઓનો રાજા ઇન્દ્ર તપાયમાન થયો, ને તેને એવું ભય લાગ્યું કે, મને એ વિશ્વામિત્ર તપે કરીને મારા સ્થાનકથી ભ્રષ્ટ કરશે. એમ બીહીને મેનકા નામની અપ્સરાને તેણે કહ્યું કે, હે મેનકા, અપ્સરાઓ માત્રમાં દિવ્યગુણે કરી તું અધિક છે, માટે હું તને મારા કલ્યાણ વાસ્તે કહું છું તેમ કર. સૂર્ય સરખો તેજસ્વિ વિશ્વામિત્ર ઉગ્ર તપ કરે છે, જેથી મારૂં મન કંપે છે. માટે હે રૂડા અંગવાળી મેનકા, જેમ એના તપે કરી હું સ્થાનકથી ભ્રષ્ટ ન થાઉં તેમ તું, તારા રૂપ, યૌવન, માધુર્ય અને ચેષ્ટા ઇત્યાદિયે કરી તેને લોભાવીને, તેના તપનો ભંગ કરી મારૂં કલ્યાણ કર. ત્યારે મેનકા બોલી કે, એ મહાતેજસ્વિ વિશ્વામિત્ર અતિ ક્રોધી છે, એમ જાણી તમે તેનાથી ભય પામો છો, તો હું કેમ ન પામું? જે તપોબળે કરીને ક્ષત્રિયમાંથી બ્રાહ્મણ થયેલા છે. જેના તપના પ્રભાવથી યમ રાજા, ચંદ્રમા, મહર્ષિઓ, સાધ્યદેવતા, વિશ્વેદેવ દેવતાઓ તથા વાલખિલ્ય ઋષિઓ પણ ભય પામે છે, ત્યારે મારા સરખી સ્ત્રી કેમ ન પામે? પણ તમે આજ્ઞા કરી છે, માટે તેની પાસે મારે જવા વગર છૂટકો નથી. માટે હે દેવતાઓના રાજા, તેના થકી મારૂં રક્ષણ

થાય તેમ કરજો; એટલે હું તેની પાસે જઈને જ્યારે નૃત્ય કરૂં, ત્યારે પવને મારૂં વસ્ત્ર ઉડાડવું અને કામદેવે મારી સહાયતા કરવી. વળી જ્યારે હું તે ઋષિને લોભાવું ત્યારે વનમાંથી સુગંધ વાયુએ વાવું. ઈન્દ્રે કહ્યું કે ઠીક; એટલે તે મેનકા વિશ્વામિત્રને આશ્રમે ગઈ.

वनाच्चवायुःसुरभिःप्रवायात् तस्मिन्कालेतमृषिंलोभयंत्याः ॥

तथेत्युक्त्वाविहितेचैवतस्मिं स्ततोययौसाश्रमंकौशिकस्य ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्याने गुर्जरभाषायां एकसप्ततितमोऽध्यायः

शकुंतलोउवाच ॥ अथापश्यद्वरारोहा तपसादग्धकिल्बिषं ॥

विश्वामित्रंतप्यमानं मेनकाभीरूराश्रमे ॥

શકુંતલા કહે છે—પછી ભય પામતી થકી સુંદર અંગવાળી તે મેનકાએ તપે કરી જેનાં પાપો બળી ગયાં છે, એવા વિશ્વામિત્રને તેઓના આશ્રમમાં તપ કરતા જોઈને, પ્રણામ કરી તેઓની પાસે રમવા માંડ્યું. તેટલામાં તેનું ચંદ્ર સરખું ઉજ્વલ વસ્ત્ર વાયુથી ઉડી ગયું. તે જલદીથી લેવા માટે લજાતી થકી અને હસતી હસતી તે મેનકા અપ્સરા દોડી. તેને વસ્ત્ર રહિત અને આસક્ત જોઇને, તેમ તેના રૂપ તથા ગુણોને પણ જોઇને, તે વિશ્વામિત્ર ઋષિએ કામવશ થઇને તેને બોલાવી. ત્યારે તે અપ્સરા તેની પાસે આવી. પછી તે બેઉ જણાએ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ઘણા કાળ સૂધી વિહાર કર્યો; જે સુખમાં જાણે એક દિવસ ગયો હોય તેમ તેઓને લાગ્યું. પછી હિમાલયની તલાટીમાં તે મેનકાને વિષે વિશ્વામિત્ર ઋષિએ મને ઉત્પન્ન કરી. ત્યારે તે અપ્સરા "ઇન્દ્રનું કામ થયું" એમ વિચારી માલિની નદીને કાંઠે સિંહ તથા વ્યાઘ્ર જેમાં છે, એવા નિર્મનુષ્ય વનમાં મને મૂકીને, પાછી ઈંદ્ર પાસે ગઇ. પછી મને વનના પક્ષિઓ વીંટીને બેઠા હતા, તેટલામાં નિત્યકર્મ કરવા સારૂ ત્યાં કણ્વઋષિ આવ્યા. તેઓએ મને એવી દશામાં જોઇને મારા ઉપર દયા કરી પોતાને આશ્રમે લાવીને, મને દીકરી કરીને રાખી. હે રાજા, પેદા કરનાર, પ્રાણની રક્ષા કરનાર અને અન્ન દેનાર એ ત્રણે પિતા કહેલા છે. તેમાં પ્રા-

ણુની રક્ષા કરનાર પિતા મારા કણ્વ મહામુનિ છે. તેઓએ, ત્યાં વનમાં શકુંત એટલે પક્ષિઓએ કરી હું વીંટાયલી હતી, તેથી મારૂં નામ શંકુતલા પાડ્યું. હે દુષ્યંત, કણ્વ ઋષિએ મારા જન્મ વિષે પૂછનાર ઋષિને એવી રીતે કહ્યું હતું. માટે મારા પિતાને નહીં જાણતી એવું હું કણ્વ મહામુનિનેજ પિતા માનું છું, ને તે મેં જેવી રીતે સાંભળ્યું હતું તે પ્રમાણે તમોને કહ્યું.

कण्वंहिपितरंमन्ये पितरंस्वमजानती ॥

इतितेकथितंराजन् यथावृत्तंश्रुतंमया ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्याने

गुर्जरभाषायां द्विसप्ततितमोऽध्यायः

दुष्यंतउवाच ॥ सुव्यक्तंराजपुत्रीत्वं यथाकल्याणिभाषसे ॥

भार्यामेभवसुश्रोणि ब्रूहिकिंकरवाणिते ॥

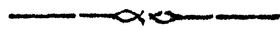
દુષ્યંત કહે છે—હે રૂડા કટિ પશ્ચાદ ભાગ વાળી, હે કલ્યાણિ તારા કહેવા પ્રમાણે તું રાજાની પુત્રી છે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. માટે તું મારી સ્ત્રી થા, ને હું તારૂં શું પ્રિય કરૂં ? તે મને કહે. સુવર્ણની માળા, વસ્ત્રો રત્નજડિત કુંડળો અને કંઠનાં આભરણો ઇત્યાદિની તને ઇચ્છા હોય, તો હું હાલ લઇ આવું. હે સુંદરી, હાલ જો મારી સ્ત્રી થાય તો આ રાજ્ય બધું તારૂં છે. વિવાહોમાં ગાંધર્વ વિવાહ શ્રેષ્ઠ કેહેવાય છે, માટે તે વિવાહે કરી તું મને પરણ. રાજાનાં વચન સાંભળી શકુંતલા બોલી કે મારા પિતા કણ્વ ઋષિ ફળ લેવા સારૂ વનમાં ગયા છે, માટે બે ઘડી ઉભા રહો. તે આવીને તમારી સાથે મારાં લગ્ન કરશે. દુષ્યંત રાજાએ કહ્યું કે, હે શુદ્ધ ચિત્તવાળી મારે વિષે તારી આસક્તિ જોઇને હું તને ઇચ્છું છું, અને હાલ તારે વાસ્તેજ અહીં ખોટી થઇ રહ્યો છું. મારૂ મન તારામાં ઘણુંજ લાગી રહ્યું છે. કદાચ તું કેહેશે કે સ્ત્રીને સ્વતંત્રપણું નથી તો હું કહું છું તે સાંભળ. માણસ પોતાનો બંધુ પોતેજ છે તેમ પોતાની ગતિ કરનાર પણ પોતેજ છે. માટે તું પોતેજ પોતાનું ધર્મથી દાન કરવાને લાયક છે. શાસ્ત્રમાં, બ્રાહ્મ, દૈવ, આર્ષ, પ્રાજાપત્ય, આસુર, ગાંધર્વ, રાક્ષસ

અને પૈશાચ, એ આઠ પ્રકારના વિવાહો, કહ્યા છે, તેઓની વિધિ સ્વાયંભુવ મનુએ કહી છે. તેમાં બ્રાહ્મ આદિ લઈને છ વિવાહો બ્રાહ્મણોને, આસુર આદિ લઇને ચાર વિવાહો ક્ષત્રિઓને, અને વૈશ્ય તથા શૂદ્રોને ગાંધર્વ, પૈશાચ, તથા આસુર, એ ત્રણ વિવાહો કહ્યા છે. એ આઠ પ્રકારના વિવાહો માંહેલા આર્ષ તથા અસુર જાતના વિવાહોમાં કન્યાનું પલ્લું લે છે તેથી તે બેઉ અધર્મરૂપ કહેલા છે. તેમજ સુતેલી કન્યા સાથે વ્યભિચાર કરી તેને પરણવું, તે પૈશાચ વિવાહ કહેવાય છે. જે પણ અધર્મરૂપ કહેલો છે. માટે એવા અધર્મરૂપ વિવાહો કરવા નહીં. એ બધા વિવાહોમાં ગાંધર્વ તથા રાક્ષસ જાતના વિવાહો ક્ષત્રિઓને ધર્મરૂપ છે, માટે તું શંકા ન કર, અને તારે વિષે હું આસક્ત થયો છું, માટે ગાંધર્વ વિવાહે કરી તું મારી સ્ત્રી થવા લાયક છે. દુષ્યંત રાજાનાં એવાં વચન સાંભળી શકુંતલા બોલી કે, હે પૂરૂકુળના રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ તમે કહો છો તે જો ધર્મમાર્ગ હોય, ને હું મારૂં દાન મારી મેળેજ કરી શકતી હોઉં, તો હું અહીં એકાંતમાં તમારી સાથે એક ઠરાવ કરવા ઇચ્છું છું, કે મારે વિષે જે પુત્ર થાય, તેને તમારા રાજ્યનો માલીક કરવો. એવો ઠરાવ તમારે કબુલ હોય તો, હે રાજા, મારી સાથે તમારો સમાગમ ભલે થાઓ. તે સાંભળી કાંઇ પણ વિચાર કર્યા વગર દુષ્યંત રાજા બોલ્યો કે, હે પવિત્ર હાસ્યવાળી તારા કહ્યા પ્રમાણે મારે કબુલ છે, ને તને મારા શહેરમાં લઇ જઇને તારી યોગ્યતા પ્રમાણે રાખીશ, એ હું સત્ય કહું છું. એમ કહી તે દુષ્યંત રાજાએ, વિધિએ કરી તે શકુંતલાનું પ્રાણિગ્રહણ કરી તેની સાથે સમાગમ કર્યો, ને તેને કહ્યું કે, મારા શહેર પ્રત્યે તને બોલાવવા માટે મારી ચતુરંગિણી સેના મોકલીશ. વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય રાજા, એ પ્રમાણે શકુંતલા પાસે પ્રતિજ્ઞા કરીને દુષ્યંત રાજા, "તપસ્વિ એવા કણ્વ મહામુનિની ગેરહાજરીમાં મેં શકુંતલાનું પાણિગ્રહણ કર્યું તે સાંભળી તેઓ શું કરશે ?" એમ પોતાના મનમાં વિચારતો થકો ત્યાંથી પોતાના શેહેર પ્રત્યે ચાલતો થયો. પછી બે ઘડીમાં મહામુનિ કણ્વ પણ આશ્રમ પ્રત્યે પધાર્યા. તેઓની પાસે લજાઇને શકુંતલા આવી નહીં. પણ દિવ્ય જ્ઞાનવાળા મહામુનિ કણ્વ ઋષિ, દિવ્ય ચક્ષુએ કરી તે બનેલું વૃત્તાંત જાણી ગયા હતા; તેથી પ્રસન્ન થઇ તેને કહેવા લાગ્યા જે, હે કલ્યાણિ, મારો અનાદર કરીને એકાંતમાં આજે તેં પુરૂષની સાથે સમાગમ કર્યો છે, તેથી કાંઇ પ-

ર્મનો નાશ થયો નથી. કારણ કામમાં આસક્તિવાળાં સ્ત્રી પુરૂષનો એકાંતમાં સમાગમ થાય, તેજ ગાંધર્વ વિવાહ કહેવાય છે, જે ક્ષત્રીઓને શ્રેષ્ઠ કહેલો છે. હે શકુંતલા, તારે વિષે આસક્ત થયેલા જે સ્વામી સાથે તેં ગમન કર્યું, તે તો મહાત્મા, ધર્મને જાણનાર અને પુરૂષમાં ઉત્તમ એવો દુષ્યંત રાજા છે. તે થકી તને મહા બળવાન અને મહાત્મા એવો પુત્ર થશે. જે આ પૃથ્વીને સમુદ્ર પર્યંત ભોગવશે ને તેનો ચક્રવર્તિ રાજા થશે. પછી શકુંતલાએ, વિશ્રામ ખાઇને બેઠેલા કણ્વ મહામુનિ પાસેથી સમિધૂ તથા ફળો લઇ એક બાજુએ મૂકી તેઓને કહ્યું કે, પુરૂષમાં ઉત્તમ એવા દુષ્યંત રાજાને હું વરી, માટે તેઓના પ્રધાનો સહિત તેઓની ઉપર તમો પ્રસન્ન થવા લાયક છો. કણ્વ મહામુનિ બોલ્યા કે, હે યોગ્ય પુરૂષને વરનારી, તારે વાસ્તે હું તે રાજા ઉપર પ્રસન્નજ છું. વળી પણ તે રાજાના કલ્યાણ વાસ્તે તારે જે કાંઇ વરદાન માગવું હોય તે પણ માગ. વૈશંપાયન કેહે છે—ત્યારે દુષ્યંતનું હિત કરવા સારૂ શકુંતલાએ, "પુરૂ કુળના રાજાઓ ધર્મિષ્ટ થાય ને રાજ્ય થકી ભ્રષ્ટ ન થાય" એવું વરદાન માગ્યું.

वैशंपायनउवाच ॥ ततोधर्मिष्टतांवव्रे राज्याच्चास्खलनंतथा ॥
शकुंतलापौरवाणां दुष्यंतहितकाम्यया ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि शाकुंतलोपाख्याने
गुर्जरभाषायां त्रिसप्ततितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ प्रतिज्ञायतुदुष्यंते प्रतियातेशकुंतला ॥
गर्भंसुषाववामोरूः कुमारममितौजसं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે દુષ્યંત રાજા પ્રતિજ્ઞા કરીને ગયા પછી, સુંદર અંગવાળી તે શકુંતલાયે અતિ પરાક્રમી પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો, જે તેના ઉદરમાં ત્રણ વર્ષ સુધી રહ્યો હતો. તેના જાતકર્માદિ સંસ્કારો મહામુનિ કણ્વ ઋષિએ વિધિએ કરી કરાવ્યા હતા. પછી સિંહસરખો પરાક્રમી, મોટા મસ્તકવાળો, દેવતાના ગર્ભ જેવો શોભાયમાન અને જેના હાથમાં ચક્રનું ચિન્હ હતું, એવો તે કુમાર કણ્વ મહામુનિના આશ્રમેજ મોટો થવા લાગ્યો. અને ૭ વર્ષનો થયો એટલામાં તો તે બળવાન બાળક,

સિંહો, વ્યાઘ્રો, વરાહો, જંગલી પાડાઓ તથા હાથીઓને દમન કરીને આ આશ્રમની પાસેના વૃક્ષો સાથે બાંધતો, ને તેઓની ઉપર ચડીને રમતો હતો. એ પ્રમાણે તેને સર્વ પ્રાણિને દમન કરતો જોઇને, કણ્વ મહામુનિના આશ્રમની આસપાસ રેહેનારા તપસ્વિ જનોએ, તેનું સર્વદમન એવું નામ પાડ્યું. એવા પરાક્રમી, કાંતિમાન અને બળવાન કુમારનું અમાનુષ કર્મ જોઇને કણ્વ ઋષિએ શકુંતલાને કહ્યું કે, હવે આ કુમાર રાજ્ય ગાદિ ઉપર બેસવા લાયક થયો. એમ કહી પોતાના શિષ્યો પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે શિષ્યો, સર્વ લક્ષણ સંપન્ન આ શકુંતલાને પુત્ર સહિત તેના સ્વામિ દુષ્યંત રાજાને ઘેર મૂકી આવો. કારણ સ્ત્રીઓ પોતાના માબાપને ઘેર ઘણા કાળ સૂધી રેહેતી શોભતી નથી, ને તેઓની કીર્તિ, શીલ તથા પતિવ્રતાપણું નાશ પામે છે. ત્યારે પોતાના ગુરૂની આજ્ઞા માનીને તે બળવાન શિષ્યો, પુત્ર સહિત શકુંતલાને આગળ કરીને, દુષ્યંતની રાજધાની હસ્તિનાપૂર પ્રત્યે ચાલતા થયા. ત્યાં જઈ પુત્ર સહિત શકુંતલા વિષે તેઓએ રાજાને કેહેવરાવીને તેની પાસે તેને મોકલી, અને કણ્વ ઋષિએ કહેલું વૃત્તાંત તે રાજાને કહીને, તેઓ પાછા પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે ગયા. પછી શકુંતલા પોતાના સ્વામી દુષ્યંતને ન્યાયથી કેહેવા લાગી કે, હે રાજા, દેવતાની ઉપમા અપાય એવો આ પુત્ર તમારા થકી મારે વિષે ઉત્પન્ન થયો છે, તેને, કણ્વ મહામુનિના આશ્રમ પ્રત્યે મારી સાથે સમાગમની વખતે તમોએ જે ઠરાવ કર્યો છે, તે યાદ કરી તે પ્રમાણે વર્તીને, તમારા રાજ્યનો અભિષેક કરો. શકુંતલાનાં એવાં વચન સાંભળી પોતાને તે વાત યાદ છે, તો પણ દુષ્યંત રાજા બોલ્યો કે, હે દુષ્ટ તપસ્વિની, તું કેની સ્ત્રી છે? મને કંઇ યાદ નથી. ધર્મ અર્થ ને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થને વાસ્તે તારી સાથે વિવાહ મંત્રે કરી થયેલો મારો સંબંધ મને સાંભરતો નથી. માટે જોઇએ તો જા, બેસ, અગર તારી મરજી પ્રમાણે કર. રાજાનાં એવાં વચન સાંભળ્યાં, ત્યારે તે તપસ્વિની શકુંતલા, લજાઇને દુઃખથી બેભાન થતી થકી થાંભલાની પેઠે નિશ્ચલ ઉભી થઇ રહી; અને ક્રોધથી લાલ નેત્ર તથા સ્ફુરાયમાન હોઠ કરીને, કટાક્ષથી રાજાને જાણે બાળી દેતી હોયની તેમ આડી આંખે જોવા લાગી. પછી તપે કરી સંપાદન કરેલું તેજ ધારણ કરી, બે ઘડી વિચાર કરીને દુઃખ તથા ક્રોધથી તે બોલી કે, હે મહારાજા, તમે જાણોછો, તો પણ નિર્ભય થઇને કોઇ સાધારણ મનુ-

ષ્યની પેઠે શું કામ બોલોછો, સાચું જૂઠું તમારૂં હૃદય જાણે છે, માટે ધર્મથી જેવું હોય તેવું બોલો, ને વૃથા આત્માનો તિરસ્કાર કરો માં. કારણ પોતે જાણ્યા છતાં નથી જાણતો એમ કહે છે તે આત્માનો ચોરનાર ઠરે છે. એવા પાપીથી બીજો વધારે પાપી કોણ? તમે પોતાને એકજ માનો છો, પણ અંતર્યામિ નારાયણ ભગવાનને જાણતા નથી, જે પાપ કર્મના જાણનારા છે. કોઇ પણ મનુષ્ય પાપ કરીને એવું માનતો હોય જે મારૂં પાપ કોઇ જાણતું નથી, પણ તે ફોકટ. કારણ દેવતાઓ તથા અંતર્યામિ ભગવાન બધું જાણે છે. વળી સૂર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, અગ્નિ, આકાશ પૃથ્વી, જળ, હૃદય, યમ, દિવસ, રાત્રિ, બેઉ સંધ્યા અને ધર્મ એ સર્વની ઉપર સત્તા ધરાવનાર અધિકારીઓ પણ મનુષ્યોનું વૃત્તાંત જાણે છે. હૃદયમાં રહેલો કર્મોનો સાક્ષી આત્મા જેને પ્રસન્ન થાય છે તેના પાપોનો યમ રાજા નાશ કરે છે, અને જેના ઉપર આત્મા અપ્રસન્ન થાય છે તેને યમ રાજા પીડે છે. જે પુરૂષ પોતે જાણ્યા છતાં ના કબુલ જાય છે, તેનું દેવતાઓ પણ કલ્યાણ કરતા નથી તેમ તેના આત્માથી પણ તેને રૂડું થતું નથી. પોતાની મેળે આવેલી છે, એમ જાણીને મારા જેવી પતિવ્રતા સ્ત્રીનો તમે તિરસ્કાર કરો છો, ને મારૂં યોગ્ય સન્માન કર્યાને બદલે સાધારણ માણસની પેઠે સભામાં મારૂં અપમાન કરોછો, એ ઠીક નહીં. આટલું બધું તમોને કહું છું, તો પણ તમે કેમ સાંભળતા નથી? હે દુષ્યંત, આવી રીતે હું યાચના કરૂં છું, તોપણ જો તમે સાંભળશો નહીં, તો હમણાં તમારા મસ્તકના સો કટકા થઇ જશે. સ્ત્રીને વિષે પુરૂષ પોતાના વીર્યરૂપી અંશે કરી પુત્ર ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી તે પોતેજ પુત્રરૂપ થયો એવો પ્રાચીન પુરૂષોનો મત છે, ને તેથીજ તેઓએ સ્ત્રીને જાયા કહેલી છે. વેદોક્ત ક્રિયા કરનારા ધર્મિષ્ટ પુરૂષની જે પ્રજા થાય છે, તે પોતાના પિતૃઓને પોતાના વંશે કરીને તારે છે. પુમ્ નામના નર્કથકી પિતાની છોકરો રક્ષા કરે છે તેથી એ પુત્ર કહેવાય છે. એમ બ્રહ્માએ કહેલું છે. ઘરના કામોમાં ચતુર, પ્રજાવાન, પતિજ જેને પ્રાણ સમાન છે અને પતિવ્રતાપણું પાળે છે તેનેજ સ્ત્રી જાણવી. સ્ત્રી મનુષ્યનું અડધું અંગ છે, તથા તેનો સર્વથી ઉતમ મિત્ર પણ સ્ત્રીજ છે. ધર્મ, અર્થ, અને કામ પણ તેનાથીજ થાય છે; તથા ખરાબ કર્મોથી પણ પુરૂષને સ્ત્રી બચાવે છે. સ્ત્રીવાળા હોય છે તેજ અનેક કર્મો કરે છે ને ગૃહસ્થાશ્રમી પણ તેજ કહેવાય છે; તથા હર્ષ પણ તેજ પામે છે.

તે લક્ષ્મીવાન પણ થાય છે. ધર્મના કામમાં પિતાની પેઠે હિત ઇચ્છનારી-ઓ, તથા દુઃખની વેળાએ માની પેઠે દુઃખને ટાળનારીઓ પણ સ્ત્રીયોજ છે. રસ્તામાં થાકેલા પુરૂષને સ્ત્રી વિશ્રામ આપનારી છે. સ્ત્રીવાળા પુરૂષનો સઘળા વિશ્વાસ કરે છે, માટે સ્ત્રી પરમગતિરૂપ છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી નર્કમાં પડેલા પતિનો તેની પછવાડે જઇ ઉદ્ધાર કરે છે. જો પોતે પતિની પેહેલાં મરણ પામે તો પરલોકમાં પતિની વાટ જુવે છે. એટલા માટેજ સ્ત્રીની સાથે વિવાહ કરવો કહેલો છે. પતિ પોતેજ પોતાના વીર્યરૂપી અંશથી સ્ત્રીને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે તેને વિદ્વાનો પુત્ર કેહે છે. માટે જેને પુત્ર થયો હોય તે સ્ત્રીનો પુરૂષે કયારેય પણ તિરસ્કાર કરવો નહીં. જેમ અરીસામાં પોતાના મુખને જુવે છે, તેમ સ્ત્રીને વિષે ઉત્પન્ન થએલા પુત્રને જોઇને, સ્વર્ગને પામીને જેમ પુરૂષ ખુશી થાય તેમ ખુશી થાય છે. સૂર્યના તાપથી પીડાયલા પુરૂષો પાણીને વિષે જેમ આનંદ પામે, તેમ આધિવ્યાધિએ કરી પીડાએલા પુરૂષો પોતાની સ્ત્રીને વિષે આનંદ પામે છે, માટે ક્રોધ ચડ્યો હોય તોપણ મનોહર સ્ત્રીઓનું પુરૂષે અપ્રિય કરવું નહીં, ને એમ સમજવું કે રતિ, પ્રીતિ, અને ધર્મ, એ ત્રણે તેનેજ આધિન છે. આત્માને જન્મ લેવા માટે સ્ત્રીઓ પવિત્ર ક્ષેત્રરૂપ છે. સ્ત્રીઓ વિના પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાની ઋષિઓમાં પણ શું શક્તિ છે? હે દુષ્યંત, પૃથ્વીની રજ જેના શરીરમાં લાગી હોય, એવો પુત્ર બાપની પાસે આવી તેના અંગને વળગે, તેના કરતાં બીજું શું અધિક છે? માટે પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થએલો, અને જેને તમોને ભેટવાની ઇચ્છા છે, એવો આ પુત્ર કટાક્ષે કરી તમારી તરફ જુવે છે, તેનો તિરસ્કાર શું કરવા કરો છો? કીડીઓ પણ પોતાનાં ઇન્ડાંઓનુ પોષણ કરે છે, તો તમે ધર્મજ્ઞ થઇને પોતાના પુત્રનું પોષણ કેમ કરતા નથી? બાળક પુત્ર જે વખતે આલિંગન કરે છે, તે વખતે તેના સ્પર્શથી જેવું સુખ થાય છે, તેવું સુખ, વસ્ત્ર, મનોહર સ્ત્રી-ઓ તથા જળના સ્પર્શથી પણ થતું નથી. બે પગવાળાઓમાં બ્રાહ્મણ, ચાર પગવાળાઓમાં ગાય અને મોટાઓમાં જેમ પિતા શ્રેષ્ઠ છે, તેમ સ્પર્શથી સુખ આપનારાઓમાં પુત્ર શ્રેષ્ઠ છે. માટે આ પ્રિય દર્શનવાળો પુત્ર તમને આલિંગન કરી સ્પર્શ કરો. હે શત્રુને દમન કરનારા, હે રાજા-ઓના ઈંદ્ર, તમારા શોકનો નાશ કરે, એવા આ કુમારને મેં ત્રણ વર્ષે ઉત્પન્ન કર્યો છે. હે પૂરૂકુળમાં ઉત્પન્ન થએલા, જે વખતે મેં એને જણ્યો

હતો, તે વખતે મેં એવી આકાશવાણિ સાંભળી હતી કે, "આ તારો પુત્ર સો અશ્વમેધ કરશે." હે રાજા, પુત્ર પદાર્થ એવો છે કે કોઇ મનુષ્યો બાહાર ગામ ગયાં હોય તે જ્યારે પાછાં આવે છે, ત્યારે સ્નેહથી પુત્રોને ખોળામાં બેસાડી તેઓનાં મસ્તકો સુંઘીને આનંદ પામે છે. વળી વેદોમાં પુત્રના જાતકર્મો વિષે આવા મંત્રો કહેલા છે:—

अंगादंगात्संभवसि रुदयादधिजायसे ॥
आत्मावैपुत्रनामासि सजीवशरदःशतं ॥
जीवितंत्वदधीनंमे संतानमीपचाक्षयं ॥
तस्मात्त्वंजीवमेपुत्र सुसुखीशरदांशतं ॥

અર્થ—શરીરના દરેક ભાગ તથા હૃદય થકી તું ઉત્પન્ન થાય છે માટે તું જે છે તે હું પોતેજ છું; વાસ્તે સો વર્ષ સુધી તું જીવતો રહે. વળી મારૂં જીવિત અને અક્ષયવંશ પણ તારે આધીન છે માટે હે મારા પુત્ર, તું રૂડી રીતે સુખી થતો થકો સો વર્ષ સુધી જીવતો રેહે.

હે રાજા, એ મંત્રો તમે પણ જાણો છો, ને તેમાં કહ્યા પ્રમાણેજ આ પુત્ર પણ તમારા અંગો થકી થયેલો છે. જેમ નિર્મળ જળમાં પોતા સરખોજ પ્રતિબિંબ દેખાય છે તેમ આ પુત્રને તમારા સરખો જુઓ. જેમ ગાર્હપત્ય અગ્નિ થકી લીધેલા અગ્નિને આહ્વનીય કહે છે, પણ તે અગ્નિ તો એકજ છે, તેમ તમારા થકી ઉત્પન્ન થયેલો આ પુત્ર અને તમે બેઉ એકજ છો. મૃગ્યા કરવા નીકળેલા તમો મારા પિતા કણ્વઋષિના આશ્રમે આવેલા હતા, ત્યારે હું કુમારીને તમોએ ગ્રહણ કરી હતી. ઉર્વશી, પૂર્વચિત્તી, સહજન્યા, મેનકા, વિશ્વાચી અને ઘૃતાચી, એ છ જણીઓ અપ્સરાઓમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. તેઓમાંની મેનકા અપ્સરા સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવીને વિશ્વમિત્ર થકી મને ઉત્પન્ન કરી પછી જેમ કોઇ પારકા પુત્રને મૂકી દે, તેમ હિમાલયની તલાટીમાં મને મૂકીને તે દુષ્ટ મેનકા જતી રહી. હે રાજા, મેં પૂર્વ જન્મમાં કેવાં અશુભ કર્મો કર્યાં હશે ! જે બાળકપણામાં માએ ત્યાગ કરી અને આ વખતે તમે કરો છો ! ત્યારે ઠીક, હવે હું મારા આશ્રમ પ્રત્યે જઇશ, પણ આ તમારા બાળક પુત્રને તો તમારી પાસે રાખો. દુષ્યંત બોલ્યો કે, હે શકુંતલા તારે વિષે મારા થકી આ પુત્ર થયો છે તે મને યાદ નથી. સ્ત્રીઓ તો અસત્ય બો-

લનારી હોય છે તેથી તારાં વચનનો ભરોસો કેમ આવે ? તારી મા તો વેશ્યા અને નિર્દય એવી મેનકા છે, જેણે હિમાલયની તળાટીમાં તને નિરૂપયોગી વસ્તુની પેઠે ત્યાગ કરી. વળી ક્ષત્રિય કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો તારો પિતા વિશ્વામિત્ર, બ્રાહ્મણની પદવી પામીને વેશ્યામાં આસક્ત થયો, તેથી તે પણ પાપી લાગે છે. જો તારી મા મેનકા અપ્સરાઓમાં શ્રેષ્ઠ હોય, ને તારો પિતા વિશ્વામિત્ર મહર્ષિઓમાં શ્રેષ્ઠ હોય તો તેઓ થકી ઉત્પન્ન થએલી તું વેશ્યાની પેઠે કેમ બોલે છે ? જેનો ભરોંસો ન આવે એવું વ-*ચન તું મારી પાસે કેહે છે, તેની તને શરમ નથી. માટે હે દુષ્ટ તપસ્વિની તું અહીંથી જા. વળી જો તે મેનકા તથા તે વિશ્વામિત્ર તારાં માતાપિતા હોય તો તેઓના જેવી તું કયાં છે ? ને આ પુત્ર શાલવૃક્ષના થાંભલાની પેઠે થોડા વખતમાં મોટી કાયાવાળો તથા બળવાન કેમ થઇ રહ્યો ? તું વેશ્યાની પેઠે બોલે છે તેથી એવું દેખાય છે કે, મેનકાએ કામ તથા સ્નેહથી વિશ્વામિત્રનો સમાગમ કરી તને ઉત્પન્ન કરી છે. હે તપસ્વિની, તું જે કેહે છે તેની મને મુદ્દલ યાદ નથી, તેમ તને પણ હું ઓળખતો નથી, માટે તારી મરજીમાં આવે ત્યાં તું જા. શકુંતલાએ કહ્યું કે, હે રાજા, પારકાં સર્શવ જેવડાં છિદ્ર પણ તમે જુવો છો, પણ પોતાનાં બીલીના ફળ જેવડાં છીદ્રોને જોતા નથી. મેનકા અપ્સરા દેવતાઓની પાસે રેહેનારી છે, તેના થકી હું પેદા થઇ, માટે તમારા થકી મારો જન્મ ઉત્તમ છે. હે રાજેંદ્ર, તમે પૃથ્વી ઉપર ફરો છો પણ હું અંતરીક્ષમાં ફરી શકું છું, તેથી જેટલો મેરૂ તથા સર્શવમાં ફરક છે તેટલો ફરક તમારા ને મારામાં છે. ઇન્દ્ર, કુબેર, યમ તથા વરૂણના લોકમાં હું જઇ શકું એવો મારો ખરેખરો પ્રભાવ છે. તે ફક્ત તમોને જણાવવા માટે કહું છું, કંઇપણ દ્વેષ રાખીને કહેતી નથી, માટે ક્ષમા કરજો. રૂપ વગરનો પુરૂષ જ્યાં સુધી પોતાનું મુખ આરસીમાં જોતો નથી, ત્યાં સુધી બીજાઓ કરતાં પોતાને રૂપવાન માને છે. જે પુરૂષ અત્યંત રૂપવાન છે તે કોઇનો પણ તિરસ્કાર કરતો નથી. જે અતિ ખરાબ ભાષણ કરે છે તે નિંદક કહેવાય છે. એવો નિંદક મૂર્ખ હોય છે, તે મનુષ્યોની સારી નરતી વાણી સાંભળીને તેમાંથી અશુભ વચનો ગ્રહણ કરે છે, તેમ સારી નરતી વાણીમાંથી ઉત્તમ વચનો ગ્રહણ કરે છે. સતપુરૂષ કોઇને માઠું વચન કહીને ખેદ પામે છે, તેમ દુર્જન કોઇને નરતું કહીને ખુશી થાય છે. સજ્જન પોતાના

વૃદ્ધોને નમીને રાજી થાય છે, તેમ દુર્જન તેઓને દુઃખ આપીને ખુશી થાય છે. તેથી નિંદવા લાયક તો દુર્જનો છે, પણ ઉલટા તેઓ સત્પુરૂષોને નિંદે છે, એના કરતાં હસવા લાયક બીજું શું છે ? હે રાજા, કોપેલા સર્પથી જેમ માણસ બીહે છે, તેમ સત્ય અને ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ થયેલા પુરૂષથી નાસ્તિક પણ બીહે છે; ત્યારે આસ્તિક બીહે તેમાં શું ? જે ધણી પુત્ર ઉત્પન્ન કરીને તેને પોતા સરખો ન માને તો દેવતાઓ તેની લક્ષ્મી લઇ લે છે, ને તેની પરલોકમાં પણ સારી ગતિ થતી નથી. મનુએ પાંચ પ્રકારના પુત્રો કહ્યા છે, તેમાં એક પોતાની સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયો હોય તે, તથા બીજા ચાર પારકી સ્ત્રીઓથી થયેલા; જેવા કે, મળેલો, વેચાતો લીધેલો, ઉછેરેલો, અને જેને યજ્ઞોપવિત આદિ સંસ્કાર કર્યા હોય તે. ધર્મ તથા કીર્તિને વધારનાર અને મનને હર્ષ આપનાર પુત્રો, ધર્મરૂપી નૌકાએ કરી પિતૃઓનો નર્કથી ઉદ્ધાર કરે છે. માટે હે રાજાઓમાં સિંહરૂપ, તમે પણ આ પુત્રને ત્યાગ કરવા લાયક નથી. આત્માની રક્ષા વાસ્તે સત્ય અને ધર્મ પાળનારા તમારા જેવાને કપટ કરવું યોગ્ય નથી. સો કુવા થકી એક પગથીઆવાળી વાવ, સો વાવ થકી એક યજ્ઞ, સો યજ્ઞ થકી એક પુત્ર, ને સો પુત્ર થકી સત્ય શ્રેષ્ઠ છે. એક કોરે હજાર અશ્વમેધનું પુણ્ય ને એક કોરે સત્ય એ બેઉ ત્રાજવામાં તોળ્યાં હોય, તો સત્ય અધિક થાય. સર્વ વેદ ભણવા અને સર્વ તીર્થોમાં સ્નાન કરવું, એ બેઉ પણ સત્યની સમાન થાય નહીં. કારણ સત્ય સમાન કોઇ ધર્મ નથી. તેમ તેનાથી પણ કોઇ શ્રેષ્ઠ પણ નથી. તથા ખોટું બોલવા જેવું બીજું પાપ નથી. હે રાજા સત્ય પરબ્રહ્મરૂપ છે ને ઉત્કૃષ્ટ નિયમ પણ તેજ છે. માટે તેને ત્યાગ કરવાને બદલે તમારી પાસે હમેશ રાખો. તમે જો ખોટાને વિષે પ્રસંગ રાખીને આ મારાં વચનપર ભરોંસો નહીં રાખશો, તો તમારા જેવાની સંગત હું કરવા ઇચ્છતી નથી. અને તમારા વિના પણ આ મારો પુત્ર પોતાના બાહુબળે કરીને સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વીનું રાજ્ય કરશે. એમ કહીને શકુંતલાએ ચાલવા માંડ્યું. તેટલામાં ઋત્વિજ, પુરોહિત, આચાર્ય અને મંત્રિઓએ વીંટાયલા દુષ્યંતે, આવી આકાશ વાણિ સાંભળી જે, " હે દુષ્યંત, મા તો ફક્ત ઉત્પત્તિ થવાનું સ્થાન છે, પણ પુત્ર તો જેથી ઉત્પન્ન થયો તેનોજ છે. માટે તું શકુંતલાનો તિરસ્કાર માં કર, અને પુત્રનું પોષણ કર. કારણ પિતા પોતેજ પુત્રરૂપ થાય છે, જે પુત્ર યમપુરી થકી

તેની રક્ષા કરે છે. શકુંતલા વિષે આ ગર્ભને ધારણ કરનારો તુંજ છે, ને શકુંતલાનું બોલવું સત્ય છે. તેથી હે રાજા, એને ત્યાગ કરવામાં તારૂં અભાગ્ય છે. વાસ્તે એ શકુંતલાના મહાત્મા પુત્રનું પોષણ કર. અમારા વચનથી તારે આ પુત્ર ભરતવ્ય એટલે પોષણ કરવા લાયક છે, માટે એનું ભરત એવું નામ થાઓ. ” એવી આકાશ વાણી સાંભળીને તે પુરૂકુળના રાજા દુષ્યંતે, પોતાના પુરોહિત તથા કારભારીઓને પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, આ દેવદૂતનું બોલવું તમે સાંભળો. જે પ્રમાણે એ કેહે છે, તે પ્રમાણે એ મારો પુત્ર છે, એ હું સારી રીતે જાણું છું. પણ શકુંતલાના કેહેવાથીજ હું એ પુત્રને રાખું તો લોકોને શંકા ઉત્પન્ન થાય, જે એ સ્ત્રી મારી પરણેલી હશે નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભરત કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા, એ પ્રમાણે આકાશ વાણિ થવાથી જ્યારે લોકોની ખાત્રી થઇ, ત્યારે પ્રસન્ન થઇને દુષ્યંત રાજા પોતાના ભરત પુત્રને ગ્રહણ કરી, તેનું મસ્તક સુંઘીને તેને સ્નેહથી ભેટ્યો. તે વખતે બ્રાહ્મણો તથા બંદિજનો રાજાનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. પછી ધર્મથી શકુંતલાનું સન્માન કરી તેની સાંત્વના કરીને રાજાએ તેને કહ્યું કે, હે દેવી, તારી સાથેના મારા સંબંધ વિષે કોઇ લોકો જાણતા ન હતા, માટે તેઓની ખાત્રી કરવા સારૂ મારે એટલું બધું કરવું પડ્યું. જો એમને એમ તને રાખી હોત તો લોકો તારે વિષે એવું માનત, જે તું મારામાં આસક્ત થઇને મને પ્રાપ્ત થઈ; અને મેં આ પુત્ર રાજ્યગાદિ સાચવવા માટે લીધો. હે પ્રિયા, હે, વિશાળ નેત્રવાળી, મારે વિષે તું ક્રોધે કરી જે વધારે બોલી છે, તે તને ક્ષમા કરૂં છું. એમ કહીને પોતાને પ્રિય એવી તે શકુંતલાનો તેણે અન્ન વસ્ત્ર તથા આભરણોએ કરી સત્કાર કર્યો. પછી દેવદૂતના કેહેવા પ્રમાણે તે પુત્રનું ભરત એવું નામ રાખીને તેને પોતાના રાજ્યનો અભિષેક કર્યો. તે ભરત, પૃથ્વીના બધા રાજાઓને જીતી તેઓને વશ કરીને ચક્રવર્તિ થયો. તથા સત્પુરૂષનો ધર્મ પાળીને મોટા યશને પામ્યો. તેનો હુકમ આખી પૃથ્વીમાં ચાલતો હતો. ઘણી દક્ષિણાવાળા તથા ઘણી ગાયોનું દાન જેમાં કરવું પડે છે, એવા ઘણાક યજ્ઞોએ કરી ઇન્દ્રની પેઠે તેણે ભગવાનનું યજન કર્યું. તે વિધિએ કરી કરાવનાર મહાત્મા કણ્વઋષિ હતા. તેને ભરત રાજાએ ઘણું ધન આપીને પ્રસન્ન કર્યા. પછી તે ભરતના પ્રભાવથી તેના પૂર્વજો તથા પછવાડેના પુરૂષો ભારત નામથી વિખ્યાત થયા. તેઓમાં પછવાડેના

પુરૂષોમાં મહા પરાક્રમી તથા દેવતાઓ સરખા ઘણા રાજાઓ થયા. હે ભરત કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા, તેઓનાં અસંખ્ય નામો હોવાથી તેમાંનાં મુખ્ય મુખ્યનાં નામો હું કહું છું.

येषामपरिमेयानि नामधेयानिसर्वशः ॥
तेषांतुतेयथामुख्यं कीर्तयिष्यामिभारत ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्याने गुर्जरभाषायां चतुःसप्ततितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ प्रजापतेस्तुदक्षस्य मनोर्वैवस्वतस्यच ॥
भरतस्यकुरोःपूरो राजमीढस्यचानघ ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે નિષ્પાપ, દક્ષપ્રજાપતિ, વૈવસ્વતમનુ ભરત, કુરૂ, પૂરૂ, આજમીઢ, યાદવો, કૌરવો તથા ભરતકુળના રાજાઓનો વંશ તમોને કહું છું. જે સાંભળનારનું કલ્યાણ થાય છે, તેને ધન મળે છે, અને તેનું આયુષ્ય તથા યશ પણ વધે છે. હે રાજા, પ્રાચીન બર્હિષ રાજાના પ્રચેતા નામના દશ પુત્રો મહર્ષિ સરખા તેજવાળા તપસ્વિઓ હતા; જેઓએ પોતાના મુખના અગ્નિએ કરી વૃક્ષોને બાળી નાખ્યા હતા. તેઓ થકી દક્ષપ્રજાપતિ થયા. જેણે પોતાની વીરિણી સ્ત્રીને વિષે પોતા સરખા અને તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા હજાર પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તેઓને નારદજીએ જ્ઞાન આપ્યું તેથી તેઓએ ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યો નહીં. ત્યારે સૃષ્ટિ વધારવાની ઈચ્છા રાખનાર દક્ષપ્રજાપતિએ પચાસ કન્યાઓ ઉત્પન્ન કરી, તેમાંથી તેઓએ દશ ધર્મને, તેર કશ્યપને અને સત્તાવીશ ચંદ્રમાને આપી. હવે કશ્યપને તેર કન્યાઓ આપી, તેમાંની અદિતી નામની કન્યા થકી ઇન્દ્ર તથા વિવસ્વાન આદિ બાર પુત્રો થયા, જે તમોને પ્રથમ કહેલા છે. તેમાં વિવસ્વાનના ધર્માત્મા વૈવસ્વતમનું તથા યમરાજા થયા. મનુ થકી વેન, ધૃષ્નું, નરિષ્યંત, નાભાગ, ઇક્ષ્વાકુ, કારૂષ, શર્યાતિ, ઇલા નામની કન્યા, ક્ષત્રિયના ધર્મમાં તત્પર એવો પૃષધ્ર અને નાભાગારિષ્ટ, એ દશ સંતાન થયાં. વળી બીજા પચાસ પુત્રો થયા, જેઓ પરસ્પરે વૈર કરીને નાશ પામ્યા. એમ મેં સાંભળ્યું છે. હવે મનુની ઇલા કન્યા થકી વિદ્વાન એવો

પુરૂરવા નામે પુત્ર થયો, જે સાતે દ્વીપોનું રાજ્ય કરતો હતો; પણ પોતાના બળે કરી મદોન્મત્ત થઈને બ્રાહ્મણોની સાથે ટંટા કરતો ને તેઓનાં રત્નો ખૂંચી લેતો. ત્યારે બ્રહ્મલોકથી સનત્કુમારે આવીને તેને ઉપદેશ કર્યો, જે તેણે ગ્રહણ કર્યો નહીં. તેથી મહર્ષિ બ્રાહ્મણોએ કોપ કરીને તેને શાપ આપ્યો, જેથી તે તરત નાશ પામ્યો. તેને ઉર્વશી થકી, આયુષ, ધીમાન, અમાવસુ, દ્દઢાયું, વનાયુ, અને શતાયુ નામના છ પુત્રો થયા હતા. તેમાં મોટા પુત્ર આયુષ થકી તેની સ્વર્ભાનવી સ્ત્રીને વિષે નહુષ, વૃક્ષશર્મા, રજી, ગય તથા અનેના નામે પાંચ પુત્રો થયા. તેમાં સઉથી મોટો નહુષ રાજ્યગાદિ ઉપર બેઠો, તે પિતૃ, દેવતાઓ, ઋષિઓ બ્રાહ્મણો, ગંધર્વો, સર્પો, રાક્ષસો, ક્ષત્રિઓ, વૈશ્યો તથા શૂદ્રો, એ સર્વેને પાળતો હતો. તેણે બધા ચોરોનો નાશ કર્યો. તે ઋષિઓ પાસેથી કર લેતો ને પશુઓની પેઠે તેઓની પાસે ભાર ઉપડાવતો હતો. તેણે પોતાના તેજ, તપશ્ચર્યા, પરાક્રમ અને ઈંદ્રિઓના બળે કરી દેવતાઓને પરાભવ પમાડીને સ્વર્ગનું રાજ્ય પણ કરયું હતું. તેને યતિ, યયાતિ, સંયાતિ, આયાતિ, અયતિ અને ધ્રુવ નામે છ પુત્રો થયા. તેમાં સહુથી મોટો યતિ તો જ્ઞાનિ થઇ ગયો. તેથી યયાતિને રાજ્ય મળ્યું. જેણે ચક્રવર્તિ રાજા થઇને ધર્મથી પૃથ્વીની રક્ષા કરી તથા ઘણા યજ્ઞોએ કરી ભગવાનનું યજન કર્યું; પિતૃ તથા દેવતાઓને પણ ભક્તિએ કરી પ્રસન્ન કર્યા. તેને શુક્રાચાર્યની પુત્રી દેવયાનીનામની સ્ત્રી થકી યદુ તથા તુર્વસુ નામના બે પુત્રો થયા. અને બીજી વૃષપર્વાની પુત્રી શર્મિષ્ટા નામની સ્ત્રી થકી દ્રુહ્યું, અનુ તથા પૂરૂ નામે ત્રણ પુત્રો થયા. પછી તે યયાતિ, ઘણા વર્ષ પર્યંત ધર્મથી પ્રજાને પાળીને,—રૂપને હરનારી એવી મહા ઘોર જરાને પામ્યો. ત્યારે તેણે પોતાના પુત્રોને કહ્યું કે, હે પુત્રો, મારી વૃદ્ધ અવસ્થા લઇને મને તમારી યુવા અવસ્થા આપો. તે સાંભળી દેવયાનિનો પુત્ર યદુ બોલ્યો કે, અમારી યુવા અવસ્થા લઈને તમારે શું કરવું છે? યયાતિએ કહ્યું કે, તમારી જુવાની લઇને મારે વિષય ભોગવવા છે. કારણ શુક્રાચાર્યના શાપથી મારો કામ ક્ષીણ થઈ ગયો છે જેથી હું તપું છું. માટે હે પુત્રો, તમારામાંથી એક જણ મારી અવસ્થા લઇને રાજ્ય કરો, ને હું તેની અવસ્થાએ કરી વિષય ભોગવું. તે વાતને યદુ આદિ લઇ તેના ચાર પુત્રોએ સ્વીકારી નહીં. ત્યારે તેનો પરાક્રમી પૂરૂ નામનો નાનો પુત્ર બોલ્યો કે, હે

રાજન્, મારી નવી અવસ્થાએ કરી તમે કામનું સુખ ભોગવો; ને તમારી આજ્ઞાથી તમારી જરા અવસ્થા લઇને હું રાજ્ય ચલાવીશ. એવું સાંભળીને યયાતિ રાજાએ, પોતાની જરા તપના પ્રભાવથી પોતાના પુત્ર પૂરૂને આપી અને તેની જુવાન અવસ્થા પોતે ગ્રહણ કરી. પછી પૂરૂ રાજ્ય કરવા લાગ્યો. ને સિંહ સરખા પરાક્રમી યયાતિ રાજાએ ઘણા કાળ પર્યંત પોતાની બેઉ સ્ત્રીઓ સાથે વિહાર કર્યો; ને કુબેરના બગીચામાં જઇને વિશ્વાચી અપ્સરા સાથે પણ વિહાર કર્યો. એ પ્રમાણે હજારો વર્ષ સુધી વિહાર કર્યો તોપણ તેના કામની શાંતિ થઇ નહીં. ત્યારે મનમાં વિચારીને તે બોલ્યો કે ઘણા ભોગો ભોગવવાથી કામની શાંતિ થયાને બદલે તેની વૃદ્ધિ થાય છે, જેમ ઘી હોમવાથી અગ્નિની વૃદ્ધિ થાય છે. સુવર્ણ, પશુ, સ્ત્રીઓ તથા રત્નોએ કરી સંપૂર્ણ પૃથ્વી જો મળે તો પણ કામની શાંતિ થતી નથી. માટે તેની જો શાંતિ કરવી હોય, તો વિષયો ભોગવવાના પદાર્થોમાં દોષબુદ્ધિ કરવી. જ્યારે પુરૂષ મન, વાણિ અને કર્મે કરી હરકોઇ વિષયમાં ઇચ્છા ન કરે, કોઇથી બીહે નહીં, તેમ તેનાથી પણ કોઇ ન બીહે, કોઇનો દ્વેષ કરે નહીં ને કોઇ ચીજની ઇચ્છા ન કરે, ત્યારેજ બ્રહ્મને પામે છે. એ પ્રમાણે વિષયોનું તુચ્છપણું જોઇને મહા બુદ્ધિમાન્ યયાતિ રાજાએ, જ્ઞાને કરી પોતાના મનને વશ કરીને પોતાના પુત્ર પૂરૂ પાસેથી પોતાની જરા પાછી ગ્રહણ કરી, અને તેને તેની જુવાની પાછી આપીને રાજ્યનો અભિષેક કર્યો. પછી તેને યયાતિ રાજાએ કહ્યું કે, હે પુત્ર, મારો પુત્ર તુંજ છે, ને તુંજ મારા વંશનો વધારનારો છે, ને તારો વંશ તારે નામે કરી લોકમાં વિખ્યાત થશે. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજાઓમાં સિંહરૂપ, એ પ્રમાણે પૂરૂને રાજ્ય આપીને યયાતિ રાજા ભૃગુતુંગ નામના પર્વતમાં જઇ સત્કર્મ કરવા લાગ્યો. પછી ઘણેક કાળે અન્ન તથા જળનો ત્યાગ કરીને પંચમહાભુતનું શરીર ત્યાગ કરી, સ્ત્રીએ સહિત તે રાજા સ્વર્ગમાં ગયો.

कालेनमहतापश्चात् कालधर्ममुपेयिवान् ॥

कारयित्वात्वनशनं सदारःस्वर्गमाप्तवान् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने

गुर्जरभाषायां पंचसप्ततिमोऽध्यायः

जनमेजयउवाच ॥ ययातिः पूर्वजोस्माकं दशमोयःप्रजापतेः ॥
कथंसशुक्रतनयां लेभपरमदुर्लभां ॥

જનમેજય પૂછે છે—અમારો પૂર્વજ યયાતી રાજા, જે દક્ષપ્રજાપતિથી દશમો પુરૂષ હતો, તે પરમ દુર્લભ એવી શુક્રાચાર્યની કન્યાને કેમ પામ્યો? એ વાત હું વિસ્તારથી સાંભળવા ઇચ્છું છું. માટે તે તથા તેના વંશના રાજાઓ વિષે મને ક્રમથી કહો. વૈશંપાયન કેહે છે.—ઈન્દ્ર સરખા તેજસ્વિ યયાતિ રાજાને શુક્રાચાર્ય અને વૃષપર્વા દૈત્યે પોતાની કન્યાઓ આપી હતી, તે વિષે તમોને કહું છું તે સાંભળો. કોઇ વખતે દેવતાઓ તથા અસુરો રાજ્ય વાસ્તે અદેખાઇ કરીને માંહેમાંહે લડ્યા. તેમાં જે દૈત્યો મરણ પામ્યા તેઓને શુક્રાચાર્યે વિદ્યાના બળથી જીવતા કર્યા. પણ જે દેવતાઓ મરણ પામ્યા તેઓને ઉદાર બુદ્ધિવાળા બૃહસ્પતિ જીવતા કરી શક્યા નહીં, કારણ તેઓ સંજીવિની વિદ્યા જાણતા ન હતા. તેથી દેવતાઓને બહુ ખેદ થયો. પછી તેઓ ભય પામીને બૃહસ્પતિના મોટા પુત્ર કચ પાસે જઇને બોલ્યા કે, અમે તમોને માનનારા છીએ. માટે શુક્રાચાર્યની પાસે જે સંજીવિની વિદ્યા છે તે તમે લઇ આવો. એટલી અમારી સહાયતા કરશો તો અમે તમોને ખુશી કરીશું. તે શુક્રાચાર્ય વૃષપર્વા દૈત્યની પાસે રેહે છે અને હમેશ દૈત્યોની રક્ષા કરે છે. એવા શુક્રાચાર્યને સેવવાને તમે નાની વયના હોવાથી સમર્થ છો. તેમ તે મહાત્માની દેવયાનિ કન્યાને પ્રસન્ન કરવાને પણ તમેજ સમર્થ છો. શીળ, ડાહાપણ, મધુર ભાષણ, રૂડાં આચરણ અને ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, એટલા ગુણોએ કરી જો તમે દેવયાનિને પ્રસન્ન કરશો તો નિશ્ચય તે વિદ્યાને પામશો. એ પ્રમાણે દેવતાઓએ કહ્યું ત્યારે "ઠીક એમ કરીશ," એમ કહી બૃહસ્પતિનો પુત્ર કચ વૃષપર્વાના શેહેરમાં શુક્રાચાર્ય પાસે ગયો. અને તેઓને તેણે કહ્યું કે, હું અંગિરાનો પૌત્ર અને બૃહસ્પતિનો પુત્ર કચ એવે નામે છું. તે તમારો શિષ્ય થવા આવ્યો છું માટે મને ગ્રહણ કરો. હે બ્રહ્મન્! હું બ્રહ્મચર્ય પાળીને તમારા જેવા પરમ ગુરૂની પાસે કેટલાક વર્ષ રેહવા ઇચ્છું છું, માટે મારો સ્વિકાર કરો. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, હે કચ તું ભલે આવ્યો, તારૂં વચન હું સ્વિકારૂં છું. તું બૃહસ્પતિનો પુત્ર છે તેથી હું તારૂ સન્માન કરીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી શુક્રાચાર્યના કેહેવા પ્રમાણે કચ બ્રહ્મચર્યવ્રત ધા-

રણ કરીને તેઓને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યો. તથા યુવા અવસ્થામાં આવેલી દેવયાનિને, ફળ ફૂલો આપી તેના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તી, તેની પાસે વાજીત્ર વગાડી અને ગાયન તથા નૃત્ય કરીને ખુશી કરતો. તેથી તે દેવયાનિ પણ તે કચની પાસે ગાયન કરતી ને તેના ઉપર પ્રેમ રાખતી હતી. એ પ્રમાણે શુક્રાચાર્યને ઘેર રેહેતાં કચને પાંચસો વર્ષ થયાં. તે વાત જાણીને દૈત્યોએ, કચ વનમાં ગાયો ચારવા ગયો હશે તે વખતે બૃહસ્પતિના દ્વેષથી અને સંજીવિની વિદ્યાની રક્ષા માટે તેને મારી નાખ્યો, ને તેના કટકા કરી નાખી દીધા; જે વરૂઓ ખાઇ ગયા. પછી કચ વિના ગાયો ઘેર આવી તે જોઇને દેવયાનિ શુક્રાચાર્ય પ્રત્યે બોલી કે, હે પિતા, તમોએ અગ્નિ હોત્રમાં હોમ કર્યો અને સૂર્ય પણ અસ્ત થયો, ને ગાયો ઘેર આવી પણ કચ દેખાતો નથી. તેથી હે પિતા, જરૂર કોઇએ મારી નાખ્યો હશે. પણ તે વગર હું જીવીશ નહીં, એ મારાં વચન સત્ય જાણજો. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, કદાચ મરી ગયો હોય તોપણ ફક્ત "અહીં આવ" એટલું કહી હું જીવતો કરી શકું છું. એમ કહી સંજીવિની વિદ્યાનો પ્રયોગ કરીને તેઓએ કચને બોલાવ્યો. એટલે તરતજ વરૂઓના શરીરમાંથી નીકળી જીવતો થઇને કચ તેઓની પાસે આવ્યો, ત્યારે તેને દેવયાનિએ પૂછ્યું કે તમોને આજે કેમ વાર લાગી? કચે કહ્યું કે, હે દેવયાનિ, દર્ભ તથા સમિધ લઇને હું કોઇ વડના ઝાડની છાયા નીચે બેઠો હતો ને ગાયો પણ ત્યાંજ બેઠી હતી. તેવામાં અસુરોએ મને જોઇને પૂછ્યું કે, " તું કોણ છે ? " ત્યારે મેં કહ્યું જે હું બૃહસ્પતિનો પુત્ર છું ને મારૂં કચ એવું નામ છે. એટલુંજ હું બોલ્યો કે તરત તેઓએ મને મારી નાખ્યો ને મારા કટકા વરૂઓને નાખીને તેઓ ચાલતા થયા. પણ મહાત્મા શુક્રાચાર્યે વિદ્યાએ કરી મને બોલાવ્યો એટલે જીવતો થઇ હું તારી પાસે આવ્યો. વૈશંપાયન કેહે છે.—એ વાત બન્યા પછી વળી કોઇ વખતે દેવયાનિએ કચને ફુલો લેવા વાસ્તે વનમાં મોકલ્યો. તે દૈત્યોના જોવામાં આવ્યાથી ફરી તેઓએ તેને મારી તેનો લોટ કરીને સમુદ્રના જળની સાથે મેળવી નાખ્યો. પછી ઘણો વખત થયો તોપણ કચ આવ્યો નહીં, તે વાત દેવયાનિયે શુક્રાચાર્યને કહી. ત્યારે તેઓએ ફરી વિદ્યાએ કરી કચને હાંક મારી, કે તરત કચ જીવતો થઇને આવ્યો, ને બનેલી સર્વે હકિકત તેણે કહી દેખાડી. એ પ્રમાણે તેને જીવતો થતો જોઇ દૈત્યોએ ત્રીજી વ-

ખતે તેને મારીને બાળી નાંખ્યો, ને તેની રાખ શુક્રાચાર્યને મદિરાની સાથે પાઇ દીધી. પછી દેવયાનિના જોવામાં કચ આવ્યો નહીં, ત્યારે વળી તેણે પોતાના પિતાને કહ્યું કે, હજી કચ કેમ આવ્યો નહીં ? હે પિતા, જરૂર તે મરી ગયો અગર તેને કોઇએ મારી નાખ્યો હશે. પણ તે વિના હું જીવીશ નહીં એ હું સત્ય કહું છું. તે સાંભળી શુક્રાચાર્યે બોલ્યા કે હે કન્યા, જીવતો કરૂં છું તોપણ વારંવાર કચ નાશ પામે છે માટે હું શું કરૂં ? હે દેવયાનિ, તું શોચ કરીને રડ માં. મારા પ્રભાવથી ત્રણે સંધ્યાની વખતે બધું જગત્ તને નમે છે, માટે તારા સરખીને મરણ પામેલાનો શોચ કરવો ઘટતો નથી. ત્યારે દેવયાનિએ કહ્યું કે, જેના અત્યંત વૃદ્ધ અંગિરા સરખા તો પિતામહ છે અને અત્યંત તપસ્વી બૃહસ્પતિ જેવા જેના પિતા છે, એવા કચનો શોક કરીને હું કેમ ન રડું ? હે તાત, બ્રહ્મચર્ય પાળનાર, તપરૂપીજ ધનવાળો, અને કામ કરવામાં હમેશ ચતુર એવો કચ મને ઘણો પ્રિય હતો, માટે હું પણ તેનીજ ગતિને પામીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે જ્યારે દેવયાનિએ કહ્યું ત્યારે દુઃખી થઈ ક્રોધ કરીને શુક્રાચાર્ય મોટેથી બોલ્યા કે, અરે મારી પાસે આવેલા મારા શિષ્યોને દુઃખ આપીને શું અસુરો મારો પણ દ્વેષ કરે છે ? અને મને કચની રાખ પાઇને મારૂં બ્રહ્મત્વ પણ ટાળવા ઇચ્છે છે ? એમ કહીને શુક્રાચાર્યે હળવેથી સંજીવિની વિદ્યાએ કરીને પોતાના પેટમાં કચને બોલાવીને કહ્યું કે, હે બ્રાહ્મણ, તું કેવી રીતે મારા ઉદરમાં આવીને રહ્યો છું ? તે મને કેહે. કચ બોલ્યો કે હે ગુરૂ, તમારા પ્રસાદ થકી મારી સ્મૃતિ જતી નથી, ને બનેલું વૃત્તાંત મને યાદ છે, જે હું યથાર્થ કહું છું તે સાંભળો. અસુરોએ મને મારીને બાળી નાખ્યો ને મારૂં ચૂરણ કરીને તમોને મદિરા સાથે પાઇ દીધો. પણ બ્રાહ્મી, દૈવી, અને આસુરી, એ ત્રણે માયાના જાણનારા તમે છો, તેથી દેવતાઓ, અસુરો અને બ્રાહ્મણો તમોને ઉલ્લંઘી શકે એમ નથી. હવે જો તમારૂં ઉદર ભેદીને હું બહાર નીકળું તો મારા તપનો ક્ષય થાય. માટે આ ઉદરમાં ઘોર કલેશને સહન કરૂં છું. એવું સાંભળી શુક્રાચાર્ય દેવયાનિને કેહેવા લાગ્યા કે હે પુત્રિ, હમણાં હું તારૂં શું પ્રિય કરૂં ? જો કચને જીવતો કરીશ તો મારૂં મરણ થશે. કારણ હે દેવયાનિ, મને ભેદ્યા વગર કચ બહાર આવી શકશે નહીં. પિતાનાં વચન સાંભળી દેવયાનિ બોલી કે, કચના નાશનું દુઃખ મને અગ્નિની પેઠે બાળે છે.

ને તેને જીવતો કરતાં તમારો નાશ થાય એ પણ મારાથી સહન થાય નહીં. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય કચને કેહેવા લાગ્યા કે, હે બૃહસ્પતિના પુત્ર, તારી ઉપર દેવયાનિનો સ્નેહ છે માટે તને હું સંજીવિની વિદ્યા આપું તે તું ગ્રહણ કર. પણ જો તું કચરૂપી ઇન્દ્ર હોય તો તને પચાવી જાઉં. મારા ઉદરમાંથી ફરીથી જીવતો થઇ કોઇ બહાર નીકળે નહીં, પણ તું બ્રાહ્મણ છે માટે નીકળશે. હવે હું તને સંજીવિની વિદ્યા આપું તે ગ્રહણ કર, ને મારો પુત્ર થઇને વર્ત. અને એ વિદ્યા ભણી બહાર નીકળીને મને વિશ્વાસઘાત કરજે માં. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી ગુરૂ પાસેથી વિદ્યા ભણી તેઓનું ઉદર ભેદીને જેમ પૂર્ણિમાને દિને સૂર્યાસ્તની વખતે ચંદ્ર ઉગે છે તેમ કચ બાહાર નીકળ્યો. અને શુક્રાચાર્યને મરી ગયેલા જોઇને તેણે વિદ્યાએ કરી તેઓને જીવતા કર્યા ને તે બોલ્યો કે આ શુક્રાચાર્યે મને અમૃત સંજીવિની વિદ્યા જેવી રીતે કહી, તેમ કોઈ બીજો પણ મને જ્ઞાન આપે તેને હું માતા પિતા ગણું ને તેનો ઉપકાર જાણીને તેનો દ્રોહ ન કરૂં. કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન કાંડ ભણાવનાર તથા સર્વ વિદ્યામાં કુશળ એવા પૂજવા લાયક ગુરૂનો, તેની પાસેથી ભણીને જે શિષ્યો આદર કરતા નથી, તેઓને વિદ્યાનું ફળ જે પ્રતિષ્ઠા તે મળતી નથી ને તેઓ પાપી લોક પ્રત્યે જાય છે. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી શુક્રાચાર્યે વિચાર્યું જે, મદિરા સાથે મારા ઉદરમાં કચ આવી ગયો ને તેથી મારે મરવું પડયું, માટે મદિરા પાન અનર્થરૂપ છે. એમ વિચારી બ્રાહ્મણોના કલ્યાણની ઇચ્છા રાખનારા શુક્રાચાર્ય ઉભા થઇ ક્રોધ કરીને બોલ્યા કે, જે બ્રાહ્મણ મંદ બુદ્ધિથી મોહ પામીને હવેથી સુરાપાન કરશે, તો તે સર્વ ધર્મથી ભ્રષ્ટ અને બ્રહ્મહત્યારો થશે ને તેના આલોક તથા પરલોક બેઉ બગડશે. એવી આ મર્યાદા મેં જે કહી તે સત્પુરૂષો, બ્રાહ્મણો તથા દેવતાઓએ પાળવી. એમ કહી દૈત્યોને બોલાવીને તેઓએ કહ્યું કે, હે દૈત્યો તમે કચનો દ્વેષ કરો છો એ તમારી બાળક બુદ્ધિ છે, કારણ કચ તો સંજીવિની વિદ્યા પામીને સિદ્ધ થયો છે. હવે તે મારી પાસે રેહેશે, ને તેનો પ્રભાવ પણ મારા સરખો છે એમ જાણજો. એટલાં વચન કહી શુક્રાચાર્ય બોલતા રહી ગયા ને દૈત્યો વિસ્મય પામીને પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. પછી શુક્રાચાર્ય પાસે એક હજાર વર્ષ રહીને તેઓની આજ્ઞા લઇ કચે સ્વર્ગ પ્રત્યે જવાની ઇચ્છા કરી.

गुरोरुष्यसकाशे तु दशवर्षशतानिसः ॥
अनुज्ञातःकचोगंतुं मियेषत्रिदशालयं ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां षट्सप्ततितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ समावृतव्रतंतंतु विसृष्टंगुरुणातदा ॥
प्रास्थितंत्रिदशावासं देवयान्यब्रवीदिदं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી બ્રહ્મચર્ય વ્રત સમાપ્ત કરી ગુરૂની આજ્ઞા લઈને જ્યારે કચે સ્વર્ગ પ્રત્યે જવાની તૈયારી કરી ત્યારે દેવયાનિ બોલી કે, હે અંગિરા ઋષિના પૌત્ર, વ્રત, સુજનતા, વિદ્યા, તપ અને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહે કરીને તમો શોભો છો. જેમ મારા પિતાને તમારા પિતામહ અંગિરા ઋષિ માન્ય છે તેમ તમારા પિતા બૃહસ્પતિ મારે માનવા લાયક થાઓ. હે તપરૂપી ધનવાળા આટલા દિવસ તમે વ્રત અને નિયમ પાળતા હતા, ત્યારે હું તમારે વિષે જે સ્નેહ રાખતી હતી તે તમે જાણો છો. માટે મંત્ર વિધિએ કરી મારૂં પાણિગ્રહણ કરો. તે સાંભળી કચ બોલ્યો કે, હે દેવયાનિ, જે પ્રમાણે તારા પિતા મારે પૂજવા લાયક છે તેજ પ્રમાણે મારે તું પણ પૂજ્ય છે. મહાત્મા શુક્રાચાર્યને પ્રાણ થકી પણ તું વાહાલી છે, માટે હે કલ્યાણિ, હે ગુરૂ પુત્રિ, તું સદા ધર્મથી મારે પૂજવા લાયક છે, વાસ્તે તારે એમ કેહેવું યોગ્ય નથી. દેવયાનિએ કહ્યું કે, તમે અંગિરાના પૌત્ર છો, કંઇ મારા પિતાના પુત્ર નથી, માટે હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ, તમે પણ મારે પૂજ્ય છો. હે કચ, તમોને અસુરોએ વારંવાર મારી નાખ્યા, પણ મેં તમારા ઉપર પ્રીતિને લીધે મારા પિતાને કહી તમોને જીવતા કરાવ્યા, તે તમે યાદ તો કરો. અને તમારે વિષે મારી ભક્તિ કેવી છે તે જાણીને હે ધર્મને જાણનારા, હું નિરપરાધિને ત્યાગ કરવા તમે યોગ્ય નથી. ત્યારે કચ બોલ્યો કે, હે સુંદર વ્રતવાળી, એવું અયોગ્ય કામ કરવા મને ન કેહે ને મારા ઉપર પ્રસન્ન થા; કારણ ગુરૂથી પણ તું મારે અધિક માન્ય છે. જે શુક્રાચાર્યની તું પુત્રી છે તેનાજ ઉદરમાં હું પણ રહ્યો હતો, તેથી હું તેનો પુત્ર થયો, વાસ્તે ધર્મથી તું મારી બેન છે। એટલા

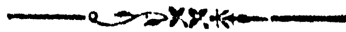
દિવસ હું અહીં સુખેથી રહ્યો, હવે તારી પાસેથી જવાની હું રજા માગું છું જે મને આપ, અને કોઇ કાળે કંઇ વાતના પ્રસંગમાં પોતાનો ભાઇ જાણીને મને સંભારજે, તથા સાવધાન થઇને મારા ગુરૂની સેવા કરજે. દેવયાનિ બોલી કે, હે કચ, ધર્મ તથા કામ વાસ્તે મેં તમારી યાચના કરી તોપણ તમો ના પાડો છો, માટે મારા પિતા પાસેથી જે વિદ્યા શિખ્યા છો તે તમોને ફળશે નહીં. કચે કહ્યું કે, તું મારા ગુરૂની પુત્રી છે, તેથી તને ના કહું છું, કંઇ બીજું કારણ નથી. વળી ગુરૂએ પણ મને એવી આજ્ઞા કરી નથી. માટે ભલે તું મને શાપ આપે. હે દેવયાનિ, ઋષિના કહેલા ધર્મ પ્રમાણે હું બોલ્યો, તેને તેં શાપ આપ્યો એ તને યોગ્ય નથી. એ શાપ વિચાર કર્યા વગર તેં આપ્યો છે, માટે કોઇ ઋષિનો પુત્ર તારૂં પાણિગ્રહણ નહીં કરે. મારી વિદ્યા ફળશે નહીં એમ તેં કહ્યું પણ ભલે તેમ થાઓ. હું જેને એ વિદ્યા ભણાવીશ તેને તો ફળશે ! વૈશંપાયન કેહે છે—દેવયાનિને એમ કહીને તે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ એવો કચ ત્રિવિષ્ટપ પ્રત્યે ગયો. તેને જોઇ બૃહસ્પતિનાં વખાણ કરીને ઈંદ્રાદિક દેવતાઓ બોલ્યા કે, પરમ આશ્ચર્યરૂપ અમારા હિતવાળું કર્મ તેં કર્યું માટે તારા યશનો નાશ થશે નહીં તે તને યજ્ઞમાંથી ભાગ મળશે.

यस्त्वयास्मद्धितंकर्म कृतंवैपरमाद्भुतं ॥

नतेयशःप्रणशिता भागभाक्चभविष्यसि ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वाणि ययात्युपाख्याने

गुर्जरभाषायां सप्ततितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ कृतविद्येकचेप्राप्ते हृष्टरूपादिवौकसः ॥

कचादधीत्यतांविद्यां कृतार्थाभरतर्षभ ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, કચ સંજીવિની વિદ્યા ભણી આવ્યો છે, એમ જાણી દેવતાઓ પ્રસન્ન થઇ તે વિદ્યા તેની પાસેથી ગ્રહણ કરીને કૃતાર્થ થયા. પછી કોઈ કાળે દેવતાઓએ ઇન્દ્રને કહ્યું કે, હાલ તમારે પરાક્રમ કરીને શત્રુઓને મારવાનો વખત છે. ત્યારે ઠીક, એમ કહી ઇન્દ્ર પૃથ્વી ઉપર જ્યાં દેવયાનિ તથા શર્મિષ્ટા આદિ લઇ કન્યાઓ કુબેરના

બગીચા સરખા વનમાંના કોઇ તળાવમાં ક્રીડા કરતી હતી, ત્યાં આવ્યો ને તેઓનાં બધાં વસ્ત્રો તેણે વાયુરૂપ થઇને ભેળાં કરી નાંખ્યાં. પછી જળમાંથી બાહાર આવીને તે કન્યાઓ પોતપોતાનાં વસ્ત્રો લેવા લાગી. તેમાં વૃષપર્વા દૈત્યની શર્મિષ્ટા કન્યાએ અજાણપણામાં શુક્રાચાર્યની પુત્રી દેવયાનીનાં વસ્ત્રો પેહેરી લીધાં. તે જોઇને દેવયાની બોલી કે, હે અસુરની કન્યા, શિષ્ય થઇને મારાં વસ્ત્ર તેં કેમ ગ્રહણ કર્યાં ? એ કાંઇ સદાચાર નથી માટે તારૂં સારૂં થશે નહીં. તે સાંભળી શર્મિષ્ટા બોલી કે, તારો પિતા તો જે વખતે મારા પિતા સુતા અગર બેઠા હોય છે, તે વખતે ભાટ ચારણની પેઠે નમ્ર થઇ નીચે ઉભા રહી તેનાં વખાણ કરીને તેની પાસેથી યાચના કરે છે. તેની તું કન્યા છે, અને હું તો તારા પિતાને આશ્રય આપનારની કન્યા છું. હે ભિક્ષુકી, દરિદ્ર એવી તું જોઇએ તો ક્રોધ કર, છાતી કૂટ, ધૂળમાં લોટ, અગર રીસ ચઢાવી પારકું બૂરૂં ઇચ્છ, પણ હું તને ગણકારતી નથી ને તને પોહોચું એમ છું. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહીને શર્મિષ્ટાએ, પોતાને શ્રેષ્ઠ માનનારી અને વસ્ત્રમાં આસક્ત રહેલી દેવયાનિને કૂવામાં નાખી દીધી; અને ક્રોધના આવેશમાં તેને પાછી જોયા વગર એ મરી ગઇ, એવો નિશ્ચય કરી તે પોતાને ઘેર ગઇ. તેટલામાં થાકી ગયા છે ઘોડા તથા સારથિ જેના એવો મૃગયા કરવા નીકળેલો નહુષનો પુત્ર યયાતિ રાજા, પોતાની તૃષા શમાવવા માટે પાણીને ખોળતો થકો ત્યાં આવ્યો; ને તે કુવામાં અગ્નિની જ્વાળા તથા દેવતા સરખી દેવયાનિને જોઇને બોલ્યો કે, હે કન્યા, ત્રાંબા સરખા નખવાળી યુવા અવસ્થાને પામેલી, અને મણિના કુંડળે કરી શોભતી એવી તું કોણ છે? ને આતુર થઇને કેમ રડે છે ? અને આ ખડ તથા વેલાઓથી વીંટાયલા કૂવામાં કેમ પડી છે? હે રૂડા મધ્યભાગવાળી, તું કેની પુત્રી છે? તે મને કેહે. તે સાંભળી દેવયાનિ બોલી કે, દેવતાઓથી હણાયલા દૈત્યોને જે સંજીવિની વિદ્યાએ કરી જીવતા કરે છે એવા શુક્રાચાર્યની હું કન્યા છું, પણ તેઓને આ વાતની ખબર નથી. હે રાજન્, ત્રાંબા સરખા નખવાળી જેમાં આંગળીઓ છે એવો આ મારો જમણો હાથ ઝાલીને મને બહાર કાહાડો. તમે કુળવાન, યશસ્વી, પરાક્રમી અને શાંત બુદ્ધિવાળા છો એમ હું ધારૂં છું. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી યયાતિ રાજાએ, તેને બ્રાહ્મણની કન્યા જાણીને, તેનો જમણો હાથ ઝાલી તેને કૂવામાંથી બહાર

કાહાડી. પછી તેની રજા લઇને તે પોતાના શેહેરમાં ગયો. હવે શોકે કરી તપેલી દેવયાનિએ પોતાને ખોળતી એવી પોતાની દાસીને કહ્યું કે, હે દાસી, તું જલદીથી શેહેરમાં જઇને મારા પિતાને આ સર્વ હકીકત કેહે. કારણ હું આ વૃષપર્વાના શેહેરમાં હાલ જઇશ નહીં. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય પાસે જઇ દાસીએ બધી હકીકત કહી દેખાડી. જે સાંભળીને તેઓ જલદીથી પોતાની કન્યા પાસે વનમાં ગયા, ને તેને ભેટીને દુઃખ પામતા થકા બોલ્યા કે, સર્વ માણુસો પોતાના દોષે કરી સુખ દુઃખને પામે છે; તારૂં કંઇ પણ પાપ હશે, જે આ તારા દુઃખ ભોગવવાથી ટળી ગયું. દેવયાનિ બોલી કે, મારૂં પાપ ટળો વા ન ટળો, પણ વૃષપર્વાની પુત્રી શર્મિષ્ટાએ જે મને વચન કહ્યાં છે, તે તમે સાવધાન થઇને સાંભળો. તેણે મને ક્રોધ કરીને કહ્યું કે, " તું મારા પિતાનાં વખાણ કરનાર તથા તેની પાસેથી યાચના કરનારની કન્યા છે; ને હું તો તારા પિતાને આશ્રય આપનારની કન્યા છું. " એવાં કઠોર વચન તેણે મને વારંવાર સંભળાવ્યાં અને પછી મને કૂવામાં નાખી દીધી. ત્યારે શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે હે દેવયાનિ, વખાણ તથા યાચના કરનારની તું કન્યા નથી. પણ બધાં જેની સ્તુતિ કરે છે ને તે કોઇની પણ સ્તુતિ કરતો નથી, તેની તું કન્યા છે. તર્કમાં પણ આવે નહીં એવા મારા બળને જાણનારા તો વૃષપર્વા, ઇન્દ્ર તથા યયાતિ રાજા છે. સર્વમાં વ્યાપક જે તત્વ છે તેને હું જાણનારો છું. એ પ્રમાણે ખેદને પામેલી અને ક્રોધે કરી પીડાતી એવી, તે દેવયાનિને મનોહર તથા મધુર વચને કરી શુક્રાચાર્ય સાંત્વના કરવા લાગ્યા.

एवंविषादमापन्नां मन्युनासंप्रपीडितां ॥

वचनैर्मधुरैःश्लक्ष्णैः सांत्वयामासतांपिता ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने

गुर्जरभाषायां अष्टसप्ततितमोऽध्यायः

शुक्रउवाच ॥ यःपरेषांनरोनित्य मतिवादांस्तितिक्षते ॥

देवयानिविजानीहि तेनसर्वमिदंजितं ॥

શુક્રાચાર્ય કેહે છે—હે દેવયાનિ, જે માણસ પારકાઓથી થતી પોતાની

નિંદા નિરંતર સહન કરે છે, તેણુ સર્વનો જય કર્યો એમ તું જાણ્યું. ઉત્પન્ન થયેલા ક્રોધને જે શમાવે છે, તેજ ઈન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર કેહેવાય છે. જેમ સર્પ પોતાની જુની ખોળ ઉતારી નાખે છે, તેમ ઉત્પન્ન થયેલા ક્રોધને જે ટાળી નાખે છે તેજ પુરૂષ કેહેવાય છે; ને ધર્મ, અર્થ, કામ તથા મોક્ષ, એ ચાર પુરૂષાર્થને પણ તેજ પામે છે. પિતૃયજ્ઞે કરીને સો વર્ષ સૂધી દર માસે યજન કરવું તથા ક્રોધ રહિત રેહેવું, એ બેઉમાં ક્રોધ રહિત રેહેવું એ અધિક છે. જે મૂઢ બાળકો વૈર કરે છે તેની સામો ડાહ્યો પુરૂષ વૈર કરતો નથી, કારણ તે બાળકોને જેની સાથે તેઓ વૈર કરે છે તેના બળાબળની ખબર નથી. દેવયાનિએ કહ્યું કે, હે પિતા, હું બાળક છું તો પણ ધર્મમાં વિરૂદ્ધ આવે તે, તથા પુરૂષના બળાબળને જાણું છું; તો તે કેમ ન જાણું ? પોતાની મોટાઈ ઈચ્છનારા પુરોહિતે, પોતાને નહીં માનનારા શિષ્યનાં કઠોર વચન સહન કરી તેની પાસે રેહેવું, એ મને ગમતું નથી, પોતાના કલ્યાણને ઈચ્છનાર ડાહ્યો પુરૂષ, પોતાની વૃત્તિ તથા કુંટુંબની નિંદા જે પુરૂષો થકી સાંભળે છે, તેઓની પાસે રેહેતો નથી જે લોકોમાં આપણું સન્માન થતું હોય તેઓની પાસે રહેવું વાજબી છે. જેમ અગ્નિ પેદા કરવા ઈચ્છતો એવો પુરૂષ અરણિના લાકડાને પરસ્પરે ઘસે છે, તેમ વૃષપર્વાની પુત્રિ શર્મિષ્ટાનાં દુર્વચન મારા હૃદયને પીડે છે. જે ધણી પોતાની લક્ષ્મી ખોઈને શત્રુની વૃદ્ધિ પામેલી લક્ષ્મીનો આશ્રય કરે છે, તેને એથી મરણ સારૂં છે એમ વિદ્વાનો કેહે છે.

यःसपत्नश्रियंदीप्तां हीनश्रीःपर्युपासते ॥
मरणंशोभनंतस्य इतिविद्वज्जनाविदुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां ऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःकाव्योभृगुश्रेष्ठः समन्युरूपगम्यह ॥
वृषपर्वाणमासीन मित्युवाचाविचारयन् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી ક્રોધ કરીને ભૃગુ કુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા શુક્રાચાર્ય, જ્યાં વૃષપર્વા દૈત્ય બેઠો હતો ત્યાં જઈને કંઈ પણ વિચાર કર્યા

વગર બોલ્યા કે, હે રાજા શાસ્ત્રની મર્યાદા મૂકીને જે અધર્મથી ચાલે છે તેનું તેજ વખતે કંઇ બૂરૂં થતું નથી, પણ ધીરે ધીરે તેનો સમૂળો નાશ થાય છે. જેમ ભારે અન્ન ખાધામાં આવ્યાથી પેટમાં દુઃખ થાય છે, તેમ કરેલાં પાપથી, પુત્ર, ભાણેજ અગર પોતાને પીડા આવી પડે છે. હે વૃષપર્વા, ધર્મને જાણનારો અને મારી સેવામાં તત્પર એવો કચ, જો કે મારવા લાયક નહીં હતો તોપણ તે દૈત્યો પાસે તેને મરાવ્યો, વળી તારી પુત્રીએ દેવયાનિને કૂવામાં નાખી દીધી, માટે તારે જાણવું જે દૈત્યો સહિત તને હું ત્યાગ કરીશ; કારણ તારી પાસે રેહેવા હવે હું ખુશી નથી. હે દૈત્ય, તું શું મને મિથ્યા બોલનારો જાણે છે? ને પોતાનો વાંક ઢાંકીને શું મારી ઉપેક્ષા કરે છે. ત્યારે વૃષપર્વા બોલ્યો કે, હે ભાર્ગવ, તમને હું સાચું બોલનારા તથા ધર્મિષ્ટ જાણું છું. તમારે તો અમારા ઉપર પ્રસન્ન રેહેવું. જો તમો અમને મૂકીને જશો તો અમે સમુદ્રમાં ભાગી જઇશું. શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, જોઇએ તો સમુદ્રમાં જાઓ અગર દિશાઓમાં નાસી જાઓ, પણ દેવયાનિને નહીં ગમે એવી બાબત હું સહન કરીશ નહીં. કારણ તે મને અત્યંત પ્રિય છે, અને મારૂં જીવિત તેને હાથ છે; માટે હવે તો જો તેને તું પ્રસન્ન કરે તોજ હું તારા રૂડા વાસ્તે અહીં રહીશ. વૃષપર્વાએ કહ્યું કે હે ભાર્ગવ, અસુરોની સમૃદ્ધિ હાથી, ગાયો, ઘોડા ઇત્યાદિ જે કંઇ છે તેના, તથા મારા પોતાના સ્વામિ તમે છો. શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, હે મોટા અસુર, તેં કહ્યું તે સર્વે ઠીક, પણ દેવયાનિ પ્રસન્ન થવી જોઇએ. ત્યારે વૃષપર્વાએ કહ્યું કે ઠીક, જેમ દેવયાનિ પ્રસન્ન થશે તેમ હું કરીશ. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય દેવયાનિ પાસે ગયા ને તેને વૃષપર્વાએ આપેલી કબુલાત કહી સંભળાવી. ત્યારે દેવયાનિ બોલી કે હે પિતા, વૃષપર્વા રાજાની સમૃદ્ધિના તમે ધણી છો, એ વાત તમારા કેહેવાથી હું માનું નહીં. જો રાજા પોતે આવીને મને કેહે તો માનું. એ વાત શુક્રાચાર્યે વૃષપર્વાને કેહેવરાવી, ત્યારે તેણે દેવયાનિ પાસે આવીને કહ્યું કે, હે પવિત્ર હાસ્યવાળી દેવયાનિ, જે વસ્તુ તને જોઇતી હશે તે જો કે દુર્લભ હશે તોપણ હું તને આપીશ. દેવયાનિ બોલી કે, હજાર દાસીઓ સહિત શર્મિષ્ટા મારી દાસી થઇને રેહે ને જ્યાં મારો પિતા મને પરણાવે ત્યાં મારી સાથે આવે. તે સાંભળી વૃષપર્વાએ દાસીને હુકમ કર્યો કે, તું જલદીથી શર્મિષ્ટાને અહીં તેડી લાવ ને તેને કેહે કે દેવયાનિની મરજી

પ્રમાણે વર્તે. ત્યારે તે દાસી શર્મિષ્ટા પાસે જઇને બોલી કે, હે કલ્યાણિ, દેવયાનિને તેં દુઃખ આપ્યું, તે તેણે પોતાના પિતા શુક્રચાર્યને કેહેવાથી તેઓ દૈત્યોનો ત્યાગ કરે છે, પણ જો તું હજાર દાસીઓ સહિત દેવયાનિની દાસી થઇને તેની મરજી પ્રમાણે ચાલે તો તેઓ જતા નથી. માટે તારી જ્ઞાતિના સુખ વાસ્તે તારે તેમ કરવું યોગ્ય છે. તે સાંભળી શર્મિષ્ટા બોલી કે, મારા અપરાધથી શુક્રાચાર્ય તથા દેવયાનિ જતાં હોય, પણ હું દેવયાનિની મરજી પ્રમાણે ચાલું તો ન જાય, એમ હોય તો હું તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર છું. એમ કહીને હજાર દાસીઓ સાથે લઇ પાલખીમાં બેસીને જલદીથી શહેરની બાહાર દેવયાનિ પાસે શર્મિષ્ટા ગઇ, ને બોલી કે, હું હજાર દાસીઓ સહિત તારી સેવા કરનારી છું. તથા જે ઠેકાણે તારો પિતા તને આપશે ત્યાં હું પણ આવીશ. તે સાંભળી દેવયાનિએ કહ્યું કે, તારા પિતાની પાસે યાચના કરનાર તથા તેની સ્તુતિ કરનારની હું પુત્રી છું. તેની તું દાસી કેમ થાય છે ? શર્મિષ્ટા બોલી કે, હરકોઇ ઉપાયે કરીને પણ જ્ઞાતિનું દુઃખ ટાળવું, એમ વિચારી હું તારી દાસી થઇને તું જ્યાં પરણશે ત્યાં આવીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે વૃષપર્વાની પુત્રીએ કહ્યું ત્યારે દેવયાનિએ પોતાના પિતાને કહ્યું કે, હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, હે તાત, હવે હું પ્રસન્ન થઇને શહેરમાં પ્રવેશ કરૂં છું. તમારા જ્ઞાન તથા વિદ્યાનું બળ વ્યર્થ જતું નથી. એ પ્રમાણે જ્યારે પુત્રીએ કહ્યું ત્યારે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, સર્વ દાનવોએ માનેલા, તથા મોટા યશવાળા શુક્રાચાર્ય પ્રસન્ન થઇને વૃષપર્વાના શહેરમાં પધાર્યા.

एवमुक्तोदुहित्रास द्विजश्रेष्टोमहायशाः ॥
प्राविवेशपुरंहृष्टः पूजितःसर्वदानवैः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां अशीतितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ अथदीर्घस्यकालस्य देवयानीनृपोत्तम ॥
वनंतदेवनिर्याता क्रीडार्थंवरवर्णिनी ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, પછી ઘણેક કાળે વરવાની

જેને ઇચ્છા છે એવી દેવયાનિ, જે વનમાં પૂર્વે શર્મિષ્ટા સાથે ગઇ હતી તેજ વનમાં ક્રીડા કરવા સારૂ ગઇ. સાથે હજાર દાસીએ સહિત શર્મિષ્ટા પણ હતી. ત્યાં જઇ તરેહવાર પદાર્થો તથા ફળો ખાતી થકી અને મધુ વૃક્ષની મદિરા પીતી થકી સર્વ કન્યાઓ પ્રસન્ન થઇને પોતાની મરજી પ્રમાણે રમતી હતી. તેટલામાં આગળ પ્રમાણેજ મૃગયા કરવા નીકળેલો તથા થાકી ગયેલો યયાતિ રાજા જળ વાસ્તે તેજ ઠેકાણે અચાનક આવી ચડયો. અને તે કન્યાઓની વચમાં શર્મિષ્ટા તથા અત્યંત રૂપવતી દેવયાનિને જોઇને બોલ્યો કે, એટલી બધી કન્યાઓથી વીંટાયલી તમે બે જણીઓ કોણ છો ? અને તમારાં નામ તથા ગોત્ર કેવાં છે ? તે સાંભળી દેવયાનિ બોલી કે, હે નરાધિપ, અસુરના ગુરૂ શુક્રાચાર્યની હું કન્યા છું, ને જ્યાં હું જાઉં ત્યાં આવનારી એવી આ મારી દાસી તથા સખી શર્મિષ્ટા દૈત્યના રાજા વૃષપર્વાની પુત્રી છે. ત્યારે યયાતિ રાજા બોલ્યો કે, વરને વરવા યોગ્ય અને રૂડી ભ્રકુટીવાળી આ વૃષપર્વા રાજાની કન્યા તારી દાસી છે, તે જાણીને મને મોટું આશ્ચર્ય થાય છે. દેવયાનિએ કહ્યું કે હે નરમાં શ્રેષ્ઠ, બધા માણસો દૈવને આધીન છે, માટે દૈવની કૃતિથી આ રાજાની કન્યા મારી દાસી થઇ છે, એમ માની તમારે આશ્ચર્ય પામવું નહીં. તમારા રૂપ તથા વેશથી તમે રાજા સરખા લાગો છો, પણ તમારૂં બોલવું બ્રાહ્મણને મળતું છે. તેથી તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવેલા છો ? અને કેના પુત્ર છો ? તે મને કહો. તે સાંભળી યયાતિ રાજા બોલ્યો કે, બ્રહ્મચર્ય પાળીને સમગ્ર વેદ મેં સાંભળ્યો છે, તથા હું રાજાનો પુત્ર છું ને મારૂં નામ યયાતિ છે. દેવયાનિ બોલી કે, આ ઠેકાણે તમે શું મૃગયા કરવા અગર જળમાંથી કમળો લેવા આવ્યા છો ? કે કોઇ બીજા કારણથી ? યયાતિએ કહ્યું કે, મૃગયા કરવા નીકળેલો અને થાકી ગયેલો હું પાણી વાસ્તે અહીં આવ્યો છું. મેં પૂર્વે આ ઠેકાણેજ કૂવામાંથી તારો જમણો હાથ ઝાલીને તને બહાર કાહાડી હતી. દેવયાનિ બોલી કે, ત્યારે તો તમારૂં કલ્યાણ થાઓ ને હજાર દાસીઓ તથા શર્મિષ્ટાએ સહિત હું તમારે આધીન છું, વાસ્તે મારા સ્વામી તથા મિત્ર થાઓ. તે સાંભળી યયાતિ રાજાએ કહ્યું કે, હે શુક્રાચાર્યની કન્યા, તારૂં કલ્યાણ થાઓ, તારી સાથે મારે વિવાહ કરવો યોગ્ય નથી; કારણ બ્રાહ્મણની પુત્રી ક્ષત્રિયને પરણે એવી રીત નથી. દેવયાનિ બોલી કે, તમારા મૂળ પુરૂષ પૂરૂરવા બ્રાહ્મણ થકી ઉત્પન્ન થયેલા

હતા, તેના વંશમાં તમે ઉત્પન્ન થયા છો તેથી હું તમોને બ્રાહ્મણ માનું છું, માટે મારૂં પાણીગ્રહણ કરો. ત્યારે યયાતિ રાજા બોલ્યો કે હે શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી, ભગવાનના મુખ થકી બ્રાહ્મણો, બાહુમાંથી ક્ષત્રિઓ, સાથળમાંથી વૈસ્યો અને ચરણમાંથી શૂદ્રો ઉત્પન્ન થયા છે. તેઓના જૂદા જૂદા આચાર તથા ધર્મ છે ને તેમાં બ્રાહ્મણો ઉત્તમ કેહેવાય છે. દેવયાનિ બોલી કે, હે નહુષ રાજાના પુત્ર, મારો હાથ તમોએજ ઝાલ્યો છે, માટે હવે બીજાથી કેમ ઝલાય ? વાસ્તે હું તમોનેજ વરૂં છું. યયાતિએ કહ્યું કે, કોપેલા ઝેરી સર્પ તથા પ્રદીપ્ત અગ્નિથી પણ તપસ્વી બ્રાહ્મણ થકી વધારે બીહીવું. દેવયાનિ બોલી કે, હે પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ, એમ કેમ બોલો છો ? યયાતિએ કહ્યું કે, ઝેરી સર્પ કરડે તો એકુનીજ હાની થાય છે અને અગ્નિ પોતાની પાસેનાજ પદાર્થને બાળે છે. પણ તપસ્વી બ્રાહ્મણ જો કોપ્યો તો શેહેરોએ સહિત આખા દેશનો નાશ કરે છે. માટે હે કલ્યાણી, તારા પિતાની રજા વગર હું તને પરણીશ નહીં. દેવયાનિ બોલી કે, ઠીક, મારા પિતા કેહેશે તો તો પરણુશો. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહી દેવયાનિએ પોતાના પિતાને સર્વ હકીકત કેહેવરાવી. તે સાંભળીનેજ શુક્રાચાર્ય યયાતિ રાજા પાસે આવ્યા. તેઓને જોઈ પ્રણામ કરી તે રાજા હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો. પછી દેવયાની બોલી કે હે પિતા, નહુષના પુત્ર આ રાજાએ સંકટની વેળાએ મારો હાથ ઝાલ્યો હતો, માટે હું તમોને નમ્રતાપૂર્વક કહું છું કે એની સાથે મારૂં લગ્ન કરો; બીજા પતિને હું વરીશ નહીં. તે સાંભળી શુક્રાચાર્યે યયાતિને કહ્યું કે હે નહુષના પુત્ર, હે શૂરવીર, મને પ્રિય એવી આ કન્યા તને વરી ચૂકી છે, માટે હું તને ખુશી થઇને આપું છું, તેને તું ગ્રહણ કર. યયાતિ બોલ્યો કે, હે ભાર્ગવ, એ કામ કરવામાં મને દોષ ન લાગે એટલું હું માગી લઉં છું. શુક્રાચાર્યે કહ્યું કે, જા તને અધર્મ લાગશે નહીં. વાસ્તે કંઇ પણ ખેદ પામ્યા વગર દેવયાનિ સાથે વિવાહ કરીને ધર્મથી ગૃહસ્થાશ્રમી થા, ને એનામાં ઘણી પ્રીતિ રાખ. તથા વૃષપર્વાની શર્મિષ્ટા નામે આ કુંવારી કન્યાનું પણ સન્માન કરજે. પરંતુ કોઇ કાળે એ સાથે સંગ કરજે માં. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે શુક્રાચાર્યના કેહેવાથી યયાતિએ દેવયાનિ સાથે શાસ્ત્રવિધિએ કરી વિવાહ કર્યો. તેને શુક્રાચાર્યે ઘણુંક ધન આપ્યું. પછી શર્મિષ્ટા સહિત દેવયાનિને લઇને, શુક્રાચાર્ય તથા દૈત્યોએ જેને માન આપ્યું

છે એવા રાજાઓમાં શ્રેષ્ટ તે યયાતિ, મહાત્મા શુક્રની આજ્ઞા લઇને પ્રસન્ન થતો થકો પોતાના શેહેર પ્રત્યે રવાના થયો.

संपुजितश्चशुक्रेण दैत्यैश्चनृपसत्तमः ॥
जगामस्वपुरंहृष्टो नुज्ञातोथमहात्मना ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने गुर्जरभाषायां एकाशीतितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ ययातिःस्वपुरंप्राप्य महेंद्रपुरसन्निभं ॥
प्रविश्यांतःपुरंतत्र देवयानींन्यवेशयत् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી યયાતિ રાજાએ ઇન્દ્રના શેહેર સરખા પોતાના પૂરમાં જઇને દેવયાનિને અંતઃપુરમાં રાખીને તેનો મત લઈ વૃષપર્વાની દીકરી શર્મિષ્ટાને તેની હજાર દાસીઓ સહિત, તેનો અન્નવસ્ત્રનો બંદોબસ્ત કરીને પોતાના કોઇ બગીચા પાસે નવું ઘર બંધાવીને તેમાં રાખી. પછી તે યયાતિ રાજા દેવયાનિ સાથે વિહાર કરવા લાગ્યો. કોઇ વખતે દેવયાનિને તેના થકી પેહેલો ગર્ભ રહ્યો જે પુત્ર અવતર્યો. તેનું તેઓએ યદુ એવું નામ પાડ્યું. તે વાતને ઘણાં વર્ષ થયા પછી કોઈ કાળે વૃષપર્વાની કન્યા શર્મિષ્ટા ઋતુ કાળમાં હશે, ત્યારે તેનો વિચાર થયો જે, "મેં હજી પતિ કર્યો નથી. દેવયાનિને પુત્ર પણ ઉત્પન્ન થયો ને મારૂં યૌવન તો વૃથા જાય છે. માટે જેમ દેવયાનિ પોતાની ઇચ્છાથી રાજાને વરી તેમ તેને હું પણ વરૂં. એમ કરીશ તો જરૂર રાજા મારો મનોરથ પૂર્ણ કરશે. પણ એ તો આ વખતે રાજા અહીં આવી નીકળે તેના ઉપર છે." એમ વિચાર કરે છે એટલામાં દૈવયોગથી તે રાજા જ્યાં શર્મિષ્ટા રેહેતી હતી ત્યાં આવી ચડ્યો. તેને એકલો જોઈને સુંદર હાસ્યવાળી તે શર્મિષ્ટા, તેની પાસે જઇ હાથ જોડીને બોલી કે, હે નહુષના પુત્ર, મારૂં રૂપ, કુળ અને શીળ તમો હમેશ સારી રીતે જાણો છો, માટે આ ટાણે હું તમારી પાસેથી ઋતુદાનની યાચના કરૂં છું, જે મને પ્રસન્ન થઇને આપો. યયાતિ બોલ્યો કે હે દૈત્યની કન્યા, તું સર્વ વાતે શુદ્ધ છે એવી મને ખાત્રી છે. તારા રૂપમાં એક સોઇની અણી જેટલી પણ ખામી નથી. પણ જ્યારે દેવયા-

નિને હું પરણ્યો ત્યારે શુક્રાચાર્યે તારી સાથે સમાગમ કરવા મને મના કરેલી છે. શર્મિષ્ટા બોલી કે હે રાજા, હસતાં હસતાં, સ્ત્રી આગળ વિવાહની વખતે, કોઇના પ્રાણ જતા હોય તે કાળે અને કોઇનું સર્વસ્વ જતું હોય ત્યારે, જો જૂઠું બોલાય તો પાપ લાગતું નથી. હે રાજા, જે વખતે દેવયાનિ તમોને વરી તેજ વખતે મારા મનથી હું તમોને વરી ચૂકી છું. યયાતિ બોલ્યો કે, તે વાત ખરી પણ સર્વ લોકો રાજાના બોલવાને પ્રમાણ માને છે, માટે જો રાજા જૂઠું બોલે તો પોતે નાશ પામે છે. વાસ્તે સંકટની વખતે પણ હું જૂઠું બોલવા ઇચ્છતો નથી. શર્મિષ્ટા બોલી કે, દેવયાનિ મારી સખી છે ને તેના તમે પતિ છો, તેથી હું તમોને મારા પતિ માનું છું, માટે મારી ઇચ્છા પૂરી કરો. યયાતિએ કહ્યું કે હે શર્મિષ્ટા, મારૂં એવું વ્રત છે કે, જે કોઇ મારી પાસેથી કંઈ માગે છે તે હું તેને આપું છું. વાસ્તે કેહે એ સિવાય તારી શું ઇચ્છા છે ? શર્મિષ્ટા બોલી કે, તમારા થકી હું પુત્રવતી થઇને ઉત્તમ ધર્મ પાળું તેમ કરો. એજ મારી ઇચ્છા છે. કદાચ તમે કેહેશો કે, " તારે ધર્માચરણ કરવું હોય તો તારો બાપ રાજા છે, તેની પાસેથી ધન લઇને કર ને ઉત્તમ ગતિને પામ; " તો હે રાજા, સ્ત્રી, ગુલામ અને પુત્ર, એ ત્રણે સદા નિર્ધન છે, કારણ તેઓને જે મળે છે તેના ઉપર જેઓનાં તેઓ છે તેનીજ સત્તા છે. માટે તમે મને દેવયાનિની પેઠે આધીન જાણીને મારી કામના પૂરી કરો. વૈશંપાયન કેહે છે—શર્મિષ્ટાનાં એવાં વચન સાંભળી રાજાએ ધર્મ જાણીને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે તેની સાથે સમાગમ કર્યો. પછી તે બેઉ જણાં એક બીજા ઉપર પ્રસન્ન થઇને પોતપોતાને ઘેર ગયાં. તે સમાગમથી શર્મિષ્ટાને પ્રથમ ગર્ભ રહ્યો. હે રાજન્, પછી વખતસર કમળ સરખાં નેત્રવાળી તે શર્મિષ્ટાએ, દેવતાના ગર્ભ જેવો શોભાયમાન અને કમળ સરખાં નેત્રવાળો પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો.

प्रजज्ञेचततःकाले राजन्राजीवलोचना ॥
कुमारंदेवगर्भाभं राजीवनीभलोचनं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां द्व्यशीतितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ श्रुत्वाकुमारंजातंतु देवयानीशुचिस्मिता ॥
चिंतयामासदुःखार्ता शर्मिष्ठांप्रतिभारत ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભરતકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા, પછી પવિત્ર હાસ્યવાળી દેવયાનિ શર્મિષ્ઠાએ પુત્ર જણ્યો તે સાંભળીને દુઃખ પામતી થકી વિચાર કરવા લાગી; અને તેની પાસે જઈ બોલી કે હે રૂડી ભ્રકુટીવાળી, કામમાં આસક્ત થઇને તેં આ પાપ કેમ કર્યું? શર્મિષ્ઠા બોલી કે, કોઇ ધર્માત્મા તથા વેદ જાણનારો ઋષિ આવ્યો હતો, તેણે મારા માગવાથી મારી સાથે સમાગમ કર્યો, જેથી આ પુત્ર થયો છે, એ હું સત્ય કહું છું. તે સાંભળી દેવયાનિએ કહ્યું કે હે શર્મિષ્ઠા, એમ હોય તો ઠીક, પણ તે ઋષીનું ગોત્ર, નામ તથા કુળ હું જાણવા ઇચ્છું છું. શર્મિષ્ઠા, બોલી કે હે પવિત્ર હાસ્યવાળી, તે ઋષિને તપ અને તેજથી સૂર્ય સરખા તેજવાળા જોઇને મારાથી કંઇ પૂછાયું નહીં. દેવયાનિએ કહ્યું કે હે શર્મિષ્ઠા, એમ હોય તો મને તારી ઉપર કંઇ રીસ નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે બેઉ જણીઓ પરસ્પરે હસી; અને શર્મિષ્ઠાનું બોલવું સાચું માનીને દેવયાનિ પોતાને ઘેર ગઈ. ત્યાર પછી દેવયાનિ વિષે તે રાજા થકી બીજો તુર્વસુ નામે પુત્ર થયો, અને શર્મિષ્ઠાને વિષે બીજા બે પુત્રો અનુ તથા પૂરૂ નામે થયા. શર્મિષ્ઠાના પ્રથમ પુત્રનું નામ દ્રુહ્યુ એવું હતું. પછી કોઇ વખતે યયાતિ રાજા સાથે સુંદર હાસ્યવાળી તે દેવયાનિ, જે બગીચા પાસે શર્મિષ્ટા રેહેતી હતી તેમાં ફરવા ગઇ. ત્યાં દેવતા સરખા રૂપવાળા બાળકો સુખે કરી રમતા હતા, તે જોઈ વિસ્મય થઇને તે બોલી કે, હે રાજા દેવતાના પુત્ર જેવા આ સુંદર બાળકો કોના છે? રૂપ તથા તેજે કરી મને તમારા જેવા લાગે છે. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે રાજાને પૂછીને તેણે છોકરાઓને પૂછ્યું કે, હે બાળકો, તમારાં નામ શું? અને તમારા પિતા કોણ છે? તે મને યથાર્થ કહો. ત્યારે તે બાળકોએ પોતાની આંગળીઓએ કરી રાજાને બતાવ્યો, ને કહ્યું કે અમારી મા શર્મિષ્ટા છે. એમ કહી તેઓ રાજાની પાસે આવ્યા, પણ દેવયાનિના ભયથી તેઓને રાજાએ બોલાવ્યા નહીં. તેથી તેઓ રોતા રોતા પોતાની મા શર્મિષ્ટા પાસે ગયા. પછી રાજા પણ લજ્જા પામ્યો. એ પ્રમાણે બાળકોનો રાજા પ્રત્યે સ્નેહ જોઇને દેવયાનિએ ધાર્યું કે, એ રાજા થકીજ ઉત્પન્ન થયેલા છે. એમ વિચારી શર્મિષ્ટા પાસે જઇ તે બોલી કે હે દાસી, મારી તાબેદારીમાં રહીને

તે મારૂં અપ્રિય કેમ કર્યું? શું તું મારાથી બીહીતી નથી. શર્મિષ્ઠા બોલી કે હે સુંદર હાસ્યવાળી, મેં તને કહ્યું હતું કે મેં ઋષિ થકી પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યા છે, તે મેં ખરૂંજ કહ્યું છે, તેથી ન્યાય તથા ધર્મથી ચાલનારી હું તારાથી બીહીતી નથી. જ્યારે તું એ રાજાને વરી ત્યારે હું પણ વરી છું, કારણ જે મારી સખીનો સ્વામિ તે મારો પણ સ્વામિ. તું બ્રાહ્મણની પુત્રી, ને વળી મારાથી મોટી, તેથી મારે માન્ય છે, ત્યારે તારા જેવીને પૂજવા લાયક જે રાજા, તે મારે તો અતિશય પૂજવા લાયક છે, શું તું જાણુતી નથી? વૈશંપાયન કેહે છે—તે સાંભળી દેવયાનિએ રાજાને કહ્યું કે હે રાજા, તમે મારૂં અપ્રિય કર્યું માટે હવે હું તમારી પાસે રહીશ નહીં. એમ કહી રોતાં રોતાં તેણે પોતાના બાપના શેહેર ભણી જવા માંડ્યું. તેને રાજાએ ખૂબ સમજાવી પણ તેણે માન્યું નહીં. ત્યારે રાજા તેની પછવાડે ગયો. પછી દેવયાનિ પોતાના પિતા પાસે જઇ પ્રણામ કરીને ઉભી રહી. એટલામાં રાજા પણ આવી પોહોંચ્યો ને શુક્રાચાર્યને સમજાવવા લાગ્યો. ત્યારે દેવયાનિ બોલી કે હે પિતા, આ તો અવળું થવા લાગ્યું. નીચની ચડતી, ને ઉત્તમની હાનિ થઇ. કારણ શર્મિષ્ઠાને વિષે રાજાએ ત્રણ પુત્રો, ને મારે વિષે બે પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. માટે હે પિતા, આ યયાતિ રાજા ધર્મને જાણનારો એમ લોકો માને છે, પણ એણે મર્યાદા મૂકી દીધી છે. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય રાજા પ્રત્યે બોલ્યા કે હે મહારાજા. તું ધર્મજ્ઞ થઈ અધર્મને વિષે વર્ત્યો, માટે થોડા કાળમાં દુઃખરૂપ એવી વૃદ્ધ અવસ્થા તને પ્રાપ્ત થશે. ત્યારે યયાતિ બોલ્યો કે હે શુક્રાચાર્ય, વૃષપર્વાની કન્યા શર્મિષ્ઠાએ મારી પાસેથી ઋતુદાનની યાચના કરી ત્યારે મેં તેને આપ્યું, એ મેં ધર્મનું કામ કર્યું છે, કારણ હે બ્રહ્મન્, બ્રહ્મવાદી બ્રાહ્મણોનો મત છે કે, જો પોતાની સ્ત્રીએ ઋતુદાનની યાચના કરી હોય, ને પુરૂષ, જો તેને આપે નહીં તો તે ગર્ભ હત્યારો કેહેવાય છે. હે શુક્રાચાર્ય, એ કારણ જોઈ અધર્મના ભયથી બીહીને મેં શર્મિષ્ઠાનો સમાગમ કર્યો. શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે હે રાજા, તું મારે આધીન હતો, માટે જો એ ધર્મ હતો તોપણ મને પૂછવું હતું. પણ આ તો મને પૂછ્યા વગર કર્યું, તે ચોરી કર્યા બરાબર છે. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી શુક્રાચાર્યે આપેલા શાપથી તે રાજાની જુવાન અવસ્થા જતી રહી, ને તે તરત વૃદ્ધ અવસ્થાને પામ્યો. ત્યારે યયાતિ બોલ્યો કે, હે બ્રહ્મન્, હજી હું દેવયાનિ વિષે

પ્ત થયો નથી, માટે મારી ઉપર પ્રસન્ન થઇને મારી વૃદ્ધ અવસ્થા ટળી જાય તેમ કરો. શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, મારૂં બોલવું તો મિથ્યા થશે નહીં. પણ જો હજી તને કામની ઇચ્છા હોય તો, તું એ જરા બીજાને આપી શકશે. યયાતિ બોલ્યો કે, હે બ્રાહ્મન્, મારી જરા મારા પુત્ર વગર કોઇ લે તેમ નથી. માટે જો તેઓમાંનો જે કોઇ જરા લેશે તેને હું મારા રાજ્યનો અભિષેક કરીશ, તેમાં મને પાપ લાગવું ન જોઈએ. શુક્ર બોલ્યા કે હે નહુષના પુત્ર, ભક્તિથી મારૂં ધ્યાન કરીશ તો સેહેલથી તું તારા પુત્રને જરા આપી શકીશ, ને તે લેનાર પુત્ર કદાચ નાનો હશે તેને તું રાજ્ય આપીશ, તો તેનું તને પાપ પણ લાગશે નહીં. જા, હું પણ કહું છું કે, જે પુત્ર તને પોતાની અવસ્થા આપશે તે રાજા થશે, ને તે આયુષ્માન, કીર્તિમાન અને ઘણી પ્રજાવાળો થશે.

वयोदास्यतितेपुत्रो यःसराजाभविष्यति ॥
आयुष्यमान्कीर्तिमांश्चैव बहूवपत्यस्तथैवंच ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥

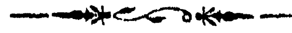
वैशंपायनउवाच ॥ जरांप्राप्यययातिस्तु स्वपुरंप्राप्यचैवहि ॥
पुत्रंज्येष्ठंवरिष्ठंच यदुमित्यब्रवीद्वचः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે— એ પ્રમાણે જરા અવસ્થા પામીને યયાતિ રાજા, પોતાના શેહેરમાં જઇ પોતાના શ્રેષ્ઠ અને મોટા પુત્ર યદુને આ પ્રમાણે કેહેવા લાગ્યો. હે પુત્ર શુક્રાચાર્યના શાપે કરી મને જરા પ્રાપ્ત થવાથી મારા શરીરમાં કરચલી પડી ગઇ, તથા માર કેશ ધોળા થઇ ગયા છે, પણ હજી હું કામથી તૃપ્ત થયો નથી. માટે હે યદુ, તું મારી જરા ગ્રહણ કરીને તારી યુવા અવસ્થા મને આપ, જેથી હું વિષયોનું સુખ ભોગવું; ને એક હજાર વર્ષ પૂરાં થશે ત્યારે તારી યુવા અવસ્થા તને આપીને હું મારી જરા પાછી લઇશ. યદુએ કહ્યું કે, જરા અવસ્થામાં ખાધેલું અન્ન બરાબર પચતું નથી, ઘણા રોગો થાય છે, ડાઢી મૂછના કેશ સફેદ થઇ જાય છે, શરીર દુર્બળ હોય છે, કંઇ પણ કામ થઇ શકતું નથી, અને

જુવાન સ્ત્રીઓ તથા ઘરનાં માણસો તિરસ્કાર કરે છે, માટે તે મને જોઇતી નથી. હે રાજા, મારાથી તમોને વધારે વહાલા બીજા પુત્રો છે, માટે તેઓને તમારી જરા લેવાની આજ્ઞા કરો. યયાતિ બોલ્યો કે, મારા હૃદયથકી ઉત્પન્ન થઇને તારી નવી અવસ્થા મને નથી આપતો માટે હે પુત્ર તારી પ્રજા રાજ્ય ભોગવશે નહીં. પછી રાજાએ જે પ્રમાણે તેને કહ્યું, હતું, તેજ પ્રમાણે પોતાના તુર્વસુ નામના પુત્રને પોતાની જરા લેવા કહ્યું, ત્યારે તે બોલ્યો કે હે પિતા, વિષયોનું સુખ, બળ, રૂપ, બુદ્ધિ તથા પ્રાણ એ સર્વેનો નાશ કરનારી જરા છે, તેની હું ઇચ્છા રાખતો નથી. ત્યારે યયાતિએ તેને શાપ આપ્યો જે, તેં મારૂં માન્યું નહીં, માટે તારી પ્રજા નાશ પામશે; અને ખરાબ આચરણ કરનાર, માંસ ખાનાર તથા પશુ જેવા પાપીષ્ટ મ્લેચ્છોનો તું રાજા થઇશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે તુર્વસુને શાપ આપીને, યયાતિ રાજાએ શર્મિષ્ટાના દ્રુહ્યુ નામના પુત્રને પોતાની જરા લેવા માટે કહ્યું. ત્યારે તે પણ બોલ્યો કે, જરા અવસ્થામાં હાથી, રથ, ઘોડા, તથા સ્ત્રી ભોગવી શકાતાં નથી, અને વાણી પણ સ્પષ્ટ બોલાતી નથી, માટે હું તે લેવા માગતો નથી. તે સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે, તું મારી આજ્ઞા પાળતો નથી, વાસ્તે તારી મનકામના પૂરી થશે નહીં; ને જ્યાં ઘોડા, હાથી, બળદો, ગધેડા, બકરા ઇત્યાદિ પશુઓ જઇ શકતાં નથી, ને ફક્ત હોડીમાં બેસીનેજ જવાય છે, એવાં સ્થાનકને તારા વંશ સહિત તું પામીશ, ને તારૂં ભોજ એવું નામ પડશે. પછી રાજાએ પોતાના પુત્ર અનુને પણ એજ પ્રમાણે પોતાની જરા લેવા કહ્યું. ત્યારે તેણે પણ કહ્યું કે, બાળકની પેઠે, જરાને પામેલો પુરૂષ કોઇ આપે ત્યારે ખાય, તથા તેનાથી અગ્નિમાં વખતસર હોમ થઇ શકે નહીં. એવી જરા મને નથી જોઇતી. એવું સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે હે પુત્ર, તું પણ મારૂં કહ્યું કરતો નથી માટે તારી પ્રજા જુવાનીમાં નાશ પામશે. એમ કહી યયાતિ સર્વથી નાના પુત્ર પૂરૂ પ્રત્યે બોલ્યો કે હે પુત્ર, તું મને બહુ પ્રિય છે, વાસ્તે મારી જરા લઇને તારી જુવાની મને આપ, જેથી હું વિષયો ભોગવું. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં પોતાના પિતાનાં વચન સાંભળી પૂરૂ બોલ્યો કે હે મહારાજ જેવી રીતે તમે કહો છો તેમ કરવા હું તૈયાર છું. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઇને યયાતિએ કહ્યું કે હે પૂરૂ, તારા રાજ્યમાં તારી પ્રજાની સર્વ કામના પૂરી થશે. એમ કહી શુક્રાચાર્યનું સ્મ-

રણુ કરી મોટા તપવાળા યયાતિ રાજાએ તે મહાત્મા પૂરૂને પોતાની જરા અવસ્થા આપી.

एवमुक्त्वाययातिस्तु स्मृत्वाकाव्यंमाहातपाः ॥
संक्रामयामासजरां तदापूरौमहात्मनि ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ पौरवेणाथवयसा ययातिर्नहुषात्मजः ॥
प्रितियुक्तोनृपश्रेष्ठ श्चचारविषयान्प्रियान् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો નહુષનો પુત્ર યયાતિ, પૂરૂની અવસ્થાએ કરી પ્રસન્ન થઇને પોતાને ગમતા વિષયો ભોગવવા લાગ્યો. અને યજ્ઞોએ કરી દેવતાઓને, શ્રાદ્ધે કરી પિતૃઓને, દયાએ કરી ગરીબોને, દાને કરી બ્રાહ્મણોને તથા અન્નપાને કરી અતિથિઓને તૃપ્ત કરતો; તથા ચોરોનો નાશ કરીને ઇન્દ્રની પેઠે ધર્મથી સર્વ પ્રજાનું પાલન કરતો હતો. કોઇ વખતે તે ઇન્દ્રના બગીચામાં તથા કુબેરની પૂરીમાં જઇને વિશ્વાચી અપ્સરા સાથે પણ વિહાર કરતો. એ પ્રમાણે વિષય સુખ ભોગવતાં જ્યારે હજાર વર્ષો વીતી ગયાં, ત્યારે " મારો ધારેલો વખત પૂરો થયો " એમ વિચારી તે ધર્માત્મા યયાતિ રાજા પોતાના પૂરૂ પુત્રને કેહેવા લાગ્યો કે, હે શત્રુને દમન કરનારા મારા પુત્ર, તારી જુવાનીએ કરી મેં મારી ઇચ્છા પ્રમાણે વિષયો ભોગવ્યા; પણ તેથી કામની શાંતિ થવાને બદલે, જેમ ઘી હોમવાથી અગ્નિની વૃદ્ધિ થાય તેમ વૃદ્ધિ થાય છે. પૃથ્વીના સર્વ પદાર્થો પ્રાપ્ત થાય, તોપણ દુર્બુદ્ધિવાળા પુરૂષોની તૃષ્ણા પૂરી થતી નથી. શરીર જીર્ણ થાય છે તોપણ તૃષ્ણા જીર્ણ થતી નથી ને પ્રાણ જાય ત્યાં સૂધી જતી પણ નથી; માટે તેનો ત્યાગ કરનારનેજ સુખ થાય છે. મેં પૂરાં એક હજાર વર્ષ સૂધી વિષય સુખ ભોગવ્યું, તોપણ હજી તેમાંથી હું તૃપ્ત થયો નથી. વાસ્તે એવી દુઃખરૂપ તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરી, બ્રહ્મને વિષે મારૂં મન જોડી, સુખ દુઃખને સમાન ગણી, અને મમતા મૂકીને હું વનમાં મૃગોની સાથે ફરીશ. હે પૂરૂ, તારૂં કલ્યાણ થાઓ, તારી ઉપર

હું પ્રસન્ન થયો છું. આ તારી જુવાની તું પાછી ગ્રહણ કર, અને આ રાજ્ય ભોગવ, કારણ મારૂં પ્રિય કરનાર પુત્ર તુંજ છે. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહી યયાતિએ પોતાની જરા લઇને પૂરૂને તેની જુવાની આપી. પછી પૂરૂને રાજા રાજ્યનો અભિષેક કરે છે, એવું સાંભળીને બ્રાહ્મણાદિ ચારે વર્ણો રાજા પાસે આવીને કેહેવા લાગ્યા કે, હે રાજા શુક્રાચાર્યનો દૌહિત્ર યદુ જે તમારો મોટો પુત્ર છે, તેને તથા તેથી નાના બીજા ત્રણ પુત્રોને, મૂકીને સર્વથી નાના પૂરૂને તમે રાજ્ય કેમ આપો છો ? તે અમને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે, હે બ્રાહ્મણાદિ ચારે વર્ણો, મોટા પુત્રોને મૂકીને સહુથી નાના પૂરૂને હું રાજ્ય આપું છું, તેનું કારણ એ જે, મોટાઓએ મારી આજ્ઞા માની નહીં. માતાપિતાને જે પુત્રો પ્રતિકૂળ હોય છે તે પુત્ર કેહેવાતા નથી. પૂરૂએ મારૂં વચન માનીને મારી જરા ગ્રહણ કરી, તેથી એ જો કે નાનો છે તોપણ રાજ્યને લાયક છે. વળી શુક્રાચાર્યે પણ મને કહ્યું છે કે, “ જે તારી આજ્ઞા માને તેને રાજ્ય આપજે. ” તે સાંભળી બધી પ્રજા બોલી કે ઠીક, એ પ્રમાણે હોય તો પૂરૂ રાજ્યને લાયક છે. વૈશંપાયન કેહે છે—એવી રીતે પ્રજા પણ પ્રસન્ન થઇ ત્યારે યયાતિએ પૂરૂને રાજ્ય આપ્યું. હે જનમેજય રાજા, પછી યદુના યાદવો, તુર્વસુના યવનો, દ્રુહ્યુના ભોજ તથા અનુના મ્લેચ્છો થયા. અને હે પૃથ્વીપતિ, હજારો વર્ષ આ રાજ્ય ભોગવવા વાસ્તે પૂરૂનો પૌરવ વંશ થયો, જેમાં તું ઉત્પન્ન થયો છે.

पुरोस्तुपौरवोवंशो यत्रजातोसिपार्थिव ॥
इदंवर्षसहस्राणि राज्यंकारयितुंवशी ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने पूर्वयायातसमाप्तौ गुर्जरभाषायां पंचाशीतितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ एवंसनाहुषोराजा ययातिःपुत्रमीप्सितं ॥
राज्येभिषिच्यमुदितो वानप्रस्थोभवन्मुनिः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે એ પ્રમાણે પોતાના પ્રિય પુત્ર પૂરૂને રાજ્યનો અભિષેક કર્યા પછી, પ્રસન્ન થઇને મુનિ એવો યયાતિ રાજા, વાન-

પ્રસ્થ ધર્મ પાળવા સારૂ વનમાં ચાલી નીકળ્યો. ત્યાં ક્રોધને જીતીને તે વિધિ પ્રમાણે અગ્નિમાં હોમ કરતો, તથા અતિથિઓનું સન્માન રાખી વનમાં ધાન્યો વીણીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો હતો. એવી સ્થિતિમાં તેણે ઘણું વર્ષો કહાડ્યાં. પછી મૌનવ્રત ધારણ કરીને ત્રીશ વર્ષ સૂધી તે પાણીના આધારેજ રહ્યો. ત્યાર પછી એક વર્ષ પર્યંત તેણે પંચાગ્નિ તાપ્યો. પછી છ મહિના સૂધી વાયુનું ભક્ષણ કરી, એક પગે ઉભો રહી, તે રૂડી કીર્તિવાળો યયાતિ પોતાના યશને ચોફેર વિસ્તારીને સ્વર્ગમાં ગયો.

एकपादःस्थितश्चासीत् षण्मासाननिलाशनः ॥
पुण्यकीर्तिस्ततःस्वर्गे जगामावृत्यरोदसी ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां षडशीतितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ स्वर्गतःसतुराजेंद्रो निवसन्देववेश्मनि ॥
पूजितस्त्रिदशैःसाध्यै मरुद्भिर्वसुभिस्तथा ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—ત્યાં સ્વર્ગમાં સર્વ દેવતાઓથી સન્માન પામીને યયાતિ રાજા તેઓના ઘરમાં રહ્યો. ત્યાંથી તે બ્રહ્મ લોકમાં પણ જતો. કોઇ વખતે તે રાજા ઇન્દ્રની પાસે આવ્યો, તેને વાતના પ્રસંગમાં ઇન્દ્રે પૂછ્યું કે હે રાજા, તારા પૂરૂ નામના પુત્રે તારી જરા અવસ્થા ગ્રહણ કરી, તેથી તેને તેં રાજ્ય આપ્યું. પછી તેને કેવી શિખામણો આપી તે મને યથાર્થ કેહે. યયાતિ બોલ્યો કે હે ઇન્દ્ર, ગંગા અને યમુના વચ્ચેનો દેશ તેને આપ્યો. ને તેના ભાઇઓને મ્લેચ્છ દેશોના અધિપતિ કર્યા. પછી પૂરૂને મેં આવી શિક્ષા આપી કે ક્રોધી પુરૂષથી જેને ક્રોધ નથી એવો પુરૂષ શ્રેષ્ઠ કેહેવાય છે. જે સહન કરી શકતો નથી તે કરતાં સહન કરનાર ઉત્તમ ગણાય છે. પશ્વાદિકથી મનુષ્યો શ્રેષ્ઠ, અને મૂર્ખથી વિદ્વાન શ્રેષ્ઠ કેહેવાય છે. હે પુત્ર કોઇ માઠું વચન કેહે તેને પાછું માઠું વચન કેહેવાને બદલે, તેનું કહેલું વચન જે સહન કરે છે, તો તે સહન કરનારના મનમાં રહેલા ક્રોધથી તે માઠું કેહેનારનું બૂરૂં થાય છે, તથા તેનું પુણ્ય તે સહન કરનારને મળે છે. ડાહ્યો પુરૂષ કોઇને ખૂંચે એવું વચન બોલતો

નથી. જે પુરૂષ પોતાની વાણીરૂપી કાંટાએ કરી સર્વ મનુષ્યોને પીડે છે, તેની સાથે સોબત કરનારની લક્ષ્મી નાશ પામે છે; વાસ્તે એવા ક્રૂર પુરૂષનું દર્શન પણ કરવું નહીં. જે પુરૂષ રૂડી રીતે વર્તે છે, તેને સત્પુરૂષો વખાણે છે ને તેને સંકટની વખતે મદદ કરે છે. રૂડે રસ્તે ચાલનાર પુરૂષે પોતાની કોઇ લુચ્ચા પુરૂષોથી થતી ખરાબ વાતો સહન કરવી. દુર્જનના મુખમાંથી વાણીરૂપી બાણોજ નીકળે છે, જેના વાગવાથી માણસ રાત્ર દીવસ શોક કર્યા કરે છે. માટે વિદ્વાન પુરૂષે એવાં વાણીરૂપી બાણો મોહોડામાંથી કહાડવાં નહીં. પ્રાણિ માત્રને વિષે દયા રાખવી, તેઓની સાથે સ્નેહ રાખવો, તેઓનું પોતાથી બને તેટલું રૂડું કરવું તથા તેઓને મીઠી વાણીથી બોલાવવા, એથી સર્વાંતર્યામી પરમેશ્વર જેવા પ્રસન્ન થાય છે, તેવા બીજા કોઈ પણ પ્રકારે કરી થતા નથી. માટે હે પુત્ર, સદા પારકાને સુખ થાય તેવાં મીઠાં વચન બોલવાં પણ કોઇ કાળે કઠોર વચન બોલવાં નહીં. પોતાના વડીલ તથા પોતાને સારો રસ્તો બતાવનારનો દાન માને કરી સત્કાર કરવો, પણ કોઇ વખતે તેઓની પાસેથી યાચના કરવી નહીં.

तस्मात्सांत्वंसदावाच्यं नवाच्यंपरुषंक्वचित् ॥
पूज्यान्संपूजयेद्दद्यात् नचयाचेत्कदाचन ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥

इंद्रउवाच ॥ सर्वाणिकर्माणिसमाप्यराजन् गृहंपरित्यज्यवनंगतोसि ॥
तत्त्वांपृच्छामिनहुषस्यपुत्र केनासितुल्यस्तपसाययाते ॥

ઇન્દ્ર કેહે છે—હે નહુષના પુત્ર યયાતિ રાજા, સર્વ કર્મો સમાપ્ત કરી ઘરનો ત્યાગ કરીને તું વનમાં ગયો હતો, ત્યાં તેં કેના સરખું તપ કર્યું? તે હું તને પૂછું છું. યયાતિ બોલ્યો કે હે ઇન્દ્ર, મારા સરખું તપ કરનાર દેવ, મનુષ્ય, ગંધર્વ તથા મહર્ષિઓમાં હું કોઇને જોતો નથી. ઇન્દ્રે કહ્યું કે હે રાજા, આ તો દેવાદિકનો પ્રભાવ જાણ્યા વગર, તેઓને તારા કરતાં ઓછા તપવાળા માનીને તેં તેઓનો તિરસ્કાર કર્યો! માટે આ લોકમાં

હવે તું રહી શકીશ નહીં, ને તારે પૃથ્વીમાં રહેવું પડશે; કારણ એમ કરવાથી તારૂં પુણ્ય ક્ષય થઈ ગયું છે. ત્યારે યયાતિ બોલ્યો કે હે ઇન્દ્ર, ભલે આ લોકમાંથી મારે પૃથ્વીમાં જવું પડે, પણ ત્યાં મારી સ્થિતિ સત્પુરૂષો પાસે થાય, એવી હું ઇચ્છા રાખું છું. ઇન્દ્ર બોલ્યો કે ઠીક, તું સત્પુરૂષો પાસે રહીશ ને તેઓની સોબતથી પાછો સ્વર્ગમાં આવીશ. હે રાજા, પોતાની બડાઇ કરવાથી પુણ્યનો ક્ષય થાય છે, એમ જાણીને હવેથી બડાઇ કરીને કોઇનો તિરસ્કાર કરજે માં. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે યયાતિ રાજા સ્વર્ગ લોકથી ભ્રષ્ટ થઇને અષ્ટકાદિક રાજાઓ જ્યાં યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં આવ્યો, તેને જોઇને ધર્મનું રક્ષણ કરનાર અષ્ટક રાજા બોલ્યો કે, ઇન્દ્ર સરખા રૂપવાળો અને અગ્નિ સરખો તેજસ્વિ એવો તું, અહીં એકાએક વાદળાંમાંથી જેમ સૂર્ય દેખાય તેમ દેખાયો, માટે કોણ છે ? તને જોઇને અમે મોહ પામી ગયા છીએ. અને ઇન્દ્ર, સૂર્ય તથા વિષ્ણુ સરખો તારો પ્રભાવ જોઇને તારૂં અહીં આવવાનું કારણ અમે જાણવા ઇચ્છીએ છીએ. તે તું કેહે. હે ઇન્દ્ર સરખા પ્રભાવવાળા, તું ભય રાખ માં અને ખેદ તથા મોહ પણ મૂકી દે. અમારા જેવા સત્પુરૂષો પાસે ઉભેલો છે, તેથી તને ઇન્દ્ર પણ પરભાવ કરી શકે તેમ નથી. સુખથી ભ્રષ્ટ થયેલા સત્પુરૂષોને સત્પુરૂષોજ પાછું સુખ આપે છે. સત્પુરૂષો બધાની સાથે સંપ રાખે છે ને તેથી તેઓને સઉ અનુકૂળ હોય છે. તપમાં જેમ અગ્નિ, સંગ્રહ કરવામાં પૃથ્વી, તથા પ્રકાશિપણામાં જેમ સૂર્ય શ્રેષ્ઠ છે, તેમ સત્પુરૂષોમાં અભ્યાગત શ્રેષ્ઠ છે.

प्रभुरग्निःप्रतपने भूमिरावपनेप्रभुः ॥
प्रभुःसूर्यप्रकाशित्वे सतांचाभ्यागतःप्रभुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥

ययातिउवाच ॥ अहंययातिर्नहुषस्यपुत्रः पुरोःपितासर्वभुतावमानात् ॥
प्रभ्रंशितःसुरसिद्धर्षिलोकात् परिच्युतःप्रपताम्यल्पपुण्यः ॥

યયાતિ કેહે છે—હું નહુષનો પુત્ર અને પૂરૂનો પિતા યયાતિ નામે

રાજા છું, ને સર્વ પ્રાણિનું અપમાન કરવાથી મારૂં પુણ્ય ક્ષય થવાને લીધે, દેવતા, સિદ્ધ અને ઋષિના લોકથકી ભ્રષ્ટ થઇને અહીં આવ્યો છું. અવસ્થાએ કરી તમારા કરતાં હું મોટો હોવાને લીધે તમોને પ્રણામ કરતો નથી. કારણ વિદ્યા તપ, અથવા જન્મે કરી જે વૃદ્ધ હોય છે, તે, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય તથા વૈસ્યોને માનવા લાયક છે. અષ્ટક બોલ્યો કે હે રાજા, વયથી જે વૃદ્ધ હોય તે કંઈ મોટો કહેવાતો નથી, પણ વિદ્યા અને તપથી જે અધિક હોય તેજ મોટો કેહેવાય છે. તે સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે, વિદ્યા અને તપનો ગર્વ કરવો નહીં, કારણ તેમ કર્યાથી પવિત્ર કર્મનો નાશ થાય છે અને નર્કની પ્રાપ્તિ થાય છે. એવો ગર્વ અસત્પુરૂષોમાં રેહે છે, માટે તેને સત્પુરૂષો અનુસરતા નથી, મારૂં પુણ્યરૂપી ધન ઘણું હતું પણ તે ગર્વ કર્યાથી જતું રહ્યું, જે ફરી ઉદ્યમ કરીશ તોપણ મળશે નહીં. પુણ્યવાન અને વિદ્યામાં કુશળ એવો પુરૂષ જ્યારે યજ્ઞ તથા તપશ્ચર્યા કરીને મોહ રહિત થાય છે, ને કંઇ પણ અહંકાર કરતો નથી, ત્યારે તેની સ્વર્ગમાં સ્થિતિ થાય છે. પણ જો કંઇ અહંકાર કરે છે તો તે સ્વર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે, એમ જાણ્યા છતાં પણ જે પુરૂષ અહંકાર કરે છે, તેમાં તેનો દોષ નથી, કારણ તે દૈવને આધિન છે. માટે સુખ દુઃખની વખતે પંડિતજન પ્રારબ્ધને બળવાન માનીને હર્ષ શોક કરતા નથી. તેઓ સુખ દુઃખ સમાન માને છે. હે અષ્ટક ભયની વખતે હું મોહ પામતો નથી, તેમ દુઃખની વેળાએ મારા મનને કંઇ સંતાપ પણ થતો નથી. સ્વેદજ, અંડજ, ઉદ્ભિદ, તથા જરાયુજ, એટલે પરસેવાથી, ઈંડાથી, જળથી તથા જરાયુ નામે ચર્મ થકી ઉત્પન્ન થયા એવા ચારે પ્રકારના પ્રાણીઓ તથા સ્થાવર જીવો પણ પોતાનાં પુણ્ય પાપ ભોગવી લે છે ત્યારે બ્રહ્મને પામે છે. એ પ્રમાણે સર્વ પ્રાણી માત્ર દૈવને આધિન છે. હે અષ્ટક સુખ દુઃખ કંઇ હમેશ રહેતાં નથી, એમ જાણીને હું કંઇ સંતાપ કરતો નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—તે સાંભળી અષ્ટકે ફરીથી તેને પૂછ્યું કે હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, જે જે લોકમાં તમે ફર્યા તે સર્વે મને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે, પ્રથમ તો આ પૃથ્વીનો હું ચક્રવર્તિ રાજા હતો, પછી સત્કર્મો કરીને હું ઇન્દ્રની પૂરીમાં ગયો, જેનો વિસ્તાર સો યોજનમાં છે ને તેના એક હજાર દરવાજા છે. ત્યાં હજાર વર્ષ રહીને પછી દિવ્ય અને અજર એવા બ્રહ્મ લોકમાં ગયો, જ્યાં પણ એક હજાર વર્ષ સુધી રહ્યો.

પછી અપ્સરાઓ સાથે ઇન્દ્રના નંદનવનમાં મેં વિહાર કર્યો. ત્યાંથી હું કોઇ વખતે ઇન્દ્ર પાસે ગયો, જ્યાં વાતના પ્રસંગમાં મેં ગર્વથી મહર્ષિ આદિનો તિરસ્કાર કર્યો, જેથી મારૂં પુણ્ય ક્ષય થવાને લીધે મારે પાછું પૃથ્વી ઉપર આવવું પડ્યું. રસ્તામાં દયાળુ દેવતાઓને મેં "સત્પુરૂષો ક્યાં મળશે" એમ પૂછ્યું, ત્યારે તેઓએ મને તમારી યજ્ઞભૂમી બતાવી, જેનો, હોમવાના પદાર્થોનો જેમાં ગંધ છે એવો ધૂમાડો જોઇ, પ્રસન્ન થઇ, જલદીથી હું તમારી પાસે આવ્યો છું.

तैराख्याताभवतांयज्ञभूमिः समीक्ष्यचेमांत्वारितमुपागतोस्मि ॥
हविर्गंधदेशिकंयज्ञभूमे र्धूमापागंप्रतिगृह्यप्रतीतः

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वाणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां एकोनूनवतितमोऽध्यायः ॥

अष्टकउवाच ॥ यदावसोनंदनेकामरूपी संवत्सराबह्वोभूमिनाथ ॥
किंकारणंकार्तयुगप्रधान हित्वाचत्वंवसुधामन्वपद्यः ॥

અષ્ટક કેહેછે—હે પૃથ્વીપતિ, હે પુણ્યવાનમાં મુખ્ય, ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ ધારણ કરીને ઘણા કાળ સૂધી તમે ઇન્દ્રના નંદનવનમાં રહ્યા હતા, તેને મૂકીને તમારે પૃથ્વી ઉપર શું કામ આવવું પડ્યું ? યયાતિ બોલ્યો કે, જેમ આ પૃથ્વીમાં મનુષ્યો, નિર્ધન પુરૂષને, જો કે તે પોતાની જાતનો અથવા મિત્ર વા સગો હોય તો પણ મૂકી દે છે, તેમ ત્યાં સ્વર્ગમાં જે મનુષ્ય પુણ્યહીન થાય છે, તેનો દેવતાઓ તત્કાળ ત્યાગ કરે છે. અષ્ટક બોલ્યો કે, તે સ્વર્ગ લોકમાં મનુષ્યોનું પુણ્ય કેમ ક્ષીણ થઇ જાય છે ? એ બાબત મને સંશય રેહે છે, માટે તે વિષે મને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે હે રાજા, સ્વર્ગમાં સુખ ભોગવી લીધાથી વા અહંકાર કર્યાથી પુણ્ય ક્ષય થઇ જાય છે ને તેથી આ પૃથ્વીરૂપી નર્કમાં પડવું પડેછે. પછી કાગડા કૂતરાએ ખાવા લાયક આ શરીરથી નાના પ્રકારનાં સકામ કર્મો કર્યેથી સ્વર્ગ તો મળે છે, પણ પુણ્ય ક્ષય થયેથી પાછું પૃથ્વીમાં પડવું પડે છે, માટે

સકામ કર્મો કરવાં યોગ્ય નથી. હે રાજા હવે હું તને શું કહું તે કેહે. અષ્ટક બોલ્યો કે, હે યયાતિ રાજા, કાગડા કૂતરા જેને ખાઇ જાયછે એવું આ શરીર જ્યારે નાશવંત છે ત્યારે તેનાથી બીજું શરીર કેમ પમાય છે? તે વિષે મને સમજાવો. તથા પૃથ્વીરૂપી નર્ક જે તમે કહ્યા તે મારા સાંભળવામાં આવ્યો નથી, માટે તે પણ કહો. યયાતિ બોલ્યો કે, શરીરથી આત્મા જૂદો છે, માટે શરીર નાશ થયે છતે પણ આત્માનો નાશ થતો નથી, ને તેને બીજું શરીર મળે છે. આ પૃથ્વીના રેહેનારાઓમાં જે મનુષ્યો પોતાની અવસ્થા કેટલી ગઇ, તે વિષે વિચારીને પોતાના હિત વાસ્તે કંઇ યત્ન કરતા નથી, ને હમેશ તપ્યા કરે છે, તેઓને આ પૃથ્વી નર્કરૂપ છે. એવો આ પૃથ્વીરૂપી નર્ક મનુષ્યોથી મૂકાતો નથી, કારણ સ્વર્ગમાં હજારો વર્ષ રહીને પણ તેઓને પાછું પૃથ્વીમાં આવવું પડે છે, ને સ્ત્રી પુત્રાદિકોના પોષણ વાસ્તે ઘણું દુઃખ વેઠવું પડે છે. વળી અષ્ટકે પૂછ્યું કે, સ્થૂલ શરીરથી આત્મા જૂદો છે, પણ સૂક્ષ્મ એટલે ઇન્દ્રિયાદિ મળીને જે લિંગ શરીર કેહેવાય છે, તેથી તે જૂદો છે કે નહીં? યયાતિ બોલ્યો કે, લિંગ શરીરથી પણ આત્મા જૂદો છે, પરંતુ જેમ સ્થૂલ શરીર નાશ પામે છે તેમ લિંગ શરીર નાશ પામતું નથી; જ્યારે જીવને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે નાશ પામે છે. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે, સ્થૂલ શરીરના નાશની સાથે લિંગ દેહનો પણ કેમ નાશ થતો નથી? યયાતિએ કહ્યું કે હે રાજા, જેમ સ્વપ્નમાં મનુષ્ય બીજા શરીરને પામે છે, તેમ પોતાના કર્મ પ્રમાણે પ્રાણની સાથે લિંગ દેહ, આ સ્થૂલ શરીરને મૂકીને બીજા શરીરને પામે છે; તેથી સ્થૂલ શરીર નાશ પામે છતે લિંગ શરીર નાશ પામતું નથી. પુણ્ય કરનાર સારે ઠેકાણે ને પાપ કરનાર નરસે ઠેકાણે જન્મ લે છે. પણ કેવળ પાપ કરનારાઓ તો પશુ, પક્ષિ, કીટ તથા પતંગ ઇત્યાદિ યોનિઓને પામે છે. વળી અષ્ટક બોલ્યો કે હે યયાતિ, તપ, વિદ્યા, કર્મ અથવા ઉપાસના ઇત્યાદિમાંથી શું કરીને મનુષ્ય શુભ લોકને પામે? યયાતિ બોલ્યો કે, તપ, દાન, શાંતિ, ઇન્દ્રિઓનો નિગ્રહ, લજ્જા, કોમળતા અને સર્વ પ્રાણી ઉપર દયા, એ સાત શુભ લોકમાં જવાનાં ઉત્તમ સાધનો છે, એમ સત્પુરૂષો કેહે છે. પણ એ સાધનો સંપાદન કરનાર જો અહંકાર કરે છે તો તેનાં કરેલાં સાધનો નિષ્ફળ થાય છે. વેદાધ્યયન, યજ્ઞ, અગ્નિ હોત્ર તથા મૌનવ્રત, એ ચારે કર્મો અભય આ-

પનારાં છે, પણ શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે ન કર્યાં હોય, ને અભિમાનથી કર્યાં હોય તો તેજ ભયને આપનારાં થાય છે.

घत्वारिकर्माण्यभयंकराणि भयंप्रयच्छत्ययथाकृतानि ॥
मानाग्निहोत्रमुतमानमौनं मानेनाधीतमुतमानयज्ञः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां नवतितमोऽध्यायः ॥

अष्टकउवाच ॥ चरन्गृहस्थःकथमेतिधर्मान् कथंभिक्षुःकथमाचार्यकर्मा ॥
वानप्रस्थःसत्पथेसन्निविष्टो बहुन्यस्मिन्संप्रतिवेदयंति ॥

અષ્ટક પૂછે છે—વેદના જાણનારા બ્રાહ્મણોએ અનેક પ્રકારના ધર્મો કહ્યા છે, તેમાં બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સન્યાસી, એ ચારે આશ્રમીઓએ કેવા ધર્મો પાળવા? યયાતિ બોલ્યો કે બ્રહ્મચારીએ, વેદ ભણાવનાર ગુરૂ જ્યારે ભણવા બોલાવે, ત્યારે તેની પાસે જઇ ભણવા બેસવું, તેના કેહેવા પ્રમાણે તેનું કામ કરવું, તેની પેહેલાં ઉઠવું ને તેની પછવાડે સૂવું; કઠોર વચન બોલવાં નહીં, ઈન્દ્રિયો નિયમમાં રાખવી, ધૈર્યવાન થવું, સાવધાન રેહેવું અને હમેશ ભણવામાં પ્રીતિ રાખવી. ગૃહસ્થે ધર્મથી ધન સંપાદન કરીને યજ્ઞ કરવા, અતિથિઓને ભોજન કરાવવું તથા બલાત્કારથી કોઇની ચીજ લેવી નહીં. વાનપ્રસ્થ આશ્રમ પાળનારાએ પોતાની વૃત્તિ પોતેજ ચલાવવી, મનમાં કંઇ સંતાપ કરવો નહીં, અતિથિઓનું સન્માન કરવું, કોઇને દુઃખ દેવું નહીં અને આહાર નિયમમાં રાખવો. સન્યાસીએ ભિક્ષા માગી ખાવું, ઈન્દ્રિઓ નિયમમાં રાખવી, એકલું રેહેવું, ગૃહસ્થના ઘરમાં સુવું નહીં, કંઇ ઉપાધિ રાખવી નહીં, અને તીર્થોમાં ફરવું. વળી અષ્ટકે પૂછ્યું કે હે યયાતિ, મોક્ષને કોણ પામે છે? ને તે પામવાનાં શું સાધનો છે? તે કહો. યયાતિ બોલ્યો કે, જેને ઇચ્છિત પદાર્થો મળી શકે છે એવો અરણ્યમાં રેહેનાર યોગી, અને વસ્તિમાં રેહે છે તોપણ અરણ્યમાં રહ્યા સરખો જ્ઞાની, એ બેઉ મોક્ષને પામે છે. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે અરણ્યમાં રેહેનાર યોગીને ઇચ્છિત પદાર્થો કેમ મળે છે? અને વસ્તિમાં રેહેનારો જ્ઞાની અરણ્યમાં રહ્યા સરખો કેમ

થાય ? યયાતિ બોલ્યો કે, અરણ્યમાં રહ્યા એવા યોગીને તેના યોગબળે કરી ઇચ્છિત પદાર્થો મળે છે. અને હિંસા જેમાં કરવી પડે છે એવાં કર્મોનો ત્યાગ કરનાર, ઇન્દ્રિઓને નિયમમાં રાખનાર તથા પરમાત્મામાં જેનું ચિત્ત છે એવો જ્ઞાની લોકમાં રેહે છે, તોપણ અરણ્યમાં રહ્યા સરખો છે. હે રાજા, જે મનુષ્ય તપે કરી પોતાનું શરીર દુર્બળ કરી આ લોકને જીતીને સ્વર્ગમાં જાય છે, તે મંદાધિકારી કેહેવાય છે. અને જે પુરૂષ સુખ દુઃખ તથા માન અપમાન ઇત્યાદિને સમાન ગણી આ લોકને જીતીને બ્રહ્મને પામે છે, તે મધ્યમાધિકારી કેહેવાય છે. તથા જે મુનિ પશુની પેઠે કેવળ મુખથીજ આહાર કરે છે, તે, "સર્વ લોકોનો હું આત્મા છું" એમ જાણીને મોક્ષને પામે છે.

आस्येनतुयदाहारं गोवन्मृगयतेमुनि ॥
अथास्यलोकःसर्वोयं सोमृतत्वायकल्पते ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां एकनवतितमोऽध्यायः

अष्टकउवाच ॥ कतरस्त्वनयोःपूर्वं देवानामेतिसात्मतां ॥
उभयोर्भ्राजतोराजन् सूर्याचंद्रमसोरिव ॥

અષ્ટક પૂછે છે—હે રાજા, સૂર્ય ચંદ્ર સરખા તેજસ્વી તે યોગી તથા જ્ઞાની, એ બેઉમાંથી મોક્ષને જલદીથી કોણ પામે છે ? યયાતિ બોલ્યો કે, યોગી તથા જ્ઞાનીમાંથી જ્ઞાની મોક્ષને જલદીથી પામે છે, કારણ તે વ્યવહારમાં રહ્યા છે તો પણ તેમાં લેપાતો નથી. અને યોગી તો યોગબળે કરી મેળવેલા વિષયો ભોગવે છે, તેથી બ્રહ્મને જલદીથી પામી શકતો નથી. પણ તેને પાછો કોઈ કાળે પશ્ચાત્તાપ થાય છે, ત્યારે ફરી સમાધિ કરીને બ્રહ્મને પામે છે. સ્વર્ગાદિક લોકના ક્ષણિક સુખ વાસ્તે સકામ કર્મો કરવાં તે કરતાં મોક્ષ સંબંધી હમેશના સુખ વાસ્તે નિષ્કામ કર્મો કરવાં એ ઉત્તમ છે. વળી અષ્ટકે પૂછ્યું કે હે યયાતિ રાજા, મેં જે સત્કર્મો કર્યાં છે, તેથી મને સ્વર્ગાદિક લોકની પ્રાપ્તિ થશે કે નહીં ? તે મને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે હે રાજા, તારા સત્કર્મોથી તને સ્વર્ગાદિક લોકની પ્રાપ્તિ

છે, એમ તું જાણ. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે, જો મને સ્વર્ગાદિક લોક મળવાના હોય તો હું તે તમોને આપું છું, માટે મારી વતી તમે તે લોકમાં જાઓ. યયાતિ બોલ્યો કે, તારા ધર્મથી તને મળેલા સ્વર્ગાદિક લોકો તું મને આપે છે, પણ હું તે કેમ લઉં ? કારણ દાન લેવાનો અધિકાર તો વેદ ભણેલા બ્રાહ્મણનેજ છે. હું તો ક્ષત્રિય છું, ને મેં પૂર્વે ઘણાંક દાનો પણ આપેલાં છે. હે રાજા, બ્રાહ્મણ વગર બીજો કોઈ પણ દીન થઇને યાચના કરે નહીં. માટે મારા જેવો સત્કર્મ કરનાર પૂર્વે કોઇ કાળે નહીં કરેલ એવું કામ કેમ કરે ? એ પ્રમાણે યયાતિ બોલી રહ્યો એટલે ત્યાંજ બેઠેલા પ્રતર્દન નામના રાજાએ તે રાજાને પૂછ્યું કે હે તેજસ્વિ, મારૂં નામ પ્રતર્દન છે. મેં કરેલા ધર્મથી જો મને સ્વર્ગાદિક લોક મળવાના હોય તો મને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે હે પ્રતર્દન, સુખને આપનાર અને શોક રહિત એવા સ્વર્ગાદિ સર્વ લોકો તારા ધર્મથી તને મળવાના છે. પ્રતર્દન બોલ્યો કે, તે સર્વ લોકો હું તમોને આપું છું, તેમાં મારી વતી તમે જલદીથી જાઓ. યયાતિ બોલ્યો કે વિદ્વાન્ રાજા દૈવયોગથી આપત્તિમાં આવી પડ્યો હોય તોપણ પોતાના બરોબરીયા પાસેથી પોતાના નિર્વાહની ઇચ્છા રાખતો નથી. પૃથ્વીમાં સત્કર્મ કરવા ઇચ્છતો એવો હું, પૂર્વે કોઇ રાજાઓએ નહીં કરેલું એવું કામ કેમ કરૂં ? એ પ્રમાણે યયાતિને બોલતાં સાંભળી તેને વસુમાન રાજા આ પ્રમાણે કેહેવા લાગ્યો.

कुर्यादपूर्वंनकृतंयदन्यैर्विधित्समानःकिमुतत्रसाधु ॥
ब्रुवाणमेवंनृपतिंययातिं नृपोत्तमोवसुमानब्रवीत्तं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां द्विनवतितमोऽध्यायः

वसुमान्उवाच ॥ पृच्छामित्वांवसुमानौषदश्वि र्यद्यस्तिलोकोदिविमेनरेंद्र ॥
यद्यंतरिक्षेप्रथितोमहात्मन् क्षेत्रज्ञत्वातस्यधर्मस्यमन्ये ॥

વસુમાન કેહે છે—હે નરેંદ્ર, હે મહાત્મન્, ઉષદશ્વનો પુત્ર વસુમાન એવો હું તમોને પૂછું છું કે સ્વર્ગ અથવા અંતરિક્ષમાં રહેલા નક્ષત્રાદિમાં કોઇ વિખ્યાત લોકની મને પ્રાપ્તિ છે ? કારણ ધર્માચરણથી જે સ્થાન

મળે છે તે તમે જાણો છો એમ હું માનું છું. યયાતિ બોલ્યો કે, તારા ધર્માચરણથી તને ઘણાક લોકો મળવાના છે, જે તું થોડા વખતમાં પામીશ. વસુમાન બોલ્યો કે, તે સર્વ લોકો હું તમોને આપું છું; પણ હે બુદ્ધિમાન્, એમ ફોકટ લેવામાં તમોને માઠું લાગતું હોય તો મને તૃણ માત્ર આપીને વેચાતા લ્યો. યયાતિ બોલ્યો કે, એવું ખોટું કામ કરી હું તારા લોકો લેવા ઇચ્છતો નથી. તે પછી શિબિ રાજા બોલ્યો કે, હું ઉશીનરનો પુત્ર શિબિ છું, તે તમોને પૂછું છું કે, મારા ધર્માચરણથી મને સ્વર્ગાદિ લોકની પ્રાપ્તિ છે કે નહીં ? યયાતિ બોલ્યો કે, વાણી તથા મને કરી તું કોઈ પણ સત્પુરૂષોનું અપમાન કરતો નથી, તેથી સ્વર્ગાદિ વિખ્યાત લોકો તને મળશે. શિબિ બોલ્યો કે તમોને એ લોકો વેચાતા લેવા ગમતું ન હોય તો હું તમોને એમજ આપું છું, ત્યાં તમે મારી વતી જાઓ. યયાતિ બોલ્યો કે, એમ કોઇના આપેલા લોકમાં હું જવા ઇચ્છતો નથી. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે હે યયાતિ, અમારા એક એકના લોકમાં તમારી જવાની ઇચ્છા ન હોય, તો અમે ચારે જણા અમારા બધા લોક તમોને આપીએ છીએ, તેમાં તમે જાઓ. યયાતિ બોલ્યો કે, એમ તમારા આપેલા લોકોમાં જવું મને ગમતું નથી. મેં પણ પૂર્વે કંઇ ધર્માચરણ કર્યું હતું, પણ ગર્વ કર્યાથી ક્ષીણ થઇ ગયું હતું, તે ફરી તમારી સોબતથી હું નિર્ગર્વ થયો તેથી મને પ્રાપ્ત થયું છે. વૈશંપાયન કહે છે—એટલામાં ત્યાં સુવર્ણમય પાંચ રથો દેખાયા. તે જોઇને અષ્ટક બોલ્યો કે હે યયાતિ રાજા, આ સુવર્ણમય રથો કેના દેખાય છે ! યયાતિ બોલ્યો કે, જે રથોમાં બેસીને મનુષ્યો સ્વર્ગાદિ લોકોમાં જઇ શકે છે, એવા અગ્નિ સરખા પ્રકાશમાન આ રથો તમારે વાસ્તે આવ્યા છે. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે હે રાજા, એ રથોની સાથે તમે જાઓ; અમારો વખત થશે ત્યારે અમે આવીશું. યયાતિ બોલ્યો કે હમણાંજ આપણે સર્વે સ્વર્ગને પામવા લાયક છીએ, માટે સાથેજ જઇએ. જુઓ, આ દેવ લોકમાં જવાનો સુંદર માર્ગ દેખાય છે ! વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે પાંચે જણા તે રથોમાં બેસી સ્વર્ગ પ્રત્યે ચાલ્યા. રસ્તામાં યયાતિને અષ્ટકે પૂછયું કે, મહાત્મા ઇન્દ્ર મારો સખા છે, માટે સ્વર્ગમાં પ્રથમ હું પોહોંચીશ, એમ હું માનતો હતો; પણ આ તો શિબિ રાજાનો રથ બધાની આગળ વેગથી જાય છે ! યયાતિ બોલ્યો કે, તપ, દાન, સત્ય, ધર્મ, લજ્જા, લક્ષ્મી, ક્ષમા, શાં-

તિ તથા પ્રજાપાલન, એટલા ગુણોમાં તમારા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે, તેથીજ તેનો રથ આગળથી જાય છે. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી અષ્ટકે પૂછ્યું કે હે યયાતિ રાજા, તમારી સાથે અમારો કંઇ સંબંધ હોય તો કહો. તે સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે, તમારો હું માતામહ થાઉ છું એ તમે સત્ય જાણજો. કારણ હું કોઇ દિવસે અસત્ય બોલતો નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના દોહિત્રોએ તાર્યો એવો મહાત્મા તથા આ પૃથ્વીમાં ઉદાર કર્મો કરનાર યયાતિ રાજા, આ ભૂલોકને મૂકીને તેઓની સાથે સ્વર્ગમાં ગયો.

वैशंपायनउवाच ॥ एवंराजासमहमातह्यतीव स्वैर्दौहित्रैस्तारितोमित्रसाहः ॥
त्याकृत्वामहींपरमोदारकर्मा स्वर्गंगतःकर्मभिर्व्याप्यपृथ्वीं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते
गुर्जरभाषायां त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामि पूरोर्वंशकरान्नृपान् ॥
भूरिद्रविणाविक्रांतान् सर्वलक्षणपूजितान् ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે ભગવન્, હવે ઘણા દ્રવ્યવાળા પરાક્રમી અને સર્વ લક્ષણ સંપન્ન એવા પૂરૂ વંશના રાજાઓને હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કેહે છે—પૂરૂની કૌશલ્યા સ્ત્રી થકી જનમેજય નામે પુત્ર થયો, જે વિશ્વજીત નામે યજ્ઞ તથા ત્રણ અશ્વમેધે કરી ભગવાનનું યજન કરી વનમાં ચાલી નીકળ્યો. તેને તેની મધુ કુલની અનંતા નામની સ્ત્રી થકી પ્રાચીનવાન નામે પુત્ર થયો હતો, જેણે પૂર્વ દિશાને જીતી લીધી હતી. તે પ્રાચીનવાનને તેની યદુકુલની અશ્મકી નામની સ્ત્રી થકી સંયાતિ નામે પુત્ર થયો. અહંયાતિને તેની ભાનુમતી નામની સ્ત્રી થકી સાર્વભૌમ નામે પુત્ર થયો. તે સાર્વભૌમની સુનંદા નામે સ્ત્રી થકી જયત્સેન થયો. જયત્સેન નિદર્ભ દેશના રાજાની સુશ્રવા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે થકી તેને અવાચીન નામે પુત્ર થયો. તે અવાચીનને તેની મર્યાદા નામે સ્ત્રી થકી અરિહ નામે પુત્ર થયો. અરિહની ખલ્વાંગી સ્ત્રીને વિષે મહાભૌમ નામે પુત્ર થયો. મહાભૌમની સ્ત્રી સુયજ્ઞાથકી અયુતનાઇ પુત્ર થયો. તે અયુતનાઇ પૃથુશ્રવાની પુત્રી કામાને પરણ્યો હતો, તે થકી તેને અક્રોધન નામે પુત્ર થયો. તે અક્રોધનની કરંભાનામે સ્ત્રી થકી દેવાતિથિ નામે પુત્ર થયો.

દેવાતિથિને તેની મર્યાદા નામે સ્ત્રીને વિષે અરિહ નામે પુત્ર થયો. અરિહ થકી તેની સુવેદા સ્ત્રીને વિષે ૠક્ષ નામે પુત્ર થયો. તે ૠક્ષની જવાલા સ્ત્રી થકી મતિનાર નામે પુત્ર થયો, જેણે સરસ્વતી નદીને કાંઠે બાર વર્ષ યજ્ઞ કર્યો હતો. તે યજ્ઞ સમાપ્ત થયો ત્યારે સરસ્વતી સ્ત્રી તેની પાસે આવીને તેને વરી તે થકી તેને તંસુ નામે પુત્ર થયો. તે તંસુને તેની કાલીંગ નામે સ્ત્રીને વિષે ઈલીન નામે પુત્ર થયો. ઇલીનની તેની રથનતરી નામે સ્ત્રી થકી દુષ્યંતાદિક પાંચ પુત્રો થયા. દુષ્યંત થકી શકુંતલા વિષે ભરત ઉત્પન્ન થયો. તે ભરતની સુનંદા સ્ત્રી થકી ભુમન્યુ નામે પુત્ર થયો. ભુમન્યુને તેની વિજયા સ્ત્રી થકી સુહોત્ર નામે પુત્ર થયો. તે સુહોત્ર ઇક્ષ્વાકુ રાજાની સુવર્ણા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે થકી તેને હસ્તી નામે પુત્ર થયો, જેણે હસ્તિનાપૂર વસાવ્યું.

सूहोत्रःखल्विक्ष्वाकुकन्यामुपयेमेसुवर्णांनाम ॥

तस्यामस्यजज्ञेहास्तीयइदंहास्तिनपुरंस्थापयामास ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पुरुवंशानुकीर्तने

गुर्जरभाषायां चतुर्नवातितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ हस्तीखलुत्रैगर्त्तीमुपयेमेयेशोधरांनाम

तस्यामस्यजज्ञाविकुंठनोनाम ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—તે હસ્તી રાજા ત્રિગર્ત દેશના રાજાની યશોધરા નામની કન્યાને પરણ્યો, જે થકી તેને વિકુંઠન નામે પુત્ર થયો. વિકુંઠનને તેની સુદેવા નામની સ્ત્રીને વિષે અજમીઢ નામે પુત્ર થયો. અજમીઢને કૈકેઇ, ગાંધરી, વિશાળા અને ૠક્ષના નામે ચાર સ્ત્રીયો થકી ઘણા પુત્રો થયા, જેમાં સંવર્ણ નામનો પુત્ર વિખ્યાત થયો. સંવર્ણની તપતી સ્ત્રીને વિષે કુરૂ નામે પુત્ર થયો. કુરૂથકી તેની શુભાંગી સ્ત્રીને વિષે વિદુર નામે પુત્ર થયો. વિદુરની સંપિયા સ્ત્રી થકી અનશ્વા નામે પુત્ર થયો. અનશ્વ મગધ દેશના રાજાની અંમૃતા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે થકી તેને પરીક્ષિત નામે પુત્ર થયો. તે પરીક્ષિતની સુયશા નામે સ્ત્રી થકી ભીમસેન થયો. ભીમસેન થકી તેની કુમારી નામે સ્ત્રીને વિષે પ્રતિશ્રવા થયો. પ્રતિશ્રવાનો પ્રતીપ નામે પુત્ર થયો. પ્રતીપની સુનંદા સ્ત્રી થકી દેવાપી, શાંતનું અને બાલ્હીક નામે ત્રણ પુત્રો

થયા. તેમાં સઉથી મોટો દેવાપી બાલક અવસ્થામાંજ વનમાં ચાલી નીકળ્યો, તેથી શાંતનુને રાજ્ય મળ્યું. તે શાંતનુ રાજા ગંગા સ્ત્રીને પરણ્યા, તે થકી તેને દેવવ્રત નામે પુત્ર થયો, જે ભીષ્મ નામથી વિખ્યાત થયો. તે ભીષ્મે પોતાના પિતાને સત્યવતી નામે કન્યા પરણાવી, જેને પરણ્યા અગાઉ પરાશર ઋષિ થકી વ્યાસ નામે પુત્ર થયો હતો. પછી તેને શાંતનુ થકી વિચિત્રવીર્ય અને ચિત્રાંગદ નામે બે પુત્રો થયા. તેમાં ચિત્રાંગદ નાની વયમાંજ કોઈ ગંધર્વના હાથે માર્યો ગયો, તેથી વિચિત્રવીર્યને રાજ્ય મળ્યું. તે વિચિત્રવીર્ય કાશિ રાજાની અંબા અને અંબાલિકા નામે બે કન્યાઓને પરણ્યો હતો. પણ તે પ્રજા થયા પેહેલાં મરણ પામ્યો. ત્યારે તેની મા સત્યવતીયે વિચાર કર્યો જે, "દુષ્યંત રાજાનો આ અમારો વંશ નિર્વંશ જાય એ ઠીક નહીં." એમ વિચારી પોતાના પુત્ર વ્યાસજીને યાદ કર્યા, તેટલામાંજ વ્યાસજી ત્યાં આવ્યા, ને તેઓએ પોતાને યાદ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. સત્યવતીએ કહ્યું કે તારો ભાઈ વિચિત્રવીર્ય પ્રજા વગર સ્વર્ગવાસી થયો, વાસ્તે તેની સ્ત્રીઓને વિષે તું રૂડી પ્રજા ઉત્પન્ન કર. ઠીક બહુ રૂડું, એમ કહી વ્યાસજીએ તે સ્ત્રીઓને વિષે ધૃતરાષ્ટ, પાંડુ અને વિદુર નામે ત્રણ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તેમાં ધૃતરાષ્ટ્રને તેની ગાંધારી સ્ત્રી થકી વ્યાસજીના વરદાનથી સો પુત્રો થયા. પાંડુ રાજાને કુંતી અને માદ્રિ નામે બે સ્ત્રીઓ હતી. તેમાં કુંતી થકી યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન અને અર્જુન નામે ત્રણ પુત્રો થયા, ને માદ્રિ થકી નકુલ તથા સહદેવ થયા. તે પાંચે જણા થકી દ્રૌપદિને વિષે પ્રતિવિંધ્ય, સુતસોમ, શ્રુતકીર્તિ, શતાનીક અને શ્રુતકર્મા નામે પાંચ પુત્રો થયા. વળી યુધિષ્ઠિરની દેવિકા નામે સ્ત્રી થકી યૌધેય નામે પુત્ર થયો. ભીમસેન થકી તેની વલંધરા સ્ત્રીને વિષે સર્વંગ, અને હિડિંબાને વિષે ઘટોત્કચ નામે પુત્રો થયા. અર્જુન થકી શ્રીકૃષ્ણની બેન સુભદ્રાને વિષે અભિમન્યુ થયો. નકુલ ચેદિ દેશના રાજાની કરેણુમતી નામે કન્યા પરણ્યો હતો, જે થકી તેને નિરમિત્ર નામે પુત્ર થયો. તથા સહદેવ મદ્ર દેશના રાજાની વિજયા નામે કન્યાને સ્વયંવરમાં પરણ્યો હતો, તે થકી તેને સુહોત્ર નામે પુત્ર થયો. એ પ્રમાણે પાંડવોના અગ્યાર પુત્રો હતા, પણ તેમાંથી ફક્ત અભિમન્યુનો વંશ ચાલ્યો. એ અભિમન્યુ વિરાટ રાજાની ઉત્તરા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે થકી તેને તમારો પિતા પરિક્ષિત થયો. તે પરિક્ષિત માદ્રવતી નામે તમારી માને પરણ્યો, તે

થકી તમે ઉત્પન્ન થયા. હે રાજા, આ પરમ પવિત્ર પૂરૂ રાજાનો વંશ મેં તમોને કહ્યો, જે બ્રાહ્મણાદિ ચારે વર્ણોએ શ્રદ્ધાથી સાંભળવો. એવા પુણ્યવાન રાજાઓની કથાઓ જેમાં છે, એવું પવિત્ર, ચારે વેદ સરખું, ઉત્તમ, અને ધન, યશ તથા આયુષ્ય દેનારૂં આ ભારત મનુષ્યોએ મન નિયમમાં રાખી શ્રવણ કરવું.

इदंहिवेदैःसमितं पवित्रमपिचोत्तमं ॥

धन्यंयशस्यमायुष्यं श्रोतव्यांनियतात्मभिः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वणि पुरुवंशानुकीर्तने

गुर्जरभाषायां पंचनवतितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवो राजासीत्पृथिवीपतिः ॥

महाभिषइतिख्यातः सत्यवाक्सत्याविक्रमः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—ઇક્ષ્વાકુ રાજાના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને સાચી વાણી તથા પરાક્રમવાળો માહાભિષ નામે કોઈ રાજા હતો. તે હજાર અશ્વમેધ અને સો રાજસૂય યજ્ઞોએ કરી ઇન્દ્રને પ્રસન્ન કરીને સ્વર્ગમાં ગયો. કોઇ વખતે બધા દેવતાઓ તથા રાજર્ષિઓ બ્રહ્મા પાસે બેઠા હતા, ત્યાં તે માહાભિષ રાજા પણ બેઠો હતો. તેઓની પાસે નદીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવી ગંગા, સ્ત્રીનું રૂપ લઇને આવી. એટલામાં વાયુના વાવાથી તે ગંગાના શરીરપરથી તેનું શ્વેત વસ્ત્ર ખસી ગયું. ત્યારે બધા દેવતાઓ નીચે જોવા લાગ્યા, પણ તે માહાભિષ રાજા તો નિર્ભય થઇને તેની તરફ જોઇ રહ્યો. તે જોઇને બ્રહ્માજીએ તેને શાપ આપ્યો જે હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા, જા, તું મનુષ્ય લોકમાં અવતાર લે, ને આ ગંગાને વિષે તારૂં મન લલચાયું છે, પણ તે તારૂં અપ્રિય કરશે અને જ્યારે તું તેના ઉપર ક્રોધ કરીશ, ત્યારે આ શાપથકી મુક્ત થઇને પાછો આ લોકમાં આવીશ. તે સાંભળી તે માહાભિષ રાજાએ, "પૃથ્વીમાં રાજાઓ તો ઘણા છે, પણ મારે ઘણા તેજવાળા પ્રતીપ રાજાને ઘેર અવતરવું." એવો નિશ્ચય કર્યો અને ગંગા પણ તે રાજાને પોતામાં આસક્ત થયેલો જોઇને, તેનુજ ધ્યાન કરતી થકી ત્યાંથી ચાલી. રસ્તામાં તેને વસુદેવતાઓ મળ્યા, જેઓને તેજ હીન જોઇને તેણે પૂછ્યું કે, તમારૂં રૂપ કેમ જતું રહ્યું છે?

શું તમોને કંઇ દુ:ખ છે ? વસુઓ બોલ્યા કે, ગુપ્ત તેજવાળા વસિષ્ઠ ઋષિ સંધ્યા કરતા હતા, ત્યારે આમારાથી તેઓનો તિરસ્કાર થઇ ગયો. તેથી તે મહાત્મા વસિષ્ઠે ક્રોધે કરી અમારો અપરાધ થોડો છતે અમોને શાપ આપ્યો જે, "તમે મનુષ્ય જાતિમાં અવતરો." હે ગંગા એ બ્રહ્મવાદીનો શાપ ટળે એમ નથી. માટે તું મનુષ્ય જાતિમાં સ્ત્રી થા, ને અમે તારે વિષે અવતરીએ. કારણ હે કલ્યાણી, સાધારણ સ્ત્રીને વિષે અમે અવતરશું નહીં. તે સાંભળી ગંગા બોલી કે, મનુષ્યોમાં તમારો પિતા કોણ થશે ? વસુઓ બોલ્યા કે, પ્રતીપ રાજાનો પુત્ર વિખ્યાત એવો શાંતનું નામે રાજા અમારો પિતા થશે. ગંગા બોલી કે હે દેવતાઓ, ઠીક, હું તે રાજાની સ્ત્રી થઇશ ને તમે મારે વિષે અવતરજો. વસુઓ બોલ્યા કે, અમે જેમ જેમ તારે વિષે ઉત્પન્ન થઇએ, તેમ તેમ તારે અમને પાણીમાં નાખી દેવા, જેથી અમારા શાપની તરત મુક્તિ થાય. ગંગા બોલી કે, જેમ તમે કહો છો તેમ હું કરીશ. પણ એક પુત્ર જીવતો રહેવો જોઇએ; કારણ કે, તે રાજા સાથેનો મારો સમાગમ અફળ થવો ન જોઇએ. વસુઓ બોલ્યા કે, અમારામાંથી જે આઠમો અવતરશે તે જીવતો રહેશે, ને તેને અમારા બળનો એક એક અંશ અમે આપશું, પણ તેને પ્રજા થશે નહીં. એ પ્રમાણે તે વસુદેવતાઓ પોતાના સંકલ્પ પ્રમાણે ગંગા સાથે સંકેત કરી પ્રસન્ન થતા ત્યાંથી સુખે કરી ચાલ્યા.

एवंतेसमयंकृत्वा गंगयावसवःसह ॥
जग्मुःसंहृष्टमनसो यथासंकल्पमंजसा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि महाभिषोपाख्याने
गुर्जरभाषायां षण्णवतितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःप्रतीपोराजासीत् सर्वभूतहितःसदा ॥
निषसादसमाब्व्हीर्गंगाद्वारगतोजपन् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી હમેશાં સર્વ પ્રાણિઓનું હિત ઇચ્છનારો પ્રતીપ નામે રાજા હરદ્વારમાં જઇને ઘણાં વર્ષ સૂધી જપ કરતો હતો. ત્યાં કોઈ વખતે મનોહર જેની આકૃતિ છે એવું સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરીને, તે

રાજાના શાળ વૃક્ષ સરખા સાથળ ઉપર ગંગાજી આવીને બેઠી. તે જોઇને પ્રતીપ રાજા બોલ્યો કે હે કલ્યાણી, હું તારૂં શું પ્રિય કરૂં ? જે તારી ઇચ્છા હોય તે કેહે. ગંગા બોલી કે હે રાજા, મારી ઇચ્છા તમારી સાથે ભોગ ભોગવવાની છે; માટે તે પૂર્ણ કરો. તે સાંભળી પ્રતીપ બોલ્યો કે હે કલ્યાણિ, પારકી અથવા અન્ય વર્ણની સ્ત્રી સાથે ગમન ન કરવું, એવું મારૂં વ્રત છે. ગંગા બોલી કે તમારે મને એમ કેહેવું નહીં, કારણ હું તો દિવ્ય કન્યા છું. પ્રતીપ બોલ્યો કે તે ઠીક, પણ જેમ તું ઇચ્છે છે તેમ મારાથી બનશે નહીં. કારણ હે શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી, તું મારા જમણા સાથલ ઉપર આવીને બેઠી છે, જે સ્થાન તો પુત્રવધુ તથા છોકરાઓને બેસવાનું છે. અને સ્ત્રીને તો ડાબા સાથળ ઉપર બેસવું જોઇએ, જેમ તેં કરયું નથી; માટે તારી ઇચ્છા હું પૂર્ણ નહીં કરૂં; પણ મારો પુત્ર થશે તે પૂરી કરશે. ગંગાએ કહ્યું કે ઠીક, પણ મારા કામમાં તેણે આડા આવવું નહીં. હે રાજા, પૃથ્વીના બધા રાજાઓ તમારે તાબે છે ને તમારા ગુણો મારાથી સો વર્ષ સૂધી કહી શકાય તેમ નથી, એટલું કહીને ગંગાજી અંતરધ્યાન થઇ ગયાં. પછી પ્રતીપ રાજા પોતાની સ્ત્રી સહિત પુત્ર વાસ્તે તપ કરવા લાગ્યો. ત્યારે તેને ઘેર તે મહાભિષરાજા અવતર્યો. તેનું શાંતનું એવું નામ પડ્યું, કારણ પ્રતીપરાજા પોતે સ્વભાવે શાંત હતો. તે શાંતનું જ્યારે જુવાનીમાં આવ્યો ત્યારે પ્રતીપરાજાએ તેને કહ્યું કે હે પુત્ર, પૂર્વે રૂપ ગુણ સંપન્ન એવી એક દિવ્ય સ્ત્રી મારી પાસે આવી હતી, જે મારા કેહેવાથી તને વરનારી છે. માટે તે સ્ત્રી કદાચ તારી પાસે એકાંતમાં આવીને તને વરે તો તારે કંઈ તેને કેહેવું નહીં; ને તે જે કર્મો કરે તે વિષે પણ તારે તેને પૂછવું નહીં. ફક્ત મારી આજ્ઞાથીજ તેની સાથે તારે સંબંધ કરવો. વૈશંપાયન કેહે છે— એ પ્રમાણે પોતાના પુત શાંતનુને આજ્ઞા કરી તેને પોતાનું રાજ્ય આપીને પ્રતીપરાજા વનમાં ચાલી નીકળ્યો. પછી કોઇ વખતે ઇન્દ્ર સરખી કાંતિવાળો તથા બુદ્ધિમાન શાંતનું રાજા મૃગયા કરવા ગયો, ત્યાં કેટલાક મૃગો તથા પાડાઓને મારતો થકો તે રાજા, સિદ્ધ ચારણોએ સેવેલી એવી ગંગાને કાંઠે એકલો ફરતો હતો. તેવામાં સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સરખી સુંદર અંગવાળી, દિવ્ય આભરણોએ કરી શોભાયમાન તથા ઝીણાં જેણે વસ્ત્ર પેહેર્યાં છે, એવી એક મનોહર સ્ત્રી તેના જોવામાં આવી. જેને જોઇને રાજા વિસ્મય થઇ ગયો. ને તેની તરફ એકન-

જરે જોવા લાગ્યો. તેમ તે સ્ત્રી પણ રાજાને જોવા લાગી. ત્યારે રાજાએ તેને મનોહર વાણીએ કરી કહ્યું કે હે સ્ત્રી, તું શું કોઈ દેવતા, દૈત્ય અથવા ગંધર્વની કન્યા છે? કે કોઈ અપ્સરા છે? હે રૂડા મધ્ય ભાગવાળી હે દેવતાના ગર્ભ જેવી શોભાયમાન, તું કોઇ યક્ષ, સર્પ અથવા મનુષ્યની કન્યા છે? હું તારી પાસેથી માગી લઉંછું કે તું મારી સ્ત્રી થા.

यक्षीवापन्नजीवापि मानुषीवासुमध्यमे ॥

याचेत्वांसुरगर्भाभे भार्यामेभवशोभने ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि शांतनूपाख्याने

गुर्जरभाषायां सप्तनवतितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वावचोराज्ञः सस्मितंमृदुवल्गुच ॥

वसूनांसमयंस्मृत्वा थाभ्यगच्छदनिंदिता ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે રાજાનું મનોહર તથા કોમળ એવું હાસ્યસહિત બોલવું સાંભળીને, વસુદેવતાઓની સાથે કરેલા સંકેતને યાદ કરી ગંગા તેની પાસે ગઇ. અને બોલી કે હે રાજા, હું તમારી સ્ત્રી થઇશ, પણ હું જે કંઇ કર્મ કરૂં તેની વચ્ચે તમારે આવવું નહીં, ને તેમ મારૂં અપ્રિય પણ બોલવું નહીં. એ પ્રમાણે જ્યાં સૂધી તમે વર્તશો ત્યાં સૂધી હું તમારી પાસે રહીશ. શાંતનું બોલ્યો કે ઠીક, હું તારા કેહેવા પ્રમાણે વર્તીશ. તે સાંભળી ગંગા ઘણી ખુશીથી તેની સ્ત્રી થઇને તેની પાસે રહી. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી શાંતનું રાજા એવી ઉત્તમ સ્ત્રીને પામીને તેની સાથે ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કરવા લાગ્યો, ને કોઈ વખતે પણ તેને કંઇ કેહેતો નહીં. તેના શીળવ્રત, રૂપ તથા ઔદાર્ય ઇત્યાદિ ગુણોએકરી તથા એકાંતમાં તેના હાવભાવ જોઇને તે શાંતનુ રાજા ખુશી થતો, અને તેનામાં હમેશ આસક્ત રેહેતો. એ પ્રમાણે ગંગાની સાથે વિહાર કરતાં ઘણાં વર્ષો વહી ગયાં, તેમાં તે થકી તેને દેવતા સરખી કાંતિવાળા આઠ પુત્રો થયા. તે પુત્રો જેમ જેમ ઉત્પન્ન થતા ગયા તેમ તેમ દરેકને, "હું તને મનુષ્ય દેહનો વિયોગ કરાવીને ખુશી કરૂં છું," એમ કહીને ગંગા સ્ત્રી ગંગા નદીના પ્રવાહમાં નાખી આવતી. તે શાંતનુ રાજાને ગમતું નહીં; પણ

"કંઈ કહીશ તો મારો ત્યાગ કરીને જતી રેહેશે," એમ જાણી કંઈ બોલતો નહીં. પછી જ્યારે આઠમો પુત્ર થયો, ત્યારે તે દુઃખિત રાજાએ તે પુત્રના બચાવ વાસ્તે ગંગાને કહ્યું કે, હે પુત્રને મારનારી સ્ત્રી, તું કોણ છે? તું કેની કન્યા છે? આ પુત્રને શું કરવા મારે છે? એટલા પુત્રને તેં માર્યા તેથી તને ઘણું પાપ લાગ્યું છે, માટે હવે એને માર માં. ગંગા બોલી કે, હે પુત્રની ઇચ્છા રાખનારા, લ્યો આ તમારા પુત્રને હું મારતી નથી. પણ તમારી સાથે મારો સંકેત હતો જે, "મારા કર્મ વિષે તમારે કંઇ બોલવું નહીં;" તે હમણાં તમારા બોલવાથી ભંગ થયો, માટે હવે હું તમારી પાસે રહીશ નહીં. મહર્ષિઓ જેને સેવે છે એવી જન્હુ રાજાની હું ગંગા નામે કન્યા છું. તે દેવતાઓના કામ વાસ્તે તમારી સાથે રહી હતી. આ મારે વિષે જે તમારા થકી પુત્રો થયા, તે મહાપરાક્રમી અને મોટા ભાગ્યવાળા આઠ વસુઓ વસિષ્ટ ઋષિના શાપે કરી અવતર્યા, એમ તમારે જાણવું. તેઓને ઉત્પન્ન કરવા લાયક તમે હતા, પણ તેઓને ગર્ભમાં ધારણ કરે એવી સ્ત્રી કોઇ નહોતી, તેથી મારે મનુષ્યપણું ધારણ કરવું પડ્યું. હે રાજા, એઓ તમારે ત્યાં જન્મ્યા તેથી તમે અક્ષય લોકને પામશો. મેં પૂર્વે એ આઠ વસુઓની સાથે સંકેત કર્યો હતો જે, "તમોને હું ઉત્પન્ન કરીને તત્કાળ મનુષ્ય શરીર થકી મુક્ત કરીશ." તેટલા માટેજ મેં તેઓને જળમાં નાખ્યા, જેથી આપવ ઋષિના શાપ થકી તેઓ જલદીથી મૂકાયા. તે વસુદેવતાઓએ, મારી પ્રાર્થનાથી કહ્યું હતું કે, અમારા અંશોથી ઉત્પન્ન થયેલો તારો છેલ્લો પુત્ર જીવતો રેહેશે." માટે ગંગાએ આપ્યો છે, એમ જાણી આ મારા પુત્રની રક્ષા કરો. હવે હું જઇશ, તમારૂં કલ્યાણ થાઓ.

मत्प्रसूतिंविजानीहि गंगादत्तमिमंसुतं ॥

स्वस्तितेस्तुगमिष्यामि पुत्रंपाहिमहाव्रतं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीष्मोत्पत्तौ ॥

गुर्जरभाषायां अष्टनवतितमोऽध्यायः ॥

शांतनुरुवाच ॥ आपवोनामकोन्वेष वसूनांकिंचदुष्कृतं ॥

यस्याभिशापात्तेसर्वे मानुषींयोनिमागताः ॥

શાંતનું પૂછે છે—જેના શાપથી બધા વસુઓ મનુષ્ય યોનિમાં અવતર્યા, એવા તે આપવ નામના ઋષિ કોણ હતા ? ને વસુ દેવતાઓએ તેઓનો શું અપરાધ કર્યો હતો ? તથા આ તારો આઠમો પુત્રતેં મને આપ્યો, તેણે એવું શું કર્મ કર્યું છે, કે જેથી એનો મનુષ્ય લોકમાં નિવાસ થશે ? વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય રાજા, એ પ્રમાણે શાંતનુ રાજાના પૂછવાથી તે ગંગા તેઓને કેહેવા લાગી કે, પૂર્વે વરૂણનો પુત્ર વસિષ્ઠ નામે હતો, જેનું બીજું નામ આપવ એવું હતું. તેનો પવિત્ર આશ્રમ મેરૂ પર્વતની પાસે હતો, જે સર્વ ઋતુઓમાં સુંદર ફળોથી શોભાયમાન રેહેતો. તેમાં સ્વાદિષ્ટ ફળો તથા કંદમૂળો થતાં હતાં. તેની આસપાસ સુંદર વન હતું, જેમાં ચોફેર નિર્મળ જળ વેહેતું અને ત્યાં મૃગો તથા પક્ષીઓ સુખે કરી ફરતાં હતાં. એવા પોતાના આશ્રમમાં પુણ્યવાનમાં શ્રેષ્ઠ તે વસિષ્ઠ ઋષિ તપશ્ચર્યા કરતા હતા. તેઓની નંદિની નામની ગાય, તે આશ્રમની પાસેના વનમાં નિર્ભય થઇને હમેશ ચરતી હતી. ત્યાં કોઇ વખતે, પૃથુ આદિ લઇ આઠ વસુઓ પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત આવીને, તે રમણીય વન તથા પર્વતોને વિષે વિહાર કરતા થકા ફરતા હતા. તેવામાં ધ્યૌ નામના વસુની સુંદર સ્ત્રીએ તે વસિષ્ઠની ગાયને દીઠી. જેને સુંદર અંગવાળી તથા ઘણી દૂધવાળી જોઇને તેણે પોતાના સ્વામિને દેખાડી, ત્યારે ધ્યૌ બોલ્યો કે હે સ્ત્રી, જે મહાત્મા વસિષ્ઠ ઋષિનું આ ઉત્તમ વન છે, તેનીજ આ ગાય છે. હે રૂડા મધ્ય ભાગવાળી, આ ગાયનું સ્વાદિષ્ટ દૂધ જેના પીવામાં આવે, તે દશ હજાર વર્ષ જીવે ને તેની જુવાની પણ જાય નહીં. તે સાંભળી તે સુંદર અંગવાળી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીને કેહેવા લાગી કે, હે સ્વામિ, મનુષ્ય લોકમાં બુદ્ધિમાન્ અને સાચિ પ્રતિજ્ઞાવાળા ઉશીનર રાજાની જીતવતી નામે ઘણી રૂપાળી કન્યા છે, જેને મેં મારી સખી કરી છે; તેને વાસ્તે વત્સ સહિત આ ગાયને લઇ જવા ઇચ્છું છું, માટે એને લઇ આવો. કારણ એનું દૂધ પીને મારી સખી મનુષ્ય લોકમાં જરા રહિત થાય. હે સ્વામિ, એ મારૂં પ્રિય કામ તમે કરવા લાયક છો. એવું સાંભળી પોતાની સ્ત્રીનું પ્રિય કરવા સારૂ, તે ધ્યૌએ પોતાના પૃથુ આદિ લઇ ભાઇઓ સહિત તે ગાયને હરણ કરી, પણ તે ઋષિ શાપ આપશે, એવો કંઇ વિચાર કર્યો નહીં. તેટલામાં વરૂણના પુત્ર વસિષ્ઠ ઋષિ ફળો લઇને પોતાના આશ્રમે આવ્યા. ત્યાં તેઓએ પોતાની ગાયને દીઠી નહીં.

તેથી તેને શોધવા સારૂ તેઓ આખા વનમાં ફર્યા, તોપણ ગાય મળી નહીં. ત્યારે તેઓએ દિવ્ય દૃષ્ટિએ જોયું તો " વસુદેવતાઓએ ગાયને હરણ કરી છે, " એમ તેઓના જાણવામાં આવ્યું. તેથી તત્કાળ ક્રોધવશ થઇને તેઓએ વસુઓને શાપ આપ્યો જે, " મારી સુંદર ગાય જેઓએ હરણ કરી છે, એવા વસુઓ મનુષ્ય લોકમાં અવતરશે, એમાં કંઇ સંશય નથી " એ પ્રમાણે શાપ આપીને તે મહાત્મા વસિષ્ઠ પાછા તપ કરવા લાગ્યા. એટલામાં તેઓના શાપને સાંભળીને, તે વસુઓ તેઓને પ્રસન્ન કરવા માટે તેઓની પાસે આવ્યા. ત્યારે વસિષ્ઠ ઋષિએ પ્રસન્ન થઇને તેઓનો અપરાધ ક્ષમા તો ન કર્યો, પણ એટલું કહ્યું કે, એક વર્ષ પછી તમે શાપથી મૂકાશો. અને જેને લીધે તમોને મેં શાપ આપ્યો છે, એવો આ ધ્યૌ તો પોતાના કર્મથી મનુષ્ય લોકમાં ઘણા કાળ સૂધી રેહેશે, ને તે સર્વ શાસ્ત્ર જાણનારો અને ધર્મિષ્ઠ થશે, તથા પોતાના પિતાના હિત વાસ્તે સ્ત્રી ભોગનો ત્યાગ કરી પ્રજા ઉત્પન્ન કરશે નહીં. એમ કહીને વસિષ્ઠ ઋષિ ચાલતા થયા. પછી વસુઓએ મારી પ્રાર્થના કરી કે, " તું મનુષ્ય જાતિમાં સ્ત્રી થા, ને અમે તારા ઉદરમાં જન્મ લેઇશું; પણ જન્મતાં વેતજ અમોને ગંગાના પ્રવાહમાં નાખી દેજે. " હે શાંતનું રાજા, એ પ્રમાણે વસુઓએ કહ્યું હતું, તેથીજ મેં તે પુત્રોને પાણીમાં નાખી દીધા. હવે આ એકજ પુત્ર જે ધ્યૌ નામનો વસુ છે, તે આ પૃથ્વીમાં ઘણા કાળ સૂધી રેહેશે. વૈશંપાયન કેહે છે—એટલાં વચન કહી તે ગંગા પોતાના કુમાર સહિત ત્યાંજ અંતર્ધ્યાન થઇ ગઇ. પછી તે ગંગાના પુત્રનું દેવવ્રત એવું નામ પડ્યું, તથા તે ગાંગેય નામથી પણ વિખ્યાત થયો; અને શાંતનું રાજા કરતાં પણ વિશેષ ગુણવાન થયો. હવે તે ગંગા અંતર્ધ્યાન થઇ જવાથી તે શાંતનું રાજા ઘણો શોકાતુર થઇને પોતાના શહેરમાં ગયો; તેના વિશેષ ગુણો હું તમોને કહીશ.

शांतनुश्चापिशोकार्तो जगामस्वपुरंततः ॥

तस्याहंकीर्तयिष्यामि शांतनोरधिकान्गुणान् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वाणि आपवोपाख्याने

गुर्जरभाषायां नवनवतितमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ सराजाशांतनुर्धीमान् देवराजर्षिसत्कृतः ॥
धर्मात्मासर्वलोकेषु सत्यवागितिविश्रुतः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—તે બુદ્ધિમાન્ શાંતનું રાજા દેવર્ષિ તથા રાજર્ષિઓથી સન્માન પામતો, તથા સર્વ લોકમાં ધર્માત્મા અને સત્ય બોલનારો કેહેવાતો હતો. જીતેન્દ્રિયપણું, દાતૃત્વ, ક્ષમા, બુદ્ધિ, લજ્જા, ધૈર્ય અને તેજ, એટલા ગુણો તેનામાં હમેશ રેહેતા હતા. તેની ડોકમાં શંખના સરખી રેષાઓ હતી, તથા તેના ખભા ઘણા મોટા હતા; તેનું પરાક્રમ હસ્તિ સરખું હતું, તથા તે સર્વ પરિપૂર્ણ રાજચિન્હોએ કરી યુક્ત હતો. એવો તે ધર્મ અર્થમાં કુશળ રાજા, ભરતવંશ તથા સર્વ પ્રજાની રક્ષા કરતો હતો. તેનાં આચરણો જોઇને બધી પ્રજા પણ ધર્મ પાળતી હતી. તેના રાજ્યથી તેના તાબેદાર રાજાઓને કંઇ શોક, ભય, અથવા પીડા થતાં નહીં, ને તેઓના દિવસો સુખમાં જતા હતા; તેથી તેઓ બધાએ તેને પોતાનો રક્ષણ કરનાર માનીને, તેને સર્વ રાજાઓ ઉપર સત્તા ધરાવનાર એવો મહારાજા કર્યો. પછી તેના તાબામાં રહી સર્વ રાજાઓ ધર્મ પાળવા લાગ્યા, ને સર્વ પ્રજા પણ ધર્મવાન થઇ. તે ઇન્દ્ર સરખો પરાક્રમી, સૂર્ય સરખો તેજસ્વી તથા પૃથ્વી સરખો ક્ષમાવાન હતો, ને આ તમારા હસ્તિનાપૂર શેહેરમાં રહીને સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વીની રક્ષા કરતો હતો. તેના રાજ્યમાં મૃગ, વરાહ, પશુ તથા પક્ષી ઇત્યાદિ પ્રાણીઓનો, યજ્ઞાદિ ક્રિયા સિવાય કોઇ કાળે અધર્મથી વધ થતો નહીં. એવો અહિંસા ધર્મ જેમાં મુખ્ય છે, એવા પોતાના રાજ્યમાં તે વિનયવાન શાંતનું રાજા, સર્વ પ્રાણી માત્રની, સમાન દૃષ્ટિએ કરી પોતાની પેઠે રક્ષા કરતો હતો. પછી ગંગા અંતર્ધાન થઇ ગઇ, ત્યારથી સ્ત્રી સુખનો ત્યાગ કરીનો, છત્રીશ વર્ષ સૂધી તે શાંતનું રાજા હમેશ વનમાં ફરવા જતો હતો. કોઈ વખતે મૃગને મારીને તે રાજા ગંગા નદીના કાંઠે આવ્યો, ને તેમાં થોડું પાણી જોઇને તેણે વિચાર્યું કે, આગળ પ્રમાણે ગંગા કેમ વહેતી નથી! તેનું કાંઇ કારણ હોવું જોઇએ. એમ વિચારી તે રાજા ગંગાની પાસે આવ્યો, તો દિવ્ય અસ્ત્રો જેણે ધારણ કર્યાં છે, એવો ઇન્દ્ર સરખો પરાક્રમી એક સુંદર કુમાર તેના જોવામાં આવ્યો. જેણે તીક્ષ્ણ બાણોના સંધાને કરી ગંગાના પ્રવાહને રોકી રાખ્યો હતો. એવું તે બાળકનું અમાનુષ કર્મ જોઇને રાજા વિસ્મય થયો. વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, તે પ્રવાહને રોકી રાખનારો

બાળક, જે આગળ શાંતનું રાજા થકી ગંગાને વિષે ઉત્પન્ન થયો હતો, તેજ હતો. પણ રાજાએ તેને જન્મતી વખત જોયો હતો, તેથી તેના ઓળખવામાં તે આવ્યો નહીં. એવી રીતે રાજા વિસ્મય પામ્યા પછી તે કુમાર એકાએક અંતર્ધ્યાન થઇ ગયો. એવું આશ્ચર્ય જોઇને " ગંગા લઇ ગઈ હતી તે એજ મારો પુત્ર હશે. " એમ શંકા ધરીને રાજાએ ગંગા નદીને પૂછ્યું કે, એ કુમાર કોણ હતો ? તે મને દેખાડ. તે સાંભળી ઉત્તમ સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરી, રૂડાં વસ્ત્ર તથા આભરણો પેહેરી, તે કુમારને પોતાની સાથે લઈને ગંગા ત્યાં આવી. પણ રાજાએ જો કે પૂર્વે તેની સાથે પોતે ઘણો નિવાસ કર્યો હતો, તોપણ આ વખતે તેને ઓળખી નહીં. તે જોઇ ગંગા બોલી કે હે પુરૂષમાં સિંહરૂપ, હે રાજા, હું ગંગા છું, ને તમારાથકી મારે વિષે જે આઠમો પુત્ર ઉત્પન્ન થઇને જીવતો રહ્યો હતો, તેજ આ પુત્ર છે. તે વસિષ્ટ થકી અંગે સહિત વેદો ભણ્યો છે, યુદ્ધમાં ઇન્દ્ર સરખો પરાક્રમી છે, તથા તેનાં સુર અસુરો પણ વખાણ કરે છે. તે શુક્રાચાર્ય તથા બૃહસ્પતિ જેવો વિદ્વાન્ છે, તથા અસ્ત્ર વિદ્યામાં પરશુરામ જેવો છે. વળી રાજનીતિમાં ઘણો ચતુર તથા મોટું ધનુષ ધારણ કરનારો છે. એવા આ પુત્રને આટલા દિવસ મેં મોટો કર્યો, હવે એ હું તમોને આપું છું, માટે એને તમારે ઘેર લઇ જાઓ. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે ગંગાના કેહેવાથી તે શાંતનું રાજા, સૂર્ય સરખા પ્રકાશમાન પોતાના પુત્રને લઈને, ઇન્દ્રની પૂરી સરખી પોતાની સુંદર પૂરીમાં આવ્યો; ને તેણે પોતાની સર્વ કામના પૂર્ણ થઇ એમ માની લીધું. પછી તેણે પોતાના ગુણવાન પુત્રને પોતાના રાજ્યમાં થોડીક સત્તા આપી. ત્યારે તે પુત્ર પોતાની સારી ચાલથી, પોતાના પિતા, પૂરૂ કુળના બીજા રાજાઓ, તથા પોતાના દેશના લોકોને ખુશી કરતો. એ પ્રમાણે ચાર વર્ષો વીતી ગયા પછી, કોઇ વખતે તે શાંતનું રાજા, યમુના નદીની આસપાસના વનમાં ગયો હશે, જ્યાં તેને ઉત્તમ સુગંધ આવ્યો; જેને સુંઘીને તે સુગંધ કયાંથી આવે છે, તે જોવા માટે તે વનમાં પોતે ચોફેર ફરવા લાગ્યો. એટલામાં દેવતા સરખી રૂપવાન એક માછીમારની કન્યા તેના જોવામાં આવી, જેના અંગમાંની તે સુગંધ આવતો હતો. તે જોઇ રાજાએ તેને પૂછ્યું કે, હે સુંદર નેત્રવાળી, તું કેની કન્યા છે ? ને અહીં કેમ આવી છે ? તે સાંભળી તે કન્યા બોલી કે, સર્વ માછીમારોમાંના મુખ્યની

હું કન્યા છું, ને તેની આજ્ઞાથી હું ધર્મ વાસ્તે આ નાવ ચલાવું છું. એવાં તેનાં મધુર વચન સાંભળી તથા તેનું રૂપ પણ સારી રીતે જોઇને શાંતનું રાજાને તેની ઇચ્છા થઈ, તેથી તે કન્યાના પિતા પાસે જઇ તેણે પોતા વાસ્તે તે કન્યાની માગણી કરી. તે સાંભળી તે માછીમાર બોલ્યો કે હે રાજા, કન્યા તો જ્યારથી ઉત્પન્ન થઈ ત્યારથીજ પારકાને દેવા વાસ્તે છે; પણ મારા મનમાં કંઇ ઇચ્છા છે, જે હું કહું છું તે સાંભળો. જો આ મારી કન્યાને તમે સ્ત્રી કરવા ઇચ્છતા હો, તો હું માગું તે તમારે આપવું પડશે. તે જો તમે આપતા હો, તો મારી કન્યાને તમારા સરખો બીજો વર કોણ મળનાર છે ? તે સાંભળી શાંતનું બોલ્યો કે હે ઢીમર, તું શું માગે છે ? તે મારે જાણવું જોઈએ. જો દેવા લાયક હશે તો દઇશ. માછીમાર બોલ્યો કે હે રાજા, હું એટલુંજ માગું છું કે, આ મારી કન્યાને વિષે તમારા થકી જે પુત્ર થાય, તેનેજ તમારા પછી રાજ્ય મળે વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, પછી રાજાએ પોતે કામથી પીડાય છે, તોપણ તે માછીમારની માગણી કબુલ રાખી નહીં; ને તે પોતાના શહેરમાં આવ્યો, પણ તેનું ચિત્ત તે કન્યામાં રેહેતું, તેથી તે હમેશ શોકાતુર લાગતો હતો. કોઇ વખતે તેની પાસે આવીને, તેના પુત્ર દેવવ્રતે પૂછ્યું કે હે પિતા ચો તરફના રાજાઓ તમારા હિતમાં છે, ત્યારે તમે હમેશ શોકાતુર કેમ દેખાઓ છો ? ને જાણે કેમ ધ્યાન કરતા હો ને બોલો નહીં, તેમ મારી સાથે કંઇ બોલતા નથી ! ઘોડે બેસી બાહાર પણ જતા નથી ! ને શરીર પણ સફેદ તથા દુબળું થઇ ગયું છે ? માટે તમોને શું વ્યાધિ છે, તે મને કહો; હું તે ટાળવા ઇચ્છું છું. પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી રાજા બોલ્યો કે હે પુત્ર, હું હમેશ વિચારમાં રહું છું, તેનું કારણ કહું તે સાંભળ. મારા કુળમાં તું એકજ પુત્ર છે, વળી નિરંતર શસ્ત્ર ધારણ કરનાર અને પરાક્રમી ! તે મારે તો સો પુત્ર સરખો છે. પણ ધર્મ જાણનારા પુરૂષોએ કહેલું છે જે, એક પુત્રવાળાને પુત્રવાન જાણવો નહીં. કારણ તે ટળી જાય તો પછી તેના વંશમાં કોણ ? ને પુત્ર વિના તેની ગતિ પણ કેમ થાય ? હવે તું તો શૂરવીર, સદા ક્રોધી તથા નિરંતર શસ્ત્ર ધારણ કરનારો છે, તેથી કોઇ કાળે સંગ્રામમાં તારી ઉપર આપત્તિ આવી પડે, તો પછી મારા કુળમાં કોણ ? તેનો હું શોચ કરૂં છું ને બીજી સ્ત્રી કરવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કેહે છે—પિતાનાં એવાં વચન

સાંભળીને તે મહા બુદ્ધિમાન્ દેવવ્રતે, વિચાર કરીને તેજ વખતે પોતાના પિતાનું હિત કરનાર જે વૃદ્ધ કારભારી હતો, તેની પાસે જઇ પિતાના શોકનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તે વૃદ્ધ કારભારીએ તેના પિતાની તે માછીમાર સાથે થયેલી વાતચીત યથાર્થ કહી દેખાડી. તે સાંભળી દેવવ્રતે પોતાની સાથે કેટલાક વૃદ્ધ ક્ષત્રિઓને લઇને, તે માછીમાર પાસે જઈ તેની પાસેથી પોતાના પિતા વાસ્તે તેની કન્યા માગી. ત્યારે તેનો સત્કાર કરી તે માછીમાર બધા ક્ષત્રિયોની સમક્ષ બોલ્યો કે, હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, શસ્ત્ર ધારણ કરનારમાં શ્રેષ્ઠ એવો તું શાંતનું રાજાનો પુત્ર છે, તેને હું શું કહું? પૂર્વે અસિત નામના દેવર્ષિએ મારી કન્યા માગી હતી, તેને તે મેં આપી નહીં, પણ આ તારા પિતા વરે તું મારી કન્યા માગે છે તે જો હું ન આપું તો મારે પસ્તાવું પડે. કારણ સત્યવાન તથા ધર્માત્મા એવા તારા પિતા જેવો સત્યવતીને વર કોણ મળનાર છે ? મારે મારી કન્યા તારા પિતાને હું આપવા ઇચ્છું છું, તો પણ હું કન્યાનો પિતા છું, વાસ્તે કંઇ કહું તે સાંભળ—જો આ મારી કન્યા તારા પિતાને આપું ને તેને જો પુત્રો થાય, તો તે પુત્રોને તારા જેવા બળવાન સાથે રાજ્ય વાસ્તે શત્રુતા કરવી પડે; ને જેનો તું શત્રુ થયો, તે કદી ગંધર્વ અથવા અસુર હોય, તોપણ તું જ્યારે ક્રોધ કરે, ત્યારે તે ઘણા દિવસ જીવી શકે નહીં. હે રાજાના પુત્ર, મારે કન્યા દેવા ન દેવામાં એટલોજ વિચાર છે, બીજું કંઇ નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે માછીમારનું બોલવું સાંભળી, બધા ક્ષત્રિઓની સમક્ષ તે ગંગાનો પુત્ર પોતાના પિતાના હિત વાસ્તે બોલ્યો કે, હે ઢીમર, જે પ્રમાણે તું કેહે છે તેજ પ્રમાણે તારી કન્યાને વિષે જે પુત્ર થશે, તેનેજ હું રાજા કરીશ, એ મારૂં બોલવું સત્ય જાણજે, કારણ મારે સત્ય બોલવાનું વ્રત છે. આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરનાર કોઇ થયો નથી ને થશે પણ નહીં. તે સાંભળી ફરી તે માછીમાર બોલ્યો કે હે સત્ય ધર્મમાં તત્પર, સત્યવતી વાસ્તે આ ક્ષત્રિઓની સમક્ષ તેં જે પ્રતિજ્ઞા કરી તે તને યોગ્ય છે. હે મહાબાહુ, એ તારી પ્રતિજ્ઞા વિષે મને કંઇ સંશય નથી. તોપણ મારી કન્યાના સ્નેહથી હું ફરી એક વચન કહું તે સાંભળ—તારી તો મને ચિંતા નથી, પણ તારા પુત્રો થાય તે મારા દૌહિત્રનું રાજ્ય લઈ લે ! એ વિષે મને મોટું ભય છે. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં તેનાં વચન સાંભળી તેનો અભિપ્રાય જાણીને, પોતાના પિતાનું પ્રિય

કરવા માટે ગંગાનો પુત્ર ફરી બોલ્યો કે, હે માછીમારમાં મુખ્ય, આ બધા ક્ષત્રિયો સાંભળે તેમ હું કહું છું જે, રાજ્ય તો મેં પ્રતિજ્ઞા કરીને ત્યાગ કર્યું, પણ હવે મારી પ્રજા થાય તેનો તને ભય છે, તે ટાળવા વાસ્તે હું એવો નિશ્ચય કરૂં છું કે જા, આજથી મારે બ્રહ્મચર્ય છે; ને પુત્ર વગર પણ મને અક્ષય લોકની પ્રાપ્તિ થશે. એવું સાંભળી તે માછીમાર ઘણો રાજી થયો ને બોલ્યો કે, આ સત્યવતી કન્યા તારા પિતા શાંતનુંને હું આપું છું. વૈશંપાયન કેહે છે—એટલામાં આકાશમાંથી અપ્સરાઓ, દેવતાઓ તથા ઋષિઓ ફુલોની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા, ને બોલ્યા કે, આ ગંગાના પુત્રે આવી ભયંકર પ્રતિજ્ઞા કરી, માટે એ ભીષ્મ કેહેવાશે. પછી તે ભીષ્મે સત્યવતી પાસે જઇને કહ્યું કે હે માતા, આ રથમાં બેસો એટલે આપણે ઘેર જઇએ. એમ કહી તેને રથમાં બેસાડીને ભીષ્મ હસ્તિનાપૂરમાં આવ્યા; ને તેઓએ પોતાના પિતા પાસે જઇ તે સત્યવતીને નિવેદન કરી. પછી ભીષ્મનું કોઇથી ન બની શકે એવું કર્મ જોઇને, બધા ક્ષત્રિઓ તેને વખાણીને બોલ્યા કે, આ ભયંકર પ્રતિજ્ઞા કરનાર છે. અને શાંતનું રાજા પણ તે ભીષ્મનું કર્મ સાંભળીને પ્રસન્ન થયા, ને તેને તેઓએ કહ્યું કે હે નિષ્પાપ, જ્યાં સૂધી તું જીવવાની ઇચ્છા રાખીશ, ત્યાં સૂધી તારૂં મરણ થશે નહીં, પણ તારી આજ્ઞાથી તને મૃત્યુ પ્રાપ્ત થશે.

नतेमृत्युःप्रभविता यावज्जीवितुमिच्छसि ॥
त्वत्तोह्यनुज्ञांसंप्राप्य मृत्यु प्रभवितानघ ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वणि सत्यवतीलाभोपाख्याने
गुर्जरभाषायां शततमोऽध्यायः ॥

ततोविवाहेनिर्वृत्ते सराजाशांतनुर्नृपः ॥
तांकन्यांरूपसंपन्नां स्वगृहेसन्यवेशयत् ॥

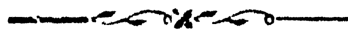
વૈશંપાયન કેહે છે—હવે તે શાંતનુ રાજાએ તે રૂપવાન કન્યાને તેની સાથે વિહાર કરીને પોતાના ઘરમાં રાખી. પછી તેના થકી તે રાજાને પ્રથમ ચિત્રાંગદ તથા પછી વિચિત્રવીર્ય નામે બે પરાક્રમી પુત્રો થયા. તેમાં વિચિત્રવીર્ય બાળક હતો, તેટલામાંજ તે બુદ્ધિમાન શાંતનુ સ્વર્ગવાસી

થયા. પછી ભીષ્મે પોતાની માનો મત લઈ ચિત્રાંગદને રાજ્યનો અભિષેક કર્યો. ત્યારે તે ચિત્રાંગદ રાજગાદિ ઉપર બેસતાંજ પોતાના શૌર્યથી બધા રાજાઓ, દેવતાઓ, અસુરો તથા મનુષ્યોનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો, ને કોઇને પોતાની બરોબર ગણતો નહીં. તેવામાં ગંધર્વોનો બળવાન એવો ચિત્રાંગદ નામે રાજા તેની સાથે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. તેથી કુરૂક્ષેત્રમાં સરસ્વતી નદીને તીરે તે બેઉનું ત્રણ વર્ષ સૂધી મોટું યુદ્ધ ચાલ્યું. તેમાં તે ચિત્રાંગદ તે ગંધર્વના હાથે માર્યો ગયો. તે વાત સાંભળીને ભીષ્મે તેની ઉત્તર ક્રિયા કરી, ને તેનો નાનો ભાઈ માહાબાહુ વિચિત્રવીર્ય બાળક હતો, તોપણ તેને રાજ્ય ઉપર બેસાડ્યો. પછી ધર્મશાસ્ત્રમાં કુશળ એવા શાંતનુના પુત્ર ભીષ્મનો તે સત્કાર કરતો, ને તે ભીષ્મ પણ ધર્મથી તેની રક્ષા કરતા હતા.

सधर्मशास्त्रकुशलं भीष्मंशातनवंनृपः ॥

पूजयामासधर्मेण सचैनंप्रत्यपालयत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि चित्रांगदोपाख्याने गुर्जरभाषायां एकाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ हतेचित्रांगदेभिष्मो बालेभ्रातरिकौरव ॥

पालयामासतद्राज्यं सत्यवत्यामतेस्थितः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, એ પ્રમાણે ચિત્રાંગદ મરણ પામ્યા પછી, પોતાનો ભાઇ વિચિત્રવીર્ય બાળક હતો, વાસ્તે સત્યવતીના કેહેવાથી તે રાજ્ય ભીષ્મજ ચલાવતા હતા. પછી વિચિત્રવીર્ય જુવાનીમાં આવ્યો તે જોઇને ભીષ્મે તેના વિવાહનો વિચાર કર્યો. તેટલામાં તેના સાંભળવામાં આવ્યું કે, કાશિ રાજાની અપ્સરાઓ સરખી ત્રણ કન્યાઓ એકજ વખતે સ્વયંવરમાં વરનારીઓ છે. તે સાંભળી પોતાની મા સાગે વિચાર કરીને, તે શત્રુઓને જીતનાર તથા રથીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા ભીષ્મ, એકજ રથ લઇને કાશિપૂરી પ્રત્યે ચાલ્યા; ને ત્યાં સ્વયંવરમાં ગયા તો ચોતરફથી આવેલા રાજાઓ બેઠા હતા, ને તે કન્યાઓ પણ ઉભી હતી. તે જોઇ ત્યાં ભીષ્મ પણ બેઠા. પછી કાશિ રાજાની આજ્ઞાથી તે કન્યાઓની પાસે બધા રાજાઓનાં નામ તથા ગુણો કેહેવા માંડ્યાં, ત્યારે તે શાંતનુના

પુત્ર ભીષ્મનું પણ નામ આવ્યું. તેને વૃદ્ધ જોઇને તે પરમ સુંદર કન્યાઓ આગળ ચાલી. ત્યારે ત્યાં બેઠેલા અધમ રાજાઓ હસીને કેહેવા લાગ્યા કે, માથાના કેશ જેના સફેદ થઇ ગયા છે, એવો આ ધર્માત્મા વૃદ્ધ ભીષ્મ અહીં શું કામ આવ્યો હશે? શું એ લજ્જાતો નથી? લોકોમાં એણે બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા કરીછે, તે પણ વૃથા લાગે છે. વૈશંપાયન કેહેછે–તે રાજાઓનાં એવાં કઠોર વચન સાંભળી યુદ્ધ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ તે ભીષ્મ, ક્રોધ કરીને તે રાજાઓ પ્રત્યે મેઘ સરખી વાણીએ કરી કેહેવા લાગ્યા કે, બ્રહ્માદિક આઠ વિવાહોમાં રાક્ષસ વિવાહ ક્ષત્રિઓને શ્રેષ્ઠ કહેલો છે, માટે તે પ્રમાણે બળાત્કારથી આ કન્યાઓને હું લઇ જાઉંછું. એમ કહી તે કન્યાઓને રથમાં બેસાડીને તે જલદીથી ચાલતા થયા; ને તે રાજાઓને તથા કાશિ રાજાને પણ કેહેતા ગયા કે, તમારાથી થાય તે કરી લેજો. તે ભીષ્મનાં એવાં વચન સાંભળી તે રાજાઓ અત્યંત ક્રોધાયમાન થયા, ને દાંતે કરી હોઠ કચરતા થકા પોતાના બાહુઓ ઠોકવા લાગ્યા. પછી તેઓના હુકમથી સારથીઓએ રથો તૈયાર કરી તેઓની પાસે રાખ્યા. તેમાં તે રાજાઓ લાલ નેત્રો તથા વાંકી ભ્રકુટી કરીને ઉતાવળથી બેઠા, ને અનેક શસ્ત્રો લેઇને ભીષ્મની પછવાડે દોડ્યા. રસ્તામાં તેઓના કેટલાક આભરણો પડતા ગયા તેની તેઓએ દરકાર પણ કરી નહીં. પછી તે રાજાઓ અને ભીષ્મની વચ્ચે મોટું યુદ્ધ થયું, તેમાં તે રાજાઓએ હજારો બાણે કરી ભીષ્મને, વાદળાં જેમ પરસાદથી પર્વતને વીંટી લે, તેમ વીંટી લીધો. ત્યારે ભીષ્મે તે બાણોના વરસાદને પોતાના બાણોએ કરી ચોફેરથી ટાળીને દરેક રાજા ઉપર ત્રણ ત્રણ બાણો નાખ્યા. ફરી તે દરેક રાજાએ ભીષ્મ ઉપર પાંચ પાંચ બાણો ફેંક્યાં, જેને વીંધીને ફરી ભીષ્મે પરાક્રમથી તેઓ ઉપર બબ્બે બાણો નાખ્યા. એવી રીતે યુદ્ધ કરતાં ભીષ્મે હજારો મસ્તકો, ધનુષો, ધ્વજાઓ તથા કવચો કાપી નાખ્યાં. એવી તે ભીષ્મની ચાલાકી જોઇને શત્રુઓ પણ તેને વખાણવા લાગ્યા. હે જનમેજય, એ પ્રમાણે બાણ તથા શક્તિ ઇત્યાદિ આયુધે કરી વ્યાપ્ત એવું તે યુદ્ધ, દેવ તથા અસુરોના યુદ્ધ જેવી જેને ઉપમા અપાય એવું મહા ભયંકર થયું. પછી તે સર્વ રાજાઓને જીતીને શસ્ત્ર ધરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ તે ભીષ્મ, તે ત્રણે કન્યાઓને સાથે લઇ પોતાના શેહેર ભણી ચાલ્યા. તે જોઇ સ્ત્રીની જેને ઇચ્છા છે, એવો મહાબાહુ તથા બળવાન શાલ્વ રાજા તેની પછવાડે દોડ્યો. અને તેની પાસે

જઈ ક્રોધથી બોલ્યો કે ઉભો રેહે, આને લઇને ક્યાં જાય છે? તે શાલ્વનાં એવાં વચન સાંભળીને તે પુરૂષમાં સિંહ સરખા ભીષ્મ, ધૂમાડા વગરના અગ્નિની પેઠે જ્વલાયમાન થઇને, નિર્ભયતાથી પોતાનો રથ તેની સામે પાછો વાળ્યો. ત્યારે ત્યાં બધા રાજાઓ ભીષ્મ તથા શાલ્વનું યુદ્ધ જોવા ઉભા રહ્યા. પછી તે શાલ્વે હજારો બાણોએ કરી ભીષ્મને વીંટી લીધો. તે જોઇને બધા રાજાઓ વિસ્મય પામી ખુશી થઇને "સારૂં થયું, સારૂં થયું" એમ કહેવા લાગ્યા, ને તેના હાથની ચાલાકી જોઈ તેને વખાણવા લાગ્યા. એટલામાં ભીષ્મે ક્રોધથી પોતાના સારથિને કહ્યું કે, આ મારો રથ શાલ્વ રાજાની આગળ ઘણોજ નજીકમાં રાખ્ય, ને જ્યાં સૂધી સર્પને જેમ ગરૂડ મારે તેમ હું તેને મારૂં નહીં, ત્યાં સૂધી ત્યાંથી ખસેડજે માં. ત્યારે સારથિએ તેના કહ્યા પ્રમાણે કર્યું, એટલે તેણે પ્રથમ વારૂણાસ્ત્ર મોકલીને શાલ્વના ચારે ઘોડા રોકી રાખ્યા, અને તેના તરફથી આવતા બાણોનો નાશ કરી તેના સારથિને માર્યો. પછી ઐંદ્ર અસ્ત્રે કરી તેના ઘોડા પણ ભીષ્મે મારી નાખ્યા, પણ તેને માર્યો નહીં. એ પ્રમાણે ભીષ્મે શાલ્વને હરાવીને તેને જીવતો મૂકી દીધો. પછી તે પોતાના શેહેરમાં જઇ ધર્મથી પોતાનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો. અને તે બેઉનું યુદ્ધ જોવા સારૂ જે રાજાઓ ઉભા રહ્યા હતા, તે પણ પોતાના દેશ પ્રત્યે ગયા. પછી તે મહા પરાક્રમી ભીષ્મ પણ તે ત્રણે કન્યાઓને લેઇને હસ્તિનાપૂર ભણી ચાલ્યા. રસ્તામાં પોતાની બેનો, પુત્રિઓ અથવા પુત્રવધુઓની પેઠે તે કન્યાઓનું રક્ષણ કરતા થકા, તેઓ થોડાક કાળમાં કેટલાંક વનો, નદીઓ, પર્વતો તથા અનેક તરેહના વૃક્ષોને ઉલ્લંઘન કરીને હસ્તિનાપૂરમાં આવ્યા. પછી પોતાની મા સત્યવતી સાથે વિચાર કરીને ભીષ્મે, પોતાના નાના ભાઇ વિચિત્રવીર્ય સાથે તે કન્યાઓના વિવાહની તૈયારી કરી. ત્યારે તે ત્રણે કન્યાઓમાંથી સઉથી મોટી અંબા નામની કન્યા હસીને ભીષ્મ પ્રત્યે બોલી કે, હું તો શાલ્વ રાજાને મનથી વરી ચૂકી છું, ને મારા પિતાની પણ મને તેનેજ આપવાની ઇચ્છા હતી; તેથી સ્વયંવરમાં હું તેનેજ વરનારી હતી. હે ધર્મ જાણનાર, એ વાત જાણીને જેમ ઘટે તેમ કરો. એવું તે અંબાનું બોલવું સાંભળીને ભીષ્મે, વેદ ભણેલા બ્રાહ્મણો સાથે વિચાર કર્યો ને તેને શાલ્વ રાજા પાસે જવાની રજા આપી. અને અંબિકા તથા અંબાલિકા નામે જે બે નાની કન્યાઓ હતી તેઓને વિચિત્રવીર્ય સાથે પરણાવી. પછી તે રૂ-

પ્રવાન, યુવા અવસ્થામાં આવેલી, તથા સુંદર કેશવાળી કન્યાઓ સાથે તે વિચિત્રવીર્ય ખુશીથી વિહાર કરતો, ને તે કન્યાઓ પણ તેને પોતાનો યોગ્ય પતિ જાણીને તેનો રૂડી રીતે સત્કાર કરતીઓ. એ પ્રમાણે વિહાર કરતાં સાત વર્ષો ગયાં, તેટલામાં અશ્વિનીકુમાર સરખા રૂપવાન, દેવ સરખા પરાક્રમી, તથા એકાંતમાં સ્ત્રીઓનાં ચિત્ત હરનાર તે વિચિત્રવીર્યને ક્ષયરોગ થયો. ત્યારે તેના સંબંધીઓએ ઘણા હુશીયાર વૈદ્યો પાસેથી તેનો યત્ન કરાવ્યો. તોપણ સૂર્ય જેમ અસ્ત થાય તેમ તે કુરૂકુલનો કુમાર સ્વર્ગવાસી થયો. તેથી તેની મા સત્યવતી, ગંગાના પુત્ર ભીષ્મ તથા સર્વ પ્રજા ઘણી દલગીર થઇ. પછી સત્યવતીના કેહેવા પ્રમાણે કુરૂકુલમાં શ્રેષ્ઠ એવા બધા સંબંધીઓ તથા ઋત્વીજ બ્રાહ્મણોએ સહિત, તે વિચિત્રવીર્ય રાજાની સર્વ પ્રેતક્રિયા શોકાતુર એવા ધર્માત્મા ભીષ્મે કરાવી.

धर्मात्मासतुगांगेय श्चिंताशोकपरायणः ॥
प्रेतकार्याणिसर्वाणि तस्यसम्यगकारयत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि विचित्रवीर्योपरमे
गुर्जरभाषायां द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसत्यवतीदीना कृपणापुत्रगृद्धिनी ॥
पुत्रस्यकृत्वाकार्याणि स्नुपाभ्यांसहभारत ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે પોતાની વહુઓ સહિત તે કૃપણ, દીન તથા પુત્રને ઇચ્છનારી સત્યવતીએ પણ પોતાના પુત્રની ક્રિયા કરી. પછી તે વહુઓની આસ્વાસના કરી, ધર્મથી વિચારીને સત્યવતીએ ગંગાના પુત્ર ભીષ્મને કહ્યું કે હે પુત્ર, નિરંતર ધર્મ પાળનાર તથા યશસ્વિ એવા શાંતનું રાજાને તુંજ પિંડ આપનારો પુત્ર રહ્યો છું. જેમ શુભ કર્મો સ્વર્ગ આપ્યા વગર રેહેતાં નથી, ને સત્ય આયુષ્ય આપ્યા વગર રેહેતું નથી. તેમ તું ધર્મ પાળ્યા વગર રેહેવાનો નથી. કારણ ધર્મોને સંક્ષેપ તથા વિસ્તારથી તું જાણે છે. તેમ વિવિધ પ્રકારની શ્રુતિઓ તથા વેદનાં અંગો પણ તારાથી અજાણ્યાં નથી. તેથી સંકટની વખતે કેમ વર્તવું, તે વિષે શુક્રાચાર્ય તથા બૃહસ્પતિ જેટલું તું જાણે છે. માટે હે ધર્મ પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તારે વિષે અત્યંત વિશ્વાસ રાખીને જે કામ કરવાને હું તને આજ્ઞા

આપું તે તું કરવા લાયક છે. હે પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ, આ તારો પ્રિય ભાઇ વિચિત્રવીર્ય બાળકપણામાં પુત્ર વગર મરણ પામ્યો, ને તેની આ જુવાન તથા રૂપાળી એ સ્ત્રીઓ જે કાશિ રાજાની કન્યાઓ છે, તેઓને તો હજુ પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા છે. માટે મારી આજ્ઞાથી તેઓને તું ધર્મથી સ્ત્રીઓ કરીને તેઓમાં પુત્રો ઉત્પન્ન કર, જેથી આપણા પિતૃઓ બૂડે નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, એજ પ્રમાણે બીજા સગાઓ પણ ભીષ્મને કેહેવા લાગ્યા. ત્યારે તે ધર્માત્મા ભીષ્મ ધર્મથી પોતાની મા પ્રત્યે બોલ્યા કે હે મા, તમે જે કામ કરવા મને કહો છો, તે પરમ ધર્મ છે, એમાં સંશય નથી; ને તે મારે કરવું પણ જોઈએ. પણ તમારા પિતાએ, તમોને મારા પિતાને આપતી વખતે મારી પાસેથી માગી લીધું છે કે, મારે પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી નહીં. તે પ્રમાણે મેં તેની પાસે પ્રતિજ્ઞા કરી છે, જે તમે પણ જાણો છો. એ મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે. તે વાસ્તે કદાચ મારે ત્રિલોકી તથા દેવતાઓનું રાજ્ય હોય, ને તે ત્યાગ કરવું પડે તો તે હું કરૂં, પણ મારૂં બોલેલું ફેરવું નહીં. કદાચ પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ, ને આકાશ એ પાંચ મહાભૂતો પોતાના ગંધ, રસ, રૂપ, સ્પર્શ તથા શબ્દ એ પાંચે ગુણોને મૂકી દે, સૂર્ય પોતાની કાંતિને મૂકે, ચંદ્ર પોતાની શીતળતા છોડી દે, ધૂમકેતુ ઊષ્ણુતાને મૂકે, ઇન્દ્ર પોતાના પરાક્રમને છોડે, તથા ધર્મરાજા ધર્મને મૂકે, તોપણ હે મા, હું કયારેય પણ મારૂં સત્ય મૂકનાર નથી. એ પ્રમાણે ભીષ્મનાં વચન સાંભળી તે સત્યવતી ફરી બોલી કે હે સાચા પરાક્રમવાળા, તેં પ્રજા ન કરવા વિષે જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તે હું જાણું છું. તોપણ સંકટની વખતે કેવો ધર્મ પાળવો તે વિષે વિચાર કરીને, જે રીતે કુળની વૃદ્ધિ થાય, તથા આપણા સંબંધી ખુશી થાય, અને ધર્મ પણ જાય નહીં, તે રીતે કર. એ પ્રમાણે વંશની ઇચ્છા રાખનારી તથા દીન એવી પોતાની મા સત્યવતીનું બોલવું સાંભળીને, ભીષ્મ ફરીથી બોલ્યો કે, હે મા, જે તમે કહો છો તે સર્વે ખરૂં છે, ને હું પણ જાણું છું, પણ ક્ષત્રિયને પોતાની પ્રતિજ્ઞા મૂકવી યોગ્ય નથી, માટે હે મા, હવે જેથી આ પૃથ્વીમાં શાંતનું રાજાનો અક્ષય વંશ થાય, એવો પરંપરાથી ચાલતો આવેલો ધર્મ હું તમોને કહું છું. તે સાંભળીને તથા લોકોની રીત પણ જોઇને, આપદ્ધર્માર્થમાં કુશળ અને બુદ્ધિમાન્ એવા પુરોહિતોએ સહિત જેમ કરવું ઘટે તેમ કરો.

श्रुत्वातंप्रतिपद्यस्व प्राज्ञैःसहपुरोहितैः ॥
आपद्धर्मार्थकुशलै र्लोकतंत्रवेक्ष्यच ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीष्मसत्यवतीसंवादे
गुर्जरभाषायां त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

भीष्मउवाच ॥ जामदग्न्येनरामेण पितुर्वधममृष्यता ॥
राजापरशुनापूर्वं हैहयाधिपतिर्हतः ॥

ભીષ્મ કેહે છે—પૂર્વે પોતાના પિતાનો વધ નહીં સહન કરતા એવા જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામે, હૈહય દેશના અધિપતિ સહસ્ત્રાર્જુનને માર્યો. પછી ધનુષ લઇ રથમાં બેસી તેણે આખી પૃથ્વીમાં ફરીને બધા ક્ષત્રિયોને મારી નાખ્યા. એ પ્રમાણે તેણે એકવીશવાર કર્યું. તેથી પૃથ્વીમાં કોઈ ક્ષત્રિય રહ્યો નહીં. ત્યારે તે ક્ષત્રિઓની બધી સ્ત્રીઓએ વેદને પાર પામેલા બ્રાહ્મણો સાથે સમાગમ કરીને છોકરાં ઉત્પન્ન કર્યાં. તે સર્વે ક્ષત્રિઓ કેહેવાયા, કારણ વેદમાં એવો નિશ્ચય છે જે, જેનું ક્ષેત્ર હોય તેનીજ પ્રજા કેહેવાય. હે મા, એ માર્ગ પરંપરાથી ચાલ્યો છે. વળી એક પુરાતન વાત તમોને કહું છું તે સાંભળો. પૂર્વે દેવતાઓના ગુરૂ બૃહસ્પતિના મોટા ભાઇ ઉતથ્ય નામે કોઇ બુદ્ધિમાન્ ઋષિ હતા, તેની મમતા નામની એક સુંદર સ્ત્રી હતી. તેની પાસે જઇ કોઈ દિવસે બૃહસ્પતિ કામાતુર થયો હશે, તે જોઇ મમતા બોલી કે, તારા ભાઈ થકી મારે વિષે ગર્ભ રહેલો છે, માટે દૂર રેહે. એ ગર્ભ મારા ઉદરમાંજ અંગેસહિત વેદો ભણ્યો છે. એ પ્રમાણે મમતાએ ના કહી તોપણ બૃહસ્પતિથી રેહેવાયું નહીં. ને તેની ઇચ્છા ન છતાં પણ તેણે તેના ઉપર બળાત્કાર કરવા માંડ્યો. ત્યારે તેના ગર્ભમાં રહેલો બાળક બોલ્યો કે તાત, હું ગર્ભમાં રહેલો છું, તેને પીડા થાય એવું કામ કરવાને તમે લાયક નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—એવું તે બાળકનું કેહેવું પણ બૃહસ્પતિએ સાંભળ્યું નહીં, ને તેની ઉપર બળાત્કાર કર્યો ત્યારે તે બૃહસ્પતિનું વીર્ય તે ગર્ભે પોતાના પગે કરી બહાર કાહાડી નાખ્યું. તે જોઇને બૃહસ્પતિએ ક્રોધ કરીને તે ગર્ભમાં રહેલા બાળકનો તિરસ્કાર કરી, તેને શાપ આપ્યો કે, "તેં મારૂં વીર્ય બાહાર કાહાડી નાખ્યું વાસ્તે તું

આંધળો થઇશ." પછી તે બાળક બૃહસ્પતિના શાપથી આંધળો અવતર્યો, ને તેથી તેનું દીર્ઘતમા એવું નામ પડ્યું. તે ઘણો વિદ્વાન્ હતો, તેથી તેને યુવા અવસ્થામાં આવેલી તથા સુંદર રૂપવાળી પ્રધ્વેષી નામે કન્યા પરણી. તેને વિષે તે મહાત્માએ ગૌતમાદિ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા, તોપણ તેનો કામ શાંત થયો નહીં. ત્યારે તેણે લજ્જા મૂકીને પશુની પેઠે પ્રકાશ મૈથુન કરવા માંડ્યું. તે જોઇને તેના આશ્રમની આસપાસ રેહેનારા બધા મુનિઓએ વિચાર કર્યો કે, આ દીર્ઘતમાએ મર્યાદા મૂકી દીધી છે, માટે એ પાપી હવે અહીં આશ્રમમાં રેહેવા લાયક નથી. તેથી આપણે બધા એનો ત્યાગ કરીએ, એવો વિચાર કરી તેઓએ તેનો ત્યાગ કર્યો. પછી તેની સ્ત્રીએ પણ તેનો અનાદર કરવા માંડ્યો. તે જોઇ તે દીર્ઘતમાએ તેને કહ્યું કે, તું મારો અનાદર કેમ કરે છે? પ્રધ્વેષી બોલી કે, સ્ત્રીને સ્વામિ ભર્તા કેહેવાય છે, તેનું કારણ એ જે તેણે અન્નાદિકે કરી તેનું ભરણ કરવું, ને પતિ કેહેવાય છે, તેનું કારણ એ જે તેણે તેનું પાલન કરવું. પણ આ તો તમે આંધળા હોવાથી પુત્રસહિત તમારૂં ભરણ મુલગું મારે કરવું પડે છે. તે જો કે હું અશક્ત છું ને શ્રમથી પીડાઉં છું તોપણ કરૂંછું, પણ હવે તે નહીં કરૂં. એવાં સ્ત્રીનાં વચન સાંભળી દીર્ઘતમા બોલ્યો કે, મને કોઇ ક્ષત્રિય પાસે લઈ જા, તો તેની પાસેથી જે કંઇ ધનાદિક મળશે તે હું તને આપીશ, જેથી આપણું ભરણ થશે. પ્રધ્વેષી બોલી કે હે વિપ્ર, તમારા આપેલા ધનની હવે હું ઇચ્છા કરતી નથી, કારણ તમે પશુચર્યા કરવા માંડી છે; ને તેથી તમારી સાથે રેહેવામાં મને ઘણું દુઃખ થાય છે. હવે તમે તમારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો, હું મારે બીજો પતિ કરીશ. તે સાંભળી દીર્ઘતમા બોલ્યો જે, આજથી સ્ત્રીએ આખી જીંદગીમાં એકજ પતિ કરવો; તે કદાચ જીવતો અગર મરી ગયો હોય, તોપણ આસક્તિથી તેણે બીજો પતિ કરવો નહીં; ને જો કરશે તો પાપી થશે, તથા તેની જગતમાં પણ અપકીર્તિ થશે. પણ જો પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા વાસ્તેજ તે બીજો પતિ કરશે, તો તેમાં તેને દોષ નથી. એવું સાંભળી તેની સ્ત્રી પ્રધ્વેષીએ અતી કોપાયમાન થઇને, પોતાના ગૌતમાદિ પુત્રોને કહ્યું કે હે પુત્રો, આ તમારા પિતાને બાંધી, એક હોડકામાં નાખીને, તે હોડકું ગંગાજીમાં તરાવી દ્યો. તે સાંભળી તે બાળક પુત્રોએ તે પ્રમાણે કર્યું. પછી તે દીર્ઘતમા જેમાં બેઠો હતો, તે

હોડકું તણાતું તણાતું ઘણું દૂર નીકળી ગયું. તે સર્વ ધર્મ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો બલિ નામે રાજા ગંગામાં સ્નાન કરતો હતો, તેની પાસે જઇ નીકળ્યું. તેને જોઇ તે રાજાએ દીર્ઘતમાને તેમાંથી ઉતારી લીધો, ને તેને પોતાને ઘેર લઇ ગયો. પછી તેને ઋષિ જાણીને તે રાજાએ કહ્યું કે હે મોટા ભાગ્યવાળા, તમે મારી સ્ત્રીઓને વિષે મારા વંશની વૃદ્ધિ વાસ્તે, ધર્મ અર્થમાં કુશળ એવા પુત્રોને ઉત્પન્ન કરવા લાયક છો. તે સાંભળી દીર્ઘતમાયે કહ્યું કે ઠીક. પછી તે રાજાએ તેની પાસે પોતાની સુદેષ્ણા નામની સ્ત્રીને મોકલી. પણ તે આંધળો તથા વૃદ્ધ હોવાથી તે સ્ત્રીને તેની પાસે જવું ગમ્યું નહીં; તેથી તેણે પોતાની દાસીને તેની પાસે મોકલી. જેને વિષે તે ઋષિયે કાક્ષિવાન આદિ અગિયાર પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તે જોઇને તે રાજાએ તે ઋષિ પાસે જઇને કહ્યું કે, એ મારા પુત્રો મને આપો. ત્યારે ઋષિ બોલ્યો જે, એ પુત્ર મારા છે, કારણ તારી મૂઢ એવી સુદેષ્ણા સ્ત્રી, મને અંધ તથા વૃદ્ધ જોઇને મારી પાસે આવી નથી. પણ પોતાને બદલે તેણે પોતાની દાસીને મોકલી, જે થકી આ પુત્રો થયેલા છે. એ પ્રમાણે દાસી થકી થયા તેથી મારા છે, માટે હું આપીશ નહીં. એવું સાંભળી તે રાજાએ ફરીથી તે ઋષિને પ્રસન્ન કર્યા, ને ફરી તેની પાસે પોતાની સુદેષ્ણા સ્ત્રીને મોકલી. જેને વિષે તેણે અંગ, વંગ, કલિંગ, પુંડ્ર, અને સુહ્મ નામે પાંચ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા જેઓને તે રાજાએ રાખ્યા. પછી તે પુત્રો જ્યારે મોટા થયા, ત્યારે એવા પરાક્રમી થયા કે, તેઓના દેશ તેઓના નામથીજ વિખ્યાત થયા. ભીષ્મ કેહે છે—એવી રીતે બલિનામે રાજાનો વિખ્યાત વંશ પૂર્વે મહર્ષિ થકી થયો હતો; ને એજ પ્રમાણે મોટા ધનુષ્ય ધરનારા, પરમ ધર્મને જાણનારા તથા મહા બળવાન બીજા પણ ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણો થકી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થયેલા છે. હે મા, એ સાંભળીને તમે પણ તમારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો, ને કોઇ ગુણવાન બ્રાહ્મણને ધન આપીને બોલાવો, જે વિચિત્રવીર્યના ક્ષેત્રોમાં પ્રજા ઉત્પન્ન કરે.

ब्राह्मणोगुणवान्कश्चिद् धनेनोपनिमंत्र्यतां ॥

विचित्रवीर्यक्षेत्रेषु यःसमुत्पादयेत्प्रजाः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीष्मसत्यवतीसंवादे

गुर्जरभाषायां चतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसत्यवतीभीष्मं वाचासंसज्जमानया ॥
विहसंतीवसव्रीड मिदंवचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી જાણે હસતી હોયની તેમ, સત્યવતી લજાતી લજાતી પોતાના પુત્ર ભીષ્મને અચકાતિ વાણીએ કરી કેહેવા લાગી કે, હે મહાબાહો, તું જે કેહે છે તે સત્ય છે. અને હું પણ આપણા કુળની વૃદ્ધિ વાસ્તે તારા વિશ્વાસથી તને કહું છું તે સાંભળ. એ ન કહેવાની વાત આ સંકટની વખતે મારે કેહેવી પડે છે, કારણ આપણા કુળમાં ધર્મરક્ષક તથા સત્ય બોલનારો તુંજ છે. માટે હું કહું તે સાંભળીને જેમ તારે કરવું ઘટે તેમ કર. મારા પિતાએ લોકોને યમુના પાર ઉતારવા વાસ્તે ધર્મની એક નૌકા રાખી હતી. જે ચલાવવાનું કામ તેણે મને સોંપેલું હતું. કોઇ વખતે ધર્મ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ અને બુદ્ધિમાન્ એવા પરાશર ઋષિ તે યમુના પાર ઉતરવા સારૂ ત્યાં આવ્યા, તેઓને હું નૌકામાં બેસાડીને યમુના પાર ઉતારતી હતી ત્યાં રસ્તામાં મને મારી પેહેલી યુવા અવસ્થામાં આવેલી જોઇને, તે મુનિને કામ ઉત્પન્ન થયો. ત્યારે તેઓએ મને મીઠી વાણીએ કરી પોતાનું જન્મ તથા કુળ કહી દેખાડ્યું, ને પછી મારા જન્મ વિષે પૂછ્યું; એટલે મેં કહ્યું જે હું ઢીમરની કન્યા છું. પછી તે મને લોભાવવા લાગ્યા, ત્યારે "હું ના કહીશ તો મને શાપ આપશે," એવા ભયથી મેં તેને ના કહ્યું નહી. ત્યારે ચોફેર ઝાકળથી અંધારૂં કરીને, હું બાળકને તેઓએ પોતાના તેજથી ત્યાં નૌકામાંજ વશ કરી; ને પછી મારા શરીરમાં માછલા સરખો જે ખરાબ ગંધ હતો, તે ટાળીને આ સુંદર ગંધ આપ્યો ને કહ્યું કે, "આ મારો ગર્ભ આ યમુનાના બેટમાં મૂકી દે, ને તારૂં કન્યાપણું જશે નહી." એ પ્રમાણે કન્યાકાળમાં મારાથી થયેલો તે પરાશરનો પુત્ર દ્વૈપાયન એવે નામે મહાયોગી થયો છે. જે તપે કરી ચારે વેદોનો વિસ્તાર કરી લોકોમાં વ્યાસ નામથી વિખ્યાત થયેલો છે, એવો તે તપસ્વી તથા સત્યવાદી મારો પુત્ર ઉત્પન્ન થતાંજ વનમાં ચાલી નીકળ્યો છે. તેને આપણે બેઉ જણ આજ્ઞા કરશું તો જરૂર તે ભાઈના ક્ષેત્રોમાં સુંદર પુત્રો ઉત્પન્ન કરશે. હે ભીષ્મ, જતી

વખતે તેણે મને કહ્યું હતું કે, " જ્યારે કષ્ટ પડે ત્યારે મને યાદ કરજે; " માટે જો તારી મરજી હોય તો હું તેને યાદ કરૂં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે સત્યવતીએ પોતાથકી થયેલા વ્યાસજીની વાત કહી દેખાડી તે સાંભળી તેને હાથ જોડી ભીષ્મ કેહેવા લાગ્યા કે હે મા, તમે જે કહ્યું તે ધર્મયુક્ત તથા આપણા કુળને પણ હિતરૂપ છે, ને તે મને પણ અત્યંત રૂચે છે. કારણ એમ કરવાથી ધર્મ, અર્થ ને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થ સચવાય છે. ને પરિણામે પણ તેમાંથી સુખ થાય છે. માટે એમ કરવું, એ બુદ્ધિમાનનું કામ છે. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી એ પ્રમાણે ભીષ્મના અનુમતથી તે સત્યવતીયે પોતાના પુત્ર વ્યાસજીનું ચિંતન કર્યું, તેટલામાંજ તેઓ વેદ ભણતા ભણતા એકાએક આવી ઉભા રહ્યા, તેનો વિધિપૂર્વક સત્કાર કરીને સત્યવતી તેને બે હાથે ભેટી; ને તેને ઘણેક કાળે જોયો તેથી તેના સ્તનમાંથી સ્નેહને લીધે દૂધ સ્રવવા લાગ્યું, તથા તેની આંખમાંથી આંસુ પડવા લાગ્યાં. તે જોઈ વ્યાસજીનું પણ હૈયું ભરાઇ આવ્યું, પછી તેઓએ પોતાની દુઃખિત એવી માને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે, હે ધર્મની જાણનારી મા, મને યાદ કરવાનું શું કારણ છે ? તે કહો, ને જે કંઇ તમારૂં કામ હોય તે કરવાની મને આજ્ઞા કરો. તે સાંભળી સત્યવતી બોલી કે હે પુત્ર, પુત્ર જે છે, તે માતા પિતાને સમાન છે, માટે તેના ઉપર જેમ પિતાની સત્તા છે તેમ માતાની પણ છે. મારો પ્રથમ પુત્ર તું છે, તે જેમ ભીષ્મ, પિતા તરફથી વિચિત્રવીર્યનો ભાઈ છે, તેમ તું તેનો માતા તરફથી ભાઇ છે. હવે આ ભીષ્મ તો પોતાનું સત્ય પાળવા માટે રાજ્ય કરવા તથા પ્રજોત્પત્તિ કરવામાં પોતાની મરજી કરતો નથી. માટે તું, વિચિત્રવીર્યની દેવતાઓની કન્યા સરખી રૂપયૌવન સંપન્ન એવી પુત્રને ઇચ્છનારી બે સ્ત્રીયો છે, તેઓને વિષે ભાવ સ્નેહથી તેના કુળની વૃદ્ધિ વાસ્તે, ભીષ્મના વચનથી તથા મારી આજ્ઞાથી રૂડી પ્રજા ઉત્પન્ન કર, કારણ તું સમર્થ છે. તે સાંભળી વ્યાસજી બોલ્યા કે હે મા, નિવૃત્તિ, તથા પ્રવૃત્તિ એ બેઉ માર્ગના ધર્મો તમે જાણો છો, ને તમારી બુદ્ધિ પણ ધર્મને વિષે રેહેલી છે. માટે તમારી આજ્ઞાથી આ સનાતન ધર્મ છે એમ માનીને, તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વીચીત્રવીર્યના ક્ષેત્રોમાં મિત્રાવરૂણ ઋષિ સરખા હું પુત્રો ઉત્પન્ન કરીશ. પણ એ બેઉ સ્ત્રીઓએ એક વર્ષ પર્યંત હું કહું તેવું વ્રત પાળવું પડશે, કારણ તેમ કર્યાથી તેઓ શુદ્ધ થઇને મારી પાસે આવવા લાયક થશે.

સત્યવતી બોલી કે ઠીક, પણ જેમ જલદીથી તે સ્ત્રીયો ગર્ભ ધારણ કરે તેમ કર, કારણ હાલ આપણો દેશ રાજા વગરનો છે, તેથી અનાથ એવી બધી પ્રજા કલેશ પામે છે. હે પુત્ર તું વિચાર કરી જો કે રાજા વગર દેશ કેમ સચવાય ? માટે તું તરત તે સ્ત્રીઓને વિષે પુત્ર ઉત્પન્ન કર, ને પછી ભીષ્મ તેમને મોટા કરશે. વ્યાસજી બોલ્યા કે, જ્યારે એ પ્રમાણે મારે તરત પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા, એમ તમારી મરજી હોય તો, તે સ્ત્રીઓએ મારૂં ભયંકર રૂપ જોઇ ડરવું નહીં, એજ તેઓનું પરં વ્રત. જો એમ તેઓ કરશે તો હમણાંજ તેઓને સારી પ્રજા થશે. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે પોતાની માને કહીને વ્યાસજી ત્યાંથી ચાલતા થયા, ને કહેતા ગયા કે, તમે જ્યારે બોલાવશો ત્યારે હું આવીશ. પછી કોઇ વખતે સત્યવતી વિચિત્રવીર્યની અંબિકા નામે મોટી સ્ત્રી પાસે એકાંતમાં જઇને કેહેવા લાગી કે, હે કાશિરાજાની કન્યા, જેમાંથી ધર્મ તથા અર્થ, એ બેઉ પુરૂષાર્થ સિદ્ધ થાય એવું તારા હિતનું વચન કહું તે સાંભળ. હે પુત્રિ, મારા મંદ ભાગ્યને લીધે મારા પુત્રો મરણ પામવાથી આપણા વંશનો ક્ષય થયો. તેથી આપણા પિતૃઓ દુઃખ પામશે એમ જાણી તથા મને પણ દુઃખિત જોઇને, ભીષ્મે આપણા કુળની વૃદ્ધિ વાસ્તે જે મને કહેલું છે, તે પ્રમાણે કરવું તારા હાથમાં છે. તેણે એવું કહ્યું કે, આ આપણો વંશ નાશ પામ્યો છે, વાસ્તે તેને ફરીથી વધારવા માટે વિચિત્રવીર્યની સ્ત્રીઓને વિષે બીજા પુરૂષથી પુત્ર ઉત્પન્ન કરાવવા, જે આપણું રાજ્ય સાચવે. માટે હે પુત્રિ, તારે એમ કરવું પડશે. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે સત્યવતીએ તે ધર્મવતી સ્ત્રીને ઘણીક રીતે સમજાવીને હા પડાવી, ને પછી બ્રાહ્મણો, દેવર્ષિ તથા અતિથિઓને જમાડ્યા.

साधर्मतोनुनीयेनां कथंचिद्धर्मचारिणीं ॥
भोजयामासविप्रांश्च देवर्षीनतिथींस्तथा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि सत्यवत्युपदेशे
गुर्जरभाषायां पंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसत्यवतीकाले वधूंस्नातामृतौतदा ॥
संवेशयंतीशयने शनैर्वचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી સત્યવતીએ, ઋતુકાળને વિષે નાહાઈને શુદ્ધ થયેલી પોતાના પુત્રની સ્ત્રી અંબિકાને શયન ગૃહમાં લઇ જઇને ધીરેથી કહ્યું કે, હે કાશિરાજાની કન્યા, આજે તારો દિયર તારી પાસે અર્ધરાત્રિએ આવશે, માટે તેની સાવધાન થઇને વાટ જોજે. સાસુનાં એવાં વચન સાંભળીને તે સુંદર અંબિકાએ, તે વખતે ભીષ્મ તથા કુરૂકુળમાં જે બીજા કોઇ શ્રેષ્ઠ પુરૂષો હશે તેનું ચિંતન કર્યું. કારણ ગર્ભ ધારણ કરવાની વખતે સ્ત્રીઓ જેવા પુરૂષનું ચિંતન કરે તેવા પુત્રો થાય, એમ કહેલું છે. પછી સત્યવતીએ વ્યાસજીને બોલાવીને તે દીપકોથી પ્રકાશમાન્ એવા શશયન ગૃહમાં અંબિકા પાસે મોકલ્યા. ત્યારે તેઓની પીળી જટા, પ્રદીપ્ત નેત્ર તથા વિકરાળ ડાઢી જોઈ તે અંબિકા ભય પામીને પોતાની આંખો મીચી ગઈ, તોપણ માતું પ્રિય કરવા વ્યાસજીએ તેની સાથે સમાગમ કર્યો. પછી જ્યારે વ્યાસજી બાહાર આવ્યા ત્યારે સત્યવતીએ પુછ્યું કે, હે પુત્ર, આ અંબિકાને વિષે ગુણવાન એવો રાજપુત્ર થશે કે ? પોતાની માનાં એવાં વચન સાંભળી વ્યાસજી બોલ્યા કે, દશ હજાર હાથી જેટલા બળવાળો રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, વિદ્વાન, મોટા ભાગ્યવાળો તથા મહા પરાક્રમી એવો પુત્ર થશે, પણ માના દોષથી આંધળો અવતરશે. પણ તેને સો પુત્રો થશે. ત્યારે સત્યવતી બોલી કે, કુરૂકુળનું રાજ્ય આંધળાને કરવું ઘટે નહીં, માટે પોતાના વંશનું રક્ષણ કરનાર તથા પિતૃ વંશને વધારનાર એવો કુરૂ વંશનો રાજા બીજો આપવાને તમે લાયક છો. તે સાંભળી, ઠીક, તેવી રીતે કરીશ, એમ કહીને વ્યાસજી ત્યાંથી ગયા. પછી વખતસર તે અંબિકાએ અંધ પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. ફરીથી કોઇ સમય તે સત્યવતીએ, વિચિત્રવીર્યની અંબાલિકા નામે બીજી સ્ત્રીને સમજાવીને, તેની પાસે વ્યાસજીને મોકલ્યા. ત્યારે તે સ્ત્રી પણ વ્યાસજીનું વિકરાળ સ્વરૂપ જોઇને ભયથી ફીકી પડીને પાંડુર વર્ણની થઇ ગઇ. તે જોઇ વ્યાસજી બોલ્યા કે, હે સ્ત્રી, મારૂં કુરૂપ જોઇને તું પાંડુર એટલે ફીકા વર્ણની થઈ માટે આ તારો પુત્ર પણ પાંડુર વર્ણનો થશે, ને તેનું નામ પણ પાંડુ પડશે. એમ કહી વ્યાસ ત્યાંથી બહાર નીકળ્યા, ને સત્યવતીના પૂછવાથી કહ્યું કે, હે મા, એ પુત્ર પાંડુર વર્ણનો થશે. તે સાંભળી વળી માતા બોલી કે, હજી એક બીજો પુત્ર આપો. વ્યાસજી બોલ્યા કે, ઠીક, તેમ કરીશ. પછી પુરે વખતે તે અંબાલિકાએ સર્વ લક્ષણ સંપન્ન એવો પાંડુ

પુત્ર જણ્યો. પછી ફરી જ્યારે તે અંબિકા ઋતુકાળમાં આવી, ત્યારે તેને સત્યવતીએ વ્યાસજી પાસે જવાનું કહ્યું, પણ તે તો વ્યાસજીનું વિકરાળ સ્વરૂપ જોઇને આગળ ભય પામેલી હતી, તેથી પોતાને બદલે તેણે પોતાની અપ્સરા સરખી દાસીને, પોતાના આભરણો પેહેરાવીને વ્યાસજી પાસે મોકલી. ત્યારે તે દાસીએ વ્યાસજીનો ઘણો સત્કાર કર્યો. તેથી વ્યાસજી તેનો સમાગમ કરીને ઘણા પ્રસન્ન થયા, ને કહેતા ગયા કે, હવે તારે દાસીપણું કરવું પડશે નહીં; ને તારા ઉદરમાં આ જે ગર્ભ રહ્યો છે, તે લોકોમાં બુદ્ધિમાન્ તથા ધર્માત્મા કેહેવાશે. એમ કહી વ્યાસજી પોતાની મા પાસે આવ્યા, ને પોતાની પાસે તે અંબિકાએ પોતાને બદલે તેની દાસી મોકલી, ને તેને ગર્ભ રહ્યો તે સર્વ વાત કહી દેખાડી. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે માની ઇચ્છા પૂર્ણ કરીને તેની આજ્ઞા લઇ વ્યાસજી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. પછી તે દાસીએ વખતસર પુત્ર જણ્યો, જે વિદુર નામથી વિખ્યાત થયો. તે મહાત્મા માંડવ્ય ઋષિના શાપથી ધર્મરાજાજ અવતર્યો હતો. એ પ્રમાણે દેવતાના ગર્ભ જેવી કાંતિવાળા તથા કુરૂવંશને વધારનારા એ પુત્રો વિચિત્રવીર્યના ક્ષેત્રોમાં વ્યાસજી થકી ઉત્પન્ન થયા હતા.

एतेविचित्रवीर्यस्य क्षेत्रेद्वैपायनादपि ॥
जज्ञिरेदेवगर्भाभाः कुरुवंशविवर्धनाः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि विचित्रवीर्यसुतोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां षडधिकशततमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ किंकृतंकर्मधर्मेण येनशापमुपेयिवान् ॥
कस्यशापाच्चब्रह्मर्षे शूद्रयोनावजायत ॥

જનમેજય પૂછે છે—ધર્મ રાજાએ એવું શું કર્મ કર્યું હતું કે જેથી તેને શાપ મળ્યો ? ને કયા બ્રહ્મ ઋષિએ તેને શાપ આપ્યો હતો, જેથી તે શૂદ્રયોનિમાં ઉત્પન્ન થયા ? વૈશંપાયન કેહે છે—સર્વ ધર્મ જાણનાર ધૈર્યવાન્, સત્યવાદિ તથા તપસ્વિ એવા કોઇ માંડવ્ય નામે ઋષિ હતા, તે પોતાના આશ્રમના દરવાજામાં કોઇ વૃક્ષની નીચે ઉંચો હાથ કરી મૌન વ્રત ધારણ કરી તપ કરતા હતા. હવે કોઈ સમય કયાંકથી ધન ચોરીને ચોરો નાઠા

હશે, તે એ મુનિના આશ્રમ પાસે આવ્યા; એટલામાં તેઓની પાછળ તેઓને શોધવા માટે નીકળેલા રાજાના નોકરો તેઓની નજીક આવી પોહોંચ્યા. ત્યારે ભય પામીને તે ચોરો, પોતે ચોરી લાવેલું ધન તે મુનિના આશ્રમમાં મૂકીને ત્યાંજ છૂપી રહ્યા. એટલામાં તે રાજાના નોકરો તુરત ત્યાં આવ્યા. ને તે ઋષિને બેઠેલા જોઇ તેને પૂછવા લાગ્યા કે હે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, ચોરો કયે રસ્તે નીકળી ગયા તે અમોને કહો. જેથી અમે તેઓની પાછળ લાગીએ. એ પ્રમાણે રાજાના નોકરોએ પૂછયું, પણ તે મુનિએ કંઇ જવાબ આપ્યો નહીં, કારણ તેણે મૌનવ્રત ધારણ કર્યું હતું. પછી રાજાના નોકરો તે મુનિના આશ્રમમાં ફરવા લાગ્યા, તો ત્યાં તેજ છૂપાયલા ચોરો તથા તે ધન તેઓના જોવામાં આવ્યાં. ત્યારે તે ધન લઇ તે ચોરોને પકડીને તેઓએ તે મુનિ પ્રત્યે શંકા કરી કે, રખે આ ચોરોને એ મુનિએજ સંતાડ્યા હોય, ને એ કામમાં એ પણ સામેલ હોય! એવી શંકાથી તે મુનિને પણ ચોરોની સાથે બાંધીને તેઓ રાજા પાસે લઇ ગયા. ત્યારે રાજાએ કંઈ પણ તપાસ કર્યા વગર હુકમ કર્યો કે, જાઓ, એ બધાને શૂળિયે ચઢાવો. રાજાના એવા હુકમથી તે ચાકરોએ બધા ચોરોની સાથે તે મુનિને પણ શૂળિ ઉપર ચઢાવી દીધો. પણ તે મુનિ પોતાના તપોબળથી મરણ પામ્યા નહીં, ને તે શૂળિ ઉપર તપ કરવા લાગ્યા, તે સાંભળી બીજા કેટલાક મુનિયો તેની પાસે પક્ષીયો થઇને આવ્યા, ને તેને એવી અવસ્થામાં જોઇ ઘણું દુઃખ પામીને પૂછવા લાગ્યા કે, હે બ્રહ્મન, એવું તમે શું પાપ કર્યું છે કે જેથી આ શૂળિ ઉપર ચઢીને તમે મોટા ભય તથા દુઃખને પામ્યા છો? તે અમે સાંભળવા ઇચ્છીએ છીએ.

श्रोतुमिच्छामहेब्रह्मन् किंपापंकृतत्वानासि ॥
येनेहसमनुप्राप्तं शूलेदुःखभयंमहत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि अणीमांडव्योपाख्याने गुर्जरभाषायां सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसमुनिशार्दूल स्तानुवाचतपोधनान् ॥
दोषतःकंगमिष्यामि नहिमेन्योपराध्यति ॥

વૈશંપાયન કેહે છે--ત્યારે મુનિમાં સિંહરૂપ એવા તે માંડવ્ય ઋષિએ તે તપરૂપી ધનવાળા મુનિઓને કહ્યું કે, મેં કંઈ પાપ કર્યું હશે! એમાં દોષ કોને દેવો, મારો કોઇએ અપરાધ કર્યો નથી. તે સાંભળી તે મુનિયો ત્યાંથી ચાલતા થયા. પછી કોઇ વખતે તે રાજાના ચાકરો ત્યાં આવ્યા હશે, ત્યારે તે ઋષિને હજી સુધી શૂળિ ઉપર જીવતા જોઇને તેઓ વિસ્મય પામ્યા; ને રાજા પાસે જઇ તે વાત તેઓએ કહી દેખાડી. તે સાંભળી પોતાના કારભારીઓને લઇ રાજા તે ઋષિ પાસે આવ્યો, ને તે પ્રસન્ન થાય તેવી રીતે બોલ્યો કે, હે ઋષિમાં શ્રેષ્ઠ, આ જે કામ થયું તે મારી અજાણમાં થયું છે, માટે મારી ઉપર તમારે ક્રોધ કરવો નહીં, હું તમારી પાસેથી ક્ષમા માગું છું. રાજાની એવી નમ્ર વાણી સાંભળીને તે મુનિ રાજી થયા, ત્યારે રાજાએ તેઓને શૂળિ ઉપરથી નીચે ઉતાર્યા, ને તેઓના પેટમાંથી શૂળિ કાઢવા માંડી, પણ તે નીકળી નહીં. તેથી પેટમાં રહેલો ભાગ રાજાએ કપાવી નંખાવ્યો, પછી જેના પેટમાં શૂળિનો અગ્ર ભાગ રહ્યો છે, એવા તે મુનિએ તપે કરીને દેવતાઓના લોકો મેળવ્યા, ને તે શૂળિના ભાગ સહિત તેઓ પૃથ્વીમાં ફરતા તેથી અણિમાંડવ્ય કેહેવાયા. કોઇ વખતે ધર્મરાજા પાસે જઇ તે ઋષિ તેનો તિરસ્કાર કરી બોલ્યા કે, મેં એવું શું પાપ કર્યું હતું, કે જેથી મને તમોએ આવું ફળ આપ્યું? તે મને જલદીથી કહો, ને પછી મારા તપનું બળ જુઓ. તે સાંભળી ધર્મરાજા બોલ્યા કે કોઈ તીડને તમે સળીથી વિંધ્યું હશે, તેથી તમોને એવું ફળ પ્રાપ્ત થયું. થોડું દાન કર્યું હોય તે જેમ કાળે કરીને ઘણું થાય છે, તેમ અધર્મ થોડો કર્યો હોય પણ ઘણા દુ:ખને આપનારો થાય છે. તે સાંભળી અણિમાંડવ્ય બોલ્યા કે તે ખરૂં, પણ તેવું પાપ મેં મારી કયી અવસ્થામાં કર્યું હતું, તે મને યથાર્થ કહો. ત્યારે ધર્મરાજા બોલ્યા કે, એ પાપ તમે બાળકપણામાં કર્યું હતું. અણિમાંડવ્યે કહ્યું કે, જન્મથી બાર વર્ષ પર્યંત બાળક જે કંઇ પાપ કરે, તે અધર્મ કેહેવાતો નથી, કારણ તેને તે વખતે ધર્મશાસ્ત્રનું જ્ઞાન હોતું નથી. એવા મારા નહિ સરખા અપરાધને લીધે તમોએ મને એવો મોટો દંડ આપ્યો, માટે હે ધર્મ, તમે મનુષ્ય લોકમાં શૂદ્રયોનિને વિષે અવતરશો. અને આજથી હું એવું કહું છું કે ચૌદ વર્ષ સુધી કંઇ અધર્મ કર્યેથી બાળકને પાપ લાગશે નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે શાપ થવાથી ધર્મરાજા

શૂદ્રયોનિમાં વિદુરરૂપે અવતર્યા. જે ધર્મ અર્થમાં કુશળ, લોભ ક્રોધથી રહિત, લાંબી દૃષ્ટિવાળા, શાંતિવાન તથા કૌરવોના હિતમાં તત્પર એવા થયા.

धर्मेचार्थेचकुशलो लोभक्रोधविवर्जितः ॥
दीर्घदर्शीशमपरः कुरूणांचहितेरतः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि अणीमांडव्योपाख्याने गुर्जरभाषायां अष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तेषुत्रिषुकुमारेषु जातेषुकुरुजांगलं ॥
कुरवोथकुरुक्षेत्रं त्रयमेतदवर्द्धत ॥

વૈશંપાયન કેહેછે—એ પ્રમાણે એ ત્રણ પુત્રો થયા પછી કુરૂ જાંગલ દેશ તથા કુરૂ ક્ષેત્રની આબાદી વધી અને કુરૂ કુળના પુરૂષો પણ સુખી થયા. પૃથ્વીમાં રસવાળું ધાન ઘણું પાકવા લાગ્યું, વખતસર વર્ષાદ થવા લાગ્યો, વૃક્ષોમાં રસવાળાં ફળ ફુલો ઘણાં થવા લાગ્યાં, તથા પશુ પક્ષિઓ પણ સુખથી ફરવા લાગ્યાં. બધા શેહેરોમાં ઉદ્યોગનો વધારો થયો તેથી વેપારીઓ તથા કારીગરો ઘણા સુખી થયા. શૂરવીર, વિદ્વાન્ તથા સત્પુરૂષો બહુ સુખી હતા. કોઇ પુરૂષ ચોરી તથા અધર્મ કરતો નહીં. બધી પ્રજા યજ્ઞાદિ ક્રિયા, ધર્મ તથા સત્યમાં તત્પર રેહેતી, ને પરસ્પર સંપ રાખતી તેથી વૃદ્ધિ પામતી હતી. વળી માન, ક્રોધ તથા લોભથી રહિત રહીને હમેશ સુંદર બગીચાઓમાં ફુરસદની વખતે વિહાર કરતી હતી. એ પ્રમાણે આખા દેશમાં ભીષ્મના બળથી સત્યયુગ વર્તિ રહ્યો હતો, તેથી બીજા દેશોની પ્રજા પણ સુખ વાસ્તે ત્યાં આવી વસી હતી. પછી તે પુત્રો ભીષ્મની રક્ષાથી મોટા થયા, ત્યારે તેણે તેઓને યજ્ઞોપવીત આદિ સંસ્કાર કરાવીને વેદ ભણવા બેસાડ્યા. તે ભણીને તેઓ શાસ્ત્ર તથા યુદ્ધ વિદ્યામાં કુશળ થયા. એ ત્રણેમાં પરાક્રમી એવો પાંડુ ધનુર્વિદ્યામાં અધિક થયો, અંગ બળમાં ધૃતરાષ્ટ્ર વધ્યો અને ધર્મ જાણવામાં વિદુર અધિક થયો. એ પ્રમાણે શાંતનુ રાજાનો વંશ ફરીથી ઉદય થયો તે જોઇને બધા દેશોમાં પ્રશંસા થવા લાગી કે, વીર પુત્રોને ઉત્પન્ન કરનારીઓમાં કાશિ રાજાની કન્યાઓ, દેશ માત્રમાં કુરૂ જાંગલ, સર્વ ધર્મ જાણનારાઓમાં

ભીષ્મ, અને શેહેરે માત્રમાં હસ્તિનાપૂર શ્રેષ્ઠ છે. હવે ધૃતરાષ્ટ્ર જોકે મોટો હતો, પણ તે અંધ હોવાથી પાંડુને ભીષ્મે રાજ્યનો અભિષેક કર્યો. પછી કોઇ વખતે સર્વ નીતિમાનમાં શ્રેષ્ઠ એવા ગંગાના પુત્ર ભીષ્મ, ધર્મના તત્વને જાણનારા વિદુર પ્રત્યે આ પ્રમાણે કેહેવા લાગ્યા.

कदाचिदथगांगेयः सर्वनीतिमतांवरः ॥

विदुरंधर्मतत्वज्ञं वाक्यमाहयथोचितं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुराज्याभिषेके

गुर्जरभाषायां नवांधिकशततमोऽध्यायः ॥

भीष्मउवाच ॥ गुणैःसमुदितंसम्यग् इदंनःप्राथितंकुलं ॥

अत्यन्यान्पृथिवीपालान् पृथिव्यामधिराज्यभाक् ॥

ભીષ્મ કેહે છે—આ આપણું વિખ્યાત કુળ ગુણે કરી રૂડી રીતે ઉદય થઇને પૃથ્વીના બીજા રાજાઓને વશ કરી અધિક રાજ્ય ભોગવનારૂં થયું છે. તે પરંપરાથી અખંડ ચાલ્યું આવતું હતું, પણ થોડાક કાળ ઉપર નાશ પામી જવાથી હું, સત્યવતી તથા વ્યાસજીએ વિચાર કરી, તમોને ઉત્પન્ન કરાવીને પાછું સ્થાપન કર્યું છે. હવે એ આપણું કુળ ફરીથી સમુદ્રની પેઠે વૃદ્ધિ પામે તેમ કરવા માટે આપણ બેઉએ વિચાર કરવો. જો! કુંતિભોજ યાદવની કુંતિ નામની, સુબળ રાજાની ગાંધારી નામે, તથા મદ્ર દેશના રાજાની માદ્રિ નામની કન્યાઓ છે. એવી તે કુળવાન કન્યાઓ ઘણી રૂપવાન સંભળાય છે, તેથી તેઓ આપણા કુળને લાયક છે; ને તે રાજાઓ પણ આપણા સંબંધિ થવા યોગ્ય છે. માટે હે બુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ વિદુર, આપણા કુળની વૃદ્ધિ વાસ્તે તે કન્યાઓ મેળવવાની મારી મરજી છે, તે વિષે તું શું વિચાર આપે છે? વિદુરજી બોલ્યા કે, અમારા તો માતા પિતા તથા ગુરૂ પણ તમેજ છો, માટે જેમ આપણા કુળનું હિત થાય, તેમ વિચારીને કરો. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી કોઇ વખતે ભીષ્મે બ્રાહ્મણોથી એવું સાંભળ્યું કે, સુબળ રાજાની પુત્રી ગાંધારી દેવના દેવ એવા મહાદેવજીનું આરાધન કરીને સો પુત્રના વરને પામી છે. તે સાંભળી ભીષ્મે ગાંધાર દેશના સુબલ રાજા પાસે પોતાનો દૂત મોકલીને કેહેવરાવ્યું કે,

"તમારી ગાંધારી કન્યા અમારા ધૃતરાષ્ટ્ર વાસ્તે આપો." તે સાંભળી સુબલે વિચાર્યું જે ધૃતરાષ્ટ્ર બધી વાતે તો ઠીક છે, પણ એક અંધ છે. તોપણ ફીકર નહીં, તે બળવાન તથા બુદ્ધિમાન્ ઘણો છે, અને તેનું કુળ પણ ઘણું ઉંચું છે. એવો નિશ્ચય કરીને તે રાજાએ પોતાની ધર્મવતી ગાંધારી કન્યાને ધૃતરાષ્ટ્ર વાસ્તે આપી. તે વાત ગાંધારીના જાણવામાં આવ્યાથી તેણે વિચાર્યું કે, મને મારા પિતાએ જેને આપી, તે તો નેત્ર વગરનો છે, માટે મારે નેત્રનું શું કામ છે? એમ વિચારી પોતાની આંખો આડો તેણે એક પાટો બાંધી મૂક્યો. પછી તે સુબલ રાજાનો પુત્ર શકુનિ, પોતાની જુવાન તથા સુશોભિત બેનને લઇને ભીષ્મની પાસે આવ્યો, ને તેણે તેને ધૃતરાષ્ટ્ર સાથે ભીષ્મનો મત લઇને પરણાવી. પછી કૌરવોને ઘટતી પેહેરામણી આપીને ભીષ્મથી સન્માન પામી તે પોતાના શહેર પ્રત્યે ગયો. હવે તે પતિમાં તત્પર તથા રૂડા વ્રતવાળી ગાંધારી પોતાના આચરણોએ કરી મોટાઓને ખુશી કરતી, ને વાણીએ કરી કોઇ બીજા પુરૂષો સાથે બોલતી નહીં.

वृत्तेनाराधतान्सर्वान् गुरून्पतिपरायणा ॥
वाचापिपुरुषानन्यान् सुव्रतानान्वकीर्तयत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि धृतराष्ट्रविवाहे गुर्जरभाषायां दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ शूरोनामयदुश्रेष्ठो वसुदेवपिताभवत् ॥
तस्यकंन्यापृथानामे रूपेणाप्रतिमाभुवि ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—યાદવોમાં શ્રેષ્ઠ એવો વસુદેવનો શૂર નામે પિતા હતો, તેની પૃથા નામની કન્યા હતી, જેના રૂપની ઉપમા પૃથ્વીમાં કોઇને આપી શકાતી નથી. તે શૂરે પોતાના મિત્ર તથા ફોઇના પુત્ર કુંતિભોજ રાજાને પ્રજા વગરનો જોઇને તેને કહ્યું હશે કે, "મારે જે પ્રથમ પ્રજા થશે તે હું તને આપીશ." એ બોલ પાળવા માટે તે સત્યવાદી શૂરે પોતાની પૃથા કન્યા તે કુંતિભોજને આપી. તે લઇને કુંતિભોજે તે કન્યાને બ્રાહ્મણ તથા અતિથિઓનો સત્કાર કરવામાં જોડી. કોઇ વખતે તીક્ષ્ણ

વ્રતવાળા તથા શુભ્ર જેનું તેજ છે, એવા દુર્વાસા ઋષિ ત્યાં આવ્યા. તેની પૂજા કરીને કુંતિએ તેને પ્રસન્ન કર્યા. ત્યારે તે ઋષિએ તેને આકર્ષણ તથા વશ્ય કરવાનો મંત્ર આપ્યો અને કહ્યું કે, આ મંત્રથી તું જે જે દેવને બોલાવીશ તે તે દેવ આવીને તને પુત્ર આપશે. દુર્વાસાનાં વચન સાંભળી તે કુંતિ વિસ્મય પામી. હવે કોઇ વખતે તે મંત્રની પરીક્ષા વાસ્તે કુંતિએ સૂર્યનું આવાહન કર્યું; તેથી પ્રકાશમાન સૂર્ય તેની પાસે આવ્યા, તે જોઇ તે આશ્ચર્ય પામી. પછી સૂર્ય બોલ્યા કે હે રૂડી ભ્રકુટિવાળી ! આ હું આવ્યો, બોલ શું કામ કરૂં. કુંતિ બોલી કે, મને કોઇ બ્રાહ્મણે પ્રસન્ન થઇને આ મંત્ર આપ્યો છે, તેની પરીક્ષા કરવા માટે મેં તમારૂં આવાહન કર્યું. એ મારો અપરાધ તમે ક્ષમા કરજો, કારણ સ્ત્રીઓ તો હમેશ ક્ષમા કરવા લાયક છે. તે સાંભળી સૂર્ય બોલ્યા કે, દુર્વાસા ઋષિએ તને મંત્ર આપ્યો છે, તે હું જાણું છું; પણ તેં મને બોલાવ્યો, માટે ભય મૂકીને મારો સમાગમ કર, કારણ મારૂં દર્શન અફળ જશે નહીં. જો તેમ નહીં કરીશ તો તને દોષ લાગશે. વૈશંપાયન કેહે છે— એ પ્રમાણે ઘણીક રીતે સૂર્યે તેને સમજાવી, પણ તેણે પોતાના બંધુવર્ગથી બીહીને લજ્જાથી ના કહ્યું, ને બોલી કે હું કન્યા છું. ફરીથી સૂર્ય બોલ્યા કે, હે રાજકન્યા, જા, આ મારા પ્રસાદથી તને દોષ લાગશે નહીં. એમ કહી સૂર્યે તેની સાથે સમાગમ કર્યો. જેથી કવચ કુંડલે સહિત તેને એક પુત્ર અવતર્યો; જે કર્ણ નામથી વિખ્યાત થયો. પછી તેને પાછું કન્યાપણું આપીને સૂર્ય આકાશમાં ગયા. હવે તે પુત્રને જોઇને કુંતિએ વિચાર કર્યો કે, આ મારા અનાચારની કોઇને ખબર ન પડે તેમ કરવું. એમ વિચારી તેણે તે મહા બળવાન પુત્રને ગંગાના જળમાં નાખી દીધો, તે રાધાના સ્વામી સૂત પુત્રના જોવામાં આવ્યો હશે, ત્યારે તેણે તેને પોતાને ઘેર લેઇ જઇને પોતાનો પુત્ર કરી રાખ્યો; ને તે કવચ કુંડળે સહિત જન્મ્યો હતો તેથી તેનું વસુષેણ એવું નામ પાડ્યું. તે કંઇ મોટો થયો ત્યારે સર્વ અસ્ત્ર વિદ્યા ભણીને કુશળ થયો. તે દરરોજ મધ્યાન્હ સૂધી સૂર્યની ઉપાસના કરતો હતો. તેટલા વખતમાં જે કોઇ બ્રાહ્મણ તેની પાસેથી યાચના કરતો, તો તેને તે પાછો વાળતો નહીં. કોઇ વખતે અર્જુનના હિત વાસ્તે બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈ ઇન્દ્રે તેની પાસે આવીને તેનું કવચ માગ્યું. તે તેણે તરત પોતાના શરીરમાંથી કાહાડી આપ્યું. તે લઇ તેનું એવું કર્મ

જોઈ પ્રસન્ન થઈને ઈન્દ્રે તેને એક શક્તિ આપી, ને કહ્યું કે, દેવતા, અસુર, મનુષ્ય, ગંધર્વ, ઉરગ તથા રાક્ષસ, એઓમાંથી જેને તું જીતવા ઇચ્છીશ તેને જીતી શકીશ. વૈશંપાયન્ કહે છે—એવા કર્મથી જોકે તેનું પૂર્વે વસુષેણ એવું નામ હતું, તોપણ હવે તે કર્ણ તથા વૈકર્તન કહેવાયો.

प्राक्नामतस्यकथितं वसुषेणइतिक्षितौ ॥

कर्णोवैकर्तनश्चैव कर्मणातेनसोभवत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वणि कर्णसंभवे

गुर्जरभाषायां इकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ सत्वरूपगुणोपेता धर्मारामामहाव्रता ॥

दुहिताकुंतिभोजस्य पृथापृथुललोचना ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી રૂપ, બળ તથા ગુણે કરી યુક્ત, ધર્મમાં એક નિષ્ઠા રાખનારી, મોટાં વ્રત પાળનાર તથા વિશાળ નેત્રવાળી તે કુંતિભોજની પૃથા નામની કન્યાને કેટલાક રાજાઓ વરવા ઇચ્છતા હતા. ત્યારે તે રાજાએ બધા રાજાઓને બોલાવી તે કન્યાનો સ્વયંવર કર્યો. તેમાં ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, રાજાઓમાં સિંહરૂપ, તથા મોટી છાતીવાળો પાંડુ રાજા, સૂર્યની પેઠે બધા રાજાઓની કાંતિ ઢાંકીને ઉભો હતો. તેને જોઇ સુંદર અંગવાળી તે કુંતિભોજની કન્યાએ વ્યાકુળ થઇ લજ્જાઈને તેને વરમાળા પેહેરાવી. એ પ્રમાણે કુંતિ પાંડુ રાજાને વરી તે જોઈ બધા રાજાઓ ત્યાંથી ચાલતા થયા. ત્યારે કુંતિભોજે વિધિથી કુંતિને પાંડુ રાજા સાથે પરણાવી. તે વખતે જેમ ઈંદ્રાણિ સાથે ઉભેલો ઇન્દ્ર શોભે તેમ કુંતિ સાથે પાંડુ રાજા શોભતો હતો. પછી તેને નાના પ્રકારની પેહેરામણી આપીને કુંતિભોજે વિદાય કર્યો. ત્યારે વિવિધ પ્રકારની ધ્વજાપતાકાવાળી પોતાની મોટી સેનાએ સહિત, બ્રાહ્મણો તથા મહર્ષિઓથી આશિર્વાદ પામતો પામતો, તે સમર્થ કૌરવ પુત્ર પાંડુ રાજા પોતાના શેહેરમાં આવ્યો ને પોતાની સ્ત્રી કુંતિને પોતાના ઘરમાં રાખી.

संप्राप्यनगरंराजा पांडुःकौरवनंदनः ॥

न्यवेशयततांभार्यां कुंतींस्वभवनेप्रभुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि कुंतीविवाहे गुर्जरभाषायां द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःशांतनवोभीष्मो राज्ञःपांडोर्यशस्विनः ॥
विवाहस्यापरस्यार्थे चकारमतिमान्मतिं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી શાંતનુના પુત્ર તે બુદ્ધિમાન ભીષ્મ, યશસ્વી પાંડુ રાજાના બીજા વિવાહ વાસ્તે વિચાર કરીને, વૃદ્ધ કારભારીઓ તથા મહર્ષિ બ્રાહ્મણો સહિત, ચતુરંગી સેના સાથે લઇ મદ્ર દેશના રાજા પાસે ગયા. તેઓને આવતા સાંભળી રથ હાકનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો શલ્ય રાજા તેઓની સામો આવ્યો ને તેઓને ઘટતા સત્કારથી પોતાના શેહેરમાં તેડી ગયો. પછી સુંદર આસન આપી તેઓની પૂજા કરીને, તેઓના આવવાનુ તેણે કારણ પૂછ્યું. ત્યારે ભીષ્મ બોલ્યા કે, તમારી માદ્રિ નામની બેનનો યશ સાંભળીને હું અહીં આવ્યો છું, ને તેની અમારા પાંડુ રાજા વાસ્તે માગણી કરૂંછું. આપણે સંબંધી થવા લાયક છીએ, એમ જાણી હે મદ્ર દેશના રાજા, તમે મારી માગણી કબૂલ કરો. તે સાંભળી શલ્ય રાજા બોલ્યો કે, તમારા જેવા સંબંધિ બીજા કયાંથી મળે! પણ અમારા પૂર્વજોએ અમારા કુળમાં જે પલ્લું લેવાની રીત ચાલુ કરી છે, તે કદાચ સારી અગર નરતી હોય પણ મારાથી ઉલ્લંઘન કરાતી નથી; ને તે રીત મુજબ તમારી પાસેથી પલ્લું માગવું પણ યોગ્ય નથી. પરંતુ હે વીર, અમારા કુળનો ધર્મ છે તે પ્રમાણે મારે કરવું પડે, માટે મારાથી તમારી માગણી કબૂલ રખાતી નથી. ત્યારે ભીષ્મ બોલ્યા કે, હે રાજા, એ રીત પણ પરંપરાથી ચાલેલી છે માટે તેમાં કંઇ દોષ નથી. એમ કહી ભીષ્મે કેટલુંક સુવર્ણ, વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો, હાથી, ઘોડા, રથો, વસ્ત્રો, આભરણો, મણિઓ, મોતી તથા પરવાળાં ઇત્યાદિ પદાર્થ શલ્યને આપ્યાં. તે લઇ શલ્ય બહુ રાજી થયો. પછી તેણે પોતાની બેન માદ્રિને અલંકાર પેહેરાવીને ભીષ્મને સોંપી; તેને લઇને તે બુદ્ધિમાન્ ભીષ્મ પોતાના હસ્તિનાપૂર શેહેરમાં આવ્યા; ને તેઓએ સારો દિવસ જોઇને પાંડુ રાજા સાથે તે કન્યા પરણાવી. પછી તે કુંતિ તથા માદ્રિ એ બેઉ સાથે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ત્રીશ રાત્રી સૂધી પાંડુ રાજાએ વિહાર કરીને, પૃથ્વી જીતવા વાસ્તે બાહાર

નીકળવાનો વિચાર કર્યો; ને તેઓ ભીષ્માદિ વૃદ્ધોને પ્રણામ કરી તેઓની આજ્ઞા લઇને, હાથી, ઘોડા, તથા રથો જેમાં છે, એવી મોટી સેના સાથે લઇ બાહાર નીકળ્યા. તે પ્રથમ દશાર્ણ નામે દેશો જીત્યા, જેમાં ઘણા ચોરો વસતા હતા. પછી તેઓએ મગધ દેશમાં જઇ ત્યાંના જુલમી તથા અહંકારી રાજાને માર્યો, ને તેનો ખજાનો તથા ઘણાં વાહનો લઇ તેઓ મિથિલાપૂરી પ્રત્યે ગયા; અને ત્યાંના રાજાને પણ જીતીને તેઓ કાશિ, સુહ્મ તથા પુંડ્ર દેશોમાં જઇ, ત્યાંના રાજાઓને પોતાના બાહુબળથી વશ કરીને કૌરવોનો યશ વધાર્યો. એ પ્રમાણે બધા દેશોમાં ફરી તેણે સર્વ રાજાઓને વશ કર્યા, તેથી તે રાજાઓએ તેને પોતાનો ઇન્દ્ર માનીને, તેને હાથ જોડી તેની પાસે મણિ, મોતિ, પરવાળાં, સોનું, રૂપું, ઉત્તમ ગાયો, ઘોડા, હાથી, ખચ્ચર, ઉંટ, ભેંશો, બકરા, કામળીઓ તથા મૃગચર્મો ઈત્યાદિ વિવિધ પ્રકારના નજરાણા કર્યા. જે લઇને પાંડુ રાજા હસ્તિનાપૂર ભણી ચાલ્યા. તેને આવતા સાંભળી ઘણા હર્ષથી ભીષ્માદિક તેની સામે આવ્યા, ને તે જે વિવિધ પ્રકારની ભેટો લાવ્યા હતા તે જોઇને ઘણા ખુશી થયા. તેઓ જ્યારે પાસે આવ્યા ત્યારે પાંડુ રાજાએ ભીષ્મને પ્રણામ કર્યા, ને તેને જોઇ ભીષ્મની આંખમાં હર્ષાશ્રુ આવી ગયાં. પછી પાંડુ રાજાએ શેહેરના બીજા પણ જે લોકો સામે આવ્યા હતા તેનો યથાર્થ સત્કાર કર્યો. અને તુરી, શંખ તથા ભેરી ઇત્યાદિ વાજીત્રોના મોટા શબ્દોએકરી ચોફેરથી શેહેરના લોકોને ખુશી કરતા કરતા તેઓ હસ્તિનાપૂરમાં આવ્યા.

सतूर्यशतशंखानां भेरीणांचमहास्वनैः ॥
हर्षयन्सर्वशःपौरान् विवेशगजसाह्वयं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुदिग्विजये
गुर्जरभाषायां त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

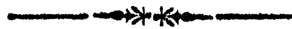
वैशंपायनउवाच ॥ धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञातः स्वबाहुविजितंधनं ॥
भीष्मायसत्यवत्यैच मात्रेचोपजहारसः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞાથી પાંડુ રાજાએ પોતાના

બાહુબળે કરી મેળવેલું ધન ભીષ્મ, સત્યવતી તથા પોતાની માને આપ્યું. તેમાંથી થોડુંક વિદુરજીને મોકલ્યું, તથા બીજા સગાઓને પણ થોડું થોડું આપીને તેણે તૃપ્ત કર્યા. એવા પરાક્રમી પોતાના પાંડુ પુત્રને જોઇને તેની મા અંબાલિકા, જેમ ઇંદ્રાણિ પોતાના જયંત પુત્રને જોઇ ખુશી થાય તેમ ખુશી થતી હતી. પછી તે પાંડુ રાજા પોતાની કુંતિ તથા માદ્રિ, એ બેઉ સ્ત્રીઓ સહિત, પોતાના સુંદર ભવનો મૂકીને હિમાલય પર્વતની દક્ષિણ તળાટીમાં જ્યાં શાલ વૃક્ષોના વનો છે, ત્યાં મૃગયા કરવા વાસ્તે જઇને રહ્યા; ને તે વનમાં બેઉ સ્ત્રીઓ સહિત હમેશ ફરતા હતા. તેને ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા સર્વ ભોગ ભોગવવાના પદાર્થો મનુષ્યો સાથે ત્યાં મોકલી આપતો હતો. હવે અહીં દેવક રાજાની રૂપયૌવન સંપન્ન એવી પારસવી કન્યા છે, એવું સાંભળી ભીષ્મે તે કન્યા વિદુરજી વાસ્તે મેળવીને, તેની સાથે તેનો વિવાહ કર્યો. વૈશંપાયન કેહે છે—હે કુરૂકુલના પુત્ર, પછી તે સ્ત્રીને વિષે વિદુરજીએ ગુણે કરી પોતા સરખા વિનયવાન પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા.

वैशंपायनउवाच ॥ तस्यांचोत्पादयामास विदुरःकुरुनंदन ॥
पुत्रान्विनयसंपन्ना नात्मनःसदृशान्गुणैः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि विदुरपरिणये
गुर्जरभाषायां चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःपुत्रशतंजज्ञे गांधार्यांजनमेजय ॥
धृतराष्ट्रस्यवैश्याया मेकश्चापिशतात्परः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, પછી ધૃતરાષ્ટ્રને તેની ગાંધારી સ્ત્રીથી સો પુત્રો થયા તથા તેથી અધિક એક વૈસ્યા સ્ત્રીથી થયો; ને પાંડુ રાજાની કુંતિ તથા માદ્રિને વિષે કુલની વૃદ્ધિ વાસ્તે દેવતાઓ થકી મહારથી એવા પાંચ પુત્રો થયા. જનમેજય પૂછે છે-હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, ગાંધારીએ સો પુત્રો કેવી રીતે ને કેટલે વખતે જણ્યા? ને વૈસ્યા પુત્ર કેમ થયો? તથા પાંડુરાજાની સ્ત્રીઓએ દેવતાઓથી કેવી રીતે પુત્રો મેળવ્યા? હે તપરૂપી ધનવાળા, હે વિદ્વાન્, એ વાત જે પ્રમાણે બની હોય તે પ્રમાણે વિસ્તારથી મને કહો. વૈશંપાયન કેહે છે-કોઇ વખતે વ્યાસજી ભૂખ-

થી પીડાતા હશે, તેઓને ગાંધારીએ સંતુષ્ટ કર્યા. તેથી તેઓએ તે ગાંધારીને તેના સ્વામી જેવા સો પુત્રો થવાનો વર આપ્યો. પછી કાળે કરી ધૃતરાષ્ટ્રથી ગાંધારીને ગર્ભ રહ્યો, જે બે વર્ષ સૂધી જન્મ્યો નહીં. તેટલામાં કુંતિએ સૂર્ય સરખો પુત્ર જણ્યો, તે સાંભળી ગાંધારીને પોતાનો ગર્ભ જન્મ્યો નહીં, તેનું ઘણું દુઃખ થઇ પડ્યું. ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર જાણે નહીં, તેમ તેણે પોતાના ગર્ભને બાહાર કાહાડવાનો હઠાત્કારથી યત્ન કર્યો. તેથી ફક્ત લોઢાની ગાંઠ સરખી એક કઠણ માંસની ગાંઠ તેણે જણી. તે વાત સાંભળી ત્યાં વ્યાસજી આવ્યા. ને તે માંસની ગાંઠ જોઇને તેઓએ ગાંધારીને કહ્યું કે, આ તેં શું કરયું ! ગાંધારી બોલી કે, કુંતિએ સૂર્ય સરખો પુત્ર પ્રથમ જણ્યો, તે સાંભળી મને ઘણું દુઃખ થવાથી મેં બળાત્કારથી ગર્ભ પાડ્યો. તમે તો સો પુત્ર થવાનો વર આપ્યો છે, પણ આ તો માંસની એક ગાંઠ છે. વ્યાસજી બોલ્યા કે, હે સુબલ રાજાની કન્યા, મારૂં કેહેવું મિથ્યા થશે નહીં. માટે એક સો કુડાં ઘીથી ભરીને લઇ આવો, ને તે એકાંત સ્થાનમાં મૂકો, અને આ ગાંઠ ઉપર ટાઢું પાણી રેડ્યા કરો. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે પ્રમાણે સો કુંડાં એકાંત સ્થાનમાં ઘીથી ભરીને મૂકાવ્યાં, ને તે ગાંઠ ઉપર પાણી સિંચન કર્યું. તો તેમાંથી અંગુઠાના પર્વ જેવડા જૂદા જૂદા સો ભાગ થઇ ગયા. પણ વ્યાસજીએ તેમાંથી એક ભાગ વધાર્યો. પછી તે ભાગોને તે સો કુંડાંમાં વ્યાસજીએ મૂકાવ્યા, ને એક ભાગ વધ્યો તેને વાસ્તે બીજું કુંડું મંગાવીને તે ભાગ તેમાં મૂકાવ્યો. પછી અમુક વખતે આ કુંડાં ઉઘાડજો, એમ ગાંધારીને કહીને વ્યાસજી હિમાલય પ્રત્યે તપશ્ચર્યા કરવા વાસ્તે ચાલતા થયા. હવે કહેલે વખતે ગાંધારીએ ક્રમથી એક માસ સૂધી તે કુંડાં ઉઘાડ્યાં, તો તેમાંથી સો પુત્રો ને એક કન્યા નીકળ્યાં. તેમાં સઉથી મોટાનું નામ દુર્યોધન પાડ્યું. તે દુર્યોધને ઉત્પન્ન થતાં વેત ગધેડાના જેવો શબ્દ કર્યો, ને તે વખતે શિઆળીયા, કાગડા તથા ગૃધ્રો બોલવા લાગ્યા. ઘણો વાયુ વાવા લાગ્યો ને દિશાઓ ઝાંખી દેખાવા લાગી. ત્યારે બીહીને ધૃતરાષ્ટ્રે, કેટલાક બ્રાહ્મણો, ભીષ્મ, વિદુર તથા બીજા પણ સંબંધિઓને બોલાવીને કહ્યું કે, આપણા કુળને વધારનાર એવો મોટો પુત્ર યુધિષ્ઠિર છે, ને રાજ્ય પણ તેને ઘટે છે. અને આ દુર્યોધન તે પછી જન્મ્યો છે, તેથી તે પછી એને રાજ્ય મળશે કે નહીં ? તે જેવું તમને ભાસતું હોય તેવું કહો. તે સાંભળી સર્વે

બોલ્યા કે, હે ધૃતરાષ્ટ્ર, આ તમારા પુત્ર દુર્યોધનના જન્મની વખતે માંસને ખાનારાં ભયંકર પ્રાણીઓ બોલ્યાં, તેથી અમને એવું લાગે છે કે નિશ્ચય એ પુત્ર કુળને નાશ કરનારો થશે. માટે જો કુળનો બચાવ ઇચ્છતા હો તો આ પુત્રનો ત્યાગ કરો. ને એમ સમજો કે, એક પુત્ર ઓછો હતો. એમ કરશો તો આપણા કુળનું તેમજ જગતનું પણ કલ્યાણ થશે. કારણ એવું કહ્યું છે કે, એકના ત્યાગથી જો કુળ બચતું હોય તો તેમ કરવું, ને કુળના ત્યાગથી જો ગામ બચતું હોય તો તેમ કરવું; ને એક એક ગામ ત્યાગવાથી જો આખો દેશ બચતો હોય તો તેમ કરવું, અને આખી પૃથ્વી મૂકયાથી પણ જો પોતાનો જીવ બચતો હોય તો તે પણ મૂકવી. એ પ્રમાણે તે બધાઓએ ધૃતરાષ્ટ્રને કહ્યું, પણ પુત્રના સ્નેહને લીધે તેનાથી તેમ બન્યું નહીં. પછી ધૃતરાષ્ટ્રની એક વૈશ્ય વર્ણની સ્ત્રી હતી તેનાથી તેને એક યુયુત્સુ નામે પુત્ર થયો. એ પ્રમાણે બુદ્ધિમાન્ ધૃતરાષ્ટ્રને સો પુત્રો થયા, અને તે મહારથી તથા શૂરવીરોમાં એક કન્યા અધિક થઇ, તથા તે ઉપરાંત પ્રતાપવાન અને મોટા તેજવાળો વૈશ્ય પુત્ર યુયુત્સુ થયો.

महारथानांवीराणां कन्याचैकाशताधिका ॥

युयुत्सुश्चमहातेजा वैश्यापुत्रप्रतापवान् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि गांधारीपुत्रोत्पत्तौ

गुर्जरभाषायां पंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ गांधारराजदुहिता शतपुत्रेतिचानघ ॥

उक्तामहर्षिणातेन व्यासेनामिततेजसा ॥

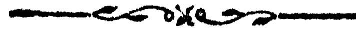
જનમેજય પૂછે છે—હે નિષ્પાપ, ગાંધારીને મહર્ષિ વ્યાસજીએ સો પુત્ર થવાનો વર આપ્યો હતો, ત્યારે એક કન્યા અધિક કેમ થઇ? તે મને કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—જે વખતે તે માંસની ગાંઠના સો ભાગ થયા ત્યારે ગાંધારીના મનમાં એવું આવ્યું કે, મને એક કન્યા પણ થાય તો ઠીક, કારણ કન્યા હશે તો મારો પતિ દૌહિત્રવાન પણ થશે. માટે મેં કંઇ તપ, દાન, અગ્નિમાં હોમ તથા બ્રાહ્મણોને સંતુષ્ટ કર્યા હોય તો એ-

કે કન્યા પણ થાય. એવો તેનો સંકલ્પ જાણીને વ્યાસજીએ તે સો ભાગોમાંથી એક ભાગ વધાર્યો, ને તેને પણ એક કુંડામાં મૂકાવ્યો; અને ગાંધારીને કહ્યું કે, તારી ઇચ્છા પ્રમાણે આમાંથી કન્યા થશે. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે દુઃશલા કન્યાનો જન્મ મેં તમને કહ્યો, હવે હે ભરતકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા, હે નિષ્પાપ રાજેંદ્ર, ફરીથી બોલો હું તમોને શું કહું.

एतत्तेकथितंराजन् दुःशलाजन्मभारत ॥

ब्रूहिराजेंद्रकिंभूयो वर्तयिष्यामितेनघ ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि दुःशलोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ ज्येष्टानुज्येष्टतांतेषां नामानिचपृथक्पृथक् ॥

धृतराष्ट्रस्यपुत्राणा मानुपूर्व्यात्प्रकीर्तय ॥

જનમેજય કેહે છે—તે ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રનાં જૂદાં જૂદાં નામો મને ક્રમે કરીને કહો. વૈશંપાયન કેહે છે–હે જનમેજય, એ સર્વ નામો મેં તમોને પ્રથમ કહેલાં છે. તેઓના નામના ક્રમથી તેઓના જન્મનો ક્રમ પણ જાણવો, તે સર્વે પુત્રો અતિરથી, શૂરવીર, યુદ્ધ કરવામાં કુશલ, વેદોને જાણનારા તથા અસ્ત્ર વિદ્યા શિખેલા હતા. તેઓને યોગ્ય સ્ત્રીઓ સાથે ધૃતરાષ્ટ્રે પરણાવ્યા હતા. અને વખતસર તેણે પોતાની દુઃશલા કન્યાને વિધિએ કરી જયદ્રથને આપી હતી.

दुःशलांचापिसमये धृतराष्ट्रोनराधिपः ॥

जयद्रथायप्रददौ विधिनाभरतर्षभ ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि गुर्जरभाषायां सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ कथितोधार्त्तराष्ट्राणां मार्षःसंभवउत्तमः ॥

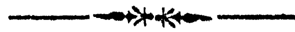
अमनुष्योमनुष्याणां भवताब्रह्मवादिना ॥

જનમેજય કહે છે—બ્રહ્મવાદી એવા તમોએ, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાના પુત્રોની, વ્યાસ ઋષિના પ્રસાદથી મનુષ્યોમાં ન સંભવે એવી ઉત્પત્તિ કહી. હવે ઇન્દ્ર સરખા પરાક્રમી, મહાત્મા, તથા અમાનુષ કર્મો કરનારા પાંડવોની ઉત્પત્તિ કહો. જે પાંડવો દેવતાઓના અંશોથી થયા હતા એવું તમોએ અંશાવતરણ પ્રકરણમાં કહ્યું છે. વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, તે પાંડુરાજા મૃગયા વાસ્તે વનમાં જઇને રહ્યા હતા, ત્યાં કોઈ સમય તેઓ વનમાં ફરતા હતા, તેવામાં કોઇ તપસ્વી ઋષિનો પુત્ર પોતાની સ્ત્રી સહિત મૃગનું રૂપ લઇ મૈથુન કરતો હતો. તે બેઉને મૃગ જાણીને પાંડુરાજાએ તીક્ષ્ણ એવા પાંચ બાણો તે બેઉ ઉપર નાખ્યા. તે વાગવાથી તે મૃગ મનુષ્યની પેઠે બોલતો બોલતો પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો, ને પાંડુરાજાને કેહેવા લાગ્યો કે, જે પુરૂષો કામ ક્રોધથી ભરેલા, બુદ્ધિહીન, તથા હમેશ પાપમાં આસક્ત છે, તેઓ પણ આવું ભયંકર કામ કરતા નથી. ત્યારે નિરંતર ધર્મ પાળનારાઓના કુળમાં ઉત્પન્ન થયો એવો તું, તેની બુદ્ધિ આવી કેમ થઇ? પાંડુરાજા બોલ્યા કે, રાજાઓની વૃત્તિ જેવી શત્રુને મારવામાં રેહે છે, તેવીજ મૃગો મારવામાં પણ હોય છે. માટે હે મૃગ, તારી મતલબ વાસ્તે મારી નિંદા કરવા તું યોગ્ય નથી. અમે તો પ્રત્યક્ષ વા છૂપીને પણ મૃગોને મારીએ છીએ. જ્યારે અગસ્ત ઋષિએ પણ યજ્ઞમાં અરણ્યના મૃગો મારીને હોમ્યા હતા, ત્યારે અમે મારીએ તેમાં શું? તે સાંભળી મૃગ બોલ્યો કે, જે ઉત્તમ પુરૂષો છે, તે શત્રુની ગાફલતામાં તેને મારતા નથી; પણ હથિઆર લઈ સામે લડવા આવે છે ત્યારેજ મારે છે. પાંડુરાજા બોલ્યો કે તે વાત ખરી, પણ એ તો મનુષ્યો વાસ્તે કહ્યું છે, કંઇ મૃગ વાસ્તે કહેલું નથી. માટે તું શું કરવા મને નિંદે છે? તે સાંભળી મૃગ બોલ્યો કે, મૃગ મારનારની હું નિંદા કરતો નથી, પણ મારો મૈથુન કાળ તો જોવો હતો? પ્રાણીમાત્ર જેને ઇચ્છે છે, એવા મૈથુન સમયમાં કોણ વિદ્વાન્ પુરૂષ મૃગને મારે? હે રાજેન્દ્ર, આ મૃગીને વિષે હર્ષથી ગર્ભાધાન કરવા હું તેની સાથે સમાગમ કરતો હતો, તે બધું મારૂં તેં અફળ કર્યું. માટે હે મહારાજ, સત્કર્મ કરનારા પૌરવોના વંશમાં ઉત્પન્ન થયો એવો તું, તેને આવું કર્મ કરવું યોગ્ય નહતું. કારણ ક્રૂર કર્મ સર્વ લોકોમાં નિંદિત છે, તેમ અપયશ તથા નર્ક આપનારૂં છે. તું ધર્મ અર્થના તત્વને જાણનારો તથા સ્ત્રી ભોગના વિશેષ સુખનો અનુભવિ છે ત્યારે

તેં આવું કામ કેમ કર્યું ? તારે તો આવાં ક્રૂર કર્મ કરનાર મનુષ્યોને દંડ આપવો જોઇએ. તેને બદલે આ તો ફળ મૂળનો આહાર કરનાર, મૃગરૂપ ધારણ કરનાર તથા નિરંતર શાંત થઇ અરણ્યમાં ફરનાર, એવો હું કિંદમ નીચે ઋષિ મનુષ્યની લજ્જાથી મૃગરૂપ લઈ મૈથુન કરતો હતો તેને તેં માર્યો, માટે હું તને શાપ આપું છું જે, તેં મને અજાણથી માર્યો તેથી તને બ્રહ્મહત્યા તો નહીં લાગે, પણ જ્યારે કામમાં આસક્ત થઇને તારી સ્ત્રી સાથે તું સમાગમ કરવા જઇશ, ત્યારે મરણ પામીશ; ને જે સ્ત્રી સાથે તે વખતે તું સમાગમ કરવા જઇશ, તે સ્ત્રી તારી પછાડે બળી મરશે. વૈશંપાયન કેહે છે—પાંડુ રાજાને એવો શાપ આપીને તે દુ:ખથી પીડાયલો મૃગ મરણ પામ્યો, અને તેજ ક્ષણે પાંડુરાજા પણ ખેદને પામ્યો.

वैशंपायनउवाच ॥ एवमुक्त्वासुदुःखार्तो जीवितात्सव्यमुच्यत ॥
मृगःपांडुश्चदुःखार्त क्षणेनसमपद्यत ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुमृगशापे
गुर्जरभाषायां अष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तंव्यतीतमतिक्रम्य राजास्वमिवबांधवं ॥
सभार्यःशोकदुःखार्तः पर्यदेवयदातुरः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે પાંડુરાજા પોતે મારેલા મૃગને અતિક્રમણ કરી, તેનો પોતાના બાંધવની પેઠે પોતાની સ્ત્રી સહિત શોચ કરવા લાગ્યા; ને બોલ્યા કે, સ્ત્રિઓ, સત્પુરૂષોના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુરૂષો પણ કામની જાળમાં મોહ પામીને દુષ્ટ કર્મ કરી ખરાબ ગતિને પામે છે. મારો પિતા પણ નાની વયમાં કામનુંજ ચિંતન કરતા કરતા મરણ પામ્યા. ત્યારે વ્યાસજીએ તેના ક્ષેત્રમાં મને ઉત્પન્ન કર્યો. તે હજી મને પ્રજા પણ ઉત્પન્ન થઇ નથી, ને મારી અધમ બુદ્ધિ થઇ જેથી મને દુઃખ આવી પડ્યું. માટે હવે હું તો મોક્ષનાં સાધનો કરીશ, કારણ પુત્રાદિકની ઇચ્છા, એ મોહોટું દુઃખ છે. તેથી વ્યાસજીની પેઠે બ્રહ્મચર્ય પાળીશ, ને ને અત્યંત તપ આચરીશ. હું એકલો વનમાં જઇ વન ફળ ખાઇને જી-

વીશ ને પૃથ્વી ઉપર ફરીશ. સુખ દુઃખ; સ્તુતિ નિંદા, લાભ અલાભ, એ સર્વ સમાન ગણીશ. સદા આનંદમાં રહી સર્વ પ્રાણિના હિતમાં તત્પર રહીશ. અહિંસા ધર્મ પાળીશ, મરણ ભય રાખીશ નહીં. સર્વ સકામ કર્મોનો ત્યાગ કરીશ, કારણ તે ક્ષણિક ફળ આપનારાં છે. અને નિષ્કામ કર્મો કરી સર્વ પાપથી મુક્ત થઇશ. એ પ્રમાણે નિર્ભય થઇને દેહનો ત્યાગ કરીશ, પણ આ દુઃખરૂપ સંસારમાં રહીશ નહીં. તમારે મારી મા અંબાલિકા, વિદુર, રાજા ધૃતરાષ્ટ્ર, સત્યવતી, ભીષ્મ આપણા પુરોહિત બ્રાહ્મણો તથા શેહેરના બધા વૃદ્ધ મનુષ્યોને કહેવું કે, પાંડુરાજા સંન્યાસી થઇ ચાલી નીકળ્યો. તે સાંભળી કુંતી તથા માદ્રી બોલીયો કે, હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, સંન્યાસ વગર બીજા એવા પણ આશ્રમ છે કે જેમાં પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત તપશ્ચર્યા થાય. અમે પણ ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી તુચ્છ સુખની ઇચ્છા મૂકીને તમારી સાથે તપ કરીશું. પણ હે બુદ્ધિમાન્, જો તમે અમારો ત્યાગ કરશો તો અમે જીવીશું નહીં. પાંડુરાજા બોલ્યા કે ઠીક, તમારો નિશ્ચય એવોજ હોય તો તમોને સાથે રાખીને હું વાનપ્રસ્થ ધર્મ આચરીશ. વખતસર અગ્નિમાં હોમ કરીશ, ઝાડની છાલોનાં વસ્ત્ર પેહેરીશ ને ટાહાડ તડકો સહન કરીને તપશ્ચર્યા કરીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહીને પાંડુ રાજાએ પોતાનો રત્નજડિત મુગટ, બાજુબંધ, કુંડળ તથા પોતાનાં અને સ્ત્રીયોનાં વસ્ત્રો બ્રાહ્મણોને આપી દીધાં. પછી પોતાના ચાકરોને કહ્યું કે, હસ્તિનાપૂરમાં જઇને તમારે કેહેવું કે, અર્થ કામાદિક બધું સુખ ત્યાગ કરીને પાંડુરાજા સ્ત્રીઓ સહિત ચાલી નીકળ્યો. ભરત કુળમાં સિંહરૂપ એવા પાંડુરાજાની એવી દીન વાણી સાંભળીને તેના બધા ચાકરો ઘણા દલગીર થયા ને તેઓની આંખમાં અશ્રુ આવી ગયાં. પછી પાંડુ રાજાએ સોંપેલા પદાર્થો લઈ તેઓ હસ્તિનાપૂરમાં ગયા. ને તે ધૃતરાષ્ટ્રને આપીને તેઓએ તેને સર્વ હકીકત કહી તે સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા બહુ ખેદ પામ્યો. હવે પાંડુરાજા સ્ત્રીઓ સહિત ફળ મૂળનો આહાર કરતો કરતો ત્યાંથી નાગશત પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાંથી આગળ કુબેરનો ચૈત્રરથ નામનો બગીચો હતો, તેને મૂકી તથા કાળકૂટ પર્વતને પણ મૂકીને ત્યાંથી તે ગંધમાદન પર્વત પ્રત્યે ગયો. પછી હે મહારાજા, ત્યાંથી ઇંદ્રધ્યુમ્ન નામે સરોવર પાસે જઇ હંસકૂટ પર્વતને અતિક્રમણ કરીને, શતશૃંગ પર્વતમાં જઇ તપસ્વી એવો પાંડુ રાજા તપ કરવા લાગ્યો.

इंद्रद्युम्नसरःप्राप्य हंसकूटमतीत्यच ॥
शतशृंगेमहाराज तापसःसमतप्यत ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुचरिते
गुर्जरभाषायां ऊनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच ॥ तत्रापितपसिश्रेष्ठे वर्तमानःसवीर्यवान् ॥
सिद्धचारणसंघानां बभूवप्रियदर्शनः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે ત્યાં ઉત્તમ તપ આચરીને તે પરાક્રમી પાંડુ રાજા સિદ્ધ તથા ચારણોને પ્રિય દર્શનવાળો તથા ઘણેક કાળે બ્રહ્મઋષિ સરખો થયો. ત્યાં વનમાં તેના કેટલાક મિત્રો થયા, કેટલાકની સાથે તેને ભાઇ જેવો સ્નેહ થયો, તથા કેટલાક ઋષિઓ તેને પુત્ર પ્રમાણે ગણવા લાગ્યા. હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, પછી કોઇ અમાવાસ્યાને દિને બધા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા ઋષિઓ ભેળા થઇને બ્રહ્માના દર્શન માટે ત્યાંથી ચાલ્યા. તે જોઇ પાંડુરાજાએ તેઓને પૂછ્યું કે, તમે કયાં જાઓ છો? તે મને કહો. ઋષિઓ બોલ્યા કે આજે બ્રહ્મલોકને વિષે મહાત્મા દેવો, ઋષિઓ તથા પિતૃઓ ભેગા થશે, માટે અમે પણ ત્યાં બ્રહ્મદેવનાં દર્શન કરવા જઇશું. વૈશંપાયન કેહે છે-તે સાંભળી સ્વર્ગથી પણ આગળ જવાની જેની ઇચ્છા છે, એવા પાંડુરાજા પણ સ્રીયો સહિત તે ઋષિઓ સાથે ચાલ્યા. ત્યારે તે ઋષિ બોલ્યા કે, આ પર્વત ઉપર જતાં મોટી નદીઓ ઓળંઘવી પડે છે, ચહડ ઉતર ઘણી કરવી પડે છે, નિરંતર હીમ પડે છે, કેટલીક ગુફાઓ આવે છે, ગંધર્વ અપ્સરાઓ તથા દેવતાઓને રમવાનાં સ્થાનકો આવે છે અને ઠેઠ ઉપર તો મૃગ પક્ષીઓથી પણ જવાતું નથી; ફક્ત એક વાયુથી તથા સંસારના ચાર ઋણોથી મુક્ત થયેલા સિદ્ધ એવા પરમ્ ઋષિઓથી જવાય છે. એવા આ પર્વત ઉપર આ રાજસ્રીઓ કેમ આવી શકશે? માટે હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, તમે આવો માં. તે સાંભળી પાંડુરાજા બોલ્યો કે, હે મોટા ભાગ્યવાળાઓ, જે પુરૂષ આ દુનિયામાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેના ઉપર પિતૃ, દેવ, ઋષિ તથા મનુષ્ય, એ ચાર પ્રકારના ઋણો હોય છે, તે પુરૂષે ટાળવા જોઈએ, ને જે નથી ટાળતો

તેને સ્વર્ગાદિક લોકોની પ્રાપ્તિ નથી; એમ ધર્મ વેત્તાઓએ કહ્યું છે, તે હું જાણું છું. મનુષ્યો, યજ્ઞ કરીને દેવ ઋણોથી, વેદાભ્યાસ તથા તપશ્ચર્યા કરીને મુનિઓના ઋણથી, પુત્ર ઉત્પન્ન કરી તથા શ્રાદ્ધ કરીને પિતૃઋણથી અને અક્રૂરતાથી મનુષ્ય ઋણથી મુક્ત થાય છે. તેમાં હું દેવ, ઋષિ તથા મનુષ્યના ઋણોથી તો મુક્ત થયો છું, પણ ફક્ત પિતૃઋણથી મુક્ત થયો નથી, જે પ્રજા થયેથી થવાય છે. માટે હું જેમ મારા પિતાના ક્ષેત્રમાં મહર્ષિ વ્યાસજી થકી ઉત્પન્ન થયો તેમ મારા ક્ષેત્રોમાં પ્રજા કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તે સાંભળી ઋષિઓ બોલ્યા કે, હે ધર્માત્મા, દેવોની ઉપમા અપાય એવા તને શુદ્ધ પુત્રો થશે, એમ અમે દિવ્ય જ્ઞાનથી જાણીએ છીએ. માટે હે મનુષ્યમાં સિંહરૂપ, દૈવે જે નિરમાણ કર્યું છે, તે ઉદ્યોગ કરીને મેળવ; એમ કહી પાંડુરાજાને સમજાવીને તેઓ ચાલતા થતા. પછી કોઇ વખતે પાંડુરાજા એકાંતમાં પોતાની સ્ત્રી કુંતિને કહેવા લાગ્યા કે, આ આપત્કાળને વિષે તું પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાનો યત્ન કર. કારણ પુત્ર વગર આ દુનિયામાં પ્રતિષ્ટા નથી, ને પરલોકમાં સારી ગતિ થતી નથી. એમ ધર્મવાદીઓ કેહે છે. માટે હે પવિત્રહાસ્યવાળી, મને પણ પ્રજા વગર ઉત્તમ લોકની પ્રાપ્તિ થશે નહીં, ને તે મૃગના શાપથી ઉત્પન્ન કરી શકું તેમ નથી. હે કુંતિ, આપત્કાળમાં પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાની રીત છે, માટે કોઇ શ્રેષ્ઠ અથવા સમાન પુરૂષ થકી પુત્રો મેળવ. તેમ કરવામાં તું અચકાતી હો તો એક વાત કહું તે સાંભળ. કોઈ શારદંડાયની નામના પુરૂષે પોતાની સ્ત્રીને પુત્રોત્પત્તિ કરવાની આજ્ઞા આપી ત્યારે તે સ્ત્રી કોઇ દિવસે ઋતુ કાળથી શુદ્ધ થઇ રાત્રી સમય પોતાના ગામના ચૌટામાં જઇ ઉભી. ત્યાં એક સિદ્ધ બ્રાહ્મણ તેના જોવામાં આવ્યાથી તેને પોતાને ઘેર તેડી જઇને રાખ્યો. પછી તેનાથી દુર્જય આદિ લઈ ત્રણ પુત્રો તેણે ઉત્પન્ન કર્યા. હે કલ્યાણિ તે પ્રમાણે તું પણ મારી આજ્ઞાથી તપે કરી અધિક એવા બ્રાહ્મણથકી જલદીથી પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાનો યત્ન કર.

तथात्वमपिकल्याणि ब्राह्मणातपसाधिकात् ॥

मन्नियोगाद्यतक्षिप्र मपत्योत्पादनंप्रति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुपृथासंवादे

गुर्जरभाषायां त्रिंशत्यधिकशततमोध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एवमुक्तामहाराज कुंतीपांडुमभाषत ॥
कुरूणामृषभंवीरं तदाभूमिपातिंपातिं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે મહારાજ, એ રીતનું પાંડુરાજાનું કેહેવું સાંભળી, કુંતિ કુરૂકુળમાં શ્રેષ્ઠ, શૂરવીર તથા પૃથ્વીપતિ એવા પોતાના સ્વામીને કેહેવા લાગી કે, હે ધર્મ જાણનારા તમારે વિષે પ્રીતિ રાખનારી એવી હું તમારી ધર્મપત્ની છું, માટે એવું કેહેવું તમોને યોગ્ય નથી. હે મહાબાહો, હે ભરત કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા, તમારા થકીજ મને પરાક્રમી પુત્રો થશે, ને તમારી સાથેજ હું સ્વર્ગમાં આવીશ. તમારા શિવાય મનથી પણ હું બીજા પુરૂષનું ચિંતન નહીં કરૂં, કારણ તમારાથી શ્રેષ્ઠ બીજો કોણ છે? હે ધર્માત્મા, આ એક પુરાતની વાત મેં સાંભળી છે જે તમોને કહું છું તે સાંભળો. પૂર્વે પરં ધર્મિષ્ટ અને પૂરૂના વંશને વધારનાર એવો વ્યુષિતાશ્વ નામે રાજા હતો. તેણે અશ્વમેધ કરીને બધી દિશાઓ જીતી હતી ને તે આખી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરતો હતો. અને સર્વપ્રજાની પિતાની પેઠે રક્ષા કરતો હતો. તેણે બીજા ઘણાક યજ્ઞો કરીને બ્રાહ્મણોને ઘણીક દક્ષિણાઓ આપી હતી. તે કક્ષિવાન રાજાની ભદ્રા નામની અતિ રૂપવતી કન્યાને પરણ્યો હતો. તે બેઉ સ્ત્રી પુરૂષ પરસ્પરે બહુ સ્નેહ રાખતાં હતાં. તેવામાં એકાએક તે રાજાને ક્ષયરોગ થયો, જેથી તે તુરત મરણ પામ્યો. ત્યારે તેની ભદ્રા સ્ત્રી અત્યંત દુઃખ પામતી પામતી વિલાપ કરવા લાગી, ને પોતાના મરણ પામેલા પતિના શબને આલિંગન કરી કેહેવા લાગી કે, હે પરમ ધર્મ જાણનારા, મને પુત્રો આવ્યા પેહેલાં તમોએ મને પતિ વગરની કરીને દુઃખના સમુદ્રમાં નાખી છે, તે મારાથી સહન થતું નથી. માટે પ્રસન્ન થઇને મને પણ તમારી ગતિને પમાડો. તમારા વગર ક્ષણ માત્ર હું જીવીશ નહીં. હે સ્વામિ, મેં અભાગણીએ પૂર્વે કોઇ સ્નેહીઓનો વિયોગ કરાવ્યો હશે, તેથીજ મારે તમારો વિયોગ થયો. હે રાજા, આજથી હું દર્ભની પથારી ઉપર સુઇશ ને તમારા દર્શનની ઇચ્છા રાખીશ. એ પ્રમાણે તેણે વારંવાર વિલાપ કર્યો ત્યારે તે શબની અંદરથી શબ્દ થયો કે, હે કલ્યાણિ તું જા, હું તને કહું છું કે તારે વિષે હું પુત્રો ઉત્પન્ન કરીશ. તું ઋતુ કાળથી શુદ્ધ થઇને ચૌદશ અથવા આઠમે મારી સાથે શૈયામાં પ્રવેશ કરજે. પછી તે સ્ત્રીએ તે શબના કે

હેવા પ્રમાણે કર્યું, તેથી તેને ત્રણ શાલ્વ અને ચાર માદ્ર નામે પુત્રો થયા. હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, તેજ પ્રમાણે તપયોગના બળથી યુક્ત એવા તમે પણ મારે વિષે મને કરીને પુત્રો ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ છો.

तथात्वमपिमय्येयं मनसाभरतर्षभ ॥

शक्तोजनयितुंपुत्रां स्तपोयोगबलन्वितः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि व्युषिताश्वोपाख्याने गुर्जरभाषायां एकविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एवमुक्तस्तयाराजा तांदेवींपुनरब्रवीत् ॥

धर्मविद्धर्मसंयुक्त मिदंवचनमुत्तमं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં સ્ત્રીનાં વચન સાંભળી તે ધર્મ જાણનાર પાંડુરાજા ફરી ધર્મયુક્ત એવું ઉત્તમ વચન તેને કેહેવા લાગ્યા કે, હે કુંતિ એ પ્રમાણે પૂર્વે વ્યુષિતાશ્વના શબથી પુત્ર ઉત્પન્ન થયા હતા, એવું તું કેહે છે, પણ તે વ્યુષિતાશ્વ તો દેવતા સરખો હતો. હે સુંદર મુખવાળી, હવે હું તને પ્રાચીન કાળની રીત કહું તે સાંભળ. પૂર્વે સ્ત્રીઓને ઘણી છૂટ હતી, જેથી તેઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ફરતીઓ, તેમાં કોઈ અધર્મ માનતો નહીં. તે પ્રાચીન રીત હાલ આપણે પશુઓમાં જોઇએ છીએ, ને તે હજી પણ ઉત્તર કુરૂ દેશમાં ચાલુ છે. હે સ્ત્રિ, એ રીત કેમ બંધ પડી તે હું તને વિસ્તારથી કહું છું. કોઇ ઉદ્દાલક નામે મોટો ઋષિ હશે, તેનો શ્વેતકેતુ નામે પુત્ર હતો, તેણે ક્રોધથી આ ધર્મરૂપી મર્યાદા બાંધી છે. તેનું કારણ કહું તે સાંભળ. કોઇ વખતે એ શ્વેતકેતુ પોતાના પિતાની પાસે બેઠો હતો ત્યાં કોઇ બ્રાહ્મણે આવીને તેની માનો હાથ ઝાલી તેને પોતાની સાથે લઇ જવાનો આગ્રહ કર્યો. તે જોઇ શ્વેતકેતુને ક્રોધ ચડયો, ત્યારે તેનો પિતા ઉદ્દાલક બોલ્યો કે હે પુત્ર, તું ક્રોધ કર માં, કારણ એ રીત સર્વ વર્ણમાં અસલથી ચાલતી આવી છે. એ પ્રમાણે પિતાએ કહ્યું તોપણ તે શ્વેતકેતુથી તે રીત સહન થઇ નહીં, ત્યારે તેણે મનુષ્યોમાં સ્ત્રી પુરૂષની મર્યાદા બાંધી. હે સુંદર હાસ્યવાળી, ત્યારથી તે રીત બંધ પડી છે; ને હવે પોતાના પતિને મૂકી જે સ્ત્રી વ્યભિચાર કરે છે, તેને ગર્ભપાત કર્યા જેટલું

પાપ લાગે છે. તેમ કુમારી અગર પરણેલી કોઇપણ પરસ્ત્રી સાથે જે પુરૂષ વ્યભિચાર કરે છે, તેને પણ એટલુંજ પાપ થાય છે. અને જો પતિએ પુત્ર વાસ્તે આજ્ઞા કરી હોય ને સ્ત્રી તેમ નહીં કરે, તો તે સ્ત્રીને પણ તેજ પાપ લાગે છે. હે સ્ત્રી એ પ્રમાણે ઉદ્દાલકના પુત્ર શ્વેતકેતુએ મર્યાદા બાંધી છે. વળી પૂર્વે સૌદાસ રાજાએ પણ પુત્રોત્પત્તિ કરવા માટે પોતાની મદયંતિ સ્ત્રીને આજ્ઞા કરી હતી. ત્યારે તેણે વસિષ્ઠ ઋષિ થકી અશ્મક નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો હતો. એમ કરીને તેણે પોતાના સ્વામીનું પ્રિય કર્યું હતું, એમ મેં સાંભળ્યું છે. હે કમળ સરખા નેત્રવાળી, અમારો જન્મ પણ કુરૂવંશની વૃદ્ધિ વાસ્તે વ્યાસજીથી થયો છે, તે તું જાણે છે. એ સર્વ કારણો જોઇ આ મારા ધર્મરૂપ વચન પ્રમાણે તું કરવા યોગ્ય છે. હે રાજપુત્રિ, સ્ત્રીએ દર ઋતુકાળે સ્વામીની આજ્ઞા ઉલ્લંઘવી નહીં, એજ સ્ત્રીયોનો ધર્મ કહેલો છે. વેદને જાણનારાઓએ પણ કહ્યું છે કે, ધર્મ અથવા અધર્મ જે કંઇ સ્વામી કેહે તે સ્ત્રીએ કરવું. હે સ્ત્રિ, મારે પણ પુત્રદર્શનની લાલસા છે, માટે કોઇ તપસ્વી બ્રાહ્મણથી ગુણવાન પુત્રો ઉત્પન્ન કરવા તું યોગ્ય છે. તેમ કરીશ તો મને પુત્રવાનની ગતિ પ્રાપ્ત થશે. વૈશંપાયન કહે છે—પોતાના સ્વામીનાં એવાં વચન સાંભળી, તેના પ્રિય તથા હિતમાં તત્પર એવી કુંતી બોલી કે, હે સ્વામિ! હું જ્યારે બાળક હતી ત્યારે મારા પિતાએ મને અતિથિઓનું સન્માન કરવામાં જોડી હતી. કોઇ કાળે ઉગ્ર તપવાળા દુર્વાસા ઋષિ આવી નીકળ્યા, તેઓને મેં સન્માન આપી પ્રસન્ન કર્યા. ત્યારે તેઓએ મને પ્રસન્ન થઇને એક મંત્ર આપ્યો છે ને કહ્યું છે કે, "એ મંત્રથી તું જે જે દેવને આવાહન કરીશ, તે તે દેવ તારી પાસે આવશે ને તેના પ્રસાદથી તને પુત્રો થશે" એમ તે ઋષિએ કહેલું છે, તે ખોટું થાય તેમ નથી. માટે જો તમે આજ્ઞા આપો તો તે મંત્રે કરી હું દેવનું આવાહન કરૂં, જેવી રૂડી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય. હે સત્ય પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, હવે કહો, હું ક્યા દેવનું આવાહન કરૂં? તે સાંભળી પાંડુ રાજા બોલ્યા કે, હે સ્ત્રિ, હમણાંજ પ્રથમ તું ધર્મનું આવાહન કર, કારણ તે લોકોમાં પવિત્ર કેહેવાય છે, ને તેથી જે પુત્ર થાય તે ધર્મિષ્ટ થાય, કેમકે ધર્મથી થયેલા પુત્રનું મન અધર્મમાં જાય નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના સ્વામિએ કહ્યું ત્યારે ઠીક તેમ કરીશ, એમ કહીને તે શ્રેષ્ઠ કુંતિએ પોતાના સ્વામીને વંદન કરી તેની આજ્ઞા પ્રમાણે કરવા માંડ્યું.

वैशंपायनउवाच ॥ सातथोक्तातथेत्युक्का तेनभर्त्रावरांगना ॥
अभिवाद्याभ्यनुज्ञाता प्रदक्षिणमवर्तन ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि कुंतीपुत्रोत्पत्यनुज्ञाते गुर्जरभाषायां द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ संवत्सरधृतेगर्भे गांधार्याजनमेजय ॥
आव्हयामासवैकुंती गर्भार्थेधर्ममच्युतं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—ગાંધારીને ગર્ભ ધારણ કર્યે એક વર્ષ થયું ત્યારે કુંતિ ગર્ભ ધારણ કરવા વાસ્તે અચ્યુત એવા ધર્મનું આવાહન કરવા લાગી; ને તેને બલિદાન આપીને વિધિથી દુર્વાસાએ આપેલા મંત્રનો જપ કરવા લાગી. ત્યારે તેના મંત્રબળથી જ્યાં તે જપ કરતી હતી, ત્યાં ધર્મ સૂર્ય સરખા વિમાનમાં બેસીને આવ્યા; ને હસીને બોલ્યા કે, હે કુંતિ, કહે હું તને શું આપું? ત્યારે કુંતિએ હસીને કહ્યું કે, પુત્ર આપો. એમ કહી કુંતીએ ધર્મ સાથે સમાગમ કરીને, સર્વ પ્રાણીઓનું હિત કરનાર એવો ગર્ભ ધારણ કર્યો. પછી શુક્લ પક્ષમાં પૂર્ણાતિથિને દિવસે જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રનો ચંદ્ર હતો, ત્યારે મધ્યાન્હકાળની વખતે કુંતીએ સુંદર પુત્ર જણ્યો. તે વખતે આકાશવાણી થઈ કે, "આ પુત્ર, ધર્મ પાળનારમાં શ્રેષ્ઠ, પરાક્રમી, સાચી વાણીવાળો, તથા ત્રણ લોકમાં વિખ્યાત એવો થશે, અને તેનું યુધિષ્ઠિર એવું નામ પડશે." એ પ્રમાણે સુંદર પુત્ર થયો, તેને જોઇ પાંડુ રાજા ફરીથી કુંતિ પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે કુંતિ, ક્ષત્રિઓમાં જે અધિક બળવાળો હોય તે વખણાય છે, માટે ઘણું જેમાં બળ હોય એવો એક બીજો પુત્ર ઉત્પન્ન કર; તે સાંભળી કુંતીએ વાયુનું આવાહન કર્યું, તેટલામાં માહાબળવાન તથા મૃગનું જેને વાહન છે, એવા વાયુ દેવતા આવ્યા ને બોલ્યા કે, હે કુંતિ, તું શું માગે છે? ત્યારે લજાતી થકી હસીને કુંતી બોલી કે, હે દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ, સર્વના ગર્વનો નાશ કરે એવો મોટા શરીરવાળો બળવાન પુત્ર આપો. ત્યારે તે વાયુ દેવતાએ કુંતી સાથે

સમાગમ કરી તેને વિષે ગર્ભ રાખ્યો, જે અતી બળવાન પુત્ર અવતર્યો તેના જન્મની વખતે પણ આકાશવાણી થઈ કે, "આ પુત્ર સર્વ બળવાનોમાં શ્રેષ્ઠ અને ભયંકર પરાક્રમવાળો થશે, ને તેથી તેનું ભીમ એવું નામ પડશે." વળી તે વખતે બીજું એક એવું આશ્ચર્ય થયું કે, ભીમને કુંતિએ ખોળામાં સુવાડ્યો હતો, તેવામાં કોઇ વાઘ તેના જોવામાં આવ્યાથી ભય પામીને તે એકાએક ઉભી થવા ગઈ, એટલે ખોળામાંથી ભીમ નીચે એક શિલા ઉપર પડી ગયો. પડતાં માત્રમાંજ તે શિલાના સેંકડો કટકા થઇ ગયા, તો પણ ભીમ જાગ્યો નહીં. તે જોઇ પાંડુરાજા ઘણા અજાયબ થયા. હવે જે દિવસે અહીં ભીમનો જન્મ થયો તેજ દિવસે હસ્તિનાપૂરમાં દુર્યોધન જન્મ્યો. પછી વળી પાંડુરાજાએ વિચાર્યું કે, બધા લોકમાં શ્રેષ્ઠ કહેવાય, એવો એક બીજો પુત્ર થાય, તેવો યત્ન કરવો, કારણ કે દૈવમાં હોય તોપણ ઉદ્યોગ કરવો જોઇએ. માટે ઘણાક બળ તથા તેજવાળો અને પરાક્રમી એવા દેવતાઓના રાજા ઇન્દ્ર છે, તે જો પ્રસન્ન થઇને પુત્ર આપે તો તે પુત્ર સંગ્રામને વિષે મનુષ્ય તથા દેવતાઓને જીતીને શ્રેષ્ઠ કહેવાય. માટે તેને પ્રસન્ન કરવા વાસ્તે મન, કર્મ અને વાણીએ કરી હું મોટું તપ કરૂં. એમ વિચારી ત્યાં વસનારા ઋષિઓને પૂછીને તેણે કુંતીને એક વર્ષ પર્યંત વ્રત પાળવાની આજ્ઞા કરી, અને પોતે એક પગ ઉપર ઉભા રહીને પર, સમાધિએકરી ઇન્દ્રને પ્રસન્ન કરવા માટે દરરોજ સવારથી સાંજસુધી તપ કરવા લાગ્યા. પછી ઘણેક કાળે ઇન્દ્રે દર્શન આપીને પાંડુરાજાને કહ્યું કે, બ્રાહ્મણ. ગાયો તથા સત્પુરૂષોનું રક્ષણ કરનાર, દુષ્ટોને દંડ આપનાર તથા સર્વ શત્રુઓનો નાશ કરનાર એવો પુત્ર હું તને આપીશ. એમ કહી તે અંતર્ધ્યાન થઇ ગયો. પછી તે ઇન્દ્રનાં વચન સાંભળીને ધર્માત્મા પાંડુરાજાએ કુંતિને કહ્યું કે, હે કલ્યાણી તારો જય થયો. કારણ દેવતાઓનો રાજા ઇન્દ્ર પ્રસન્ન થઇને તારા સંકલ્પ પ્રમાણે તને પુત્ર આપવા ઇચ્છે છે. માટે હે રૂડા કટિપશ્ચાદ્ ભાગવાળી, તું તેનું આવાહન કરીને તેની પાસેથી પુત્ર મેળવ. વૈશંપાયન કહે છે—પછી કુંતિએ ઇન્દ્રનું આવાહન કર્યું, એટલે ઇન્દ્રે આવીને તેને ગર્ભ રાખ્યો, જે સૂર્ય સરખો તેજસ્વી અર્જુન નામે પુત્ર થયો. તેના જન્મની વખતે પણ સર્વ પ્રાણી સાંભળે તેમ ગંભીર શબ્દથી આકાશવાણી થઇ કે, હે કુંતિ, "આ પુત્ર મહાદેવજી જેવો પરાક્રમી, ઇન્દ્ર જેવો અજેય, પરશુરામ સરખો તેજસ્વી, વિષ્ણુ

સરખો બળવાન, મ્હોટા યજ્ઞનારો તથા દિવ્ય અસ્ત્રો મેળવનાર, એવો થશે." એવી આકાશવાણી સાંભળીને તે શતશૃંગ પર્વત ઉપર રેહેનાર બધા તપસ્વિયો રાજી થયા. તે વખતે ત્યાં બધા દેવતાઓ વિમાનમાં બેસીને આવ્યા, ને અંતરીક્ષમાંથી ફુલની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. બધા ગંધર્વો આવીને અર્જુનનાં વખાણ કરવા લાગ્યા તથા બધી અપ્સરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી. દેવોનાં દુંદુભિ વાગવા લાગ્યાં તથા બધા મહર્ષિઓ આવીને આશિર્વાદ આપવા લાગ્યા. એવું આશ્ચર્ય જોઈને ત્યાંના રેહેવાસી બધા ઋષિઓ અજાયબ થયા; ને તે પુત્રો ઉપર ઘણો સ્નેહ રાખવા લાગ્યા. વળી તે પાંડુ રાજાએ કુંતિને હજી વધારે પુત્ર મેળવવાની ઇચ્છા જણાવી. ત્યારે કુંતિ બોલી કે, આપત્કાળમાં ચોથો પુત્ર કરવો કહ્યો નથી, કારણ તેમ કરે તો તે સ્ત્રી યથેષ્ટ આચરણ કરનારી કેહેવાય, ને પાંચમો પુત્ર કરે તો વ્યભિચારિણી ગણાય. માટે હે વિદ્વાન્ એ ધર્મ જાણતે છતે તેને ઉલ્લંઘન કરીને ગાફલ મનુષ્યની પેઠે તમે મને હજી પ્રજા ઉત્પન્ન કરવા કેમ કહો છો?

सत्वंविद्विन्धर्ममिम मधिगम्यकथंनुमां ॥
अपत्यार्थसमुत्क्रम्य प्रमादादिवभाषसे ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडवोत्पत्तौ
गुर्जरभाषायां त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ कुंतीपुत्रेषुजातेषु धृतराष्ट्रात्मजेषुच ॥
मद्रराजसुतापांडुं रहोवचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે કુંતિને પુત્ર થયા ને ધૃતરાષ્ટ્રને પણ પુત્ર થયા, ત્યારે મદ્ર દેશના રાજાની કન્યા માદ્રી એકાંતમાં પાંડુરાજા પ્રત્યે બોલી કે, હે કુરુનંદન, તમે પ્રજા ઉત્પન્ન કરી શકો તેમ નથી; તે વિષે મને કંઈ સંતાપ નથી; તેમ કુંતી મારાથી મોટી છે તેનુ પણ મને કંઇ દુઃખ નથી. તથા ધૃતરાષ્ટ્રને સો પુત્રો થયા તે સાંભળીને પણ મને કંઇ ઘણું દુઃખ થયું નહીં. પરંતુ આ હું અને કુંતિ બેઉ સરખી છતે મને પુત્રની પ્રાપ્તિ નહીં, માટે મને બહુ ખેદ થાય છે. કુંતીને વિષે પુત્રો

મંત્રથી તમારી સંતતિ રહી, તેથી હું ઘણી પ્રસન્ન છું, પણ મને અપુત્રતા છે તેથી ખેદ પામું છું. માટે કુંતી જો મારા ઉપર અનુગ્રહ કરે તો મને પણ સંતાન થાય, ને તેથી તમારૂં પણ હિત થાય. પણ હું તેની શોક્ય છઉં તેથી તેને કેહેવાનો મને અભિમાન રેહે છે, માટે તમે જો મારા ઉપર પ્રસન્ન હો તો તમેજ મારે માટે કુંતીને પ્રેરણા કરો. તે સાંભળી પાંડુરાજા બોલ્યા કે હે માદ્રી જે તું કેહે છે તેજ વાતનું હું હમેશ ચિંતન કરૂં છું, પણ હું કહીશ તો તને સારૂં અગર માઠું લાગશે. એમ જાણીને તને કહ્યું નહીં. પણ હવે તારી મરજી છે માટે હું પ્રયત્ન કરીશ, ને મને ખાત્રિ છે કે કુંતી મારૂં કહ્યું ફેરવશે નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી કોઇ વખતે એકાંતમાં પાંડુરાજાએ કુંતીને કહ્યું કે, હે કુંતિ આપણને ઘણા પુત્ર હોય તો આપણા વંશનો નાશ થાય નહીં, ને આપણા પિતૃઓ પણ પિંડ વગર રેહે નહીં. માટે યશ વાસ્તે દુષ્કર એવું કર્મ હું તને કહું તે કર. કારણ યશ વાસ્તે, વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણો તથા રાજર્ષિઓ પોતે કૃતાર્થ છે, તોપણ અનેક કર્મો કરે છે. માટે હે કુંતિ, તું પણ આ માદ્રીને તારા મંત્રથી પ્રજા ઉત્પન્ન કરાવી એને ખુશી કરીને પરંકીર્તિને પામ. વૈશંપાયન કેહે છે—પાંડુ રાજાનાં વચન સાંભળી કુંતીએ કહ્યું કે 'ઠીક તેમ કરીશ'. પછી તે માદ્રી પ્રત્યે બોલી કે, તું એક દેવનું ચિંતન કર, તે, આવીને તને પુત્ર આપશે. ત્યારે માદ્રીએ વિચાર કરીને અશ્વિનીકુમારનું ચિંતન કર્યું. એટલે તે અશ્વિનીકુમારોએ આવીને માદ્રીને ગર્ભ રાખ્યો, જેથી અતિ રૂપવાન એવા નકુલ તથા સહદેવ નામે બે પુત્રો થયા. ત્યારે પણ એવી આકાશવાણી થઇ કે, "આ બે પુત્રો સત્ય, રૂપ તથા ગુણેકરી યુક્ત અને અત્યંત તેજસ્વી થશે." પછી તે શતશૃંગ પર્વતમાં રેહેનારા ઋષિયોએ કુંતીના સહુથી મોટા પુત્રનું યુધિષ્ઠિર, તેથી નાનાનું ભીમસેન, તથા તેથી નાનાનું અર્જુન એવાં નામ પાડ્યાં. અને માદ્રીના મોટા પુત્રનું નકુલ અને નાનાનું સહદેવ એવાં નામ રાખ્યાં. એવા તે દેવ સરખા રૂપવાળા પાંચે પુત્રોને જોઇ પાંડુરાજા હમેશ ખુશી થતા હતા. તથા ત્યાં વસનાર ઋષિયો તથા ઋષિ પત્નિઓ પણ તેઓને જોઇ ઘણાં ખુશી થતાં હતાં. વળી કોઈ વખતે પાંડુરાજાએ કુંતીને, માદ્રીને અધિક પ્રજા ઉત્પન્ન કરાવવા કહ્યું. ત્યારે તે બોલી કે માદ્રીએ મેં એક દેવનું સ્મરણ કરવા કહ્યું હતું તોપણ બેનું સ્મરણ કરીને બે પુત્રો મેળવ્યા. એમ કરીને

તેણે મને છેતરી, માટે હવે હું તેમ નહીં કરૂં. બે દેવોને સાથે બોલાવ્યાથી બે ફળો થાય છે, તેમ હું જાણતી નહતી. તે સાંભળી પાંડુરાજા પાછા બોલ્યા નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે દેવતાઓથી થયેલા પાંડુરાજાના શુભ લક્ષણ સંપન્ન, ચંદ્રમા સરખા પ્રિયદર્શનવાળા, સિંહ સરખા પરાક્રમી પાંચે પુત્રો તે પવિત્ર શતશૃંગ પર્વત પાસેજ મોટા થવા લાગ્યા; ને બધા ઋષિઓને આશ્ચર્ય પમાડવા લાગ્યા. હવે કુરૂવંશને વધારનારા એવા તે પાંચે પાંડવો તથા ધૃતરાષ્ટ્રના સો પુત્રો, પાણીને વિષે જેમ પદ્મ વધે છે, તેમ થોડાક કાળમાં મોટા થયા.

तेचपंचशतंचैव कुरुवंशविवर्धनाः ॥
सर्वेववृधुरल्पेन कालेनाप्स्विवनीरजाः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि संभवपर्वणि पांडवोत्पत्तौ
गुर्जरभाषायां चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

सुपुष्पितवनेकाले कदाचिन्मधुमाधवे ॥
भूतसंमोहनेराजा सभार्योव्यचरद्वनं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે તે પાંડુરાજા, પ્રાણિ માત્રને પ્રિય એવા વસંત ઋતુમાં, સુંદર ફુલો જેમાં ખીલી રહ્યાં છે, એવા વનને વિષે હમેશ સ્ત્રીઓ સહિત ફરતા હતા. તે વન અનેક તરેહના વૃક્ષો તથા વિવિધ પ્રકારનાં કમળો જેમાં છે એવા જળના સ્થાનકોથી શોભી રહ્યું હતું. ત્યાં કોઇ વખતે દેવતાની પેઠે પ્રસન્ન ચિત્તથી પાંડુરાજા ફરતા હતા, એવામાં અતી પાતળાં વસ્ત્ર પેહેરીને ત્યાં માદ્રી આવી. તેને એકાંતમાં જોઇને રાજાને ઘણો કામ ઉત્પન્ન થયો, જે તેણે વશ કરવા માંડ્યો પણ તે થઇ શક્યો નહીં. તેથી તેણે માદ્રી સાથે સમાગમ કરવાની તજવીજ કરી. ત્યારે માદ્રીયે "તમોને શાપ થયેલો છે" એમ કહીને તેને ઘણો સમજાવ્યો; તોપણ દૈવની પ્રેરણાથી કામવશ થએલા તે રાજાએ, શાપનો ભય મૂકીને બળાત્કારથી તેની સાથે સમાગમ કર્યો. તેથી તેજ વખતે તેનું મરણ થયું.

ત્યારે માદ્રી પોતાના સ્વામીને મરણ પામેલો જોઈ તેને આલિંગન કરીને દુઃખથી વારંવાર મોહોટેથી રડવા લાગી. તે સાંભળીને તે માદ્રી પાસે પાંચે પુત્રે સહિત કુંતી આવતી હતી. તે જોઇને માદ્રી બોલી કે, તું છોકરાઓને ત્યાંજ રાખીને એકલી અહીં આવ. તે સાંભળી છોકરાઓને મૂકીને કુંતી તેની પાસે આવી, તો પાંડુરાજા મરણ પામેલા હતા, ને માદ્રી તેને આલિંગન કરીને રડતી હતી. તે જોઇ કુંતી શોકાતુર થઇ દુઃખ પામતી થકી વિલાપ કરવા લાગી, કે, જેની હું નિરંતર રક્ષા કરતી હતી અને જે પોતે પણ મૃગના શાપને જાણુતા હતા, તેઓએ આજે તારૂં કેમ માન્યું નહીં ? હે માદ્રી તારે તેઓની રક્ષા કરવી હતી ! તેં એકાંત વનમાં એઓને કેમ લોભાવ્યા ! વળી દીન તથા તે શાપનું નિરંતર ચિંતન કરતા એવા સ્વામીને તને જોઇ કામ કેમ ઉત્પન્ન થયો ? તે સાંભળી માદ્રી બોલી કે, હે દેવિ, મેં તેઓને ઘણા વાર્યા, તો પણ દૈવવશ થયાથી તેઓ પોતાના કામને વારી શક્યા નહીં. કુંતી બોલી કે, હે માદ્રી, તું ઉભી થા, ને આ છોકરાઓને સાચવ; અને હું એઓની મોટી સ્ત્રી છું, તેથી એઓની સાથે જઇશ, એમાં તારે કાંઇ બોલવું નહીં. માદ્રી બોલી કે, નહીં, સ્વામીની સાથે હું જઇશ, કારણ મારી સાથે ગમન કરવાથી એઓ મરણ પામ્યા છે. વળી મારામાં એઓની જે આસક્તિ રહી ગઇ છે, તે હું યમપૂરીમાં જઇને પૂર્ણ કરીશ, કારણ તેમ નહીં કરૂં તો મને દોષ લાગે. માટે હું જેમ તારા પુત્રોને મારા પુત્ર જેવા જાણું છું, તેમ તું પણ મારા પુત્રોને પોતાના સરખા જાણજે; અને સાવધાન થઇને તેઓની રક્ષા કરજે, એજ મારી ભલામણ છે. બીજું કંઈ હું કેહેતી નથી. હવે આ મારૂં શરીર કોઇ જુવે નહીં, એવી રીતે આ રાજાની સાથે મને બાળી નાખ, એજ મારૂં પ્રિય છે. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે કુંતી પ્રત્યે બોલીને, યશસ્વિની એવી પાંડુરાજાની ધર્મ પત્નિ માદ્રીએ પોતાના સ્વામી સાથે ચિતાના અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો.

वैशंपायनउवाच ॥ इत्युक्तातांचिताग्निस्थं धर्मपत्नीनरर्षभं ॥
मद्रराजसुतातूर्ण मन्वारोहद्यशस्विनी ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडूपरमे
गुर्जरभाषायां पंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ पांडोरुपरमंदृष्ट्वा देवकल्पामहर्षयः ॥
ततोमंत्रविदःसर्वे मंत्रयांचक्रिरेमिथः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એવી રીતે પાંડુરાજા મરણ પામ્યા, તેને જોઈને મંત્રને જાણનારા એવા દેવતા સરખા તે બધા મહર્ષિઓ પરસ્પરે વિચાર કરવા લાગ્યા; ને બોલ્યા કે, એ મહાત્મા અને મોટા યશવાળો પાંડુરાજા પોતાનું રાજ્ય તથા દેશ મૂકીને આ ઠેકાણે તપશ્ચર્યા કરતો થકો આપણી પાસે રહ્યો હતો. તે રાજા આ વખતે પોતાના બાળક પુત્રો તથા સ્રીને આપણી સમીપે મૂકીને સ્વર્ગવાસી થયો. માટે તેના પુત્રો તથા સ્રીને આપણે તેના દેશમાં પોહોંચાડી તથા તે બેઉ સ્રી પુરૂષનાં અસ્થિ પણ લઇ જઈએ, એ આપણો ધર્મ છે. વૈશંપાયન કેહે છે એ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે મહર્ષિઓ પાંડુરાજા તથા તેની સ્રીનાં અસ્થિ સાથે લઇને તે પાંડવો તથા કુંતિને હસ્તિનાપૂરમાં ભીષ્મ તથા ધૃતરાષ્ટ્ર પાસે પોહોંચાડવા માટે, તેજ વખતે ચાલ્યા. તે થોડાક કાળમાં કુરૂજાંગલ દેશમાં આવી પોહોંચ્યા, ને હસ્તિનાપૂર પાસે જઈ તેના મુખ્ય દરવાજા આગળ ઉતર્યા. પછી તે દરવાનને તપસ્વીઓએ કહ્યું કે, ભીષ્મ તથા ધૃતરાષ્ટ્રને ખબર કર. કે પાંડુરાજાના પુત્રો શહેરના દરવાજા પાસે આવી ઉતર્યા છે, ને તેઓની સાથે તેઓને મૂકવા આવેલા કેટલાક મહર્ષિઓ છે. તે સાંભળી તે દરવાને જઇને ધૃતરાષ્ટ્રને ખબર કરી, જે સાંભળીને ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા તથા શેહેરના બધા મનુષ્યો વિસ્મય પામ્યા. પછી બે ઘડી દિવસ ચડયો તેટલામાં શેહેરના ચારે વર્ણના મનુષ્યો તરેહવાર વાહનો ઉપર બેસીને પોતાના બાળક તથા સ્રીયો સહિત તે તપસ્વિઓના દર્શન માટે આવ્યા. તેથી તે ઠેકાણે ઘણી ભીડ થઇ રહી. ત્યાં પાંડવોને જોઈ બધા રાજી થવા લાગ્યા. પછી ભીષ્મ, સોમદત્ત, બાલ્હીક, બુદ્ધિમાન ધૃતરાષ્ટ્ર, વિદુરજી, સત્યવતી, પાંડુરાજાની મા અંબાલિકા, બધી રાજસ્રીઓ સહિત ગાંધારી તથા દુર્યોધનાદિ ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો સર્વે પાંડવોની પાસે આવ્યા; ને તે મહર્ષિયોને જોઈ તેઓને પ્રણામ કરીને ત્યાં બેઠા. પછી ભીષ્મે તે તપસ્વિઓની પૂજા કરી. ત્યારે તે બધા તપસ્વિઓમાં અત્યંત વૃદ્ધ, મોટી જટાવાળા, તથા મૃગચર્મ જેણે ધારણ કર્યું છે, એવા એક મહર્ષિ ઉભા થઇને બોલ્યા કે, કુરૂકુળનો કુમાર પાંડુરાજા કામ ભોગોનો ત્યાગ કરી અહીંથી

શતશૃંગ પર્વત પ્રત્યે આવ્યો હતો, ને ત્યાં બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળીને રેહેતો હતો. તેને સાક્ષાત્ ધર્મ થકી આ યુધિષ્ઠિર, વાયુ થકી મહાબળવાન એવો આ ભીષ્મ અને ઇન્દ્ર થકી અર્જુન, એ ત્રણ પુત્રો કુંતીને વિષે થયા, અને અશ્વિનીકુમારથી માદ્રીને વિષે આ નકુલ તથા સહદેવ થયા. એ પ્રમાણે પુત્રોને પામ્યા પછી તે પાંડુરાજા સ્વર્ગવાસી થયો, તેને સત્તર દિવસ થયા. તેની સાથે તેની માદ્રી સ્ત્રી પણ પોતાનું જીવિત ત્યાગ કરીને અગ્નિમાં બળી મુઇ. અમે તે બેઉનાં આ અસ્થિ લાવ્યા છીએ તે લ્યો ને તેઓની ઉત્તર ક્રિયા આ પુત્રો અને કુંતીયે સહિત જેમ ઘટે તેમ કરો. એ ક્રિયા થઇ રહ્યા પછી એઓની પછવાડે એક પિતૃમેધ યજ્ઞ કરજો. એ પ્રમાણે કહીને તે તપસ્વિઓ બધાના દેખતાં ક્ષણ માત્રમાં અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા. વૈશંપાયન કેહે છે—ઇન્દ્રજાળના ખેલની પેઠે, તે ઋષિઓ તથા સિદ્ધો આવીને પાછા અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા તે જોઇને તે બધા પરં વિસ્મયને પામ્યા.

वैशंपायनउवाच ॥ गंधर्वनगराकारं तथैवांतर्हितंपुनः ॥
ऋषिसिद्धगणंदृष्ट्वा विस्मयंतेपरंययुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि ऋषिसंवादे
गुर्जरभाषायां षड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

धृतराष्ट्रउवाच ॥ पांडोर्विदुरसर्वाणि प्रेतकार्याणिकारय ॥
राजवद्राजसिंहस्य माद्र्याश्चैवविशेषतः ॥

પછી ધૃતરાષ્ટ્ર કેહે છે—હે વિદુર, રાજામાં સિંહરૂપ એવા પાંડુરાજા તથા માદ્રીનું પ્રેતકાર્ય જેમ બીજા રાજાઓનું થતું હોય તેમ તું કરાવ; ને તેઓની પછવાડે પશુઓ, વસ્ત્રો, વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો તથા ધન સારી રીતે આપ. વૈશંપાયન કેહે છે—તે સાંભળી વિદુરે કહ્યું કે, ઠીક તેમ કરૂં છું. એમ કહી ભીષ્મે સહિત વિદુરે સર્વ તૈયારી કરાવવા માંડી, ને જ્યાં સંસ્કાર કરવાનું સ્થાન હતું ત્યાં પુરોહિત સાથે અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ, સુગંધિ પદાર્થો તથા ઘી ઇત્યાદિ અગાઉથી મોકલ્યાં. પછી એક પાલખીને સુંદર વસ્ત્ર, આભરણ તથા કેટલીક જાતનાં સુગંધિ ફુલોથી શણગારી, ને

તેમાં માદ્રી તથા પાંડુરાજાનાં અસ્થિ સુંદર વસ્ત્રમાં ઢાંકીને મૂકયાં. અને તેઓની ઉપર ધોળું છત્ર તથા ચામર ધરીને તે પાલખી રાજ્યના કારભારીઓ તથા સંબંધિઓ ઉપાડીને ચાલ્યા. તેની આગળ વાજીત્ર વાગી રહ્યાં હતાં, તથા ગરીબ લોકોને ધન આપવામાં આવતું હતું. તે પાલખીની પછવાડે ચારે વર્ણો શોકાતુર થઇને ચાલતા હતા. તે પાલખી ગંગાને કિનારે લઇ જઇને એક સારી જગ્યામાં ભીષ્મે મૂકાવી; ને તેઓનાં અસ્થિ ઉપર સુવર્ણના કળશથી પાણી છાંટીને સુગંધિ પદાર્થોનો લેપ કરાવ્યો. પછી ધોળાં વસ્ત્ર ઓઢાડીને તે બેઉનાં અસ્થિને અગ્નિમાં મૂકી સુગંધિ પદાર્થોએકરી વિધિથી ઘી હોમીને બાળ્યા. તે વખતે પાંડુરાજાની મા અંબાલિકા રડતી રડતી પૃથ્વી ઉપર પડી ગઈ, તે જોઇ તથા કુંતીને પણ રડતી જોઇને શેહેરના બધા લોકો દુઃખથી તપાયમાન થઇ રડવા લાગ્યા. ત્યાં ભીષ્મ, વિદુર તથા બધા કૌરવો પણ અત્યંત વિલાપ કરવા લાગ્યા. પછી તે બધાઓએ સ્ત્રીયો સહિત પાંડુરાજાને દાધાંજલી આપીને તેની જલક્રિયા કરી. હવે તે બાળક પાંડવો શોચ કરતા હતા, તેઓને બધા કારભારીઓએ મળીને સમજાવ્યા. પછી બાર રાત્રી સૂધી શેહેરની બાહાર આનંદ જેઓનો જતો રહ્યો છે, ચિત્ત જેઓનું સ્વસ્થ નથી, એવા શેહેરના બધા લોકો બાલકપર્યંત દુઃખ પામતા થકા પાંડવોની સાથે રહ્યા.

तद्गतानंदमस्वस्थं माकुमारमहृष्टवत् ॥
बभूवपांडवैःसार्धं नगरंद्वादशक्षपाः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुदाहे
गुर्जरभाषायां सप्तत्रिंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःकुंतीचराजाच भीष्मश्चसहबंधुभिः ॥
ददुःश्राद्धंतदापांडोः स्वधामृतमयंतदा ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી કુંતી, ધૃતરાષ્ટ તથા ભીષ્મે, બધા સગાઓએ સહિત પાંડુરાજાનું શ્રાદ્ધ કર્યું, ને પોતાનું કુળ તથા હજારો બ્રાહ્મણોને જમાડીને બ્રાહ્મણોને કેટલુંક ધન તથા જમીન આપ્યાં. એ પ્રમાણે શ્રાદ્ધાદિ ક્રિયા થઇ રહ્યા પછી ધૃતરાષ્ટ્ર, ભીષ્મ તથા શેહેરના બધા લોકો પાંડવોને હસ્તિનાપૂરમાં લઇ ગયા. ત્યાં વ્યાસજી પણ પાંડુ રાજાનું મરણ

સાંભળીને આવ્યા હતા. તે પોતાની મા સત્યવતીને અત્યંત દુઃખી થએલી જોઇને કેહેવા લાગ્યા કે હે મા આ વખત એવો આવે છે કે, જેમાં હવે દુઃખના દિવસો ઘણા આવશે, તથા પૃથ્વી પણ રસ વગરની થઇ જશે. સર્વે લોકો કપટથી ભરેલા તથા પાપ આચરનારા થશે, ને ધર્મ, સતક્રિયા તથા રૂડાં આચરણ છોડી દેશે. અને દુર્યોધનની અનીતિથી આપણું કુળ નાશ પામશે. માટે હે મા, યોગ ધારણ કરી તપોવનમાં જઇ તમે નિવાસ કરો, જેથી આપણા કુળનો ભયંકર ક્ષય તમારા જોવામાં આવે નહીં. તે સાંભળીને સત્યવતી અંબિકા પાસે જઇને કેહેવા લાગી કે હે અંબિકા, તારા પૌત્રના અન્યાયથી આપણું આખું કુળ પરિવાર સહિત નાશ પામશે, એમ મેં સાંભળ્યું છે. માટે દુઃખથી પીડાતી એવી આ અંબાલિકાને લઇને હું વનમાં જાઉંછું, ને તારી મરજી હોય તો તું પણ ચાલ. એવું સાંભળી અંબિકાએ પણ વનમાં જવાની હા કહી. પછી ભીષ્મની આજ્ઞા લઈને સત્યવતી પોતાની બેઉ વહુઓને લઇને વનમાં ચાલી નીકળી. ત્યાં તે ત્રણે જણીઓ મોટું તપ કરી દેહ ત્યાગ કરીને પરમગતીને પામીઓ. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી વેદમાં કહ્યા પ્રમાણે પાંડવોને ઉપનયનાદિ સંસ્કારો કરવામાં આવ્યા, ને તેઓ પોતાના પિતાના ઘરમાં રેહેતા થકા મોટા થવા લાગ્યા. તેઓ ધૃતરાષ્ટ્રના સો પુત્રો સાથે હમેશ સુખે કરી રમતા હતા. તેમાં બધી બાળક્રીડાઓમાં પાંડવો ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોથી વધતા હતા. એકલો ભીમસેન બધાઓને પોહોંચતો, ને કોઇ ટાણે હર્ષથી તે સર્વ રમતા હોય, ત્યારે દુર્યોધનાદિને તેઓની ચોટલીથી પકડીને પૃથ્વીમાં ઘસડતો હતો. તે એવો બળવાન હતો કે, જળક્રીડાની વખતે દુર્યોધનના દશ ભાઇઓને બે હાથમાં પકડીને પાણીમાં ડુબકી મારી જતો, ને જ્યારે તેઓ મૂવા સરખા થાય ત્યારે મૂકી દેતો હતો. દુર્યોધનના ભાઇઓ જે વૃક્ષો ઉપર ફળ લેવા ચડ્યા હોય તે વૃક્ષોના થડમાં ભીમસેન લાતો મારતો, જેથી તે વૃક્ષો કંપીને ફળ સહિત પડવા જેવા થઇ જતા; તેથી ઉપર ચડેલા તે દુર્યોધનના ભાઇઓ બીહીને નીચે પડી જતા હતા. એ પ્રમાણે ભીમસેન તેઓની સાથે રમતો હતો તેમાં તેને કંઈ દ્રોહ બુદ્ધિ હતી નહીં, પણ દુર્યોધનાદિકોને તો તેનું બળ જોઇને અદેખાઇ થતી હતી. તેથી તેઓએ વિચાર્યું જે, કુંતીના ત્રણ પુત્રોમાં આ વચલો જે ભીમ છે, તે ઘણો બળવાન છે, ને તે આપણી સાથે અદેખાઇ પણ કરે છે. માટે આપણે તેને ખૂબ

નિદ્રા આવે એવું કરવું, ને જ્યારે તે ઉંઘી જાય. ત્યારે તેને ગંગામાં નાખી દેવો. અને આ અર્જુન તથા યુધિષ્ઠિર છે, તેઓને તો બળાત્કારથી બંધીવાન કરીને આપણે પૃથ્વીનું રાજ્ય કરીશું. એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તે પાપીઓ કાંઇ લાગ જોવા લાગ્યા. પછી કોઈ વખતે જળક્રીડા કરવા સારૂ દુર્યોધને ગંગાને કાંઠે જ્યાં સુંદર બગીચાવાળું પ્રમાણુ કોટિ નામે સ્થાન છે, ત્યાં સુંદર તંબુઓ ઉભા કર્યા. જેની ઉપર ધ્વજા તથા પતાકાઓ ઉડી રહ્યાં હતાં. તે તંબુમાં તેણે જૂદા જૂદા રેહેવાના ઓરડાઓ કરાવ્યા હતા. ત્યાં તેણે બધી જાતનાં પકવાનો કરવાનો હુકમ આપ્યો હતો. તે તૈયાર થઇ રહ્યાથી ચાકરોએ હસ્તિનાપૂરમાં જઇ તેને જણાવ્યું ત્યારે તેણે પાંડવોને બોલાવીને કહ્યું કે, ગંગાને કિનારે આજે જલક્રીડા કરવા સારૂ મેં તંબુઓ નંખાવ્યા છે, ને રસોઇ પણ ત્યાંજ કરાવી છે. માટે આપણે બધા ભાઇઓ ત્યાંજ જઇને જલક્રીડા કરીએ. એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિરે પણ હા કહી. ત્યારે પાંડવો સહિત કૌરવો રથ તથા હાથીઓ ઉપર બેસીને ત્યાં ગયા; ને ગંગા કિનારે તે રમણીય બગીચો તથા સુંદર તંબુઓની રચના જોઇને ઘણા રાજી થયા. પછી તેઓ સર્વે જમવા બેઠા, ત્યારે સ્નેહથી એક બીજાના મોહોડામાં ખાવાનું આપવા લાગ્યા. તે લાગ જોઇને, ભીમસેનને આપવા માટે જે પદાર્થમાં વિષ નંખાવ્યું હતું, તે પદાર્થ પોતાના હાથમાં લઈ, દુર્યોધન ઉભો થઇને સ્નેહીની પેઠે મધુર વાણી બોલતો બોલતો, ભીમને ખવરાવવા લાગ્યો. તે અજાણપણાથી ભીમે ખાધું. તે વખતે મનમાં પ્રસન્ન થઇને તે અધમ એવો દુર્યોધન પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો. પછી જમી રહ્યા એટલે તે સર્વ આનંદથી જલક્રીડા કરવા ગયા. તે રમતાં રમતાં સાંજ પડી ગઈ, ને તેઓ થાકી ગયા. ત્યારે બાહાર નીકળી તેઓએ પોતાનાં વસ્ત્ર તથા આભરણો પેહેર્યાં, ને વિચાર્યું કે આપણે આજની રાત્ર અહીંજ રહીએ. એમ વિચારી તેઓ સર્વે ત્યાં રહ્યા. પછી ભીમસેન બહુ થાકી ગયો હતો, ને તેને ઝેર પણ ચડવા આવ્યું હતું, તથા શિતળ વાયુ વાતો હતો તેથી સુઇ ગયો, ને તરત બેભાન જેવો થઈ ગયો. ત્યારે તેની પાસે આવીને દુર્યોધને વનસ્પતિના વેલાઓએ કરી તેને બાંધીને જળમાં નાખી દીધો. પણ ભીમસેનને કંઇ ભાન નહીં હોવાથી જેવો પડ્યો તેવોજ પાણીને તળીએ જઈ બેઠો. ત્યાં નાગોનાં ભવન હશે, તેમાં નાગનાં બચ્ચાંઓ તેના શરીરથી દબાવા

લાગ્યાં. ત્યારે કેટલાક ઘણા વિષવાળા નાગો પોતાની મોટી ડાઢોએ કરી તે ભીમને દશવા લાગ્યા. તેથી દુર્યોધને ખવરાવેલું જે કાલકૂટવિષ તેના શરીરમાં ચડ્યું હતું, તે ઉતરી ગયું. પણ તે સર્પોની ડાઢો તેના શરીરની ચામડી કઠણ હોવાથી તેને ભેદી શકી નહીં. પછી ઝેર ઉતરી જવાથી તે ભીમસેન જાગી ઉઠ્યો, ને પોતાના શરીર ઉપર જે બંધન હતું તે કાપીને પોતાને જે નાગો કરડતા હતા, તેઓને પકડીને મારવા લાગ્યો. ત્યારે કેટલાક નાગો બીહીને નાસી ગયા ને ઇન્દ્રની ઉપમા અપાય એવા સર્પના રાજા વાસુકિ પાસે જઇને કેહેવા લાગ્યા કે, હે નાગેંદ્ર, કોઇ મનુષ્યને કોઈએ બાંધીને પાણીમાં નાખી દીધો હશે, તે બેભાન થયેલો અમારી પાસે આવીને પડ્યો. ત્યારે અમે તેને કરડ્યા કે તરત તે જાગી ઉઠ્યો, તેથી અમને એવું લાગે છે કે એણે ઝેર ખાધું હશે. પછી પોતાનું બંધન કાપીને તે અમને મારવા લાગ્યો, ત્યારે અમે નાસીને તમારી પાસે આવ્યા. તે કોણ છે, તે તમે આવીને જુઓ. તે સાંભળી તે નાગો સહિત વાસુકિ ત્યાં ગયો ને તેણે ભયંકર પરાક્રમવાળા તે મહાબાહુ ભીમને જોયો. એટલામાં વાસુકિની સાથે ગયેલો આર્યક નામનો નાગ, જે ભીમસેનના માતામહ શૂરસેનનો માતામહ થતો હતો, તે ભીમને જોઇ તેને મળ્યો ને તેની ઓળખાણ કાહાડી. તે જોઇ વાસુકી નાગ ભીમની ઉપર પ્રસન્ન થયો ને તેણે આર્યકને પૂછ્યું કે, આપણે ભીમનું શું પ્રિય કરીયે? એને ધન તથા રત્નો આપો. વાસુકિનું બોલવું સાંભળી આર્યક નાગ બોલ્યો કે, હે નાગેંદ્ર, જ્યારે તું પ્રસન્ન થયો ત્યારે એને ધન તે શું આપવું! એને તો આપણા કુંડમાં રાખેલો રસ પાઓ, જે પીવાથી દશ હજાર હાથીઓ જેટલું બળ આવે છે; માટે એ જેટલો રસ પીએ તેટલો એને પીવા દો. ત્યારે વાસુકિએ કહ્યું કે ભલે તેમ થાઓ. પછી નાગોના કેહેવાથી ભીમસેન પવિત્ર થઇ પૂર્વ દિશા તરફ પોતાનું મુખ રાખીને રસ પીવા મંડ્યો, તે એકજ ઘૂંટડામાં તે આખો કુંડ પી ગયો. એ પ્રમાણે તેણે આઠ કુંડો પીધા. પછી જરૂખામાં જઇને દિવ્યશય્યા ઉપર શત્રુને દમન કરનાર તથા મહાબાહુ તે ભીમસેન સુખે કરી સુતો.

ततस्तुशयनोदिव्ये नागदंतेमाहाभुजः ॥
अशेतभीमसेनस्तु यथासुखमरिंदमः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीमसेनरसपाने गुर्जरभाषायां अष्टाविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततस्तेकौरवाःसर्वे विनाभीमंचपांडवाः ॥
वृत्तक्रीडाविहारास्तु प्रतस्थुर्गजसाह्वय ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે સમાપ્ત થઇ છે જલક્રીડા જેની, એવા કૌરવો તથા પાંડવો સર્વે ભીમ વગર હસ્તિનાપૂરમાં જવા તૈયાર થયા; ને તેને માટે તેઓએ એવું ધાર્યું કે, તે આપણી આગળથી હસ્તિનાપૂરમાં ગયો હશે. એમ ધારીને તેઓ રથ, ઘોડા તથા હાથી ઇત્યાદિ વાહનો ઉપર બેસીને હસ્તિનાપૂરમાં ગયા. તે વખતે પાપી દુર્યોધન, ભીમસેનનો નાશ થયો, એમ માનીને પોતાના ભાઇઓ સહિત ખુશી થયો. પછી ભાઇઓ ઉપર સ્નેહ રાખનાર યુધિષ્ઠિર રાજા પોતાની મા પાસે જઇ તેને પ્રણામ કરી પૂછવા લાગ્યા કે, હે મા, અહીં ભીમ આવ્યો છે? શું દેખાતો નથી, તે શું અહીં પણ નથી આવ્યો? ત્યારે ક્યાં ગયો હશે! અમે ત્યાંથી ચાલ્યા ત્યારે બધા બગીચાઓમાં તેને જોયો પણ દીઠો નહીં; ત્યારે અમારી આગળ ગયો હશે, એમ ધારી વ્યાકુળ થઈ અમે અહીં આવ્યા માટે શું તે અહીં આવીને ક્યાંય ગયો છે? વા તમે ક્યાંય તેને મોકલ્યો છે? તે કહો. કારણ હે મા, તે ઘણો શૂરવીર છે, તેથી તેના જીવિત વિષે મને મોટો ભય રેહે છે. તે ક્યાંય સુઇ રહ્યો હશે, એમ હું માનતો નથી. તે બુદ્ધિમાન યુધિષ્ઠિરનું બોલવું સાંભળી કુંતીએ હાહાકાર કર્યો, ને તેને કહ્યું કે, હે પુત્ર, તે હજી સૂધી આવ્યો નથી માટે જલદીથી તારા ભાઇઓ સહિત તેને ખોળવાનો યત્ન કર. યુધિષ્ઠિરને એમ કહીને કુંતીએ વિદુરજીને બોલાવ્યા ને તેઓને કહ્યું કે, હે વિદુર, ભીમસેન દેખાતો નથી તે ક્યાં ગયો હશે? બગીચેથી આ સર્વે ભાઇઓ ભેગા આવ્યા પણ તે મહાબાહુ ભીમસેન આવ્યો નથી માટે મને એવું લાગે છે કે, રાજ્યનો લોભી, ક્રૂર, નિર્લજ્જ તથા તુચ્છ બુદ્ધિવાળો દુર્યોધન તેને જોઇ શકતો નથી, તેથી કદાચ ક્રોધથી તેણે તેને મારી તો નહીં નાખ્યો હોય? એવા વેહેમથી મારૂં ચિત્ત વ્યાકુળ થઇને જાણે બળતું હોયની એવું થાય છે. તે સાંભળી વિદુરજી બોલ્યા કે, હે કલ્યાણી, એમ બોલો માં, ને આ બાકી રહેલા

ચાર પુત્રોની રક્ષા કરો. કદાચ આપણે પૂછવા જઇશું તો આ બાકી રહેલા પુત્રોને પણ તે મારી નાખશે. તમારા પુત્રો મોટી આયુષ્યવાળા છે, એમ મહામુનિઓએ કહેલું છે. માટે તમારો પુત્ર આવીને તમોને રાજી કરશે, તેની ચિંતા કરો માં. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે કુંતિને સમજાવીને, વિદુરજી પોતાને ઘેર ગયા; ને કુંતી પોતાના પુત્રો સહિત ભીમની ચિંતા કરવા લાગી. હવે ત્યાં જરૂખામાં સુતેલો ભીમસેન, જ્યારે પિધેલો રસ પચી ગયો ત્યારે જાગી ઉઠયો. તેને જોઈ બધા સર્પો તેની સાંત્વના કરતા કરતા બોલ્યા કે, હે મહાબાહો, આ પરાક્રમી રસ તેં પીધો છે, તેથી દશહજાર હાથીઓ જેટલું તારામાં બળ થશે. ને યુદ્ધમાં કોઈ તારી સામે ઉભો રહી શકશે નહીં. હે કુરૂકુળમાં શ્રેષ્ઠ, હવે આ દિવ્યજળમાં સ્નાન કરીને તું તારે ઘેર જા, કારણ તારા ભાઇઓ તારા વગર તપાયમાન થતા હશે. પછી તેઓના કેહેવા પ્રમાણે નાહિ પવિત્ર થઇને ભીમસેને તેઓએ આપેલું અન્ન ખાધું. અને તેઓની રજા લઇ તેઓ તરફથી આશિર્વાદ પામીને પોતાને ઘેર જવાની મરજી કરી. ત્યારે તે નાગોઓ તેને પાણીમાંથી બાહાર કાઢીને, જે બગીચા આગળથી તેને દુર્યોધને નાખ્યો હતો, તેજ બગીચા પાસે તેને મૂકયો; ને પછી તરતજ તેના દેખતાં તેઓ અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા. પછી તે મહાબળવાન ભીમસેન ત્યાંથી ઉઠીને પોતાની મા પાસે ગયા. ત્યાં જઇ તેણે પોતાની મા તથા મોટા ભાઇ યુધિષ્ઠિરને પ્રણામ કર્યો, ને પોતાથી નાના ભાઇઓનું મસ્તક સુંઘ્યું. એજ પ્રમાણે તેઓ પણ તેને મળ્યા ને તે આવ્યો તેથી બહુ રાજી થયા. પછી ભીમસેને દુર્યોધને જેવી રીતે તેને ઝેર આપી બાંધીને જળમાં નાખી દીધો હતો, તે બધી હકીકત કહી દેખાડી અને નાગલોકમાં પણ જે હકીક્ત બની હતી તે પણ કહી. તે સર્વ હકીક્ત સાંભળીને યુધિષ્ઠિરે ભીમને કહ્યું કે, એ વાત તારે મનમાં રાખવી, ને કોઇ કાળે પણ બાહાર કાહાડવી નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—ત્યારથી તે યુધિષ્ઠિર પોતાના ભાઇઓ સહિત સાવધાન થઇને રેહતા. વળી કોઇ કાળે ભીમસેનના ભોજનમાં દુર્યોધને તીક્ષ્ણ એવું કાળકૂટ વિષ ફરીથી નંખાવ્યું હશે, પણ તે ભીમસેનને પચી ગયું. એ પ્રમાણે દુર્યોધન, કર્ણ તથા શકુનિ પાંડવોને મારવાની અનેક તરેહની તજવીજો કરતા. તે બધું પાંડવો જાણતા હતા, તોપણ વિદુરજીની સલાહથી કોઇને કેહેતા નહીં. પછી તે બધા છોક-

રાઓને રમતાં રમતાં મસ્ત થઇ ગયેલા જોઈને, તેઓને ભણાવવા માટે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ કોઇ ગૌતમ નામે ઋષિને બોલાવીને તેઓના સ્વાધિનમાં તે છોકરાઓને આપ્યા. તે ગૌતમ ઋષિ ઘાસના ભોથામાં ઉત્પન્ન થયેલા અને વેદ તથા શાસ્ત્રના અર્થને જાણનારા હતા. તેઓ કૃપાચાર્ય પણ કેહેવાતા હતા. તેઓ પાસેથી તે કુરૂકુળના કુમારો ધનુર્વેદ શીખ્યા.

शरस्तंबेसमुद्भुतं वेदशास्त्रर्थपारगं ॥
अधिजग्मुश्चकुरवो धनुर्वेदंकृपात्तुते ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीमप्रत्यागमने
गुर्जरभाषायां ऊनात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ कृपस्यापिममब्रह्मन् संभववक्तुमर्हसि ॥
शरस्तंबात्कथंजज्ञे कथंचाऽस्त्राण्यवाप्तवान् ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રહ્મન્, કૃપાચાર્યની ઉત્પતિ તમે મને કેહેવા યોગ્ય છો. તેઓ ખડના ભોથામાંથી કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયા તથા અસ્ત્ર વિદ્યા ક્યાંથી ભણ્યા ? વૈશંપાયન કેહેછે—મહર્ષિ ગૌતમનો શરદ્વાન નામે પુત્ર હતો, તેને નાનપણથી બાણો ફેંકવામાં ઘણી પ્રીતિ હતી. તેવી પ્રીતિ તે વેદ ભણવામાં રાખતો નહી. જેમ બ્રહ્મચારીઓ તપશ્ચર્યાથી વેદ ભણે, તેમ તે તપશ્ચર્યાથી બધી અસ્ત્ર વિદ્યા શિખ્યો. તે એક તો ધનુર્વેદમાં ઘણો હુશિઆર ને વળી ઘણું તપ કરતો તેથી ઇન્દ્ર તપાયમાન થયો. તેથી તેના તપમાં વિઘ્ન કરવા માટે ઇન્દ્રે, કોઈ જાનપદી નામે દેવકન્યા હશે, તેને તેની પાસે મોકલી. ત્યારે તે કન્યા એક વસ્ત્ર ધારણ કરી તે શરદ્વાનના રમણીય આશ્રમમાં જઇને તેને લોભાવવા લાગી. તેને જોઈને શરદ્વાન મોહ પામી ગયો તેથી તેના હાથમાંથી ધનુષ તથા બાણો પડી ગયાં; ને તેનું શરીર ધ્રુજવા લાગ્યું. પણ પોતે જ્ઞાની હોવાથી અને તપના સામર્થ્યથી ધૈર્ય રાખીને ઉભો રહ્યો. પણ તે કન્યાને જોઇ તેના મનમાં જે વિકાર થયો તેથી તેનું વીર્ય પડી ગયું, જે તેના જાણવામાં આવ્યું નહીં. પછી તે પોતાના ધનુષ બાણો, મૃગચર્મ તથા તે કન્યાને મૂકીને પોતાના આશ્રમમાંથી નાસી ગયો. હવે તેનું જે વીર્ય પડ્યું, તે ઘાસના ભોથા

ઉપર પડ્યું હતું. પડતાં માત્રમાંજ તેના બે ભાગો થઇ ગયા. તેથી તેમાંથી એક કન્યા ને એક પુત્ર થયાં. તેટલામાં શાંતનું રાજા મૃગયા કરવા નીકળ્યા હશે, તેનો કોઈ સીપાઇ તેઓની પાસે નીકળી આવ્યો; ને તે જોડલાને જોઇ તથા ત્યાં ધનુષ બાણ તથા મૃગચર્મ પડેલાં જોઇને, તેણે વિચાર્યું કે, આ કોઇ ધનુર્વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણનાં છોકરાં છે, એમ વિચારી શાંતનું રાજાને તે બતાવ્યાં. ત્યારે તે રાજાએ દયાથી તે જોડલું ઉપાડી લીધું ને તેઓને પોતાનાં છોકરાંની પેઠે ગણીને તે પોતાને ઘેર લઇ ગયો. પછી તેઓને ઉછેરી તેણે મોટાં કર્યાં ને તેઓનાં બધાં વૈદિક સંસ્કારો પણ કરાવ્યાં. એ પ્રમાણે પ્રતીપ રાજાના પુત્ર શાંતનુએ કૃપા કરીને તે બાળકોને ઉછેરી મોટાં કર્યાં, તેથી તેણે તેઓનાં કૃપ અને કૃપી, એવાં નામો પાડ્યાં. હવે તે શરદ્વાન તો પાછો પોતાને આશ્રમે આવી ધનુર્વેદમાં તત્પર થયો; ને શાંતનુ રાજાએ બાળકોને મોટાં કર્યાં, તે વાત તેણે તપે કરીને જાણી. ત્યારે તે બાળકો પાસે આવીને તેણે પોતાનું ગોત્રાદિક કહ્યું અને તે કૃપને ચાર પ્રકારનો ધનુર્વેદ, વિવિધ પ્રકારનાં શાસ્ત્રો તથા પોતે બીજું જે કંઇ જાણતો હતો તે બધું ભણાવ્યું. તેથી થોડાક કાળમાં તે કૃપ પરં આચાર્ય પદવીને પામ્યો. તે કૃપાચાર્ય પોતાના ગોત્રથી ગૌતમ પણ કેહવાતા હતા. તેની પાસેથી મહારથી ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો, પાંડવો, યાદવો તથા બીજા દેશોથી આવેલા ક્ષત્રિયો ધનુર્વેદ ભણ્યા. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના પૈત્રો કૃપાચાર્ય પાસેથી ભણ્યા, તોપણ તેઓને વિશેષ ભણાવવા માટે ભીષ્મ, કોઇ બાણ તથા અસ્ત્રવિદ્યા જાણનારા, દેવ સરખા પરાક્રમી તથા બુદ્ધિમાન્ એવા આચાર્યની હમેશ પૂછપરછ કરતા હતા. કારણ તેઓ કહેતા કે, મહા બળવાન કૈરવ પાંડવોને કોઇ સાધારણ પુરૂષ ભણાવી શકે તેમ નથી. એટલામાં ભરદ્વાજના પુત્ર દ્રોણાચાર્ય તેઓના જાણવામાં ઘણા વિદ્વાન આવ્યાથી, તેઓએ તેનો શાસ્ત્ર પ્રમાણે સારી રીતે સત્કાર કરીને, કૈરવ પાંડવોને ભણાવવા માટે તેના સ્વાધિનમાં આપ્યા. ત્યારે પ્રસન્ન થઇને દ્રોણાચાર્યે તે છોકરાઓને ધનુર્વેદ શિખવવા માંડ્યો તેથી તેઓ થોડાક કાળમાં સર્વ શસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ અને મહા પરાક્રમી થયા. જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રહ્મન્, તે પરાક્રમી દ્રોણાચાર્ય કેના પુત્ર હતા? ને તેઓ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયા હતા? તેઓ અસ્ત્રવિદ્યા કેની પાસેથી ભણ્યા હતા? તથા તેઓનું કુરૂ દેશમાં આવવું કેમ થયું? અને અસ્ત્રવિદ્યા

જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા તેઓનો પુત્ર અશ્વત્થામા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો? એ સર્વ હું સાંભળવા ઇચ્છું છું, માટે વિસ્તારથી કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—કોઇ તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા ભરદ્વાજ નામે ઋષિ ગંગાદ્વારમાં વસતા હતા. તે કોઇ સમય મહર્ષિઓએ સહિત ગંગાજીમાં સ્નાન કરવા ગયા હશે, ત્યાં તેઓની પેહેલાં રૂપ યૌવન સંપન્ન તથા મદોન્મત્ત એવી ઘૃતાચી નામે અપ્સરા નાહીને કિનારે ઉભી હતી. તેટલામાં વાયુ વાવાથી તેનું વસ્ત્ર ખસી ગયું. તેથી તેને વસ્ત્ર રહિત જોઇને તે ભરદ્વાજ રૂષિ કામાતુર થયા, ને તેઓનું વીર્ય પડી જવા લાગ્યું, જે તેઓએ એક દ્રોણ નામના યજ્ઞપાત્રમાં રાખ્યું. તેમાંથી દ્રોણ થયા, જે અંગે સહિત વેદો ભણ્યા. હવે પૂર્વે તે ભરદ્વાજે અગ્નિના પુત્ર અગ્નિવેશને આગ્નેયાસ્ત્ર શિખવ્યું હતું, તેથી જ્યારે દ્રોણ ઉત્પન્ન થયા, ત્યારે પોતાના ગુરૂપુત્ર જાણીને તે અગ્નિવેશે તેને આગ્નેયાસ્ત્ર શિખવ્યું. તે ભરદ્વાજનો મિત્ર કોઇ પૃષત્ એવે નામે ઉત્તર પાંચાલ દેશનો રાજા હતો, તેનો દ્રુપદ નામે પુત્ર હતો. તે હમેશ ભરદ્વાજને આશ્રમે જઈને દ્રોણની સાથે રમતો, તથા ભણતો પણ હતો. પછી જ્યારે પૃષત્ રાજા મરણ પામ્યો, ત્યારે તે મહાબાહુ દ્રુપદને તેના પિતાનું રાજ્ય મળ્યું. તેટલામાં ભરદ્વાજ પણ કાળને વશ થયા. પછી તે દ્રોણ પોતાના પિતાનાજ આશ્રમમાં રહીને તપ કરતા. કોઇ સમય તેઓને એવો વિચાર આવ્યો કે, પુત્ર વગર આપણા પિતૃઓ દુઃખ પામશે; એમ વિચારી તેઓ પુત્ર વાસ્તે શરદ્વાનની કૃપી નામની કન્યાને પરણ્યા. તે કન્યા ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનારી હતી અને અગ્નિહોત્ર તથા પોતાના ધર્મમાં પ્રીતિમાન રેહેતી હતી. તેને અશ્વત્થામા નામે પુત્ર થયો. તે જન્મતાંવેત ઉચ્ચૈઃશ્રવા ઘોડાની પેઠે શબ્દ કરવા લાગ્યો. તે સાંભળી અંતરિક્ષમાં રહેલા અદૃશ્ય ભૂતો બોલ્યા કે, ઘોડાની પેઠે સર્વ દિશાઓમાં સંભળાય એવો આણે શબ્દ કર્યો, માટે આ બાળકનું અશ્વત્થામા નામ પડશે. એ પ્રમાણે પોતાને બાળકની પ્રાપ્તિ થઈ તેથી દ્રોણાચાર્ય ઘણા ખુશી થયા. પછી તેઓની ધનુર્વેદ ભણવાની ઇચ્છા થઇ. તેવામાં તેઓએ સાંભળ્યું કે, સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, એવા મહાત્મા જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામ બ્રાહ્મણોને ધન આપે છે, તથા દિવ્ય એવી અસ્ત્રવિદ્યા પણ શિખવે છે. એવું સાંભળીને પોતાના શિષ્યો સહિત તે મોટા તપવાળા દ્રોણાચાર્ય મહેંદ્ર પર્વતમાં પરશુરામ પાસે ગયા, ને તેઓને સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કર્યા. તે

વખતે પરશુરામ બધું ધન બ્રાહ્મણોને આપી ચૂકયા હતા, ને વનમાં જવાની તૈયારી કરતા હતા. ત્યાં દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે, હું ભરદ્વાજ ઋષિથી ઉત્પન્ન થયો છું ને મારૂં નામ દ્રોણ છે. તે કંઈ તમારી પાસેથી યાચના કરવા આવ્યો છું. તે સાંભળી ક્ષત્રિઓને મારનાર મહાત્મા પરશુરામ બોલ્યા કે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, તું ભલે આવ્યો ને જે તારી ઇચ્છા હોય તે કહે. ત્યારે દ્રોણ બોલ્યા કે, હે મોટા વ્રતવાળા મને ઘણું ધન જોઈએ છે તે આપો. પરશુરામ બોલ્યા કે, મારી પાસે જે કંઇ ધન હતું તે બધું મેં બ્રાહ્મણોને આપી દીધું, ને સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વી કશ્યપ ઋષિને આપી. હવે તો ફક્ત મારૂં શરીર મારી પાસે રહ્યું છે તથા વિવિધ પ્રકારનાં શસ્ત્ર અસ્ત્રની વિદ્યા રહી છે. માટે એ બેમાંથી જે તને જોઇએ તે માગ. દ્રોણ બોલ્યા કે, હે ભાર્ગવ, પ્રયોગ તથા રહસ્યે સહિત સમગ્ર અસ્ત્રવિદ્યા આપો. ત્યારે પરશુરામે તે દ્રોણને સમગ્ર અસ્ત્રવિદ્યા ભણાવી. તે સર્વે ભણીને સિદ્ધ કરયાં છે અસ્ત્રો જેણે, એવા તે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ દ્રોણાચાર્ય પ્રસન્ન થઇને પોતાના પ્રિય મિત્ર દ્રુપદ પાસે ગયા.

प्रतिगृह्यतुतत्सर्वं कृतास्त्रोद्विजसत्तमः ॥

प्रियंसखायंसुप्रीतो जगामद्रुपदंप्रति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि द्रोणस्यभार्गवादस्त्रप्राप्तौ गुर्जरभाषायां त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततोद्रुपदमासाद्य भारद्वाजःप्रतापवान् ॥

अब्रवीत्पार्थिवंराजन् सखायंविद्धिमामिह ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે પ્રતાપવાન એવા ભરદ્વાજના પુત્ર દ્રોણાચાર્ય દ્રુપદરાજા પાસે જઇને બોલ્યા કે, હે રાજા, મને તારો મિત્ર જાણ. એવું દ્રોણનું હર્ષથી બોલવું તે પાંચાલ દેશના રાજાથી સહન થયું નહીં. ત્યારે તેણે ક્રોધથી ભ્રકુટિ ચઢાવી તથા લાલ નેત્રો કરીને, ઐશ્વર્યના મદથી તેને કહ્યું કે, હે બ્રાહ્મણ, તને બોલવાની ખબર નથી. કારણ અહીં આવીને તેં મને જોરથી કહ્યું કે, "મને તારો મિત્ર જાણ." હે મંદબુદ્ધિવાળા, મોટા રાજાઓને દરિદ્રો સાથે ક્યારેય પણ મિત્રાઇ હોતી

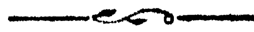
નથી, ને કદાચ હોય છે તો, કાળે કરીને જેમ માણુસ જીર્ણ થાય છે તેમ જીર્ણ થઈ જાય છે. તેજ પ્રમાણે હું સમર્થની સાથે પૂર્વે જે તારે મિત્રાઇ હતી, તે હવે જીર્ણ થઇ ગઇ. મિત્રાઇ કંઇ હમેશ સરખી રેહેતી નથી, કારણુ કાળે કરી જૂદા પડવાથી અથવા ક્રોધથી તે ઓછી થઇ જાય છે, માટે એ આપણું જુનું સખાપણું જવા દે. પૂર્વે જે તારી સાથે મારી મિત્રાઇ હતી, તે ફક્ત રમવા વાસ્તે હતી. વિદ્વાનનો મિત્ર જેમ મૂર્ખ હોતો નથી, ને શૂરવીરનો મિત્ર નપુંસક હોતો નથી, તેમ ધનવાનનો મિત્ર દરિદ્ર હોય નહીં. ત્યારે પૂર્વની મિત્રાઇ શું કામ યાદ કરવી જોઇએ ? જેઓને સરખું ધન હોય અથવા જેઓ સરખું શાસ્ત્ર જાણુતા હોય, તેઓ બેઉને પરસ્પરે મિત્રાઈ તથા સંબંધ થાય. પણુ ધનવાન અને દરિદ્રનો સંબંધ થાય નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે દ્રુપદ રાજાનાં કઠોર વચન સાંભળીને તે પ્રતાપવાન એવા ભરદ્વાજના પુત્ર બે ઘડી વિચાર કરીને કોપાયમાન થયા; ને દ્રુપદ રાજાનો મદ કેમ ઉતારવો, તે વિષે નિશ્ચય કરી તેની સાથે મનમાં વૈર રાખીને તેઓ હસ્તિાપૂરમાં ગયા. ત્યાં જઇ કૃપાચાર્યને ઘેર ઉતર્યા, ને કોઇ જાણે નહીં, તેમ ત્યાં છૂપા રહ્યા. એમ છૂપી રીતે રેહેતાં કેટલાક દિવસો ગયા, પછી કોઇ સમય કૌરવ પાંડવાદિ બધા રાજકુમારો ભેગા થઇ હસ્તિનાપૂરની બાહાર મોઇ દંડે રમતા હતા. રમતાં રમતાં તેઓની મોઈ કોઇ પાણી વગરના કૂવામાં પડી ગઇ, તે કાહાડવા માટે તે રાજકુમારોએ ઘણો યત્ન કર્યો, પણુ તે મોઇ નીકળે એવો કોઇ ઉપાય તેઓને સુઝયો નહીં. ત્યારે ઉદાસ થઇને તેઓ એકબીજાની તરફ જોવા લાગ્યા. તેટલામાં શ્વેત જેના કેશ થઇ ગયા છે તથા શરીરનો રંગ જેનો કાળો છે એવા એક દુબળા દ્રોણુ નામે બ્રાહ્મણુને પોતાની નજીકમાં જોવાથી તેઓ તેની પાસે ગયા. તે જોઇ દ્રોણાચાર્ય હસીને બોલ્યા કે, અરે ! તમારા ક્ષત્રિયોનાં બળ તથા અસ્ત્રવિદ્યાને ધિક્કાર છે. કારણ ભરતવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા એવા તમે શું આ મોઇ કૂવામાંથી બહાર કહાડી શકતા નથી? હું આ એક તો તમારી મોઈ તથા બીજી આ મારી વીંટી જે હું હમણાં તમારા દેખતાં કૂવામાં નાખું, તે બેઉ કાહાડી આપું ને મને ભોજન આપજો. એમ કહી દ્રોણાચાર્યે પોતાની વીંટી તે કૂવામાં નાખી દીધી. ત્યારે કુંતીના પુત્ર યુધિષ્ઠિર દ્રોણુ પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણુ, કૃપાચાર્ય જો કેહશે તો તમોને નિરંતર ભોજન આપીશું. તે સાંભળી દ્રોણાચાર્ય

બોલ્યા કે, આ મારા હાથમાં જે સળીયો છે, તે મેં મંત્રેલીઓ છે તેનું પરાક્રમ જુઓ. એમ કહી દ્રોણાચાર્યે પ્રથમ એક સળીએ કરી મોઇને ભેદી. પછી તે સળીને બીજી સળીએ કરી અને તેને ત્રીજીએ, એ પ્રમાણે જ્યાં સૂધી કૂવાના કાંઠા આગળ તે સળીઓ એક બીજાને વળગતી વળગતી આવી, ત્યાં સૂધી તે દ્રોણાચાર્યે ભેદી. અને તે છેલ્લી સળીને પકડીને મોઇ કાહાડી લીધી. વૈશંપાયન કેહે છે—તે જોઇને બધા રાજકુમારો વિસ્મય પામીને બોલ્યા કે, વીંટી પણ જલદીથી કાહાડી આપો. ત્યારે દ્રોણાચાર્યે તે વીંટી ઉપર એક એવો બાણ ફેંક્યો કે, જે બાણ તે વીંટીને વીંધીને, તે સહિત પાછો કૂવાની બાહાર આવ્યો. પછી તે વીંટી દ્રોણાચાર્યે રાજકુમારોને આપી, તે જોઇ તે બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણ, અમે તમોને વંદન કરીએ છીએ. આવી વિદ્યા તમારા વગર બીજો કોઇ જાણતો નહીં હશે! તમે કોણ છો? ને અમે તમારૂં શું પ્રિય કરીએ? તે કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—તે રાજકુમારોનાં એવાં વચન સાંભળી દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે, આ વાત તમારે મહાત્મા ભીષ્મને કેહેવી, જેથી તે મારા ગુણોથી મને ઓળખી કાઢશે. તે સાંભળી બધા રાજકુમારો ભીષ્મની પાસે ગયા, ને તેઓએ દ્રોણાચાર્ય સંબંધી સર્વ હકીકત તેને કહી સંભળાવી. ત્યારે ભીષ્મે જાણ્યું કે, એવું કર્મ કરનાર દ્રોણ વગર બીજો હોય નહીં. માટે તે ઓનેજ આ છોકરાઓના ગુરૂ કરવા યોગ્ય છે. એમ વિચારી દ્રોણાચાર્યને પોતાને ઘેર બોલાવી, તેઓનો રૂડી રીતે સત્કાર કરીને, શસ્ત્રધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા ભીષ્મે તેઓને પૂછ્યું કે, હે બ્રહ્મન્, આ હસ્તિનાપૂર ખાતે આપનું આવવું કેમ થયું? તે સાંભળી દ્રોણ બોલ્યા કે, અગ્નિવેશ ઋષિની પાસે અસ્ત્રવિદ્યા શિખવા માટે પૂર્વે બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળીને હું ઘણાં વર્ષ સૂધી રહ્યો હતો. ત્યાં પાંચાલ દેશનો રાજકુમાર દ્રુપદ પણ તેજ ગુરૂ પાસે અસ્ત્રવિદ્યા શિખવા રહ્યો હતો. તેની સાથે મારે ઘણી મિત્રાઇ થઇ હતી, તેથી અમે બેઉ હમેશ સાથેજ ફરતા ને અભ્યાસ પણ ભેળો કરતા હતા. તે મને કેહેતો કે, “હે દ્રોણ, હું મારા મહાત્મા પિતાને ઘણોજ પ્રિય છું, માટે તે જે મને રાજ્ય આપશે, તે તુંજ ભોગવજે, એ હું સોગન ખાઇને કહું છું. અને હું તો તું જે મને આપશે તે ભોગવીશ.” એ પ્રમાણે તે દ્રુપદ બોલતો, ને પછી અસ્ત્રવિદ્યા શિખીને તે પોતાને દેશ ગયો, અને મેં તેનાં વચન સંભારી રાખ્યાં. પછી પુત્રના લોભ વાસ્તે હું અગ્નિ-

હોત્રમાં તત્પર તથા મોટા વ્રતવાળી કૃપી નામની કન્યાને પરણ્યો. તેથી મને સૂર્ય સરખા તેજવાળો અશ્વત્થામા નામે પુત્ર થયો. તે ધનવાનોના છોકરાઓ સાથે રમવા જતો. કોઇ સમય તેઓને ગાયનું દૂધ પીતાં જોઇ તે ઘેર આવીને રડ્યો. ત્યારે કોઇ ઘણી ગાયોવાળા બ્રાહ્મણ પાસેથી એક ગાય મેળવવા વાસ્તે હું દેશમાં ફરવા નીકળ્યો. પણ જ્યાં જાઉં ત્યાં મારા મનને એવું થાય કે, "હું તેની પાસેથી ગાય માગીશ તો તેના કુટુંબમાં દૂધનો સંકોચ પડશે, માટે તે ઠીક નહીં." એમ જાણીને હું દેશો દેશમાં ફર્યો, પણ ક્યાંય ગાય મળી નહીં, ત્યારે પાછો ઘેર આવ્યો. પછી તે બીજા છોકરાઓ અશ્વત્થામાને લોટનું પાણી કરીને "આ દૂધ છે" એમ કેહેતા. તેને દૂધ સમજીને અશ્વત્થામા પી જતો, ને "મેં પણ પીધું" એમ કહી તેઓની આગળ નાચતો. તે જોઈ તે છોકરાઓ હસતા હતા. અને ગામના માણસો પણ બોલતા કે, નિર્ધન એવા દ્રોણને ધિક્કાર છે, કારણ એનો પુત્ર દૂધની તૃષ્ણાથી લોટનું પાણી પીને "મેં દૂધ પીધું" એમ કહી ખુશીથી નાચે છે, તોપણ એ ધન મેળવતો નથી. હે મહાત્મા ભીષ્મ, એવાં વચન મારાથી સહન થયાં નહીં, ત્યારે જો કે મેં કોઇ કાળે, ધનની ઇચ્છાથી પાપિષ્ટ એવી પારકી સેવા ન કરી હતી, તોપણ દ્રુપદ રાજા રાજ્ય ઉપર બેઠો છે, એવું સાંભળીને મારા પુત્રના પ્રિય વાસ્તે, હું મારી સ્ત્રી સહિત પુત્રને સાથે લઇ, તેણે કહેલાં વચન યાદ કરી ખુશી થઇને તેની પાસે ગયો. ત્યાં મિત્રની પેઠે હું તેની પાસે જઇ બોલ્યો કે, આ મને તારો મિત્ર જાણ, ને તેં મને પૂર્વે કહેલું છે કે, "મને જે રાજ્ય મળશે, તે તુંજ ભોગવજે," તે વાસ્તે હું અહીં આવ્યો છું. તે સાંભળી હસીને જેમ કોઇ હલકા માણસને કેહે તેમ તેણે મને કહ્યું કે, તને બોલતાં આવડતું નથી, કારણ એકાએક આવીને તું કેહે છે કે, "મને તારો મિત્ર જાણ." વળી રાજ્ય વાસ્તે મેં વાયદો કર્યો છે એમ જે તું કેહે છે તે હું જાણતો નથી. એમ કહી તેણે બીજાં પણ સહન ન થાય એવાં ઘણાંક કઠોર વચનો મને સંભળાવ્યાં. પછી છેવટ તેણે કહ્યું કે, "જો તારી ઇચ્છા હોય તો તને એક રાત્રિનું ભોજન આપું." તે દ્રુપદનાં એવાં વચન સાંભળી મને ઘણો ક્રોધ ચઢ્યો ને મારા મનમાં તેના વાસ્તે મેં કંઇ નિશ્ચય કર્યો, જે હું થોડાક કાળમાં કરી બતાવીશ. પછી સ્ત્રી સહિત હું કોઇ ગુણવાન શિષ્યોને ભણાવવા માટે આ કુરુ દે-

થમાં હસ્તિનાપૂર પ્રત્યે તમારી પાસે આવ્યો. હવે કહો તમારૂં હું શું પ્રિય કરૂં? વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે દ્રોણનું બોલવું સાંભળીને ભીષ્મ બોલ્યા કે, આ રાજકુમારોને અસ્ત્રવિદ્યા ભણાવો, ને અહીં રાજગૃહમાં ખુશીથી રહો. આ કુરૂરાજ્ય તથા કૌરવો તમારાજ છે. હે બ્રહ્મન્, હવે જે કંઈ તમે ધારશો તે થયુંજ છે એમ જાણજો; ને તમે અહીં પધાર્યા તે ઘણું સારૂં થયું. મારા ઉપર મોટો અનુગ્રહ કર્યો.

यच्चतेपार्थितंब्रह्मन् कृतंतादितिचिंत्यतां ॥
दिष्ट्याप्राप्तोऽसिविप्रर्षे महान्मेऽनुग्रहःकृतः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीष्मद्रोणसमागमे
गुर्जरभाषायां एकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसंपूजितोद्रोणो भीष्मेणद्विपदांवर ॥
विशश्रामहातेजाः पूजितःकुरुवेश्मनि ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી ભીષ્મથી સન્માન પામીને તે મોટા તેજવાળા અને મનુષ્યમાં શ્રેષ્ઠ દ્રોણાચાર્યે કૌરવોના ઘરમાં વિશ્રામ કર્યો. તેઓને ભીષ્મે પ્રસન્ન થઇને એક જૂદું ઘર કાઢી આપ્યું, ને તેઓનો રૂડી રીતે નિર્વાહ ચાલે એવો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો. પછી પોતાના પૌત્ર કૌરવ તથા પાંડવોને સાથે લઇ ભીષ્મ દ્રોણાચાર્ય પાસે ગયા, ને બોલ્યા કે, આ છોકરાઓને તમારા શિષ્ય કરો. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઇને દ્રોણાચાર્યે તેઓને પોતાના સ્વાધિનમાં લીધા, ને ભીષ્મ ગયા ત્યારે એકાંતમાં તેઓને કહ્યું કે, હે નિષ્પાપો, મેં કંઇ કામ ધારેલું છે, તે તમે જ્યારે અસ્ત્રવિદ્યા શિખી રહો ત્યારે તમારે કરી આપવું એવી કબૂલાત મને આપો. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં દ્રોણનાં વચન સાંભળીને તે બધા ચૂપ થઇ ગયા, પણ તેમાંથી એક અર્જુને તે કામ કરી આપવાની કબૂલાત આપી. ત્યારે દ્રોણાચાર્ય વારંવાર અર્જુનનું મસ્તક સુંઘીને તેને સ્નેહથી ભેટ્યા, અને તેઓની આંખમાં હર્ષાશ્રુ આવી ગયાં. પછી તે છોકરાઓને વિવિધ પ્રકારનાં દિવ્ય તથા માનુષ અસ્ત્રો દ્રોણાચાર્ય ભણાવવા લાગ્યા. ત્યારે તેઓની

પાસે યાદવોના બીજા પણ અનેક દેશોના રાજકુમારો ભણવા આવ્યા. ત્યાં સૂતનો પુત્ર રાધેય કર્ણ પણ તેઓની પાસે ભણતો હતો. તે દુર્યોધનના આશ્રયમાં રહીને અર્જુનની તથા તેના ભાઇઓની અદેખાઇ કરતો. હવે એ બધા છોકરાઓમાં વિદ્યા, બળ તથા ઉદ્યોગે કરી અર્જુન દ્રોણાચાર્ય સરખો થયો, ને તે અસ્ત્રવિદ્યામાં ઘણો સ્નેહ રાખતો તેથી તે બધાઓથી શ્રેષ્ઠ કેહેવાયો. જો કે ઉપદેશ બધાઓને સરખો હતો, તોપણ હાથની ચાલાકીમાં અર્જુન બધાઓથી વધ્યો. તેથી દ્રોણાચાર્ય તેને સઉ કરતાં શ્રેષ્ઠ માનતા હતા. એ પ્રમાણે દ્રોણાચાર્ય બધા કુમારોને ભણાવતા હતા. ત્યારે તેઓને કમંડલો આપી પાણી ભરી લાવવા માટે મોકલતા હતા; ને પોતાના પુત્ર અશ્વત્થામાને ઘડો આપીને તેઓની સાથે મોકલતા; કારણ કમંડલનું મોહોડુ ઘણું સાંકડું હોવાથી તેને ભરાતાં ઘણીવાર લાગે ને ઘડો જલદીથી ભરાય; તેથી બધા છોકરાઓ કરતાં પોતાનો પુત્ર પાણી ભરીને વેહેલો આવે. એ પ્રમાણે કર્યાથી અશ્વત્થામા સઉથી વેહેલો આવતો ને તેને પોતાની પરમ એવી છૂપી ક્રિયા દ્રોણાચાર્ય બતાવતા હતા. એવો તેઓનો પ્રપંચ અર્જુન જાણી ગયો, તેથી વારૂણાસ્ત્રે કરી પોતાનું કમંડલ જલદીથી ભરીને તે અશ્વત્થામાની સાથે વેહેલો વેહેલો ઘેર આવતો, ને તેની સાથે છૂપી વિદ્યા શિખી લેતો; તેમાં તેનાથી ઓછો ઉતરતો નહીં. વળી ગુરૂની મરજી પણ બીજાથી તે વિશેષ સાચવતો હતો. તેથી દ્રોણને તે ઘણો પ્રિય લાગતો. કોઇ સમય દ્રોણાચાર્યે રસોઇયાને બોલાવીને એકાંતમાં કહ્યું કે, કોઇ કાળેપણ અંધારામાં અર્જુનને તારે અન્ન આપવું નહીં, ને એમ મેં કહ્યું છે, તે તેને કેહેવું પણ નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી દ્રોણના કેહેવા પ્રમાણે રસોઇયો અર્જુનને કોઇ કાળે અંધારામાં પિરસતો નહીં. પણ એક રાત્રિએ અર્જુન જમતો હતો, ત્યાં વાયુ વાવાથી દીવો ઓલાઇ ગયો. તોપણ અર્જુને જમ્યા કર્યું. ત્યારે અંધારામાં પણ પોતાના મુખમાં બરાબર ગ્રાસ જતો જોઇને અર્જુને વિચાર્યું, કે, આ પ્રમાણે થવાનું કારણ અતિ અભ્યાસ છે. એમ વિચારી તે મહાબાહુ અર્જુન રાત્રિને સમય પણ અંધારામાં બાણ ફેંકવાનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યો. ત્યારે તેના ધનુષની દોરીનો શબ્દ સાંભળી દ્રોણાચાર્ય તેની પાસે ગયા, ને તેને ભેટીને બોલ્યા કે, તને ભણાવવાનો હું એવો પ્રયત્ન કરીશ કે, જેથી તારા જેવો બીજો કોઇ આ લોકમાં ધનુષ્ય ધારણ કરનાર થશે નહીં, એ

હું સત્ય કહું છું. વૈશંપાયન કેહે છે—તે પછી દ્રોણાચાર્યે ફરીથી અર્જુનને ઘોડા, હાથી, રથ તથા પ્યાદાની સર્વ યુદ્ધ વિદ્યા શીખવી. અને તે બધા છોકરાઓને પણ ગદા, ખડ્ગ, તોમર, પ્રાસ, શક્તિ ઈત્યાદિ આયુધે કરી યુદ્ધ કરવાની રીતીઓ તથા એકજ વખતે અનેક આયુધો વાપરવાની વિધિ પણ શિખવી. એવી દ્રોણની ધનુર્વેદમાં કુશળતા સાંભળીને તેની પાસે બીજા પણ રાજપુત્રો શિખવા આવ્યા. તેમાં ભીલના રાજા હિરણ્યધનુષનો એ-કલવ્ય નામે પુત્ર પણ આવ્યો હતો. પણ એ ભીલરાજાનો પુત્ર છે તે શિખશે તો ક્ષત્રિઓથી અધિક થશે, એમ ધારીને તેને દ્રોણે ભણાવ્યો નહીં. ત્યારે તે એકલવ્ય દ્રોણને નમીને જંગલમાં ગયો, ને ત્યાં માટીના દ્રોણ કરી તેને વિષે આચાર્ય ભાવ રાખી પરમ નિયમો પાળીને અસ્ત્ર-વિદ્યા પોતાની મેળે શિખવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે શ્રદ્ધા રાખીને અભ્યાસ કર્યાથી તે બાણ વિદ્યામાં ઘણો કુશળ થયો ને તેની હાથ ચાલાકી પણ ઘણી થઇ. પછી કોઈ સમય કૌરવ તથા પાંડવો દ્રોણની આજ્ઞા લઇ ર-થમાં બેસીને મૃગયા કરવા ગયા. ત્યાં યદચ્છાએ કોઈ પુરૂષ, એક કૂતરો તથા મૃગયા કરવાનો સામાન સાથે લઇને એકલો તેઓની પછવાડે ગયો. હવે કૌરવ પાંડવો વનમાં ફરતા હતા, ત્યારે તે પુરૂષની સાથે ગ-યેલો કૂતરો જ્યાં તે ભીલરાજાનો પુત્ર એકલવ્ય પોતાની મેળે ભણતો હતો, ત્યાં ફરતાં ફરતાં નીકળી ગયો. તે એકલવ્યના શરીરે ઘણો મેલ ચડી ગયેલો હોવાથી તેનો રંગ કાળો થઇ ગયો હતો, અને તેણે કાળા મૃગનું ચર્મ તથા જટા ધારણ કરી હતી તેથી ભયંકર લાગતો હતો. તેને જોઇ તે કૂતરો ભસવા લાગ્યો. ત્યારે તે એકલવ્યે પોતાની હાથ ચાલા-કીથી એકજ વખતે તે કૂતરાના મુખમાં સાત બાણો એવી રીતે માર્યાં કે તે બાણોથી તેનું મુખ ભરાઇ ગયું, પણ તેને વાગ્યા નહીં. ત્યારે તે કૂતરો બાણો સહિત ત્યાંથી નાઠો. તે કૌરવ પાંડવોના જોવામાં આવ્યાથી તેઓ ઘણા વિસ્મય થયા, ને તે બાણો મારનારની હાથ ચાલાકી તથા શબ્દવેધીપણું જોઇને લજ્યા પામ્યા અને તેનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. પછી આ વનમાં એવો કોણ હશે? એમ શંકા કરી તેને ખોળવા લાગ્યા. ત્યારે ત્યાં હમેશ બાણ ફેંકવાનો અભ્યાસ કરનાર તે એકલવ્યને તેઓએ દીઠો. પણ જો કે તેને પૂર્વે જોયો હતો તોપણ આ વખતે તેનો વેશ જુદોજ જોઇને તેઓએ તેને ઓળખ્યો નહીં. ત્યારે તેને પૂછ્યું કે, તું કોણ

છે ? તે સાંભળી તે બોલ્યો કે, હું ભીલના રાજા હિરણ્યધનુષનો પુત્ર ને દ્રોણનો શિષ્ય છું; અને મેં ધનુર્વેદમાં શ્રમ કર્યો છે. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી કૌરવ પાંડવોએ હસ્તિનાપૂરમાં જઇને વનની વાત દ્રોણાચાર્યને કહી. અને અર્જુને તો એકાંતમાં દ્રોણ પાસે જઇ સ્નેહથી એકલવ્ય વિષે કહ્યું કે, તમોએ મને પૂર્વે સ્નેહથી કહ્યું હતું કે, " મારો કોઇ બીજો શિષ્ય તારાથી શ્રેષ્ઠ થશે નહીં, " પણ આ તમારો શિષ્ય ભીલરાજાનો પુત્ર તો મારાથી તેમ બીજા બધાઓથી શ્રેષ્ઠ છે, એ કેમ ? વૈશંપાયન કેહે છે—આ વાત સાંભળીને દ્રોણે બે ઘડી સૂધી વિચાર કર્યો ને પોતે અર્જુનને સાથે લઈ તે ભીલ રાજાના પુત્ર પાસે ગયા. તો મેલથી જેનું અંગ કાળું થઇ ગયું છે, માથે જેણે જટા વધારી છે, તથા જેણે મૃગચર્મ ધારણ કર્યું છે, એવા તે એકલવ્યને, હાથમાં ધનુષ લેઈ બાણ ફેંકતો જોયો. પછી તે એકલવ્યે જ્યારે દ્રોણાચાર્ય પાસે આવ્યા, ત્યારે તેઓને મસ્તકે કરી પ્રણામ કર્યા, ને વિધિથી તેની પૂજા કરીને " હું તમારો શિષ્ય છું, " એમ કહી તે હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો. ત્યારે દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે, હે વીર, તું જો મારો શિષ્ય હોય તો મને ગુરૂ દક્ષિણા આપ. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈ એકલવ્ય બોલ્યો કે, હે ભગવાન, ગુરૂદક્ષિણા શું આપું ? તે મને કહો. ત્યારે દ્રોણ બોલ્યા કે, તારા જમણા હાથનો અંગુઠો આપ. એવાં દારૂણ વચન સાંભળીને તે અકલવ્યે પોતાની પ્રતિજ્ઞા સત્ય કરવા વાસ્તે પોતાના જમણા હાથનો અંગુઠો કાપી આપ્યો. તે પછી એકલવ્ય આંગળીઓથી બાણ મારતો હતો, પણ અંગુઠો નહીં હોવાથી તેનામાં આગળ જેટલી ઝડપ રહી નહીં. ત્યારે અર્જુન ઘણો પ્રસન્ન થયો ને તેના મનનો તાપ ટળી ગયો. અને તેનાથી કોઇ બીજો શિષ્ય શ્રેષ્ઠ નહીં થાય એવી જે દ્રોણની વાણી, તે પણ સત્ય થઈ. હવે એ બધા રાજકુમારોમાં ભીમ તથા દુર્યોધન ગદાયુદ્ધમાં બહુ કુશળ થયા. અશ્વત્થામા બધા છૂપા મંત્રોમાં સૌથી અધિક થયો. ખડ્ગ યુદ્ધમાં બધાઓથી નકુલ સહદેવ વધ્યા. રથમાં બેસી યુદ્ધ કરવામાં યુધિષ્ઠિર શ્રેષ્ઠ થયા. અને અર્જુન તો બધી વિદ્યામાં કુશળ થયો, ને તે બધાઓમાં અતીર્થી પણ તેજ થયો. હવે કોઇ સમય તે બધા છોકરાઓની વિદ્યા જોવા માટે દ્રોણાચાર્યે, કોઇ કારીગર પાસે એક કાળી પાંખોવાળો કુકડો કરાવ્યો; ને તે છોકરાઓ ન જાણે તેમ એક વૃક્ષ ઉપર મૂકાવ્યો. પછી તે છોકરાઓને તેઓએ તે

પક્ષી બતાવીને કહ્યું કે, આ નીશાનની સામે તમે બધા ઊભા રહો, ને હું જેમ કેહેતો આવું, તેમ તમે એક એક જણ કરતા આવો. એમ કહી પ્રથમ યુધિષ્ઠિરને તેઓએ કહ્યું કે, આ પક્ષી ઉપર બાણનું સંધાન કર, ને હું કહું ત્યારે ફેંકજે. તે સાંભળી યુધિષ્ઠિર તે નિશાન ઉપર બાણ તાકીને ઉભા રહ્યા. પછી થોડીક વાર રહીને યુધિષ્ઠિરને દ્રોણે કહ્યું કે, આ પક્ષી ઉપર તું બરાબર નજર રાખ. યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, મેં બરાબર નજર રાખી છે. ત્યારે દ્રોણે પૂછ્યું કે, આ વૃક્ષ, પક્ષી હું તથા તારા ભાઇઓ, એ સર્વને તું જુએ છે ? યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, હું બધાઓને જોઉં છું. તે સાંભળી અપ્રસન્ન થઈ દ્રોણે યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, તું ખસી જા, કારણ આ લક્ષ તારાથી વિંધાશે નહીં. તે પછી ધૃતરાષ્ટ્રના દુર્યોધનાદિક પુત્રો તથા ભીમાદિક બીજા શિષ્યોને અને બીજા દેશોના રાજપુત્રોને પણ દ્રોણે તેજ રીતે પૂછ્યું, ત્યારે તે બધાઓએ “ અમે બધું દેખીએ છીએ, ” એમ કહ્યું; કારણ તેઓ લક્ષવેધ કરવામાં બરાબર પોહોંચેલા નહીં.

अन्यांश्चशिष्यान्भीमादीन् राज्ञश्चैवान्यदेशजान् ॥

तथाचसर्वेतत्सर्वं पश्यामइतिकुत्सिताः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि द्रोणशिष्यपरिक्षायां गुर्जरभाषायां द्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततोधनंजयंद्रोणः स्मयमानोभ्यभाषत ॥

त्वयेदानींप्रहर्तव्य मेतल्लक्ष्यंविलोक्यतां ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી આશ્ચર્ય પામીને દ્રોણાચાર્ય અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા કે, હવે આ નિશાન તારે પાડવું. એની તરફ તું નજર કર, ને થોડીવાર ધનુષ ખેંચીને ઉભો રેહે; અને હું કહું ત્યારે તેના ઉપર બાણ ફેંકજે. એવાં ગુરૂનાં વચન સાંભળી તેઓના કેહેવા પ્રમાણે અર્જુન ઉભો રહ્યો. પછી થોડીવારે દ્રોણાચાર્યે તેને પૂછ્યું કે, આ પક્ષી, વૃક્ષ તથા હું, એ સર્વેને તું જુએછે ? અર્જુન બોલ્યો—કે હું એક પક્ષીનેજ દેખું છું. ને તે વૃક્ષ તથા તમોને દેખતો નથી. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઇ વળી દ્રોણાચાર્યે કહ્યું કે, તે પક્ષીને તું દેખે છે, એમ તેં કહ્યું, પણ બરાબર જો,

હવે તું તેને દેખે છે ? ત્યારે અર્જુન બોલ્યો કે, હું તેનું મસ્તક દેખું છું, તેનું શરીર દેખતો નથી. એવું અર્જુનનું બોલવું સાંભળી દ્રોણાચાર્યના શરીરમાં હર્ષથી રૂંવાટાં ઉભાં થયાં; ને તરત તેઓએ તેને બાણ મૂકવાનું કહ્યું કે તેણે તેજ વખતે બાણ ફેંક્યો. જે જઇને તે પક્ષીના મસ્તકમાં લાગ્યો જેથી તેનું માથું ઉડી ગયું. તે જોઇને દ્રોણાચાર્ય અર્જુન ઉપર પ્રસન્ન થયા, ને તેઓએ એવું ધાર્યું કે દ્રુપદ રાજાનો પરિવારે સહિત હવે પરાજય થઇ શકશે. પછી કોઇ સમય તે શિષ્યો સહિત દ્રોણાચાર્ય ગંગામાં સ્નાન કરવા ગયા હશે, તે જળમાં પગ મૂકવા ગયા, તેટલામાં કોઇ ઝુડ નામે જળમાં વસનારા જનાવરે તેઓની જાંઘ પકડી. તે પોતે મૂકાવવા સમર્થ છે. તોપણ તેઓએ પોતાના બધા શિષ્યોને કહ્યું કે, આ ઝુડને મારીને મને મૂકાવો. તે સાંભળી તેજ વખતે અર્જુને તીક્ષ્ણ એવા પાંચ બાણો નાખીને પાણીમાંજ તે ઝુડને મારી નાખ્યો; ને બીજા શિષ્યો તો હજી તે ઝુડને અહીં તહીં ખોળતા હતા. એવી રીતે અર્જુનની ચાલાકી જોઈ દ્રોણાચાર્ય બહુ પ્રસન્ન થયા, ને તે પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે મહાબાહો, શ્રેષ્ઠ એવું આ બ્રહ્માસ્ત્ર વિધિએ સહિત હું તને શિખવું તે શીખી લે. તે તારે કોઇ કાળે મનુષ્યો ઉપર નાખવું નહીં, કારણ તે સ્વલ્પ તેજવાળા ઉપર જો નાખ્યું હોય, તો આખા જગતને બાળી નાખે. હે પુત્ર, આ અસ્ત્ર કંઇ સામાન્ય નથી, માટે સાવધાન થઈને વાપરજે. પણ મનુષ્ય વગર બીજો કોઇ શત્રુ તને બાધ કરે તો તેના ઉપર એ અસ્ત્ર મોકલજે. ત્યારે ઠીક તેમ કરીશ, એમ કહી હાથ જોડીને અર્જુન તે પરમ બ્રહ્માસ્ત્ર શિખ્યો તેને ફરીથી દ્રોણે કહ્યું કે આ લોકમાં તારા જેવો ધનુષ ધરનાર બીજો કોઇ થશે નહીં.

जग्राहपरमास्त्रंतत् आहचैनंपुनर्गुरुः ॥
भवितात्वत्समोनान्यः पुमान्लोकेधनुर्धरः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि द्रोणग्राहमोक्षणे
गुर्जरभाषायां त्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ कृतास्त्रान्धार्त्तराष्ट्रांश्च पांडुपुत्रांश्चभारत ॥
दृष्ट्वाद्रोणोऽब्रवीद्राजन् धृतराष्ट्रंजनेश्वरं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભારત, હવે ધૃતરાષ્ટ્ર તથા પાંડુ રાજાના પુત્રો અસ્ત્રવિદ્યા શિખી રહ્યા તે જોઇને, દ્રોણાચાર્ય ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે બોલ્યા કે હે રાજા, આ કુમારો ભણી રહ્યા છે, તે હવે જો તમારી ઇચ્છા હોય તો પોતાની વિદ્યા બતાવે. તે વખતે ત્યાં કૃપાચાર્ય, સોમદત્ત, બાલ્હીક, ભીષ્મ, વ્યાસજી તથા વિદુર પણ બેઠા હતા. પછી દ્રોણનાં વચન સાંભળી પ્રસન્ન થઇ ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, હે ભરદ્વાજના પુત્ર, તમોએ મોટું કર્મ કર્યું. હવે એ છોકરાઓની વિદ્યા જોવા તમે કોઈ વખત નેમો, ને કોઇ જગ્યા પણ પસંદ કરો. એમ કહીને વિદુરજીને રાજાએ કહ્યું કે, હે વિદુર, જે રીતે દ્રોણાચાર્ય કેહે તેમ કર, તેઓ ઉપરાંત મને બીજો કોઈ પ્રિય નથી, તે સાંભળી તેની આજ્ઞા લઇ વિદુરજી દ્રોણની સાથે કોઇ યોગ્ય જગ્યા જોવાને બાહાર ગયા. ત્યાં કોઇ વૃક્ષ વગરની, સરખી અને ઉત્તર દિશામાં ઢોળાવદાર એવી જમીન જોઇને દ્રોણાચાર્યે તેની માપણી કરી, અને સારા નક્ષત્ર તથા તિથિને વિષે તેમાં બળીદાન કરી તેને શુદ્ધ કરી. પછી તે જગ્યામાં દ્રોણના કેહેવા પ્રમાણે એક મંડપ રચાવ્યો, તેમાં પુરૂષો વાસ્તે ઊંચી બેઠકો કરાવી તથા સ્ત્રીઓ વાસ્તે એક જૂદું ઘર બનાવ્યું. તે મંડપની ભીંતો ઉપર સોનાનો વરક લગડાવ્યો, તથા તેમાં વૈદુર્યમણી જડાવ્યા; ને તેમાં મોતીનાં તોરણો બંધાવ્યાં. એવા તે રંગ મંડપમાં ચોક્કસ દિવસે આવવા માટે આખા શેહેરમાં નગારાં વગાડીને લોકોને ખબર કરી. પછી તે ઠરાવેલો દિવસ આવ્યો ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્રરાજા ભીષ્મ સહિત પોતાના પ્રધાનને લઇને તે મંડપમાં આવ્યા. ત્યાં મહાભાગ્યવાળી ગાંધારી, કુંતી તથા બીજી પણ રાજસ્ત્રીઓ પોતપોતાની દાસીઓ સહિત આવી, તે મેરૂ પર્વત ઉપર જેમ દેવતાઓની સ્ત્રીયો બેસે તેમ પોતપોતાના મંચ ઉપર હર્ષથી બેઠી. પછી શેહેરના ચારે વર્ણો પણ તે કૌરવ પાંડવોની વિદ્યા જોવા માટે વખતસર તે મંડપમાં આવ્યા. ત્યાં નાના પ્રકારનાં વાજીંત્ર વાગી રહ્યાં હતાં. તેટલામાં સફેદ ચંદન જેણે લગાડ્યું છે, તથા સફેદમાળા જેણે પેહેરી છે એવા, સફેદ કેશવાળા દ્રોણાચાર્ય સફેદ વસ્ત્રો પેહેરીને, પુત્ર સહિત તે રંગમંડપમાં આવ્યા. તે જાણે સ્વચ્છ આકાશમાં મંગળે સહિત ચંદ્ર શોભતો હોય તેવા શોભવા લાગ્યા. ત્યાં કેટલાક માણસો વસ્ત્રો લઇને આવ્યા. પછી બધા રાજકુમારો ધનુષ બાણો લઇ ઉત્તમ વસ્ત્રો પેહેરીને તે મંડપમાં

આવ્યા અને દ્રોણની આજ્ઞાથી પોતાની અસ્ત્રવિદ્યા બતાવવા લાગ્યા. તે સમય કેટલાક મનુષ્યો બાણ વાગવાના ભયથી પોતાનાં મસ્તકો નીચે નમાવતા, ને કેટલાકો હિંમત રાખી સરખા બેસીને જોતા હતા. તે બધા કુમારો પોતપોતાના નામના ચિન્હવાળા બાણોથી નિશાનો પાડતા, તથા ઘોડા ઉપર બેસી યુદ્ધ કરવાની રીતો બતાવતા હતા. તે જોઇ બધા વિસ્મય પામીને તે કુમારોનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. વળી તે કુમારોએ, રથમાં તથા હાથી ઉપર બેસીને, તેમજ જમીન ઉપર રહીને, ઢાલ તરવાર તથા બાણ ઇત્યાદિ આયુધોથી લડવાની રીતો બતાવી. ત્યાં દુર્યોધન તથા ભીમસેન પોતાનું ગદાયુદ્ધ કરી બતાવવા લાગ્યા. એવી એ કુમારોની યુદ્ધવિદ્યા, ધૃતરાષ્ટ્રને વિદુરજી, તથા ગાંધારીને કુંતી કહેતાં હતાં.

विदुरोधृतराष्ट्राय गांधार्यापांडवारणिः ॥
न्यवेदयेतांतत्सर्वं कुमाराणांविचेष्टितं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि अस्त्रदर्शने
गुर्जरभाषायां चतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ कुरुराजेहिरंगस्थेः भीमेचबलिनांवरे ॥
पक्षपातकृतस्नेहः सद्विधेवाभवज्जनः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે તે દુર્યોધન તથા બળવાનોમાં શ્રેષ્ઠ એવો ભીમ તે રંગમંડપમાં ગદાયુદ્ધ કરતા હતા, તે જોઇ સ્નેહને લીધે પક્ષપાતથી લોકોમાં બે પક્ષ બંધાયા. તેમાં એક પક્ષવાળા ભીમને વખાણતા ને બીજી પક્ષના દુર્યોધનને વખાણતા હતા. એવા તે ક્ષોભ પામેલા સમુદ્ર સરખા રંગમંડપને જોઇ બુદ્ધિમાન્ દ્રોણાચાર્યે પોતાના પ્રિય પુત્રને કહ્યું કે, આ બેઉ જણા સારી રીતે ગદાયુદ્ધ જાણે છે, તેઓને હવે તું મૂકાવ, નહીં તો ક્લેશ થઈ પડશે. તે સાંભળી અશ્વત્થામાએ તે બેઉને વાર્યા. પછી વાજીત્ર બંધ કરી દ્રોણાચાર્ય રંગમંડપની વચ્ચે આવી બધા લોક પ્રત્યે બોલ્યા કે, હવે મારા પુત્રથી પણ મને વધારે પ્રિય, અને સર્વ શસ્ત્રમાં કુશળ એવો, ઇન્દ્રથી થયેલો તથા વિષ્ણું સરખો આ અર્જુન છે, તેની વિદ્યા જુઓ. તે સાંભળતાંજ ધનુષ બાણો જેના હાથમાં છે તથા

સુવર્ણનું કવચ જેણે પેહેર્યું છે એવો અર્જુન ત્યાં આવી ઉભો. તેને જોઇ સર્વે ખુશી થયા, ને વાજીત્ર બંધ રાખ્યાં હતા તે ફરી વગડાવ્યાં. પછી તેઓ માંહોમાંહે બોલવા લાગ્યા કે, આ કુંતીનો વચલો પુત્ર ઇન્દ્રથી થએલો છે. તે સર્વ અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ છે, તથા કૌરવ માળની રક્ષા કરે એવો છે. તે સાંભળી કુંતીની આંખોમાં અશ્રુ આવી ગયાં, તથા તેના સ્તનમાંથી દૂધ સ્રવવા લાગ્યું. પછી તે લોકોના બોલવાનો ગોંધાટ સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ વિદુરજીને પૂછ્યું કે હે વિદુર, આ રંગમંડપમાં આકાશને ભેદે એવો ગોંધાટ શેનો થાય છે ? વિદુર બોલ્યા કે, હે મહારાજ પાંડુ રાજાનો પુત્ર અર્જુન કવચ પેહેરીને રંગમંડપની વચોવચ આવી ઉભો છે, તેને જોઇ લોકો તેનાં વખાણ કરે છે, તેથી આ શબ્દ થઇ રહ્યા છે. તે સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે, પૃથારૂપી અરણીમાંથી ઉત્પન્ન થયા એવા આ ત્રણ પાંડવોરૂપી અગ્નિથી હું ધન્ય છું. અને તેથી મારી રક્ષા થશે, એ મારા ઉપર ઇશ્વરની મોહોટી કૃપા છે. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે આખો રંગમંડપ ખુશી થયો, ત્યારે અર્જુને પોતાના ગુરૂને અસ્ત્રવિદ્યા દેખાડવા માંડી. તેણે આગ્નેયાસ્ત્રથી અગ્નિ, વારૂણાસ્ત્રથી પાણી, વાયવ્યાસ્ત્રથી વાયુ તથા પર્જન્યાસ્ત્રથી મેઘ ઉત્પન્ન કર્યા. ભૌમાસ્ત્રથી પૃથ્વીમાં પ્રવેશ કરી બતાવ્યો, તથા પાર્વતાસ્ત્રથી પર્વતો રચી આપ્યા. અંતર્ધાનાસ્ત્રે કરી તે અંતર્ધ્યાન થઇ જવા લાગ્યો. અને ક્ષણ માત્રમાં ઉંચે, ક્ષણ માત્રમાં નીચે, ક્ષણમાં રથની ધરી ઉપર ક્ષણ માત્રમાં રથની વચમાં તથા પાછો ક્ષણ માત્રમાં પૃથ્વી ઉપર દેખાતો હતો. વળી તે વિવિધ પ્રકારના બાણોએ કરી કોમળ, સૂક્ષ્મ તથા મોટા પદાર્થોને એવી રીતે વીંધતો કે તે પદાર્થો હાલતાં પણ નહીં. ત્યાં એક લોખંડનો વરાહ કરીને ફરતો રાખ્યો હતો, તેને એકજ ઠેકાણે પાંચ બાણો મારી તેણે વીંધી નાંખ્યો. વળી એક ગાયનું શીંગડું દોરીમાં બાંધીને ફરતું રાખ્યું હતું, તેને એકવીશ બાણે કરી વીંધી નાંખ્યું. એજ પ્રમાણે તેણે ખડ્ગ તથા ગદાયુદ્ધની રીતીઓ પણ કરી બતાવી. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે અર્જુને પોતાની વિદ્યા બતાવી લીધી, ત્યારે વાજીત્ર મંદ વાગવા લાગ્યાં અને ત્યાં મળેલા બધા લોકો પણ શાંત થયા. એટલામાં મંડપના દરવાજામાંથી એક મોટો હાથનો શબ્દ સંભળાયો. તે સાંભળી રંગમંડપના લોકો વિચારવા લાગ્યા કે, આ તે શું પૃથ્વી ફાટી ! કે મેઘ ગાજે છે ! વા પર્વતો ફાટે છે ! એમ

વિચારી બધા દરવાજા સામે જોવા લાગ્યા. ત્યાં પાંચ પાંડવોથી વીંટાયલા દ્રોણાચાર્ય ઉભા થયા, તે જાણે હસ્ત નક્ષત્રના પાંચ તારાઓ સહિત ચંદ્રમા હોયની તેવા શોભતા હતા. અને દુર્યોધન ઉભો થયો તેને અશ્વત્થામા તથા તેના સો ભાઇઓ વીંટીને ઉભા. તે સમય ગદા જેના હાથમાં છે, એવો તે દુર્યોધન પૂર્વે દાનવોના ક્ષયમાં દેવતાઓથી વીંટાઇને જેવો ઇન્દ્ર શોભતો તેવો શોભતો હતો.

सतैस्तदाभ्रातृभिरुद्यतायुधै र्गदाग्रपाणिसमवस्थितैर्वृतः ॥
बभौयथादानवसंक्षयेपुरा पुरंदरोदेवगणैःसमावृतः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि अस्त्रदर्शने
गुर्जरभाषायां पंचत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ दत्तेवकाशेपुरुषै विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥
विवेशरंगंविस्तीर्णे कर्णःपरपुरंजयः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી માણસોએ રસ્તો આપ્યો ત્યારે આશ્ચર્યથી પ્રફુલિત જેનાં નેત્ર થયાં છે; એવો પારકા શેહેરોને જીતનાર કર્ણ તે વિશાળ રંગમંડપમાં આવ્યો. તેણે ધનુષ બાણ તથા તરવાર બાંધેલાં હતાં. તે કુંતીને વિષે સૂર્યથી ઉત્પન્ન થયેલો હતો. તે સિંહ સરખો પરાક્રમી તથા સૂર્ય સરખો તેજસ્વિ હતો. તે કદે ઘણો ઊંચો હતો તથા તેનું શરીર જુવાનીમાં આવેલું હતું; તથા તેનામાં અસંખ્ય ગુણો હતા. એવા તે મહાબાહુએ, તે રંગમંડપમાં ચારે બાજુ જોઇને દ્રોણ તથા કૃપાચાર્યને સ્નેહ દેખાડયા વગર પ્રણામ કરયા. તેને જોઇ ત્યાં બેઠેલા બધા મનુષ્યો આ કોણ છે ! એમ વિચારવા લાગ્યા. એટલામાં તે સૂર્યનો પુત્ર કર્ણ મેઘ સરખી ગંભીર વાણીએ કરી અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યો કે, હે પાર્થ, તેં જે કર્મ કરી દેખાડયું તે કરતાં, બધા મનુષ્યોના દેખતાં હું વધારે કરી બતાવીશ. તે સાંભળી ત્યાં બેઠેલા સર્વ મનુષ્યો ઉભા થયા, ને દુર્યોધન ઘણો ખુશી થયો. પણ એક અર્જુન શરમાઇ ગયો, તથા તેણે મનમાં રીસ ચઢાવી. પછી સંગ્રામમાં જેને પ્રીતિ છે, એવા મહા બળવાન કર્ણે દ્રોણની આજ્ઞાથી જેટલું અર્જુને કરી દેખાડયું હતું; તે બધું કરી બતાવ્યું. તે જોઇ

પોતાના ભાઇઓ સહિત દુર્યોધન કર્ણને સ્નેહથી ભેટ્યો, ને બોલ્યો કે, હે મહાબાહુ, હે પારકા અભીમાનને તોડનાર, તું ભલે આવ્યો. આ હું તારો છું ને આ કૌરવોનું રાજ્ય તારી મરજી પ્રમાણે ભોગવ. કર્ણ બોલ્યો કે હે દુર્યોધન, તેં જે કહ્યું તે બધું મને પોહોચ્યું. હું તો તારી સાથે મિત્રતા ઇચ્છું છું. તે સાંભળી દુર્યોધન બોલ્યો કે, આ રાજ્ય ભોગવ, ને પોતાના મિત્રોનું પ્રિય કર; તથા ખરાબ હૃદય વાળાઓના મસ્તકોપર પગ મૂક. વૈશંપાયન કેહે છે—તે સાંભળી અર્જુનને પોતાનો તિરસ્કાર થયો એમ લાગ્યું. તેથી તેણે દુર્યોધનાદિકની વચમાં પર્વતની પેઠે ઉભેલા કર્ણને કહ્યું કે, હે કર્ણ, બોલાવ્યા વગર બોલનારા લોકો જે લોકને પામે છે, તે લોક પ્રત્યે મારા હાથથી મરણ પામીને તું જઇશ. ત્યારે કર્ણ બોલ્યો કે, હે અર્જુન, આ રંગમંડપ સર્વને સરખો છે, એમાં તારૂં શું લાગે છે ? આમ બોલ્યાથી શું વળ્યું ? પરાક્રમ હોય તો બાણોથી બતાવ, નહીં તો હું તારા ગુરૂની સમક્ષ તારૂં મસ્તક કાપી બતાવું ! વૈશંપાયન કેહે છે—પછી દ્રોણની આજ્ઞાથી શત્રુને જીતે એવો અર્જુન, પોતાના ભાઇઓને મળીને કર્ણ સાથે લડવા તૈયાર થયો. ત્યારે કર્ણ પણ દુર્યોધનાદિકોને મળીને હાથમાં ધનુષ્ લઇ તૈયાર થયો. હવે કર્ણની પાસે ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો ઊભા ને અર્જુનની પાસે દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્ય તથા ભીષ્મ ઉભા. એ પ્રમાણે તે રંગમંડપમાં પુરૂષોમાં બે પક્ષો બંધાયા, તથા સ્ત્રીયો પણ બે ભાગમાં વેહેંચાઇ ગઇઓ. તે ટાણે કુંતી મોહ પામીને મૂર્છિત થઇ ગઇ. કારણ તે જાણતી હતી કે, એ બેઉ મારા છોકરા છે. તે જોઇ વિદુરજીએ દાસીઓ પાસે કુંતીને ચંદનનું પાણી છંટાવ્યું, તેથી તે પાછી શુદ્ધિમાં આવી. પણ તે બેઉ પુત્રોને લડવા ઉભેલા જોઇ તેને કંઈ સુજ્યું નહીં. પછી કૃપાચાર્ય કર્ણ પ્રત્યે બોલ્યા કે, આ અર્જુન તો કુંતિથી થયેલો પાંડુ રાજાનો પુત્ર છે, તથા કુરૂ વંશમાં ઉત્પન્ન થયો છે; તે તારી સાથે યુદ્ધ કરશે, પણ હે મહાબાહુ, તું પણ તારાં માબાપ તથા કુળ કહી દેખાડ. તે જાણ્યા પછી જો તે તારી સાથે યુદ્ધ કરવું ઘટશે તો કરશે. કારણ રાજાઓના પુત્રો હલકા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓની સાથે યુદ્ધ કરતા નથી. વૈશંપાયન કેહેછે—કૃપાચાર્યનાં એવાં વચન સાંભળી કર્ણ, જેમ વર્ષાઋતુના પાણીએ કરી કમળ નમી જાય છે, તેમ લજ્જાથી નીચે જોવા લાગ્યો. તે જોઈ દુર્યોધન બોલ્યો કે હે કૃપાચાર્ય, સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ, શૂરવીર

તથા સેનાઓને જીતનાર, એ ત્રણ પ્રકારના રાજાઓ શાસ્ત્રમાં કહેલા છે. પણ જો આ અર્જુન રાજા વગર બીજા સાથે લડવા ઇચ્છતો ન હોય, તો હું આ કર્ણને અંગદેશનું રાજ્ય હમણાંજ આપું છું. વૈશંપાયન કહે છે— એમ કહી તેણે તેજ ક્ષણે સુવર્ણના કળશો પાણીથી ભરાવી, તે ઉપર સાર તથા ફુલો રાખી, કર્ણને સુવર્ણના સુંદર આસન ઉપર બેસાડીને, તેને મંત્ર જાણનારા બ્રાહ્મણો પાસે અંગદેશનો રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો. તે સમય તે કર્ણ ઉપર છત્ર તથા ચામર થઇ રહ્યાં ને જયજય શબ્દ થવા લાગ્યો. ત્યારે કર્ણ દુર્યોધન પ્રત્યે બોલ્યો કે હે દુર્યોધન, તેં જે મને આ રાજ્ય આપ્યું, તેના બદલામાં હું તને તેના સરખું શું આપું ? હે રાજા તું કહે તેમ કરૂં. દુર્યોધન બોલ્યો કે, હું તારી અત્યંત મિત્રતા ઇચ્છું છું, બીજું કંઇ ઇચ્છતો નથી. તે સાંભળી કર્ણ બોલ્યો કે ઠીક, હું તે પ્રમાણે કરીશ. પછી તે બેઉ જણા હર્ષથી મળીને ઘણા ખુશી થયા.

एवमुक्तस्ततःकर्ण स्तथेतिप्रत्युवाचतं ॥
हर्षाच्चोभौसमश्लिष्य परांमुदमवापतुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि कर्णाभिषेके
गुर्जरभाषायां षड्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःस्रस्तोत्तरपटः सप्रस्वेदःसवेपथुः ॥
विवेशाधिरथोरंगं यष्टिप्राणोव्हयन्निव ॥

વૈશંપાયન કહેછે—તેટલામાં છુટી ગઇ છે ભેટ જેની તથા પરસેવો જેને વળી રહ્યોછે, એવો કર્ણનો બાપ સૂત, હાથમાં ચાબકો લઇ કંપતો કંપતો તે રંગમંડપમાં કર્ણને બોલાવવા માટે આવ્યો. તેને જોઇ પોતાનું ધનુષ પૃથ્વી ઉપર મૂકી કર્ણે પોતાના મસ્તકે કરી પ્રણામ કર્યો. ત્યારે તે બોલ્યો કે હે પુત્ર, તને રાજ્ય મળ્યું તેથી હું બહુ ખુશી થયો છું. એમ કહી તેને ભેટયો ને તેની આંખમાંથી હર્ષાશ્રુ પડવા લાગ્યાં. તે જોઇ પાંડુરાજાનો પુત્ર ભીમસેન, આ તો સૂત પુત્ર દેખાય છે એમ જાણી હસીને બોલ્યો કે હે કર્ણ, અર્જુન સાથે તું યુદ્ધ કરવા યોગ્ય નથી, કારણ તારે તો તારા કુળની રીત પ્રમાણે રથ હાંકવો જોઇએ. હે નરમાં અધમ,

વનમાં અગ્નિની પાસે પડેલો પ્રોડાશ નામે ખાવાનો પદાર્થ જેમ કૂતરાને ખાવા યોગ્ય નથી, તેમ તું અંગદેશનું રાજ્ય ભોગવવા યોગ્ય નથી. એવાં ભીમનાં વચન સાંભળી કર્ણને રીસ ચઢી, પણ કંઇ બોલ્યો નહીં; ને નિશ્વાસ મૂકી તેણે આકાશમાં સૂર્ય સામું જોયું. ત્યારે ભાઇઓરૂપી કમળ વનમાંથી મદોન્મત્ત હાથીની પેઠે મહા બળવાન દુર્યોધન બોલી ઉઠ્યો કે હે ભીમ, એવું વચન કેહેવું તને યોગ્ય નથી, કારણ ક્ષત્રિઓને તો બળ મુખ્ય છે. માટે ક્ષત્રિયમાં અધમ હોય તેની સાથે પણ યુદ્ધ કરવું જોઇએ. શૂરવીર પુરૂષો તથા નદિયોની ઉત્પત્તિ જાણવી ઘણી મુશ્કેલ છે. તારે એમ ન જાણવું કે આ હલકો છે; કારણ જો! જળમાંથી ઉત્પન્ન થયા એવા અગ્નિથી આખું વિશ્વ વ્યાપ્ત છે. દધિચિ ઋષિના અસ્થિનું વજ્ર દૈત્યોને મારનારૂં થયું! અગ્નિ, કૃતિકા, રૂદ્ર તથા ગંગા, એ ચારેના અંશથી થએલા કાર્તિકસ્વામિ દેવ કેહેવાયા! શસ્ત્રધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા આ દ્રોણાચાર્ય એક યજ્ઞના પાત્રમાંથી થયા! તથા આ કૃપાચાર્ય ઘાસના ભોથામાંથી થયેલા છે! અને તમે પાંચે ભાઇયો કેમ ઉત્પન્ન થયા, તે પણ હું સારી રીતે જાણું છું. તું વિચારી તો જો, કે આ સૂર્ય સરખા કર્ણને કવચ કુંડલે સહિત રાધા કેમ જણે? કારણ મૃગી કંઇ વ્યાઘ્ર જણશે? માટે આ કર્ણ મારી સહાયતાથી ને પોતાના બાહુબળથી આખી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરવા યોગ્ય છે. આ મારાં વચન જેથી સહન ન થતાં હોય, તેણે ધનુષ લઈ રથમાં બેસી અમારી સાથે યુદ્ધ કરવું; તેમાં તે અમને મારે અગર અમે તેને મારીએ. એવી ક્ષત્રિઓની જે પ્રસિદ્ધ પ્રતિજ્ઞા છે તે કરી દેખાડ. તે સાંભળી આખા રંગમંડપમાં હાહાકાર થઇ રહ્યો. એટલામાં સૂર્ય પણ અસ્ત થયા. ત્યારે દુર્યોધન કર્ણનો હાથ ઝાલી તેને પોતાની સાથે લઇ રંગમંડપમાંથી બાહાર નીકળી પોતાને સ્થાનકે ગયો. અને દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્ય તથા ભીષ્મની સાથે પાંડવો પણ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા ત્યાં આવેલા શેહેરના મનુષ્યો પણ પોતાને ઘેર ગયા. રસ્તામાં કોઇ અર્જુનને, કોઇ દુર્યોધનને તથા કોઇ કર્ણને વખાણતા. તે કર્ણને અંગ દેશનુ રાજ્ય મળ્યું તેથી કુંતી પોતાના મનમાં રાજી થઇ. તે દુર્યોધનને કર્ણની સાથે મિત્રાઇ થવાથી અર્જુનનો ભય રહ્યો નહીં. પછી શસ્ત્રવિદ્યામાં શ્રમ જેણે કર્યો છે એવો તે શૂરવીર કર્ણ દુર્યોધનને યુક્તિથી સમજાવતો. અને યુધિષ્ઠિર ત્યારથી એમ જાણતા કે, કર્ણ જેવો પૃથ્વીમાં બી-

ને કોઈ ધનુષ ધરનાર નથી.

सचापिवीरःकृतशस्त्रनिश्रमः प्रेरणासान्नाऽन्यवदत्सुयोधनं ॥
युधिष्ठिरस्याप्यभवत्तदामति र्नैकर्णतुल्योस्तिधनुर्धरःक्षितौ ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि अस्त्रदर्शने
गुर्जरभाषायां सप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ पांडवान्धार्त्तराष्ट्रांश्च कृतास्त्रान्प्रसमीक्ष्यसः ॥
गुर्वर्थंदक्षिणाकाले प्राप्तेऽमन्यतवैगुरुः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી પાંડવો તથા ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો એ પ્રમાણે અસ્ત્રવિદ્યા ભણી રહ્યા, તે જોઇને ગુરૂ દ્રોણાચાર્યે, વખત થયો ત્યારે ગુરૂદક્ષિણા લેવાનો વિચાર કર્યો અને બધા શિષ્યોને બોલાવીને કહ્યું કે, પાંચાલ દેશના દ્રુપદરાજાને રણસંગ્રામમાં પકડીને મારી પાસે લઇ આવો, એ હું તમારી પાસેથી ગુરૂદક્ષિણા માગું છું. તે સાંભળી તે બધા રાજકુમારો તરતજ ગુરૂને દક્ષિણા આપવા સારૂ ગુરૂની સાથે તે દ્રુપદરાજાના શેહેર પ્રત્યે રથમાં બેસીને ગયા. ત્યાં અર્જુને વિચારીને દ્રોણાચાર્યને એકાંતમાં કહ્યું કે, આ દુર્યોધનાદિક કુમારોને ગર્વ ઘણો છે, માટે આગળથી એઓને શેહેરમાં જવા દ્યો, ને અમે પાછળથી પરાક્રમ દેખાડશું. કારણ એઓથી કંઇ દ્રુપદરાજા પકડાશે નહીં. એવો વિચાર કરી પોતાના ભાઈઓ સહિત અર્જુન શેહેરની બાહેર અર્ધા ગાઉપર ગુરૂની સાથે રહ્યો, અને દુર્યોધન, કર્ણ, યુયુત્સુ, દુઃશાસન, વિકર્ણ, જલસંધ, સુલોચન તથા બાકીના બીજા કુમારો કેટલાક સ્વારોએ સહિત એકદમ તે શેહેરના રાજમાર્ગમાં જઇ લોકોને પીડા કરવા લાગ્યા. તે સાંભળી પાંચાલ રાજા પોતાના ભાઇઓ તથા સેનાસહિત તૈયાર થઇ તેઓની પાસે આવ્યો. તેને જોઇ તે કુમારોએ મોટો શબ્દ કરીને તેની ઉપર બાણોનો વર્ષાદ વર્ષાવવા માંડ્યો. ત્યારે દ્રુપદરાજાએ એકદમ અસંખ્ય બાણો ફેંકીને તેઓને મોહ પમાડ્યા. તેથી કૌરવોને તે એક હતો પણ અનેક સરખો લાગ્યો; ને તેનાથી તેઓ ત્રાસ પામવા લાગ્યા. તે વખતે દ્રુપદ રાજાની સેનામાં શંખ, ભેરી, મૃદંગ ઇત્યાદિ વાજીત્રો વાગતા હતા. તથા ધનુષોની પ્રત્યંચાનો શબ્દ થઇ રહ્યો હતો. વળી

તે કૌરવોએ ક્રોધથી દ્રુપદ ઉપર બાણો ફેંકવા માંડ્યા, તે જોઇ દ્રુપદ પણ પોતાના તીક્ષ્ણ બાણો નાખવા લાગ્યો. તેટલામાં તેના શેહેરના માણસો મુશલ તથા લાકડીઓથી કૌરવોને મારવા મંડ્યા, અને બીજા પણ નાના મોટા માણસો કૌરવોને મારવા માટે ત્યાં આવવા લાગ્યા. તે જોઇને બધા કૌરવો પાંડવોને હાંક મારતા મારતા નાસવા લાગ્યા, તે પાંડવોની નજીક જઇ પહોંચ્યા. ત્યારે તેઓનો પીડિત શબ્દ સાંભળી દ્રોણને પ્રણામ કરી પાંડવો રથમાં બેઠા, અને તેઓએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, તમે યુદ્ધ કરશો નહીં. પછી નકુલ સહદેવ અર્જુનના રથના ચક્રની રક્ષા કરનારા, ને ભીમસેન સેનામાં આગળ ચાલનારા થયા. એ પ્રમાણે તૈયાર થઇ પાંડવો જ્યાં દુર્યોધનાદિ ભયથી પોકારતા હતા ત્યાં આવ્યા. પછી ક્ષોભ પામેલા સમુદ્રના સરખો જેનો શબ્દ છે, એવી દ્રુપદ રાજાની સેનામાં, મૂર્તિમાન કાળ જેવો તે ભીમસેન સમુદ્રમાં જેમ મગરમચ્છ પેસે તેમ પેઠો; ને ગદાએ કરીને હાથીઓને મારવા લાગ્યો. તે પર્વત સરખા હાથીઓ ભીમની ગદાથી ઘણું રૂધિર ઓકતા ઓકતા મરણ પામીને, વજ્રથી હણેલા પર્વતો જેમ પડે તેમ રણભૂમીમાં પડવા લાગ્યા. એજ પ્રમાણે ભીમે કેટલાક ઘોડેસ્વારો, રથીઓ તથા પ્યાદાઓને માર્યા. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી દ્રોણાચાર્યનું પ્રિય કરવા સારૂ અર્જુન તૈયાર થયો, ને દ્રુપદ ઉપર બાણો નાખવા લાગ્યો. જેથી કેટલાક ઘોડા, રથ, તથા હાથીઓનો નાશ થયો. એ પ્રમાણે અર્જુનને બાણો નાખતો જોઇ, તે દ્રુપદ રાજાના ભાઇઓએ સિંહ સરખો શબ્દ કરીને બાણોથી તેને ઢાંકી લીધો. તે અર્જુનથી સહન થયું નહીં, ત્યારે તેણે તત્કાલ તે દ્રુપદના બધા ભાઇઓને બાણોના વર્ષાદથી મોહ પમાડી ઢાંકી લીધા. તે એવી રીતે બાણો નાખતો કે, તે દ્રુપદના ભાઇઓને સામા બાણો નાખવાનો અવકાશ મળતો નહીં, તે જોઇ દ્રુપદરાજા સત્યજીતે સહિત, જેમ સંબરાસુર દૈત્ય ઇંદ્રની સામે દોડ્યો હતો, તેમ અર્જુનની સામે દોડ્યો. તેને પણ અર્જુને બાણોના વર્ષાદથી વીંટી લીધો. તે વખતે દ્રુપદની સેનામાં પોકાર થઈ રહ્યો, જે, જેમ કોઇ સિંહ હાથીને મારે તેમ આ આપણા રાજાને મારવા ઇચ્છે છે. ત્યારે તે રાજાના બચાવ વાસ્તે સત્યજીત તેઓની વચમાં આવ્યો. તેને દશ બાણોએ કરી વીંધીને અર્જુને દૂર કર્યો. પછી ફરી તે અર્જુન તથા દ્રુપદ જેમ ઇન્દ્ર અને બળિરાજા વઢે તેમ વઢવા લાગ્યા. તેમાં દ્રુપદે હજારો બાણોએ કરી

અર્જુનને ઢાંકી લીધો. ત્યારે અર્જુને પણ વેગથી બાણો ફેંકવા માંડ્યાં, અને ફરી સત્યજીત વચમાં આવ્યો, તેનું ધનુષ કાપી નાખ્યું. ત્યારે બીજું ધનુષ લઇ સત્યજીતે, અર્જુનને તેના ઘોડા, સારથિ, તથા રથે સહિત વિંધ્યો, તે અર્જુનથી સહન થયું નહીં. તેથી તેણે તે સત્યજીતના ઘોડા, રથ, સારથિ, ધનુષ, તથા ધ્વજા ઇત્યાદિને બાણોએ કરી વિંધી નાખ્યા, ને તેને સંગ્રામથી વિમુખ કર્યો. તે જોઇ ફરી દ્રુપદે અર્જુન ઉપર બાણોને વર્ષાદ કર્યો. ત્યારે અર્જુને તે દ્રુપદનું ધનુષ કાપી નાખ્યું, ને તેના રથ ઉપરની ધ્વજા પાડી નાખી અને પાંચ બાણોએ કરી તેના ઘોડા તથા સારથિને વિંધી નાંખ્યા. પછી દ્રુપદ રાજા તે ભાગેલું ધનુષ નાખીને બીજું ધનુષ લેતો હતો, તેવામાં હાથમાં ખડ્ગ લઈ સિંહના જેવો શબ્દ કરીને અર્જુને દ્રુપદ રાજાના રથમાં નિર્ભય થઇ ચડી જઇ, તેને પકડી લીધો. તે જોઈ તેની બધી સેના દિશાઓમાં નાસી ગઇ. અને તે બધા કૌરવો દ્રુપદના શેહેરને પીડવા લાગ્યા. ત્યારે અર્જુન બોલ્યો કે, રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો આ દ્રુપદ રાજા કુરૂકુલનો સંબંધિ છે, માટે એના શેહેરને પીડો માં; ને હવે ચાલો આપણે ગુરૂને દક્ષિણા આપીએ. વૈશંપાયન કેહે છે—તે સાંભળી ભીમાદિ બધા કુમારો શેહેરને પીડતા બંધ થયા, ને અર્જુનની સાથે તે દ્રુપદને લઇ દ્રોણ પાસે આવ્યા. અને બોલ્યા કે હે ગુરૂ, લ્યો આ દ્રુપદ. ત્યારે દ્રોણાચાર્ય, દ્રુપદને ગર્વ તથા ધન રહિત અને પોતાને વશ થયેલો જોઇ, તેની સાથે થયેલું વૈર સંભારીને બોલ્યા કે, મેં તારો દેશ જલદીથી જીતી લીધો ને હવે તારૂં જીવિત મારે હાથ છે. માટે આ ટાણે તારે એમ ન ધારવું કે, હું તારો પૂર્વે મિત્ર હતો. એમ કહી હસીને ફરી બોલ્યા કે હે શૂરવીર, પ્રાણ જવાના ભયથી તું બીહીશ માં, કારણ અમે બ્રાહ્મણ ક્ષમાવાન હોઇએ છીએ. હે ક્ષત્રિમાં શ્રેષ્ઠ, બાળકપણામાં અમારા આશ્રમમાં તું મારી સાથે રમતો હતો. તેથી તારા ઉપર મને બહુ સ્નેહ છે. માટે હે રાજા, ફરીથી હું મિત્રાઇ ઇચ્છું છું, ને તને આ તારૂં અર્ધું રાજ્ય પાછું આપું છું. હે દ્રુપદ, આ તારૂં રાજ્ય લેવાનો મેં જે પ્રયત્ન કર્યો, તેનું કારણ એ જે, તેં કહ્યું હતું કે રાજાનો રાજા વગર બીજો કોઇ મિત્ર થાય નહીં. હવે ગંગાની દક્ષિણ બાજુનું રાજ્ય તને આપું છું, ને ઉત્તર તરફનું રાજ્ય હું રાખું છું. માટે હે રાજા, હવે હું રાજા થયો, તેથી તારે જો મારી મિત્રાઇ રાખવી હોય તો રાખ. દ્રુપદ બોલ્યો

કે હે બ્રાહ્મણ, તમારા જેવા મહાત્મા પુરૂષોએ એમજ કરવું ઘટે છે. તમારાથી હું ખુશી થયો છું, ને નિરંતર તમારી સાથે સ્નેહ રાખવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કેહે છે—તે દ્રુપદ રાજાનું નમ્રતાથી બોલવું સાંભળીને દ્રોણાચાર્યે તેને છોડાવ્યો. અને તેનો સત્કાર કરી પ્રસન્ન થઇ તેને અર્ધું રાજ્ય આપ્યું. પછી તે દ્રુપદ રાજાએ ગંગા નદીને કિનારે દક્ષિણ પાંચાલમાં કાંપિલ્ય નામે શેહેરમાં પોતાની રાજધાનિ કરી અને દ્રોણે પોતાનો પરાભવ કર્યો તેથી મનમાં ખેદ પામીને એવો વિચાર કર્યો કે, આપણે તો એને પોહોંચી શકશું નહીં, પણ કોઇ એવો પુત્ર ઉત્પન્ન કરવો કે જે એનો પરાભવ કરે. પછી દ્રોણાચાર્યે ગંગાની ઉત્તર તરફના પાંચાલ દેશમાં અહિછત્રાપુરીમાં પોતાની રાજધાનિ કરી. હે રાજા, એ પ્રમાણે દેશે કરી યુક્ત એવી અહીછત્રાપુરી અર્જુને યુદ્ધમાં જીતીને દ્રોણને આપી.

एवंराचन्नहिछत्रा पुरीजनपदायुता ॥
युधिनिर्जित्यपार्थेन द्रोणायप्रतिपादिता ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि द्रुपदशासने
गुर्जरभाषायां अष्टात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसंवत्सरस्यांते यौवराज्यायपार्थिव ॥
स्थापितोधृतराष्ट्रेण पांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, પછી એક વર્ષ થયું ત્યારે પાંડુરાજાના પુત્ર યુધિષ્ઠિરને ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ રાજ્યમાં થોડીક સત્તા આપી. કારણ ધૈર્ય, સહનતા, અક્રૂરપણું, સરલતા તથા સૌજન્ય, ઇત્યાદિ ગુણો યુધિષ્ઠિરમાં તેણે જોયા. તેથી તેણે વિચાર્યું કે જો એને થોડીક સત્તા આપીશે, તો પ્રજા સુખી થશે. પછી યુધિષ્ઠિરે પોતાને સત્તા મળી ત્યારે થોડા વખતમાં પોતાના સદ્ગુણોએ કરી પોતાના પિતા કરતાં અધિક યશ મેળવ્યો. ...ી ભીમસેન બળદેવજી પાસે જઇ ખડ્ગ ગદા તથા રથયુદ્ધની અધિક વિદ્યા ...ખીને દ્યુમસેન સરખો બળવાન થયો. અને પછી પોતાના ભાઇઓને ...ા થઇને રહ્યો. પછી કોઇ સમય કૌરવોની સભામાં સર્વ શસ્ત્રવિદ્યામાં ...ળ એવા અર્જુનને દ્રોણાચાર્યે કહ્યું કે મારા ગુરૂ અગ્નિવેશ અગસ્ત્ય-

ઋષિ પાસેથી ધનુર્વેદ શિખ્યા હતા તેઓ પાસેથી બધી વિદ્યાઓમાં બ્રહ્માસ્ત્ર વિદ્યા પણ હું શિખ્યો હતો જે મેં તને પણ શીખવી છે. તે મને શિખવતી વખતે મારા ગુરૂએ કહ્યું હતું કે, કોઇ મનુષ્ય ઉપર આ અસ્ત્ર તારે નાખવું નહીં, હે અર્જુન, એ વાત તારે પણ યાદ રાખવી અને હવે મને એ અસ્ત્ર શિખ્યાની ગુરૂદક્ષિણા આપ. અર્જુન બોલ્યો કે શું આપું? દ્રોણ બોલ્યા કે, સંગ્રામમાં તારે મારી સાથે યુદ્ધ કરવું. અર્જુને કહ્યું કે ઠીક, તેમ કરીશ. એ પ્રમાણે અર્જુન સર્વ અસ્ત્ર વિદ્યામાં કુશળ થયો. તથા સહદેવ દ્રોણાચાર્ય પાસેથી સમગ્ર નીતિશાસ્ત્ર શિખ્યો અને નકુળ વિચિત્ર પ્રકારની યુદ્ધવિદ્યા શિખીને અતીરથી થયો. પછી તે પાંડવોએ સૌવીર નામના રાજાને માર્યો, જેણે ત્રણ વર્ષનો યજ્ઞ ગંધર્વોથી અડચણ થએ છતાં પણ સમાપ્ત કર્યો હતો વળી પરાક્રમી પાંડુ રાજા જેને વશ કરી ન શકયા હતા, એવા યવનોના અધિપતિને પણ અર્જુને વશ કર્યો. તથા તેણે અત્યંત બળવાન અને કૌરવો પ્રત્યે હમેશ માન કરનાર એવા સૌવીર દેશમાંના કોઇ વિપુલ નામે રાજાને માર્યો. અને તેજ દેશમાંના કોઈ સુમિત્ર નામે રાજાને પણ માર્યો. પછી ભીમને સાથે લઇ અર્જુન પૂર્વ દિશામાં જઇ ત્યાંના બધા રાજાઓને યુદ્ધ કરીને જીત્યો. તેમાં બધા મળીને અર્જુને દશ હજાર રથો ભાગ્યા હશે, પણ તેનો રથ કોઇથી ભગાયો નહીં. પછી તેજ રથથી દક્ષિણ દિશાના રાજાઓને જીતિને અર્જુને ઘણુંક ધન પોતાના દેશમાં મોકલાવી દીધું. એ પ્રમાણે પાંડવોએ પારકા દેશો જીતીને પોતાનો દેશ વધાર્યો. પછી તે પાંડવોને એવા વિખ્યાત બળવાળા જાણીને ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને તેઓને વિષે અદેખાઈ થઇ. તેથી ચિંતાને લીધે તેને ઉંઘ આવતી નહીં.

दूषितःसहसाभावो धृतराष्ट्रस्यपांडुषु ॥
सचिंतापरमोराजा ननिद्रामलभन्निशि ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि धृतराष्ट्रचिंतायां गुर्जरभाषायां ऊनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततआहूयमंत्रज्ञं राजाशास्त्रार्थविस्तमं ॥

कणिकं मंत्रिणां श्रेष्ठं धृतराष्ट्रोऽब्रवीद्वचः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી રાજનીતિને જાણનાર, વિચારમાં કુશળ તથા મંત્રિઓમાં શ્રેષ્ઠ, એવા કણિક નામે મંત્રિને બોલાવીને ધૃતરાષ્ટ્રે પૂછ્યું કે હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ, પાંડવો પોતાની ઉત્કૃષ્ટાથી બધે વિખ્યાત થયા, તેથી તેઓને વિષે મને હમેશ ઈર્ષ્યા રહે છે. માટે હે કણિક, તેઓની સાથે મારે સ્નેહ રાખવો કે શત્રુતા કરવી? તે વિષે તું નિશ્ચય કરી મને કેહે, જે પ્રમાણે હું કરૂં. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે ધૃતરાષ્ટ્રના પૂછવાથી પ્રસન્ન થઇ તે કણિક બોલ્યો કે હે રાજા, હું તમોને રાજનીતિ પ્રમાણે જે કહું તે સાંભળો. તેમાં હું તીક્ષ્ણ ઉપાય બતાવું છું, એમ જાણી તમારે મારા ઉપર અકૃપા કરવી નહીં. હે રાજા, રાજાએ આ પ્રમાણે કરવું—પોતાથી જે ઉતરતા હોય તેની તેણે ઉપેક્ષા કરવી નહીં, ને તેઓને હમેશ ભય બતાવતા રેહેવું, તથા બરોબરીઆને પોતાનું પરાક્રમ દેખાડ્યા જવું; અને પોતાથી બળવાન હોય, તેને પોતાની ખામીઓની ખબર પડવા દેવી નહીં. પણ ઉલટી તેઓની ખામીઓ જોયા કરવી. કાચબો જેમ પોતાના અંગોની રક્ષા કરે છે, તેમ રાજાએ પોતાના સહાય, સાધન, ઉપાય ઈત્યાદિ અંગો સાચવવાં, ને કોઈની ખામી પોતાના જોવામાં બરાબર આવે, તો તેના ઉપર ચઢી જઇ તેને જીતવો. જો શત્રુનો નાશ કરવાનો આરંભ કર્યો હોય, તો તેનો પૂરેપૂરો નાશ કર્યા વગર રેહેવું નહીં. કારણ પગમાં વાગેલો કાંટો જો બાહાર કાહાડતાં થોડો ભાગીને અંદર રહી જાય, તો પીડા કર્યા વગર રેહે નહીં. રાજાએ હમેશ કિલ્લાઓનો આશ્રય રાખવો, કારણ તેથી શત્રુઓ તેના ઉપર ફાવી શકતા નથી. પણ કદાચ તેવો આશ્રય ન હોય ને શત્રુ ચઢી આવ્યો હોય, તો હથીઆર મૂકી તેને શરણે જવું; તથા તે જે કંઇ અપશબ્દો બોલે તે સહન કરવા. પછી મૃગોને જેમ પારાધિઓ વિશ્વાસ આપીને મારે છે, તેમ તેનો વિશ્વાસ મેળવીને કોઇ સમય કપટ કરી તેને મારી નાખવો. તે વખતે એમ ન વિચારવું કે એ આપણો વિશ્વાસુ છે. શત્રુના કિલ્લાઓ જીતી તેનું ઐશ્વર્ય તોડવું, તેની પાસે પોતાના છૂપા દૂતો મોકલી તેનો વિચાર ફેરવી નંખાવવો; તથા કોઈ બધી વાતે પરિપૂર્ણ એવો ચાલાક છૂપો દૂત મોકલી તેની હોંસ ભાગી નંખાવવી. અથવા સામ, દામ, ભેદ, દંડ, ઉચ્ચાટન, વિષ તથા અગ્નિ, એ સાત પ્રકારથી શત્રુના પ્રધાન, કિલ્લા, ભંડાર

સૈન્ય તથા દેશનો નાશ કરવો. અથવા પ્રથમ શત્રુનેજ મારવો, જેથી તેના પક્ષના પણ પોતાની મેળે નાશ પામી જાય; જેમ વૃક્ષનું મૂળ કાપ્યું હોય તો તેની શાખાઓ પણ નાશ પામે છે. અગ્નિહોત્રિ થઇ રેહેવું, યજ્ઞ કરવો, ભગવાં વસ્ત્ર પેહેરવાં, તથા જટા રાખી મૃગચર્મ ધારણ કરવું, ઇત્યાદિ ઢોંગ કરી શત્રુનો વિશ્વાસ મેળવીને, જેમ વરૂ બકરાને મારે તેમ તેને મારી નાખવો. જ્યાં સુધી પોતાનો વખત આવ્યો ન હોય ત્યાં સુધી શત્રુને પોતાને ખભે બેસાડી ફેરવવો, પણ જ્યારે વખત આવે ત્યારે પથરા ઉપર જેમ ઘડો ફેંકીએ તેમ તેને ફેંકી દેવો. હે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા, એ પ્રમાણે અનેક ઉપાયો કરીને પણ શત્રુઓને મારવા. તે સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે, શત્રુને સામ, દામ, ભેદ તથા દંડ ઇત્યાદિ ઉપાયોએ કરીને કેવી રીતે મારી શકાય? તે મને કહો. કણિક બોલ્યો કે હે રાજા, પૂર્વે રાજનીતિને જાણનાર એવો કોઇ શિયાળિયો વનમાં રેહેતો, તેની વાત કહું તે સાંભળો. તેના વાઘ, ઉંદર; વરૂ તથા નોળિયો, એ ચાર મિત્રો હતા. કોઇ સમય તે પાંચે જણાએ તે વનમાં એક મોટો મૃગ દીઠો. તેને પકડવાની તે વ્યાઘ્રે ઘણી તજવીજ કરી, તોપણ તે જુવાનીને લીધે ઘણો વેગવાન હોવાથી પકડાયો નહીં. તેથી તે બધા મળીને વિચાર કરવા લાગ્યા કે આને કેવી રીતે પકડવો. ત્યારે સ્વાર્થમાં કુશળ તથા બુદ્ધિમાન્ શિયાળ બોલ્યો કે હે વ્યાઘ્ર, એને પકડવાનો આપણે એવો ઉપાય કરીએ કે, એ મૃગ જ્યાં સુતો હોય ત્યાં જઇ આ ઉંદર એના પગને કરડે, જેથી એ ચાલી શકે નહીં. એટલે તારે એને મારવો. હે ધૃતરાષ્ટ્ર, પછી એ પ્રમાણે કરવાથી તે વાઘ મૃગને મારી શકયો. ત્યારે શિયાળ બોલ્યો કે, તમે બધા નાહાઇ આવો. ને ત્યાં સુધી આ મૃગના શરીરને હું સાચવું છું. તે સાંભળી તે બધા એક પછી એક એમ નદીએ નાહાવા ગયા, અને તે શિયાળ ચિંતાતુર જેવું મોહોડું કરી ત્યાં બેઠો. પછી પ્રથમ નાહાઇને વાઘ આવ્યો, તેણે શિયાળને ચિંતાતુર જોઇને પૂછ્યું કે, હે બુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ, તું શેની ચિંતા કરે છે? જંબુક બોલ્યો કે હે મહાબાહો, તું ગયા પછી ઉંદરે જે વચન કહ્યાં છે, તે હું કહું તે સાંભળ. તેણે કહ્યું કે, વાઘના બળને ધિક્કાર છે, કારણ આ મૃગને તેણે મારી સહાયતાથી માર્યો, ને હવે તેને ખાઇ તે તૃપ્ત થશે. હે વ્યાઘ્ર, તેનું એવું બોલવું સાંભળ્યાથી મને આ ભક્ષ ખાવા ગમતું નથી. વ્યાઘ્ર બોલ્યો કે, જો તે એમજ બો-

લતો હોય તો હું મારા પોતાના પરાક્રમથીજ વનના બીજા કોઈ પ્રાણિને મારીને તેનું માંસ ખાઇશ. એમ કહી તે વનમાં ચાલી નીકળ્યો. તેટલામાં ઉંદર આવ્યો. તેને શિયાળે કહ્યું કે હે ઉંદર, નોળિએ જે વચન કહ્યાં છે તે સાંભળ. તેણે કહ્યું છે કે, મૃગનું માંસ હું ખાઇશ નહીં, કારણ તે ઝેર બરાબર છે. માટે હું તો ઉંદરને ખાઇશ. તે સાંભળી ઉંદર દરમાં પેસી ગયો. એટલામાં ત્યાં નાર આવ્યો. તે પ્રત્યે શિયાળ બોલ્યો કે, તારા ઉપર વાઘ કોપ્યો છે, ને સ્ત્રી સહિત અહીં આવે છે. માટે તારે નાસવું હોય તો નાશ. એવું સાંભળી તે વરૂ પણ નાસી ગયો. તેટલામાં નોળિયો આવ્યો તેને શિયાળે કહ્યું કે, વ્યાઘ્રાદિકને હું મારા બાહુબળથી જીત્યો, તેથી તેઓ નાસી ગયા. માટે તું પણ મારી સાથે યુદ્ધ કર ને મને જીતીને માંસ ખા. નકુળ બોલ્યો કે, વાઘ, વરૂ તથા બુદ્ધિમાન ઉંદરને તેં જીતી લીધા. તેથી શૂરવીરોમાં તું શ્રેષ્ઠ થયો, માટે હું તારી સાથે યુદ્ધ કરવા ઇચ્છતો નથી. એમ કહી તે નાસી ગયો. પછી તે શિયાળે પ્રસન્ન થઇને માંસ ખાધું. હે ધૃતરાષ્ટ્ર, એ પ્રમાણે જે નિરંતર યુક્તિથી ચાલે તે સુખી થાય. બીહીકણને ભય પમાડી, શૂરવીરને હાથ જોડી, લોભીને ધન આપી અને સમોવડીઆ તથા પોતાથી ન્યુનને પરાક્રમ દેખાડીને વશ કરવા. હે રાજા, રાજાએ પુત્ર, સખા, ભ્રાતા, પિતા, તથા ગુરૂ, એ સર્વે જો શત્રુ પ્રમાણે વર્તતા હોય તો તેઓને પણ મારવા. કદાચ ગુરૂ હોય, પણ જો તે ગર્વિષ્ટ હોય, તથા આ કરવા લાયક છે, ને આ કરવા લાયક નથી, એવો વિવેક જાણતો ન હોય, ને આડે રસ્તે ચાલતો હોય, તો તેને પણ સજા આપવી એ ન્યાય છે. રાજાએ પોતાનો ક્રોધ જણાવવો નહીં, અને નિરંતર હાસ્યપૂર્વક બોલવું. શત્રુને મારતી વખતે પણ પ્રિય બોલવું, અને તેને માર્યા પછી શોક કરવો તથા તેની પછવાડે હોય તેઓની સાંત્વના કરવી. પોતાના શત્રુથી, તેમજ શત્રુ ન હોય તેનાથી પણ રાજાએ સાવચેત રેહેવું, કારણ જેનાથી ભય ધારવામાં આવતો ન હોય તેનાથી તો કોઇ સમય એવો ભય આવી પડે છે કે, સમૂળો નાશ થઇ જાય. પોતાના દૂતો પરીક્ષા કરીને રાખવા, ને જેઓ ઢોંગ કરીને તપસ્વિયોનો વેશ ધારણ કરે, તેઓને પારકા દેશોમાં છુપા જાસુસો કરી મોકલવા. તે બગીચા, દેવમંદિર, પાણીસેયડા, ચૌટા, સર્વ તીર્થો, કૂવાઓ પર્વતો તથા વનો ઇત્યાદિ સ્થાનોમાં રહીને સર્વ ખબરો મોકલે, જેમ

સુંદર ફુલો જેમાં થાય છે એવા વૃક્ષો ફળ આપતા નથી, તેમ શત્રુને મોટી આશા આપી કામ કાઢી લેવું, પણ તેને કંઇ આપવું નહીં. કદાચ તે મળવાને ઇચ્છે તો કંઇ બાહાનું કાહાડી તેનો મેળાપ લેવો નહીં. ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થો એવી રીતે સંપાદન કરવા કે, તેઓમાંનો એક પુરૂષાર્થ સંપાદન કરતાં બીજા પુરૂષાર્થને ધક્કો લાગે નહીં; એટલે કે ધર્મ પાળવો તે એવી રીતે કે, જેથી પોતાના ધન તથા સુખનો નાશ થાય નહીં. તથા ધન પણ એવી રીતે મેળવવું કે, જેથી પોતાના ધર્મ તથા સુખનો ભંગ થાય નહીં. તેમજ સુખ પણ એવી રીતે ભોગવવું કે, જેથી પોતાના ધર્મ તથા ધનનો ભંગ થાય નહીં. ડાહ્યા પુરૂષે, ધીરજ રાખી, ગર્વ મૂકીને, શુદ્ધ મને કરી નીતિ જાણનારા બ્રાહ્મણો પાસેથી નીતિ શિખવી. પછી કોઇ પણ પ્રકારે કરી તેણે સંપત્તિ મેળવવી, અને તે મળ્યા પછી સર્વ કપટ છોડીને કેવળ ધર્મનુંજ આચરણ કરવું. કોઈના ઉપર ધન સંબંધિ આપત્તિ આવી પડી હોય, તો તેને તેના કરતાં જે વધારે દુઃખી થઇ ગયા હોય, તેની વાત કહીને તેની સાંત્વના કરવી. જો તે મૂર્ખ હોય તો તેને એમ સમજાવવો કે, ફરી કોઇ કાળે તને ધન મળશે. પણ જો તે પંડિત હોય તો તેને બાકી રહેલા ધન ઉપર સંતોષ રાખવા સમજાવવો. કોઇનું પણ કામ કરી આપવું હોય તો તે કરી આપવું, પણ તેમાં કંઇ ન્યૂનતા રાખવી, કારણ તેમ જો ન કરીએ, તો પછી જેનું કામ થઇ રહ્યું હોય, તેને આપણી પાસે આવવાની મતલબ રેહે નહીં. જે કાંઇ કામ કરવું હોય તેની, મિત્ર અથવા શત્રુને, કર્યાં પેહેલાં ખબર પડવા દેવી નહીં. જ્યાં સૂધી ભય આવ્યું ન હોય, ત્યાં સૂધી બીહાવું, પણ જ્યારે ભય આવી પડે, ત્યારે નિર્ભય થઇ તે ટાળી નાખવું. દંડથી વશ કરેલા શત્રુને ધન તથા માને કરી પાછો જે વધારે છે, તેને તે થકી કોઇ સમય મૃત્યુ થાય છે; જેમ ખચ્ચરની સ્ત્રી જો ગર્ભ ધારણ કરે, તો તે મરણ પામે છે. જેને ધન મેળવવાની ઇચ્છા હોય તેણે આળસુ થવું નહીં. પણ દેશકાળ જોઇને તે મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો. શત્રુ બાળક હોય તોપણ તેની ઉપેક્ષા કરવી નહીં, કારણ લાંબે દાહાડે તાળ વૃક્ષના મૂળિયાંની પેઠે તેનું મૂળ મજબૂત થાય છે. પછી જેમ થોડો અગ્નિ કોઈ ઘાટા વનમાં પડીને મોટો થઈ જાય છે, તેમ તે પણ મોટો થઈ જાય છે. માટે હે ધૃતરાષ્ટ્ર, તમારા ભાઇના પુત્ર પાંડવો બળવાન છે, તે

ખાતે જેમ તમારી હાનિ થાય નહીં, ને તમોને પશ્ચાત્તાપ પણ કરવો ન પડે તેમ વર્તો. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહી તે કણિક બ્રાહ્મણ ત્યાંથી ચાલતો થયો, ને કુરૂકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો તથા શોકથી પીડાયલો ધૃતરાષ્ટ્ર પોતાના ઘરમાં ગયો.

एवमुक्त्वासंप्रतस्थे कणिकःस्वगृहंगतः ॥

धृतराष्ट्रोपिकौरव्यः शोकार्त्तःसमपद्यत ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि गुर्जरभाषायां कणिकवाक्ये चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसुबलपुत्रस्तु राजादुर्योधनश्चह ॥

दुःशासनश्चकर्णश्च दुष्टंमंत्रममंत्रयन् ॥

વૈશંપાયન કેહેછે—પછી શકુનિ, રાજા દુર્યોધન, દુઃશાસન તથા કર્ણે મળીને પાંડવો ખાતે ખરાબ વિચાર કરી, તેઓને કુંતી સહિત બાળી નાખવાની બુદ્ધિ કરી. અને છૂપી રીતે તેઓએ લાખના ઘરો બનાવીને તેમાં રેહેવા માટે કુંતી સહિત પાંડવોને ત્યાં મોકલ્યા. એ તેઓની બૂરી મતલબ તેઓના મોહોડાપરથી તથા તેઓની ચેષ્ટાથી વિદુરજી જાણી ગયા. તેથી તેઓએ જેમાં પાણીની લેહેર આવી શકે નહીં, તથા પવનથી ચાલે એવી સઢવાળી નૌકા કરાવીને ગંગાજીમાં રખાવી. પછી જ્યારે પાંડવો લાખનું ઘર બાળીને ભોયરાની વાટે વનમાં ગયા, ત્યારે તે વિદુરજીએ તેઓને ખલાસી સાથે કેહેવરાવ્યું કે, આ નૌકા તમારે વાસ્તેજ કરાવી રાખી છે, તેમાં બેસીને તમે આ ગંગા પાર ઉતરો. ત્યારે પાંડવો તે નૌકામાં બેસી ગંગા પાર ઉતરી ગયા. હવે તે પાંડવોએ લાખનું ઘર બાળી દીધું, તેમાં કોઇ ભીલની સ્ત્રી પોતાના પાંચે પુત્રો સહિત બળી ગઇ અને દુર્યોધને મોકલેલ પુરોચન નામે મંત્રિ પણ બળી ગયો; પછી તે ભીલની સ્ત્રી તથા તેના પાંચ પુત્રોને બળી ગયેલા જોઇને વારણાવત નગરના લોકોએ જાણ્યું કે, આ પાંચે પાંડવો સહિત કુંતી બળી ગઇ છે. એમ જાણી તે સર્વ હકીકત તેઓએ ધૃતરાષ્ટ્રને કેહેવરાવી. તે સાંભળી તેણે બાંધવોએ સહિત તેઓની ઉત્તર ક્રિયા કરાવી. જનમેજય પૂછે છે—હે વૈશંપાયન, લાખનું ઘર બાળીને પાંડવો બચી ગયા, એ બધી વાત હું

સાંભળવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કહેછે-હે રાજા, ભીમસેનને અતી બળવાન તથા અર્જુનને ધનુર્વિદ્યામાં શ્રેષ્ઠ જોઇને દુર્યોધન હમેશ ઉદાસી રેહતો, ને કર્ણ શકુનિ તથા દુઃશાસનની સાથે હમેશ પાંડવોને અનેક ઉપાયે કરી મારવાનો મનસુબો કરતો હતો. તે વાત પાંડવો જાણતા હતા, તોપણ વિદુરની ભલામણથી ઉઘાડી પાડતા નહી. અને પોતાનો બચાવ કરતા હતા. તે પાંડવોને ગુણવાન જોઈ શેહેરના માણસો સભામાં તથા જ્યાં પાંચ જણા એકઠા મળતા ત્યાં તેઓનાં વખાણ કરતા, ને કેહેતા કે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા ચક્ષુ વગર હોવાથી રાજ્યપર બેઠાજ નથી, ને ભીષ્મે તો રાજ્ય ઉપર બેસવાની પ્રથમથીજ ના કહી છે. માટે આ પાંડવોમાં વૃદ્ધના સરખો જેનો સ્વભાવ છે, એવો દયાવાન, સત્ય બોલનારો તથા વેદ ભણેલો યુધિષ્ઠિર નામે જે સૌથી મોટો કુમાર જુવાનીમાં આવેલો છે, તેને આપણે રાજ્ય ઉપર અભિષેક કરીએ. કારણ તે ધર્મજ્ઞ છે, તેથી શાંતનુના પુત્ર ભીષ્મ તથા પુત્રો સહિત ધૃતરાષ્ટ્રનું માન રાખશે ને તેઓને સર્વ પ્રકારથી ખુશી કરશે. શેહેરના મનુષ્યોને એમ બોલતાં સાંભળીને દુર્યોધન ઘણો તપાયમાન થતો. કોઇ વખતે ધૃતરાષ્ટ્રને એકાંતમાં બેઠેલા જોઇને તે તેઓની પાસે ગયો ને તેઓનો સત્કાર કરી બોલ્યો કે હે પિતા, શેહેરના માણસો તમારો તથા ભીષ્મનો અનાદર કરીને યુધિષ્ઠિરને રાજ્ય આપવા ઇચ્છે છે. તે ભીષ્મને પણ ગમે છે, કારણ તેઓને રાજ્ય જોઇતું નથી. એ જે પીડા છે તે આપણનેજ છે. તમે અંધ હોવાથી પિતાનું રાજ્ય પાંડુરાજાને મળ્યું, ને તેનું રાજ્ય જ્યારે યુધિષ્ઠિરને મળશે, ત્યારે તે યુધિષ્ઠિરનું તેના પુત્રને; એ પ્રમાણે વંશપરંપરા તેઓનેજ રાજ્ય મળશે, અને આપણા વંશને રાજ્ય મળનાર નથી. તેથી લોકો આપણો તિરસ્કાર કરશે, તથા આપણે હમેશ પારકું અન્ન ખાનારા કેહેવાઇશું ને દુઃખી પણ થઇશું. માટે એ પ્રમાણે ન બને તેવી રાજનીતિ ચલાવો. પણ હે રાજા, જો પૂર્વે તમોનેજ રાજ્ય મળ્યું હોત, તો લોકો આપણી વિરૂદ્ધ છતાં પણ તે અમોનેજ મળત.

यदित्वंहिपुराराज न्निदंराज्यमवाप्तवान् ॥
ध्रुवंप्राप्स्यामचवयं राज्यमप्यवशेजने ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि दुर्योधने यां
गुर्जरभाषायां मेकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एवंश्रुत्वातुपुत्रस्य प्रज्ञाचक्षुर्नराधिपः ॥
कणिकस्यचवाक्यानि तानिश्रुत्वाससर्वशः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—તે પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી તથા કણિકનાં વચન પણ યાદ કરીને પ્રજ્ઞારૂપી જેને ચક્ષુ છે, એવા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાનું ચિત્ત ચિંતાથી બે પ્રકારનું થયું. પછી દુર્યોધન, કર્ણ, શકુનિ તથા દુઃશાસન એ ચારે જણાઓએ મળીને એક મનસુબો કર્યો. જે વિષે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા પાસે આવીને દુર્યોધન બોલ્યો કે, પાંડવોથી આપણને ભય ન રહે, માટે તેઓને કોઇ સારી યુક્તિથી વારણાવત નગરમાં રેહેવા મોકલો. એવું સાંભળી બે ઘડી વિચાર કરી ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે, મારો ભાઇ પાંડુરાજા ઘણો ધર્મિષ્ટ હતો, ને આપણા કુળ ઉપર સ્નેહ રાખતો હતો. તેમાં મારા ઉપર તો બહુજ સ્નેહ રાખતો હતો. ખાન પાન ઇત્યાદિ બધું મારી ઇચ્છા પ્રમાણેજ ચાલતું હતું. તથા રાજ્ય પણ મને પૂછીને તે કરતો હતો. એવા ધર્મિષ્ટ પાંડુરાજાનો પુત્ર આ યુધિષ્ઠિર છે, તે પણ ધર્મિષ્ટ, ગુણવાન, લોકોમાં વિખ્યાત તથા આપણા કુળમાં માનીતો છે; ને તેની સહાયતા પણ ઘણી છે. એવા તે યુધિષ્ઠિરને તેના પિતાના રાજ્યથી બળે કરી આપણે કેમ ભ્રષ્ટ કરી શકીયે? રાજ્યના જેટલા કારભારીઓ છે, તથા જે આપણું સૈન્ય છે, તે સર્વનું પાંડુરાજાએ પૂર્વે સારી રીતે પોષણ કર્યું છે. અને શેહેરના લોકોનો પણ તેણે ઘણો સત્કાર કરેલો છે. તેથી જો આપણે યુધિષ્ઠિરને અહીંથી કાહાડી મૂકીએ તો તેના વાસ્તે તે લોકો આપણને કુટુંબ સહિત કેમ મારી ન નાખે? તે સાંભળી દુર્યોધન બોલ્યો કે હે પિતા, હું પણ એવાજ વિચારથી રાજ્યના કારભારીઓ તથા સૈન્યને ધન તથા માને કરી પ્રથમથી વશ કરી લઇશ. માટે નિશ્ચય તે બધા આપણનેજ સહાયતા કરશે. વળી હાલ ધનનો ભંડાર પણ મારા હાથમાંજ છે. વાસ્તે પાંડવોને જેમ બને તેમ જલદીથી વારણાવત શેહેરમાં મોકલવાને તમો યોગ્ય છો. પછી જ્યારે મારૂં રાજ્ય મજબૂત થશે, ત્યારે કુંતિ પાંડવો સહિત પાછી આવશે. ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે હે દુર્યોધન, જે તું કેહે છે તેજ વિચાર મારો પણ છે; પણ એ વિચાર પાપરૂપ છે, તેથી હું બોલતો નથી. તેમ ભીષ્મ, દ્રોણ, વિદુર, કૃપાચાર્ય, એ સર્વ પણ કુંતીના પુત્રોને વારણાવત મોકલવા કબુલ કરશે નહીં. કારણ તેઓને તો આપણે તથા

પાંડવો બેઉ સરખા છીએ. માટે તે ધર્મિષ્ટ તથા શૂરવીરો એવું વીપરીત કામ કરવા ઇચ્છશે નહીં. ત્યારે જો આપણે તેમ કરીએ તો એ શૂરવીર તથા આખું જગત્ આપણને માર્યા વગર કેમ મૂકે? દુર્યોધન બોલ્યો કે, ભીષ્મને તો પાંડવો તથા આપણે સરખા છીએ, પણ દ્રોણાચાર્યનો પુત્ર અશ્વત્થામા આપણા પક્ષમાં છે, તેથી દ્રોણાચાર્ય પણ આપણી તરફ થશે. તેને જોઇ કૃપાચાર્ય પણ આપણા પક્ષમાં આવશે. કારણ દ્રોણને તથા પોતાના ભાણેજ અશ્વત્થામાને તો તે કયારેય પણ મૂકનાર નથી. વિદુરજી જે છે, તે જો કે તેનો સ્વાર્થ આપણુમાં છે, તોપણ છૂપી રીતે તે પાંડવોના પક્ષમાં રેહે છે, પણ પાંડવો વાસ્તે તે એકલો આપણી સામે થઇ શકે એમ નથી. માટે નિર્ભય થઇ હમણાંજ કુંતીને પાંડવો સહિત વારણાવત મોકલવાનું કરો; અને હૃદયમાં રહેલા શલ્યની પેઠે નિદ્રાભંગ કરનાર, એવા ઉત્પન્ન થએલા શોકરૂપી અગ્નિને તે કર્મ કરીને ટાળી નાખો.

विनिद्रकरणंघोरं हृदिशल्यमिवार्पितं ॥

शोकपावकमुद्भूतं कर्मणैतेननाशय ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि दुर्योधनपरामर्शे गुर्जरभाषायां द्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततोदुर्योधनोराजा सर्वाःप्रकृतयःशनैः ॥
अर्थमानप्रदानाभ्यां संजहारसहानुजः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—તે પછી ભાઇઓ સહિત દુર્યોધન રાજાએ, બધા કારભારીઓને ધન તથા માને કરી ધીરે ધીરે પોતાને વશ કરી લીધા. પછી ધૃતરાષ્ટ્રના કેહેવાથી કેટલાક કુશળ મંત્રિયો પાંડવો સાંભળે તેમ વારણાવત નગરનાં વખાણ કરતા; ને કેહેતા કે, એ નગર ઘણું મનોહર છે, તથા તેમાં ઘણા ધનવાનો વસે છે, અને થોડા વખતમાં ત્યાં મહાદેવજીની પૂજા વાસ્તે મેળો ભરાવાનો છે. એ પ્રમાણે ધૃતરાષ્ટ્રના મંત્રિયો વારણાવતને વખાણતા, તે સાંભળી પાંડવોની ત્યાં જવાની મરજી થઈ. તે જાણી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ એક દિવસે તેઓની પાસે આવીને કહ્યું કે, આપણા મંત્રિયો વારણાવત નગરને વારંવાર વખાણીને કેહે છે કે, એના જેવું પૃથ્વીમાં

બીજું કોઇ શેહેર રમણીય નથી. માટે હે પુત્રો, તમારે ત્યાં જવાની મરજી હોય તો, સુખે ચાકરો સહિત ત્યાં જાઓ, ને દેવતાઓની પેઠે વિહાર કરો. તથા તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે બ્રાહ્મણોને દાન આપતા જાઓ, ને ચોફેરથી આવનારા ગવૈયા લોકો પાસેથી ગાયન સાંભળી, તેઓને ધન આપી રાજી કરતા જાઓ. એવી રીતે ત્યાં વિહાર કરી સુખ ભોગવજો ને પછી પાછા હસ્તિનાપૂરમાં આવજો. વૈશંપાયન કેહે છે—" એ પ્રમાણે ધૃતરાષ્ટ્રની પણ આપણને વારણાવતમાં મોકલવાની મરજી છે, ત્યારે જરૂર એ શેહેરનાં વખાણ પણ તેણેજ કરાવ્યાં હશે!" એવું ધારી ખેદ પામી યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, ઠીક અમે ત્યાં જઇશું. પછી શાંતનુના પુત્ર ભીષ્મ, મહા બુદ્ધિમાન વિદુર, દ્રોણ, સોમદત્ત, કૃપાચાર્ય, અશ્વત્થામા, ભૂરિશ્રવા, રાજ્યના માનવા લાયક કારભારીઓ, તપસ્વી, બ્રાહ્મણો, પુરોહિત, તથા ગાંધારી, એ બધાઓને યુધિષ્ઠિરે ધીરેથી કહ્યું કે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાના હુકમથી અમે સર્વ રમણીય એવા વારણાવત નગરમાં જઇશું. માટે પ્રસન્ન થઇ તમે અમને આશિષ આપો. કારણ જો તમારી આશીષ હશે તો અમારૂં કંઇ બૂરૂં થશે નહીં. તે સાંભળી તે બધા પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા કે, રસ્તામાં કોઇ પણ પ્રાણિથી તમોને અડચણ માં થાઓ, તથા તમારૂં કંઇ અશુભ પણ માં થાઓ. એ પ્રમાણે આશિર્વાદ મેળવી, પોતાનાં સર્વ કામો કરી રાજ્યલાભ વાસ્તે પાંડવોએ વારણાવત નગર પ્રત્યે જવાની તૈયારી કરી.

ततःकृतत्वस्त्ययना राज्यलोभायपार्थिवाः ॥
कृत्वासर्वाणिकार्याणि प्रययुर्वारणावतं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि वारणावतयात्राया
गुर्जरभाषायां त्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एवमुक्तेषुराज्ञातु पांडुपुत्रेषुभारत ॥
दुर्योधनःपरहर्ष मगच्छत्सदुरात्मवान् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભારત, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ પાંડવોને વારણાવતમાં જવાનું કહ્યું, ત્યારે તે દુરાત્મા દુર્યોધન પરં હર્ષને પામ્યો. પછી તેણે પોતાના પુરોચન નામે કારભારીને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું કે, હે પુરો-

અને, આ ધનથી સંપૂર્ણ પૃથ્વી જેમ મારી છે તેમ તારી પણ છે, એમ જાણવું માટે તેની રક્ષા કરવી યોગ્ય છે. તારા જેવો મને સહાય કરનાર તથા વિશ્વાસ કરવા લાયક બીજો કોઇ નથી, માટે આ એક વિચાર કહું છું. તે મનમાં રાખીને મારા શત્રુનું મૂળ કાપી નાખ. મારા પિતા ધૃતરાષ્ટ્રે પાંડવોને વરણાવતમાં જવાનું કહ્યું છે, તે ત્યાં જઇ વિહાર કરશે. માટે તું આજને આજ જલદીથી ચાલનારા ખચ્ચરની ગાડીમાં બેસી પાંડવોની પેહેલાં વારણાવતમાં જઇ પોહોંચ. અને ત્યાં ઘણુંક ધન ખરચીને એક સુંદર ઘર બંધાવ, ને તેની ભીંતોમાં શણ તથા રાળ ઇત્યાદિ સળગી ઉઠે એવા પદાર્થો નંખાવજે, વળી ઘી, તેલ, ચરબી તથા લાખ ઇત્યાદિ પદાર્થો માટીમાં ભેળીને, તે માટીની ભીંતો ઉપર ગાર કરાવજે. તે એવી રીતે ઘર બંધાવજે કે, તેમાં સળગી ઉઠે એવા પદાર્થો નાખ્યા છે, તે પાંડવોના તેમજ બીજા કોઇના પણ જાણવામાં આવી શકે નહીં. પછી ત્યાં પાંડવો આવે, ત્યારે તેઓનો સત્કાર કરી તેઓને કુંતિ સહિત તે ઘરમાં રાખજે. અને તેઓ વાસ્તે દિવ્ય આસનો, વાહનો, તથા સજ્યાઓ તૈયાર કરી રાખજે, જેથી મારા પિતા ધૃતરાષ્ટ્ર ખુશી થાય. પછી વિશ્વાસથી નિર્ભય થઈ પાંડવો તે ઘરમાં સુવે છે, એમ તારા જાણવામાં આવે, ત્યારે તે ઘરના દરવાજામાં અગ્નિ મૂકજે. એટલે એ પ્રમાણે ઘર બળી ગયેથી તે પાંડવો નાશ પામશે, ને તે માટે કોઇ આપણને ઠપકો આપશે નહીં. દુર્યોધનનાં એવાં વચન સાંભળી પ્રતિજ્ઞા કરી પુરોચન ખચ્ચરની ગાડીમાં બેસીને વારણાવત પ્રત્યે ચાલતો થયો. હે રાજન્, દુર્યોધનના મત પ્રમાણે ચાલનારા પુરોચને ત્યાં જલદીથી જઈ તેના કેહેવા પ્રમાણે કર્યું.

सगत्वात्वरितंराजन् दुर्योधनमतेस्थितः ॥

यथोक्तंराजपुत्रेण सर्वंचक्रेपुरोचनः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि जतुगृहपर्वणिं पुरोचनोपदेशे गुर्जरभाषायां चतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ पांडवास्तुरथान्युंत्का सदश्वैरनिलोपमैः ॥
आरोहमाणाभीष्मस्य पादौजगृहरार्त्तवत् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી વાયુ સરખા વેગવાળા સુંદર અશ્વો જે

મો જોડ્યા છે, એવા રથોમાં બેસતી વખતે દુઃખિતની પેઠે પાંડવો ભીષ્મને પગે લાગ્યા. તેમજ ધૃતરાષ્ટ્ર, મહાત્મા દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્ય, વિદુરજી તથા બીજા પણ કુરૂકુળના વૃદ્ધ પુરૂષોને પગે લાગી, પોતાના બરોબરીઆને મળી, પોતાથી નાનાઓને આશિષ આપી, અને ગાંધારી આદિ લઇ કુરૂકુળની સર્વ વૃદ્ધ સ્ત્રીઓની પ્રદક્ષિણા કરી. તેઓની આજ્ઞા લઇ તથા સર્વ પ્રધાનોને મળીને વારણાવત પ્રત્યે ચાલ્યા. ત્યારે વિદુરજી તથા ભીષ્મ આદિ લઈ કુરૂકુળના બીજા શ્રેષ્ઠ પુરૂષો તથા શેહેરના માણસો તેઓને મૂકવા વાસ્તે બાહાર નીકળ્યા. તે વખતે પાંડવોને દીન જોઇને કેટલાક નિર્ભય એવા શેહેરના માણસો અત્યંત દુઃખ પામીને બોલ્યા કે, મંદ બુદ્ધિવાળો ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા ધર્માધર્મ જોયા વગર પાંડવોની સાથે જૂદાઈ રાખે છે, પણ પાંડવો કંઇ તેનો અપરાધ કરતા નથી. તેઓના પિતાનું રાજ્ય તેઓને મળે તે ધૃતરાષ્ટ્ર દેખી શકતો નથી. એવો તેનો અધર્મ ભીષ્મ કેમ સહન કરે છે? ને આ વખતે તેઓને ધૃતરાષ્ટ્ર વારણાવતમાં કહાડી મૂકે છે, તોપણ તે કેમ બોલતા નથી? પૂર્વે શાંતનુના પુત્ર વિચિત્રવીર્ય તથા તેના પુત્ર પાંડુરાજા અમારા પિતા સરખા હતા. તે પુરૂષમાં સિંહરૂપ એવા પાંડુરાજા મરણ પામ્યા, ત્યારે હવે આ તેના બાળક પુત્રોને ધૃતરાષ્ટ્ર દેખી શકતો નથી. માટે એવો અન્યાય જોઇને અમે સર્વે આ શેહેરમાંથી ઘરો મૂકીને યુધિષ્ઠિરની સાથે જઇશું. એ પ્રમાણે તેઓને દુઃખ પામતા જોઇ દીન એવા યુધિષ્ઠિર વિચાર કરી બોલ્યા કે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા અમારા પિતા તથા વડીલ છે, તેથી તેઓની આજ્ઞા અમારે શંકા મૂકીને પાળવી, એવું અમારૂં વ્રત છે. અને તમે અમારા હિતેચ્છુ છો. તે હું જાણું છું; માટે હવે તમે અમોને આશિષ આપી પાછા વાળો; ને જ્યારે તમારી સાથે અમોને કામ પડે, ત્યારે અમારૂં પ્રિય કરજો. એવું સાંભળી તે બધા શેહેરના માણસો તેઓને આશિર્વાદ આપી પાછા વળ્યા. તથા ભીષ્માદિ કુરૂકુળના પુરૂષો પણ પાછા ગયા, ત્યારે સર્વ ધર્મ જાણનારા વિદુરે, યુધિષ્ઠિરને ખબર નથી એવા દુર્યોધને કરેલા કપટ વિષે, તેના બીજા ભાઇઓના સમજવામાં ન આવે એવી રીતે મ્લેચ્છ ભાષામાં તેને કહ્યું કે, વારણાવતમાં દુર્યોધને તમારે વાસ્તે જે ઘર બંધાવ્યું છે, તે તમોને બાળી નાખવા વાસ્તે લાખનું બનાવેલું છે. તેમાં તમોને વિશ્વાસ આપી દુર્યોધનનો મંત્રિ પુરોચન બાળી નાખશે. માટે સિસોલ્યું નામે જનાવર પોતાને રહેવાને જેવું

બે બાજુથી નીકળી જવાય એવું ભોંયરૂં કરે છે, તેવું એક ભોંયરૂં તમે પણ તે ઘરમાં કરાવજો, ને જ્યારે તે ઘર બળે ત્યારે ધીરજ રાખી તે ભોંયરાની વાટે બાહાર નીકળી જજો. તમે કેહેશો કે એવું ભોંયરૂં અમે કેમ કરાવી શકીએ! તો જાઓ હું એક મારા મિત્રને મોકલીશ, જે તમોને કરી આપશે. વિદુરજીની બધી વાત સાંભળીને યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે તમે કહ્યું તે જાણ્યું, ને અમે તેમ કરશું. એ પ્રમાણે યુધિષ્ઠિરને સૂચના કરી તેઓની રજા માગી વિદુરજી પોતાને ઘેર ગયા. પછી કુંતીએ યુધિષ્ઠિરને પૂછ્યું કે, વિદુરજીએ સમજાય નહીં એવી ભાષામાં તને શું કહ્યું? તે જો મને કેહેવા લાયક હોય તો કેહે, હું સાભળવા ઇચ્છું છું. યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, વિદુરે એમ કહ્યું કે, "દુર્યોધને વારણાવતમાં બંધાવેલું ઘર તમને બાળી નાખવા વારતે લાખનું બનાવેલ છે. તેનો ઉપાય હું મારા મિત્રને મોકલીને કરાવીશ. તમે ધીરજ રાખશો તો બધું રૂડું થશે." ત્યારે મેં કહ્યું કે ઠીક. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે તે પાંડવો ફાલ્ગુન માસમાં રોહિણી નક્ષત્રમાં રવાના થયા, તે આઠમે દિવસે વારણાવત નગર પાસે જઈ તેઓએ ત્યાંના લોકોને જોયા.

अष्टमेऽहनिरोहिण्यां प्रयाताःफाल्गुनस्यते ॥
वारणावतमासद्य ददृशुर्नागरंजनं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि वारणावतगमने
गुर्जरभाषायां पंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ श्रुत्वागतान्पांडुपुत्रान् नानायानैःसहस्रशः ॥
अभिजग्मुर्नरश्रेष्टान् श्रुत्वैवपरयामुदा ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે પાંડુરાજાના પુત્રો આવ્યા, એવું સાંભળી વારણાવતના પ્રધાનો તથા બધા રેહેવાસી લોકો, હર્ષ કરી અનેક તરેહના હજારો વાહનો ઉપર બેસીને તેઓની સામે આવ્યા. પછી તે ચંચલ પ્રધાનોએ સુંદર સાહિત્યથી પાંડવોની પૂજા કરી, તથા તે લોકો "તમારો જય થાઓ" એમ આશિર્વાદ આપી યુધિષ્ઠિરને વિંટીને ઊભા. તે વખતે યુધિષ્ઠિર દેવતાઓએ વિંટાયલો ઇંદ્ર શોભે તેમ શોભતા હતા. પછી પરસ્પરે

કુશળતા પૂછીને મોટા સત્કારથી તે પાંડવોએ શોભાયમાન વારણાવત નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. અને પોતપોતાના ધર્મમાં કુશળ એવા બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય, તથા શૂદ્રનાં ઘરોને જોતા જોતા તેઓ ઉતારાના ઘરમાં પુરોચને સહિત આવ્યા. તેઓને ખાન પાનના સર્વ પદાર્થો, શોભાયમાન શય્યાઓ તથા સુંદર આસનો પુરોચને આપ્યાં. હવે ત્યાં દશ રાત્રી રહ્યા પછી પુરોચનના કેહેવાથી પાંડવોએ, શિવ નામના લાક્ષાગૃહમાં સર્વ સાહિત્ય લઇ, જેમ યક્ષો કૈલાસમાં પ્રવેશ કરે તેમ પ્રવેશ કર્યો. અને ત્યાં રહ્યા પછી યુધિષ્ઠિર તે લાક્ષાગૃહને જોઇ ભીમસેનને કેહેવા લાગ્યા કે હે ભાઇ, આ ઘરમાં કારીગરોએ લાખ, રાળ, શણ, તથા વાંસ એ સર્વ પદાર્થો ઘી સાથે મેળવીને નાખેલા છે, એમ મને સુગંધથી જણાય છે; ને આપણા ઉપર દયા કરીને વિદુરે પણ કહેલ છે જે, "તમોને બાળવા સારૂ દુર્યોધને પોતાના ગુપ્ત ચાકરો પાસે લાક્ષાદિ પદાર્થો યુક્ત એક ઘર કરાવ્યું છે." હે ભીમ, તે આજ ઘર, ને પુરોચન પણ દુર્યોધનને વશ થઇ આપણને બાળવાની ઇચ્છાથીજ સ્નેહ દેખાડે છે, અને કપટથીજ વર્તે છે. ભીમસેને કહ્યું હે ભાઇ યુધિષ્ઠિર, આ અગ્નિરૂપ ઘર છે એમ તમે માનતા હો તો, આપણે પ્રથમ જ્યાં રેહેતા હતા ત્યાં જઇ રહીએ. યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે હે ભીમસેન, આપણે ગાફલતાથી રહિત થઇ આપણા અંતઃકરણની ઇચ્છા કોઇના જાણવામાં ન આવે તેમ રેહેવું. તો આપણાથી જ્યાં આપણી જવાની મરજી હશે ત્યાં જઇ શકાશે. પણ જો પુરોચનને ખબર પડશે તો તે અધર્મથી નહિ બિહીનાર એવો પાપી નિશ્ચય બળાત્કારથી આપણને બાળી નાખશે. ત્યારે તું માનશે કે ભીષ્મ આપણી સહાયતા કરનાર છે, તે કૌરવો ઉપર ક્રોધ કરશે. પણ નહીં, તે તો ઉલટા કૌરવોને આપણા ઉપર ક્રોધ પમાડે છે, તેથી તેઓ તો કૌરવો સહિત ખુશી થશે. માટે જો આપણે બળી જવાના ભયથી નાસી જઇએ, તો હાલ ભીષ્માદિના પક્ષવાળો રાજ્યલોભી તથા દ્રવ્યવાન દુર્યોધન, રાજ્ય, પક્ષ તથા દ્રવ્ય વગરના આપણને ચાકરથી શોધ કરાવી નાશ પમાડે. વાસ્તે આપણે નિત્ય દિવસના મૃગયા કરવા જવું, જેથી આપણને અહીંથી જવાના માર્ગોની ખબર પડે. વળી આ ઘરમાંથી એક ભોંયરૂં કરાવવું. એ સર્વ અહીં રહેનાર પુરોચનને તથા આ વારણાવતની પ્રજાને ખબર ન પડે તેમ આળસ રહિત થઈ કરવું.

वसताऽत्रयथाचास्मान् नबुध्येतपुरोचनः ॥

पौरोवापिजनःकश्चित् तथाकार्यमतंद्रितैः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि भीमसेनयुधिष्ठिरसंवादे
गुर्जरभाषायां षट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ विदुरस्यसुहृत्कश्चित् खनकःकुशलोनरः ॥
विविक्तेपांडवान्राजन् इदंवचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—ત્યાર પછી વિદુરનો સ્નેહી એક ખનક નામનો પુરૂષ પાંડવોની પાસે આવી એકાંતમાં કેહેવા લાગ્યો કે હે પાંડવો, વિદુરે મને કહ્યું છે જે, "તું પાંડવોની પાસે જઈ જેમ તેઓનું સારૂં થાય ને પુરોચનને ખબર ન પડે તેમ કર." એમ વિદુરના કહ્યાથી હું તમારી પાસે આવ્યો છું, માટે તમારૂં સારૂં કેમ થાય તે મને કહો. તે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા દુર્યોધને તમોને માતાએ સહિત બાળવા સારૂ પુરોચનને તમારી સાથે રાખ્યો છે. તે કાઇ માસના કૃષ્ણ પક્ષની ચૌદશની રાત્રિએ જે આ ઘરમાં તમો રહ્યા છો, તેના દ્વારથી અગ્નિ લગાડશે. આ મારા બોલવામાં તમોને વિશ્વાસ ન હોય તો તેની નિશાની કહું છું કે, વિદુરે મ્લેચ્છ ભાષામાં તમોને કાંઈ કહ્યું હશે ત્યારે તમોએ કહ્યું કે એમજ છે. એવાં ખનકનાં વચન સાંભળી યુધિષ્ઠિર કેહેવા લાગ્યા કે હે ખનક, તું વિદુરનો સ્નેહી અને પ્રિય મિત્ર છે તે હું જાણું છું, ને કૌરવો અમોને જે દુઃખ આપે છે, તે સૌ વિદુર જાણેછે. તે વિદુરને તારામાં સ્નેહ છે, તેમ અમોને પણ છે, તેથી જેમ તું તેનું સારૂં કરેછે, તેમ અમારૂં પણ કર. તે દુર્યોધનની આજ્ઞાથી પુરોચને અમોને બાળવા સારૂ આ ઘર રચાવ્યું છે તે હું જાણું છું, ને અમે આ ઘરમાં બળી મરશું તો તે પાપ બુદ્ધિવાળો, તથા નિત્ય અમોને દુઃખ આપનાર દુર્યોધન ઘણો ખુશી થશે. તેણે જેમાંથી બાહાર નીકળવાનો માર્ગ નથી એવું, ને પાયાથા તે શિખર પર્યંત લાક્ષાદિ પદાર્થો યુક્ત આ ઘર રચાવેલું છે તે વિદુર જાણેછે, ને તેણે અમોને પણ કહેલ છે. વાસ્તે આ લાખના ઘરમાંથી અમોને જેમ પુરોચન ન જાણે તેમ મૂકાવ. એવાં પાંડવોનાં વચન સાંભળીને તેણે કહ્યુ કે સારૂં. પછી તે ઘરમાંથી બાહાર નીકળી જવા માટે જમીનની બરોબર ખનકે

એક ભોંયરૂં કર્યું, ને પુરોચનના ભયથી તેનું મોહોડું ગુપ્ત રાખ્યું. હવે તે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો પુરોચન નિત્ય તે ઘરના દ્વાર પ્રત્યે રેહેતો, ને પાંડવો હથિયાર સહિત રાત્રિયે તે ઘરમાં આવીને રેહેતા; તથા દિવસના મૃગયા કરવા સારૂ રોજ વનમાં જતા હતા. તે વિશ્વાસ રહિત એવા પાંડવો પુરોચનના કપટરૂપી સ્નેહથી સંતોષ નહીં પામતા, તોપણ જેમ વિશ્વાસ યુક્ત તથા સંતોષ યુક્ત હોય તેમ પુરોચનને છળ કરવા સારૂ આશ્ચર્યથી રેહેતા. તેની વિદુરના પ્રધાન ખનક શિવાય વારણાવતમાં રેહેનાર પુરૂષોને ખબર હતી નહીં.

नचैनानन्वबुध्यंत नरानगरवासिनः ॥
अन्यत्रविदुरामात्यात् तस्मात्खनकसत्तमात् ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणिं जतुगृहवासे
गुर्जरभाषायां सप्तचत्वारिंशदाधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तांस्तुद्रष्ट्वासुमनसः परिसंवत्सरोषितान् ॥
विश्वस्तानिवसंलक्ष्य हर्षचक्रेपुरोचनः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે— પછી ત્યાં સુંદર મનવાળા પાંડવો ઘણાક દિવસ સુધી રહ્યા તેઓને વિશ્વાસ યુક્ત જાણીને પુરોચન હર્ષ પામ્યો. ત્યારે યુધિષ્ઠિર પોતાના ભાઇઓને કેહેવા લાગ્યા કે, આ પાપી પુરોચન આપણને વિશ્વાસ યુક્ત જાણે છે, માટે હવે આપણે છળ કરી ભાગી જવું. તે એવી રીતે કે, આ લાખના ઘરમાં છ મનુષ્યો રાખી તેઓ સહિત આ ઘરને બાળી, તથા પુરોચનને પણ બાળીને કોઇ ન જાણે તેમ નાસી જવું. એમ યુધિષ્ઠિરના કેહેવા પછી દાન આપવાના મિશે કુંતીએ કેટલાક બ્રાહ્મણોને જમાડ્યા, તેમાં કેટલીક સ્ત્રીઓ પણ રાત્રિયે ભોજન સારૂ આવી હતી, તે સુંદર ખાન પાન કર્યા પછી કુંતીની રજા લઇ પાછી પોતાને ઘેર ગઇઓ. પછી ત્યાં કાળે પ્રેરણા કરી એવી પાંચ પુત્રે સહિત એક ભીલડી અન્ન માગવા સારૂ આવી, તેને પાંડવોએ ખાવાનું આપ્યું તે ખાઇને પુત્રે સહિત તેણે મદિરા પીધી, તેથી વિહ્વલતાથી મૂવા સરખી થઇને તે લાખના ઘરમાંજ સુઇ રહી. પછી રાત્રીને વિષે સર્વ મનુષ્યો

નિદ્રાવસ્થ થયા ને ઘણો વાયુ વાવા લાગ્યો ત્યારે ભીમસેને જ્યાં પુરોચન સુતો હતો તે ઘરને તથા લાખના ઘરને ચારે કોરથી અગ્નિ લગાડ્યો. તે ચોતરફ સળગી ઉઠ્યો ત્યારે પાંડવોએ માતાએ સહિત તે ભોંયરામાં પ્રવેશ કર્યો. હવે અગ્નિના તાપથી તથા ઘર બળવાના શબ્દથી સર્વ પ્રજા જાગી ઉઠીને, તે લાખના ઘરને બળતું જોઈ ખેદથી કેહેવા લાગી કે, દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા પાપી પુરોચને દુર્યોધનના કેહેવાથી પોતાનાજ નાશ વાસ્તે આ ઘર કરાવ્યું હતું તે બાળ્યું. પણ મોટો અફ્સોસ તો એ કે ધૃતરાષ્ટ્રની બુદ્ધિ સારી નથી, કારણ પવિત્ર પાંડુરાજાના પુત્રોને શત્રુની પેઠે તેણે બ-ળાવ્યા, તેથી તે ધિક્કારવા લાયક છે. અને આ વિશ્વાસ યુક્ત નિરપરાધી પાંડવોને બાળનાર પાપાત્મા પુરોચન બળી ગયો એ ઘણું સારૂં થયું. વૈ-શંપાયન કેહે છે—એમ ખેદ કરતી કરતી વારણાવતની પ્રજા તે ઘરને વિંટીને તે રાત્રિએ ઉભી હતી. દુઃખ યુક્ત માતાએ સહિત પાંડવો તે ભોંયરામાંથી કોઈ ન જાણે તેમ દૂર વનમાં જઈ ઉતાવળથી જવા લાગ્યા. પણ રાત્રિના જાગરણને લીધે તથા ઘણું ચાલ્યાથી થાકી ગયા તેથી તેઓ માતાએ સહિત ચાલવાને અશક્ત થયા. ત્યારે ભયંકર પરાક્રમવાળા ભી-મસેને પોતાની મા કુંતિને કાંધ ઉપર બેસાડી, નકુલ તથા સહદેવને પોતાના સાથળ ઉપર વળગાડ્યા અને યુધિષ્ઠિરને તથા અર્જુનને બેઉ હા-થમાં લીધા. એ પ્રમાણે લઈ તે સરખા વેગવાળા ભીમસેન જાણે છાતીથી વૃક્ષોનો નાશ કરતા હોય તથા પગેથી પૃથ્વીને કંપાવતા હોય એમ જ-લદીથી જવા લાગ્યા.

उरसापादपान्भंजन महीपद्भ्यांविदारयन् ॥
सजगामाशुतेजस्वी वातरंहावृकोदरः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि जतुगृहदाहे
गुर्जरभाषायां अष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एतस्मिन्नेवकालेतु यथासंप्रत्ययंकविः ॥
विदुरःप्रेषयामास तद्वनंपुरुषंशुचिं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એવા સમયને વિષે પ્રથમના સંકેત પ્રમાણે

વિદુરજીએ તે વન પ્રત્યે એક નાવિકને મોકલ્યો. જે તેના કહ્યા પ્રમાણે તે વનમાં આવ્યો તો ત્યાં માતાએ સહિત પાંડવો ભાગીરથી નદી પાર ઉતરવા સારૂ તેના જળને માપતા હતા. તે જોઇ પાપ બુદ્ધિવાળા દુર્યોધને પાંડવોને દુઃખ આપ્યાં છે એમ જાણીને, તે નાવિકે ભાગીરથીના કિનારા પ્રત્યે ઘણા વેગવાળું, વાવટાવાળું તથા ચલાવનાર પુરૂષોએ યુક્ત એવું એક નાવ પાંડવોને દેખાડ્યું; ને પોતામાં વિશ્વાસ આવે તેમ તેઓને કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર, તમોને પ્રથમ વિદુરે કહ્યું છે જે, "તમોને પુરોચન લાખના ઘરમાં બાળશે. માટે સિસોળિયું નામનું જનાવર પોતાને રેહેવાને જેવું એ બાજુથી નીકળી જવાય એવું ભોંયરૂં કરે છે, તેવું એક ભોંયરૂં તમે પણ તે ઘરમાં કરાવજો, ને જ્યારે તે ઘર બળે ત્યારે ધીરજ રાખી તે ભોંયરાની વાટે નીકળી જજો." વળી બાજું પણ તમોને કહ્યું છે જે, "યુદ્ધમાં કર્ણ, શકુનિ તથા ભાઇઓ સહિત દુર્યોધનને તમે જીતશો." હવે આ નાવ ભાગીરથી ગંગાના જળ માર્ગ વિષે રાખ્યું છે, તે તમોને સામા કિનારા પ્રત્યે પોહોંચાડશે. એમ કહી માતાએ સહિત તે દુઃખ યુક્ત પાંડવોને પોતાના નાવમાં બેસાડીને તેણે નાવ ચાલતું કર્યું અને વળી રસ્તામાં કહ્યું કે વિદુરે તમોને કેહેવરાવ્યું છે જે, "તમે વનમાં ગતિ કરશો ત્યારે તમારાં અરિષ્ટ સર્વે નાશ પામશે." એમ કહી ગંગાના બીજા કિનારા પ્રત્યે પાંડવોને મૂકી, 'તમારો જય થાઓ" એમ આશિર્વાદ આપીને તે જવા લાગ્યો. ત્યારે પાંડવોએ મહાત્મા તથા રૂડી બુદ્ધિવાળા વિદુરને પોતાના કુશળ સમાચાર તેની સાથે કેહેવરાવ્યા, ને પોતે ભાગીરથીને ઉતરી જેમ કોઇ ન જાણે તેમ ચાલતા થયા.

पांडवाश्चमहात्मानः प्रतिसंदिश्यवैकवेः ॥
गंगामुत्तीर्यवेगेन जग्मुर्गूढमलक्षिताः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि गंगोत्तरणे
गुर्जरभाषायां नूनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ अथराज्यांव्यतीतायां मशेषोनागरोजनः ॥
तत्राजगामत्वरितो दिदृक्षुःपांडुनंदनान् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે વારણાવતની પ્રજા તે બળતા એવા

લાખના ઘરને વિંટીને ઉભી હતી, ને વળી રાત્રિ વ્યતીત થયા પછી ત્યાંની બીજી સર્વ પ્રજા પાંડવોને જોવાની ઇચ્છાથી ત્યાં આવીને અગ્નિને ઠારવા લાગી. અને લાખનું ઘર તથા પુરોચન બળી ગયાં તે જોઇને કેહેવા લાગી કે, નિશ્ચય ધૃતરાષ્ટ્રને ખબર છતાં પાપકર્મવાળા દુર્યોધને પાંડવોને નાશ કરવા સારૂ આ સર્વ કરાવ્યું. પણ તેને મહાબુદ્ધિવાળા ભીષ્મ, દ્રોણ, વિદુર તથા સર્વ કૌરવોએ કંઇ પણ સમજાવ્યો નહીં, તેથી તેઓ કોઇ ધર્મ પ્રમાણે વર્તતા નથી એમ જણાય છે. હવે આપણે ધૃતરાષ્ટ્રને માણસ મૂકી કેહેવરાવીએ જે, "તમોએ પાંડવોને બળાવીને તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરી." એમ તે બધી પ્રજા કેહેતી ને પાંડવોને શોધવા સારૂ અગ્નિને ઠારતી હતી, તેવામાં તેઓએ પાંચ પુત્ર સહિત બળેલી ભીલડીને દીઠી, તેથી નિશ્ચય કર્યો કે એ પાંડવો સહિત કુંતી છે. તે વખતે ખનકે તે ભોંયરાનું દ્વાર ધૂળથી બંધ કરી નાખ્યું, તે કોઇના જાણવામાં આવ્યું નહીં. પછી તે પ્રજાએએ માણસ મોકલીને પાંડવો અગ્નિમાં બળી મૂવા એમ ધૃતરાષ્ટ્રને કેહેવરાવ્યું. ત્યારે તે વાર્તા સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર દુઃખ યુકત થઈ વિલાપ કરી કેહેવા લાગ્યા કે, માએ સહિત પાંડવો બળી મૂવા તેથી મારો ભાઈ યશસ્વિ પાંડુરાજા આજેજ મરણ પામ્યો એમ હું સમજું છું. માટે હવે સર્વ પ્રજા તથા સંબંધિઓ તે વારણાવતપુરમાં જઇ તેમની ઉત્તર ક્રિયા ઘણા દ્રવ્યથી કરો. એમ કહી સર્વ સંબંધિયો સહિત ધૃતરાષ્ટ્રે પાંડવોનું ઉદક દાન કરવા માંડ્યું. ત્યારે બધાએએ, હે યુધિષ્ઠિર, હે ભીમ, હે અર્જુન, હે નકુલ, હે સહદેવ, હે કુંતી, એમ વિલાપ યુક્ત રૂદન કરીને, સૌનાં નામ લઇ જળદાન આપ્યું. અને તેઓ પાંડવોનો ઘણો શોક કરવા લાગ્યા. પણ એક વિદુરજી જેને રહસ્યની ખબર હતી, તે કંઈ ઘણો શોચ કરતા નહીં. હવે તે પાંડવો રાત્રીમાં નક્ષત્રોથી માર્ગ જાણી દક્ષિણ દિશા તરફ઼ ઘાડા વનમાં સાવચેતાઇથી જવા લાગ્યા. ત્યારે થાકી ગયેલા, તૃષાથી પિડાયલા તથા નિદ્રાથી ઘેરાયલી છે આંખો જેઓની એવા પોતાના ભાઇઓને જોઈ યુધિષ્ઠિર ભીમને કેહેવા લાગ્યા કે હે ભીમ, આ વન ઘણું ઘાડું આવ્યું, ને દિશાઓને પણ અમે જાણતા નથી, તેથી હવે અમે આગળ ચાલવાને અસમર્થ છીએ. વાસ્તે સર્વથી જેમ વાયુ બળવાન તેમ આપણામાં તમે બળવાન છો, તેથી ફ઼રી પૂર્વની માફ઼ક અમોને ગ્રહણ કરી ચાલવા યોગ્ય છો. એમ યુધિષ્ઠિરના કેહેવાથી કુંતીને તથા સર્વ

ભાઇઓને ગ્રહણ કરી મહાબળવાન ભીમસેન આગળ ચાલ્યા.

इत्युक्तोधर्मराजेन भीमसेनोमहाबलः ॥

आदायकुंतीभ्रातृंश्च जगामाशुमहाबलः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि पांडववनप्रवेशे

गुर्जरभाषायां पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तेनविक्रममाणेन ऊरुवेगसमीरितं ॥

वनंसवृक्षविटपं व्याघुर्णितमिवाभवत् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે ભીમસેન ઘણા વેગથી ચાલતા હતા, તેથી સર્વ વૃક્ષોએ સહિત તે વન ક્ષોભિત સરખું થઇ ગયું; ને તે વૃક્ષો જ્યેષ્ઠ તથા આષાઢ માસના વાયુથી તથા મદોન્મત્ત હાથિના ચાલવાથી નાશ પામે તેમ નાશ પામવા લાગ્યા. એવી રીતે જતાં રસ્તામાં કેટલાક પર્વતો તથા સ્થાનકો આવ્યાં, તે સર્વને ઉલ્લંઘીને, સિંહાદિ જનાવરો જેમાં રેહે છે એવા એક ભયંકર, થોડા મૂળ તથા અલ્પ પાણીવાળા વનમાં સાયંકાળની વખતે તેઓ આવી પોહોંચ્યા. તે સમય પ્રચંડ વાયુ વાતો હતો, તેથી દિશાઓમાં અંધારૂં થઇ ગયું હતું, ને ઘણા વૃક્ષો નાશ પામતા હતા. તેવામાં શ્રમ, અને તૃષાથી પીડાયલા તથા નિદ્રાથી ઘેરાયલા પોતાના પુત્રોને કુંતીયે કહ્યું કે, મને જળની તૃષા લાગી છે. માતાનાં એવાં વચન સાંભળી ભીમનું મન ઘણું ખેદ પામવા લાગ્યું, ને તે મોટા ભયંકર વનમાં ચાલતાં એક સુંદર છાયાવાળું વૃક્ષ આવ્યું, તે જોઈ તેણે તે વડના વૃક્ષ નીચે પોતાની માને તથા ભાઇઓને બેસાડીને કહ્યું કે, અહીં તમો બેસો, ને વિશ્રામ કરો. અને સારસ પક્ષીઓનો શબ્દ નજીક સંભળાય છે, માટે જળનું સ્થાનક પાસે હશે એમ જણાય છે. તેથી ત્યાં જઇ શોધ કરી હું જળ લઇ આવું. એમ ભીમસેને કહ્યું ત્યારે યુધિષ્ટિરે કહ્યું કે, ઠીક ભલે જાઓ. પછી ભીમસેન, સારસાદિ પક્ષીઓ જેમાં શબ્દ કરે છે, એવા જળના સ્થાનક પ્રત્યે ગયા, અને તેમાં સ્નાન તથા જળપાન કરી ભાઈઓ ઉપર દયાવાન થઇ, ઉતાવળથી તેઓ વાસ્તે પોતાના વસ્ત્રે કરી જળ લઇ આવ્યા. પણ ત્યાં આવી જુએ છે તો તે વડના વૃક્ષ નીચે

પૃથ્વી ઉપર પોતાની મા તથા ભાઇઓ સુઇ ગયેલા હતા. તેઓને જોઈ ઘણા દુઃખ યુક્ત થઇ તે પોતાના મનમાં કેહેવા લાગ્યા કે, આ મારા ભાઈઓ, વારણાવતપુરમાં સુંદર શૈય્યાઓ ઉપર નિદ્રાયુક્ત ન થયા, ને આજ અહીં પૃથ્વી ઉપર નિદ્રાયુક્ત થઇને સુતા છે! વળી સુંદર શૈય્યા ઉપર શયન કરવા વાળી, વસુદેવની બેન, કુંતીભોજની પુત્રિ, વિચિત્રવીર્યના પુત્ર પાંડુરાજાની સ્ત્રી, તથા અમારી મા, જેણે ધર્મ, વાયુ તથા ઈંદ્રથી યુધિષ્ઠિ- રાદિ અમો પુત્રોને ઉત્પન્ન કર્યા છે, તે આ કુંતી થાકીને પૃથ્વી ઉપર સુતાં છે, તેને તથા પુરૂષમાં સિંહ સરખા ભાઇઓને પણ પૃથ્વી ઉપર સુતેલા જોઊં છું. હવે તેથી વધારે દુઃખ હું શું દેખવાનો છું! અરે! આ મારા ભાઇ યુધિષ્ટિર ત્રણ લોકનું રાજ્ય કરવા લાયક તે આજ પૃથ્વી ઉપર કેમ સુતા છે! વળી આ સુંદર સ્વરૂપવાળા અર્જુન સાધારણ પુરૂ- ષની માફક પૃથ્વી ઉપર સુતા છે. તેને તથા આ અશ્વિનીકુમાર સરખા સુંદર સ્વરૂપવાળા નકુલ તથા સહદેવને પણ પૃથ્વી ઉપર સુતેલા જોઊં છું, તેથી વધારે બીજું શું દુઃખ! જેના કુળમાં દુઃખ આપનારા સંબંધિ- ઓ ન હોય, ને તે પુરૂષ એકલો હોય તો સુખે કરી જીવી શકે છે; જેમ કોઇ ગામમાં ફળ તથા સુંદર પાનવાળું એકજ વૃક્ષ હેય, તો તે સર્વ પ્રજાની રક્ષાથી જીવે છે. વળી જેના સંબંધિયો શૂરા તથા ધર્મયુક્ત હોય, તે પુરૂષ પણ તેઓના આશ્રયથી સુખે જીવી શકે છે; જેમ વનમાં ઉગેલા વૃક્ષો એક બીજાનો આશ્રય કરી જીવે છે. પણ અમોને તો દુર્યોધનને વશ એવા દુષ્ટાત્મા ધૃતરાષ્ટ્રે દેશવટો આપ્યો, ને લાખના ઘરમાં બાળવાનો ઉપાય કર્યો. પણ તે થકી અમે દૈવના યોગથી મૂકાઇને, મહા દુઃખ યુક્ત થઈ આ વડના વૃક્ષ નીચે આવી નીકળ્યા છીએ. હવે અમે કઈ દિશા પ્રત્યે જઇશું! વૈશંપાયન કેહે છે—એમ પોતાના મનમાં શોક કરી મહાક્રોધ યુક્ત થઇને તે ભીમસેન, જેમ દુર્યોધન પાસે હોય ને કેહે તેમ કેહેવા લાગ્યા કે, હે દુષ્ટબુદ્ધિવાળા ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્ર દુર્યોધન, હમણાં તારી ઉપર સર્વ દેવતા પ્રસન્ન છે, જેથી આ યુધિષ્ઠિર તને મારવાની મને આજ્ઞા આપતા નથી; તેથીજ તું જીવે છે. પણ જો તે મને રજા આપે તો, આજજ તને પુત્ર, પ્રધાનો, ભાઇઓ, તથા કર્ણાદિ મિત્રોએ સહિત યમલોક પ્રત્યે મોકલું. પણ શું કરૂં! આ ધર્માત્મા યુધિષ્ઠિરને કંઇ પણ ક્રોધ ઉત્પન્ન થતો નથી! એમ કહી તે ભીમસેન પોતાના હાથ મસળી નિ-

શ્વાસ મૂકી, શિખાએ રહિત જેમ અગ્નિ શાંત હોય તેમ શાંત થઇને બેઠા, અને નિશ્ચિંતાઇથી પૃથ્વી ઉપર સુતેલા પોતાના ભાઇઓને જોઇને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ વનથી શેહેર ઘણું દૂર નથી ને આ એ સુતાં છે, તો તેની રક્ષા કરવા મારે જાગવું; ને જ્યારે તેઓ દુઃખ રહિત થઈ નિદ્રામાંથી જાગશે, ત્યારે આ જળનું પાન કરશે. એવો નિશ્ચય કરી ભીમસેન ત્યાં જાગતા રહ્યા.

प्राश्यंतीमेजलंपश्चात् प्रतिबुद्धाजितक्लमाः ॥

इतिभीमोंऽव्यत्रस्यैत्र जजागारस्त्रयंतदा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि भीमजलाहरणे गुर्जरभाषायां मेकपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ समाप्तं जतुगृहपर्व ॥

॥ अथ हिडिंबवधपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तत्रतेषुशयानेषु हिडिंबोनामराक्षसः ॥

क्रूरोमानुषमांसादो महावीर्यपराक्रमः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે તે પાંડવો તે વડના વૃક્ષ નીચે સુતા હતા, તે વખતે ક્રૂર, મનુષ્યના માંસનો ભક્ષણ કરનાર, મહા પરાક્રમી, મેઘ સરખા શ્યામ વર્ણવાળો, પિળા નેત્રવાળો, ભયંકર શરીરવાન, મોટી ડાઢોએ કરી ભયંકર જેનું મુખ છે એવો, ક્ષુધાએ કરી યુક્ત, મોટા હોઠ તથા ઉદરવાળો, ડાઢિ, મૂછ તથા મસ્તકના કેશ જેના લાલ છે એવો તથા વૃક્ષ સરખી ઊંચી ડોકવાળો એક હિડિંબ નામનો રાક્ષસ, પોતાની હિડિંબા બેન સાથે ત્યાં આવ્યો, ને એક સાગના વૃક્ષ ઉપર બેઠો. એટલામાં તેની નજર તે સુતેલા પાંડવો ઉપર પડી, તેથી તે પોતાની બેન હિડિંબાને કેહેવા લાગ્યો કે, આજ ઘણાક દિવસે માણસના માંસનું પ્રિય ભક્ષ્ય મને પ્રાપ્ત થયું, તેથી મારા મોહોડામાં રહેલી આઠ ડાઢોએ કરી તેનું હું ભક્ષણ કરીશ; ને તે મનુષ્યોના ગળા તથા ધમનિ નામની નાડિઓ કાપીને, તેના શરીરનું ઉનું રૂધિર તને પાન કરાવીશ. માટે ત્યાં તું જા, ને આ વનનો આશ્રય કરી તે કોણ સુતા છે તેની ખબર કાહાડ. અને તે મનુષ્યોના શરીરની ગંધ મને ઘણોજ હર્ષ આપે છે, માટે

તેઓનો નાશ કરી મારી પાસે લાવ. તે આપણા વનમાં આવી સુતેલા છે, તેથી તને કંઇ તેઓથી ભય થનાર નથી. વાસ્તે તેઓને મારીને તું અહીં લાવીશ, ત્યારે તેઓના શરીરમાંથી માંસ કાઢી ભક્ષણ કરીને, આપણે આ વનમાં નૃત્ય કરશું. એવાં વચન સાંભળી તે હિડિંબાએ ત્યાં જઇને, કુંતીએ સહિત પાંડવોને સુતેલા, તથા કોઇથી ન જીતાય એવા તે ભીમસેનને બેઠેલા જોયા. પછી તે ભીમસેનનું કોમળ અંગ જોઇ તે ઉપર આસક્તિવાન થઇને તે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે, આ પુરૂષ સુંદર શરીરવાળો, મહાબાહુ, સિંહ સરખી કાંધવાળો, શંખ સરખું જેનું ગળું છે એવો, તથા કમળપત્ર સરખા નેત્રવાળો છે, તેથી મારો ભર્તા થવા લાયક છે. માટે મારા બાઇ હિડિંબના કહ્યા પ્રમાણે હું નહીં કરૂં, કારણ ભાઈ કરતાં પતિ ઉપર સ્નેહ અધિક હોય છે. જો તે હિડિંબના કહ્યા પ્રમાણે આ પુરૂષનો નાશ કરૂં તો મને તથા હિડિંબને બે ઘડિ તૃપ્તિરૂપી સુખ થાય, ને જો આને બચાવું તો એની સાથે ઘણા વર્ષો પર્યંત હર્ષ પામું. એમ વિચાર કરી, મનુષ્યની સ્ત્રી સરખું સુંદર સ્વરૂપ ધારણ કરી, તથા દિવ્ય અલંકારોથી શોભાયમાન થઇ તે ભીમસેનની પાસે આવી, ને લજ્જા યુક્ત હોય તેમ હાસ્ય પૂર્વક તેને કહેવા લાગી કે, તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા છો ? ને આ દેવતા સરખા કોણ પુરૂષો સુતેલા છે ? વળી આ મોહોટી અવસ્થાવાળી સુંદર સ્ત્રી જેમ પોતાના ઘરમાં નિશ્ચિંતાઇથી સુવે, તેમ આ વનમાં આવી સુતી છે, તે તમારી શું થાય ? અહીં રાક્ષસો ઘણા રહે છે, તેથી આ વન ઘણું ભયંકર છે તેને તમે જાણતા નથી. અહીં રેહેનાર પાપાત્મા હિડિંબ નામનો રાક્ષસ મારો ભાઇ છે, તેણે તમોને જોઈ તમારા શરીરના માંસનું ભક્ષણ કરવાની ઇચ્છાથી, તમારો નાશ કરવા મને અહીં તમારી પાસે મોકલી છે. પણ તમોને દેવતા સરખા સ્વરૂપવાળા જોઇને હું મોહ પામી ગઇ છું, ને હવે તમારા વિના બીજા પતિની ઇચ્છા કરતી નથી; એ હું સત્ય વચન કહું છું. માટે હે ધર્મના જાણનાર, એ મારા મનની ઇચ્છા જાણી, તમારે વિષે હું કામના યુક્ત છું એમ માની તમે મને સ્ત્રીરૂપે ગ્રહણ કરશો, તો મનુષ્યોને ભક્ષણ કરનાર હિડિંબ રાક્ષસથી હું તમારી રક્ષા કરીશ. અને હું ઇચ્છા પ્રમાણે અંતરિક્ષમાં ગતિ કરનારી છું, માટે પર્વતો ઉપર તથા શેહેરોમાં મારી સાથે રહી તમે અત્યંત સુખ પામશો. એવું સાંભળી ભી-

મસેન કેહેવા લાગ્યા કે, હે રાક્ષસિ, સુતેલાં એવાં પોતાની મા તથા ભાઇઓનો ત્યાગ અહીં વનમાં બળવાન પુરૂષ કેમ કરે ? અને તેઓને રાક્ષસોના ભક્ષ વાસ્તે મૂકી કામથી પીડિત થઇ મારા સરખો પુરૂષ સ્ત્રીની સાથે કેમ જાય? તે સાંભળી હિડિંબાએ કહ્યું કે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે હું કરીશ. આ સુતેલાઓને જગાડો, ને મનુષ્યોને ભક્ષણ કરનાર હિડિંબ રાક્ષસથી તમો સર્વને હું મૂકાવીશ. ત્યારે વળી ભીમસેન બોલ્યા કે હે રાક્ષસિ, આ વનમાં સુખે કરી સુતેલાઓને તારા ભાઇ હિડિંબના ભયથી હું નહીં જગાડું, કારણ મારા પરાક્રમને રાક્ષસો, મનુષ્યો, ગંધર્વો, તથા યક્ષો, કોઈપણ સહન કરવા સમર્થ નથી. માટે હે કલ્યાણિ, હે સુંદર અંગવાળી તું અહીં બેશ અથવા જા, વા મનુષ્યના ભક્ષણ કરનાર તારા ભાઇ હિડિંબને અહીં મૂક. તારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કર.

गच्छवातिष्ठवाभद्रे यद्वापीच्छसितत्कुरु ॥
तंवाप्रेषयतन्वंगि भ्रातरंपुरुषादकं ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि भीमहिडिंबासंवादे
गुर्जरभाषायां द्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तांविदित्वाचिरगतां हिडिंबोराक्षसेश्वरः ॥
अवतीर्यद्रुमात्तस्मा दाजगामाशुपांडवान् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—તે વખતે સર્વ રક્ષસોનો રાજા હિડિંબ, પોતાની બેનને ગયે ઘણીવાર થઇ એમ જાણી, સાગના વૃક્ષ ઉપરથી ઉતરી પાંડવોની પાસે આવતો હતો. તેને જોઇને હિડિંબા ભીમસેનને કેહેવા લાગી કે, આ દુષ્ટાત્મા મનુષ્યોનું ભક્ષણ કરનાર હિડિંબ રાક્ષસ આવે છે, માટે હું કહું તેમ તમે કરો. આ સુતેલા તમારા ભાઇઓ તથા તમારી માને તમે જગાડો, ને હું તમો સર્વને ગૃહણ કરી આકાશ માર્ગે જઇને, આ રાક્ષસ હિડિંબથી બચાવીશ. ભીમસેને કહ્યું કે હે સુંદર સ્ત્રિ, હું અહીં છતાં તું કંઈ ભય રાખ માં; હું આ રાક્ષસનો તારા દેખતાંજ નાશ કરીશ, કારણ યુદ્ધમાં મારી સામે આ રાક્ષસ તથા બીજો કોઇપણ ઉભો રહી શકે તેમ નથી. હાથીની સુંઢ સરખી આ મારી ભુજાઓ, ગદા સરખા આ મારા

સાથળ, તથા વન સરખું દૃઢ અને વિશાળ આ મારૂ ઉરૂસ્થલ છે, તે તું જો; ને મારામાં ઇન્દ્ર સરખું પરાક્રમ છે, તેથી મને બીજા મનુષ્ય સરખો જાણુજે માં. હિડિંબા બોલી કે હે પુરૂષમાં સિંહ સરખા, હું તમારી અવજ્ઞા કરતી નથી. ભીમસેને કહ્યું કે, રાક્ષસો મનુષ્યનું ભક્ષણ કરવા સારૂ જે પરાક્રમો કરે છે તે સર્વે હું જાણું છું. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે તે બેઉ જણાં વાતો કરતાં હતાં, તે હિડિંબ રાક્ષસ જે ત્યાં આવતો હતો તેના સાંભળવામાં આવ્યાથી તે મહા ક્રોધયુક્ત થયો; ને વળી માથામાં જેણે પુષ્પો ગુંથેલાં છે, ચંદ્ર સરખું જેનું મોહોડું છે, જેની સુંદર ભ્રકુટિ, નાક, નેત્ર, તથા અંબોડો છે, કોમળ જેના નખ તથા શરીરની ત્વચા છે, તથા સર્વ અલંકારે યુક્ત અને ઘણું સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર પેહેરેલું, એવું સુંદર મનુષ્યની સ્ત્રી સરખું હિડિંબાનું સ્વરૂપ જોઇને તેને શોક થયો કે, આ મારી બેન આ પુરૂષમાં મોહ પામી છે. એવા શકથી ઘણો ક્રોધ યુક્ત થઇ મોહોટા નેત્રથી તે પોતાની બેન સામે જોઈ કેહેવા લાગ્યો કે અરે! ભક્ષ્યને ઇચ્છતો એવો હું, તેને દુષ્ટમતિવાળો આ કોણ પુરૂષ વિઘ્ન કરે છે! હે હિડિંબા, તું આ પુરૂષમાં મોહ પામી, તેથી મારા ક્રોધથી તું કંઇ બીહીતી નથી એવું લાગે છે. માટે હે પોતાના કુળના અંશને નાશ કરનાર હિડિંબા, તને ધિક્કાર છે; ને તું આજે આ પુરૂષના આશ્રયથી મારૂં અપ્રિય કરે છે, માટે તારા સહિત આ સર્વનો નાશ કરીશ. એમ કહી પોતાના દાંતને પીસીને ક્રોધે કરી લાલ નેત્ર યુક્ત થઇને પોતાની બેન હિડિંબાને મારવા સારૂ તેની પાસે આવવા લાગ્યો. તે જોઇ ભીમસેને તે હિડિંબને કહ્યું કે હે રાક્ષસ, સુખે કરી સુતેલા આ મારા ભાઇ પાંડવોને તું શું કરવા શબ્દે કરી જગાડે છે? મારી સામે આવી તું મને પ્રહાર કર. અને આ તારી બેન હિડિંબાએ તારી આજ્ઞાથી અહીં આવીને મારા સ્વરૂપને જોયું, ત્યારે કામદેવે એના શરીરમાં આવેશ કર્યો, જેથી તે મોહ પામી, માટે એનો કંઈ અપરાધ નથી, ને હું છતાં આ સ્ત્રીરૂપ હિડિંબાને તું મારવા લાયક નથી. માટે મારી સાથે યુદ્ધ કર, જેથી તું નાશ પામીશ; ને મદોન્મત્ત હાથી કમળના પુષ્પને જેમ પગથી કચરે, તેમ આજ હું તારા મસ્તકને પગેથી કચરીશ. વળી તું આજ મારે હાથે નાશ પામી પૃથ્વી ઉપર શયન કરીશ, ત્યારે કાગડા તથા સમડા વિગેરે પક્ષિયો આ તારા શરીરનું ભક્ષણ કરશે, ને હું ક્ષણ માત્રમાં રાક્ષસ વગરનું વન કરી મૂકીશ. જેમ

સિંહ હાથીને નાશ કરી પૃથ્વી ઉપર શોભે તેમ હું તને નાશ કરીને શોભીશ. તેને આ તારી બેન હિડિંબા જોશે, ને આજથી સર્વ મનુષ્યો નિર્ભયતાથી આ વનમાં પ્રવેશ કરશે. તે સાંભળી હિડિંબ બોલ્યો કે હે પુરૂષ, વૃથા બકવાદ શું કરે છે? તું પોતાના કેહેવા પ્રમાણે પરાક્રમથી મને નાશ કરીને, અભિમાન યુક્ત વાક્ય બોલવામાં વિલંબ કરીશ માં. વળી તું પોતાના શરીરને બળયુક્ત માને છે, પણ જ્યારે મારી સાથે યુદ્ધનો સમાગમ કરીશ, ત્યારે તને મારા શરીરના બળની ખબર પડશે હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા પુરૂષ, આજ હું તને નાશ કરી તારા રૂધિરનું પાન કરીશ. તથા આ સુતેલા પુરૂષોનો તેમજ આ ગારૂં અપ્રિય કરનાર મારી બેન હિડિંબાનો પણ નાશ કરીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહીને તે હિડિંબ રાક્ષસ પોતાના હાથ મોકળા કરી ભીમસેન સામે દોડ્યો. ત્યારે શત્રુના નાશ કરનારા ભીમસેને, તેના હાથ ઝાલી જેમ સિંહ મૃગને ગ્રહણ કરી ખેંચે, તેમ આઠ ધનુષ પ્રમાણ એટલે બત્રિશ હાથ જમીન સુધી તેને ખેંચ્યો. તેથી તે ઘણો પીડા પામ્યો, અને મહા ક્રોધ યુક્ત થઇ તેણે ભીમસેનને બાથમાં ઘાલી મોહોટો શબ્દ કર્યો ત્યારે વળી ભીમસેને તે રાક્ષસને પૂર્વની પેઠે ખેંચીને કહ્યું કે, તું શબ્દ માં કર, કારણ આ મારા ભાઇઓ સુતા છે તે જાગી ઉઠશે. પછી ભીમસેન તથા હિડિંબ રાક્ષસ, એ બેઉ જણા સામસામા ઉભા રહી એક બીજાને ખેંચતા ખેંચતા અત્યંત પ્રરાક્રમ કરતા હતા. વળી જેમ મદોન્મત્ત બે હાથી વઢતાં વૃક્ષ તથા લતાઓનો નાશ કરી ગતિ કરે, તેમ તે બેઉ જણા ગતિ કરતા, ને યુદ્ધ કરતાં મોહોટો શબ્દ કરતા હતા. ત્યારે તેઓના શબ્દ સાંભળી તે સુતેલા પાંડવો માતાએ સહિત જાગી ઉઠ્યા, ને તેઓએ પાસે ઉભેલી હિડિંબાને જોઇ.

तयोःशब्देनमहता विबुद्धास्तेनरर्षभाः ॥

सहमात्राचदद्दशु हिंडिंबामग्रतःस्थितां ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि हिडिंबयुद्धे

गुर्जरभाषायां त्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ प्रबुद्धास्तेहिडिंबाया रूपदृष्ट्वातिमानुषं ॥

विस्मिताःपुरुषव्याघ्रा बभूबुःपृथयासह ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે નિદ્રામાંથી ઉઠી મનુષ્યના સરખું તે હિડિંબાનું સ્વરૂપ જોઇને માતાએ સહિત પાંડવો વિસ્મય પામ્યા. પછી કુંતી હિડિંબાને કેહેવા લાગી કે હે સુંદર વર્ણવાળી, તું કેની સ્ત્રી છે? ને અહીં શું કરવા આવી છે? તે મને કેહે. શું તું કોઇ આ વનની દેવતા કે અપ્સરા છે? હિડિંબાએ કહ્યું કે, જે આ વનમાં તમે આવ્યાં છો, તેમાં હિડિંબ રાક્ષસ તથા હું તેની બેન હિડિંબા નામે રહીએ છીએ. તે મારો ભાઇ હિડિંબ ક્રૂર બુદ્ધિવાળો છે, તેણે તમોને જોવાથી પુત્રે સહિત તમારો નાશ કરવા સારૂ મને આજ્ઞા આપી, જેથી હું અહીં તમારી પાસે આવી. પણ મેં પેલા મહા કાંતિવાન તથા પરાક્રમી તમારા પુત્રને જોયો, કે તરતજ સર્વ પ્રાણીઓના ચિત્તને વિષે રેહેનાર કામદેવે મારા શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યારે તમારા પુત્રને પતિરૂપે માનીને મેં તેને અહિંથી દૂર લઇ જવાની ઇચ્છાથી ઘણાં વચન કહ્યાં, પણ તેણે તમારો ત્યાગ કરી મારી સાથે આવવાની ઇચ્છા કરી નહીં. પછી મને અહીં આવ્યે ઘણી વાર થઇ તે જાણીને, મનુષ્યનો ભક્ષણ કરનાર હિડિંબ રાક્ષસ પોતે આ તમારા પુત્રોનો નાશ કરવા સારૂ આવ્યો. તેને સુંદર બુદ્ધિવાળા તે તમારા પુત્ર પ્રહાર કરતા કરતા અહીંથી દૂર લઇ ગયા, ને હવે યુદ્ધમાં પરાક્રમી એવા તે બેઉ એક બીજાને ખેંચતા ખેંચતા મોહોટા શબ્દ કરે છે, તે તમે જુઓ. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં હિડિંબાનાં વચન સાંભળી યુધિષ્ઠિર, અર્જુન, નકુલ તથા સહદેવ સર્વે ઊઠીને, જ્યાં સામસામે ઉભેલા, પરસ્પરે ખેંચતા, જયની ઇચ્છાવાળા, સિંહ સરખા બળવંત, તથા એક બીજાને બાથમાં ઘાલી ભીંસતા, એવા ભીમસેન તથા હિડિંબ રાક્ષસ વઢતા હતા, ત્યાં આવ્યા. અને હિડિંબ રાક્ષસથી ભીમસેનને પીડાયલા જોઇને અર્જુને કહ્યું કે હે ભીમસેન, શ્રમથી થાકીને સુતેલા એવા અમોને આ રાક્ષસ આવ્યો તેની ખબર પડી નહીં. પણ હવે તમે એ રાક્ષસથી ભય પામશો નહીં, કારણ હું તમારી સહાયતા કરી આ રાક્ષસનો નાશ કરીશ, ને નકુલ તથા સહદેવ આપણી મા કુંતી તથા યુધિષ્ઠિરની રક્ષા કરશે. તે સાંભળી ભીમસેને કહ્યું કે, તમારે કંઇ ઉતાવળા થવું નહીં, કારણ આ રાક્ષસ હવે ઉદાસપણાને પામ્યો છે, તેથી મારી ભુજાઓની અંદર આવીને પાછો જીવતો જશે નહીં. અર્જુન બોલ્યા કે હે ભીમસેન, આ પાપ બુદ્ધિવાળા રાક્ષસને જીવતો રાખી તેની સાથે ઘણીવાર સૂધી યુ-

દ્ધ કરવાનું કંઇ કારણ નથી. કેમકે સંધ્યાનો સમય થવા આવ્યો છે, ને તેમાં રાક્ષસોનું બળ વધે છે; માટે તમે તેને રમાડો માં, ને તેનો જલદીથી તમારી ભુજના બળથી નાશ કરો. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી ક્રોધ યુક્ત થઇ, જગતના સંહારની વખતે વાયુ જેમ પરાક્રમ કરે તેમ પરાક્રમ કરીને ભીમસેન, તે રાક્ષસના મેઘ સરખા કાળા શરીરને ઉપાડી તેને સો વાર ફેરવીને કેહેવા લાગ્યા કે હે રાક્ષસ, તું માંસ ખાઇ પુષ્ટ થયો ને વળી ઘણા વર્ષો જીવી વૃદ્ધપણાને પામ્યો તે સર્વે તારૂં વ્યર્થ ગયું, કારણ તું આજ મારી પાસે આવ્યો તેથી વૃથા મૃત્યુને પામીશ. હે હિડિંબ, આજથી હું તારો નાશ કરીને આ વનમાં સર્વે પ્રાણીઓ નિર્ભયતાથી પ્રવેશ કરે તેમ કરીશ. એટલામાં વળી ભીમસેનને વધારે ક્રોધ ઉત્પન્ન થવા સારૂ અર્જુન બોલ્યા કે હે ભીમસેન, જો તમે આ યુદ્ધમાં આ રાક્ષસ મહાપરાક્રમી છે એમ જાણતા હો તો મને કહો, હું તમારી સહાયતા કરી એનો નાશ કરૂં; નહીં તો હવે તમે એને જલદીથી મારો. પણ એની સાથે યુદ્ધ કરતાં તમોને ઘણીવાર થઇ તેથી તમે થાકી ગયા હશો, માટે વિરામ પામો, ને હું એનો નાશ કરીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી મહા ક્રોધાયુક્ત થઇ, ભીમસેને તે હિડિંબ રાક્ષસને પૃથ્વી ઉપર નાખી જેમ પશુને મારે તેમ માર્યો. તે સમય તે રાક્ષસ મેઘના સરખા મોહોટા શબ્દ કરવા લાગ્યો. પછી ભીમસેને તે રાક્ષસને બાથમાં ઘાલી તેની કેડનું હાડકું ભાગી તેનો નાશ કર્યો. તે જોઇ તે પાંડવો ઘણા ખુશી થયા ને ભીમસેનનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. પછી અર્જુને ભીમસેનને કહ્યું કે હે પરાક્રમી, આ વનથી ગામ ઘણું દૂર નથી, માટે આપણે અહીંથી બીજે ઠેકાણે જઇએ, જેથી દુર્યોધનને આપણી ખબર ન પડે. એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી ઠીક, એમ કહી માતાએ સહિત તે પાંડવો તથા તે હિડિંબા સર્વે તે વનથી આગળ ચાલ્યાં.

ततःसर्वेतथेत्युक्त्वा मात्रासहमहारथाः ॥

प्रययुःपुरुषव्याघ्रा हिडिंबाचैवराक्षसी ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि हिडिंबवधे

गुर्जरभाषायां चतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

भीमसेनउवाच ॥ स्मरंतिवैररक्षांसि मायामाश्रित्यमोहिनीं ॥
हिडिंबेव्रजपंथानं त्वमिमंभ्रातृसेवितं ॥

ત્યારે તે ભીમસેને તે હિડિંબાને કહ્યું કે હે હિડિંબા, રાક્ષસો મોહિની માયાનો આશ્રય કરી કોઇ કાળે પણ પોતાનું વેર લે, માટે તારા ભાઇ હિડિંબે જે આ વનનું સેવન કર્યું હતું, તે પ્રત્યે તું જા. તે સાંભળી યુધિષ્ઠિરે ભીમસેનને કહ્યું કે, હે પુરૂષમાં સિંહ સરખા, કદી તું ક્રોધયુક્ત થયો હો, તોપણ આ સ્ત્રીને મારીશ માં; કારણ પ્રાણીના શરીરની રક્ષા કરવી એ મોહોટો ધર્મ છે. માટે આ સ્ત્રીની રક્ષા કર, ને જે રાક્ષસ આપણો નાશ કરવા સારૂ આવ્યો હતો, તેનો તેં નાશ કર્યો, ત્યારે હવે તેની બેન આ હિડિંબા કદી આપણી ઉપર ક્રોધ કરશે, તો આપણને એ શું કરનાર છે ? વૈશંપાયન કેહે છે—તે વખતે કુંતી તથા યુધિષ્ઠિરને પગે લાગીને હિડિંબા કેહેવા લાગી કે હે શ્રેષ્ઠ કુંતિ, આ સંસારમાં સ્ત્રીઓને કામદેવથી ઉત્પન્ન થતા દુઃખને તમે જાણો છો. તે દુઃખ મને આ ભીમસેનને લીધે પ્રાપ્ત થયું છે, જે એની સાથે સંગ કરવાનો સમય આવે ત્યાં સુધી મેં સહન કર્યું હવે તે રાત્રિનો સમય હમણાં થયો તેથી મને સુખની પ્રાપ્તિ થશે. હું મારા સગા, સ્નેહી તથા ધર્મનો ત્યાગ કરી આ તમારા પુત્ર ભીમસેનને પતિરૂપે વરી છું. માટે તમે અથવા આ શૂરવીર યુધિષ્ઠિર ના કેહેશો તો હું જીવીશ નહીં, એ હું તમોને સત્ય કહું છું. તેથી હે કુંતિ, આ તમારા પુત્ર ભીમસેનરૂપી મારા પતિ સાથે મને સંગ કરવાની આજ્ઞા આપો. તો હું દેવતા સરખા સ્વરૂપવાન આ મારા પતિને અહીંથી લઇ જઇ, મારી ઇચ્છા પ્રમાણે એની સાથે સુખ ભોગવીને પાછો અહીં તમારી પાસે લાવીશ. તમે મારામાં વિશ્વાસ રાખી મારી ઉપર એવી કૃપા કરવા લાયક છો, ને હું તમો સર્વને મારા વાંસા ઉપર બેસાડી અનેક કિલ્લા તથા કઠણ માર્ગરૂપી દુઃખથી મૂકાવીશ. માટે ભીમસેન મારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરે તેવી મારા ઉપર કૃપા કરો. કદાચ તમે એમ માનશો કે આ હું રાક્ષસિ છું, તેને ગ્રહણ કરવાથી તમારિ નિંદા થાય; પણ નહીં, તેમ કરવાથી તમારી નિંદા થશે નહીં. કારણ આપત્તિવાન્ પુરૂષોને આપત્તિજ આવી પડે છે, તે વખતે તેઓએ, જે મનુષ્યથી પોતાના દુઃખની નિવૃત્તિ થતી હોય, તેમ પોતાના પ્રાણની રક્ષા પણ થતી હોય તેના કેહેવા પ્રમાણે કરવું, એ ધર્મ છે. એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે હિડિં-

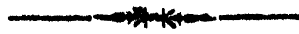
જા, તું એમ કહે છે માટે જા, ત્યારે આ ભીમસેન સાથે દિવસના તારી ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કરવો, પણ રાત્રી થાય ત્યારે એને અમારી પાસે પાછો લાવવો. વૈશંપાયન કેહે છે—તે વખતે ભીમસેને હિડિંબાને કહ્યું કે મારાથી તને એક પુત્ર થશે, ત્યાં સુધી હું તારી સાથે વિહાર કરીશ. ભીમસેનનાં વચન સાંભળી ઠીક, એમ કહીને તે હિડિંબા તે ભીમસેનને સાથે લઈ આકાશ માર્ગે ચાલતી થઇ. પછી સુંદર પક્ષિયો જેમાં શબ્દ કરે છે એવા શોભાયમાન ગામની પાસેના પર્વતોના શિખરો ઉપર, પુષ્પયુકત વૃક્ષો સહિત તલાટીવાળા પર્વતો ઉપર, ઉઘડેલા કમળના પુષ્પથી શોભાયમાન તળાવોમાં, વૈદુર્યમણી સરખી રેતીવાળી નદીઓમાં, શોભાયમાન સર્વ વનોમાં, અને દેવતા, ગુહ્યક તથા તપસ્વી પુરૂષોના સ્થાનકો પ્રત્યે, સુંદર અલંકારોથી પોતાનું સ્વરૂપ શોભાયમાન કરીને તે હિંડિબાએ ભીમસેન સાથે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કર્યો. ત્યારે તેને ભયંકર નેત્ર તથા મુખવાળો, શંકુ જાતની માછલી સરખા કાનવાળો, ત્રાંબા સરખા લાલ હોઠ તથા મોટી ડાઢોવાળો, મોટું જેનું નાક છે તથા વજ્ર સરખું જેનું પોહોળું વક્ષ:સ્થલ છે, એવો મહા ભયંકર શબ્દવાળો એક પુત્ર થયો; જે તેજ વખતે યુવાનપણાને પામીને સર્વ શસ્ત્ર વિદ્યામાં કુશળ તથા સર્વ રાક્ષસો કરતાં મહા પરાક્રમી થયો. કારણ રાક્ષસિ ગર્ભ ધારણ કરે કે તેજ વખતે પ્રસુત થાય, ને તે બાળક પણ તેજ વખતે યુવાનપણું તથા ઇચ્છિત સ્વરૂપ ધારણ કરવાની વિદ્યાને પામે. પછી તે પુત્ર હિડિંબા તથા ભીમસેનને પગે લાગ્યો, ત્યારે હિડિંબાએ તેનું મસ્તક કેશ વગરનું ઘડા સરખું જોઇને તેનું ઘટોત્કચ એવું નામ પાડ્યું. પછી ભીમસેન તથા ઘટોત્કચ સહિત હિડિંબા પાંડવો પાસે આવી, ને તેઓને પાંડવો પાસે રાખી પોતે પોતાનું રાક્ષસિનું સ્વરૂપ ધારણ કરી ત્યાંથી ચાલતી થઇ. હવે તે સર્વ પાંડવો ઉપર ઘટોત્કચ પ્રીતિવાન થયો, તેમ તેના ઉપર પાંડવોને પણ ઘણો સ્નેહ થયો. પછી મોટું સ્વરૂપ છે જેનું એવો તે ઘટોત્કચ કુંતી તથા પાંડવોને પગે લાગીને બોલ્યો કે, તમે મને માન્ય છો, માટે હું તમારૂં શું કામ કરૂં તે કહો. ત્યારે કુંતીએ કહ્યું કે તું કુરૂકુળમાં ભીમસેન સરખો ઉત્પન્ન થયો છે, ને એકજ મોટો પુત્ર છે, માટે આ પાચે ભાઇઓની સહાયતા કર. વૈશંપાયન કેહે છે—કુંતીનાં એવાં વચન સાંભળી ઘટોત્કચે કહ્યું કે, સમય આવશે ત્યારે આ મારા પિતારૂપ પાંડવોની પાસે

આવીને હું સહાયતા કરીશ. એમ કહીને તે ઉત્તર દિશામાં ચાલતો થયો. હવે ભીમસેનથી ઘટોત્કચના જન્મનું કારણ એ કે, જેના સરખો બીજો કોઇ પરાક્રમી નથી એવા કર્ણ સાથે તેની શક્તિને અર્થે યુદ્ધ કરવા સારુ, મહાત્મા ઇંદ્રે તેને ઉત્પન્ન કર્યો.

सहिसृष्टोमघवता शक्तिहेतोर्महात्मना ॥

कर्णस्याप्रतिवीर्यस्य प्रतियोद्धामहारथः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि घटोत्कचोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां पंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तेवनेनवनंगत्वा घ्नंतोमृगगणान्बहून् ॥

अपक्रम्यययूराजन् त्वरमाणामहारथाः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે માહારથી પાંડવો મૃગોનો નાશ કરતા કરતા એક વનમાંથી બીજા વનમાં એમ ઉતાવળથી જવા લાગ્યા. રસ્તામાં મત્સ્ય; ત્રિગર્ત તથા પંચાલાદિ દેશો, સુંદર વનો તથા તળાવોને જોતા જતા હતા. તેમાં તેઓ કયારેક પોતાની માને ગ્રહણ કરી ચાલતા હતા. તેઓએ મોટી જટા, વલ્કલ તથા મૃગચર્મરૂપી વસ્ત્રો ધારણ કરેલાં હતાં. એ પ્રમાણે વેદ, ઉપનિષદ તથા નીતિશાસ્ત્રમાં કુશળ એવા તે પાંડવો જતા હતા. તેવામાં પિતામહ વ્યાસજી રસ્તામાં તેઓની સામે ચાલ્યા આવતા હતા. તે જોઇ તેઓને પગે લાગી પાંડવો હાથ જોડીને ઉભા રહ્યા. ત્યારે વ્યાસજી બોલ્યા કે, ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોએ અધર્મથી તમોને દેશવટો આપ્યો, તેથી તમોને દુઃખ પામેલા જાણી હું તમારી પાસે આવ્યો છું; પણ તમારે કાંઇ ખેદ કરવો નહીં, કારણ આ દુઃખ તમોને અંતે સુખ આપનારૂં થશે. હે પાંડવો, તમે તથા કૌરવો મને સરખા છો, પણ દીન બાળકો ઉપર સૌ મનુષ્યો દયા કરે છે, માટે તમારી ઉપર મને કૌરવો કરતાં અધિક સ્નેહ છે, તેથી હું તમારા કલ્યાણની ઇચ્છા કરૂં છું. વાસ્તે તમે અહીંથી નજીક એક શોભાયમાન પૂરી છે, તેમાં હું પાછો આવું ત્યાં સૂધી ગુપ્ત થઇને રહો. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહી તેઓની આશ્વાસના કરી વ્યાસજી તેઓની સાથે એક ચક્રા નામની પૂરીમાં ગયા; ને ત્યાં કુંતીને

કહ્યું કે હે કુંતી, આ તમારો પુત્ર યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન તથા અર્જુનના બળથી સમુદ્રરૂપી મેખળાવાળી આ આખી પૃથ્વીને જીતી રાજ્ય કરશે, ને સર્વ રાજાઓને શિક્ષા કરશે. અને આ તમારા બધા પુત્રો પોતાના દેશમાં રહીને સુંદર બગીચામાં ક્રિડા કરશે, ને રાજસૂય તથા અશ્વમેધાદિ યજ્ઞો કરી પોતાના પિતા, તથા પ્રપિતામહાદિનું પરંપરાનું રાજ્ય ભોગવશે. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી તે પાંડવોને એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં નિવાસ કરાવીને, વ્યાસજીએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે અહીં તમે એક માસ રહો. હું પાછો આવીશ; ને તમે દેશકાળ જોઇ તે પ્રમાણે રેહેશો તો તમોને સુખની પ્રાપ્તિ થશે. ત્યારે હે રાજા, તે પાંડવોએ હાથ જોડીને કહ્યું કે સારૂ; પછી તે વ્યાસજી ત્યાંથી, જેમ આવ્યા હતા તેમ ગયા.

सतैःप्रांजलिभिःसर्वै स्तथेत्युक्तोनराधिप ॥

जगामभगवान्व्यासो यथागतमृषिप्रभुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि एकचक्राप्रवेशे व्यासदर्शने गुर्जरभाषायां षट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

॥ समाप्तं हिडिंबवधपर्व ॥

॥ अथ बकवधपर्व ॥

जनमेजयउवाच ॥ एकचक्रांगतास्तेतु कुंतीपुत्रामहारथाः ॥

अतऊर्ध्वंद्विजश्रेष्ठ किमकुर्वतपांडवाः ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, કુંતીના પુત્ર તે મહારથી પાંડવોએ તે એક ચક્રાપૂરીમાં જઇને શું કર્યું? તે કહો. વૈશંપાયન કહે છે—તે પાંડવો એક ચક્રામાં જઇને બ્રાહ્મણના ઘરમાં કેટલાક દિવસ રહ્યા હતા. ત્યાં તેઓ ગામની આસપાસના શોભાયમાન વનો તથા ઝાડીઓ જોવા જતા, તે ભિક્ષાને અર્થે ગામમાં ફરતા; તથા પોતાના ગુણે કરી તે ગામની પ્રજાને પોતામાં પ્રીતિવાન કરતા હતા. તેઓ નિત્ય ભિક્ષા માગી લાવતા તે રાત્રીએ પોતાની મા કુંતીને આપતા, ત્યારે કુંતી, તેમાંથી અર્ધો ભાગ ભીમને આપતી, તથા બાકી અર્ધામાંથી સૌને ભાગ કરી વેંહેચી આપતી; તે લઇને તેનું સૌ ભોજન કરતા હતા. એ પ્રમાણે તે એક-

ચક્રામાં રેહેતાં કેટલાક દિવસ થયા, ત્યારે કોઈ દિવસે, પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ તે યુધિષ્ઠિરાદિ પાંડવો સૌ મળી ભિક્ષાને અર્થે ગયા, ને કુંતીએ સહિત ભીમસેન તે બ્રાહ્મણના ઘરમાં રહ્યા હતા. તેવામાં તેના ઘરમાં એકાએક પીડા યુક્ત મોટો ભયંકર શબ્દ થયો, તથા કુટુંબે સહિત તે બ્રાહ્મણ વિલાપ કરીને રૂદન કરવા લાગ્યો. તે જોઈ કુંતી પોતાના મનમાં ઘણો ખેદ પામવા લાગી, ને ભીમને કેહેવા લાગી કે, આપણે દુર્યોધનને ખબર ન પડે તેમ આ બ્રાહ્મણના ઘરમાં રહીએ છીએ, ને તે આપણી પ્રીતિ પ્રમાણે વર્તે છે તો આપણાથી સુખે રહી શકાય છે. માટે હું એવો વિચાર કરૂંછું કે, આપણે એ બ્રાહ્મણની પ્રીતિ પ્રમાણે કંઈક કરવું જોઈએ. કારણ જેણે કંઈ ઉપકાર સરખું કર્યું હોય તેનો પ્રતિઉપકાર તેથી વધારે કરવો જોઈએ. માટે હમણાં આ બ્રાહ્મણને ખચિત કંઈપણ દુઃખ પ્રાપ્ત થયું છે, વાસ્તે તેમાં તું કંઈ સહાયતા કરે તો પ્રતિઉપકાર કર્યા સરખું થાય. ભીમસેને કહ્યું કે આ બ્રાહ્મણને શું દુઃખ છે? ને તે ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયુંછે? તે તમે નિશ્ચય કરી કહો, તો પછી હું તેના ઉપાયનો વિચાર કરીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ બેઉ જણાં વાતો કરતાં હતાં, તેવામાં વળી સ્ત્રીએ સહિત તે બ્રાહ્મણે મોટું રૂદન કર્યું. તે સાંભળીને કુંતી મહાત્મા તે બ્રાહ્મણના ઘરમાં, જેમ કોઈ ઘરમાં વાછડું બાંધ્યું હોય ને ત્યાં ગાય ઉતાવળથી દોડી જાય, તેમ દોડી ગઈ; ને તેણે તે સ્ત્રી, પુત્ર તથા છોકરીએ સહિત વિલાપ કરનાર તે બ્રાહ્મણને જોયો. તે વખતે તે બ્રાહ્મણ વિલાપથી પોતાની સ્ત્રી આગળ કેહેતો હતો કે, આ જગત્ સાર વગરનું અનર્થરૂપ, દુઃખનું મૂળ તથા પરાધીન એવું છે; માટે તેમાં જીવનારને ધિક્કાર છે, કારણ તેને ઘણી ચિંતા તથા દુઃખો પ્રાપ્ત થાયછે. એકલો આત્મા ધર્મ, અર્થ અને કામને ભોગવે છે, પણ જ્યારે તેઓનો વિયોગ થાય છે, ત્યારે તેને દુઃખ થાય છે. હવે કેટલાક કેહે છે જે સૌથી શ્રેષ્ઠ મોક્ષ છે, પણ તે મોક્ષ અર્થ ઇચ્છનાર મનુષ્યને છેજ નહીં, કારણ અર્થને ઇચ્છનારા પુરૂષને અર્થ પ્રાપ્ત થયાથી નર્ક પ્રાપ્ત થાયછે. વળી અર્થ મેળવવામાં દુઃખ છે, ને તે પ્રાપ્ત થયા પછી તેને સાચવવામાં વધારે દુઃખ છે; તથા તે અર્થમાં સ્નેહ બંધાયા પછી તેનો નાશ થાય, ત્યારે તેથી પણ વધારે દુઃખ થાય છે. તેજ પ્રમાણે મને આ પુત્રાદિકરૂપી અર્થનો નાશ થવાનું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું, જેથી છૂટવાનો ઉપાય મને કંઈ સુજતો નથી. વળી આ

દુઃખ પ્રાપ્ત થયાની પેહેલાં, આ પુત્રાદિકે સહિત મેં અહીંથી ભાગી જવાનો ઉપાય કર્યો, તે હે સ્ત્રી, તું જાણે છે. પણ તે વખતે તેં કંઇ સાંભળ્યું નહીં, કેમકે તેં એમ વિચાર્યું જે "હું અહીં ઉત્પન્ન થઇ તથા વૃદ્ધિ પામી, ને આ મારા પિતાના નિવાસનું ગામ છે તેને મૂકીને કેમ જાઉં?" પણ હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળી, તારા વૃદ્ધ પિતા, માતા તથા ભાઇઓ એ સર્વે સ્વર્ગવાસી થયા, ત્યારે અહીં રેહેવામાં તને શું પ્રીતિ હતી, જે તેં મારાં વચન સાંભળ્યાં નહીં? માટે લે, હવે પુત્રાદિ કુટુંબની કામનાવાળાં આપણ બેઉને કુટુંબનો નાશ થાય તેવું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું. અથવા મારો નાશ પ્રાપ્ત થયો, કેમકે નિર્લજ્જની પેઠે હું છતે મારાં કુટુંબનો નાશ હું કેમ કરવા દઉં? તેમજ મારી સાથે ધર્મનું આચરણ કરનારી, મારૂં માતા સમાન પ્રિય ઇચ્છનારી, મારી સખારૂપ, મને નિત્ય વિશ્રાંતિ આપનારી, મારા ગૃહસ્થાશ્રમના સુખમાં ભાગ લેનારી, મોટા કુટુંબમાં ઉત્પન્ન થયેલી, સુંદર શીલવાળી, સંતાનને ઉત્પન્ન કરવાવાળી, સાધ્વી અને અપરાધ વગરની એવી તું, જેને હું વિધિથી વિવાહ કરીને પરણ્યો, તેનો ત્યાગ કરવાને હું સમર્થ નથી; ત્યારે પોતાના પુત્રનો ત્યાગ કરવાને કયાંથી સમર્થ થાઉં! વળી જેને યુવાન અવસ્થા પ્રાપ્ત થઇ નથી, ને જે વિધાતાએ કોઇ વર સારૂ થાપણરૂપે મને આપી છે, અને જેને પુત્રો થવાથી હું પોતાના પિતૃએ સહિત સ્વર્ગને પામું, એવી આ કન્યાનો ત્યાગ કેમ કરૂં? વળી કેટલાક કેહેછે જે પિતાને પુત્રમાં સ્નેહ વધારે હોયછે, કે કેટલાક કેહેછે જે પુત્રીમાં વધારે હોય છે પણ મને તો બેઉ સરખાં છે. હવે જો હું મારા શરીરનો ત્યાગ કરી પરલોકમાં જઇશ તો મારા વગર આ કોઇ જીવવાને સમર્થ થશે નહીં; ને મારે કુટુંબનો ત્યાગ કરવો તે બુદ્ધિમાન્ પુરૂષોએ નિંદ્યો છે, તેથી હું એવા દુઃખને પામ્યો છું કે જેને તરવાને હું સમર્થ નથી. વાસ્તે મને ધિક્કાર છે, કેમકે આજે હું આ કુટુંબ સહિત કેવી ગતિને પામીશ? માટે આ સૌ સહિત મરવું એ સારૂં, પણ મારે જીવવું સારૂં નથી.

अहोधिक्कांगतिंत्वद्य गमिष्यामिसबांधव: ॥

सर्वै:सहमृतंश्रेयो नचमेजीवितंक्षमं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि ब्राह्मणचिंतायां

गुर्जरभाषायां सप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्याय: ॥

ब्राह्मण्युवाच ॥ नसंतापस्त्वयाकार्यः प्राकृतेनेवकर्हिचित् ॥
नहिसंतापकालोयं वैद्यस्यतववियते ॥

બ્રાહ્મણી કેહેછે—તમારે સાધારણ પુરૂષની માફક સંતાપ કરવો નહી, કારણ વિદ્વાન્ એવા તમોને સંતાપ કરવાનો આ સમય નથી. કેમકે આ સંસારમાં સર્વ મનુષ્યોને અવસ્ય મરવું છે, માટે અવસ્ય ભાવિ પદાર્થમાં સંતાપ કરવો એ ફોકટ છે. સ્ત્રી પુત્ર તથા પુત્રિ, એ સર્વ પોતાને અર્થે કહેલાં છે, માટે તમે શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિથી વિચાર કરી આ દુઃખરૂપ સંતાપને નિવૃત્ત કરો. અને જેનાથી આ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે ત્યાં હું જાઉં છું, કારણ સ્ત્રીઓનો એજ શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે, જે પોતાના પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરીને પોતાના પતિનું હિત કરવું માટે તે પ્રમાણે હું કરીશ તો તમોને સુખની પ્રાપ્તિ થશે, ને આ લોક તથા પરલોકમાં મારો પણ યશ ગવાશે. વળી પતિ સ્ત્રીયોનું પોષણ કરે છે, તેથી તેઓ ઉપર પતિનું ઋણ થાય છે; તે જ્યારે તેઓ પતિથી સંતાન ઉત્પન્ન કરે છે, ત્યારે તેના ઋણથી મૂકાય છે, તો તે પણ એક પુત્ર તથા એક પુત્રી, તમોએ મારે વિષે ઉત્પન્ન કરીને, મને તમારા ઋણથી મુક્ત કરીછે. વળી જેમ આ બે બાળકોનું રક્ષણ તથા પોષણ કરવાને સમર્થ છો તેમ હું નથી. હે પ્રાણપતિ, તમારા વગરની વિધવા તથા બાળક પ્રજાવાળી હું, આબરૂથી રહીને આ બે સંતાનને કેમ જીવાડી શકું? વળી જે સ્ત્રીયોના પતિ હોય છે, તો તેના ભયથી કલંકવાળા પુરૂષો તેમની કન્યાઓની પ્રાર્થના કરી શકતા નથી; પણ જે સ્ત્રીયોના પતિ હોતા નથી, તે સ્ત્રીયો પાસેથી સૌ કલંકવાળા પુરૂષો તેમની કન્યાઓની જેમ કોઇએ પૃથ્વી ઉપર ત્યાગ કરેલા માંસને જોઇ સર્વ પક્ષિઓ તેની ઇચ્છા કરે, તેમ ઇચ્છા કરે છે. તે પ્રમાણે દુષ્ટ પુરૂષો મારી પાસેથી પણ આ કન્યાની પ્રાર્થના કરે, ત્યારે મારાથી એની રક્ષા કેમ થાય ? ને શ્રેષ્ઠ પુરૂષો સાથે સંબંધ કરવાની જે તમારા કુળની રીત, તે હું કેમ જાળવી શકું? કદાચ તે રીત જાળવવા વાસ્તે હું તે દુષ્ટ પુરૂષોને આ તમારી કન્યા નહીં આપીશ તો તેઓ બલાત્કારથી, જેમ યજ્ઞમાંથી કાગડા હોમવાના પદાર્થોનું હરણ કરે છે તેમ એનું હરણ કરશે. તે પણ જો હું તેમને કરવા નહીં દેઇશ, તો તેઓ જગતમાં મારી ઘણી નિંદા કરશે, ત્યારે નિશ્ચય હું મૃત્યુને પામીશ. વાસ્તે જો તમે અમારી સર્વની રક્ષા કરવા

સારૂ, જે થકી આપણને દુઃખ થયું છે તેની પાસે જઇ વિનાશ પામશો, તો હું પણ દુઃખથી મૃત્યુ પામીશ; ને પછી આપણ બેઉ વગર આ બે બાળક પણ, જળ વગર જેમ માછલાં નાશ પામે તેમ નાશ પામશે. એ પ્રમાણે એક તમારા વગર સર્વેનો નાશ થાય એ ઠીક નહીં, માટે તમે મને આજ્ઞા આપવા લાયક છો. કારણ પતિથી પ્રથમ પુત્રવાળી સ્ત્રીને મૃત્યુ થાય, તેને ધર્મના જાણનાર પુરૂષોએ ધર્મ કહ્યો છે. વળી જેમ તમારા વાસ્તે મેં મારા બાંધવોનો ત્યાગ કર્યો, તેમજ આ પુત્ર કન્યા તથા મારૂં જીવિત પણ તમારે વાસ્તે હું ત્યાગ કરવા ઇચ્છુંછું; કારણ સ્ત્રીને પોતાના પતિનું પ્રિય તથા હિત કરવાથી જેટલું પુણ્ય થાય છે તેટલું પુણ્ય, યજ્ઞ, તપ, નિયમ તથા અનેક તરેહનાં દાન આપેથી થતું નથી. માટે આ મેં જે નિશ્ચય કર્યો છે તે ધર્મરૂપ છે, ને તે તમારો તથા આ કુટુંબનો હિત કરનારો છે. હે સ્વામિ, સંતાન, સ્ત્રીયો, દ્રવ્ય, તથા સંબંધિયો, એ સૌ આપત્તિ વખતે કામ આવવા સારૂ છે, એવો સત પુરૂષોનો મત છે. વળી નીતિશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે જે, આપત્તિના વખતમાં કામ આવે માટે દ્રવ્યની રક્ષા કરવી, ને તે દ્રવ્યે કરીને સ્ત્રીની રક્ષા કરવી, અને તે દ્રવ્ય તથા સ્ત્રીએ કરીને પણ પોતાના આત્માની નિરંતર રક્ષા કરવી; કારણ કુળનું તથા પોતાના શરીરનું સમાનપણું નથી, એમ સતપુરૂષો કહે છે. માટે તમે મારો ત્યાગ કરીને પોતાના આત્માને દુઃખથી મૂકાવો, ને આ મારાં બે સંતાનનું પાલન કરો. વળી ધર્મ જાણનારા પુરૂષો રાક્ષસોને ધર્મિષ્ટ કેહે છે, કારણ તેઓ સ્ત્રીયોને મારતા નથી, તેથી મને પણ તે મારશે નહીં. તેઓ પુરૂષોને તો મારે છે તેમાં મને કંઇ શંકા નથી, પણ સ્ત્રીયોને મારે છે કે નહીં તેમાં શંકા છે, પણ હે ધર્મના જાણનાર, મેં ઇચ્છિત પદાર્થોનાં પૂર્વે ભોજન કર્યાં છે, પ્રિય પદાર્થો સૌ મેળવ્યા છે, રૂડા ધર્મો પણ આચરણ કર્યા છે, ને તમારાથી મને ઈચ્છિત સંતતિ પણ પ્રાપ્ત થઇ છે, માટે હવે હું મૃત્યુથી તાપ પામતી નથી. વળી હું અવસ્થાએ પણ વૃદ્ધ છું, એમ વિચારી તમારી સર્વની રક્ષા થાય વાસ્તે મેં એવો નિશ્ચય કર્યો છે. અને હે શ્રેષ્ઠ, મારો ત્યાગ કર્યા પછી તમે બીજી સ્ત્રીને પામશો, ને તેથી ગૃહસ્થાશ્રમનો સર્વ ધર્મ તમોને ફરીથી પ્રાપ્ત થશે. કારણ જેમ સ્ત્રીયોને બીજો પતિ કરવામાં દોષ છે, તેમ પુરૂષોને બીજી સ્ત્રીયો કરવામાં દોષ નથી. માટે એ સર્વ વિચારી, ત-

મારા આત્માને તથા આ બે બાળકોને આ દુ:ખથી તારો, ને મને ત્યાં જવાની આજ્ઞા આપો. વૈશંપાયન કહે છે એ પ્રમાણે તે સ્ત્રીએ કહ્યું ત્યારે તે સહિત તે અત્યંત દુ:ખી થયેલો બ્રાહ્મણ, તેને આલિંગન કરીને નેત્રમાંથી ધિરે ધિરે જળ મૂકવા લાગ્યો.

वैशंपायनउवाच ॥ एवमुक्तस्तयाभर्त्ता तांसमालिंग्यभारत ॥
मुमोचबाष्पंशनकैः सभार्योभृशदुःखितः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि ब्राह्मणीवाक्ये
गुर्जरभाषायां अष्टपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तयोर्दुःखितयोर्वाक्य मतिमात्रंनिशम्यतु ॥
ततोदुःखपरीतांगी कन्यातावभ्यभाषत ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એવાં તે બેઉનાં દુ:ખયુક્ત વચન સાંભળી, તેઓની કન્યા ખેદ પામીને તેમને કહેવા લાગી કે, તમે દુ:ખ પામી અનાથની પેઠે કેમ રૂદન કરો છો? કંઈ મારાં પણ વચન સાંભળો, અને પછી જેમ તમારે કરવા યોગ્ય હોય તેમ કરો. જુઓ, તમારે મારો કોઇ સાથે પણ વિવાહ કરીને ત્યાગ કરવો અવશ્ય છે, કારણ કન્યા ત્યાગ કરવારૂપજ છે. ત્યારે હમણાંજ મને આ રાક્ષસને આપી મારો ત્યાગ કરી આ સર્વની રક્ષા કરો, કેમકે માતા પિતાને દુ:ખથી મૂકાવવાં એજ સંતાનનો ધર્મ છે. માટે જેમ મનુષ્યો નૌકાથી નદીને તરે તેમ તમે મારાથી આ દુ:ખરૂપી નદીને તરો. વળી બુદ્ધિમાન્ પુરૂષો, જે આ લોક તથા પરલોકના દુ:ખરૂપ સમુદ્રથી તારે તેનેજ પુત્ર કહે છે; તો આ હું પુત્રી પણ પુત્ર સમાન છું. વળી વૃદ્ધ પુરૂષો દૌહિત્રની ઈચ્છા કરે છે, પણ તે તો હજી મારો વિવાહ પણ થયો નથી. માટે હું આ મારા શરીરથી તમારી સર્વની રક્ષા કરીશ; કારણ હે પિતા, તમે જો પરલોક પ્રત્યે જાઓ, તો આ મારો બાળક ભાઇ થોડાજ દિવસમાં નાશ પામે. એ પ્રમાણે તમે તથા આ મારો ભાઇ નાશ પામ્યો, ત્યારે આપણા પિતૃઓને પિંડદાન કોણ આપે? અને તે નહીં મળવાથી તે સર્વનું અપ્રિય થાય; વળી આ મારી મા પણ નાશ પામે. ત્યારે એ પ્રમાણે સૌએ ત્યાગ કરી એવી હું પણ વારં-

વાર દુઃખ પામીને નાશ પામું. માટે તમે એક જો રહો તો આ મારી મા તથા ભાઇ પણ કુશળ રેહે, ને તેથી તમારો વંશ પણ વિસ્તાર પામે અને પિતૃઓને પિંડદાનની પણ પ્રાપ્તિ થાય. વળી કહ્યું છે જે, પુરૂષને પુત્ર આત્મારૂપ, સ્ત્રી સખારૂપ, ને કન્યા કષ્ટરૂપ છે. માટે હે પિતા, મારો ત્યાગ કરીને આ કષ્ટથી પોતાના આત્માદિકોને મૂકાવો. વળી તમારા વગરની અનાથ તથા કૃપણ એવી હું, દુઃખથી પિડાયુક્ત થઇને ચોફેર બીજા મનુષ્યોની પાસે અન્નની યાચના કરવા સારૂ કૂતરીની પેઠે ફરૂં, એ ઠીક નહીં. માટે મારો ત્યાગ કરી, પોતાના કુટુંબની રક્ષા કરી, તમે તમારા પિતૃઆદિનાં શ્રાદ્ધાદિ કરીને પિતૃઓ તથા દેવતાઓને તૃપ્ત કરશો, તો તે સૌ તમારા હિતના ઇચ્છનાર થશે, ને હું પણ તે રાક્ષસથી નાશ પામી સ્વર્ગમાં જઇને સુખી થઇશ. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે કન્યાનાં ઘણાં વચન સાંભળી ખેદ પામીને, તે ત્રણે જણાં ઘણું રૂદન કરવા લાગ્યાં. ત્યારે તેઓનું રૂદન સાંભળી તે બાળક છોકરો બોલ્યો કે હે પિતા, હે મા, તમે રડો માં; હે બેન તું પણ રડ માં, એમ સૌની પાસે જઇ કહેતો કહેતો, કાલું કાલું ભાષણ કરી, તે એક ઘાસની સળી લઇને તેઓને કહેવા લાગ્યો કે, હું આ સળીથી મનુષ્યોને ખાનાર તે રાક્ષસનો નાશ કરીશ. તે બાળકનાં એવાં કાલાં વચન સાંભળી તે ત્રણે જણાં તેજ વખતે હર્ષયુક્ત થયાં. તે જોઇ સમયને જાણી તેમની પાસે જઇને, જેમ મૃત્યુ પામેલા પુરૂષોને અમૃતથી જીવાડે તેમ જીવાડતી થકી કુંતી તેઓને કેહેવા લાગી.

अयंकालइतिज्ञात्वा कुंतीसमुपसृत्यतान् ॥
गतासूनमृतेनेव जीवयंतीदमब्रवीत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि ब्राह्मणकन्यापुत्रवाक्ये गुर्जरभाषायां मूनषष्ट्याधिकशततमोऽध्यायः ॥

कुंत्युवाच ॥ कुतोमूलमिदंदुःखं ज्ञातुमिच्छामितत्त्वतः ॥
विदित्वाप्यपकर्षेयं शक्यंचेदपकर्षितुं ॥

કુંતિ કેહે છે—અરે ! આ દુઃખ તમોને ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયું ! તે હું તમારાથી જાણવાની ઇચ્છા કરૂં છું, ને તે દુઃખ નિવૃત્ત થાય તેમ હશે

તો હું નિવૃત્ત કરીશ. બ્રાહ્મણે કહ્યું કે હે તપરૂપી ધનવાળી, તું અમોને દુઃખની વાર્ત્તા પૂછે છે તે તને યોગ્ય છે, પણ અમોને જે દુઃખ છે, તે મનુષ્યથી નિવૃત્ત થઈ શકે તેમ નથી. કારણ આ ગામની પાસેજ, આ પૂરી તથા દેશના રાજા સરખો, માંસના ભક્ષણથી પુષ્ટ થયેલો, મનુષ્યોને ખાનાર તથા મહા બળવાન એવો દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો એક બક નામનો રાક્ષસ, આ પૂરી તથા દેશની રક્ષા કરતો વસે છે. તેથી અહીં કોઇ પણ રાજા અથવા પ્રાણિથી ભય થતો નથી. માટે આ પૂરીની સર્વ પ્રજાએ મળીને તે રાક્ષસને એવો નિયમ બાંધી આપ્યો છે કે, તેને દરરોજ બાર મણ ચોખા, બે પાડા, ને એક મનુષ્ય, સૌએ વારા પ્રમાણે આપવાં. તેથી જે દિવસે જેનો વારો હોય, તે દિવસે તે તેના નિયમ પ્રમાણે લઈને તેની પાસે જાય છે. એ વારો એક ગૃહસ્થને ઘણે વર્ષે આવે છે, પણ તે વખતે જો તેના નિયમ પ્રમાણે તે આપતો નથી, તો તેને તેની સ્ત્રી પુત્રે સહિત નાશ કરીને, તે રાક્ષસ ખાઈ જાય છે. એટલું છતાં આ દેશનો રાજા જો કે આ પૂરીની નજીક વેત્રકીય નામના સ્થાનક પ્રત્યે રેહે છે, તોપણ સર્વ પ્રજાના સુખ સારૂ આ રાક્ષસનો નાશ કરવાનો કંઈ ઉપાય કરતો નથી; કારણ તે મંદબુદ્ધિવાળો, અને અપરાક્રમી છે. તેમ વળી બીજાઓ પાસે પણ તેને નાશ કરાવવાનો ઉપાય કરતો નથી. એવા દુર્બળ અને કુત્સિત રાજાના દેશમાં રહીને સર્વ પ્રજા દુઃખ ભોગવે છે. આ ગામમાં બ્રાહ્મણો કોણ છે? ને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કોણ વર્ત્તે છે? એમ કોઈ પૂછનાર નથી. તેથી જેમ પક્ષિઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ગતિ કરે, તેમ સૌ પોતપોતાની ઇચ્છા પ્રમાણેજ વર્ત્તે છે. હવે મનુષ્યે દ્રવ્ય મેળવવું, ને તે ખરચીને સ્ત્રી કરવી એમ કહ્યું છે, પણ આ રાજા વગરના દેશમાં રેહેનાર પુરૂષોની સ્ત્રીઓને ચોર સરખા પુરૂષો હરણ કરી જાય છે. ત્યારે સ્ત્રી વગરના પુરૂષોને યજ્ઞાદિ કર્મો કરવાની અયોગ્યતા થાય છે. વળી તેનું દ્રવ્ય પણ બીજા રાજાઓ હરણ કરે છે. માટે શ્રેષ્ઠ અને પરાક્રમી રાજાના દેશમાં રહી મનુષ્યે સ્ત્રી તથા દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવો, એવી નીતિ છે; કારણ તેથી પોતાના પુત્રોને સુખ મળે છે. પણ મને તો એ ત્રણે વિપરીત પ્રાપ્ત થયાં, તેથી અમે ઘણા તાપ પામીએ છીએ. કારણ આજે તે રાક્ષસને એના નિયમ પ્રમાણે આપવાનો મારો વારો છે, પણ મારી પાસે કંઈ દ્રવ્ય નથી કે જેના હું ચોખા તથા પાડા લઈને તેને આ-

પું । તેમ વળી આ મારા કુટુંબમાંથી કોઇનો પણ ત્યાગ કરવાને હું સમર્થ નથી, તેથી તે રાક્ષસથી અમે સૌ મૂકાઇએ, એવો મને કંઇ ઉપાય સુજતો નથી. એવા મોટા દુ:ખરૂપી સમુદ્રમાં હું બુડયો છું, માટે આ મારા સર્વ કુટુંબ સહિત તે રાક્ષસની પાસે જઇશ, ને તે અમો સર્વને ભક્ષણ કરશે.

सहैवैतैर्गमिष्यामि बांधवैरद्यराक्षसं ॥

ततोनःसहितान्क्षुद्रः सर्वानेवोपभोक्ष्यति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि कुंतीप्रश्ने

गुर्जरभाषायां षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

कुंत्युवाच ॥ नविषादस्त्वयाकार्यो भयादस्मात्कथंचन ॥

उपायःपरिदृष्टोत्र तस्मान्मोक्षायरक्षसः ॥

કુંતી કેહે છે—એ રાક્ષસથી તમોને મૂકાવવાનો ઉપાય મેં જાણ્યો છે, માટે તમારે તેના ભયથી કંઈ ખેદ કરવો નહીં. તમારાં બાળકો એકજ પુત્ર અને એકજ પુત્રી છે, તેમ તમારી ધર્મવાન સ્ત્રી પણ એકજ છે, તેથી તમારે તે રાક્ષસ પાસે જવું યોગ્ય નથી. માટે હે બ્રાહ્મણ, મારા પાંચ પુત્રો છે, તેમાંથી એક તે પાપી રાક્ષસનું ભક્ષ્ય લઇને તમારા રક્ષણ સારૂ તેની પાસે જશે. ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું કે, હું મારા જીવવાના સ્વાર્થ સારૂ, બ્રાહ્મણ ને વળી મારે ઘેર પરોણો થઈ રહેલા એવા તમારા પુત્રને પ્રાણથી વિયોગ કરાવવા ચાહાતો નથી. કારણ ધર્મિષ્ટ પુરૂષો બ્રાહ્મણને અર્થે પોતાના આત્મા તથા પુત્રાદિકનો પણ ત્યાગ કરે છે; તેથી બ્રાહ્મણના વધ કરતાં મારા આત્માનો વધ મને શ્રેય છે, એમ હું જાણું છું. વળી આ જગતમાં બ્રાહ્મણના વધરૂપી દોષની નિવૃત્તિ થતી નથી, તેમ પોતાના આત્માનો વધ કરવેથી પણ દોષ છે, પણ તે બીજાને હાથે થાય તેમાં દોષ નથી. વળી જે પોતાને ઘેર આવ્યો હોય, શરણે આવ્યો હોય, વા યાચના કરવા આવ્યો હોય, તેનો વધ કરવો અથવા કોઇ પાસે કરાવવો, એ બુદ્ધિમાન્ પુરૂષોએ નિંદ્યું છે. માટે એવું નિર્લજ્જ સરખું નિંદિત કર્મ કરવું નહીં, એમ આપદ્ધર્મને જાણનારા પુરૂષો કેહે છે. વાસ્તે આ સ્ત્રી

તથા પુત્રે સહિત હું નાશ પામું તે સારૂં, પણ બ્રાહ્મણનો વધ સારો એ-મ હું કદી માનનાર નથી. ત્યારે કુંતીએ કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ, મારી પણ એવીજ મતિ છે જે બ્રાહ્મણની રક્ષા કરવી. મને સો પુત્ર હોય તોપણ તેમાંથી એક પણ અપ્રિય થાય નહીં, પણ મારો એક પુત્ર મહા તેજ-સ્વિ, મહા પરાક્રમી અને મંત્ર સિદ્ધિવાળો છે, જેને તે રાક્ષસ નાશ કર-વાને સમર્થ નથી. વાસ્તે તે રાક્ષસને બધું ભોજન તે મારો પુત્ર આપશે, ને પોતાના આત્માની પણ રક્ષા કરશે, એવી મારી મતિ છે. કારણ તેની પાસે મોટા શરીરવાળા અને મહા પરાક્રમી રાક્ષસો આગળ ઘણા આવ્યા હતા, તે સૌને તેણે નાશ પમાડયા છે. હે બ્રાહ્મણ, આ વાત જે હું તમોને કહું છું, તે તમારે કોઈ પાસે કરવી નહીં. કારણ વિદ્યાર્થિરૂપે મારા પુત્રો તમારે ત્યાં રહ્યા છે, તેથી તમારા કહ્યા પ્રમાણે ને મારો પુત્ર કરશે, પણ બીજાઓના કહ્યા પ્રમાણે કદી કરશે નહીં. એવાં કુંતીનાં વ-ચન સાંભળી સ્ત્રીએ સહિત તે બ્રાહ્મણ હર્ષ પામ્યો, ને તેનાં વચન તેણે માન્ય કર્યાં. પછી કુંતી તથા તે બ્રાહ્મણે, વાયુપુત્ર ભીમસેનને કહ્યું કે અમે કહીએ છીએ તેમ કરો, ત્યારે તેણે તે બેઉને જવાબ આપ્યો કે, હું તેમ કરીશ.

ततःकुंतीचविप्रश्च सहितावनिलात्मजं ॥
तमब्रूतांकुरुष्वेति सतथेत्यब्रवीच्चतौ ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि भीमबकवधांगीकारे
गुर्जरभाषायां मेकषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ करिष्यइतिभीमेन प्रतिज्ञातेऽथभारत ॥
आजग्मुस्तेततःसर्वे भैक्षमादायपांडवाः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભારત, એ પ્રમાણે ભીમસેને પ્રતિજ્ઞા લીધા પછી સર્વ પાંડવો ભિક્ષા લઈ આવ્યા, ને યુધિષ્ઠિરે ભીમસેનને જોઈ એકાંતમાં કુંતીને પૂછયું કે હે મા, મહા પરાક્રમી ભીમસેન પોતાની ઇચ્છાથી અથવા તમારા કહ્યાથી શું કરવાની તૈયારી કરે છે ? ત્યારે કુંતી બોલી કે, મારા કહ્યાથી આ બ્રાહ્મણને તથા આ પૂરીની સર્વ પ્રજાને રાક્ષસના ભયથી મૂ-

કાવવા સારૂ, તે મોટું પરાક્રમ કરનાર છે. યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, મહાતીક્ષ્ણ એવું આ સાહસ તમે શું કર્યું! કેમકે પોતાના પુત્રનો ત્યાગ કરવો, એ શ્રેષ્ઠ પુરૂષો વખાણતા નથી; ત્યારે તમે પારકા પુત્રાદિ સારૂ પોતાના પુત્રનો ત્યાગ કરવાને કેમ ઇચ્છો છો! એ તો તમે વેદ તથા લોકથી પણ ઉલટું કરો છો! વળી જેની ભુજાઓના બળના આશ્રયથી અમે સુખે સુઇએ છીએ, ને દુષ્ટ કૌરવોએ હરણ કરેલું અમારૂં રાજ્ય જીતીને પાછું લેવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ! જેના પરાક્રમનું ચિંતવન કરનાર દુર્યોધન, શકુનિ સહિત રાત્રિને વિષે ભયથી સુખે સુતો પણ નહીં હોય! જેના પરાક્રમથી લાક્ષાગૃહાદિક મોટા ભયથી અમે મૂકાયા, ને પુરોચનનો પણ જેણે નાશ કર્યો! અને જેના બળના આશ્રયથી, “ સર્વ કૌરવોનો નાશ થયો ને સર્વ પૃથ્વીનું રાજ્ય અમને મળ્યું, ” એમજ અમે માનીએ છીએ! એવો તે ભીમસેનને કેવા વિચારથી તે રાક્ષસ પાસે મૂકવાની તમે ઇચ્છા કરી છે! એ વિષે હું તો એમજ માનું છું, કે આપણા ઉપર કંઇક મોટું દુઃખ આવનાર છે, જેથી તમારી બુદ્ધિનો લોપ થયો છે. ત્યારે કુંતિએ કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર તારે ભીમસેન વિષે કંઈ સંતાપ કરવો નહીં, કારણ મેં મારી અલ્પ બુદ્ધિથી એ વિચાર કર્યો નથી. જો, કૌરવો ન જાણે તેમ આપણે આ બ્રાહ્મણના ઘરમાં સુખે કરી રહ્યાં, તેથી આ બ્રાહ્મણનો આપણા ઉપર ઉપકાર થયો છે. માટે તેનો તેથી વધારે પ્રતિઉપકાર કરવો, એવો ધર્મ છે, ને તે પ્રતિ ઉપકાર કર્યો હોય તો કદિ નાશ થતો નથી. તે ભીમસેનનું બળ જતુગૃહને વિષે તથા હિડિંબ રાક્ષસને માર્યો ત્યાં મેં જોયું છે, તેથી મને એના પરાક્રમમાં વિશ્વાસ છે. વળી તેની ભુજાઓમાં દશ હજાર હાથીના સરખું બળ છે, ને તેના બળથી આપણે વારણાવતથી નીકળીને બચ્યાં છીએ! માટે તેના જેવો પરાક્રમી બીજો કોઇ નથી. વળી તે યુદ્ધમાં ચક્રના ધરનાર વિષ્ણુ સામે પણ ગતિ કરે એવો છે; ને જ્યારે તે મારાથી ઉત્પન્ન થયો, ત્યારે મારા ખોળામાંથી એક શિલા ઉપર પડી ગયો, જે તેના શરીરના મોટાપણાથી તરત ભાગી ગઇ. તેથી હું ભીમસેનના બળને જાણું છું, માટેજ આ બ્રાહ્મણનો પ્રતિઉપકાર કરવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે; પણ લોભ, અજ્ઞાન કે મોહથી કર્યો નથી. હે યુધિષ્ઠિર, જે ક્ષત્રિય, બ્રાહ્મણોને સહાયતા કરે છે તેને ઉત્તમ લોક મળે છે; ને જે ક્ષત્રિય ક્ષત્રિયોને વધથી મૂકાવે, તેને આ લોક તથા પરલોકમાં કીર્તિ મળે છે. વૈ-

સ્થની રક્ષા કરે તે ક્ષત્રિય સર્વ પ્રજાને રંજીત કરે છે, ને શૂદ્રની રક્ષા કરે, તેને રાજાઓમાં માન પામેલા અને દ્રવ્યવાળા સારા કુળમાં જન્મ મળે છે. એમ મને પૂર્વે સમર્થ વ્યાસજીએ કહેલું છે, માટે મેં એ નિશ્ચય વિચારીનેજ કર્યો છે.

एवंमांभगवान्व्यासः पुरापौरवनंदन ॥
प्रोवाचासुकरप्रज्ञ स्तस्मादेवंचिकीर्षितं ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि कुंतीयुधिष्ठिरसंवादे
गुर्जरभाषायां द्विशष्टयधिकशततमोऽध्यायः ॥

युधिष्ठिरउवाच ॥ उपपन्नमिदंमात स्त्वंयायद्बुद्धिपूर्वकं ॥
आर्त्तस्यब्राह्मणस्यैत दनुक्रोशादिदंकृतं ॥

યુધિષ્ઠિર કેહે છે—હે મા, દુઃખથી પીડાયલા આ બ્રાહ્મણનાં ખેદયુક્ત વચન સાંભળીને, તમોએ બુદ્ધિપૂર્વક જે નિશ્ચય કર્યો તે યોગ્ય છે. કારણ ભીમસેન જરૂર તે મનુષ્યોને ખાનાર રાક્ષસને મારીને પાછો આવશે. પણ તમારે આ બ્રાહ્મણને કહી રાખવું, જે આ એકચક્રાપૂરીમાં રેહેનારા મનુષ્યો પાસે વાત કરે નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે ભીમસેન, વળતે દિવસે તે રાક્ષસ સારૂ ભોજન લઇને, જે વનમાં તે રાક્ષસ રેહેતો હતો ત્યાં ગયા, ને તેને બોલાવી તે અન્ન બતાવીને તે પોતેજ ખાવા લાગ્યા. ત્યારે તે ભીમસેનનો શબ્દ સાંભળી તે રાક્ષસ ક્રોધ પામીને તેની પાસે આવ્યો, ને જુએ છે તો બીમસેન ભોજન કરતા હતા. તે જોઇને તે કેહેવા લાગ્યો કે, આ કોણ પુરૂષ છે, જે મારે સારૂ અન્ન લાવી યમલોક પ્રત્યે જવાની ઇચ્છાથી પોતેજ ખાય છે! એવાં તેનાં વચન સાંભળ્યાં, તોય પણ તેને નહીં ગણકારીને, ભીમસેને હસતાં હસતાં નીચું મોઢું કરી તે અન્ન ખાધા કર્યું. ત્યારે તે રાક્ષસ પોતાના બે હાથ ઉંચા કરી ભીમસેનને મારવા સારૂ નજીક આવ્યો, તોય પણ ભીમસેને તેને ગણકાર્યો નહીં, ત્યારે તેણે પોતાના બેઉ હાથની થાપડ ભીમસેનના વાંસમાં મારી, તોપણ તે ભીમસેને તે રાક્ષસ સામું જોયું નહીં, ને અન્ન ખાધા કર્યું; તે જોઇ અત્યંત ક્રોધ પામી તેને મારવા સારૂ તે રાક્ષસ એક વૃક્ષ લેવા ગયો, ને તે

ઝાડને વેગથી પાછો આવતો હતો, તેટલામાં ભીમસેન ભોજન તથા જળપાન કરી, હર્ષ પામીને યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ ઉભા. તેના ઉપર રાક્ષસે આવીને તે વૃક્ષ નાખ્યું, જે તેણે જમણા હાથથી ઝાલી લીધું. પછી બીજા ઘણાંક વૃક્ષો તે બક રાક્ષસે ભીમસેન ઉપર નાખ્યા. તેમજ તે ભીમસેને પણ ઘણાંક વૃક્ષો તે રાક્ષસ ઉપર નાખ્યા, એ પ્રમાણે તે બેઉનું વૃક્ષોએ કરી ઘણું ભયંકર યુદ્ધ થયું. પછી તે રાક્ષસે, "હું બક રાક્ષસ છું" એમ પોતાનું નામ સંભળાવી, સામે દોડી આવી બે હાથે ભીમસેનને ઝાલ્યો. ત્યારે ભીમસેને તેના હાથમાંથી છુટીને, પોતાની સામે ફરનાર તે રાક્ષસને જોઇ, તેના બે હાથ પકડી તેને બળાત્કારથી ખેંચ્યો, એટલે તે રાક્ષસ પણ ભીમસેનને પકડીને ખેંચવા લાગ્યો. એમ એક બીજાને ખેંચતાં ખેંચતાં ફરવા લાગ્યા તેથી પૃથ્વી કંપવા લાગી, ને કેટલાક વૃક્ષોનો પણ નાશ થયો. પછી ભીમસેને, ઘણા પ્રહાર લાગ્યા છે જેને એવા તે રાક્ષસને, પૃથ્વી ઉપર પોતાના ગોઠણથી દાબીને ઘણો માર્યો. અને તેનો વાંસો ઘણો દાબી જમણે હાથે તેના માથાના કેશ ઝાલી તથા ડાબે હાથે તેની કેડનું વસ્ત્ર પકડી તેને મરડ્યો, જેથી હે પૃથ્વીપતિ, તેના વાંસાનું હાડકું ભાગી પડ્યું, ને તેણે મોટો શબ્દ કર્યો, તથા તેના મોહોડામાંથી રૂધિર સ્ત્રવવા લાગ્યું.

ततोस्यरुधिरंवक्त्रात् प्रादुरासीद्विशांपते ॥
भज्यमानस्यभीमेन तस्यघोरस्यरक्षसः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि बकभीमसेनयुद्धे
गुर्जरभाषायां त्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसभग्नपार्श्वांगो नदित्वाभैरवंरवं ॥
शैलराजप्रतिकाशो गतासुरभवद्बकः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે તે બકરાક્ષસ પોતાનાં પાછલાં અંગો ભાગ્યાના દુઃખથી મોટા શબ્દ કરીને મૃત્યુ પામ્યો. તે જોઇ તેના બીજા રાક્ષસો ભય પામીને, તેના ઘરમાંથી ચાકરો સહિત નાસવા માટે નીચે પડવા લાગ્યા. તેઓને ભીમસેને કહ્યું કે આ જુઓ, આજથી તમારે મનુષ્યોની હિંસા કરવી નહીં, કારણ હિંસા કરનારને આ પ્રમાણે

મૃત્યુ થાય છે. તે સાંભળી સારૂં, એમ કહી તે સૌ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા, ને તે દિવસથી એકચક્રાપૂરીની પ્રજાને તેઓનો ભય ટળી ગયો. હવે ભીમસેને, તે મૃત્યુ પામેલા રાક્ષસના શરીરને લઈ તે પૂરીના દરવાજા પાસે નાખીને, તે બ્રાહ્મણને ઘેર જઇ યુધિષ્ઠિર પાસે તે રાક્ષસના મૃત્યુની વાત કરી. પછી ત્યાંના રેહેવાસી કેટલાક પુરૂષો તે પૂરીમાંથી બાહાર નીકળ્યા હશે, તેઓએ દરવાજા પાસે લોહીથી ખરડાયલું તે રાક્ષસનું મડદુ પૃથ્વી ઉપર પડેલું જોઇને, પાછા પૂરીમાં જઇ સૌ મનુષ્યો પાસે તે વાત કરી. ત્યારે તે જોવાને સ્ત્રીઓ વૃદ્ધ તથા બાળકો સહિત હજારો મનુષ્યો પુરીમાંથી બહાર આવ્યા, ને મૃત્યુ પામેલા તે રાક્ષસના શરીરને જોઇ અત્યંત વિસ્મય પામ્યા. અને દેવતાઓની પૂજા કરીને સૌ વાતો કરવા લાગ્યા કે, આજ આ રાક્ષસને ભોજન આપવાનો કેનો વારો હતો ! એમ તપાસ કરતાં તે બ્રાહ્મણનો વારો હતો, એમ જાણી તેની પાસે જઇ તેઓએ પૂછ્યું કે, આ રાક્ષસને કોણે માર્યો ! ત્યારે તે પાંડવોને ગુપ્ત રાખીને બોલ્યો કે, આજ એ રાક્ષસને ભોજન આપવાનો મારો વારો હતો તેથી તેના ચાકરોએ આવીને મને કહ્યું કે "આજે તારો વારો છે." તે સાંભળી મારા કુટુંબ સહિત હું એ દુ:ખથી રડતો હતો, તે જોઇ કોઇ બ્રાહ્મણે મારી પાસે આવી મને પૂછ્યું કે "તું શા કારણથી કુટુંબ સહિત રડે છે ?" ત્યારે મેં તેની પાસે એ દુ:ખની વાત કરી દેખાડી. એટલે તે બ્રાહ્મણે હસીને મને કહ્યું કે "તે દુષ્ટાત્મા રાક્ષસને હુંજ ભોજન આપી આવીશ, ને તેમાં તમારે મારે વિષે કંઈ ચિંતા રાખવી નહીં." એમ કહી ભોજન લઇ તે બ્રાહ્મણ તે રાક્ષસના વનમાં ગયો, માટે તેણેજ તેને મારીને આ દેશની સર્વ પ્રજાના હિતનું કામ કર્યું હશે. એવું સાંભળી વિસ્મય પામીને તે બધા ક્ષત્રિય, વૈષ્ય તથા શૂદ્રોએ ખુશીથી બ્રાહ્મણોની પૂજા કરી. અને એ પ્રમાણે આશ્ચર્ય સરખું જોઇ તે સર્વ પ્રજા તે પૂરીમાં આવી, ને પાંડવો પણ ત્યાંજ રહ્યા.

ततोजानपदाःसर्वे आजग्मुर्नगरंप्रति ॥
तदद्भुततमंदृष्ट्वा पार्थास्तत्रैवचावसन् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि बकवधपर्वणि बकवधे गुर्जरभाषायां चतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ समाप्तंच बकवधपर्व ॥

॥ अथ चैत्ररथपर्व ॥

जनमेजयउवाच ॥ तेतथापुरुषव्याघ्रा निहत्यबकराक्षसं ॥
अतऊर्ध्वंततोब्रह्मन् किमकुर्वतपांडवाः ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રાહ્મણ, પુરૂષોમાં સિંહ સરખા તે પાંડવોએ બક રાક્ષસને માર્યા પછી શું કર્યું? વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે તે બકને મારી વેદના ઉપનિષદ ભણતા એવા પાંડવો તે શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરનાર બ્રાહ્મણના ઘરમાં રહ્યા હતા. તેને કેટલાક દિવસો થયા પછી તે બ્રાહ્મણને ઘેર કોઇ બ્રાહ્મણ વસ્ત્ર લેવા સારૂ આવ્યો હશે, તેને તે બ્રાહ્મણે તેની પૂજા કરીને વસ્ત્ર આપ્યું. પછી કુંતીએ સહિત તે પાંડવો તે વસ્ત્ર લેનારા બ્રાહ્મણની પાસે આવી બેઠા, ને તેઓએ તેને પરદેશની વાતો પૂછી. ત્યારે તેણે કેટલાક દેશો, તીર્થો તથા રાજાઓની વાતો કરીને અંતે પંચાલ દેશમાં દ્રૌપદીના સ્વયંવર વિષે તથા શિખંડીના જન્મ વિષે, તેમજ ધૃષ્ટદ્યુમ્નની યજ્ઞના અગ્નિથી તથા દ્રૌપદિની યજ્ઞની વેદિમાંથી થયેલી ઉત્પત્તિ વિષે, તથા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન દ્રોણ પાસે ભણ્યો તે, તથા દ્રુપદ અને દ્રોણની મિત્રાઇમાં વેર પડ્યું, તે સર્વે સંક્ષેપથી કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી વિસ્મય પામી પાંડવોએ પૂછ્યું કે, દ્રુપદ રાજાનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અગ્નિથી કેમ ઉત્પન્ન થયો? તેમજ દ્રૌપદિ યજ્ઞકુંડની વેદિથી કેમ ઉત્પન્ન થઇ? વળી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન દ્રોણથી અસ્ત્રવિદ્યા કેમ શિખ્યો? ને તે દ્રોણ તથા દ્રુપદની મિત્રાઇમાં વેર કેમ પડ્યું? તે અમોને વિસ્તારથી કહો. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ તે પાંડવોએ પૂછ્યું, ત્યારે તે બ્રાહ્મણ દ્રૌપદિનું જન્મ આદિલઇ સર્વ વાત કહેવા લાગ્યો.

एवंतैश्चोदितोराजन् सविप्रःपुरुषर्षभैः ॥
कथयामासतत्सर्वं द्रौपदीसंभवंतदा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि द्रौपदीसंभवे
गुर्जरभाषायां पंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

ब्राह्मणउवाच ॥ गंगाद्वारंप्रतिमहान् बभूवर्षिर्महातपाः ॥
भरद्वाजोमहाप्राज्ञः सततंसंशितव्रतः ॥

બ્રાહ્મણ કેહે છે—ગંગાદ્વાર પ્રત્યે મહા તપસ્વી, મહા બુદ્ધિમાન અને નિરંતર તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા ભરદ્વાજ નામે ઋષિ રેહેતા હતા. તે કોઇ દિવસે સ્નાન કરવા સારૂ ગંગા પ્રત્યે ગયા હશે, તેઓની પેહેલાં ઘૃતાચી નામની અપ્સરા ત્યાં આવી સ્નાન કરી ઉભી હતી. તેવામાં વાયુએ તેનું સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર હરણ કર્યું, જેથી તેને વસ્ત્ર રહિત જોઇને તે ઋષિ મોહ પામ્યા, ને તેઓનું વીર્ય સ્ખલિત થઈ ગયું. જે દ્રોણ નામે યજ્ઞ પાત્રમાં રાખ્યું હતું, તેથી સુંદર બુદ્ધિવાળો દ્રોણ નામે એક પુત્ર થયો, જેણે ઉપનિષદોએ સહિત વેદોનો અભ્યાસ કર્યો. હવે તે ઋષિનો સખા પૃષત એવે નામે એક રાજા હતો, તેને પણ દ્રુપદ નામે એક પુત્ર થયો. તે નિત્ય ભરદ્વાજના આશ્રમ પ્રત્યે આવી દ્રોણ સાથે રમતો, ને તે ઋષિની પાસે તે બેઉ વેદ ભણતા હતા. હવે તે પૃષત મૃત્યુ પામ્યો, ત્યારે દ્રુપદને રાજ્ય મળ્યું. પછી દ્રોણે, પરશુરામ સર્વને દ્રવ્ય આપે છે એવું સાંભળી તેની પાસે જઇ દ્રવ્ય માગ્યું. ત્યારે પરશુરામે કહ્યું કે દ્રવ્ય તો સર્વે અપાઇ ગયું. હવે બાકી આ મારૂં શરીર માત્ર છે, માટે તે અથવા અસ્ત્રવિદ્યા, એ બેમાંથી તમારી ખુશીમાં આવે તે માગો. દ્રોણે કહ્યું કે મહારાજ તમે અસ્ત્રો મૂકવા તથા વારવાની વિદ્યા આપવા યોગ્ય છો. બ્રાહ્મણ કેહે છે—એવું સાંભળી ઠીક એમ કહી પરશુરામે દ્રોણને સર્વ અસ્ત્રવિદ્યા શીખવી. ત્યારે દ્રોણ ઘણા ખુશી થયા, ને તે વિદ્યાએ કરી સર્વ મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ થયા. પછી તેઓએ દ્રુપદની પાસે જઇને કહ્યું કે હું તમારો સખા છું. તે સાંભળી દ્રુપદ બોલ્યો કે, વિદ્વાનના મૂર્ખ, રથીના અરથી, તથા રાજાના રાજવગરના પુરૂષો સખા હોતા નથી. બ્રાહ્મણ કેહે છે—એવું સાંભળી તે દ્રુપદનો દોષ જાણી દ્રોણ હસ્તિનાપૂરમાં ગયા. તેઓને ભીષ્મે દ્રવ્ય આપીને પોતાના પૌત્ર કૌરવો તથા પાંડવોને શિષ્યરૂપે અર્પણ કર્યા, ને કહ્યું કે તમારે આ સર્વને અસ્ત્રવિદ્યા શીખવવી. પછી દ્રોણે અર્જુનાદિ સર્વ શિષ્યોને બોલાવી કહ્યું કે, દ્રુપદરાજાના અસુખને અર્થે જે મારા મનમાં ઇચ્છા છે, તે હું તમોને મારાથી અસ્ત્રવિદ્યા પ્રાપ્ત થયા પછી કહીશ. ત્યારે તે પ્રમાણે તમારે મને ગુરૂદક્ષિણા આપવી પડશે, તે તમે હા કહો. ત્યારે અર્જુનાદિકે કહ્યું કે સારૂં, પછી જ્યારે કૌરવ પાંડવો અસ્ત્રવિદ્યા શિખી રહ્યા ત્યારે ગુરૂદક્ષિણા લેવા સારૂ દ્રોણે તેઓને કહ્યું કે પૃષતનો પુત્ર દ્રુપદ નામે રાજા છત્રવતી પૂરીમાં છે, તેનું રાજ્ય જીતીને

મને આપો. તે સાંભળી પાંડવોએ તે દ્રુપદને જીતી પ્રધાન સહિત તેને બાંધીને દ્રોણને સ્વાધીન કર્યો. ત્યારે દ્રોણે દ્રુપદને કહ્યું કે, ફરીથી પણ તારો હું સખા થવાની પ્રાર્થના કરૂં છું, પણ હવે હું રાજ્ય યુક્ત છું, તેથી શું તું રાજ્ય વગરનો મારો સખા થવા યોગ્ય છે ? નહીં, માટે મેં નિશ્ચય કર્યો છે, જે ભાગીરથીની દક્ષિણ બાજુએ તું રાજ્ય કર, ને હું ઉત્તર બાજુએ કરીશ. બ્રાહ્મણ કેહે છે—એ પ્રમાણે દ્રોણનાં વચન સાંભળી દ્રુપદ બોલ્યો કે હે મહાબુદ્ધિમાન, તમે કહ્યું તે પ્રમાણે હું કરીશ, પણ તમારી સાથે મને સખાપણું થાઓ. એમ કહી પરસ્પરે સ્નેહ કરી તે બેઉ પોતપોતાના સ્થાનક પ્રત્યે ગયા. પણ તે વ્યાકુળ મનવાળા દ્રુપદરાજાના હૃદયમાંથી પોતાનો જે અસત્કાર થયો તેનો ખેદ બે ઘડિવાર પણ નિવૃત્ત થતો નહીં, તેથી તે શરીરમાં સુકાઇ ગયો.

असत्कारःसतुमहान् मुहूर्त्तमपितस्यतु ॥

नापैतिहृदयाद्राज्ञो दुर्मनाःसकृशोऽभवत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि द्रौपदीसंभवे

गुर्जरभाषायां षट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

ब्राह्मणउवाच ॥ अमर्षीद्रुपदोराजा कर्मसिद्धान्द्विजर्षभान् ॥

अन्विच्छन्परिचक्राम ब्राह्मणावसथान्बहून् ॥

બ્રાહ્મણ કેહે છે—પછી તે દ્રુપદરાજા દ્રોણ ઉપર ક્રોધાયમાન થઇ યજ્ઞાદિ કર્મોમાં કુશળ એવા બ્રાહ્મણોને મેળવવા સારૂ બ્રાહ્મણોના સ્થાનકો પ્રત્યે ફરતો; ને પોતાને ત્યાં દ્રોણને મારે એવો પુત્ર થવાની ઇચ્છાથી શોક યુક્ત થઇ, " અરે ! મને ઇચ્છિત પુત્ર નથી " । એમ નિત્ય ચિંતા કરતો હતો. તથા પોતાના બીજા પુત્રો તથા ભાઈઓને ધિક્કારી, દ્રોણને મારવાની ઇચ્છાથી ખેદ યુક્ત થઈ, તેના મહિમા, નમ્રતા, શિક્ષા, તથા ચરિત્રનું નિત્ય ચિંતવન કરતો હતો. વળી પોતે પોતાના ક્ષત્રિયધર્મ તથા બળથી દ્રોણને સરખો થવા અસમર્થ થયો, તેથી રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ તે દ્રુપદ, તે દ્રોણને મારવાનો ઉપાય ચિંતન કરતો કરતો, યમુના નદીથી તે ગંગા નદી સુધી રેહેનારા બ્રાહ્મણોના સ્થાનક પ્રત્યે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે નિત્ય

ફરતો હતો. તેવામાં તેણે સુંદર વ્રતવાળા, બ્રહ્મઋષિ સમાન, બ્રહ્મસ્વરૂપનો વિચાર કરનાર, સંહિતાના ભણનારા અને કશ્યપના ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા એવા યાજ અને ઉપયાજ નામે બે બ્રાહ્મણોને જોયા. ત્યારે તે બેમાંથી નાના ઉપયાજની પાસે જઇ તેની પૂજા કરી દ્રુપદે કહ્યું કે, હે ઉપયાજ, જે યજ્ઞાદિ કરેથી દ્રોણને મારે એવો મને પુત્ર થાય, તેવો યજ્ઞ તમે કરો તો હું તમોને એક અર્બુદ ગાયો આપીશ. અથવા જે તમારા મનમાં હશે તે પણ આપીશ. તે સાંભળી તેણે કહ્યું કે હું એ પ્રમાણે કરીશ નહીં. તે ઉપયાજે એમ કહ્યું તોય પણ તેને પ્રસન્ન કરવા સારૂ એક વર્ષ સુધી દ્રુપદ તેની પાસે રહ્યો. ત્યારે તેણે દ્રુપદને કહ્યું કે, મારો મોટો ભાઇ યાજ નામે છે તેની પાસે તું જા. કારણ આગળ ઘાટા વનમાં ફરતાં, આ પૃથ્વી પવિત્ર છે કે નહીં તેનો કંઈ વિચાર ન કરતાં, તથા અપવિત્ર પૃથ્વી ઉપર પડેલાં ફળો લીધાથી દોષ છે, એમ પણ નહીં વિચારતાં તેને તે ફળો લેતાં મેં જોયો છે, ત્યારે બીજાં કામોમાં તે શાનોજ વિચાર કરશે ? વળી ગુરૂને ત્યાં રહી અમે સંહિતા ભણતા હતા. ત્યાં બીજાઓએ ત્યાગ કરેલી ભીક્ષા તે જ્યારે ત્યારે ખાતો, ને જે એને ખાવાને આપે તેનાજ નામ તથા ગુણનાં વારંવાર વખાણ કરતો હતો. તેથી તે અનેક તરેહની ઇચ્છાવાળો છે, એમ હું તર્કથી જાણું છું; માટે તેની પાસે તું જા, ને તે તને યજ્ઞ કરાવશે. એવું સાંભળી દ્રુપદે, યાજના આશ્રમમાં આવી તેની પૂજા કરી તેને એંશી હજાર ગાયો આપીને કહ્યું કે હે યાજ, દ્રોણને મારે એવો મને પુત્ર થવા માટે તમે મને યજ્ઞ કરાવીને, તેના વેરથી તાપ પામેલો જે હું, તેને હર્ષ પમાડવા યોગ્ય છો. કારણ વેદ જાણનારા પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ તથા બ્રહ્માસ્ત્રવિદ્યામાં પણ સૌથી ઉત્તમ એવો તે દ્રોણ મારો સખા થવા સારૂ મને જીત્યો. તેના જેવો બળવાન ક્ષત્રિયોમાં કોઇ નથી, ને તેના બાણો પ્રાણિઓના શરીરને નાશ કરે એવા છે, તથા તેનું ધનુષ પણ મોટું છે, તેથી જેમ પરશુરામ ક્ષત્રિયોનો નાશ કરતા, તેમ તે સર્વનો નાશ કરે એવો છે, ને તેના અસ્ત્રનું બળ કોઈથી સહન થતું નથી. વળી તે અગ્નિ સરખા બ્રહ્મતેજને ધારણ કરનાર, ક્ષત્રિયના ધર્મમાં મુખ્ય, ને યુદ્ધમાં સર્વને જીતે એવો છે. પણ તેનાથી બ્રહ્મતેજે કરીને તમે વધારે છો, માટે ક્ષત્રિય તેજ રહિત હું તમારે શરણે આવ્યો છું તેથી યુદ્ધમાં દુર્જય અને દ્રોણને મારે એવો મને પુત્ર થાય, તેવો તમે યજ્ઞ કરાવો, તો હું તમને

એક અર્બુદ ગાયો આપીશ. તે સાંભળી યાજે કહ્યું કે ઠીક. પછી દ્રુપદને ઇચ્છિત પુત્ર થવાનો ઉપાય પોતાને કંઈ સુજ્યો નહીં, ત્યારે તેણે ઉપયાજને પૂછ્યું કે, દ્રોણને મારે એવો, આ દ્રુપદને કયા યજ્ઞ કરેથી પુત્ર થાય? તે સાંભળી તેણે કહ્યું કે, શ્રૌતાગ્નિ નામે યજ્ઞ કરાવેથી મહા વીર્યવાન, મહા તેજસ્વિ તથા મહાબળવાન એવો દ્રોણ સરખો પુત્ર થશે. પછી એ પ્રમાણે ઉપયાજનો મત લઈ યાજે દ્રુપદને શ્રૌતાગ્નિ નામે યજ્ઞ કરાવ્યો, ને તેની સમાપ્તિના વખતે તેની સ્ત્રીને બોલાવી કહ્યું કે હે પાર્ષતિ, તું અહીં આવ, ને આ યજ્ઞનો ચરૂ પી જા, જેથી તને જોડું ઉત્પન્ન થશે. ત્યારે પાર્ષતિ બોલી હે યાજ, રજસ્વળા સ્ત્રીયો ત્રણ દિવસે શુદ્ધ થાય છે, ને હમણાં હું તે પ્રમાણે છું, માટે ત્રણ દિવસ ધીરજ રાખો. યાજે કહ્યું કે, મારો રાંધેલો અને ઉપયાજનો મંત્રેલો આ ચરૂ છે, તેથી કર્મમાં કંઇ વિલંબ થશે નહીં માટે તું અહીંથી જા અથવા બેસ, પણ આ યજ્ઞના ચરૂથી તો જોડું ઉત્પન્ન થશે. એ કંઈ નિષ્ફળ જવાનું નથી. એમ કહી તે ચરૂ અગ્નિમાં હોમ્યો, કે તરત તે અગ્નિના કુંડમાંથી દેવતા સરખો તેજસ્વિ, અગ્નિની જ્વાળા સરખા શરીરના વર્ણવાળો, મુકુટ કવચ તથા કુંડળે સહિત, હાથમાં તરવાર તથા બાણે સહિત ધનુષ લઇ એક પુરૂષ ઉત્પન્ન થયો, ને મોટો સિંહ સરખો શબ્દ કરી તેજ વખતે રથમાં બેસીને ત્યાં ફર્યો. તેને જોઇ પંચાલ દેશની પ્રજા હર્ષથી સારૂં સારૂં, એમ મોટા શબ્દથી કેહેવા લાગી; ને અયોનિથી ઉત્પન્ન થએલા તે ધૃષ્ટદ્યુમ્નનું તેજ પૃથ્વી પણ સહન કરી શકી નહીં. તે વખતે આકાશવાણી થઇ કે, “આ દ્રુપદનો પુત્ર દ્રોણને મારવા સારૂ ઉત્પન્ન થયો છે.” વળી તેજ ટાણે અગ્નિના કુંડની વેદિમાંથી જોવા લાયક શરીરવાળી, કમળ પત્ર સરખા મોટા નેત્રવાળી, મસ્તકના કેશ જેના શ્યામ છે, તથા હાથ અને પગના નખો જેના લાલ છે, એવી એક સુંદર ભ્રકુટિવાળી કન્યા ઉત્પન્ન થઇ. ત્યારે પણ આકાશ વાણીએ કહ્યું કે, “ક્ષત્રિઓને નાશ કરવાની ઇચ્છાથી દેવીએ, આ કૃષ્ણા નામે સર્વ સ્ત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે. આ કન્યા સમય આવશે ત્યારે દેવતાઓનાં કાર્ય કરશે, ને એના નિમિત્તે કૈરવોને મોટો ભય થશે.” તે સાંભળી તે પંચાલ દેશની સર્વ પ્રજા હર્ષથી સિંહ સરખા મોટા શબ્દ કરવા લાગી; ને તે અયોનીસંભવ કન્યાનું તેજ પણ પૃથ્વી સહન કરી શકી નહીં. પછી એ બે સંતાનને

જોઈ દ્રુપદની સ્ત્રી પાર્ષતિ યાજની પાસે આવીને બોલી કે, આ બે સંતાન મારાથી ઉત્પન્ન થયાં એમ સૌ જાણે, તે માટે હું તમારે શરણે આવીછું. ત્યારે દ્રુપદને પ્રસન્ન કરવાની ઇચ્છાથી યાજે કહ્યું કે, જા, તેમ સૌ જાણશે. પછી સર્વ બ્રાહ્મણો તે બેઉનાં નામ પાડતાં બોલ્યા કે, સર્વનું પાલણ કરવામાં સમર્થ તથા શત્રુની મોટાઇને નહીં સહન કરનાર એવો આ દ્રુપદનો પુત્ર, મુકુટ, કવચ, કુંડળ તથા શસ્ત્ર સહિત અગ્નિના કુંડમાંથી ઉત્પન્ન થયો, તેથી એનું નામ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન થાઓ, ને આ કન્યા વર્ણે શ્યામ છે માટે કૃષ્ણા કેહેવાઓ. એ પ્રમાણે દ્રુપદને ઘેર અગ્નિના કુંડમાંથી જોડું ઉત્પન્ન થયું. પછી દ્રોણે ધૃષ્ટદ્યુમ્નને પોતાને ઘેર લાવી અસ્ત્રવિદ્યા શિખવી. એ તેના પિતાનું પોતે અર્ધું રાજ્ય લીધું હતું તેનો પ્રતિઉપકાર કર્યો. એ કામ મહા બુદ્ધિમાન્ દ્રોણે, અદષ્ટમાં જે ભાવિ હોય તે કોઈથી ટળતું નથી, એમ વિચારીને પોતાની કીર્તિ સારૂ કર્યું.

अमोक्षणीयंदैवंहि भावित्मत्वामहामतिः ॥

तथातत्कृतवान्द्रोण आत्मकीर्त्यनुरक्षणात् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि द्रौपदीसंभवे

गुर्जरभाषायां सप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुकौंतेयाः शल्याविद्धाइवाभवत् ॥

सर्वेचावस्थमनसो बभूवुस्तेमहाबलाः ॥

વૈશંપાયન કેહેછે—એવું સાંભળી તે કુંતીના મહા બળવાન પુત્રોને જાણે બાણ વાગ્યાં હોય તેમ થયું, અને તેઓનાં મન ચળાયમાન થયાં. તે જોઇ કુંતીએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, આપણે આ સુંદર પૂરીમાં ભિક્ષા પામી હર્ષ યુક્ત થઇ, મહાત્મા આ બ્રાહ્મણના ઘરમાં ઘણા દિવસો રહ્યા, ને અહીંના સુંદર બગીચાઓ તથા વન પણ જોયાં. હવે તે વારંવાર જોવામાં પ્રીતિ થતી નથી, તેમ અહીં આગળની માફક ભિક્ષા પણ મળતી નથી, વાસ્તે આપણે પંચાલ દેશ પ્રત્યે જઇએ. તે દેશ આપણે કોઇ દિવસે જોયો નથી, તેથી જોઇશું તો રમણિય લાગશે; ને ત્યાંની પ્રજા યાચકને સારી ભિક્ષા આપે છે, તેમ ત્યાંનો દ્રુપદ નામે રાજા પણ બ્રાહ્મણો ઉપર દયા-

ધાન છે, એવું સંભળાય છે. વળી આપણે એકજ ઠેકાણે રેહેવું, એ યોગ્ય નથી, વાસ્તે તું જો માને તો ત્યાં જઈએ. યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે, તમે જે ઈચ્છા કરી તે અમારા કલ્યાણ સારૂ છે એમ હું માનું છું, પણ આ મારા નાના ભાઈઓ ત્યાં આવવાને માનશે કે નહીં, તે હું જાણતો નથી. વૈશંપાયન કેહે છે-પછી કુંતીએ ભીમસેનાદિ ચાર પુત્રોને કહ્યું કે, આપણે અહીંથી પંચાલ દેશ પ્રત્યે જઈએ. તે સાંભળી તેઓએ પણ કહ્યું કે ઠીક. પછી પોતાના પુત્રો સહિત કુંતી તે બ્રાહ્મણની રજા લઈ મહાત્મા દ્રુપદની પુરી પ્રત્યે જવા સારૂ તૈયાર થઈ.

तत‌आमंत्र्यतंविप्रं कुंतीराजन्सुतै सह ॥

प्रतस्थेनगरींरम्यां द्रुपदस्यमहात्मनः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि पांचालदेशयात्रायां गुर्जरभाषायां मष्टषष्टयधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ वसत्सुतेषुप्रच्छन्नं पांडवेषुमहात्मसु ॥

आजगामाथतान्द्रष्टुं व्यासःसत्यवतीसुतः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—તે સમય તે ગુપ્ત થઈ રહેલા મહાત્મા પાંડવોની પાસે વ્યાસજી આવ્યા. તે જોઈ પાંડવોએ એકાંતમાં તેમની પાસે આવી, પગે લાગીને તેમની પૂજા કરી. પછી તેઓ હાથ જોડીને તેમની પાસે બેઠા. ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે હે કુંતી, હે પાંડવો, તમે શાસ્ત્ર પ્રમાણે ધર્મ પાળો, અને પૂજા કરવા યોગ્ય એવા બ્રાહ્મણોની પૂજા કરો. કારણ તે કદી નિષ્ફલ થવાનું નથી. એ પ્રમાણે ધર્મ, તથા અર્થ સંબંધી અનેક તરેહની વાતો કરીને, વળી વ્યાસજી બોલ્યા કે હે પાંડવો, આગળ તપોવનમાં કોઈ મહાત્મા બ્રાહ્મણની સારા ગુણવાળી અને સુંદર સ્વરૂપવાળી એક કન્યા હતી. તે પોતાના કોઈ કર્મના દોષથી એવી દુર્ભાગણી થઈ કે તેનો કોઈ પતિ થયો નહીં. ત્યારે તેણે દુઃખ પામીને પતિ મેળવવા સારૂ તપ કરી મહાદેવજીને પ્રસન્ન કર્યા. એટલે મહાદેવજીએ તે કન્યાની પાસે આવી તેને કહ્યું કે, તારા તપને જોઈ હું પ્રસન્ન થયો છું માટે તું વરદાન માગ. ત્યારે કન્યા બોલી કે સર્વ ગુણેકરી યુક્ત એવા પતિની ઈચ્છા

કરૂં છું, વાસ્તે તેવો પતિ આપો. એમ વારંવાર તે બોલી ત્યારે મહાદેવજીએ તેને કહ્યું કે, પાંચ પાંડવો તારા પતિ થશે. તે સાંભળી કન્યા બોલી કે હું એક પતિની ઇચ્છા કરૂં છું. ત્યારે મહાદેવજી બોલ્યા કે તેં પાંચ વખત, "પતિ આપો, પતિ આપો" એમ કહ્યું, તેથી જા, તારા બીજા જન્મમાં તે પાંડવો તારા પતિ થશે, એમ કહી મહાદેવ ત્યાંથી પધારી ગયા. હે પાંડવો, તે કન્યા હમણાં દ્રુપદના કુળમાં ઉત્પન્ન થઇ છે, ને તે તમારી સ્ત્રી થશે એમ પૂર્વે મહાદેવે કહેલું છે. માટે તમે તે પંચાલ દેશમાં જઇ રહો. ને તે દ્રૌપદી તમને મળશે ત્યારે તમે સુખી થશો. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી મોટા ભાગ્યવાળા તથા મહા તપસ્વિ પિતામહ વ્યાસજી, તે પાંડવોની તથા કુંતીની રજા લઇને ત્યાંથી ગયા.

एवमुक्त्वामहाभागः पांडवान्सपितामहः ॥

पार्थानामंत्र्यकुंतीच प्रातिष्ठतमहातपाः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि द्रौपदीजन्मांतरकथने गुर्जरभाषायां मूनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ गतेभगवतिव्यासे पांडवाहृष्टमानसाः ॥

तेप्रतस्थुःपुरस्कृत्य मातरंपुरुषर्षभाः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે મહા સમર્થ વ્યાસજી ગયા પછી પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ તે પાંડવો, હર્ષ પામીને કુંતીને આગળ કરી ત્યાંથી ચાલ્યા. જતી વખતે તે બ્રાહ્મણને પગે લાગ્યા, ને વિવેકથી તેઓએ તેની રજા લીધી. પછી સોમાશ્રય નામે મહાદેવના સ્થાનક પ્રત્યે જવા સારૂ, ઉત્તર દિશાનો માર્ગ લઇ તેઓ દિવસ રાત્રી ચાલ્યા જતા હતા. ત્યારે મહારથી અર્જુન તેઓની રક્ષા કરતા, ને રાત્રીનો અંધકાર ટાળવા સારૂ બળતાં લાકડાં હાથમાં લઈ તેઓની આગળ ચાલતા હતા. એમ ચાલતાં ચાલતાં પુરૂષમાં સિંહ સરખા તે પાંડવો કોઇ સમય ગંગાના કીનારા પ્રત્યે આવતા હતા. તે વખતે સાંજ પડી ગઇ હતી. તેથી ગંધર્વિયોને એકાંતમાં જળ ક્રિડા કરાવવા સારૂ, મોટી ઇર્ષ્યાવાળો ગંધર્વોનો રાજા અંગારાપર્ણ નામે ગંધર્વ ત્યાં આવ્યો. તે પાંડવોના શબ્દ સાંભળી માતા સહિત

તેઓને જોઇ, ધનુષનો ભયંકર શબ્દ કરીને તેઓને કેહેવા લાગ્યો કે રાત્રી આવવાની અગાઉ સાયંકાળની સંધ્યાનો સમય, એટલે વખત પોતાની મેળે આંખો ઉઘડે ને મીંચાય ત્યાં સુધીનો કહ્યો છે; ને તે સમય યક્ષો, ગંધર્વો તથા રાક્ષસોને ક્રીડા કરવાનો છે, તે વિના બીજા સર્વ સમય મનુષ્યોને સર્વ કામ સારૂ કહેલા છે. માટે કોઇ પુરૂષ લોભથી તે સંધ્યાના સમયમાં અધર્મરૂપી કામ કરે છે, તેને અમે રાક્ષસો સાથે મળી પકડી જઇએ છીએ. વળી વેદ જાણનારા પુરૂષોએ પણ રાત્રીને સમય તીર્થના જળ પ્રત્યે મનુષ્યો તથા સેના સહિત રાજાઓને આવવાની મના કરેલી છે. ત્યારે તમે અહીં કેમ આવ્યા છો ? વળી મારાથી દૂર શું ઉભા છો ? પાસે તો આવી જુઓ ! હું કુબેરનો પ્રિય સખા, ગર્વિષ્ટ, ઇર્ષ્યાવાળો, પોતાનાજ બળનો આશ્રય કરનાર અને ઘણાં દ્રવ્યવાળો અંગારપર્ણ નામે ગંધર્વ છું, ને આ ભાગીરથી ગંગાના જળમાં ક્રીડા કરવા સારૂ અહીં આવ્યો છું. તેને તમે કેમ જાણતા નથી ? ને આ અંગારપર્ણ નામે મારૂં વન છે. જેમાં હું ઇચ્છા પ્રમાણે સુખ ભોગવું છું; તેમાં મારા ભયથી પશુ, પક્ષીઓ, દેવતા તથા મનુષ્યો વિગેરે કોઇ આવતા નથી, ને તમે કેમ આવ્યા છો ? તે સાંભળી અર્જુને કહ્યું કે હે દુર્બુદ્ધિમાન, સમુદ્ર, હિમાલયપર્વત, અને આ ગંગા પ્રત્યે દિવસ, રાત્રી, અથવા સાયંકાળના સમયમાં ન જાવું, એમ કોણે મને કરી છે ? હે ગંધર્વ, સર્વ નદીઓમાં શ્રેષ્ઠ ગંગા પ્રત્યે આવવાને, ભૂખ્યા અથવા તૃપ્ત થએલા કોઇપણ પુરૂષને દિવસ રાત્રી વા સાયંકાળના સમયનો નિયમ નથી. હું સમર્થ છું તેથી તારો તત્કાળ પરાજય કરીશ. હું તારાથી કંઇ ભય પામતો નથી, કારણ યુદ્ધથી જે બીહીતા હોય તેજ તારાથી ભય પામે. આ ગંગા પૂર્વે હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળી સમુદ્રના જળ પ્રત્યે ગએલી છે, તેના યમુના, સરસ્વતી, સરયુ, ગોમતી, ગંડકી ને અત્રી નામે છ ભેદ કહ્યા છે. તેનું સેવન કરનાર પુરૂષો પાપ રહિત થાય છે. આકાશમાં ચાલનારી આ ગંગા દેવતાઓને અલકનંદા નામે, ને પિતૃઓને, પાપી પુરૂષોથી દુઃખે તરાય એવી વૈતરણી નામે પ્રાપ્ત થઇ છે, એવું અમને વ્યાસજીએ કહેલું છે. એવી આ ગંગા પોતાને સેવનાર મનુષ્યોને સ્વર્ગની આપનારી છે, તેને તું બંધ કરવાની કેમ ઇચ્છા કરે છે ? એ તું કંઈ શ્રેષ્ઠ ધર્મ આચરતો નથી. માટે અમે તારા કહ્યાથી શું આ ગંગાના જળને સ્પર્શ નહીં કરીએ ? વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં અર્જુનનાં

વચન સાંભળી ક્રોધાયમાન થઇ અંગારપર્ણ, પોતાનું ધનુષ નમાવી તેમાં તીક્ષ્ણ બાણો ભરીને અર્જુન ઉપર નાંખવા લાગ્યો. ત્યારે અર્જુને બળતાં લાકડાં તથા છત્ર જેવા આકારવાળું ચામડાનું હથીયાર ફેરવીને, તે બાણો નિવર્ત્ત કરી કહ્યું કે હે ગંધર્વ, અસ્ત્રવિદ્યાના જાણનારા પુરૂષોને તારે આ આવા ભય દેખાડવા નહીં; કારણ તે દેખાડેલા ભય ફીણની પેઠે નાશ પામે છે. હે અંગારપર્ણ મનુષ્યો કરતાં ગંધર્વો માયાવી વધારે હોય છે, એમ હું જાણું છું. માટે તારી સાથે માયાએ કરી હું યુદ્ધ કરીશ નહીં, પણ અગ્ન્યાસ્ત્રથી કરીશ. જે અગ્ન્યાસ્ત્ર પૂર્વે ઇંદ્રના ગુરૂ બ્રહસ્પતિએ ભરદ્વાજને આપ્યું હતું, ને તેની પાસેથી અગ્નિવેશ્યને મળ્યું હતું, તે થકી અમારા ગુરૂ દ્રોણાચાર્યને મળ્યું ને તેણે મને આપ્યું છે. વૈશંપાયન કેહેછે— એમ કહી અર્જુને તે અગ્ન્યાસ્ત્ર તેના રથ ઉપર મૂક્યું, કે તરત તેનો રથ બળવા લાગ્યો, ને તે ગંધર્વ તેમાંથી પડી જઇ મૂઢ સરખો થઈ ગયો. તે જોઈ અર્જુન તેના માથાના કેશ ઝાલી તેને ખેંચીને પોતાના ભાઇઓ પાસે લઇ આવ્યો. ત્યારે તે ગંધર્વની સ્ત્રી, પોતાના પતિના પ્રાણની રક્ષા કરવા સારૂ યુધિષ્ઠિરની શરણે આવીને બોલી કે, હે મોટા ભાગ્યવાળા તમે મારી રક્ષા કરો, ને આ મારા પતિને મૂકાવો. હે સમર્થ, હું આ ગંધર્વની કુંભીનસી નામે સ્ત્રી છું, ને તમારા શરણે આવી છું. એવાં તેનાં વચન સાંભળી યુધિષ્ઠિરે અર્જુનને કહ્યું કે હે શત્રુઓને નાશ કરનારા, યુદ્ધમાં જીતી લીધેલા, યશ વગરના અને અપરાક્રમી પુરૂષોને કોણ મારે ? માટે તમે આ ગંધર્વને મૂકી દ્યો. ત્યારે અર્જુને તેને મૂકી દઇને કહ્યું કે હે ગંધર્વ, આ મારા મોટા ભાઇએ અભય થવા સારૂ તને મૂકી આપવાનું મને કહ્યું, માટે હું તને મૂકું છું; હવે તું કંઇ શોક કર માં ને અહીંથી જા. ગંધર્વે કહ્યું કે હે અર્જુન, તમે મને જીત્યો તેથી હવે મનુષ્યોની સભામાં હું મારા બળ તથા નામથી શોભીશ નહીં. માટે મારૂં અંગારપર્ણ નામ છે તે મુકીને, તમારા અગ્ન્યાસ્ત્રથી મારો સુંદર રથ બળી ગયો, તેથી બીજા સુંદર રથવાળો થઇ આજથી દગ્ધરથ મારૂં નામ રાખીશ. તથા મેં પૂર્વે તપ કરીને જે વિદ્યા મેળવી છે તે હું તમોને આપીશ. કારણ કોઇ પુરૂષ પોતાના બળથી શત્રુને જીતી, તેના પ્રાણની જો રક્ષા કરે તો તેને શું પુણ્ય થતું નથી! માટે પૂર્વે ચાક્ષુષી નામની જે વિદ્યા મનુએ ચંદ્રને આપી હતી, ને ચંદ્રે વિશ્વાવસુને આપી હતી, તે તેણે

મને આપી છે તે વિદ્યાને ધારણ કરનાર પુરૂષો, ત્રણ લોકમાં જે પદાર્થો દેખવામાં આવે છે, તેમાંથી જેને જોવાની ઇચ્છા કરે, તેને જોઇ શકે છે. પણ તે વિદ્યા જે પુરૂષ છ મહીના સૂધી એક પગે ઉભો રહે તેને મળે છે. માટે હે અર્જુન, તમે એ પ્રમાણે વ્રત કરો, તો હું તમોને તે વિદ્યા આપીશ. વળી તે વિદ્યાએ કરીને અમે દેવતાઓની પેઠે આકાશમાં ગતિ કરવા સમર્થ થઇ મનુષ્યોથી અધિક કેહેવાઇએ છીએ. એ સિવાય હે પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ, આ તમારા ભાઇઓ તથા તમોને, ગંધર્વ લોકમાં ઉત્પન્ન થએલા સુંદર વર્ણવાળા, મન સરખી ગતિ કરનારા, વેગ જેનો કોઇ દિવસે ઓછો થતો નથી, તથા યુવાનપણું વા વૃદ્ધપણું કાળે કરીને પણ જેઓને પ્રાપ્ત થતુ નથી એવા, અને દેવતાઓ તથા ગંધર્વોને વહન કરનારા, એક એકને સો સો ઘોડા આપીશ. પૂર્વે વૃત્રાસુરને મારવા ઇંદ્રે વજ્ર કરાવ્યું હતું. તે વજ્ર વૃત્રાસુરના મસ્તક ઉપર નાખતાં તેના સૈંકડો કટકા થયા હતા. તે કટકાઓ, આ લોકમાં બ્રાહ્મણ વર્ગમાં અગ્નિમાં આહુતિરૂપે, ક્ષત્રિયોમાં રથરૂપે, વૈસ્યવર્ણમાં દાનરૂપે, અને શૂદ્રોમાં સેવારૂપે વર્તિ રહ્યા છે, એમ દેવતાઓ માનેછે. માટે ક્ષત્રિઓના રથ વજ્રરૂપ છે, તેને ચલાવવામાં સમર્થ એવા ઘોડાઓને ઘોડીયો ઉત્પન્ન કરેછે. એવા એ મારા ઘોડા સારા વર્ણવાળા, ઇચ્છિત ગતિ કરનારા તથા ગંધર્વ દેશમાં ઉત્પન્ન થએલાછે, તે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તશે. અર્જુને કહ્યું કે હે ગંધર્વ મે તને મૃત્યુના ભયથી બચાવ્યો, તેને બદલે તું મને ઘોડાઓ આપવાનું કહે છે, પણ તારૂં વિદ્યારૂપી દ્રવ્ય સાંભળ્યાથી તે ઘોડા લેવામાં મને પ્રીતિ થતી નથી. ગંધર્વ બોલ્યો કે હે અર્જુન, મોટા પુરૂષોનો સમાગમ પ્રીતિ કરનાર હોયછે. તમે મને જીવતો રાખ્યો તેથી હું ઘણો પ્રસન્ન થયો છું, ને આપણી પ્રીતિ ઘણા દિવસ રેહેવા સારૂં હું મારી વિદ્યા તમોને આપીશ; ને તમારાથી ઉત્તમ એવી અગ્ન્યાસ્ત્ર મૂકવા તથા વારવાની વિદ્યા શીખીશ. અર્જુને કહ્યું કે ઠીક, હું તને અગ્ન્યાસ્ત્રની વિદ્યા આપીને તારી પાસેથી ઘોડાઓ લઇશ, ને તારી અમારી પ્રીતિ નિરંતર રેહેશે. હવે હે સખા, ગંધર્વોથી મનુષ્યોને શા કારણથી ભય થાય છે? ને રાત્રીને સમય વેદ જાણનારા શ્રેષ્ઠ મનુષ્યો તીર્થ પ્રત્યે જાય છે એમ છતાં, તેં અમારી ઉપર શા કારણથી ક્રોધ કર્યો ? તે મને કેહે. ગંધર્વે કહ્યું કે, તમે સ્ત્રી વગર છો, ને તમારો વિવાહ થયો નથી; તેથી આશ્રમ રહિત છો, માટે મેં તમારી ઉપર

ક્રોધ કર્યો. પણ હે અર્જુન, તમારા કુરૂ વંશનાં વર્ખાણ, યક્ષો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, પિશાચો, સર્પો, અને દૈત્યો કરે છે; ને મેં પણ તમારા કુળમાં પૂર્વે થઇ ગએલા પુરૂષોના ગુણ નારદાદિ દેવ ઋષિઓના મુખથી સાંભળેલા છે. એવો તમારો મહિમા આ પૃથ્વી ઉપર ફરતાં મેં આજે દૃષ્ટિથી જોયો. વળી વેદ તથા ધનુર વિદ્યાના આચાર્ય, ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ તથા મોટા યશવાળા દ્રોણાચાર્ય તમારા ગુરૂ છે, તેને હું જાણું છું. તથા ધર્મ, વાયુ, ઇંદ્ર, અને બે અશ્વિનીકુમારરૂપ તમે પાંચે ભાઇઓ, કુરૂ વંશની વૃદ્ધિ કરનારા, શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા, મહાત્મા, અસ્ત્ર ધારણ કરનાર પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ, શૂરવીર, અને સારા વ્રતવાળા, છો, તે પણ હું જાણું છું. એવા તમોને જાણતે છતે પણ મેં તમારી ઉપર ક્રોધ કર્યો, તેનું કારણ એ કે, સ્ત્રીઓની સમક્ષ પોતાના પરાભવને બળવાન પુરૂષો સહન કરી શકતા નથી. તે પ્રમાણે હું સ્ત્રીઓ સહિત હતું, ને વળી રાત્રીને વિશે અમારૂં બળ વધે છે, તેથી મને ક્રોધ થયો. પણ હે તપતિના વંશના વૃદ્ધિ કરનાર, મનુષ્યોને બ્રહ્મચર્યવ્રત મોટો ધર્મ છે, તે તમે પાળો છો, તેથી તમે મને યુદ્ધમાં જીત્યો. પણ જે ક્ષત્રિય વિષયની કામનાવાન હોય છે, તે રાત્રિચર એવા યક્ષો તથા ગંધર્વોની સાથે યુદ્ધમાં જીતતો નથી. પણ તેજ ક્ષત્રિએ જો બ્રાહ્મણનો આશ્રય કર્યો હોય, તો તે સર્વ યક્ષો તથા ગંધર્વોને જીતે છે. માટે હે તાપત્ય, મનુષ્યોએ પોતાના શ્રેયની ઇચ્છા વાસ્તે જે કામ કરવું હોય, તેમાં બ્રાહ્મણનો આશ્રય કરવો. કારણ બ્રાહ્મણો અંગે સહિત વેદને જાણનારા, સત્યવાદિ, અને ધર્માત્મા હોય છે. એવા બ્રાહ્મણો જે ક્ષત્રિઓના પુરોહિત હોય છે, તેઓનો જય થાય છે, ને અંતે તેઓને સ્વર્ગ પણ મળે છે. માટે ક્ષત્રિઓએ પોતાને પ્રચ્છિત લાભ મળવા સારૂ, તથા મળેલા લાભની રક્ષા કરવા સારૂ સારા ગુણવાન બ્રાહ્મણોને પુરોહિત કરવા અને જે ક્ષત્રિય પોતાને સમૃદ્ધિ તથા રાજ્ય મળવાની ઇચ્છા કરે, તેણે પુરોહિતના મત પ્રમાણે ચાલવું. કારણ કોઇને કેવળ પોતાના બળથી જય તથા રાજ્ય મળતાં નથી. માટે હે કુરૂવંશની વૃદ્ધિ કરનાર, બ્રાહ્મણોને આશ્રય કરનારા ક્ષત્રિયો, પોતાના રાજ્યને ઘણા કાળ સૂધી પાલન કરવા સમર્થ હોય છે, એમ તમે જાણો.

तस्मादेवंविजानीहि कुरूणांवंशवर्धन ॥

ब्राह्मणप्रमुखंराज्यं शक्यंपालयितुंचिरं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि गंधर्वपराभवे गुर्जरभाषायां सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

अर्जुनउवाच ॥ तापत्यइतियद्वाक्य मुक्तवानसिमामिह ॥
तदहंज्ञातुमिच्छामि तापत्यार्थंविनिश्चयं ॥

અર્જુન કેહે છે—હે ગંધર્વ, તું અમને તાપત્ય કેહે છે, તે તાપત્યનો અર્થ હું જાણવાની ઇચ્છા કરૂંછું. કારણ કૌંતેય એવા અમે તાપત્ય કેહેવાયા, માટે તે તપતી કોણ હતી? વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે અર્જુને પૂછવાથી તે ગંધર્વ તેને કેહેવા લાગ્યો કે હે પાર્થ, તમોને હું તાપત્ય કહું છું તેનું કારણ કહું તે તમે એકાગ્ર મનથી સાંભળો. જે સૂર્ય આકાશ મંડળમાં રહીને સ્વર્ગાદિ લોકને પોતાના તેજે કરીને પ્રકાશે છે, તે સૂર્યને, ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવી, દેવતાઓ, અસુરો, યક્ષો, રાક્ષસો, અને ગંધર્વોની સ્ત્રીઓ કરતાં અધિક સ્વરૂપવાળી, તથા અપ્સરાઓમાં જેના સરખી કોઈ સ્વરૂપવાન નહીં એવી તપતી નામે કન્યા થઈ. તે કન્યા જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવી, ત્યારે સૂર્યને તેનો વિવાહ કરવાનો વિચાર થયો. પણ પોતાની કન્યા સરખા રૂપ, શીલ અને ગુણવાળો કોઇ વર તેના ધ્યાનમાં ન આવવાથી તેને સુખ પ્રાપ્ત થતું નહીં. હવે આ પૃથ્વીમાં કુરૂ વંશમાં શ્રેષ્ઠ એવો રક્ષનો પુત્ર સંવરણ સૂર્યની આરાધના કરતો, ને તેના ઉદયની વખતે અર્ધ્ય ચંદન તથા પુષ્પાદિ પૂજાનાં સાહિત્યોથી તેની નિત્ય પૂજા કરતો હતો. અને સૂર્ય જેમ સ્વર્ગાદિ લોકને પ્રકાશ કરે તેમ તે સંવરણ પોતાના તેજથી પૃથ્વીને પ્રકાશ કરતો હતો. વળી જેમ બ્રહ્મવાદી પુરૂષો સૂર્યની પૂજા કરે, તેમ પૃથ્વીને વિષે બ્રાહ્મણ વગર સર્વ વર્ણો તેની પૂજા કરતા હતા. તે રાજા પોતાના સ્નેહી પુરૂષોને ચંદ્રની પેઠે સુખ આપતો હતો, ને દુષ્ટોને સૂર્યની પેઠે તાપ પમાડતો હતો. એવા ગુણવાન તે સંવરણને જોઇ સૂર્યે પોતાની તપતી કન્યા તેને આપવાની ઇચ્છા કરી. હવે કોઈ દિવસે તે સંવરણ રાજા મૃગયા કરવા સારૂ કોઈ પર્વતના વનમાં ફરતો હતો, તેને ક્ષુધા તથા તૃષા લાગી. તેવામાં તેનો ઘોડો મૃત્યુ પામ્યો, તેને ત્યાગ કરીને તે પગેથી પર્વત ઉપર ફરવા લાગ્યો. એટલામાં જેના સરખી બીજી કોઇ સ્ત્રી નહીં એવી તે મોટા નેત્રવાળી કન્યા તેના જોવામાં

આવી. ત્યારે પોતાના સૈન્યને પાછળ મૂકી તે એકલી બેઠેલી કન્યાની પાસે તે પોતે એકજ આવી ઉભો, ને તે કન્યાને જોતાંજ તેની દૃષ્ટિ તે ઉપરથી ખસી નહીં. પછી તે રાજાયે વિચાર કર્યો કે, આ રૂપે કરીને લક્ષ્મી સરખી, આકાશથી સૂર્યનું તેજ જાણે પૃથ્વી ઉપર પ્રાપ્ત થયું હોય તેવા ઉગ્ર તેજવાળી, ચંદ્રસરખી કાંતિવાળી આ પર્વત ઉપર બેઠેલી સોનાની પુતળી સરખી, અને જેના સ્વરૂપના વર્ણની કાંતિથી વૃક્ષો તથા લતાયે સહિત આ પર્વત જાણે સોનાનોજ હોય એવો શોભે છે, એવી આ કન્યા કોણ હશે! એવો વિચાર કરી તે કન્યાને જોઇ પૃથ્વીમાં સર્વ સ્ત્રીયોની તે નિંદા કરવા લાગ્યો. કારણ તેના જન્મથી તે દિવસ પર્યંત, તે કન્યા સરખી રૂપવાન કોઇ સ્ત્રી તેણે જોઇ ન હતી. એ પ્રમાણે તે કન્યાના રૂપમાં તે રાજાનું મન તથા નેત્ર લલચાયાં, તેથી તેની પાસેથી તે ચલાયમાન થયો નહીં, ને તે વખતે તે કન્યા વગર તેને બીજું કંઇ ભાન રહ્યું નહીં. પછી દેવતા, અસુર, અને મનુષ્યોને ઉત્પન્ન કરનાર બ્રહ્માએ સર્વ રૂપ આ કન્યાને વિષેજ મૂકેલું છે, એમ વિચાર કરી મોહ પામીને તથા કામના બાણથી પીડાઇને તે રાજા તે કન્યાને કેહેવા લાગ્યો કે, હે કેળના વૃક્ષ સરખા સાથળવાળી, હે પવિત્ર હાસ્ય વાળી, તું કોણ છે? કેની પુત્રી છે? શા વાસ્તે અહીં રહી છે? ને મનુષ્યો વગરના આ વનમાં એકલી શું કરવા ફરે છે? હે સુંદર અંગવાળી, સર્વ અલંકારે કરીને શોભાયમાન એવી તું, આ સર્વ અલંકારોને શોભા આપે એવી છે, ને તારા સરખી રૂપવાન સ્ત્રી ત્રણ લોકમાં કોઇ નથી. હે સુંદર મુખવાળી, ચંદ્ર કરતાં વધારે કાંતિવાળું તથા કમળપત્ર સરખાં નેત્ર યુક્ત આ તારૂં મુખ કામદેવની પેઠે મારા મનને મથન કરે છે. એટલું કેહેવા છતાં પણ તે કન્યા તે રાજાની પાસે બોલી નહીં, ને તેજ વખતે વિજળીની માફક અંતર્ધ્યાન થઇ ગઇ. ત્યારે તે સંવરણ રાજા તેને શોધવા સારૂ ત્યાં સર્વ વનમાં ઉન્મત્તની પેઠે ફરવા લાગ્યો. પણ જ્યારે તે કન્યાને તેણે દીઠી નહીં ત્યારે ઘણો વિલાપ કરી શરીરની ચેષ્ટા રહિત થઇ તે બે ઘડી વાર ત્યાં બેઠો.

अपश्यमान सतुतां बहुतत्रविलप्यच ॥
निश्चेष्टःपार्थिवश्रेष्ठो मुहूर्त्तंसव्यतिष्ठत ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि तपत्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां मेकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

गंधर्व उवाच ॥ अथत्तस्यामदृश्यायां नृपतिःकाममोहितः ॥
पातनःशत्रुसंघानां पपातधरणीतले ॥

ગંધર્વ કેહે છે—પછી તે શત્રુઓના સમુદાયને તોડનારો રાજા કામથી મોહિત થઇ તે કન્યાને નહીં જોઇને પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. ત્યારે તે સુંદર હાસ્યવાળી કન્યા તેની પાસે આવીને કેહેવા લાગી કે, હે શત્રુને નાશ કરનારા; તમારૂં કલ્યાણ થાઓ ! ઉઠો ઉઠો ! હે રાજાઓમાં સિંહ સરખા, પૃથ્વીમાં વિખ્યાત એવા તમે મોહ પામવા યોગ્ય નથી. એવું સાંભળી પોતાની પાસે ઉભેલી તે વિશાળ કટિપશ્ચાદ ભાગવાળી કન્યાને જોઇને તે કામરૂપી અગ્નિથી તાપ પામેલો રાજા મોહ યુક્ત વચન કેહેવા લાગ્યો કે, હે સુંદર અંગવાળી, કામે કરીને પીડા પામેલા ને તારૂંજ ચિંતન કરનારા આ મને તું ભજ, કારણ તારે અર્થે આ મારો પ્રાણ મને ત્યાગ કરે છે. હે મોટા નેત્રવાળી, તારે અર્થે કામદેવ પોતાના વિષયરૂપી બાણે કરી મને વિંધે છે, ને શાંત થતો નથી. વળી તે કામરૂપી સર્પ મને દંશ કરે છે, માટે હે સુંદર મુખવાળી, મને તું પ્રાપ્ત થા. હે કિન્નરોના ગાયન સરખું ભાષણ કરનાર, આ મારા પ્રાણ તારે આધિન છે, કારણ તારા વગર હું જીવવાને સમર્થ નથી. હે કમળ પત્ર સરખાં નેત્રવાળી, તું મારી સાથે ભાષણ કર, ને હું તારો ભક્ત છું તેનો તું ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી. હે સુંદર હાવ ભાવ વાળી, તું પ્રીતિથી મારી રક્ષા કરવા યોગ્ય છે. હે કલ્યાણિ, તને જોઇને મારૂં મન ઘણું ચલાયમાન થાય છે, ને તારા વગર બીજી સ્ત્રીયોને જોવામાં મને રૂચી થતી નથી. હે સુંદરી, હું તને વશ છું, માટે મારી ઉપર તું પ્રસન્ન થા, ને તારો ભક્ત છું માટે મારૂં ભજન કર. વળી હે સ્ત્રી, તને જોઇને મને કામરૂપી અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો છે, તેને તું પ્રીતિરૂપી જળે કરીને શાંત કર; ને તને જોયાથી મને કામદેવના બાણો વિંધે છે, તે બાણોને તું મને પોતાનું શરીર આપીને નિવર્ત કર. અને ગંધર્વ વિવાહથી મને પ્રાપ્ત થા, કારણ સર્વ વિવાહોમાં ગંધર્વ વિવાહ શ્રેષ્ઠ છે. તપતીયે કહ્યું કે હે રાજા, મારો પિતા છે, તેથી હું સ્વતંત્ર નથી. માટે તમને મારી ઇચ્છા હોય તો મારા પિતાની પાસે મારી યાચના કરો. અને જેમ મેં તમારૂં મન હરણ કરયું છે, તેમ મારૂં મન પણ તમારામાં હરણ થયું છે. પણ હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, આ મારો દેહ મારે સ્વાધીન નથી. કારણ સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર હોતી નથી, ને તે-

થીજ હું તમારી પાસે આવતી નથી. પણ પોતાને લાયક એવા પતિની કઇ કન્યા ઇચ્છા ન કરે ? માટે હું તમારામાં આસક્ત છું, તેથી મારા પિતા સૂર્યની, તમે નમ્રતા, તપ, અને નિયમથી આરાધના કરો, ને તેને પ્રસન્ન કરીને તેની પાસે મારી માગણી કરો. તે જો તમને આપશે તો હું તમારી પાસે નિરંતર વશ થઇને રહીશ. હે ક્ષત્રિયોમાં શ્રેષ્ઠ, આ લોકને પ્રકાશ કરનાર સૂર્ય છે, તેની હું તપતી નામે નાની કન્યા છું.

अहंहितपतीनाम सावित्र्यवरजासुता ॥
अस्यलोकप्रदीपस्य सवितुःक्षत्रियर्षभ ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि तपत्युपाख्याने
गुर्जरभाषायां द्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

गंधर्वउवाच ॥ एवमुक्त्वाततस्तूर्णं जगामोर्ध्वमनिंदिता ॥
सतुराजापुनर्भूमौ तत्रैवनिपपातह ॥

ગંધર્વ કેહેછે—એ પ્રમાણે કહીને તે તપતી તત્કાળ આકાશ માર્ગે ચાલતી થઈ, ને તે સંવરણ રાજા તેજ વખતે પાછો પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. હવે સૈન્ય સહિત તે રાજાનો પ્રધાન તેને ખોળતો હતો, તેટલામાં છેટેથી તેણે તે રાજાને પૃથ્વી ઉપર પડેલો દીઠો. ત્યારે અગ્નિથી જેમ તાપ પામે તેમ તાપ પામીને, તે તેની પાસે આવ્યો, ને જેમ પિતા પુત્રને ઉઠાડે તેમ તેણે તેને ઉઠાડ્યો, પછી બુદ્ધિ, અવસ્થા અને કીર્ત્તિએ કરી સૌથી શ્રેષ્ઠ એવા તે પ્રધાને, તાપ રહિત થઇ તેને કહ્યું કે હે મનુષ્યમાં સિંહ સરખા તમારૂં કલ્યાણ થાઓ ને તમે કંઇ ભય પામો માં. એમ કહી, તે ક્ષુધા અને તૃષાએ કરીને થાકી રહ્યો છે, એમ વિચારી તેણે તેના મસ્તક ઉપર શીતળ જળ છાંટયું ને સુગંધી ચંદન લગાડયું. જે તરત સુકાઇ ગયું, ને તે રાજાને ભાન આવ્યું ત્યારે બેઠા થઇ તેણે એક પ્રધાન વગર બાકી સર્વ સૈન્યને ત્યાંથી જવાની રજા આપી. એટલે તે સર્વ સૈન્ય તેની આજ્ઞા લઈ ચાલી નીકળ્યું. પછી તે રાજા પવિત્ર થઈ હાથ જોડી ઊંચી દૃષ્ટિ રાખીને, દિવસ રાત્રી સૂર્યની આરાધના કરતો તે પર્વત ઉપર બેઠો અને જ્યારે બાર દિવસો થયા ત્યારે તેણે પોતાના પુરોહિત વસિષ્ઠનું સ્મ-

ષ્ણું કર્યું; કે તરત તેઓએ આવી, પોતાની જ્ઞાનદૃષ્ટિથી તે રાજાને તપતીને વિશે મોહિત થયેલો જાણી તેને કહ્યું કે હે રાજા, તમને હું તપતીની પ્રાપ્તિ કરાવી આપીશ. એમ કહી તેઓએ આકાશમાં સૂર્યની પાસે જઇ હાથ જોડીને કહ્યું કે હું વસિષ્ઠ છું. ત્યારે સૂર્યે કહ્યું કે તમે ભલે આવ્યા. ને તમારા મનમાં જે ઇચ્છા હોય તે કહો. તમે જે માગશો તે જો ન અપાય એમ હશે, તોપણ હું આપીશ. ત્યારે વસિષ્ઠે નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે હે સૂર્ય, આ તમારી તપતી નામે કન્યા છે, તે હું સંવરણ રાજાને અર્થે માગું છું. તે રાજા મોટી કીર્તિવાળો, ધર્મ અર્થને જાણનાર તથા ઉદાર બુદ્ધિવાળો છે, તેથી તમારી કન્યા વાસ્તે યોગ્ય પતિ છે. એવાં તે ઋષિનાં વચન સાંભળી, "હું કન્યા આપીશ" એવો નિશ્ચય કરી સૂર્યે તેને કહ્યું કે હે વસિષ્ઠ, તે સંવરણ રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ છે. તેમ તમે પણ સર્વ ઋષિઓમાં શ્રેષ્ઠ છો; ને આ મારી કન્યા સૌ સ્ત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે. માટે તે રાજાને આ કન્યા આપવી તે ઘણું સારૂં છે. એમ કહીને સૂર્યે મહાત્મા તે વસિષ્ઠને સંવરણ રાજાને અર્થે પોતાની કન્યા આપી. ત્યારે તેને લઇને તે વસિષ્ઠ, જ્યાં તે રાજા બેઠો હતો ત્યાં આવતા હતા, તે જોઇ તપતીમાંજ જેનું ચિત્ત છે એવો તે રાજા હર્ષ પામીને ઘણો શોભવા લાગ્યો. પછી વસિષ્ઠ ઋષિ દશ દિશાઓને વિજળીની પેઠે પ્રકાશ કરનારી તે કન્યાને તે રાજા પાસે લઇ આવ્યા. એ પ્રમાણે તે રાજા સૂર્યના આરાધનથી તથા વસિષ્ઠના મહિમાથી તે કન્યા પામ્યો; ને દેવતાઓ તથા ગંધર્વોએ સેવેલા તે પર્વત ઉપરજ તેને વિધિથી પરણ્યો. પછી વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે રાજા, તમોને ઇચ્છિત સ્ત્રી મળી, હવે તમે સુખ ભોગવો. ત્યારે તે રાજાએ પોતાની સ્ત્રી સાથે તે પર્વત ઉપર વિહાર કરવાની ઇચ્છાથી, પોતાના દેશમાંના શેહેર, ગામ, વન, તથા ઉપવનની રક્ષા કરવાની તે પ્રધાનને આજ્ઞા આપી. એટલે તે પ્રધાન તેની રજા લઇને ત્યાંથી ગયો, ને વસિષ્ઠ પણ તેની રજા લઇને ગયા. પછી તે રાજા દેવતાઓની પેઠે તે પર્વત ઉપર વન તથા ઉપવનમાં તપતી સહિત વિહાર કરતો કરતો બાર વર્ષ સુધી રહ્યો. તેટલા વખત સુધી તેના દેશમાં તથા શેહેરમાં ઇંદ્રે વર્ષાદ વર્ષાવ્યો નહીં, તેથી સ્થાવર જંગમ સર્વ પ્રજા નાશ પામવા લાગી. કેટલીક પ્રજા ક્ષુધાથી પીડા પામી પોતાના ઘરોનો ત્યાગ કરી બધી દિશાઓમાં ભમતી હતી. કેટલાક મનુષ્યો પોતાની

સ્ત્રીયાદિકનો ત્યાગ કરી ક્ષુધાથી પીડા પામીને, મર્યાદા મૂકી મનુષ્યોને મારી તેમનું ભક્ષણ કરતા હતા. એ પ્રમાણે ક્ષુધા તથા તૃષાએ કરીને પીડા પામેલી પ્રજા તે રાજાના શેહેરમાં રહી હતી, તેથી તે શેહેરમાં જાણે પ્રેતોજ રેહેતાં હોય તેવું લાગતું હતું. તે જોઈ મુનિયોમાં શ્રેષ્ઠ તે મહાત્મા વસિષ્ઠ તે રાજાના દેશ તથા શેહેરમાં પોતાના તપના બળે કરી વર્ષાદ વર્ષાવ્યો, ને તેઓ તપતી સ્ત્રીએ સહિત તે સંવરણ રાજાને તે પર્વતમાંથી તેની પૂરીમાં લાવ્યા. પછી તે રાજા પોતાના શેહેરમાં આવી રહ્યો ત્યારે ઈંદ્રે પણ વર્ષાદ વર્ષાવ્યો, ને તે પોતાની પ્રજાનું રક્ષણ કરવા લાગ્યો, તેથી સર્વ પ્રજા ઘણું સુખ પામી. એ પ્રમાણે પ્રજાને સુખ આપતાં આપતાં તેણે બાર વર્ષ સુધી દેવતાઓના યજ્ઞ કર્યા, ને જેમ શચીએ સહિત ઈંદ્ર રેહે, તેમ તે તપતી સહિત રેહેતો હતો. ગંધર્વ કેહે છે—હે અર્જુન ! એ પ્રમાણે મહા ભાગ્યવાળી સૂર્યની કન્યા પૂર્વે તમારા કુળમાં પ્રાપ્ત થઇ હતી, તેથી મેં તમોને તાપત્ય કહ્યા. વળી સંવરણ રાજાએ તે તપતીને વિષે કુરૂ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો તેથી તમે તાપત્ય છો.

तस्यांसंजनयामास कुरुंसंवरणोनृपः ॥

तपत्यांतपतांश्रेष्ठ तापत्यस्त्वंततोऽर्जुन ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि तपत्युपाख्यानसमाप्तौ गुर्जरभाषायां त्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ सगंधर्ववचःश्रुत्वा नतदाभरतर्षभ ॥
अर्जुनःपरयाभक्त्या पूर्णचंद्रइवाबभौ ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભરતકુળમાં શ્રેષ્ઠ, એવાં તે ગંધર્વનાં વચન સાંભળી તે અર્જુન તેમાં ઘણો પ્રીતિમાન થઇને, પૂર્ણિમાના ચંદ્રની પેઠે શોભવા લાગ્યો. અને વસિષ્ઠના તપનું બળ સાંભળી આશ્ચર્ય યુક્ત થઇ તે ગંધર્વને કેહેવા લાગ્યો કે, હે ગંધર્વ, જે ઋષિનું નામ તેં વસિષ્ઠ કહ્યું તેની વાર્તા હું સાંભળવા ઇચ્છુંછું, માટે મને કેહે. અને જે વસિષ્ઠ અ-મારા કુળના પુરોહિત થયા તે કયા ? ગંધર્વ કેહે છે—હે અર્જુન, તે બ્ર-હ્માના મનથી ઉત્પન્ન થયેલા અને અરૂંધતીના પતિ વસિષ્ઠ જાણવા. તે-ઓએ દેવતાઓથી ન જીતાય, એવા કામ તથા ક્રોધને જીતી તેઓને પો

તાના તપોબળે કરી પગ તળે રાખીને ઇન્દ્રિયો વશ કરી. તેથી તેઓ વસિષ્ઠ કેહેવાયા. વળી વિશ્વામિત્રે તેઓના સો પુત્રોનો નાશ કર્યો તેથી તેઓ ક્રોધ યુકત થયા, તોપણ તેઓએ વિશ્વામિત્રના પુત્રોનો નાશ કર્યો નહીં. તેમ તેઓએ વિશ્વામિત્રને પણ નાશ કરવાનો ઉપાય પોતે સમર્થ છતાં અસમર્થની પેઠે કર્યો નહીં. વળી તેઓ યમરાજા પાસેથી પોતાના પુત્રો પાછા લેવાને સમર્થ હતા, તોપણ તેઓએ તેને દુઃખ આપી પાછા લીધા નહીં. એવા તે ઋષિના આશ્રયે કરીને ઇક્ષ્વાકુવંશના રાજાઓ આ પૃથ્વીનું રાજ્ય પામ્યા, ને એ ઋષિને પુરોહિત કરી ઘણા યજ્ઞો કરીને દેવતાઓની આરાધના કરવા લાગ્યા. તે યજ્ઞો બૃહસ્પતિ જેમ દેવતાઓને કરાવે તેમ તે વસિષ્ઠે તેઓને કરાવ્યા. માટે હે વેદના ધર્મને જાણવાની ઇચ્છાવાળા, તમે કોઇ ગુણવાન બ્રાહ્મણને શોધીને તેને તમારો પુરોહિત કરો. કારણ હે પાર્થ પૃથ્વીને જીતવાની ઇચ્છાવાળા ક્ષત્રિઓએ પોતાના રાજ્યની વૃદ્ધિ થવા સારૂ પ્રથમ પુરોહિત કરવા. માટે ગુણવાન, જીતેંદ્રિય, ધર્મ કામ અને અર્થના તત્વોને જાણનાર, તથા વિદ્વાન્ એવો બ્રાહ્મણ તમારો પુરોહિત થાઓ.

तस्मातपुरोहितःकश्चित् गुणवान्विजितेंद्रियः ॥
विद्वान्मत्रतुवोविप्रो धर्मकामार्थतत्ववित् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि पुरोहितकरणकथने गुर्जरभाषायां चतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

अर्जुनउवाच ॥ किंनिमित्तमभूद्वैरं विश्वामित्रवसिष्ठयोः ॥
वसतोराश्रमेदिव्ये शंसनःसर्वमेवतत् ॥

અર્જુન પૂછે છે—શોભાયમાન આશ્રમને વિષે રેહેનાર એવા વિશ્વામિત્ર તથા વસિષ્ઠને શા કારણથી વૈર થયું? તે સૌ મને કહે. ગંધર્વ કેહેછે—હે પાર્થ, વસિષ્ઠનું આખ્યાન સર્વ લોકમાં પુરાણોને વિષે કહેલું છે, તે તમોને કહું તે સાંભળો. કાન્યકુબ્જ દેશમાં કુશિક નામે રાજાથી ઉત્પન્ન થયેલો અને આ લોકમાં વિખ્યાત એવો ગાંધી નામે રાજા હતો. તેને સર્વ શત્રુઓને નાશ કરે એવો વિશ્વામિત્ર નામે પુત્ર થયો. કોઇ સમય તે વિશ્વા-

મિત્રે મૃગયા કરવા સારૂ મરૂધન્વ દેશમાંના કોઈ ધાડા વનમાં જઈ ત્યાંના કેટલાએક મૃગો અને વરાહોનો નાશ કર્યો. પછી તે થાકી ગયો અને તેને જળની તૃષા લાગી; તોપણ વધારે મૃગોને શોધતો શોધતો તે વસિષ્ઠના આશ્રમ પ્રત્યે આવી ચડ્યો. તેને જોઇ વસિષ્ઠે તેનો આદરભાવથી સત્કાર કર્યો. અને પોતાની પાસે ઇચ્છિત પદાર્થો આપનારી એક નંદિની નામે ગાય હતી, તેની પાસેથી અનેક તરેહના ભોજનના પદાર્થો, વસ્ત્રો, તથા અલંકારો લઇને, તેઓએ સૈન્ય સહિત તે વિશ્વામિત્રને આપી તેને પ્રસન્ન કર્યો, ત્યારે વિશ્વામિત્રે, દેડકા સરખા નેત્ર તથા શંકુ નામે માછલી સરખા કાનવાળી, શરીરમાં પુષ્ટ સુંદર મસ્તક તથા ગળાવાળી, અને શ્રેષ્ઠ પૂંછડા તથા મોટા આંચળવાળી તે વસિષ્ઠની ગાયને જોઇ, વિસ્મય પામીને તેનાં વખાણ કર્યાં; ને વસિષ્ઠને કહ્યું કે હે વસિષ્ઠ, મારી પાસેથી, દશ કોટિ ગાય અથવા મારૂં સર્વ રાજ્ય તમે લ્યો, ને તેના બદલામાં તમારી આ નંદિની નામે ગાય મને આપો. વસિષ્ઠે કહ્યું કે, દેવતા, અતિથિ, પિતૃ, અને યજ્ઞના અર્થે આ મારી ગાય છે, માટે હે નિષ્પાપ, રાજ્ય લઇને પણ એ ગાય અપાય એમ નથી. તે સાંભળી વિશ્વામિત્રે કહ્યું કે હું ક્ષત્રિય છું, ને તમે તપ કરવામાં તથા વેદ ભણવામાં કુશળ એવા બ્રાહ્મણ છો. એવા શાંત સ્વભાવવાળા બ્રાહ્મણોમાં પરાક્રમ કયાંથી હોય ! તોપણ હું તમને દશ ક્રોડ ગાયો આપું છું, ને તમે આ ગાય મને આપતા નથી। તેથી હવે હું મારો ક્ષત્રિયનો ધર્મ મૂકીશ નહીં, ને બળાત્કારથી ગાય લઇશ. એવું સાંભળી વસિષ્ઠ બોલ્યા કે તમે બળવાન, તથા પરાક્રમી એવા ક્ષત્રિય રાજા છો, માટે જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો. ગંધર્વ કહે છે—હે પાર્થ, વસિષ્ઠનાં એવાં વચન સાંભળી વિશ્વામિત્રે બળાત્કારથી તે હંસ અને ચંદ્ર સરખી શ્વેત ગાયનું હરણ કર્યું, અને તેને ચાબખા તથા લાકડીઓથી પ્રહાર કરીને લઈ જવા માંડી. પણ તે ગાય ચારે કોર ભાગતી ભાગતી વસિષ્ઠની સામે આવી ઉભી, ને તેને વિશ્વામિત્રના સૈન્યે ઘણી મારી તોપણ તે વસિષ્ઠના આશ્રમમાંથી ગઈ નહીં. ત્યારે વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે કલ્યાણરૂપ ગાય, તું વારંવાર શબ્દ કરે છે, તે હું સાંભળું છું, પણ વિશ્વામિત્ર બળાત્કારથી તને લઇ જાય છે, ત્યારે હું શું કરૂં? કારણ હું ક્ષમાવાન બ્રાહ્મણ છું. પછી વિશ્વામિત્રના ભયથી ઉદ્વેગ પામીને તે ગાય વસિષ્ઠની પાસે બોલી કે હે સમર્થ, વિશ્વામિત્રનું સૈન્ય મને ચાબખા અને લાકડીઓથી મારે છે, તેથી

અનાથની માફક હું શબ્દ કરૂં છું. તોપણ તમે મારો કેમ ત્યાગ કરો છો? એ પ્રમાણે નંદિનીએ કહ્યું તોપણ તે ઋષિ ક્રોધ પામ્યા નહીં, ને પોતાના ક્ષમારૂપી વ્રતથી ચલાયમાન નહીં થઇને, તેઓએ ગાયને કહ્યું કે, ક્ષત્રિઓનું તેજરૂપી ને બ્રાહ્મણોનું ક્ષમારૂપી બળ છે. માટે મને ક્ષમા રહી છે, તેથી તારી ઇચ્છામાં આવે તો જા. નંદિનીએ કહ્યું કે હે ઋષિ, તમે આ પ્રમાણે બોલીને મારો કેમ ત્યાગ કરો છો? તમે જો મારો ત્યાગ ન કરો તો વિશ્વામિત્ર બળાત્કારથી મને લઇ જવા સમર્થ નથી. વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે કલ્યાણી, હું તારો ત્યાગ કરતો નથી, તારામાં શક્તિ હોય તો રેહે. જો, આ વિશ્વામિત્ર તારા વાછડાને દઢ દોરડાંએ બાંધીને બળાત્કારથી લઇ જાય છે! ગંધર્વ કહે છે—એવાં વસિષ્ઠનાં વચન સાંભળી તે નંદિનીએ પોતાનું મસ્તક ઉંચું કરી ક્રોધથી લાલ નેત્રવાળી થઇને મોટા શબ્દ કર્યા. તેથી વિશ્વામિત્રનું કેટલું સૈન્ય ચારે બાજુ નાસી ગયું. તે જોઇ વિશ્વમિત્રે તેને ઘણી મારી, ત્યારે તે ક્રોધ પામીને મધ્યાન્હના સૂર્યની પેઠે શોભાવા લાગી. પછી તેણે પોતાની કેશવાળીથી અગ્નિ, પૂંછડાથી મ્લેચ્છો, પરસેવાથી દ્રાવિડો તથા શકો, યોનિથી યવનો, છાણ તથા મૂત્રથી શબરો, પડખામાંથી પૌંડ્રો, કિરાતો, યવનો, બર્બરો, અને મ્હોંઢાના ફીણથી ચીબુકો, પુલિંદો, ચીનો, હુણો તથા કેરલો ઇત્યાદિ મ્લેચ્છો ઉત્પન્ન કર્યા. જેઓ અનેક પ્રકારનાં આયુદ્ધો લઇને, વિશ્વામિત્રના સૈન્યના એક એક યોદ્ધાને પાંચ પાંચ અથવા સાત સાત જણાઓ મળી વીંટીને મારવા લાગ્યા. તેથી વિશ્વામિત્રના દેખતાં સર્વ સૈન્ય ઘણું ભય પામ્યું પણ કોઇ મૃત્યુ પામ્યો નહીં. ત્યારે તે ગાયે દૂર ઉભી રહીને તે રાજાના સૈન્યને ઘણું પિડા પમાડ્યું, એટલે તે મોટા ભયે કરીને પોકારતું પોતાની રક્ષા કરનાર કોઇ મળે નહીં, તેથી ત્રણ યોજન નાસી ગયું. ત્યારે તે વિશ્વામિત્ર મોટું આશ્ચર્ય પામી, પોતે ક્ષત્રિય છે માટે ગાય લેવી, એવો જે આગ્રહ તે મૂકીને કેહેવા લાગ્યો કે, ક્ષત્રિયના બળને ધિક્કાર છે, કારણ બ્રાહ્મણમાં તપરૂપી જે બળ છે તેજ ખરૂં બળ છે. એમ કહી તેણે પોતાનું રાજ્ય, સમૃદ્ધિ તથા સર્વ ભોગનો ત્યાગ કરી તપ કરવાનું મન કર્યું. અને તપ કરી પોતાના તપરૂપી તેજે કરીને તે સર્વ લોકમાં વિખ્યાત થયો. પછી પોતાના તેજરૂપી બળે કરી સર્વને તાપ પમાડી, તે વિશ્વામિત્ર બ્રાહ્મણપણું પામીને ઇન્દ્રે સહિત અમૃત પીતો હતો.

ततापसर्वान्दीप्तौजा ब्राह्मणत्वमवाप्तवान् ॥

अपिबच्चततःसोम मिंद्रेणसहकौशिकः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि वासिष्टेविश्वामित्रपराभवे गुर्जरभाषायां पंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

गंधर्वउवाच ॥ कल्माषपादइत्येवं लोकेराजाबभूवह ॥

इक्ष्वाकुवंशजःपार्थ तेजसाऽसदृशोभुवि ॥

ગંધર્વ કહે છે—હે પાર્થ, હવે તે કાળમાં, આ જગત્માં તેજે કરી જેના સરખો બીજો કોઈ નહીં એવો ઇક્ષ્વાકુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો કલ્માષપાદ નામે રાજા હતો. તે કોઇ દિવસે એકલો પોતાના પૂરમાંથી મૃગયા કરવા સારૂ વનમાં ગયો, ને ત્યાં ઘણા મૃગો, વરાહો તથા ગેંડાઓનો નાશ કરીને થાકી ગયો. ત્યારે પોતાના પૂર પ્રત્યે પાછો વળી તે વનના એક સાંકડા માર્ગમાંથી આવતો હતો. તેવામાં ઋષિયોમાં શ્રેષ્ઠ વસિષ્ઠના સો પુત્રોમાંનો સૌથી મોટો શક્તિ નામે પુત્ર તેજ માર્ગથી સામે આવતો હતો. તે રાજાની પાસે આવ્યો, ત્યારે રાજાએ તેને કહ્યું કે હે ઋષિ, મારા માર્ગમાંથી તમે ખસી જાઓ. ઋષિએ કહ્યું કે હે રાજા, આ માર્ગ મારો છે, ને વળી સર્વ ધર્મોમાં કહ્યું છે જે, રાજાએ બ્રાહ્મણોને માર્ગ આપવો, તેથી તમે ખસી જાઓ. એમ તે બેઉ જણા માર્ગ સારૂ તકરાર કરવા લાગ્યા. પછી તે ઋષિએ જ્યારે રાજાને માર્ગ ન આપ્યો, ત્યારે ઘણો ક્રોધ પામીને તે રાજા ત્યાંથી ખસ્યો નહીં, ને તે ઋષિને ચાબખેથી મારવા લાગ્યો. એટલે તે ઋષિને ઘણો ક્રોધ ચઢયો ને તેણે તે રાજાને શાપ આપ્યો કે, તું રાજા થઇને મારા જેવા તપસ્વીને રાક્ષસની પેઠે મારે છે, વાસ્તે તું આજથી રાક્ષસ થઇશ, ને મનુષ્યના માંસનું ભક્ષણ કરવામાં આસક્તિવાન થઇને આ પૃથ્વી ઉપર ફરીશ. હે અધમ રાજા, તું અહીંથી જા. એવો શાપ સાંભળી તે રાજાએ તે વસિષ્ઠના પુત્ર શક્તિને ઓળખ્યા ને તેને પ્રસન્ન કરવાની ઇચ્છા કરી. એટલામાં ત્યાં વિશ્વામિત્ર આવ્યા હશે, તેમણે એવો બનાવ જોઇ વસિષ્ઠ સાથે નંદિની ગાય માટે પોતાને થયેલું વૈર યાદ કરીને, ત્યાં છૂપી રીતે ઉભા રહી, વસિષ્ઠનું ભૂરૂં કરવા માટે એક કિંકર નામે રાક્ષસને બોલાવ્યો, ને તેને તે રાજાના શરીરમાં પ્રવેશ કરી તેની બુદ્ધિ ખરાબ કરવાની આજ્ઞા આપી. પછી પોતે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા, અને

તે રાક્ષસે તે રાજાના શરીરમાં પ્રવેશ કરી તેને ઘણો પીડા પમાડયો; તેથી તેને "હું રાજા છું" એવું ભાન રહ્યું નહીં એટલે તેણે વસિષ્ઠના પુત્રને પ્રસન્ન કરયા નહીં. તેટલામાં તે વનને વિષે કોઇ ભૂખ્યા બ્રાહ્મણે તે રાજા પાસેથી માંસ સહિત ભોજન માગ્યું ત્યારે તે રાજાએ તેને કહ્યું કે, તમે અહીં બેસો, હું તમને તમારા કહ્યા પ્રમાણે ભોજન મોકલાવીશ. એમ કહીને ત્યાંથી તે ચાલતો થયો, ને તે બ્રાહ્મણ ત્યાં વાટ જોઇને બેઠો. પછી તે રાજા પોતાની ખુશી પ્રમાણે વનમાં ફરીને પાછો પોતાના પૂરમાં આવ્યો. અને રાત્રીએ સુતો હતો ત્યારે અર્ધ રાત્રીના સમયમાં ઉઠીને, પોતે તે બ્રાહ્મણને ભોજન મોકલવાનું કહ્યું હતું તે યાદ કરીને, તેણે પોતાના રસોઇયાને કહ્યું કે, વનમાં એક બ્રાહ્મણ મારા કેહેવાથી મારી પાસેથી અન્ન મળવાની ઇચ્છાથી વાટ જોઇને બેઠો હશે. માટે તેની પાસે તું જા, ને તેને માંસ સહિત ભોજન આપી આવ. ગંધર્વ કેહે છે—એવું સાંભળીને રસોઇઓ માંસ લેવા સારૂ ગયો, પણ તે તેને મળ્યું નહીં. ત્યારે પાછો આવી તેણે રાજાને કહ્યું કે, મને માંસ મળ્યું નહીં. તે સાંભળી રાક્ષસે જેના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો છે એવો તે રાજા બોલ્યો કે જા, મનુષ્યનું માંસ આપ. એવું સાંભળી તે રસોઇઆએ કોઇ માર્યાને ત્યાંથી મનુષ્યનું માંસ લાવી, અનાજ સહિત તે તૈયાર કરીને વનમાં જઇ તે બ્રાહ્મણને આપ્યું. ત્યારે તે બ્રાહ્મણે પોતાની દિવ્ય દૃષ્ટિથી જાણ્યું કે, એ માણસનું માંસ છે; તેથી ક્રોધ પામીને તે રાજાને એવો શાપ આપ્યો કે, જે રાજા અભક્ષ્ય એવું મનુષ્યનું માંસ મને આપે છે, તે રાજા પોતે તે માંસમાં ઇચ્છા રાખશે, ને જેમ પૂર્વે શક્તિએ તે રાજાને શાપ આપ્યો છે, તે પ્રમાણે મનુષ્યોના માંસમાં આસક્તિવાન થઇ તે સર્વને દુઃખ આપતો આપતો આ પૃથ્વી ઉપર ફરશે. એમ કહીને તે બ્રાહ્મણ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. એ પ્રમાણે તે રાજાને બે બ્રાહ્મણનો શાપ થયો. વળી તેના શરીરમાં રાક્ષસે પણ પ્રવેશ કર્યો, તેથી તે પોતાના રાજાપણાનો ભાવ ભૂલી જઇને રાક્ષસ જેવો થઇ ગયો. પછી કોઇ દિવસે તેણે તે વસિષ્ઠના પુત્ર શક્તિને જોઇને કહ્યું કે હે શક્તિ, તેં મને શાપ આપ્યો છે, માટે આજ હું પ્રથમ તારૂં ભક્ષણ કરીશ, ને પછી મનુષ્યોને ખાઇશ. એમ કહી તેણે તે શક્તિને મારીને, વ્યાઘ્ર જેમ પશુનું ભક્ષણ કરે તેમ તેનું ભક્ષણ કરયું. એ પ્રમાણે વસિષ્ઠનો પુત્ર શક્તિ મૃત્યુ પામ્યો; તે જાણીને વિશ્વામિત્રે એજ રીતે વાર-

વાર તે રાજાના શરીરમાં રાક્ષસને મોકલીને, વસિષ્ઠના સર્વ છોકરાઓનો નાશ કરાવ્યો. તે વાત સાંભળી વસિષ્ઠે પોતાના મનમાં અત્યંત શોકાતુર થઇ, પોતાના સર્વ પુત્રો નાશ પામ્યા તેથી પોતાનો દેહ ત્યાગ કરવો, એવો નિશ્ચય કર્યો; પણ તે વિશ્વામિત્રને નાશ કરવાની ઇચ્છા કરી નહીં. પછી દેહ ત્યાગ કરવા સારૂ મેરૂ પર્વત જેવા કોઇ મોટા પર્વત ઉપર ચઢીને, તેઓ નીચે શિલા ઉપર પડ્યા, પણ મૃત્યુ પામ્યા નહીં. ત્યારે વનમાં મોટી જ્વાળાવાળો અગ્નિ કરીને તેમાં તેઓએ પ્રવેશ કર્યો, તો તે અગ્નિ શીતળ થઇ ગયો. પછી ઘણો ખેદ પામી તે ઋષિ પોતાના ગળામાં શિલા બાંધીને સમુદ્રમાં પડ્યા, તો તે સમુદ્રે પણ તેઓને લેહેરે કરીને કિનારે કાહાડી નાખ્યા. એ પ્રમાણે મરવા સારૂ ઘણા ઉપાય કરયા, તોય પણ તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા તે વસિષ્ઠ ઋષિ જ્યારે મૃત્યુ પામ્યા નહીં ત્યારે ખેદ પામીને પાછા પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે આવ્યા.

नममारयदाविप्रः कथंचित्संशितव्रतः ॥
जगामसततःखिन्नः पुनरेवाश्रमंप्रति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि वासिष्ठेवासिष्ठशोके
गुर्जरभाषायां षट्सप्तत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥

गंधर्वउवाच ॥ ततोदृष्ट्वाश्रमपद राहतंतैःसुतैर्मुनिः ॥
निर्जगामसुदुःखातः पुनरप्याश्रमात्ततः ॥

ગંધર્વ કહે છે—પણ તે વસિષ્ઠ, પોતાના પુત્રોએ રહિત એવા આશ્રમને જોઇ, મહા દુઃખ પામીને ત્યાંથી પાછા ચાલી નીકળ્યા. રસ્તામાં તેમણે મોટા પૂરવાળી તથા કિનારાના વૃક્ષોને તાણતી એવી કોઇ નદીને જોઇ ત્યારે વળી ખેદ પામી, તે નદીમાં ડૂબી મરવું, એવું વિચારી પોતાના શરીરને અત્યંત બાંધીને, તેઓ તે નદીના જળમાં પડ્યા. પણ હે શત્રુના બળને નાશ કરનારા અર્જુન, તે નદીએ પણ પોતાની લેહેરે કરીને તે વસિષ્ઠના શરીર ઉપરના પાશોને કાપી, તેમને કિનારા ઉપર કહાડી નાંખ્યા. તે જોઈ વસિષ્ઠે તે નદીનું નામ વિપાશા પાડ્યું. પછી તે ઋષિ શોકથી એક ઠેકાણે બેસી શકતા ન હતા, તેથી કેટલાક પર્વતો, નદીઓ, અને

તળાવો પ્રત્યે ફરતા હતા. તેવામાં હિમાલય પર્વતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી, જેમાં મોટા ગુડા રેહે છે, એવી હૈમવતી નામે નદીને જોઇ તેઓ તેમાં પડ્યા. ત્યારે તે નદીએ, "આ બ્રાહ્મણ અગ્નિ સરખો છે" એમ જાણી પોતાના સેંકડો પ્રવાહોથી વહીને તે ઋષિને બહાર કહાડી નાંખ્યા. તે દિવસથી તે નદીનું નામ શતદ્રુ પડ્યું. હવે તે નદીએ પણ પૃથ્વી ઉપર કહાડી નાંખ્યો તે જોઈને, "હું મરવાને સમર્થ નથી" એમ વિચારી તે ઋષિ પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે આવવા સારૂ પાછા વળ્યા. રસ્તામાં કેટલાક પર્વતો અને દેશોને પાછળ મૂકી તેઓ પોતાના પુત્ર શક્તિની સ્ત્રી અદ્રશ્યંતીના આશ્રમની પાસે આવ્યા; ને ત્યાં પોતાની પછવાડે છ અંગે સહિત વેદ ભણવાનો શબ્દ સાંભળીને બોલ્યા કે, આ વેદ કોણ ભણે છે ? ત્યારે અદ્રશ્યંતી બોલી કે, હું તમારા પુત્ર શક્તિની સ્ત્રી ને તમારી વહુ છું. વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે મારા પુત્રની સ્ત્રી ! છ અંગે સહિત વેદ ભણવાનો શબ્દ મારા પુત્ર શક્તિના સરખો હું સાંભળું છું ! તે એ કેનો શબ્દ છે ? અદ્રશ્યંતીએ કહ્યું કે, તમારા પુત્ર થકી મારા ઉદરમાં બાર વર્ષ થયાં ગર્ભ રહ્યો છે ને તે વેદ ભણે છે, તેનો આ શબ્દ છે. ગંધર્વ કહે છે—હે પાર્થ એવાં અદ્રશ્યંતીનાં વચન સાંભળી "આપણો વંશ રેહેશે" એમ જાણી હર્ષ પામીને, તે વસિષ્ઠે મરવાની ઇચ્છા મૂકી દીધી. પછી તે ઋષિ અદ્રંશ્યંતી સહિત ત્યાં ઉભા હતા, તેવામાં તેઓએ તે મનુષ્ય વગરના વનમાં તે કલ્માષપાદ રાજાને બેઠેલો જોયો. અને તે કલ્માષપાદે પણ તે ઋષિને દીઠા. એટલે તેના શરીરમાં રાક્ષસ રહ્યો હતો, તેથી ક્રોધ પામીને તે ઋષિને ભક્ષણ કરવા સારૂ આવવા લાગ્યો. તેને જોઇ અદ્રશ્યંતી ભય પામીને વસિષ્ઠને કેહેવા લાગી કે હે સમર્થ, જેમ દંડ ધારણ કરીને મૃત્યુ આવે તેમ હાથમાં કાષ્ટ લઇને આ રાક્ષસ આવે છે, માટે તમારા વિના બીજો કોઇ એને વારવાને સમર્થ નથી. વાસ્તે ભયંકર સ્વરૂપવાળા તે પાપી રાક્ષસથી તમે મારી રક્ષા કરો કારણ તે આપણને ભક્ષણ કરવાની ઇચ્છા કરે છે. વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે વહુ તમારે એ રાક્ષસથી કંઇ ભય પામવું નહીં, કારણ જેને જોઇને તમને ભય થાય છે તે રાક્ષસ નથી. તે તો પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ એવો કલ્માષપાદ નામે રાજા છે, પણ તે એવે સ્વરૂપે વનમાં રેહે છે. ગંધર્વ કેહે છે—એમ કહી તે રાક્ષસને આવતો જોઈ વસિષ્ઠે "હુ હુ" શબ્દ બોલી તેને પાછો વારી મૂકયો, ને તેના ઉપર જળની અંજલી મંત્ર

ભણીને છાંટી તેને શાપથી મૂકાવ્યો. ત્યારે જે રાક્ષસ તેના શરીરમાં રહ્યો હતો તે નીકળી ગયો. એટલે તે રાજા, સંધ્યાકાલે જેમ સૂર્ય શોભે તેમ પોતાના શરીરના તેજથી શોભવા લાગ્યો. તથા પોતે રાજા છે એમ જાણી હાથ જોડીને વસિષ્ઠને કહેવા લાગ્યો કે હે મુનિયોમાં શ્રેષ્ઠ, હું સૌદાસ નામે તમારો યજમાન છું. માટે હમણાં તમને જે ઇચ્છા હોય તે કહો, હું તમારૂં શું પ્રિય કરૂં ? વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે મનુષ્યેંદ્ર, એટલા કાલ પર્યંત તેં મારૂં ઘણું પ્રિય કર્યું ! પણ હવે જા, રાજ્ય પાલન કર, ને હવેથી બ્રાહ્મણનું અપમાન કરીશ મા. સૌદાસે કહ્યું કે હે મહાભાગ્યવાન, હું કોઈ દિવસ હવેથી બ્રાહ્મણોનું અપમાન કરીશ નહીં, ને તમારી આજ્ઞાપ્રમાણે રહીને તેઓનું પૂજન કરીશ. હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ, ઇક્ષ્વાકુ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા મારા પિતૃઓના હણથી જેણે કરીને હું મુંકાઉં, તે તમારાથી મેળવવાની ઇચ્છા કરૂં છું. માટે હે શ્રેષ્ઠ ! શીલ, રૂપ અને ગુણે કરી યુક્ત એવો મને ઇચ્છિત પુત્ર, મારા ઇક્ષ્વાકુ વંશની વૃદ્ધિને અર્થે તમે મને આપવા યોગ્ય છો. ગંધર્વ કેહે છે—એવાં તે રાજાનાં વચન સાંભળી વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હું તને પુત્ર આપીશ. એમ કહી તેઓ તે રાજાસાથે આ પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ એવી અયોધ્યા પૂરી પ્રત્યે ગયા. ત્યારે ત્યાં રેહેનારી સર્વ પ્રજા, પાપ રહિત, થઇ ઇન્દ્રની પેઠે શોભતો એવો પોતાનો રાજા આવતો હતો, તેને જોઈ હર્ષ પામીને તેની સામે આવી. એ પ્રમાણે ઘણેક કાળે વસિષ્ઠ સહિત તે રાજાએ પોતાના શોભાયમાન નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, ને પોતાના સ્વરૂપની શોભાથી, શરદ્ ઋતુમાં ઉદય થયેલો ચંદ્ર જેમ આકાશને શોભાવે, તેમ તેને શોભાવવા લાગ્યો. પછી તે પૂરીના રસ્તાઓ ઉપર નિત્ય જળ છંટાતું હતું, ને કિલ્લા ઉપર ધ્વજા પતાકા ઉડી રહ્યાં હતાં, તે જોઇને તે રાજા ઘણો ખુશી થતો હતો. હે કુરૂનંદન, અને જેમાં હર્ષ પામેલા તથા શરીરે પુષ્ટ મનુષ્યો ઘણાં રહેતાં હતાં, એવું તે પૂર પણ તે રાજા આવ્યો તેથી ઇન્દ્રે કરીને જેમ અમરાવતિ શોભે તેમ શોભતું હતું. પછી તે સૌદાસ રાજાની આજ્ઞાથી તેની સ્ત્રી વસિષ્ઠની પાસે આવી, ત્યારે તેઓએ તેની સાથે એક મત કરી દિવ્ય વિધિથી તેને વિષે ગર્ભ રાખ્યો. પછી તે રાજાએ નમસ્કાર કરચા ને તે ઋષિ પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે ગયા. હવે મોટા યશવાળી તે સૌદાસની સ્ત્રીએ પોતાને ગર્ભ રહે ઘણો કાળ થયો પણ પોતે પ્રસુતા થઇ નહીં, તેથી પથ્થરથી પેટ-

તાનું પેટ ચીર્યું. ત્યારે બાર વર્ષે પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ રાજર્ષિ અશ્મક નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, જેણે પૌદન્ય નામે પૂર વસાવ્યું.

ततोपिद्वादशेवर्षे सजज्ञेपुरुषर्षभः ॥

अश्मकोनामराजर्षिः पौदन्यंयोन्यवेशयत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि वासिष्ठेसौदाससुतोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां सप्तसत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

गंधर्वउवाच ॥ आश्रमस्थाततःपुत्र मदृश्यंतीव्यजायत ॥

शक्तेःकुलअंरराजन् द्वितीयमिवशक्तिनं ॥

ગંધર્વ કહે છે—હવે તે આશ્રમમાં રહેલી અદ્રશ્યંતીએ શક્તિના કુળની વૃદ્ધિ કરનાર તથા સ્વરૂપથી જાણે બીજો શક્તિજ હોય એવો પુત્ર જણ્યો. તેના જાતકર્માદિ સંસ્કાર વસિષ્ઠે કર્યા; ને તે પૃથ્વીમાં પરાશર કહેવાયો. તે ધર્માત્મા પરાશર જન્મથીજ વસિષ્ઠ પાસે, જેમ પિતા પાસે પુત્ર રહે તેમ રહ્યો હતો, તેથી તે વસિષ્ઠનેજ પિતા માનતો હતો. પછી કોઇ સમય અદ્રશ્યંતીની સમક્ષ તે વસિષ્ઠને તેણે પિતા કહીને બોલાવ્યા. ત્યારે તેનો મધુર શબ્દ સાંભળી ખેદથી નેત્રમાં અશ્રુ લાવીને અદ્રશ્યંતીએ તેને કહ્યું કે હે પુત્ર, તું આ વસિષ્ઠને પિતા કરી માં બોલાવ. કારણ તારા પિતાને તો વનમાં કોઇ રાક્ષસે ભક્ષણ કર્યો છે, ને તું જેને પિતા માને છે તે આ વસિષ્ઠ યશસ્વિ એવા તારા પિતાના પિતા છે. એવું સાંભળી સત્ય બોલનારા ઋષિઓમાં શ્રેષ્ઠ તે પરાશરે દુઃખ યુક્ત થઇને સર્વ લોકને નાશ કરવાની મતિ કરી. ત્યારે વસિષ્ઠે તેને વારીને કહ્યું કે, પૂર્વે ભૃગુવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા બ્રાહ્મણોનો યજમાન પૃથ્વીનો પતિ કૃતવીર્ય નામે રાજા હતો. તેણે સોમ નામે યજ્ઞ કરીને તે ભૃગવોને ધાન તથા દ્રવ્ય આપીને તૃપ્ત કર્યા. પછી તે રાજા સ્વર્ગ પ્રત્યે ગયો. જ્યારે તેના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા રાજાઓને કોઇ સમય દ્રવ્યનો ખપ પડ્યો, ત્યારે તેઓએ ભૃગવો પાસે દ્રવ્ય છે, એમ જાણી તેઓની પાસેથી દ્રવ્ય માગવાની ઇચ્છા કરી. ત્યારે કેટલાક ભૃગવોએ પોતાનું ઘણુંક દ્રવ્ય જમીનમાં દાટી રાખ્યું, કેટલાકોએ તે ક્ષત્રિઓથી ભય પામીને બીજા બ્રાહ્મણોને આપી દીધું, ને કેટલાકોએ રાજાઓ માગવા આવ્યા તેઓને આપ્યું. પછી તે ક્ષત્રિઓને કંઈ કારણથી, તે બ્રાહ્-

ઓએ જમીનમાં ભરેલા દ્રવ્યની ખબર પડી, ત્યારે તેઓએ જમીન ખોદાવી તો કોઇ બ્રાહ્મણના ઘરમાંથી દ્રવ્ય નીકળ્યું, તે સર્વ ક્ષત્રિઓએ મળીને જોયું. તેથી તેઓ ભૃગવો ઉપર ક્રોધ પામી તેઓને તીક્ષ્ણ બાણોથી મારવા લાગ્યા. તથા ભૃગવોની સ્ત્રીઓના ઉદરમાં જે ગર્ભો હતા, તેઓને પણ મારવા વાસ્તે ચોફેર ફરવા લાગ્યા, ત્યારે તે ક્ષત્રિઓના ભયથી તે ભૃગવોની સ્ત્રીઓ હિમાદ્રિ પર્વત ઉપર જઇને રહીયો. તે સ્ત્રીઓમાંથી એક સ્ત્રીએ પોતાના પતિનો વંશ રાખવા સારૂ પોતાના બાળકને પોતાની સાથળમાં છૂપાવી રાખ્યો. તેની ખબર તે સ્ત્રીઓ માંહેલી કોઇ સ્ત્રીને પડતાં તેણે તે ક્ષત્રિઓના ભયથી તેઓની પાસે જઇને કહી દીધું. ત્યારે તે ક્ષત્રિયો તે બાળકનો નાશ કરવા માટે તે સ્ત્રીની પાસે ગયા, તો તેમણે તે સ્ત્રીને તેજે કરીને શોભાયમાન દીઠી. એટલામાં તે બાળકે, પોતાની માની સાથળમાંથી મધ્યાન્હ કાળના સૂર્યની પેઠે નીકળીને તે ક્ષત્રિઓની દૃષ્ટિ હરણ કરી લીધી. એટલે તે ક્ષત્રિયો નેત્ર રહિત થઇને પર્વતાદિ સ્થાનકોમાં ફરવા લાગ્યા. પછી કોઇ સમય દુઃખ પામેલા તે ક્ષત્રિઓ પોતે દેખતા થવા સારૂ તે બ્રાહ્મણીની શરણે આવીને કેહેવા લાગ્યા કે હે શ્રેષ્ઠ, તું પુત્ર સહિત અમારી ઉપર કૃપા કરીને અમને દૃષ્ટિ આપી અમારી રક્ષા કરવા યોગ્ય છે.

सपुत्रात्वंप्रसादंनः कर्तुमर्हसिशोभने ॥
पुनर्दृष्टिप्रदानेन राज्ञःसंत्रातुमर्हसि ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वण्यौर्वोपाख्याने गुर्जरभाषायां मष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

ब्राह्मण्युवाच ॥ नाहंगृहूणामिवरस्ताता दृष्टीर्नास्मिरुषान्विता ॥
अयंतुभार्गवोनून मूरुजःकुपिताऽद्यवः ॥

બ્રાહ્મણી કેહેછે—હે રાજાઓ, મેં કંઇ તમારાં નેત્રો હરણ કર્યાં નથી, ને મને કંઇ ક્રોધ પણ નથી. એ તો મારી સાથળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો તથા ભૃગુવંશિ એવો મારો પુત્ર તમારા ઉપર ક્રોધ પામેલો છે. તેણે, તમે તેના બાંધવોનો નાશ કર્યો તે સંભારી ક્રોધ પામીને તમારાં નેત્રો હરણ કર્યાં છે. હે ક્ષત્રિયો, તમોએ ભૃગવોની સ્ત્રીઓનાં ઉદરમાં જે ગર્ભો

હતા, તેનો પણ નાશ કરવા માંડ્યો, ત્યારે મેં મારા પુત્રને ઘણાં વર્ષો પર્યંત મારી સાથળમાં રાખીને તેની રક્ષા કરી. એ મારો પુત્ર જે ગર્ભમાંજ રહીને વેદનાં છએ અંગો ભણ્યો છે, તે તમારા ઉપર ક્રોધ પામીને હજી તમારો નાશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે. માટે તમો તેની પ્રાર્થના કરો ને તે જો તમારા ઉપર પ્રસન્ન થશે, તો તમે દેખતા થશો. વસિષ્ઠ કહેછે-એવું સાંભળી તે સર્વ રાજાઓએ તે ઋષિને પ્રસન્ન કર્યા, ને તેની કૃપાથી પોતે દેખતા થઇને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. હવે તે ઋષિ ઉદરમાંથી નીકળ્યા તેથી જગતમાં તેનું ઔર્વ એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું. પછી તે ઔર્વ પોતાના બાંધવ ભૃગવોનું વેર લેવા સારૂ સર્વ લોકનો નાશ કરવાની ઇચ્છાથી તપ કરવા લાગ્યો; તેથી દેવતા, દૈત્યો તથા મનુષ્યો સર્વે તાપ પામવા લાગ્યા. તે જોઇ તેના પિતૃઓએ તેની પાસે આવીને કહ્યું કે હે ઔર્વ, તારા તપનો મહિમા અમે જોયો. હવે તું સર્વ લોક ઉપર કૃપા કરીને તારા ક્રોધને શમાવ કેમકે તે ક્ષત્રિઓએ અમારો નાશ કરવા માંડ્યો, ત્યારે સમર્થ એવા અમોએ તેઓનો નાશ કર્યો નહીં. કારણ અમે પોતેજ ઘણા મોટા આયુષથી ખેદ પામીને તે ક્ષત્રિઓને હાથે નાશ પામવાની ઇચ્છા કરી હતી; ને તેથીજ તેઓની સાથે વૈર ઉત્પન્ન કરવા સારૂ દ્રવ્ય જમીનમાં દાટ્યું હતું. નહીં તો હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળા અમોને તે દ્રવ્યે કરીને શું કરવું હતું? તે અમારૂં દ્રવ્ય કુબેરપણ મંગાવતા હતા એટલું હતું! પણ જ્યારે અમને મૃત્યુ પણ ગ્રહણ કરવાને સમર્થ ન થયું, ત્યારે અમે નાશ પામવાનો એ ઉપાય માન્યો પણ અમે પોતે અમારો નાશ કર્યો નહીં, કારણ આત્મહત્યારા પુરૂષને શ્રેષ્ઠ લોકની પ્રાપ્તિ થતી નથી. માટે તું જે આ સર્વ લોકનો નાશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે, તે અમોને પ્રિય નથી, વાસ્તે હે પુત્ર, તું સર્વ લોકને પરાભવ કરવાના પાપથી તારા મનને વાર, અને ક્ષત્રિઓ તથા સાત લોકનો નાશ કર માં; પણ તપશ્ચર્યારૂપી તેજને દૂષણ કરનારા ક્રોધનો નાશ કર.

मावधीःक्षत्रियांस्तात नलोकान्सप्तपुत्रक ॥

दूषयंतंतपस्तेजः क्रोधमुत्पतितंजहि ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वण्यौर्ववारणे

गुर्जरभाषायां मूनाशीत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥

ઔર્વઉવાચ ॥ उक्तवानस्मियांक्रोधात् प्रतिज्ञांपितरस्तदा ॥
सर्वलोकविनाशाय नसामेवितथाभवेत ॥

ઔર્વ કહે છે—હે પિતરો, સર્વ લોકનો નાશ કરવા સારૂ ક્રોધથી મેં જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે નિષ્ફળ થશે નહીં. કારણ મારો ક્રોધ તથા પ્રતિજ્ઞા વૃથા કરવાને હું ઇચ્છતો નથી. વળી ક્રોધે કરીને જે પ્રતિજ્ઞા મેં કરી છે, તે પ્રમાણે જો હું ન કરૂં, તો જેમ અગ્નિ અરણીને બાળે તેમ મારો ક્રોધરૂપી અગ્નિ મને બાળે. વળી જે મનુષ્ય પોતાના ક્રોધને કાંઇ કારણથી શમાવે, તો તે મનુષ્ય ત્રિવર્ગ એટલે ધર્મ, અર્થ, અને કામ, એ ત્રણેની રક્ષા કરી શકે નહીં. વળી દુઃષ્ટ મનુષ્યોને દંડ આપનારા અને શ્રેષ્ઠ મનુષ્યોની રક્ષા કરનારા રાજાઓએ જેનો અપરાધ હોય તેની ઉપરજ ક્રોધ કરવો એમ છતાં તે ક્ષત્રિઓએ, હું જ્યારે મારી માની સાથળમાં રહ્યો હતો, ત્યારે બધા ભૃગવોનો નાશ કર્યો. અને તે ભૃગવોની સ્ત્રીઓનો વિલાપ મેં સાંભળ્યો. વળી જ્યારે તેઓએ ભૃગવોના ગર્ભોને પણ નાશ કરવા માંડ્યા, ત્યારે મને તે ક્ષત્રિઓ ઉપર ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો; ને મારાં માતા પિતારૂપ તે ભૃગવોને તથા તેઓની ગર્ભવાળી સ્ત્રીઓને, સર્વ લોકને તે ક્ષત્રિઓના ભયથી કોઇએ આશ્રય ન આપ્યો, ત્યારે મારી સર્વ લોકને નાશ કરવાની મતિ થઇ. એ પ્રમાણે તે ભૃગવોની સ્ત્રીઓની રક્ષા કરનાર કોઇ ન હોવાથી મારી માએ મને પોતાની સાથળમાં રાખ્યો. હવે જો જગતમાં પાપકર્મ કરનારા મનુષ્યોને દંડ આપનારા પુરૂષો હોય છે, તો કોઇ મનુષ્ય પાપકર્મ કરતો નથી. પણ જો દંડ આપનારા મનુષ્યો ન હોય, તો પાપકર્મને વિષે ઘણા લોકો વર્ત્તે છે, માટે શક્તિવાળો પુરૂષ જો પાપકર્મ કરનાર મનુષ્યને જાણી, તેને શિક્ષા ન કરે તો તેનો દોષ તેને લાગે છે. હવે જ્યારે મારા પિતામહ ભૃગવો આ લોકમાં જીવવું ઇષ્ટ છે એમ માનતા હતા, ત્યારે તેઓની કોઇ રાજાઓએ તથા સમર્થ પુરૂષોએ રક્ષા ન કરી, તેથી હું આ સર્વ લોક ઉપર ક્રોધ પામ્યો છું. અને હું તમારા કહેવા પ્રમાણે વર્તવાને સમર્થ નથી, કારણ હું તે પ્રમાણે ન કરૂં તો, તેઓનાં પાપ મને પ્રાપ્ત થાય. તથા આ મારો ક્રોધરૂપી અગ્નિ સર્વ લોકને નાશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે, તેને જો હું નિવૃત્ત કરૂં તો તે મને બાળે. માટે તમે સર્વ લોકનું હિત ઇચ્છો છો, તો તેથી આ સર્વ લોકનું તથા મારૂં સારૂં થાય તેમ કરો. પિતરોએ કહ્યું કે હે ઔર્વ, જે તારો

ક્રોધરૂપી અગ્નિ સર્વ લોકને નાશ કરવાને ઇચ્છે છે, તેને તું સમુદ્રના જળને વિષે મૂક, કારણ સર્વ રસ તથા સર્વ જગત્ જળમય છે. તેથી તારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય થાય, ને દેવતાઓ સહિત સર્વ લોકનો પણ પરાભવ થાય નહીં. વસિષ્ઠ કહે છે--ત્યાર પછી તે ઔર્વે પોતાના ક્રોધરૂપી અગ્નિને સમુદ્રમાં ત્યાગ કર્યો ત્યારથી તે અગ્નિ ઘોડીના જેવું મુખ કરી તેમાંથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરીને, સમુદ્રના જળનું પાન કરે છે. માટે હે જ્ઞાનિ પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ પરાશર, તારૂં કલ્યાણ થાઓ, ને તું આ ઉત્કૃષ્ટ સર્વ લોકને જાણતે છતે નાશ કરવાને યોગ્ય નથી.

तस्मात्त्वमपिभद्रंते नलोकान्हंतुमर्हसि ॥
पराशरपराँल्लोकान् जानन्ज्ञानवतांवर ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वण्यौर्वोपाख्याने
गुर्जरभाषायां मशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

ગંધર્વઉવાચ ॥ एवमुक्तःसविप्रर्षिर्वसिष्ठेनमहात्मना ॥
न्ययच्छदात्मनःक्रोधं सर्वलोकपराभवात् ॥

ગંધર્વ કહે છે—એ પ્રમાણે મહાત્મા વસિષ્ઠે કહ્યું ત્યારે તે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ પરાશરે, સર્વ લોકનો નાશ કરવા માટેનો પોતાનો ક્રોધ શમાવીને, ફક્ત રાક્ષસોનેજ નાશ કરવા સારૂ રાક્ષસસત્ર નામે યજ્ઞ આરંભ્યો. ત્યારે તે યજ્ઞના કુંડમાં વૃદ્ધ તથા બાળક રાક્ષસો પડીને બળવા લાગ્યા પણ વસિષ્ઠે, એ પરાશરથી રાક્ષસોને નાશ કરવાની બીજી પ્રતિજ્ઞા છે, એમ જાણીને તેને વાર્યા નહીં. હવે તે પરાશર, અગ્નિના ત્રણ કુંડની પાસે બેશી હોમ કરતા હતા, તેથી જાણે તે ચોથા અગ્નિજ હોય, એવું લાગતું હતું. અને સૂર્યના ઉદયથી જેમ આકાશ પ્રકાશવાળું થાય, તેમ તે પણ અગ્નિથી પ્રકાશમાન થતા હતા. તેથી તે પરાશરને વસિષ્ઠાદિક ઋષિઓ તેજે કરીને સૂર્ય સરખા માનતા હતા. પછી રાક્ષસોને જીવતા રાખવા સારૂ તે યજ્ઞ બંધ કરાવવાની ઇચ્છાથી, અત્રિ, પુલસ્ત્ય, પુલહ, ક્રતુ તથા માહાક્રતુ, એ સર્વ ઋષિઓ તે પરાશરની પાસે આવ્યા; અને પુલસ્ત્યે તેને કહ્યું કે હે પરાશર, અજાણ્યા તથા નિર્દોષિ રાક્ષસોને નાશ

કરવા સારૂ તમે આ યજ્ઞ કરીને કેમ ખુશી થાઓ છો? આ રાક્ષસો મારી પ્રજા છે, તેનો તમે નાશ કરવા યોગ્ય નથી. આપણે તપસ્વિ બ્રાહ્મણોએ ક્રોધ કરવો એ ધર્મ નથી, પણ શાંતિ રાખવી એ આપણો ધર્મ છે. માટે તમે શાંતિ રાખો, ને શ્રેષ્ઠ થઇને આ અધર્મ માં કરો. કારણ તમારા પિતા શક્તિએ કલ્માષપાદ રાજાને શાપ આપ્યો હતો, તેથી તે રાજાએ તેનું ભક્ષણ કરયું. તેમાં શક્તિનો અપરાધ હતો, કંઇ રાક્ષસોનો હતો નહીં. કેમકે કોઇપણ રાક્ષસ તે શક્તિને ભક્ષણ કરવાને સમર્થ ન હતો. હવે તે કલ્માષપાદરાજા તથા શક્ત્યાદિ સર્વ વસિષ્ઠના પુત્રો સહિત હર્ષ પામે છે. તે, તથા આ તમારા યજ્ઞમાં રાક્ષસોનો નાશ થાય છે, તે સર્વ વસિષ્ઠ જાણે છે. અને આ યજ્ઞ કરીને તમે રાક્ષસોનો નાશ કરોછો, તે એ નાશના તમે માત્ર નિમિત્ત થાવ છો, કારણ કાળે કરી સર્વનો નાશ છે, માટે તમે યજ્ઞ બંધ કરો. ગંધર્વ કેહે છે—એવું સાંભળી વસિષ્ઠનો મત લઇ તે પરાશરે તે યજ્ઞ બંધ કર્યો, ને તેનો અગ્નિ હિમાદ્રી પર્વતના ઉત્તર વનમાં ત્યાગ કર્યો. ત્યારથી તે અગ્નિ હજી પણ પર્વણિને દિવસે ત્યાંના રાક્ષસો, વૃક્ષો, તથા પાષાણોને બાળતો દેખાય છે.

सतत्राद्यापिरक्षांसि वृक्षानश्मनएवच ॥
भक्षयन्दृश्यतेवन्हिः सदापर्वणिपर्वाणि ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वण्यौर्वोपाख्याने
गुंर्जरभाषायां मेकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

अर्जुनउवाच ॥ राज्ञाकल्माषपादेन गुरौब्रह्मविदांवरे ॥
कारणंकिंपुरस्कृत्य भार्यावैसन्नियोजिता ॥

અર્જુન પૂછે છે—કલ્માષપાદ રાજાએ, વેદ જાણનારા પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ એવા પોતાના ગુરૂ વસિષ્ઠની પાસે પોતાની સ્ત્રીને શા કારણથી મોકલી? અને તે શ્રેષ્ઠ ધર્મને જાણનારા મહાત્મા વસિષ્ઠે પણ ગમન કરવા યોગ્ય નહીં એવી પરસ્ત્રીનું ગમન કેમ કર્યું? હે સખા, એ વસિષ્ઠે પૂર્વે અધર્મ કર્યું એવો મને સંશય છે, તે તું ટાળવા યોગ્ય છે. ગંધર્વ કેહે છે—હે ધનંજય, જે તમે મને પૂછો છો, તે હું કહું છું. વસિષ્ઠના પુત્ર મહાત્મા

શક્તિએ એ કલ્માષપાદ રાજાને શાપ આપ્યો હતો, તે મેં તમને કહ્યો. હવે તે રાજા શાપ પામી ક્રોધ યુકત નેત્રવાળો થઇ, પોતાના પૂરમાંથી સ્ત્રીએ સહિત, મનુષ્ય વગરના તથા ઘણા મૃગો વિગેરે જનાવરો જેમાં રેહેતાં હતાં, એવા ઘાડા વનમાં જઇને ફરતો હતો. કોઈ દિવસે તે રાજા ક્ષુધાથી પીડાઇને તે વનમાં પોતાનું ભક્ષણ શોધતો હતો, તેવામાં તેણે મૈથુનને અર્થે એકઠા મળેલા એક બ્રાહ્મણ તથા બ્રાહ્મણીને જોયાં. ત્યારે પુત્રની જેઓને પ્રાપ્તિ થઈ ન હતી એવાં તે બેઉ જણાં પણ, તે રાક્ષસરૂપ રાજાને જોઈ ભય પામીને ત્યાંથી ભાગવા લાગ્યાં. એટલે તે બેઉમાંથી તે રાક્ષસે બ્રાહ્મણને પકડી લીધો. તે જોઇ બ્રાહ્મણીએ તેને કહ્યું કે હે સુંદર વ્રતવાળા રાજા, તમે કંઈ મારાં વચન સાંભળો—તમે સૂર્યવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા તથા જગતમાં પ્રસિદ્ધ છો. તમે આગળ ધર્મમાં સાવધાન થઇ ગુરૂની સેવા કરવામાં તત્પર હતા, પણ હમણાં તમને શાપ થયો છે તેથી આ પાપ કરોછો તે તમને યોગ્ય નથી. આ પ્રજા વગરની હું ઋતુકાળને વિષે પુત્ર સારૂ પતિ પાસે આવી છું, માટે હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તમે પ્રસન્ન થાઓ, ને મારા પતિને મૂકી આપો. એમ કહીને સ્ત્રીએ ઘણો વિલાપ કર્યો. તોય પણ તે રાક્ષસ રાજાએ, નિર્લજ્જની પેઠે, જેમ વ્યાઘ્ર મૃગનું ભક્ષણ કરે તેમ તેનું ભક્ષણ કર્યું. ત્યારે ક્રોધથી તે બ્રાહ્મણીના નેત્રમાંથી પૃથ્વી ઉપર અશ્રુ પડ્યાં, તે અગ્નિરૂપ થઇ તે સ્થાનકને બાળવા લાગ્યાં. પછી તેણે ક્રોધ યુકત થઇ તે કલ્માષપાદ રાજાને કહ્યું કે હે દુષ્ટ, તેં નિર્લજ્જની પેઠે મારા દેખતાં મારા પતિનું ભક્ષણ કર્યું, તેથી હું તને શાપ આપું છું કે, તારી સ્ત્રીને તું ઋતુદાન આપવા જઇશ ત્યારે મૃત્યુ પામીશ; ને જે વસિષ્ઠના પુત્રોને તેં નાશ કરયા છે તે વસિષ્ઠ તારી સ્ત્રીને વિષે પુત્ર ઉત્પન્ન કરશે; અને તે પુત્ર તારા વંશનો વિસ્તાર કરનાર થશે. એવો શાપ આપીને અંગિરાના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી તે બ્રાહ્મણીએ, તે રાજાની સમક્ષ અગ્નિ તૈયાર કરીને તેમાં પ્રવેશ કર્યો. હે અર્જુન, મહાત્મા વસિષ્ઠ ઋષિ પોતાના તપે કરીને તે સર્વ જાણતા હતા. પછી કેટલેક કાળે તે રાજા રાક્ષસપણાના શાપથી મૂકાઇને કામથી મોહ પામ્યો. ત્યારે પોતાને શાપ થયો છે તે ભૂલી જઇને પોતાની સ્ત્રીને ઋતુદાન આપવા સારૂ તૈયાર થયો. પણ તેની સ્ત્રીએ તેને ના કહી, ત્યારે પોતે તે સ્ત્રીનાં વચન સાંભળી પોતાને શાપ થયો છે, તે યાદ કરીને તાપ પામ્યો. હે મ-

નુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ અર્જુન, પછી તે શાપના દોષથી તે કલ્માષપાદ રાજાએ પોતાની સ્ત્રીને વિષે વસિષ્ઠથી ગર્ભાધાન કરાવ્યું.

एतस्मात्कारणाद्राजा वसिष्ठंसंन्ययोजयत् ॥

स्वदारेषुनरश्रेष्ठ शापदोषसमन्वितः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि वासिष्ठोपाख्याने गुर्जरभाषायां द्व्यशीत्यधिकशततमो ऽध्यायः ॥

अर्जुनउवाच ॥ अस्माकमनुरूपोवै यःस्याद्गंधर्ववेदवित् ॥

पुरोहितस्तमाचक्ष्व सर्वोहिविदितंतव ॥

અર્જુન કેહે—હે ગંધર્વ હવે ધર્મ અને વેદ જાણનારો તથા અમને યોગ્ય એવો પુરોહિત બતાવ, કેમકે તું સર્વને ઓળખે છે. ગંધર્વ કેહે છે—વનમાં તપશ્ચર્યા કરનારા દેવલ ઋષિના નાહાના ભાઈ ધૌમ્ય નામે ઋષિ ઉત્કોચક નામે તીર્થ પ્રત્યે તપ કરે છે, તેને જો તમારી ઇચ્છા હોય તો પુરોહિત કરો. વૈશંપાયન કેહે છે—ત્યારપછી અર્જુને તે ગંધર્વને અ-ગ્ન્યાસ્ત્રની વિદ્યા આપીને કહ્યું કે, હે ગંધર્વોમાં શ્રેષ્ઠ, ઘોડાઓ તારી પાસે રાખ ને અમને ખપતી પડશે ત્યારે લેઇશું; તારૂં કલ્યાણ થાઓ. પછી તે ગંધર્વ અને પાંડવો એક બીજાને સ્નેહથી પ્રણામ કરીને તે ભાગીરથીના કીનારા આગળથી છૂટા પડ્યા. હવે તે પાંડવોએ ઉત્કોચક તીર્થ પ્રત્યે જઇ, તે ધૌમ્યને પોતાના પુરોહિત થવાનું કહ્યું, ત્યારે ધૌમ્યે કબૂલ કરી તે પાં-ડવોને વનના ફળાદિ પદાર્થો આપ્યાં, અને ધર્મનો ઉપદેશ કરી તેઓને ધર્મ જાણનારા તથા યજ્ઞ કરવાને યોગ્ય કર્યા. પછી તે ધૌમ્યે બુદ્ધિ, વીર્ય અને બળે કરી યુક્ત એવા તે દેવતાઓ સરખા પાંડવોને કહ્યું કે ધર્મથી તમને રાજ્ય મળશે. ત્યાર પછી તે પાંડવોએ પોતાને આશિર્વાદ આ-પનાર તે ધૌમ્ય સહિત પાંચાલીના સ્વયંવર પ્રત્યે જવાની ઇચ્છા કરી.

कृतस्वस्त्ययनास्तेन ततस्तेमनुजाधिपाः ॥

मेनिरेसहितागंतु पांचाल्यास्तंस्वयंवरं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि धौम्यपुरोहितकर्णे गुर्जरभाषायां त्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ समाप्तं चैत्ररथपर्व ॥

॥ अथ स्वयंवरपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततस्तेनरशार्दूला भ्रातरःपंचपांडवाः ॥
प्रययुर्द्रौपदींद्रष्टुं तंचदेशमहोत्सवं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી તે મનુષ્યોમાં સિંહ સરખા પાંચે પાંડવો, દ્રૌપદિને તથા તે મોટા ઉત્સવવાળા પાંચાલ દેશને જોવા સારૂ ત્યાંથી નીકળ્યા. તેઓને રસ્તામાં ઘણા બ્રાહ્મણો મળ્યા, જેઓએ પૂછ્યું કે તમે ક્યાંથી આવ્યા? યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણો સાથે ફરનારા, અમે પાંચે ભાઇઓ માતાએ સહિત એકચક્રાપૂરીમાંથી આવ્યા છીએ. બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે, પાંચાલ દેશમાં દ્રુપદ રાજાને ઘેર સ્વયંવર થવાનો છે, ત્યાં તમે અમારી સાથે ચાલો. અમે સર્વે મળીને, યજ્ઞના કુંડની વેદિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી, કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળી, જોવા લાયક સુંદર અંગવાળી, અને જેના મુખમાંથી કમળના પુષ્પ સરખી સુગંધ નીકળે છે એવી મહાત્મા દ્રુપદની પુત્રી, તથા અગ્નિના કુંડમાંથી કવચ, તરવાર અને ધનુષ્યબાણે સહિત ઉત્પન્ન થયેલા ધૃષ્ટદ્યુમ્નની બેન દ્રૌપદિને અને તેના સ્વયંવરને જોવા સારૂ જઇએ છીએ. ત્યાં ઘણી દક્ષિણાવાળા યજ્ઞ કરનાર, વેદમાં કુશળ, પવિત્ર, મહાત્મા, સ્થિર વ્રતવાળા, યુવાન, સુંદર સ્વરૂપવાળા, મહારથી, અને અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ એવા ઘણાક રાજાઓ તથા રાજકુમારો આવીને ઘણુંક દ્રવ્ય, ગાયો, અને ભક્ષ્ય ભોજ્યના પદાર્થો આપશે. તે અમે લઇ સ્વયંવરનો ઉત્સવ જોઇને ત્યાંથી જઇશું. વળી ત્યાં નટો, વૈતાલીકો, નર્તકો, સૂતો, માગધો, અને બળવાન મલ્લો પણ ઘણાક દેશોથી આવશે. માટે તમે અમારી સાથે આવી તે ઉત્સવને જોઇ, ત્યાંથી દ્રવ્યાદિક પદાર્થો જે મળે તે લઇને જજો. પણ તમોને દેવતા સરખા સ્વરૂપવાળા જોઇને કદાચ દ્રોપદિ તમારામાંથી એકને વરે એવું લાગે છે। યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણો, ઠીક અમે તમારી સાથે તે દ્રૌપદિનો સ્વયંવરરૂપી ઉત્સવ જોવા સારૂ આવીએ છીએ.

परमंभोगमिष्यामो द्रष्टुंचैत्रमहोत्सवं ॥
भवद्भिःसहिताःसर्वे कन्यायास्तंस्वयंवरं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि पांडवागमने
गुर्जरभाषायां चतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एवमुक्ताःप्रयातास्ते पांडवाजनमेजय ॥
राज्ञादक्षिणपंचालान् द्रुपदेनाभिरक्षितान् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, એ પ્રમાણે તે પાંડવો, દ્રુપદરાજાએ પાલન કરેલા દક્ષિણ પાંચાલદેશ પ્રત્યે જવા તૈયાર થયા. તેટલામાં તેઓએ તે બ્રાહ્મણો મધ્યે મહાત્મા, શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા તથા નિષ્પાપ એવા વ્યાસમુનિને જોયા. ત્યારે તેઓનો સત્કાર કરી તેઓ પરસ્પરે મળ્યા, અને કેટલીક વાતો કરીને ત્યાંથી સૌની સાથે ચાલ્યા. રસ્તામાં રમણીય વનો તથા તલાવોને જોતા જોતા તે પાંડવો પાંચાલદેશ પ્રત્યે આવ્યા; ને તે દ્રુપદનું પૂર તથા તેને રેહેવાના ઘરનો કિલ્લો જોઇને તેઓએ એક કુંભારના ઘરમાં નિવાસ કર્યો. પછી તેઓ બ્રાહ્મણની વૃત્તિનો આશ્રય કરીને તે પૂરમાંથી ભિક્ષા લાવતા હતા, પણ તેઓને કોઇ મનુષ્યો ઓળખતા નહીં. હવે દ્રુપદરાજાને દ્રૌપદિ અર્જુનને આપવાની મરજી હતી, તેથી તેણે તેની ઘણી શોધ કરાવી, પણ જ્યારે તે અર્જુન ન મળ્યા, ત્યારે તેની પ્રાપ્તિ થવા સારૂ, કોઇથી ન વાળી શકાય એવું એક ધનુષ બનાવી, તથા જેના છિદ્રમાં કંઇ નિશાન ફર્યા કરે એવું એક યંત્ર આકાશમાં ઘણે ઉંચે રખાવીને, સર્વ દેશો પ્રત્યે સૌને ખબર આપી કે, મારા કરાવેલા ધનુષની પ્રત્યંચા ચડાવી તેમાં બાણો ભરીને, મેં રખાવેલા નીશાનને જે પાડશે, તેને મારી દ્રૌપદિ નામે કન્યાની પ્રાપ્તિ થશે. એવી ખબર બધે ઠેકાણે ફેલાવી, તે સાંભળીને સર્વ રાજાઓ, તથા દુર્યોધન જેમાં મુખ્ય છે એવા કર્ણ સહિત કૌરવો, મહાત્મા ઋષિઓ તથા બ્રાહ્મણો તે સ્વયંવર જોવા સારૂ આવ્યા. તે બધાઓનો દ્રુપદરાજાએ સત્કાર કર્યો. હવે શેહેરની બાહાર ઇશાન દિશામાં સ્વયંવર વાસ્તે જે મંડપ રચાવ્યો હતો, તેને ફરતો કોટ તથા ખાઈ કરાવ્યાં હતાં. તેના દ્વારોમાં અનેક તરેહનાં તોરણો તથા તેની વચ્ચે વિચિત્ર પ્રકારના ચંદ્રવા બાંધ્યા હતા. વળી તેમાં અગુરૂચંદનનો ધૂપ થતો હતો, ચંદનની સુગંધવાળું જળ છાંટયું હતું, તથા ઠેકાણે ઠેકાણે પુષ્પનાં તોરણો લટકાવ્યાં હતાં, જેથી તે ઘણો શોભતો હતો. વળી તેની ચારે બાજુએ સુવર્ણ તથા મણીયોની ભીંતોવાળી, કૈલાસપર્વતના શિખર સરખી, તથા આકાશને પોહોચે એવી ઉંચી અટારીયો બંધાવી હતી. તેમાં સુંદર શય્યાઓ તથા આસનો રખાવ્યાં હતાં, અને એક યો-

જનમાં વાસ આવે એવો અગુરૂચંદનનો ધૂપ થતો હતો. ત્યાં અનેક તરેહનાં દાનો અપાતાં હતાં. પછી સોળમે દિવસે જ્યારે દ્રૌપદી રંગમંડપમાં આવવાની હતી, ત્યારે ત્યાં આવેલા મહાપરાક્રમી, મોટા ભાગ્યવાળા, દયાળુ, પોતાના દેશોની રક્ષા કરનાર, તથા પોતાના પરાક્રમથી સર્વ લોકને પ્રિય એવા રાજાઓ તે મંડપમાં આવીને મંચો ઉપર બેઠા. ત્યાં બીજા દેશોથી આવેલા મનુષ્યો તથા દ્રુપદના શેહેરના લોકો પણ આવી બેઠા. ત્યારે તે બ્રાહ્મણો સહિત પાંડવો પણ ત્યાં આવ્યા, ને તે દ્રુપદરાજાની સમૃદ્ધિ જોઈને બેઠા. પછી દ્રૌપદી, સ્નાન કરી, સુંદર વસ્ત્ર તથા અલંકારો પેહેરી તથા હાથમાં સુંદર સુવર્ણની માળા લઈને અટારી ઉપરથી રંગસભા પ્રત્યે ઉતરી. તેને મંત્રશાસ્ત્રમાં કુશલ એવા દ્રુપદરાજાના પુરોહિતે, વિધાથી કુશાડી સહિત ગ્રહશાંતિ કરી અગ્નિને તૃપ્ત કરીને સ્વસ્તિ વાચન કર્યું, ત્યારે ધૃષ્ટદ્યુમ્ને તે બ્રાહ્મણોને દ્રવ્યાદિક આપી તૃપ્ત કર્યા, અને વાજીત્રો વાગતાં હતાં તેને બંધ કરાવ્યાં, પછી દ્રૌપદીને લઈને તે સભામાં આવ્યો, ને મેઘ સરખા શબ્દે કરીને કેહેવા લાગ્યો કે હે રાજાઓ મારાં વચન સાંભળો. આ ધનુષમાં પાંચ બાણો ભરીને, ઘણે ઉંચે આ યંત્રમાં જે નિશાન છે, તેને જે મોટા કુળવાળો, રૂપ તથા બળે કરી યુકત એવો પુરૂષ પાડશે, તેની આ મારી બેન દ્રૌપદી સ્ત્રી થશે, એ હું સત્ય કહું છું. એ પ્રમાણે તે રાજાઓને કહીને દ્રુપદનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, તે ભેગા થયેલા સર્વ રાજાઓનાં નામ, ગોત્ર અને પરાક્રમ દ્રૌપદીને કેહેવા લાગ્યો.

तानेवमुक्त्वाद्रुपदस्यपुत्रः पश्चादिदंतांभगिनीमुवाच ॥
नाम्नाचगोत्रेणचकर्मणाच संकीर्त्तयन्भूमिपतीन्समेतान् ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि धृष्टद्युम्नवाक्ये
गुर्जरभाषायां पंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

धृष्टद्युम्नउवाच ॥ दुर्योधनोदुर्विषहो दुर्मुखोदुष्प्रधर्षणः ॥
विविंशतिर्विकर्णश्च सहोदुःशासनस्तथा ॥

ધૃષ્ટદ્યુમ્ન કેહે છે—આ દુર્યોધન, દુર્વિષહ, દુર્મુખ, દુષ્પ્રધર્ષણ, વિવિંશતિ, વિકર્ણ, સહ, દુઃશાસન, યુયુત્સુ, વાયુવેગ, ભીમવેગરવ, ઉગ્રાયુધ, બ-

હાકી, કરકાશુ, વિરોચન, કુંડક, ચિત્રસેન, સુવર્ચા, કનકધ્વજ, નંદક, બાહુશાલી, તુહુંડ, વિકટ, ઇત્યાદિ કર્ણે સહિત ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો, શકુનિ, વૃષક, બૃહદ્બળ, સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ અશ્વત્થામા તથા ભોજ, બૃહંત, મણિમાન, દંડધાર, સહદેવ, જયત્સેન, મેઘસંધિ, શંખ અને ઉત્તર નામના બે પુત્રો સહિત વિરાટ, વાર્ધક્ષેમિ, સુશર્મા, સેનાબિંદુ, સુવર્ચસ નામના પુત્રે સહિત સુકેતુ, સુમિત્ર, સુકુમાર, વૃક, સત્યધૃતિ, સૂર્યધ્વજ, રોચમાન, નીલ, ચિત્રાયુધ, અંશુમાન, ચેકિતાન, શ્રેણિમાન, સમુદ્રસેનનો પુત્ર મોટા પ્રતાપવાળો ચંદ્રસેન, વિદંડ અને દંડ એ બે પુત્રે સહિત જલસંધ, પૌંડ્રક, વાસુદેવ, ભગદત્ત, કલિંગ, તામ્રલિપ્ત, રૂકમાંગદ અને રૂકમરથ એ બે પુત્રે સહિત મહારથી શલ્ય, સોમદત્ત, ભૂરી, ભૂરીશ્રવા, શલ, સુદક્ષિણ, કાંબોજ, દ્રઢધન્વા, બૃહદ્બલ, સુષેણ, શિબિર, ઉશિનર તથા કારૂષ દેશનો રાજા; વળી બળદેવજી, કૃષ્ન, પરાક્રમી પ્રદ્યુમ્ન, સાંબ, ચારૂદેષ્ન, ગદ, અક્રૂર, સાત્યકિ, શ્રેષ્ઠમતિવાળા ઉદ્ધવ, કૃતવર્મા, હાર્દિકય, પૃથુ, વિપૃથુ, વિદુરથ, કંક, શંકુ, સગવેષણ, આશાવહ, અનિરૂદ્ધ, સમીક, સારીમેજય, વીર, વાતપતિ, ઝિલ્લિપિંડારક, ઉશિનર, વિક્રાંત, એ સર્વે યાદવો; ભગીરથ બૃહત્ક્ષત્ર, સિંધુ દેશનો રાજા જયદ્રથ, બૃહદ્રથ, બાલ્હીક, શ્રુતાયુ, ઉલૂક, કૈતવ, ચિત્રાંગદ, શુભાંગદ, કોસલદેશનો અધિપતિ મહા બુદ્ધિમાન વત્સરાજ, મહાપરાક્રમિ શિશુપાલ અને જરાસંધ, ઇત્યાદિ અનેક દેશોના પાલણ કરનારા પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ એવા સર્વે ક્ષત્રિયો, હે કલ્યાણરૂપ દ્રૌપદિ, તમારે વાસ્તે આવ્યા છે. અને એ સૌ તમારે વાસ્તે ઉત્તમ નિશાનને ભેદ કરશે; માટે હે શ્રેષ્ઠ, જે આ લક્ષ્યને વિંધે તેને તમે આજ વરો.

एतेभेत्स्यंतिविक्रांता स्त्वदर्थेलक्ष्यमुत्तमं ॥
विध्येतयइदंलक्ष्यं वरयेथाःशुभेद्यतं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि राजानामकीर्तने
गुर्जरभाषायां षडशीत्यधिकशततमो ऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तेलंकृताःकुंडलिनोयुवानः परस्परंस्पर्धमानानरेंद्राः ॥
अस्त्रंबलंचात्मनिमन्यमानाः सर्वेसमुत्पेतुरुदायुधास्ते ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી કુંડળાદિ અલંકારોથી શોભાયમાન, યુવાન, દ્રૌપદી સારૂ પરસ્પરે ઇર્ષા રાખનારા, તથા પોતાના મનમાં પોતાનેજ અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ તથા બળવાન માનનારા તે સર્વ રાજાઓ, ઉંચા હથિયાર સહિત એકદમ ઉઠયા. તેઓ રૂપ, પરાક્રમ, કુળ, સ્વભાવ, ધન, અને યુવાનપણાએ કરીને યુક્ત હતા, અને હિમાલય પર્વતમાં રેહેનારા હાથીઓ જેમના કુંભસ્થળમાંથી મદ ઝરે છે તેઓ સરખા ગર્વિષ્ટ હતા. તથા તેઓની ઇચ્છિત કામનાઓ સર્વે પૂર્ણ થયેલી હતી. એવા તે રાજાઓ દ્રૌપદી સારૂ અદેખાઇથી એક બીજા સામે જોતા હતા, ને "દ્રૌપદી મને મળશે, મને મળશે" એમ કેહેતા હતા. પછી તેઓ સર્વે દ્રૌપદીને જીતવાની ઇચ્છાથી રંગ સભામાં તેને વિંટીને ઉભા. જેથી તે દેવતાઓથી વીંટાઇને જેમ પાર્વતી શોભે તેમ શોભતી હતી. તે સમય જે રાજાઓ એક બીજાના સ્નેહી હતા તેઓ પણ, કામના બાણે કરી પીડાઇને દ્રૌપદીમાંજ આસક્તિમાન થઇ પોતપોતામાં દ્વેષ કરવા લાગ્યા. તે બળદેવજી તથા શ્રીકૃષ્ણ, અને યદુકુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા વૃષ્ણિકુળ તથા અંધક કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા યાદવો, જેઓ શ્રીકૃષ્ણના મતથી પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે આસનો ઉપર બેઠા હતા, તેઓ સર્વે જોયા કરતા હતા. તેવામાં શ્રીકૃષ્ણે, હાથીઓ સરખા પરાક્રમવાળા તથા ભસ્મથી ઢંકાયલા અગ્નિની પેઠે ગુપ્ત થઇને બેઠેલા તે પાંચે પાંડવોને જોયા. ત્યારે પોતાના મનમાં વિચાર કરીને આસ્તેથી બળદેવજીને કહ્યું કે જુઓ ! આ યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન, અર્જુન, નકુલ તથા સહદેવ છે ! ત્યારે તેઓને જોઇ ખુશી થઇને બળદેવજી શ્રીકૃષ્ણ સામે ઉચર્યા. પણ દાંતે કરીને હોઠ દાબનારા તથા એક બીજા ઉપર ક્રોધને લીધે લાલ નેત્રવાળા તે રાજાઓ અને તેઓના પુત્રપુત્રો, દ્રૌપદીમાંજ નેત્ર, મન અને અંતઃકરણ હોવાથી તેનેજ જોતા હતા, તેથી તે પાંડવોને તેઓએ દીઠા નહીં. પછી તે મહા બાહુ અને મોટા યશવાળા પાંડવો પણ દ્રૌપદીને જોઇ કામના બાણે કરીને પીડા પામ્યા. તે વખતે રૂદ્ર, સૂર્ય, વસુ, વાયુ, અશ્વિનીકુમારાદિ દેવતા તથા સાધ્ય દેવતાઓ, યમ તથા કુબેરને મુખ્ય કરી વીમાનમાં બેસીને ત્યાં આવ્યા તેમજ દૈત્યો, ગરૂડો, મોટા સર્પો, દેવઋષિયો, ગુહ્યકો, ચારણો, અને અપ્સરાઓ સહિત વિશ્વાવસુ, નારદ તથા પર્વતાદિ ગંધર્વો પણ વિમાને કરી ત્યાં સૌ આવી અંતરીક્ષમાં ઉભા રહી સુગંધી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. અને દુંદુભિ,

વિણા, વેણુ તથા શંખાદિ વાજીત્રો વગાડવા લાગ્યા. ત્યાર પછી દ્રૌપદીનિમિત્ત પરાક્રમ કરવા સારૂ ક્રમે કરીને દુર્યોધન, શાલ્વ, શલ, અશ્વત્થામા, ક્રાથ, સુનીથ, વક્ર, કલિંગ અને વંગદેશના રાજા પાંડ્ય તથા પૌંડ્રક, યવન દેશના રાજા વિદેહ તથા બીજા કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળા, મુકુટ, હાર અને બાજુબંધાદિ અલંકારોથી શોભાયમાન, મહાબાહુ, તથા પરાક્રમી રાજાઓ અને તેઓના પુત્રપૌત્રો સર્વે ઉઠ્યા, પણ તે દૃઢ ધનુષને જોઇ, તેઓ મનથી પણ તેને ઉપાડવાને સમર્થ થયા નહીં. તોય પણ કેટલાક રાજાઓ તે ધનુષને ઉપાડવા ગયા, પણ તે ઉપાડવા જતાં તેઓ પરાક્રમ રહિત થઇને પૃથ્વી ઉપર પડ્યા, ને તેઓના મુકુટ તથા હારો પણ નીકળી પડ્યા. તેથી તેઓ નિઃશ્વાસ મૂકવા લાગ્યા, ને તેઓમાં મોટો હાહાકાર શબ્દ થઇ રહ્યો. હવે એ પ્રમાણે તે સૌ પીડા પામ્યા તે જોઇને, ધનુષ ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ કર્ણે જઇને તે ધનુષ ઉપાડી લીધું, ને તેને સજ્જ કરી તેમાં બાણો ભર્યા. ત્યારે પાંડવોએ ધાર્યું કે, આ કર્ણ નિશાનને પૃથ્વી ઉપર પાડશે. પણ તેજ સમય દ્રૌપદીએ કર્ણને જોઇને મોટા શબ્દથી કહ્યું કે, આ સૂતપુત્ર કર્ણને હું વરીશ નહીં. તે સાંભળી કર્ણે સૂર્ય સામે જોઇને તે ધનુષ મૂકી દીધું. એ પ્રમાણે સર્વ ક્ષત્રિયો નિષ્ફળ થયા ત્યારે મહા બળવાન જરાસંધ, મદ્રદેશનો રાજા શલ્ય તથા દમઘોષ રાજાનો પુત્ર મોટી મતિવાળો શિશુપાળ, ક્રમે કરીને તે ધનુષને ઉપાડવા ગયા, પણ તેમ કરતાં તેઓ ગોઠણ ભર પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા. તેથી જરાસંધ તો પીડા પામી લજ્જાયુક્ત થઇને તેજ વખતે ત્યાંથી પોતાના દેશ પ્રત્યે ચાલી નીકળ્યો. એમ થવાથી સર્વ મનુષ્યોનો સમાજ આશ્ચર્ય પામ્યો. ને તે સર્વ રાજાઓનો "અમે લક્ષ્ય પાડશું" એવો વાદ ટળી ગયો. ત્યારે મહા વીર્યવાન કુંતીનો પુત્ર અર્જુન બાણ સહિત તે ધનુષને સજ્જ કરવાને તૈયાર થયો.

तस्मिंस्तु संभ्रांतजनेसमाजे निक्षिप्तवादेषुजनाधिपेषु ॥
कुंतीसुतोजिष्णुरियेषकर्तुं सज्यंधनुस्तत्सशरंप्रवीरः ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि राजपराङ्मुखीभवने
गुर्जरभाषायां सप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

વૈશંપાયનउवाच ॥ उदक्रोशन्विप्रमुख्या विधुन्वंतोजिनानिच ॥
दृष्ट्वासंप्रस्थितंपार्थ मिंद्रकेतुसमप्रभं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે ઇન્દ્રની ધ્વજા સરખી કાંતિવાળા અર્જુનને તે ધનુષની પાસે જતો જોઇને, કેટલાક બ્રાહ્મણો હર્ષથી મૃગચર્મ ઉડાડી મોટા શબ્દ કરવા લાગ્યા, ને કેટલાક પોતાના મનમાં દલગીર થયા. તેમાં કેટલાક બુદ્ધિમાન્ બ્રાહ્મણો માંહોમાંહે કેહેવા લાગ્યા કે, જગતમાં પ્રસિદ્ધ, બળવાન, અને ધનુર્વેદમાં કુશળ એવા શલ્યાદિ ક્ષત્રિયોથી પણ જ્યારે આ ધનુષ ઉપડ્યું નહીં, ત્યારે તેને અસ્ત્રવિદ્યા રહિત અને શક્તિ વગરનો આ બ્રાહ્મણ કેમ સજજ કરી શકશે? અને જો આ ધનુષને ઉપાડી નિશાન નહીં પાડી શકે તો, આ સર્વ રાજાઓની સભામાં આપણું હાસ્ય થશે. માટે આ ગર્વથી વા હર્ષથી અથવા ચિત્ત ઠેકાણે નહીં હોવાથી ધનુષ ઉપાડવા જાય છે, તેને વારીને કહો કે હે શ્રેષ્ઠ, તું જા માં. ત્યારે તે બ્રાહ્મણોને બીજા કેટલાક બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે, આ રાજાઓના દેખતાં આપણે હાસ્યપણાને તથા આ લોકમાં દ્વેષપણાને પામશું નહીં. કારણ આ બ્રાહ્મણ યુવાન, હાથીની સુંઢ સરખા હાથવાળો, મોટી કાંધવાળો, હિમાલય પર્વતના જેવો ધૈર્યવાન, સિંહ સરખી ગતિવાળો અને મદોન્મત્ત હાથી સરખો પરાક્રમી લાગે છે! વળી આ કામમાં ઉત્સાહવાન જણાય છે તેથી એમાં સામર્થ્ય હશે! કેમકે સામર્થ્ય વગર એ જાય નહીં. તેમ ત્રણ્ય લોકને વિષે હરેક કંઈ કામ હોય તે બ્રાહ્મણોથી ન થાય એમ નથી, કારણ કેવળ જળપાન કરનારા વા વાયુ ભક્ષણ કરનારા, અથવા ફળો ખાનારા દૃઢ વ્રતવાળા બ્રાહ્મણો દુર્બળ હોય, તોપણ પોતાના તેજે કરીને બળવાન હોય છે. માટે બ્રાહ્મણને સારૂં વા નરસું, મોહોટું અથવા નાહાનું જે કંઇ કર્મ પ્રાપ્ત થાય, તેને જોઈ તેનું અપમાન કરવું નહીં. કારણ જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામ યુદ્ધમાં સર્વ ક્ષત્રિયોને જીત્યા, તથા અગસ્ત્ય ઋષિ બ્રહ્મતેજે કરીને અગાધ એવા સમુદ્રને પી ગયા! માટે આપણે સૌએ એને કહેવું કે આ ધનુષને તમે ઉપાડીને નિશાન ભેદો. એ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણો માંહમાંહે અનેક પ્રકારે બોલતા હતા, તેટલામાં અર્જુન તે ધનુષની પાસે આવીને પર્વતની પેઠે ઉભો; પછી તેણે તે ધનુષને પ્રદક્ષિણા કરીને, વરદાન આપનારા સમર્થ એવા મહાદેવજીને નમસ્કાર કર્યા, ને મનમાં શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન

કરીને તે ધનુષને ગ્રહણ કર્યું. અને જે ધનુષને, ધનુર્વેદમાં કુશળ તથા મનુષ્યોમાં સિંહ સરખા રૂકમ, સુનીથ, વક્ર, દુર્યોધન, શૈલ્ય અને શાલ્વ ઇત્યાદિ સર્વે રાજાઓ યત્ને કરીને પણ ઉપાડી શકયા નહીં, તેને મહા પ્રભાવવાળા અર્જુને ઉપાડ્યું, ને તેમાં પાંચ બાણો ભરીને નિશાનને ભેદ્યું કે તરત તે નિશાન, યંત્રના છિદ્રમાંથી પૃથ્વી ઉપર પડ્યું. તે જોઇ અંતરિક્ષમાં તથા તે સમાજમાં મોહોટો શબ્દ થયો, ને શત્રુને નાશ કરનાર તે અર્જુનના મસ્તક ઉપર દેવતાઓએ સુગંધી પુષ્પોનો વર્ષાદ વર્ષાવ્યો. હજારો બ્રાહ્મણો પોતાનો જય થયો તે બતાવવા સારૂ હાથમાં અંગવસ્ત્રો લઇને ધ્વજાની પેઠે ઉડાડવા લાગ્યા. અને જેઓથી તે ધનુષ ઉપડ્યું નહીં, તે સર્વ ક્ષત્રિયો ખેદથી હાહાકાર કરવા લાગ્યા. તે સમય આકાશમાંથી ચોતરફથી પુષ્પની વૃષ્ટિ થવા લાગી, અને વાદ્યજીવી પુરૂષો વાજીંત્ર વગાડવા લાગ્યા. તથા સુંદર સ્વરવાળા સૂતો અને માગધો સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. તેજ વખતે શત્રુઓને નાશ કરનાર દ્રુપદ રાજા તે અર્જુનને જોઇ પ્રસન્ન થયા, ને "જે રાજાઓને દ્રૌપદીની પ્રાપ્તિ થઈ નથી તેઓ તે અર્જુન સાથે યુદ્ધ કરશે તો!" એવું વિચારી સૈન્ય સહિત તૈયાર થઈ, તે અર્જુનની સહાયતા કરવા સારૂ તેની પાસે આવ્યા. પછી ત્યાં મોરો કોલાહલ થવા લાગ્યો, ત્યારે ધર્મિષ્ટ પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ યુધિષ્ઠિર રાજા, નકુલ તથા સહદેવને સાથે લઇને ત્યાંથી પોતાના રેહેવાના સ્થાનક પ્રત્યે ગયા. હવે દ્રૌપદી, નિશાન વિંધાયું તે જોઈ શ્વેત વસ્ત્ર તથા પુષ્પની માળા લઇ ગર્વિષ્ઠ થઇને, કુંતીના પુત્ર અર્જુન પાસે આવી. પછી એ પ્રમાણે રંગ સભામાં જય મેળવી તે બ્રાહ્મણોથી સત્કાર પામીને અર્જુન દ્રૌપદી સ્ત્રીને સાથે લઇ તે રંગ સભામાંથી જવા લાગ્યો.

सतामुपादायविजित्यरंगे द्विजातिभिस्तैरभिपूज्यमानः ॥
रंगान्निरक्रामदचिंत्यकर्मा पत्न्यातयाचाप्यनुगम्यमानः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि लक्ष्यछेते
गुर्जरभाषायां मष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तस्मैदित्सतिकन्यांतु ब्राह्मणायतदनृपे ॥
कोपआसीन्महीपानां आलोक्यान्योन्यमंतिकात् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી દ્રુપદરાજા તે બ્રાહ્મણ જે અર્જુન હતો તેને કન્યા દેવા લાગ્યો. તેથી તે રાજાઓ ક્રોધ પામી એક બીજાની સામે જોઇને કેહેવા લાગ્યા કે, આ દ્રુપદ રાજા અહીં મળેલા આપણ સર્વને તૃણ સરખા ગણી, આપણું ઉલ્લંઘન કરીને સ્ત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ દ્રૌપદી બ્રાહ્મણને આપવાની ઇચ્છા કરે છે, માટે એ સન્માન પામવા તથા ગુણે કરીને મોટાઈ પામવા યોગ્ય નથી. એ સર્વ રાજાઓનો દ્વેષિ તથા દુષ્ટ આચરણવાળો છે, માટે એને પુત્રે સહિત નાશ કરીએ કારણ જેમ કોઈ પુરૂષ વૃક્ષ વાવી તેમાં ફળ થવાનો સમય આવે, ત્યારે તેને ઉખેડી નાખે, તેમ આ દ્રુપદ રાજા આપણ સર્વને બોલાવી આપણો સત્કાર કરી આપણને ઉત્તમ ભોજન કરાવીને, હવે આપણને જાણતોય નથી! અરે! દેવતાઓના મેળાવડા સરખો આ રાજાઓનો મેળાવડો થયો, તેમાંથી શું તેણે કોઈ રાજાને પણ પોતાના સરખો દીઠો નહીં! વળી સ્વયંવર ક્ષત્રિઓનો છે. તેમાંથી કન્યાને વરવાને બ્રાહ્મણને અધિકાર નથી. માટે જો આ કન્યા આપણામાંથી કોઇની પણ ઇચ્છા નહીં કરતી હોય, તો એને અગ્નિમાં નાખી આપણે આપણા દેશ પ્રત્યે જઇએ. અને જો આ બ્રાહ્મણે પોતાના ચપળપણાથી અથવા લોભથી આપણું અપ્રિય કર્યું હશે, તો તેને મરાશે નહીં. કારણ આપણા રાજ્ય, પદાર્થો પુત્રપૌત્ર તથા જે કંઇ દ્રવ્ય છે, તે સૌ બ્રાહ્મણોને અર્થે છે. એમ કહી ગદા સરખી ભુજાઓવાળા તે સર્વ રાજાઓ, દ્રુપદને મારવાની ઇચ્છાથી હથીયારો લઇને તેની પાસે આવવા લાગ્યા. તે જોઇ દ્રુપદ બ્રાહ્મણોની શરણે ગયો. ત્યારે મહા પરાક્રમી પાંડુ રાજાના પુત્રો ભીમસેન તથા અર્જુન, તે ક્ષત્રિઓને વેગથી આવતા જોઇ તેઓની સામે ગયા. એટલે તે સર્વ રાજાઓ પણ તે બેઉની ઉપર આવ્યા. ત્યારે મહા પરાક્રમી, અને વજ્ર સરખા શરીરવાળા ભીમસેને, હાથીની પેઠે પૃથ્વી ઉપરથી એક વૃક્ષને ઉખેડી તેનાં પાંદડાં પાડી નાખીને, જેમ યમરાજા દંડ ગ્રહણ કરે તેમ તે વૃક્ષ હાથમાં ગ્રહણ કર્યું. તે જોઇ ત્યાં ઇન્દ્ર સરખા પરાક્રમી અર્જુન પણ વિસ્મય પામી ભય ત્યાગ કરીને હાથમાં સ્વયંવરનોજ ધનુષ લઇને ઉભા. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે, ભીમસેને સહિત, સર્વ મનુષ્યો કરતાં ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા અર્જુનનું એ પરાક્રમ જોઇને, હળરૂપી હથીયારને ધારણ કરનારા બળદેવજીને કહ્યું કે, હે સંકર્ષણ, જે સિંહ સરખી ગતિ કરે છે, અને તાડના વૃક્ષ જેવડા મોટા ધનુષને ખેંચે છે,

તે અર્જુન છે, એમાં કંઈ વિચારવા જેવું નથી. અને જે વૃક્ષ ઉપાડી રાજાઓનો નાશ કરવા તૈયાર થયો છે, તે ભીમસેન છે. કારણ તે જેવું પરાક્રમ અહીં કરવા ઇચ્છે છે, તેવું પરાક્રમ યુદ્ધને વિષે કરવાને પૃથ્વીમાં ભીમસેન વગર બીજો કોઇ સમર્થ નથી. વળી હે અચ્યુત, જે અહીંથી પ્રથમ ચાલી નીકળ્યા, તે કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળા, સિંહ સરખી ગતિવાળા, અને નમ્રતા યુક્ત એવા યુધિષ્ઠિર હતા, અને તેની સાથે જે બે કુમારો ગયા, તે નકુલ તથા સહદેવ હતા, એમ મને તર્કથી લાગે છે. કારણ મેં તે લાક્ષાગૃહના દાહથી પાંડવો તથા કુંતી મૂકાયાં છે, એવું સાંભળ્યું હતું. ત્યારે જળ વિનાના મેઘ સરખી કાંતિવાળા, તથા હળરૂપી જેને આયુધ છે એવા પ્રખ્યાત બળદેવજીએ કહ્યું કે, પાંડવો સહિત આપણા પિતાની બેન કુંતી મૂકાયાં તે સાંભળી હું ઘણો ખુશી થઉં છું.

तमब्रवीन्निर्जलतोयदाभो हलायुधोऽनंतरजंप्रतीतः ॥
प्रीतोऽस्मिदृष्ट्वाहिपितृष्वसारं पृथांविमुक्तांसहकौरवाग्र्यैः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि कृष्णवाक्ये
गुर्जरभाषायां मूननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ अजिनानिविधुन्वंतः करकांश्चद्विजर्षभाः ॥
ऊचुस्तेभीर्नकर्तव्या वयंयोत्स्यामहेपरान् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો મૃગચર્મ તથા વૃક્ષોની ડાંખળીયો ઉડાડતા ઉડાડતા અર્જુનને કેહેવા લાગ્યા કે, તારે ભય પામવું નહીં, અમે એ શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ કરશું. તે સાંભળી અર્જુને હસીને કહ્યું કે તમે મારી પછવાડે ઉભા રહીને જુઓ. હું તીક્ષ્ણ બાણોએ કરી સેંકડો યોદ્ધાઓને પ્રહાર કરીશ, ને જેમ ક્રોધી અને ઝેરી સર્પોને મંત્રોએ કરી વારવામાં આવે છે, તેમ હું એ સર્વ ક્ષત્રિઓને વારીશ. આણી તરફ યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છાવાળા તે સર્વ રાજાઓ પણ પરસ્પર કેહેવા લાગ્યા કે, બ્રાહ્મણો યુદ્ધ કરવા આવે તો તેઓને પણ નાશ કરવા. એમ કહીને તેઓએ સર્વ બ્રાહ્મણોની સામે હુમલો કર્યો, તેમાં મોટા તેજવાળો કર્ણ અર્જુનની સામે, શલ્યરાજા ભીમસેનની સામે, ને દુર્યોધનાદિ સર્વ રાજાઓ સર્વ બ્રા-

બ્રાહ્મણોની સામે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. પણ તે રાજાઓ કંઈ પણ ભારે યત્ન કર્યા વગર હલકા હાથથી તેઓની સાથે યુદ્ધ કરતા. હવે કર્ણે આવતાંજ અર્જુનને બાણો માર્યાં, ત્યારે અર્જુને પણ તે મોટા ધનુષને ખેંચીને તેના ઉપર બાણો નાખ્યાં. જેથી તે કર્ણ ઘણો મોહ પામ્યો ને યત્નથી અર્જુનની સામે દોડ્યો. પછી યુદ્ધ કરવાના ચાતુર્યપણાથી જેઓના જય અથવા પરાજયની ખબર પડે નહીં, એવા જીતનાગાઓમાં શ્રેષ્ઠ તે બેઉ જણા એક બીજાને જીતવાની ઇચ્છાથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તેમાં પરસ્પર કેહેતા કે, "તેં મને પ્રહાર કર્યા ને નિવૃત કરીને, તેવોજ પ્રહાર પાછો મેં તને કર્યો, માટે મારી ભુજાઓનું બળ જો." એવાં શૂરનાં વચનો કેહેતા હતા. પછી અર્જુનની ભુજાઓનું બળ જોઇને ક્રોધ પામેલા કર્ણે, તેની સાથે યુદ્ધ કરતાં તેના બાણોનો નાશ કરીને મોટો શબ્દ કર્યો, જે સાંભળી તેને સર્વ સૈન્ય વખાણવા લાગ્યું. તે વખતે કર્ણે અર્જુનને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય, યુદ્ધમાં તારી ભુજાઓનું બળ તથા તને ખેદ રહિત અને શસ્ત્ર અસ્ત્રે કરીને વિજયરૂપ જોઇને હું ઘણોજ સંતોષ પામું છું. માટે શું તું સાક્ષાત્ ધનુર્વેદ, વા પરશુરામ, વા ઇન્દ્ર અથવા સાક્ષાત્ વિષ્ણુ છે! હું એમ માનું છું કે, પોતાની ભુજાના બળનોજ આશ્રય કરનાર એવો તું બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ લઇ ગુપ્ત થઇને મારી સાથે યુદ્ધ કરે છે. કારણ યુદ્ધમાં જ્યારે હું ક્રોધ યુક્ત થઉં છું, ત્યારે મારી સાથે ઇન્દ્ર અથવા અર્જુન, એ બે વગર બીજો કોઈ યુદ્ધ કરવા સમર્થ થતો નથી. માટે તું કોણ છે? અર્જુને કહ્યું કે હે કર્ણ, હું ધનુર્વેદ તથા પ્રતાપી પરશુરામ નથી, પણ સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓ તથા યુદ્ધ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, અને ગુરૂની આજ્ઞાથી બ્રહ્માસ્ત્ર તથા ઇન્દ્રાસ્ત્રનો જાણનાર બ્રાહ્મણ છું, ને આ યુદ્ધમાં તને જીતવા સારૂ તારી સામે આવ્યો છું. માટે હે શૂરવીર તું સ્થિર થઇને મારી સામે ઉભો રહે. વૈશંપાયન કેહે છે—એવું સાંભળી બ્રાહ્મણોમાં બ્રહ્મતેજ હોય છે તેથી જીતાય નહીં, એમ માની કર્ણે યુદ્ધ કરવું મૂકી દીધું. હવે વિદ્યા અને બળે કરીને યુક્ત એવા શલ્ય તથા ભીમસેન, તે રંગસભામાં એક બીજાને બોલાવતા મદોન્મત્ત હાથીઓની પેઠે યુદ્ધ કરતા હતા. તેમાં મૂઠી તથા ગોઠણોએ કરી એક બીજાને મારતા, તેના જેમ મોટા પથ્થરો પડે ને અવાજ થાય તેવા મોટા અવાજ થતા હતા. વળી તેઓ એક બીજાને પોતાની નજીક ખેંચતા, તથા દૂર ફેંકી દેતા હતા. છેવટ ભીમ-

સેને તે શલ્યને ઉપાડીને ઘણે છેટે ફેંકી દીધો, તે જોઇને સર્વ બ્રાહ્મણો હસ્યા; પછી પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ તે ભીમસેને તે બળવાન શલ્યને પ્રહાર કર્યો નહીં. હવે એ પ્રમાણે ભીમસેને શલ્યને ફેંકી દીધા તથા કર્ણ યુદ્ધમાં શંકાયુક્ત થયો, ત્યારે સર્વ રાજાઓ ભીમસેનને વીટી ઉભા, ને માંહોમાંહે કેહેવા લાગ્યા કે, બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ આ બે બ્રાહ્મણો ઘણા યોગ્ય છે, ને એ બેઉ કયાં જન્મ્યા છે, અને તેઓનો નિવાસ કયાં છે, તે આપણે જાણવું જો-ઇએ. કારણ કર્ણની સાથે યુદ્ધ કરવા પરશુરામ, દ્રોણાચાર્ય, તથા અર્જુન વગર, દુર્યોધન સાથે યુદ્ધ કરવા કૃષ્ણ તથા કૃપાચાર્ય વગર, અને શલ્યની સાથે યુદ્ધ કરવાને બળદેવજી તથા ભીમસેન વગર બીજા કોણ સમર્થ છે? હવે આ બ્રાહ્મણોને જીતવાને દુર્યોધન વગર બીજો કોઈ સમર્થ નથી, વા-સ્તે એઓની સાથે યુદ્ધ કરવાનું મૂકી દો. વળી બ્રાહ્મણ અપરાધી હોય તોપણ તેનું રક્ષણ કરવું એવી રીતિ છે, પણ નહીં! નહીં! યુદ્ધ કરવા સારૂ આવેલા બ્રાહ્મણોની સાથે હર્ષથી યુદ્ધ કરશું. એમ કહીને તે ભીમસેન સાથે સર્વ રાજાઓ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, પણ ભીમસેને તેઓને હરાવી મૂકયા. એવું તેનું પરાક્રમ જોઇ, "આ કુંતીના પુત્ર ભીમસેન તથા અર્જુન છે," એવી શંકા કરીને શ્રીકૃષ્ણે, "આને ધર્મથી દ્રૌપદીની પ્રાપ્તિ થઈ છે," એમ સર્વ રાજાઓને કહી તેઓને ભીમસેન સાથે યુદ્ધ કરતાં વાર્યા. પછી તે રાજાઓ વિસ્મય પામીને તે રંગ સભામાંથી પોતપોતાના ઉતારા પ્રત્યે ગયા, ને બીજી પણ જે દેશ દેશની પ્રજા આવી હતી તે પણ "આ રંગ સભામાં બ્રાહ્મણોનું ઉત્કૃષ્ટપણું થયું, ને દ્રૌપદી બ્રાહ્મણને વરી" એમ કેહેતી કેહેતી ત્યાંથી ચાલતી થઇ. પછી મૃગચર્મરૂપી વસ્ત્રો ધારણ કરનારા ભીમસેન તથા અર્જુન પણ દ્રૌપદી સહિત ત્યાંથી ચાલતા થયા. તે સમય તેઓ પૌર્ણિમાને દિવસે મેઘથી મૂકાયલા ચંદ્ર તથા સૂર્યની પેઠે શોભતા હતા. હવે તેઓની મા કુંતી, પોતાના પુત્રો હમેશાં ભિક્ષા લ-ઈને આવતા તે સમય વહી ગયો. તોય પણ તેઓ ન આવ્યા ત્યારે "શું તેઓનો માયાવી અથવા મહા ભયંકર રાક્ષસોએ નાશ કર્યો હશે!" એમ વિચારી ચિંતા કરતી હતી, ને નકુલ તથા સહદેવે સહિત યુધિષ્ઠિર પણ "ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોએ તેઓનો નાશ તો નહીં કર્યો હોય!" એમ વિચારી સ્નેહથી તેમનું ચિંતવન કરતા હતા, તેવામા આકાશમાં વાદળાં ચડ્યાં, તેથી રાત્રી સરખું અંધારૂં થયું, ને મોટા વાદળાથી વિંટાયલા સૂર્યની પેઠે

તે બ્રાહ્મણોથી વિંટાયલા અર્જુને તે કુંભારના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો.

महत्यथापराह्णेतु घनैःसूर्यइवावृतः ॥

ब्राह्मणैःप्राविशत्तत्र जिष्णुर्भार्गववेश्मतत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि पांडवप्रत्यागमने गुर्जरभाषायां नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ गत्वातुतांभार्गवकर्मशालां पार्थौपृथांप्राप्यमहानुभावौ ॥ तांयाज्ञसेनींपरमप्रतीतौ भिक्षेत्यथावेदयतांनराग्र्यौ ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે મોટા મહિમાવાળા, રંગ સભામાં અત્યંત પ્રસિદ્ધ થયેલા અને મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ તે ભીમસેન તથા અર્જુન, તે કુંભારના ઘરમાં જઇ કુંતી પાસે આવીને બોલ્યા કે, અમે ભિક્ષા લાવ્યા છીએ. એમ કહી તેમણે દ્રૌપદીને તેની પાસે નિવેદન કરી. ત્યારે કુંતીએ કહ્યું કે તમે સૌ ભોજન કરો. પછી દ્રૌપદીને જોઇ તે બોલી કે અરે! મેં આ કષ્ટરૂપ ભાષણ કર્યું! એમ કહી તેણે દ્રૌપદીનો હાથ ઝાલી યુધિષ્ઠિરની પાસે આવીને કહ્યું કે હે કુરૂ કુળમાં શ્રેષ્ઠ, આ દ્રુપદ રાજાની કન્યાને તારા નાના ભાઇઓ ભીમસેન તથા અર્જુન મારી પાસે લાવીને બોલ્યા કે “અમે ભિક્ષા લાવ્યા છીએ.” ત્યારે મેં ગાફલતાથી તેમને કહ્યું કે, તમે સૌ ભોજન કરો. એમ કહ્યું માટે જેમ મારાં વચન ખોટાં ન થાય, ને આ દ્રૌપદીને અધર્મ તથા ભ્રમ પણ ન થાય, તેમ તું કેહે. વૈશંપાયન કેહેછે—એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિરે, બે ઘડીવાર પોતાના મનમાં વિચાર કરી પોતાની મા કુંતીની આશ્વાસના કરીને, અર્જુનને કહ્યું કે હે અર્જુન, તેં આ દ્રૌપદીને જીતી છે, ને એ તારાથીજ શોભશે, માટે અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરીને તું વિધિથી એનું પાણિગ્રહણ કર. અર્જુન બોલ્યો કે હે નરેન્દ્ર, તમે જે મને કહો છો તે કંઇ ધર્મ નથી, ને એમ કહી મને અધર્મભાગી કરો માં. કારણ પ્રથમ વિવાહ કરવા યોગ્ય તમે છો, તમારા પછી ભીમસેન, તે પછી હું, ને મારા પછી નકુલ ને તે પછી સહદેવ, એવો ધર્મ છે. વળી અમે સર્વે તથા આ કન્યા તમારી આજ્ઞા માનવા યોગ્ય છીએ, માટે તમે જેમ ધર્મ તથા જગતમાં યશ થાય અને દ્રુપદ રાજા પણ પ્રસન્ન થાય તેમ કરવા યોગ્ય છો. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં અર્જુ-

નનાં સ્નેહ યુક્ત વચન સાંભળીને સર્વ પાંડવો તે દ્રૌપદી સામે જોવા લાગ્યા, ને તેમના મનમાં તેની ઇચ્છા થઇ. તેમ દ્રૌપદીને પણ તેમને જોઇ મનમાં કામ ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેનું શરીર જે મૂળથીજ વિધાતાએ શ્રેષ્ઠ રચ્યું હતું, તે તે સમય સર્વ સ્ત્રીઓના શરીર કરતાં અધિક શોભવા લાગ્યું. પછી યુધિષ્ઠિરે, તે બધાઓની ઇચ્છા જાણીને તથા વેદ વ્યાસનાં પણ વચન સંભારીને, "એકને દ્રૌપદીની પ્રાપ્તિ થશે, ને બીજાને નહીં થાય તો એક બીજાઓને વૈર થશે" એમ વિચારી તેમને કહ્યું કે આ દ્રૌપદી આપણા સર્વની સ્ત્રી થશે. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં પોતાના મોટા ભાઇ યુધિષ્ઠિરનાં વચન સાંભળી, તેના કેહેવા પ્રમાણેજ જેઓની પણ ઇચ્છા હતી એવા તે સૌ પાંડવો ત્યાં ખુશી થઇને બેઠા. તેવામાં તે પાંડવો વિષે શંકા કરનારા તથા વૃષ્ણિ કુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રીકૃષ્ણ, બળદેવજીને સાથે લઇને જ્યાં તે પાંડવો રેહેતા હતા ત્યાં આવ્યા, ને ત્યાં યુધિષ્ઠિર તથા કુંતીને વીંટી ક્રમે કરી બેઠેલા તે અગ્નિ સરખા તેજવાળા પાંડવોને જોઇ તેમણે યુધિષ્ઠિર પાસે આવી તેને નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે, હું કૃષ્ણ છું. પછી બળદેવજીએ પણ તેજ પ્રમાણે યુધિષ્ઠિરને નમસ્કાર કર્યા. તે જોઈ પાંડવો હર્ષ પામ્યા, ને તેમને યથાયોગ્ય મળ્યા. પછી શ્રીકૃષ્ણ તથા બળદેવજીએ પોતાના પિતાની બેન કુંતાને નમસ્કાર કર્યા. અને યુધિષ્ઠિરે શ્રી કૃષ્ણને કુશળ વાર્તા પૂછીને કહ્યું કે હે વાસુદેવ, અમે અહીં ગુપ્ત થઇને રહ્યા છીએ, તેને તમે કેમ ઓળખ્યા? શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે, અગ્નિ ગુપ્ત હોય તોપણ જણાઇ આવે છે. તેમ હે રાજા, તમો પાંડવો વગર બીજો કોણ પુરૂષ આ સ્વયંવરમાં આવું પરાક્રમ કરી શકે? હે યુધિષ્ઠિર, તમે લાક્ષાગૃહના દાહથી મૂકાયા, ને પાપરૂપ ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્ર દુર્યોધનની તમને બાળવાની કામના હતી તે વૃથા થઈ, એ ઘણું સારૂં થયું. હવે હે રાજા, તમારી બુદ્ધિરૂપી ગુફામાં તમારા કલ્યાણની ઇચ્છા જે ગુપ્ત રહી છે, તે અગ્નિની પેઠે વૃદ્ધિ પામેલા તમોને પ્રાપ્ત થાઓ. હવે કોઇ રાજાઓ તમોને જાણે તેની પેહેલાં અમે અમારા ડેરા તંબુ પ્રત્યે જઈશું. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે આજ્ઞા આપી, કે તરત શ્રીકૃષ્ણ બળદેવજી સહિત ત્યાંથી ગયા.

मात्रोविदु:पार्थिवा:केचिदेव यास्यावहेशिबिरायैवतावत् ॥

सोऽनुज्ञात:पांडवेनाव्ययश्री: प्रायाच्छीघ्रंबलदेवेनसार्धं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि रामकृष्णागमने गुर्जरभाषायां मेकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ धृष्टद्युम्नस्तुपांचाल्यः पृष्ठतःकुरुनंदनौ ॥ अन्वगच्छत्तदायांतौ भार्गवस्यनिवेशने ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે દ્રુપદ રાજાનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, તે ભીમસેન તથા અર્જુન જ્યારે કુંભારના ઘર પ્રત્યે જતા હતા, ત્યારે તેમની પછ્વાડે ગયો, ને પોતાની સાથેના પુરૂષોને તે ઘરની બાહાર ચોતરફ ઉભા રાખી, પાંડવો ન જાણે તેમ ત્યાં તેઓની નજીક છૂપીને ઉભો રહ્યો હતો. પછી અત્યંત પરાક્રમી ભીમસેન, અર્જુન, નકુલ, તથા સહદેવે, સાયંકાળના ભોજન સારૂ ભિક્ષા માગી આવીને યુધિષ્ઠિરને અર્પણ કરી. ત્યારે કુંતીએ દ્રૌપદીને કહ્યું કે હે કલ્યાણિ, આ અન્નમાંથી તારો ભાગ લઈ, બાકી રેહે તેમાંથી થોડુંક બ્રાહ્મણો તથા ચારે બાજુ ઉભેલા અન્નની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોને આપ; ને જે અવશેષ રેહે તેમાંથી અર્ધો ભાગ ભીમસેનને, ને બાકી અર્ધામાંથી પાંચ સરખા ભાગ કરી આ મારા બીજા ચાર પુત્રો તથા મને આપ. તે સાંભળી પોતાના કલ્યાણની ઇચ્છાવાળી તે દ્રૌપદીએ હર્ષ પામીને કુંતીના કેહેવા પ્રમાણે ભાગો કરી સૌને વેહેંચી આપ્યા, ત્યારે તેઓએ ભોજન કર્યું. પછી સુવાનો વખત થયો ત્યારે માદ્રિના પુત્ર સહદેવે પૃથ્વી ઉપર દર્ભની શય્યા કરી. તેના ઉપર તેઓ સૌ મૃગચર્મો પાથરી દક્ષિણ દિશા તરફ મસ્તક રાખીને સુતા, ને તેમના મસ્તકની તરફ કુંતી, તથા પગની તરફ દ્રૌપદી સુતી. તેમ કરવામાં તે દ્રૌપદીએ પોતાના મનમાં કંઇ દુઃખ માનીને તેમનું અપમાન કર્યું નહીં. પછી તે પાંડવો, સેનાના નાયકોને યોગ્ય એવાં અસ્ત્ર, રથ, હાથી, તરવાર, ગદા તથા પરશુ સંબંધી અનેક વાતો કરવા લાગ્યા. તે બધું સાંભળી અને ત્યાં બેઠેલી દ્રૌપદીને પણ જોઇ, તે ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તે સર્વ હકીકત દ્રુપદને કેહેવા સારૂ ત્યાંથી ગયો. તેને જોઇ પાંડવોને નહીં જાણનાર દ્રુપદે પૂછ્યું કે હે ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, દ્રૌપદી ક્યાં ગઇ ને તેને કોણ લઇ ગયો ? શું તે વૈશ્ય અથવા શૂદ્રને તો પ્રાપ્ત નથી થઇ ? વા કોઈ શદ્રે તેને ગ્રહણ કરીને મારા મસ્તક ઉપર પગ મૂક્યા સરખું તો નથી કર્યું ? અથવા શું જેણે દ્રૌપદીને ગ્રહણ

કરી તે પુરૂષ ક્ષત્રિય વા ઉત્તમ વર્ણવાળો બ્રાહ્મણ છે ? અથવા દ્રૌપદીને ગ્રહણ કરીને શું કોઇ વિલોમજાતીયે મારા મસ્તક ઉપર પગ મૂકયા સરખું કર્યું છે ? શું તે દ્રૌપદી, મનુષ્યોમાં, શ્રેષ્ઠ એવા અર્જુનને તો પ્રાપ્ત નથી થઈ ? પણ તેમ હોય ને તેની મને ખબર પડે તો હું તાપ પામું નહીં. માટે મારી પુત્રીને કોણે ગ્રહણ કરી તે તું મને કેહે. પણ વિચિત્ર-વીર્યના પુત્ર પાંડુરાજાના પુત્રો પાંડવો જીવે છે, માટે શું તેઓમાંના નાના અર્જુને તે ધનુષ ગ્રહણ કરીને નીશાન પાડ્યું હશે ?

विचित्रवीर्यस्यसुतस्यकच्चित् कुरुप्रवीरस्यध्रियंतिपुत्राः ॥

कच्चित्तुपार्थेनयवीयसाऽद्य धनुर्गृहीतंनिहतंचलक्ष्यं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि धृष्टद्युम्नप्रत्यागमने गुर्जरभाषायां द्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ समाप्तं स्वयंवरपर्व ॥

॥ अथवैवाहिकपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततस्तथोक्तःपरिहृष्टरूपः पित्रेशशंसाथसराजपुत्रः ॥ धृष्टद्युम्नःसोमकानांप्रबर्हो वृत्तंयथायेनहृताचकृष्णा ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—એવું સાંભળી હર્ષ પામીને, સોમક વંશમાં શ્રેષ્ઠ તે દ્રુપદ રાજાનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, જેણે દ્રૌપદીનું ગ્રહણ કર્યું તે વિષે, તથા ત્યાંનું સર્વ વૃત્તાંત પોતાના પિતા દ્રુપદને કેહેવા લાગ્યો કે હે પિતા, યુવાન, મોટા લાલ નેત્રવાળા, મૃગચર્મ ધારણ કરનારા અને ઇંદ્ર સરખા સ્વરૂપવાળા જે પુરૂષે ધનુષની પ્રત્યંચા ચડાવીને નિશાનને પૃથ્વી ઉપર પાડ્યું, તેને સૌ બ્રાહ્મણોએ સન્માન આપ્યું. પછી તે પુરૂષ દ્રૌપદીને લઇને, જેમ દેવતાઓ તથા ઋષિઓએ સહિત ઇન્દ્ર જાય, તેમ બ્રાહ્મણો સહિત જવા લાગ્યો, ને હર્ષ યુક્ત દ્રૌપદી પણ જેમ હાથીની પછવાડે હાથણી જાય, તેમ તેનું મૃગચર્મ ગ્રહણ કરીને જવા લાગી. ત્યારે સર્વ રાજાઓ ક્રોધ પામ્યા, તે જોઇ તેની સાથે જે એક બીજો પુરૂષ હતો, તે એક વૃક્ષને ઉપાડી તેઓને કાળની પેઠે નાશ કરવા લાગ્યો. પછી તે ચંદ્ર તથા સૂર્ય સરખા તેજવાળા બેઉ જણા, સર્વ રાજાઓને જીતી દ્રૌપદીને લઇને, આ શેહેરની બાહાર એક કુંભારના ઘરમાં ગયા. ત્યાં તેઓ સરખા સ્વરૂપવાળા

બીજા ત્રણ પુરૂષો સહિત અગ્નિની શિખા સરખી શોભાયમાન તેઓની મા બેઠી હતી, તેને તેઓ પગે લાગ્યા, ને દ્રૌપદી પણ તેમના કહેવાથી તેને પગે લાગી. પછી તે સર્વે પોતાની માને દ્રૌપદી સોંપીને ભિક્ષાને અર્થે ગયા, ને જ્યારે ભિક્ષા લઇ આવ્યા, ત્યારે તેમાંથી થોડુંક દ્રૌપદીએ બ્રાહ્મણોને આપ્યું, ને પછી તેઓની વૃદ્ધ માને તથા તે પાંચ પુરૂષોને પીરસીને પોતે ભોજન કર્યું. પછી તે પુરૂષો પૃથ્વી ઉપર દર્ભની શય્યા કરીને સુતા, તેમનાં મસ્તકની કોર તેમની મા, તથા તેમના પગની કોર દ્રૌપદી સુતી. તે સમય તેઓએ જે યુદ્ધનાં સાહિત્યો સંબંધી અનેક તરેહની વાતો કરી, તે વૈશ્ય, શૂદ્ર, અથવા બ્રાહ્મણોની ન હોય. માટે તે પુરૂષો નિશ્ચય ક્ષત્રિયો છે, ને આપણી જે આશા હતી તે સફળ થઇ હશે. કારણ પાંડવો લાક્ષાગૃહના દાહથી મૂકાયા એમ આપણે સાંભળેલું છે. વળી તે પુરૂષે ધનુષને ઉપાડી સજ્જ કરીને લક્ષ્ય પાડ્યું! તેથી જે પાંડવો ગુપ્ત થઇને પૃથ્વી ઉપર ફરે છે, તેમાંનોજ તે હશે એમ મને ભાસે છે. એવું સાંભળી હર્ષ પામીને દ્રુપદરાજાએ પોતાના પુરોહિતને કહ્યું કે, તમે જઇને તેઓને પૂછો કે "શું તમે મહાત્મા પાંડુના પુત્રો છો?" ત્યારે તે પુરોહિત તેમની પાસે જઇને દ્રુપદના કહેવા પ્રમાણે તેમને કેહેવા લાગ્યો કે, લક્ષ્યને પાડનાર આ પુરૂષને જોઇ હર્ષ પામીને, પંચાલ દેશનો રાજા દ્રુપદ તમોને ઓળખવાની ઇચ્છા કરે છે, માટે તમારી જાતિ તથા કુળની વાતો મને કહો. ને મારા હૃદયને તથા સેવકો સહિત તે દ્રુપદને હર્ષ પમાડો. તે દ્રુપદ રાજાને, પાંડુ રાજા પોતાના પ્રિય સખા હતા, તેથી તેના પુત્ર અર્જુનને પોતાની કન્યા આપવાનો વિચાર હતો. માટે તે કન્યાની પ્રાપ્તિ ધર્મે કરીને અર્જુનને થાય તો, તે પોતાનો યશ, પુણ્ય અને ઇચ્છિત થયું એમ માને છે, પછી યુધિષ્ઠિરે, પોતાની નજીક બેઠેલા અને નમ્રતા યુક્ત વાક્યો બોલનારા તે પુરોહિતને જોઇને, ભીમસેનને કહ્યું કે, આ દ્રુપદ રાજાના પુરોહિત છે, માટે તેને પાદ્ય તથા અર્ઘ્ય આપીને તેની પૂજા કરો, ત્યારે ભીમસેને તેની પૂજા કરી. પછી યુધિષ્ઠિરે પુરોહિતને કહ્યું કે, પોતાના સ્વધર્મને જોનાર પંચાલ દેશના રાજા દ્રુપદે જે પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી, તે પ્રમાણે આ પુરૂષે કર્યાથી તેને દ્રૌપદી પ્રાપ્ત થઇ. તે વખતે તેણે તેની જાતી, સ્વભાવ, કુળ તથા ગોત્રનો નિશ્ચય કર્યો નહીં, ને તેની સાથે દ્રૌપદીને મોકલી. એ પ્રમાણે આ મહાત્મા મારો ભાઇ લક્ષ્ય

પાડીને રાજાઓના સમુહમાંથી દ્રૌપદીને જીત્યો, માટે એ દ્રુપદ રાજા હવે સંતાપ કરવા યોગ્ય નથી; ને જે એની ઇચ્છા છે તેમજ થશે, ને અમે પણ અમને યોગ્ય એવી આ દ્રૌપદીને પામીને સારૂં થયું એમ માનીએ છીએ. હે પુરોહિત, થોડા પરાક્રમવાળા પુરૂષથી તે ધનુષ ઉપાડીને તેમાં બાણો ભરાય નહીં, ને અસ્ત્ર વિદ્યા નહીં જાણનારા તથા હીનકુળવાળા પુરૂષથી એ લક્ષ્ય પડે નહીં. માટે તે દ્રુપદ રાજા પોતાની પુત્રી નિમિત્ત સંતાપ કરવા યોગ્ય નથી. અને તેની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે થયું માટે હવે તેને ઉલટું કરવાને પૃથ્વીમાં કોઈ સમર્થ નથી. એ પ્રમાણે યુધિષ્ઠિરે કહ્યું તેટલામાં દ્રુપદ રાજા તરફથી બીજો એક પુરૂષ તેમને તૈયાર થયેલા અન્નનું ભોજન કરવા સારૂ બોલાવવા આવ્યો.

एवंब्रुवत्येवयुधिष्ठिरेतु पंचालराजस्यसमीपतोऽन्यः ॥
तत्राजगामाशुनरोद्वितीयो निवेदयिष्यन्निहसिद्धमन्नं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि पुरोहितयुधिष्ठिरसंवादे
गुर्जरभाषायां त्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

दूतउवाच ॥ जन्यार्थमन्नंद्रुपदेनराज्ञा विवाहहेतोरुपसंस्कृतंच ॥
तदाप्नुवध्वंकृतसर्वकार्या कृष्णांचतत्रैवचिरंनकार्यं ॥

દૂત કેહેછે—દ્રુપદ રાજાએ દ્રૌપદીના વિવાહ સારૂ તથા તેને ગ્રહણ કરનાર વરના સંબંધિઓ માટે અન્ન તૈયાર કરાવ્યું છે, તેને તથા દ્રૌપદીને, જેણે ઘણાં કાર્યો કર્યાં છે એવા તમે ગ્રહણ કરો, ને વિલંબ કરો માં. અને હું રાજાઓને યોગ્ય એવા શ્રેષ્ઠ અશ્વોયુક્ત સુવર્ણના રથો લાવ્યો છું, તેમાં બેસીને તમે સૌ દ્રુપદ રાજાના ઘર પ્રત્યે ચાલો. વૈશંપાયન કહે છે—એવું સાંભળી પાંડવોએ તે પુરોહિતને ત્યાંથી રજા આપી. પછી પોતે રથોમાં બેસી, કુંતી તથા દ્રૌપદીને એક બીજા રથમાં બેસાડીને ત્યાંથી ચાલ્યા. હવે તે પુરોહિતે યુધિષ્ઠિરે કહેલાં સર્વ વાકયો દ્રુપદ પાસે જઇને કહ્યાં. તે સાંભળી દ્રુપદ રાજાએ, તે પાંડવોને ઓળખવા સારૂ પોતાને ત્યાં ફળો, પુષ્પો, ચર્મનાં બક્તરો, ખેતીનાં સાહિત્ય જેવાં કે બળદો, દોરડાં અને ધાન્યાદિ પદાર્થોનાં બીજો, કારિગર લોકોને ઉપયોગી શસ્ત્રો, આભૂષણો

અને ક્ષત્રિઓને રમવાનાં સાહિત્યો, તરવારો, ઘોડાઓ, રથો, ધનુષો, બાણો, શક્તિયો, લાકડીયો, પ્રાસો, ભુશંડીયો, અને ફરશિયો ઇત્યાદિ યુદ્ધનાં સાહિત્યો, તથા શય્યાઓ અને આસનો જૂદા જૂદા સ્થાનોમાં રખાવ્યાં. તથા તેઓને રેહેવા સારૂ સ્થાનકો તૈયાર કરાવ્યાં. પછી તે પાંડવો દ્રુપદના ઘર પાસે આવ્યા, ત્યારે કુંતીએ, શ્રેષ્ઠ એવી દ્રૌપદીને પોતાની સાથે લઇને દ્રુપદ રાજાના અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કર્યો, જેને દ્રુપદ રાજાની સ્ત્રીઓએ ઘણું સન્માન આપ્યું. પછી તે પાંડવો પણ દ્રુપદ રાજાના ઘરમાં ગયા. તેઓએ સિંહ સરખી ગતિવાળા, મોટી આંખોવાળા, મૃર્ગચર્મરૂપી વસ્ત્ર જેઓએ ધારણ કર્યાં છે. એવા, શરીરે પુષ્ટ અને મોટા નાગ સરખી શ્રેષ્ઠ ભુજાઓવાળા જોઇને, દ્રુપદ રાજા, પોતાના પ્રધાનો, પુત્રો અને સર્વ સંબંધિઓ સહિત અત્યંત હર્ષ પામ્યો. ત્યારે તે સર્વ પાંડવો શંકા રહિત થઇને ક્રમે કરી આસનો ઉપર બેઠા. પછી તેઓને તે દ્રુપદના દાસો તથા દાસીઓએ શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી શોભાયમાન થઇને, સુવર્ણના પાત્રોમાં શ્રેષ્ઠ ભોજન પીરસ્યું. જે જમીને તેઓ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. પછી તેઓ દ્રુપદે રખાવેલા બીજાં સર્વ સાહિત્યોને મૂકીને જ્યાં યુદ્ધનાં સાહિત્યો હતાં ત્યાં ગયાં. તે જોઇને હર્ષ પામેલા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તથા દ્રુપદ રાજા પોતાના સર્વ પ્રધાનો સહિત મળીને, તે કુંતીના પુત્ર પાંડવોને "એ રાજાના પુત્રો છે" એમ ધારવા લાગ્યા.

तल्लक्षयित्वाद्रुपदस्यपुत्रो राजाचसर्वैःसहमंत्रिमुख्यैः ॥
समर्थयामासुरुपेत्यहृष्टाः कुंतीसुतान्पार्थिवराजपुत्रान् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि युधिष्ठिरादिपरिक्षणे
गुर्जरभाषायां चतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततआहूयपांचाल्यो राजपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥
परिग्रहेणब्राह्मण परिगृह्यमहाद्युतिः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી મોટા તેજવાળા દ્રુપદ રાજાએ, જેમ બ્રાહ્મણો આવે ત્યારે ઉભા થઇ તેને સન્માન આપે, તેમ તે પાંડવોનો સત્કાર કરી, યુધિષ્ઠિરને બોલાવીને પૂછ્યું કે, કપટથી બ્રાહ્મણનો વેષ લઇને સર્વ દિશાઓમાં ફરનારા તમે શું બ્રાહ્મણ, વા ક્ષત્રિ, વા વૈશ્ય, અથવા શૂદ્ર.

છો! તમોને અમે કેમ ઓળખીએ? અથવા આ દ્રૌપદી સારૂ શું તમે દેવતાઓ અહીં આવ્યા છો? એ વિષે અમને ઘણો સંદેહ રેહે છે, માટે તમે મારી પાસે સાચું બોલો. કેમકે અમારો સંશય ટળી જશે ત્યારેજ અમારૂં મન સંતોષ પામશે; ને અમારાં ભાગ્ય પણ શ્રેષ્ઠ થશે. વળી રાજાઓની પાસે સાચું બોલવું અંગે છે, ને ખોટું બોલેથી ધર્મશાળાદિ પુણ્યનાં કામ કર્યાં હોય તેનું પુણ્ય નાશ થાય છે. માટે હે શત્રુઓને દંડ આપનાર, તમારાં સત્ય વચન સાંભળ્યા પછી હું વિધિથી વિવાહ કરવાની તૈયારી કરીશ. યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે તમે ખેદ પામો માં, ને પ્રસન્ન થાઓ. કારણ તમને જે ઇચ્છા હતી તેજ પ્રમાણે થયું છે, એમાં કંઈ સંદેહ નથી. હે રાજા, અમે ક્ષત્રિયો પાંડુ રાજાના પુત્રો છીએ, તેમાં સૌથી મોટો યુધિષ્ઠિર હું છું; ને આ બે ભીમસેન તથા અર્જુન છે, જેઓએ રાજાઓની સભામાંથી તમારી કન્યા દ્રૌપદીને જીતી. અને નકુલ, સહદેવ તથા અમારી મા કુંતી, દ્રૌપદીની પાસે બેઠેલાં છે. માટે તમારા મનનું દુઃખ ટળી જાઓ, ને હવેથી તમે અમારા વડીલ અને આશ્રય રૂપ છો. વૈશંપાયન કેહે છે—એવું સાંભળી દ્રુપદ રાજાને એટલો તો હર્ષ થયો કે, તેઓ યુધિષ્ઠિરને તુરત પ્રતિઉત્તર આપવાને સમર્થ થયા નહીં. પછી તેઓએ પોતાના હર્ષને નિયમમાં રાખી યુધિષ્ઠિરને યોગ્ય વાણિથી પૂછ્યું કે, તમે તમારા શેહેરમાંથી કેમ નાઠા? ત્યારે યુધિષ્ઠિરે ક્રમે કરીને સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી દ્રુપદ રાજાએ ધૃતરાષ્ટ્રની ઘણી નિંદા કરીને, યુધિષ્ઠિરને ઘણાં વાકયો કહી તેની આશ્વાસના કરી, અને તેને રાજ્ય મેળવી આપવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. પછી તે સર્વ પાંડવો દ્રૌપદી સહિત દ્રુપદ રાજાએ બતાવેલા ઘરમાં પ્રવેશ કરીને રહ્યા. પછી પોતાના પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સહિત દ્રુપદ રાજાએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, મહા બાહુ અર્જુન મારી કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરશે, માટે વિવાહમાં કુળ ધર્મ પ્રમાણે જે કરવું હોય તે કરો. વૈશંપાયન કેહે છે—ત્યારે યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે હે રાજા, પ્રથમ મારે વિવાહ કરવો છે. તે સાંભળી દ્રુપદે કહ્યું કે, મારી પુત્રીનું પાણિગ્રહણ તમે કરો, વા તમે જેને કહો તેને હું કરાવું. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે રાજા, એ દ્રૌપદી અમારી સર્વ ભાઇયોની સ્ત્રી થશે, કારણ પૂર્વે અમારી મા કુંતીએ એમ કહેલું છે. વળી મારો તથા ભીમસેનનો વિવાહ થયો નથી, ને અમારાથી નાના અર્જુને તમારી કન્યા જીતી

છે! તેથી અમોએ જે નિશ્ચય કર્યો છે, તે ટાળવાને અમે ઇચ્છતા નથી. વાસ્તે ધર્મથી અમારી સર્વ ભાઇઓની એ દ્રૌપદી સ્ત્રી થશે, ને અગ્નિની સાનિધ્ય અમારૂં પાંચેનું પાણીગ્રહણ કરશે. તે સાંભળી દ્રુપદે કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર, એક પુરૂષની સ્ત્રીયો ઘણી હોય છે, પણ એક સ્ત્રીના પતિ ઘણા હોતા નથી. માટે ધર્મને જાણનારા તમે, લોક અને વેદથી વિરૂદ્ધ એવો અધર્મ કરવા યોગ્ય નથી! ત્યારે આવી તમારી બુદ્ધિ કેમ થઇ છે? યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે રાજા, ધર્મ ઘણો બારીક છે, તેની ગતિ આપણે જાણતા નથી. માટે અમે પૂર્વની રીતિ પ્રમાણે ક્રમે કરીને દ્રૌપદીને વિષે વર્તશું. હે રાજા, મારી વાણી કોઇ દિવસે ખોટું ભાષણ કરતી નથી, તેમ મારી મતિ પણ અધર્મમાં પ્રવેશ કરતી નથી. વળી અમારી માએ પણ એજ પ્રમાણે કહ્યું છે, ને મારી પણ એજ પ્રમાણે ઇચ્છા છે; માટે મારા કેહેવા પ્રમાણે તમે વિચાર રહીત થઇને કરો. એવું સાંભળી દ્રુપદે કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર, તમે, કુંતી, અને મારો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, એ સૌ જે પ્રમાણે કેહેશો, તે પ્રમાણે આપણે કાલે કરશું. વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, પછી તે સૌ મળીને વિચાર કરવા લાગ્યા, તેટલામાં યદૃચ્છાથી ત્યાં વ્યાસજી આવી નીકળ્યા.

तेसमेत्यततःसर्वे कथयंतिस्मभारत ॥

अथद्वैपायनोराजन् अभ्यागच्छद्यदृच्छया ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि द्वैपायनागमने

गुर्जरभाषायां पंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततस्तपांडवाःसर्वे पांचाल्यश्चमहायशाः ॥

प्रत्युत्थायमहात्मानं कृष्णंसर्वेभ्यवादयं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે સર્વ પાંડવોએ તથા મોટા યશવાળા દ્રુપદ રાજાએ, ઉભા થઈ વ્યાસજીને નમસ્કાર કરીને તેમની પૂજા કરી. ત્યારે તેઓની પૂજાનું વખાણ કરી, તેઓને કુશળ વાર્તા પૂછીને વ્યાસજી સુવર્ણના આસન ઉપર બેઠા; ને તેમની આજ્ઞાથી પાંડવો તથા દ્રુપદ પણ અમુલ્ય આસનો ઉપર બેઠા. પછી વ્યાસજીને દ્રુપદ રાજા, ઉત્તમ વાણીથી

દ્રૌપદીના વિવાહ સંબંધી વાર્તા પૂછવા લાગ્યા કે હે શ્રેષ્ઠ, એક સ્ત્રી ઘણા પુરૂષોની સ્ત્રી કેમ થાય? ને જો થાય તો તેમાં શું અધર્મ નથી? તે તમે યથાર્થ કહો. ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે, લોક અને વેદથી વિરૂદ્ધ એવી આ રીતિને વિષે તમારો સર્વનો જે જે મત હોય તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. તે સાંભળી દ્રુપદે કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, મારો મત એવો છે કે ઘણા પુરૂષોની એક સ્ત્રી હોય નહીં, માટે એ રીતિ લોક અને વેદથી વિરૂદ્ધ છે. વળી પૂર્વે એ પ્રમાણે કોઇએ કર્યું નથી, ને બુદ્ધિમાન્ પુરૂષોએ એમ કરવું પણ નહીં; માટે હું પણ તેમ કરીશ નહીં. કારણ તેમ કર્યાથી અધર્મ થાય, એમ જણાય છે. પછી ધૃષ્ટદ્યુમ્ને વ્યાસજીને કહ્યું કે હે શ્રેષ્ઠ, નાના ભાઇની સ્ત્રીને વિષે શ્રેષ્ઠ વ્રતવાળો મોટો કેમ વર્તે? ને તે સૂક્ષ્મ ધર્મની ગતિને અમે કેમ જાણીએ? વળી આ ધર્મ છે કે અધર્મ? એનો નિશ્ચય કરવાને અમે સમર્થ નથી, માટે અમને કંઇ કરવાનું સુજતું નથી. વળી મારી બેન દ્રૌપદી પાંચ પતિની સ્ત્રી કેમ થાય? ત્યારે યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે મારી વાણી ખોટી ભાષણ કરતી નથી, તેમ મારી માતા પણ અધર્મને વિષે ગતિ કરતી નથી. વાસ્તે આ દ્રૌપદી અમારી પાચેની સ્ત્રી થાય એવો મત છે, ને એમાં કંઇ અધર્મ નથી. કારણ પુરાણોને વિષે કહેલુ છે કે, ગૌતમના વંશની જટિલા નામની કન્યા સાત ઋષિઓને પરણી હતી. વળી તેમજ વાર્ક્ષી નામની કન્યા પણ એકજ નામધારી દશ પ્રચેતાઓને વરી હતી વળી શ્રેષ્ઠ પુરૂષો વડીલોના વચનોનેજ ધર્મ કેહે છે, ને તે વડીલોમાં પણ માતા શ્રેષ્ઠ કહેલી છે. માટે અમારી માએ અમને કહ્યું છે કે, "ભિક્ષાના પદાર્થની પેઠે તમે સૌ મળીને ભોગવો," તેથી હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, હું તો, અમારી માના કેહેવા પ્રમાણેજ કરવું, એમાં ધર્મ માનું છું. પછી કુંતીએ કહ્યું કે, જેમ યુધિષ્ઠિર કહે છે તેમજ મારી ઇચ્છા છે. કારણ મારાં વચન ખોટાં થાય તેનો મને ઘણો ભય છે, માટે એ ભયથી હું કેમ મૂકાઇશ! ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે હે કલ્યાણરૂપ કુંતિ, તમે એ ભયથી મૂકાશો, કારણ તમારી ઇચ્છા પ્રમાણેજ એ પૂર્વની રીતિ છે. પછી તેઓએ દ્રુપદને કહ્યું કે હે દ્રુપદ રાજા, આ યુધિષ્ઠિરના કેહેવા પ્રમાણે એ પૂર્વનો ધર્મ છે, જે હું કહું તે સાંભળો. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહી વ્યાસજી તે દ્રુપદ રાજાને તેનો હાથ ઝાલીને ત્યાંથી બીજા ઘરમા લઇ ગયા, ત્યારે સર્વે પાડવો, કુંતી તથા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન

પણ તેઓની પછવાડે ગયા. પછી મહાત્મા તે દ્રુપદ રાજાને, ઘણા પુરૂષોની એક સ્ત્રી એ ધર્મ છે. એમ વ્યાસજી યથાર્થ કેહેવા લાગ્યા.

ततोद्वैपायनस्तस्मै नरेंद्रायमहात्मने ॥
आचख्यौतद्यथाधर्मो बहुनामेकपत्निता ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि व्यासवाक्ये
गुर्जरभाषायां षण्यवत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥

व्यासउवाच ॥ पुरावैनैमिषारण्ये देवाःसत्रमुपासते ॥
तत्रवैवस्वतोराजन् शामित्रमकरोतदा ॥

વ્યાસજી કેહે છે—હે દ્રુપદ રાજા, પૂર્વે નૈમિષારણ્યમાં જ્યાં દેવતાઓ યજ્ઞ કરતા હતા, ત્યાં જ્યારે યમરાજા, જેમાં પશુનો વધ થાય એવો યજ્ઞ કરવા લાગ્યા, ત્યારે યજ્ઞની દીક્ષા લઇ તેઓ પૃથ્વીને વિષે કોઈ મનુષ્યોને મારતા ન હતા; તેથી પ્રજા ઘણી વૃદ્ધિ પામી. તે જોઇને ચંદ્ર, ઈંદ્ર, વરૂણ, કુબેર, સાધ્યના ગણ, રૂદ્રના ગણ, વસુના ગણ, તથા અશ્વિનીકુમારાદિ બીજા પણ સર્વ દેવતાઓ બ્રહ્મા પાસે જઇને બોલ્યા કે, પૃથ્વીને વિષે મનુષ્યો ઘણાં વધી ગયાં, તેના ભયથી અમે તમારી શરણે આવ્યા છીએ. ત્યારે બ્રહ્માએ કહ્યું કે હે દેવતાઓ, તમે અમર છો, માટે તમોને મનુષ્યોથી શું ભય છે? દેવતાઓ બોલ્યા કે, હમણાં અમે તથા મનુષ્યો સરખા છીએ, તેથી ઉદ્વેગ પામીને અમે તેઓથી વિશેષ થવા સારૂ તમારી પાસેઆવ્યા છીએ. બ્રહ્માએ કહ્યું કે હે દેવતાઓ, હમણાં યમ યજ્ઞ કરે છે, તેથી મનુષ્યો કોઈ મરતાં નથી, પણ તે યજ્ઞ પૂર્ણ થશે, ત્યારે સર્વ પ્રજાને મરણ પ્રાપ્ત થશે. વ્યાસજી કેહે છે—એવું સાંભળી સર્વ દેવતાઓ જ્યાં યમ રાજા યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં ગયા, પછી સૌ મળીને ત્યાં બેઠા હતા, તેવામાં ભાગીરથીના જળમાં એક કમળના પુષ્પને જોઈ તેઓ અત્યંત વિસ્મય પામ્યા. ત્યારે મહાશૂરવીર ઈંદ્ર તે કમળના પુષ્પની પાસે ગયો, તો તેણે, તે ભાગીરથીના જળનો પ્રવાહ વેહેતો હતો, ત્યાં અગ્નિ સરખી કાંતિવાળી એક સ્ત્રીને જોઇ. તે સમય તે સ્ત્રી તે નદીમાં સ્નાન કરી તેને કીનારે બેસીને રડતી હતી, તેના અશ્રુનો એક બિંદુ તે નદીના જળમાં પડ્યો,

જેનું એક સુવર્ણનું કમળ થયું. તે જોઇને ઇન્દ્રે તે સ્ત્રીને પૂછ્યું કે તું કોણ છે? ને શા કારણથી રડે છે? તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું, માટે મને કેહે. સ્ત્રીએ કહ્યું કે હે ઈંદ્ર, તું મને જાણે છે, ને મંદ ભાગ્યવાળી હુ જે કારણથી રડું છું, તે તું મારી સાથે અહીંથી આગળ આવીશ તો જાણીશ. વ્યાસજી કેહે છે—એમ કહી તે સ્ત્રી ત્યાંથી ચાલી, તેની વાંસે ઈંદ્ર પણ ગયો. જતાં જતાં ઇન્દ્રે, હિમાલય પર્વતના શિખર ઉપર સિંહાસનપર બેઠેલા મહાદેવજીને, પાર્વતિ સાથે ચોપટ પાસે રમતા જોયા. ત્યારે ક્રોધયુક્ત થઇને તેણે કહ્યું કે હે વિદ્વાન્, આ સર્વ જગત્ મને વશ છે, ને મારૂંજ એ જગત્ છે એમ તમે જાણો; ને તેનો હુંજ ઇશ્વિર છું, ઇન્દ્રની એવી અહંકારની વાણી સાંભળી તથા તેને ક્રોધ પામેલો જોઇને મહાદેવે તેને સ્તંભિત કરી મૂકયો. જેથી તે ઝાડની માફક ઉભો થઈ રહ્યો. પછી જ્યારે મહાદેવજીની રમત પૂરી થઇ રહી, ત્યારે તેઓએ રૂદન કરતી તે સ્ત્રીને કહ્યું કે, એ ઇન્દ્રને અહી મારી નજીક લઇ આવ, કારણ ફરીથી જેમ એને ગર્વ ન થાય તેમ હું કરીશ. ત્યારે તે સ્ત્રીએ ઈંદ્રની પાસે જઇને કહ્યું કે, તું અહીં કેમ ઉભો થઇ રહ્યો? તે સાંભળી ઇન્દ્રના શરીરના અવયવ સર્વ શિથિલ થઇ ગયા ને તે પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો. તેને જોઇ મહાદેવજી બોલ્યા કે હે ઇન્દ્ર, આજથી કોઈ દિવસે તું એ પ્રમાણે ગર્વ કરીશ માં. અને તારામાં બળ તથા પરાક્રમ ઘણું છે, માટે આ પર્વતની ગુફાની આડે એક મોટી શિલા છે, તે ખસેડીને તે ગુફાની અંદર તું પ્રવેશ કર; જ્યાં સૂર્ય સરખા કાંતિવાળા તારા જેવાજ પુરૂષો છે. તે સાંભળી ઉભો થઇ ઇન્દ્રે, તે ગુફા આડી જે શિલા હતી તેને ખેસવી, કે તેમાં તેણે પોતા સરખા કાંતિવાળા ચાર પુરૂષોને દીઠા. ત્યારે એ ચારેની પેઠે હું પુરાઇતો નહિ રહું! એમ માનીને તે દુઃખી થયો. તે જોઇ ક્રોધયુક્ત થઇને મહાદેવજીએ કહ્યું કે હે ઇંદ્ર, તેં અજ્ઞાનપણાથી મારૂં અપમાન કર્યુ, તેથી તું આ ગુફામાં પ્રવેશ કર. એવું સાંભળી ઈંદ્ર પીડા પામ્યો, ને જેમ વાયુથી પાંદડુ કંપે તેમ કંપાયમાન થઇને મહાદેવજી પ્રત્યે બોલ્યો કે હે મહાદેવ, આજથી તમે સર્વ જગતના પતિ થાઓ. ત્યારે હસીને મહાદેવજીએ કહ્યું કે હે ઇંદ્ર, હું ગર્વિષ્ટો ઉપર કૃપા કરતો નથી. જો, એઓએ પણ પૂર્વે ગર્વ કર્યો હતો, તેથી તેઓ આ ગુફામાં પડ્યા છે! માટે હવે તમે સૌ મનુષ્ય જન્મ લ્યો, ને કોઇથી સહન ન થાય એવાં કર્મો કરી ઘણાઓનો નાશ

કરીને પાછા સ્વર્ગ પ્રત્યે આવો. તે સાંભળી પૂર્વના ચાર ઈંદ્રોએ મહાદેવજીને કહ્યું કે, અમે દેવલોકમાંથી, દુઃખથી જ્યાં મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે એવા મનુષ્ય લોકમાં તો જઈશું, પણ અમારી જે મા થાય, તેને વિષે અમને ધર્મ-વાયુ, ઇન્દ્ર, તથા અશ્વિનીકુમાર દેવતાઓ ધારણ કરે. પછી અમે દિવ્ય અસ્ત્રોએ કરી મનુષ્યો સાથે યુદ્ધ કરીને પાછા સ્વર્ગ પ્રત્યે આવીશું. વ્યાસજી કેહે છે—એ પ્રમાણે ચારે ઇન્દ્રોનું બોલવું સાંભળીને પાંચમો ઇન્દ્ર મહાદેવજીને કેહેવા લાગ્યો કે, આ વિશ્વભુક, ભૂતધામા, શિબિ, અને શાંતિ એઓની સાથે કાર્યને અર્થે મારા વીર્યથી ઉત્પન્ન કરીને, મારો અંશરૂપ એક ઇન્દ્ર નામે પુત્ર આપીશ. ત્યારે ઠીક, એમ કહી મહાદેવજી તેઓને ખુશી કરવા સારૂ બોલ્યા કે, સ્વર્ગની શોભારૂપ આ સ્ત્રી મનુષ્ય લોકમાં તમારી પાંચેની સ્ત્રી થશે. પછી તેઓને સાથે લઈ મહાદેવજીએ ભગવાનની પાસે જઈને તે સર્વ વૃતાંત કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી ભગવાને પણ તેજ પ્રમાણે તેઓને આજ્ઞા આપી, ને પોતાના મસ્તકમાંથી એક શ્વેત અને બીજો શ્યામ એવા બે કેશ કહાડીને, યદુકુળમાં દેવકી તથા રોહિણી નામની બે સ્ત્રીઓના ઉદરમાં પ્રાપ્ત કર્યા. તેથી શ્વેત કેશમાંથી બળદેવજી ને શ્યામ કેશમાંથી શ્રીકૃષ્ણ થયા. અને જે વિશ્વભુગાદિ ઇન્દ્રોને મહાદેવજીએ હિમાદ્રિ પર્વતની ગુફામાં પુર્યા હતા, તે સર્વે હમણાં આ પાંડવો, તથા ઇન્દ્રનો અંશરૂપ આ અર્જુન છે. અને મહાદેવજીએ જે સ્ત્રી કહેલ તે આ દ્રૌપદી છે. કારણ એમ ન હોય તો આ દ્રૌપદી પૃથ્વીમાંથી કેમ ઉત્પન્ન થાય! ને આનું સ્વરૂપ પણ ચંદ્ર તથા સૂર્ય સરખું પ્રકાશમાન કેમ હોય? વળી એના મોહોડાની સુગંધ પણ એક યોજનમાં આવે છે! હવે હે રાજા, હું તમોને દિવ્યચક્ષુ આપું છું, જેથી તમે એઓના પૂર્વદેહને જોશો. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહી વ્યાસજીએ તે દ્રુપદ રાજાને દિવ્યચક્ષુ આપ્યાં, જેથી તેણે તે ચાર પાંડવોના પૂર્વ સ્વરૂપને, સુવર્ણના મુકુટો તથા હારો જેઓએ પેહેર્યા છે એવા સૂર્ય સરખા તેજવાળા, પોહોળી છાતીવાળા, તાલવૃક્ષ જેવડા ઉચા, દિવ્ય વસ્ત્રો તથા સુગંધિ પુષ્પની માળાઓ જેઓએ પેહેરી છે એવા અને મહાદેવ, વસુ તથા સૂર્ય સરખા રૂપવાળા જોયા. તેથી તથા અર્જુન ઈંદ્રનો અંશરૂપ છે, એમ વ્યાસજીથી સાંભળીને દ્રુપદ રાજા અત્યંત પ્રસન્ન થયા, ને વ્યાસજીની માયા જોઇને વિસ્મય પામ્યા. અને તે દ્રૌપદીને પણ અત્યંત રૂપવાળી તથા ચંદ્ર સરખી

પ્રકાશમાન સ્ત્રી જોઇને, "એ તેઓનીજ સ્ત્રી છે," એમ માની દ્રુપદ રાજા અત્યંત આશ્ચર્ય પામી વ્યાસજીના પગમાં પડ્યા, ને બોલ્યા કે હે વ્યાસજી, તમે મને દિવ્ય નેત્રો આપીને આ સર્વનાં પૂર્વ રૂપ દેખાડ્યાં, એ તમારા જેવા સમર્થથી બની શકે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. ફરી વ્યાસજીએ કહ્યું કે હે દ્રુપદ, આ દ્રૌપદી, જે પૂર્વ જન્મમાં ભાગીરથીને કિનારે બેસી રહતી હતી, તે તપોવનમાં રેહેનારા એક મહાત્મા ઋષિની સુંદર સ્વરૂપવાળી કન્યા હતી. તેને કોઇ પતિ ન મળવાથી તેણે તપે કરીને મહાદેવજીને પ્રસન્ન કર્યા. ત્યારે મહાદેવે તેની પાસે આવીને કહ્યું કે તને જેની ઇચ્છા હોય તે માગી લે. ત્યારે તે કન્યાએ "મને પતિ આપો પતિ આપો" એમ પાંચ વાર માગ્યું. એટલે મહાદેવે કહ્યું કે, તારા પાંચ પતિ થશે. તે સાંભળી મહાદેવજીને પ્રસન્ન કરતી કરતી તે ફરીથી બોલી કે હે શંકર, હું તમારાથી એક પતિની ઇચ્છા કરૂં છું. ત્યારે પ્રસન્ન થયેલા મહાદેવે કહ્યું કે તેં "પતિ આપો પતિ આપો." એમ પાંચ વખત કહ્યું, તેથી તને બીજા જન્મમાં પાંચ પતિ પ્રાપ્ત થશે. હે દ્રુપદ, એ પ્રમાણે મહાદેવજીના કહ્યાથી સ્વર્ગની લક્ષ્મી રૂપ તે કન્યા પાંડવોને અર્થે તપ કરી, તમારી યજ્ઞ ભૂમીમાંથી ઉત્પન્ન થઇને તમોને પુત્રીરૂપે પ્રાપ્ત થઇ છે. હે દ્રુપદ, બ્રહ્માએ દેવી જેવી સુંદર સ્વરૂપવાળી અને પોતાના કર્મે કરીને પાંચેની એક સ્ત્રી થયેલી આ દ્રૌપદીને ઉત્પન્ન કરી છે. એવું સાંભળીને હવે તમે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે કરો.

सैषादेवीरुचिरादेवजुष्टा पंचानामेकास्वकृतेनेहकर्मणा ॥
सृष्टास्वयंदेवपत्नीस्वयंभुवा श्रुत्वाराजन्द्रुपदेष्टंकुरुष्व ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि पंचेंद्रोपाख्याने
गुर्जरभाषायां सप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

द्रुपदउवाच ॥ अश्रुत्वैवंवचनंतेमहर्षे मयापूर्वंयतितंसंविधातुं ॥
नवैशक्यंविहितस्यापयानं तदेवेदमुपपन्नंविधानं ॥

દ્રુપદ કહે છે—હે શ્રેષ્ઠ ઋષિ, આવાં તમારાં વચન સાંભળ્યા પેહેલાં મેં દ્રૌપદીનો વિવાહ કરવા સારૂ યત્ન કર્યો, પણ જે દૈવમાં હોય તે નિવર્તી થઇ શકતું નથી, માટે દૈવે જે નિર્માણ કર્યું તેજ પ્રમાણે કરવું યોગ્ય

છે; કારણ જે પ્રમાણે કર્મમાં હોય છે તેજ પ્રમાણે અહીં પ્રાપ્ત થાય છે. જુઓ ! પૂર્વે આ દ્રૌપદીએ એક વર મેળવવા સારૂ તપ કર્યું, પણ દૈવે એના પાંચ પતિ નિર્માણ કર્યા હશે, તેથી જો કે એણે મહાદેવજીને એક પતિ આપવાનું કહ્યું, તોય પણ મહાદેવજીએ એને પાંચ પતિ થવાનું વરદાન આપ્યું. માટે શંકરે એ ધર્મ અથવા અધર્મ કહ્યો હોય તોપણ હું તો એ પ્રમાણે કરીશ, એમાં મારો કંઇ અપરાધ નથી. વાસ્તે હવે આ સર્વ પાંડવો વિધિથી મારી કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરો, ને આ દ્રૌપદી એમની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્ત્તો. વૈશંપાયાન કેહેછે—ત્યારે વ્યાસજીએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર, આજ તમો સર્વને સારો દિવસ છે, ને ચંદ્ર પણ ઘણી સંતતી આપે એવા યોગનો છે, માટે સૌથી મોટા તમે પ્રથમ આ દ્રૌપદીનું પાણીગ્રહણ કરો. પછી પુત્ર સહિત દ્રુપદરાજાએ પાંડવોને આપવા સારૂ સર્વ પદાર્થો તૈયાર કરાવ્યા, અને ત્યાં તેઓ દ્રૌપદીને સ્નાન કરાવી, વસ્ત્રો તથા શ્રેષ્ઠ રત્નના અલંકારો પેહેરાવીને તેડી આવ્યા. તે સમય દ્રુપદના સર્વ મંત્રિઓ સહિત સર્વ સંબંધિઓ, બ્રાહ્મણો, અને મુખ્ય વર્ણના લોકો વિવાહ જોવા સારૂ ત્યાં આવ્યા, ને દ્રુપદ રાજાના ઘરના આંગણા પાસે વિવાહમંડપમાં બેઠા. તે મંડપમાં રંગવલ્યાદિ ચિત્રો કાઢયાં હતાં અને ઘણુંક સૈન્ય હતું, તેથી તે જેમ તારાઓના ઉદયથી આકાશ શોભે તેમ શોભતું હતું. પછી શોભાયમાન કુંડલાદિ અલંકારો, અમુલ્ય વસ્ત્રો અને ચંદન જેઓએ ધારણ કર્યા છે, તથા સ્નાન અને પીઠ્યાદિક મંગળક્રિયાઓ જેઓને કરી છે એવા તે પાંડવો, ક્રમે કરીને પોતાના પુરોહિત ધૌમ્યે સહિત તે મંડપમાં આવ્યા. પછી વેદને પાર પામેલા ધૌમ્યે, મંત્રે કરીને અગ્નિમાં આહુતિયો આપીને યુધિષ્ઠિરને દ્રૌપદી પાસે બેસાડ્યા, અને તેમના જમણા હાથનો મેળાપ કરાવી તેમને વિધિથી પરણાવ્યા. પછી યુધિષ્ઠિરની રજા લઇને તેઓ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. તે પછી ભીમસેનાદિક સર્વ પાંડવોએ એજ પ્રમાણે ક્રમે કરીને તે દ્રૌપદીનું પાણિગ્રહણ કર્યું. તે વખતે ત્યાં નારદજીએ આવીને દ્રૌપદીના પાંચ પતિ થયા, તે વિષે ઘણુંક ભાષણ કર્યું. હવે એ પ્રમાણે વિવાહ થયો ત્યારે દ્રુપદ રાજાએ એક એક પાંડવને સુવર્ણની માળા અને લગામવાળા ચાર ચાર ઘોડાઓ જેને જોડ્યા છે, એવા સુવર્ણના તથા દાંતના સો સો રથો, સુવર્ણની માળાવાળા સો સો હાથીઓ, સુંદર વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી શોભાયમાન એ-

વી સો સો જુવાન દાસિઓ, કેટલુંક દ્રવ્ય તથા દિવ્ય વસ્ત્રો અને અલં- કારો આપ્યાં. પછી તે ઈંદ્ર જેવા બળવાન પાડવો એ પ્રમાણે વિવાહમાં તે સર્વ રત્નરૂપી સમૃદ્ધિને પામીને, તે દ્રુપદ રાજાના શેહેરમાં વિહાર કરવા લાગ્યા.

कृतेविवाहेचततस्तुपांडवा प्रभुतरत्नामुपलभ्यतांश्रियं ॥
विजहुरिंद्रप्रतिमामहाबलाः पुरेतुपांचालनृपस्यतस्यह ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि द्रौपदीविवाहे
गुर्जरभाषायां मष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ पांडवैःसहसंयोगं गतस्यद्रुपदस्यह ॥
नत्रभून्नभयंकिंचि देवेभ्योऽपिकथंचन ॥

વૈશંપાયન કેહેછે—હવે એ પ્રમાણે પાંડવો સાથે સમાગમ થવાને લીધે દ્રુપદ રાજાને દેવતાઓથી પણ કંઇ ભય થતો નહીં. પછી મહાત્મા દ્રુપદની સ્ત્રીઓ કુંતી પાસે જઈ પોતાનાં નામો કહીને તેને પગે લાગી. તે વખતે રેશમી વસ્ત્ર જેણે ધારણ કર્યા હતાં, અને વિવાહનાં મંગલ જેને કરેલાં હતાં એવી તે દ્રૌપદી, પોતાની સાસુ કુંતીને પગે લાગીને હર્ષથી હાથ જોડીને ઉભી. ત્યારે તેનામાં શ્રેષ્ઠ રૂપ, લક્ષણ, સ્વભાવ, અને આચરણ જોઇને, પ્રેમ કરી કુંતીએ તેને આશિર્વાદ આપ્યો કે, જેમ ઈંદ્ર સાથે ઇન્દ્રાણી, અગ્નિ સાથે સ્વાહા, ચંદ્ર સાથે રોહિણી, નળ રાજા સાથે દમયતી, કુબેરની સાથે ભદ્રા, વસિષ્ઠની સાથે અરૂંધતી, ને નારાયણની સાથે લક્ષ્મી છે, તેમ તું આ તારા પતિયો સાથે રેહે. અને હે કલ્યાણિ, તું મહા શૂરવીર તથા આયુષ્યમાન એવી પ્રજાને ઉત્પન્ન કરનાર, ઘણું સુખ ભોગવનારી તથા સુંદર ભાગ્યવાળી થા. વળી અતિથિયો, સાધુ પુરૂષો, વૃદ્ધ, બાળકો, અને વડીલોની યથાયોગ્ય પૂજા કરવામાં તારા સર્વ દિવસો જાઓ. અને કુરૂ તથા જાંગલ જેઓમાં મુખ્ય છે એવા દેશો તથા શેહેરોને વિષે યુધિષ્ઠિરને રાજ્યનો અભિષેક થાય, ત્યારે તેની સાથે તને પણ અભિષેક થાઓ. વળી પૃથ્વીમાં જે કંઇ ગુણવાન રત્નો છે તે સર્વ તને પ્રાપ્ત થાઓ, ને સો શરદ ઋતુ પર્યંત તું સુખી રેહે. હે દ્રૌપદી, હમણાં જેમ હું તને આશિર્વાદ આપું છું, તેમજ જ્યારે તને પુત્ર ઉત્પન્ન થશે

ત્યારે આપીશ. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે પાંડવોને અર્થે શ્રીકૃષ્ણે, વૈદુર્ય મણીઓ, સુવર્ણના અલંકારો, અનેક દેશોનાં અમુલ્ય સારાં કુમાસવાળાં ઉનનાં વસ્ત્રો, શય્યાઓ, આસનો, વૈદુર્ય તથા વજ્રમણી જડિત સેંકડો પાત્રો, યુવાન અને ચતુર એવી તથા અલંકારોથી શણગારેલી દાસીયો, નમ્રતાવાળા શ્રેષ્ઠ હાથીઓ, સુવર્ણની માળાવાળા શ્રેષ્ઠ અશ્વો, સુવર્ણના તથા દાંતના રથો, અને કરોડો સુવર્ણના સિક્કાઓ ક્રમે કરીને મોકલી આપ્યા. જે સર્વ શ્રીકૃષ્ણને પ્રસન્ન કરવાની ઇચ્છાથી અત્યંત હર્ષયુક્ત થઇને યુધિષ્ઠિરે ગ્રહણ કર્યા.

तत्सर्वंप्रतिजग्राह धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥

मुदापरमयायुक्तो गोविंदप्रियकाम्यया ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि गुर्जरभाषायां

मूननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ समाप्तं वैवाहिकपर्व ॥

॥ अथ विदुरागमनराज्यलंभपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततोराज्ञांचरैराप्तैः प्रवृत्तिरुपनीयत ॥

पांडवैरुपसंपन्ना द्रौपदीपतिभिःशुभा ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે સર્વ રાજાઓને પોતપોતાના ભરોંસાદાર ચાકરોથી એવી ખબર મળી કે, શ્રેષ્ઠ એવી દ્રૌપદી પાંડવોરૂપી પતિયોને પ્રાપ્ત થઈ છે; અને જે મહાત્મા પુરૂષે સ્વયંવરનું ધનુષ ઉપાડીને લક્ષ્ય પાડ્યું, તે મોટાં બાણો તથા ધનુષોનો ધારણ કરનાર અર્જુન હતો, ને જેણે મદ્ર દેશના રાજા શલ્યને ખેંચી પૃથ્વી ઉપર પાડ્યો, તથા યુદ્ધમાં વૃક્ષે કરીને ઘણા પુરૂષોને ત્રાસ પમાડ્યા તેમાં જેને કંઇપણ ભ્રમ થયો નહીં, એવો તે શત્રુઓની સેનાનાં વાહનોને નાશ કરનાર ભીમસેન હતો. અને તે સર્વ પાંડવોએ બ્રાહ્મણોનો વેશ ધારણ કરેલો હતો. એવી ખબર સાંભળીને સર્વ રાજાઓ વિસ્મય પામ્યા, ને પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, પુત્રે સહિત કુંતી લાખના ઘરમાં બળી ગઇ એવું સાંભળ્યું હતું, ને આ પાંડવો પાછા ઉત્પન્ન થયા, એ શું ! એમ વિચારી પુરોચને કરાવેલા લાખના ઘરરૂપી દુષ્ટકર્મને લીધે તેઓ ભીષ્મ તથા ધૃતરાષ્ટ્રને ધિક્કારવા લાગ્યા, ને જેમ આવ્યા હતા તેમ પાછા પોતપોતાના દેશો પ્રત્યે ગયા.

પછી પોતાના ભાઇયો, અશ્વત્થામા, કર્ણ, અને કૃપાચાર્ય સહિત દુર્યોધન, દ્રૌપદીને અર્જુન વર્યો તે જાણી દુઃખી થઇને ત્યાંથી પાછો વળ્યો, ત્યારે લજ્જા પામેલા દુઃશાસને આસ્તેથી તેને કહ્યું કે, "એ બ્રાહ્મણ નહીં પણ અર્જુન છે, " એમ જો આપણે જાણ્યું હોત તો એને દ્રૌપદીની પ્રાપ્તિ થવા દેત નહીં. પણ કોઇએ "અર્જુન છે, " એમ જાણ્યું નહીં, માટે હે દુર્યોધન, દૈવ છે, તેજ ઉત્કૃષ્ટ છે, ને પરાક્રમ ફોકટ છે. કારણ આપણે પાંડવોને નાશ કરવા સારૂ ઘણું પરાક્રમ કર્યું, તોય પણ તેઓ જીવતા રહ્યા, માટે પરાક્રમને ધિક્કાર હોજો. એમ વાતો કરતા કરતા તથા લાક્ષાગૃહના દાહથી પાંડવો મૂકાયા, ને તેઓનો દ્રુપદ સાથે સંબંધ થયો તે વિષે અને ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, અર્જુન તથા યુદ્ધમાં કુશળ એવા દ્રુપદના બીજા પુત્રો વિષે ચિંતવન કરતા કરતા તે સર્વે કૌરવો હસ્તિનાપૂરમાં આવ્યા ત્યારે વિદુરજીએ તે દ્રૌપદી પાંડવોને વરી, ને સર્વે કૌરવો ગર્વ રહિત થઇને પાછા આવ્યા, તે સાંભળી પ્રસન્ન થઇ તરત ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે આવીને કહ્યું કે કુરુવંશ વૃદ્ધિ પામ્યો, તે ઘણું સારૂં થયું. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઇને ધૃતરાષ્ટ્રે પણ "ઘણું સારૂં થયું " એમ કહ્યા પછી, પોતાના પુત્ર દુર્યોધનને તે દ્રૌપદી વરી એમ માનીને ચાકરોને આજ્ઞા આપી કે, દ્રૌપદી સારૂ અલંકારો લઇ જઇ તેને આપો, ને તેને તથા દુર્યોધનને મારી પાસે લાવો. રાજાને એમ કેહેતાં સાંભળી વિદુરજીએ ફરીથી કહ્યું કે હે રાજા કુશળ શૂરવીર તથા દ્રુપદે જેનો સત્કાર કર્યો છે એવા પાંડવો સ્વયંવરમાં જઇને દ્રૌપદીને વર્યા છે ! ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્રે કહ્યું કે હે વિદુર, પાંડુરાજાને એ પોતાના પુત્રોમાં જેવી પ્રીતિ હતી, તે કરતાં પણ મને તેઓમાં અધિક પ્રીતિ છે. તેઓને કુશળ, મિત્રવાળા મહાબળવાન તથા ઘણા સંબંધીઓવાળા સાંભળીને હું ઘણો ખુશી થઊં છું, ને પોતાના કુટુંબે સહિત તે દ્રુપદ રાજા આપણા સંબંધીરૂપે મિત્ર થયા, તે ઘણું સારૂં થયું. વૈશંપાયન કેહે છે—રાજાનું એવું બોલવું સાંભળી વિદુરજી બોલ્યા કે હે રાજા, એજ પ્રમાણે તમારી બુદ્ધિ સેંકડો વર્ષ પર્યંત રહો. એમ કહીને વિદુરજી પોતાના ઘર પ્રત્યે ગયા. હે જનમેજય, ત્યાર પછી દુર્યોધન તથા કર્ણે ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે આવીને કહ્યું કે, તમે શું ઇચ્છો છો ? તે કહો. કારણ ઘડિકમાં તમે પોતાના કુટુંબની વૃદ્ધિની ઇચ્છા, ને પાંડવોમાં શત્રુ બુદ્ધિ કરો છો ! ને ઘડીકમાં વિદુરજીની પાસે પાંડવોનાં વખાણ કરો છો ! માટે હે નિષ્પાપ, કરવાનું એક

તેમાં તમે બીજુ કરવા ધારો છો, તે ઠીક નહીં; કારણ આપણે તો તેઓના બળનોજ નિરંતર નાશ કરવો. વાસ્તે જેમ તે પાંડવો, આપણા પુત્રો, સેના તથા સંબંધિઓ સહિત આપણને નાશ ન કરી શકે, તેવું કાર્ય કરવાનો મનસુબો કરીએ.

तेवयंप्राप्तकालस्य चिकार्षामंत्रयामहे ॥

थयानोनप्रसेयुस्ते सपुत्रबलबांधवान् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि दुर्योधनवाक्ये गुर्जरभाषायां द्विशततमोऽध्यायः ॥

धृतराष्ट्रउवाच ॥ अहमप्येवमेवैत च्चिकीर्षामियथायुवां ॥

विवेक्तुंनाहमिच्छामि त्वाकारंविदुरंप्रति ॥

ધૃતરાષ્ટ્ર કેહે છે—જે પ્રમાણે તમે બે ઇચ્છો છો તેજ પ્રમાણે હું પણ ઇચ્છા કરૂં છું, પણ તે વિદુરજી પાસે કેહવા ઇચ્છતો નથી. માટે તેની પાસે પાંડવોના ગુણનાં વખાણ કરૂં છું, જેથી તે મારો અભિપ્રાય જાણી શકે નહીં. હવે હે દુર્યોધન, હે કર્ણ, તમે જે કરવાને ધારતા હો તે કહો. ત્યારે દુર્યોધને કહ્યું કે, આપણે આપણું ઇચ્છિત કરનારા બ્રાહ્મણોને પાંડવો પાસે મોકલીએ, જેઓને આપણે મોકલ્યા છે એમ પાંડવો ન જાણે માટે તેઓ ગુપ્ત થઇને રેહે, ને પછી કુંતીના તથા માદ્રીના પુત્રોમાં ભેદ પાડે, અથવા દ્રુપદ રાજાને તેના પુત્ર તથા પ્રધાનો સહિત દ્રવ્યે કરીને લોભ પમાડીએ કે જેથી તે યુધિષ્ઠિરનો ત્યાગ કરે. અથવા આપણા છૂપા દૂતો ત્યાં જઇને, "આ હસ્તિનાપૂરમાં પાંડવોને રેહેવામાં ઘણું દુઃખ છે," એમ સૌ જૂદી જૂદી રીતે કેહે, જેથી દ્રુપદ રાજા તેઓને પોતાની પાસેજ રાખે, ને તે પોતપોતામાં ભેદ પામેલા પાંડવો પણ ત્યાંજ રેહેવામાં ખુશી થાય અથવા ઘણા પતિવાળી દ્રૌપદી પાંડવોનો ત્યાગ કરે, વા પાંડવો તે દ્રૌપદીનો ત્યાગ કરે એવો ઉપાય કરીએ તો પછી એ દ્રૌપદી આપણને પ્રાપ્ત થાય; માટે એ ઉપાય કરવો ઘણો સેહેલો છે. અથવા ત્યાં ગુપ્ત થઇને રહેલા આપણા મનુષ્યોએ કરી ભીમસેનનો નાશ કરાવીએ, કારણ બળે કરી તેઓમાં તે સૌથી અધિક છે; ને પૂર્વે તે પાંડવો જેના આશ્રએ કરીને આપણને માનતા નહીં, એવો તે મહા તીક્ષ્ણ અને શૂરવીર છે, ને

તેઓને આશ્રય પણ તેનોજ છે. માટે તે ભીમસેન જ્યારે નાશ પામશે, ત્યારે ઉત્સાહ તથા પરાક્રમ વિનાના તે પાંડવો આપણી પાસેથી રાજ્ય લેવાનો યત્ન કરશે નહીં. વળી ભીમસેનની સહાયતાથી યુદ્ધમાં અર્જુન અજેય છે, પણ ભીમસેન નાશ પામે તો પછી યુદ્ધમાં અર્જુન કર્ણનો ચોથો ભાગ પણ થાય નહીં; ને તે ભીમસેન વગરના તે પાંડવો પોતાનું દુર્બળપણું અને આપણને બળવાન જાણીને કશો પણ ઉપાય કરશે નહીં; અને કદાચ અહીં આવશે તો કપટની રીતીથી તેઓનો નાશ કરાવશું. અથવા શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપવાળી સ્ત્રીઓને એક એક પાંડવો પાસે મોકલી તેઓથી તે પાંડવોને લોભ પમાડીને દ્રૌપદીનો વીયોગ કરાવીએ. અથવા હે કર્ણ, પાંડવોને અહીં બોલાવવા સારૂ આપણું ઇચ્છિત કરનાર પુરૂષોને મોકલીએ, ને તેઓ જ્યારે સૌ એકઠા થાય, ત્યારે તે પુરૂષો તેઓનો નાશ કરે. હે કર્ણ, એટલા મેં ઉપાય કહ્યા તેમાં તમને જે સારો લાગે તે કરો, પણ ઢીલ કરો માં. કારણ જ્યાં સુધી તે પાંડવો દ્રુપદ રાજામાં વિશ્વાસ યુક્ત થયા નથી, ત્યાંસુધી તેઓનો નાશ થશે, પણ જ્યારે દ્રુપદ તથા પાંડવો પરસ્પરે વિશ્વાસ યુક્ત થશે ત્યારે તેઓનો નાશ થશે નહિ. હે પિતા, એ પ્રમાણે પાંડવોને દંડ આપવાની મારી મતિ છે. હે કર્ણ, એ મારી મતિ સારી છે કે નરતી? તમે શું માનો છો?

एषाममममतिस्तात निग्राह्यप्रवर्ततें ॥

साध्वीवायादिवाऽसाध्वी किंवाराधेयमन्यज्ञे ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि दुर्योधनवाक्ये गुर्जरभाषायां मेकात्रिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

कर्णउवाच ॥ दुर्योधनतवप्रज्ञा नसम्यागितिमे मतिः ॥

नह्युपायेनतेशक्या पांडवाःकुरुवर्धन ॥

કર્ણ કેહે છે—હે કુરૂકુળને વૃદ્ધિ કરનાર દુર્યોધન, આ તમારી બુદ્ધિ સારી નથી, ને એવા ઉપાએ કરીને પાંડવો જીતાશે નહીં, એવી મારી મતિ છે. કારણ પૂર્વે તમોએ તેઓને નાશ કરવા સારૂ સૂક્ષ્મ ઉપાય કર્યા પણ હે શૂરવીર, તમે તેઓને નાશ કરી શકયા નહીં. વળી જ્યારે તેઓ પક્ષ વગરના અહીં તમારી નજીક રેહેતા હતા, અને અવસ્થાએ પણ બા-

ળકો હતા, ત્યારે તમે તેઓને નાશ કરવા સમર્થ થયા નહીં, ત્યારે તે હમણાં પક્ષવાળા અને પરદેશમાં રહેલા પાંડવોને ઉપાએ કરીને તમે જીતવા કેમ સમર્થ થશો? વળી પોતાના પિતા તથા પિતામહના રાજ્યની ઇચ્છા રાખનારા, અને પોતાના અદષ્ટે કરીને સમર્થ એવા તે પાંડવો આપણાથી દુઃખી થવા અશક્ય છે. વળી જેઓ એક સ્ત્રીમાં પ્રીતિમાન થઇને પરસ્પરે ભેદ પામતા નથી, તેઓનો ભેદ કેમ થઈ શકશે? વળી ભિક્ષા માગી આવીને ભોજન કરનાર તે પાંડવોને વરનારી દ્રૌપદી, મહાસ્વરૂપવાળા તે પાંડવોથી બીજા પુરૂષોએ કરી ભેદ પામવા અશક્ય છે. કારણ સ્ત્રીઓને ઘણા પતિની સ્ત્રી થવાનો સ્વાભાવિક ગુણ છે, તેને પ્રાપ્ત થયેલી દ્રૌપદી તેઓથી ભેદ કેમ પામશે? વળી હે શ્રેષ્ઠ, દ્રુપદ રાજા પણ દ્રવ્યમાં પ્રીતિ રાખનારો નથી, માટે તેને તમારૂં રાજ્ય આપશો, તોય પણ તે પાંડવોનો ત્યાગ કરશે નહીં. તેમજ તે દ્રુપદનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પાંડવોમાં પ્રીતિમાન છે. વાસ્તે હરકોઈ ઉપાએ કરીને પણ પાંડવોનો નાશ થવો મુસ્કીલ છે, એમ હું માનું છું. માટે જ્યાં સૂધી તે પાંડવોનાં મૂળ બંધાયાં નથી, ને આપણા કરતાં દ્રુપદનો પક્ષ થોડો છે, ત્યાં સૂધી તે પાંડવોને નાશ કરવાનો વિચાર કરો. વળી જ્યાં સૂધી તેઓને ઘણા મિત્રો તથા વાહનો નથી, મહા પરાક્રમી પોતાના પુત્રે સહિત દ્રુપદ રાજા તેઓ સાથે મળીને આપણને જીતવા સારૂ ઉપાય કરવામાં મન કરતા નથી, ને શ્રીકૃષ્ણ પણ તે પાંડવોને દ્રવ્ય તથા રાજ્ય પ્રાપ્ત કરાવવા સારૂ, યાદવરૂપી સૈન્ય લઇને તેમની પાસે દ્રુપદના દેશ પ્રત્યે આવ્યા નથી, ત્યાં સૂધી આપણું પરાક્રમ છે. હે દુર્યોધન, પૂર્વે ભરતને, પરાક્રમે કરીને પૃથ્વીનું રાજ્ય મળ્યું હતું, ને ઇંદ્રે પણ પરાક્રમે કરીને ત્રણે લોક જીત્યા હતા. માટે ક્ષત્રિયોના પરાક્રમનુંજ સર્વત્ર વખાણ થાય છે, ને તેઓનો ધર્મ પણ પરાક્રમ કરવાનોજ છે. વાસ્તે આપણે ચતુરંગીણી સેનાએ કરી દ્રુપદને જીતીને, પાંડવોને અહીં લાવી પરાક્રમે કરી તેઓનો નાશ કરશું. કારણ પાંડવો શામ, દામ અને ભેદે કરીને જીતાશે નહીં માટે એ પ્રમાણે તેઓને નાશ કરીને તમે સર્વ પૃથ્વીનું રાજ્ય કરો. હે જનાધિપ, એ ઉપરાંત મને બીજો કંઇ ઉપાય સુજતો નથી.

વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે કર્ણનાં વચન સાંભળી તેનું વખાણ કરીને ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યો કે હે કર્ણ, મહા બુદ્ધિમાન્ અને અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ એવા તને આવાં પરાક્રમનાં વાક્ય કેહેવા યોગ્ય છે, પણ ભીષ્મપિતા, વિદુર

અને તું સૌ મળીને આપણું સારૂં થાય તેમ વિચાર કરો. એમ કહી હે જનમેજય, તે મોટા યશવાળો ધૃતરાષ્ટ્ર પોતાના મંત્રિઓને બોલાવીને તેઓ સાથે મનસુબો કરવા લાગ્યો.

ततआनाय्यतान्सर्वान् मंत्रिणःसुमहायशाः ॥
धृतराष्ट्रोमहाराज मंत्रयामासवैतदा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि धृतराष्ट्रमंत्रणे गुर्जरभाषायां द्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

भीष्मउवाच ॥ नरोचतेविग्रहोमे पांडुपुत्रैःकथंचन ॥
यथैवधृतराष्ट्रोमे तथापांडुरसंशयं ॥

ભીષ્મ કેહે છે—પાંડવો સાથે કલેશ કરવો, એ મને સારૂં લાગતું નથી, કારણ જેમ મને ધૃતરાષ્ટ્ર છે તેમજ પાંડુરાજા હતા એમાં કંઇ શંકા નથી. વળી જેમ મને ગાંધારીના પુત્રો તેમજ કુંતીના પુત્રો છે, અને હે ધૃતરાષ્ટ્ર, જેમ તેઓ મારે રક્ષા કરવા યોગ્ય તેમજ તમારા પુત્રો પણ રક્ષા કરવા યોગ્ય છે. તથા મને તે પાંડવો સાથે જેટલો સંબંધ છે, તેટલોજ તમોને તથા દુર્યોધનાદિ સર્વ કૌરવોને છે; એમ છતાં તેઓની સાથે કલેશ કરવો સારો નથી. માટે તે પાંડવો સાથે સ્નેહ કરીને તેઓનું અર્ધું રાજ્ય આપો, કારણ કુરૂ કુળમાં ઉત્તમ એવા તે પાંડવોનું પિતા પ્રપિતામહનું રાજ્ય છે. હે દુર્યોધન, જેમ તું પોતાના પિતાનું રાજ્ય છે, એમ માને છે, તેમ તેઓ પણ માને છે, ત્યારે તેઓને જો રાજ્ય ન મળે તો તને તે શેનુંજ મળે? કારણ પ્રથમ તેઓનેજ રાજ્ય મળવું જોઇએ, ને તને તો અધર્મથી મળ્યું છે, એવી મારી મતિ છે. માટે તું પ્રસન્ન થઇને તેઓને અર્ધું રાજ્ય આપ, ને સર્વ મનુષ્યોની પણ એજ ઇચ્છા છે; ને કદી જો તું એ પ્રમાણે નહીં કરીશ તો આપણું અકલ્યાણ ને તારી અપકીર્તિ થશે. માટે પોતાની કીર્તિનું રક્ષણ કર, કારણ મનુષ્યની કીર્તિ છે, તેજ ઉત્કૃષ્ટ બળ છે; ને જેની કીર્તિ નાશ પામી છે તેનું જીવવું પણ નિષ્ફળ છે. હે કૌરવ, મનુષ્યની કીર્તિ જ્યાં સુધી નાશ પામી નથી. ત્યાં સુધી તે જીવે છે. પણ જો તેની કીર્તિ નાશ પામી તો તે પણ નાશ પામે છે. માટે હે મહાબાહો, મેં તને કહ્યું તે પ્રમાણે તું પો-

તાના કુળને યોગ્ય એવા ધર્મનું આચરણ કર. પાંડવો તથા કુંતી જીવે છે એ ઘણું સારૂં છે, ને પોતાની ઇચ્છિત કામના પૂરી કર્યા વિના પુરોચન નાશ પામ્યો એ ઘણું સારૂં થયું છે. હે ગાંધારીના પુત્ર, જે દિવસે, પાંડવો તથા કુંતી લાખના ઘરમાં બળ્યાં એવું મે સાંભળ્યું, તે દિવસથી હું આ પૃથ્વીમાં જીવતા પ્રાણિઓને જોઇ શકતો નથી ! અને ત્યારથી સર્વ મનુષ્યો જેટલો તારામાં દોષ માને છે, તેટલો પુરોચનમાં માનતા નથી. પણ હવે પાંડવો જીવે છે, તેથી તારો અપયશ નાશ પામશે; વાસ્તે હે મહારાજ, તું તે પાંડવોને મળવાનો મનસુબો કર. હે કુરૂનંદન, તે મહાશૂરવીર પાંડવો જીવતાં છતાં તેઓના પિતાના રાજ્યનો ભાગ લેવાને ઇન્દ્ર પણ સમર્થ નથી ! કારણ તેઓ પોતાના ધર્મમાં છે. વળી તે સૌ એક ચિત્તવાળા, ને તારી બરોબર રાજ્ય પામવા યોગ્ય છે. માટે તારે જો ધર્મ તથા કલ્યાણરૂપ કરવું હોય, ને મારૂં પણ પ્રિય કરવું હોય તો તેઓને અર્ધું રાજ્ય આપ.

यदिधर्मस्त्वयाकार्यो यदिकार्यंप्रियंचमे ॥
क्षेमंचयदिकर्तव्यं तेषामर्धंप्रदीयतां ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि भीष्मवाक्ये गुर्जरभाषायां त्र्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

द्रोणउवाच ॥ मंत्रायसमुपानीतै धृतराष्ट्रहितैर्नृप ॥
धर्म्यमर्थ्यंयशस्यंच वाच्यमित्यनुशुश्रुम ॥

દ્રોણાચાર્ય કેહે છે—હે ધૃતરાષ્ટ્ર, મનસુબા કરવા સારૂ બોલાવનારા મિત્રો સાથે ધર્મ, અર્થ અને યશ થાય, એવાં વાકયો બોલવાં, એવું મેં સાંભળેલું છે. તેથી મહાત્મા ભીષ્મ પ્રમાણેજ મારી મતિ છે કે, પાંડવોને અર્ધું રાજ્ય વેહેંચી આપવું, ને એજ સનાતન ધર્મ છે. માટે કોઇ પ્રિય વચન બોલનારા પુરૂષને, પાંડવો વાસ્તે ઘણાં રત્નો તથા દ્રૌપદી સારૂ અલંકારાદિ દ્રવ્ય આપીને દ્રુપદની પાસે મોકલો. જે જઇને તેને કેહે કે, ધૃતરાષ્ટ્ર તથા દુર્યોધને કેહેવરાવ્યું છે કે, તમારી સાથે સંબંધ થયો. તેથી અમને મોટો હર્ષ થયો છે. એમ કહી તેણે દ્રુપદ તથા ધૃષ્ટદ્યુમ્નની પાસે તેમની ઉપરનું તમારૂં તથા દુર્યોધનનું પ્રિયપણું કેહેવું, અને પાંડવોની

બારંવાર સાંત્વના કરીને સંબંધને યોગ્ય તેઓને પ્રિય લાગે એવાં વાક્યો કહેવાં પછી હે રાજેન્દ્ર, તેણે તમારા કેહેવા પ્રમાણે સુવર્ણના અલંકારો દ્રૌપદીને, તથા અનેક તરેહનાં રત્નો દ્રુપદના સર્વ પુત્રો તથા માતાએ સહિત સર્વ પાંડવોને યથાયોગ્ય આપવાં. અને તે પાંડવોને આ હસ્તિનાપૂર પ્રત્યે મોકલવાનું દ્રુપદને કેહેવું. પછી તે જ્યારે તેઓને રજા આપે, ત્યારે તેઓને તેડવા સારૂ દુઃશાસન તથા વિકર્ણ મોટું સૈન્ય લઇને જાય; ને તેઓ જ્યારે અહીં આવે ત્યારે તમારાથી સત્કાર પામીને, પ્રધાનોના મતમાં રહી પોતાના પિતાની રાજ્યગાદી ઉપર બેસે. હે ભારત, એ પ્રમાણે તમારે તમારા પુત્રો તથા તે પાંડવોને વિષે અવશ્ય કરવું, એમ ભીષ્મે સહિત હું માનું છું. એવું સાંભળી કર્ણ બોલ્યો કે હે ધૃતરાષ્ટ્ર, તમેજ જેઓને કાર્યો કરવામાં દ્રવ્ય અને માન આપો છો, તોય પણ તમારાથી ભેદ રાખનારા એવા આ ભીષ્મ તથા દ્રોણની સાથે મનસુબો કરેથી તમારૂં શ્રેય થશે નહીં. કારણ તેઓનાં મન બાહારથી તમારા મિત્રરૂપે પણ અંદરથી તમારામાં દ્રોહયુક્ત છે, ને તેઓના હૃદયમાં તમારા શત્રુ પાંડવોના શ્રેયની ઇચ્છા છે. એવા મિત્રોની સાથે મનસુબો કરેથી કેમ શ્રેય થાય? માટે સંકટની વખતે કામ કરવામાં મિત્રોથીજ સુખ અથવા દુઃખ મળે એમ નથી. કારણ હરકોઇ પુરૂષ બુદ્ધિમાન્ વા અબુદ્ધિમાન્, બાળક વા વૃદ્ધ તથા સહાયતાવાળો અથવા અસહાયતાવાળો હોય, તોપણ તેના અદૃષ્ટમાં હોય તેજ પ્રમાણે તેને મળે છે. જુઓ, પૂર્વે અંબુવિચ નામના શેહેરમાં માગધના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો, અને નેત્ર, કાન તથા જીભ, એ ત્રણે ઇન્દ્રિયોથી રહિત એવો અંબુવિચ નામનો રાજા હતો. તે પોતાના મહાકર્ણિ નામના પ્રધાનને વશ્ય હોવાથી, તે પ્રધાન તેના રાજ્યનો અધિપતિ થયો; ને પોતામાં બળ માનીને તેનું અપમાન કરતો, તથા તેને ભોગવવાની સ્ત્રીઓ, રત્નો તથા દ્રવ્યો પોતે ભોગવતો હતો, પછી તેને લોભ વધવાથી તેનું સર્વ રાજ્ય પણ તેણે ગ્રહણ કરી લીધું, ત્યારે તે રાજાએ તે પ્રધાન પાસેથી પાછું રાજ્ય મેળવવાના ઘણા ઉપાયો કર્યા, પણ મળ્યું નહીં, એમ મેં સાંભળેલું છે. માટે હે ધૃતરાષ્ટ્ર, જેમ ત્રણ ઇન્દ્રિયો રહિત તે અંબુવિચને અદૃષ્ટમાં રાજ્ય હતું તો મળ્યું હતું, પણ જ્યારે અદૃષ્ટમાં નહીં હતું ત્યારે તેણે ઘણા ઉપાયો કર્યા તોય પણ મળ્યું નહીં. તેમજ તમારા અદૃષ્ટમાં સર્વ રાજ્ય હશે, તો સર્વ લોકોની સાથે તમે મનસુબો

કરશો તોય મળશે, પણ જો તમારાજ અદૃષ્ટમાં નહીં હોય, ને તમે ઘણા ઉપાય કરશો તોપણ મળશે નહીં. માટે હે બુદ્ધિમાન્, એમ છે ત્યારે તમે તમારા મિત્રો સારા અથવા નરતા ક્યા? તે વિચારો, ને તેઓના વાક્યનો પણ વિચાર કરો. તે સાંભળી દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે હે કર્ણ, તારા મનમાં પાંડવો સાથે દ્વેષ છે, તેથી તું આવાં વાક્ય બોલે છે તે હું જાણું છું. પણ હે દુષ્ટ, મેં કુરૂકુળ વૃદ્ધિ પામે એવાં વાક્ય કહ્યાં, તેને તું ખરાબ માને છે, માટે તુંજ જે કલ્યાણરૂપ વાક્ય હોય તે કેહે. પણ જો આ ધૃતરાષ્ટ્ર મારા કહ્યા પ્રમાણે નહીં કરે તો, કૌરવો થોડાક કાળમાં નાશ પામશે એવી મારી મતિ છે.

अतोऽन्यथाचेक्रियते दब्रवीमिपरंहितं ॥

कुरवोवैविनंक्ष्यंति नचिरेणैवमेमतिः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि द्रोणवाक्ये गुर्जरभाषायां चतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

विदुरउवाच ॥ राजन्निःसंशयंश्रेयो वाच्यस्त्वमसिबांधवैः ॥

नत्वशुश्रुमाणेवै वाक्यंसंप्रतितिष्ठति ॥

વિદુરજી કેહે છે—હે રાજા, બાંધવોએ શંકારહિત થઇને તમને કલ્યાણરૂપ વચનો કેહેવાં, પણ તે નહીં સાંભળનાર પુરૂષની પાસે ચાલતાં નથી. જુઓ! ભીષ્મે તમને પ્રિય અને કલ્યાણનાં વચનો કહ્યાં, તેને તમે ગ્રહણ કરતા નથી, ને દ્રોણે પણ તમારાં હિતનાં વચનો કહ્યાં, તે તમારાં હિતરૂપ છે, એમ કર્ણ માનતો નથી. પણ હે રાજેંદ્ર, ભીષ્મ તથા દ્રોણ કરતાં વધારે બુદ્ધિમાન્ અને તમારો વધારે સ્નેહી બીજો કોઇ હું દેખતો નથી. આ ભીષ્મ તથા દ્રોણ અવસ્થાએ કરીને વૃદ્ધ તથા બુદ્ધિ અને જ્ઞાને કરીને સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. તેઓ તમારામાં તથા પાંડવોમાં સરખો ભાવ રાખનારા છે. વળી ધર્મ તથા સત્યપણામાં તેઓની બરોબર શ્રીરામચંદ્રજી અથવા ગય રાજા વગર બીજો કોઇ છે નહીં, ને તેઓએ પૂર્વે કોઇ દિવસે પણ તમને અકલ્યાણનાં વાક્ય કહ્યાં નથી; તેમજ તેઓમાં કંઇ તમારૂ અકલ્યાણ કરવા સરખું દેખાતું નથી. હે નરાધિપ, તેઓ આ લોકને વિષે મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ અને મહાબુદ્ધિમાન્ છે, તે તમને કંઇ પણ કપટનાં વાક્ય

કેહે નહીં, ને દ્રવ્યાદિકના લોભથી પણ કોઇના પક્ષપાતનાં વચન બોલે નહીં, એમ હું માનું છું. વળી હે ભારત, જેમ દુર્યોધનાદિક તમારા પુત્રો છે તેમ પાંડવોને પણ તમારાજ પુત્રો જાણવામાં કલ્યાણ છે, એમ હું માનું છું. માટે પાંડવોનું અપ્રિય કરનારો જે અજ્ઞાની પુરૂષ તમને સલાહ આપે છે, તે કલ્યાણને જાણતો નથી. હે રાજા, તમને તમારા પુત્રોમાં વિશેષ પ્રીતિ છે, તેથી સર્વ મંત્રિઓ તમારા હૃદયનો ભાવ જાણવા સારૂ તમારૂં શ્રેય થાય, તેમ કેહેતા નથી; ને મોટા તેજવાળા અને મહાત્મા એવા ભીષ્મ તથા દ્રોણ પણ તે પાંડવોના કલ્યાણને અર્થે તમારી પાસે તેઓનાં પરાક્રમ સ્પષ્ટ કેહેતા નથી. પણ હે રાજા, તે પાંડવોથી તમારૂં કલ્યાણ થાઓ! કારણ યુદ્ધમાં અર્જુનને જીતવાને ઇન્દ્ર, તથા દશ હજાર હાથી સરખા બળવાન અને મોટી ભુજાવાળા ભીમસેનને જીતવાને સર્વ દેવતાઓ સમર્થ નથી; તેમ નકુલ અને સહદેવને પણ જીતવાને કોઇ પુરૂષ સમર્થ નથી? વળી જેમાં ધૈર્યતા, ક્ષમા, સત્યપણું, અને પરાક્રમ રહેલાંછે એવા યુધિષ્ટિર કેમ જીતાય! વળી તેઓના મીત્ર શ્રીકૃષ્ણ, પક્ષ કરનારા બલદેવજી તથા સાત્યકિયાદવ, સસરા દ્રુપદ, અને શ્યાલા ધૃષ્ટદ્યુમ્નાદિક છે, તેથી તેઓ યુદ્ધમાં કદી જીતાશે નહીં. એમ માની તેઓને રાજ્ય આપીને, પુરોચને કરેલા લાક્ષાગૃહરૂપી તમારા અપયશને જો નિવર્ત્ત કરશો, તો તે પાંડવોની કૃપા આપણી ઉપર થશે. ને તેથી આપણા કુળનું કલ્યાણ ને ક્ષત્રિઓની વૃદ્ધિ થશે. વળી જેના પક્ષમાં શ્રીકૃષ્ણ હોય છે, તેના પક્ષમાં મહાબલવંત સર્વ યાદવો પણ હોય છે, ને જેની તરફ શ્રીકૃષ્ણ હોય તેનોજ જય થાય છે. માટે જે કામ સમતાથી થતું હોય, તે કલેશથી કોણ કરવા ઇચ્છે? હે રાજા, તે પાંડવો જીવતા છે, એવું સાંભળીને આ હસ્તિનાપૂરની સર્વ પ્રજા તેમને જોવાને ઘણી ઇચ્છા રાખે છે, જે તમે પૂર્ણ કરો. અને આ દુર્યોધન, કર્ણ તથા શકુની, એ સૌ અધર્મિ અને દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા છે, માટે તેઓના કહ્યા પ્રમાણે તમારે કરવું નહીં. કારણ મેં તમને પૂર્વેજ ગુણનાં વચન કહ્યાં છે કે, દુર્યોધનના અપરાધથી આ તમારી સર્વ પ્રજા નાશ પામશે.

उक्तमेतत्पुराराजन् मयागुणवतस्तव ॥
दुर्योधनापराधेन प्रजेयंवैविनक्ष्यति ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि विदुरवाक्ये गुर्जरभाषायां पचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

धृतराष्ट्रउवाच ॥ भीष्मःशांतनवोविद्वान द्रोणश्चभगवानृषि ॥
हितंचपरमंवाक्यं त्वंचसत्यंब्रवीषिमां ॥

ધૃતરાષ્ટ્ર કેહે છે—હે વિદુર, વિદ્વાન્ એવા શંતનુના પુત્ર ભીષ્મ, સમર્થ એવા ઋષિ દ્રોણાચાર્ય તથા તમે, સત્ય અને પરમ કલ્યાણનાં વચન કેહો છો. હે વિદુર, મહાશૂરવીર કુંતીના પુત્ર પાંડવો ધર્મથી મારા પુત્રો છે, એમાં સંશય નથી. તેથી મારે જેમ મારા પુત્રોને રાજ્ય આપવું, તેમજ તેઓને આપવું યોગ્ય છે. વાસ્તે તમે તે પાંચાલદેશ પ્રત્યે જઈ તેમને સત્કાર કરી, તેઓને માતા તથા દ્રૌપદી સહિત અહીં તેડી લાવો. હે વિદુર, તે પાંડવો તથા કુંતી જીવે છે એ ઘણું સારૂં થયું છે, ને તે મહારથીયોને દ્રુપદની કન્યા પ્રાપ્ત થઇ એ પણ સારૂં થયું. અને તે પાંડવોને નાશ કરવાની ઇચ્છા રાખનારો પુરોચન નાશ પામ્યો એ ઠીક થયું છે. હે મોટા તેજવાળા, તે પાંડવો બળ્યા, એવું સાંભળીને મને મોટું દુઃખ થયું હતું, જે હવે તેઓને જીવતા સાંભળીને નિવર્ત્ત થયું છે. વૈશંપાયન કેહે છે—હે ભારત, એવાં ધૃતરાષ્ટ્રનાં વચન સાંભળી વિદુરજી રાજી થયા, અને તેની આજ્ઞા લઇ ત્યાંથી દ્રુપદ રાજા તથા પાંડવોની પાસે જવા તૈયાર થયા. ત્યારે કૌરવોએ તેઓને દ્રૌપદી, પાંડવો તથા દ્રુપદના ધૃષ્ટદ્યુમ્નાદિક પુત્રોને આપવા સારૂ અનેક તરેહનાં રત્નો તથા અલંકારાદિક દ્રવ્ય આપ્યાં. જે લઇને વિદુરજી દ્રુપદના શેહેર પ્રત્યે ગયા, ને તેને યથાયોગ્ય મળ્યા; ત્યારે દ્રુપદે તેમનો ધર્મપૂર્વક સત્કાર કર્યો, પછી તેઓએ પરસ્પરે કુશળતા પૂછી, તે સમય દ્રુપદ પાસે પાંડવો તથા શ્રીકૃષ્ણને બેઠેલા જોઈ, વિદુરજીએ સ્નેહથી તેમને મળીને તેમનું કુશળ પૂછ્યું. ત્યારે પાંડવોએ પણ વિદુરજીનો ઘણો સત્કાર કર્યો. પછી વિદુરજીએ ધૃતરાષ્ટ્રના કેહેવા પ્રમાણે પાંડવો, કુંતી, દ્રૌપદી તથા દ્રુપદના ધૃષ્ટદ્યુમ્નાદિક પુત્રોને રત્નો તથા અલંકારાદિક દ્રવ્ય આપ્યાં. અને ત્યાંજ પાંડવો તથા શ્રીકૃષ્ણની સમક્ષ દ્રુપદને નમ્રતાથી કહ્યું કે હે રાજા, પુત્ર તથા પ્રધાનો સહિત તમે મારાં વાક્ય સાંભળો. અમારા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ પોતાના પુત્ર તથા પ્રધાને સહિત, તમોને ખુશી કરવા માટે વારંવાર પોતાનું કુશળપણું કેહેવરાવ્યું છે; ને તે તમારી સાથે સંબંધ થવાથી ઘણા ખુશી થયા છે. વળી સર્વ કૌરવો સહિત શંતનુના પુત્ર ભીષ્મે તમારૂં કુશળપણું પૂછાવ્યું છે, તેમજ ભરદ્વાજના પુત્ર અથવા તમારા મિત્ર દ્રોણાચાર્યે તમને મળ્યા જેટલો હર્ષ કરીને કુશળતા

પૂછાવી છે. હે રાજા, ધૃતરાષ્ટ્ર તથા સર્વ કૌરવો તમારી સાથે સંબંધ થવાથી પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માને છે, કારણ તેઓને તમારા સંબંધથી જેવો આનંદ થયો છે, તેવો રાજ્ય મળવાથી પણ થાય નહીં. એવું જાણીને હવે તમે પાંડવોને હસ્તિનાપૂર પ્રત્યે આવવાની આજ્ઞા આપો, કારણ તે કૌરવો તેઓને મળવાની ઉતાવળ કરે છે. વળી હસ્તિનાપૂરથી નીકળે ઘણો કાળ થયો, તેથી પાંડવો તથા કુંતી પોતાના શેહેરને જોઇ ઘણાં ખુશી થશે. વળી સર્વ કુરૂવંશની સ્ત્રીયો આ દ્રૌપદીને જોવાની ઈચ્છાથી "દ્રૌપદી અહીં ક્યારે આવશે?" એમ કેહે છે. વાસ્તે તમે દ્રૌપદી સહિત આ પાંડવોને મારી સાથે આવવાની રજા આપવા યોગ્ય છો, એવો મારો મત છે. અને હે રાજા, તમે જ્યારે આ મહાત્મા પાંડવોને રજા આપશો, ત્યારે દ્રૌપદી સહિત તેઓ તથા કુંતી મારી સાથે આવશે, ને હું તેઓને ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે લઇ જઇશ.

ततोऽहंप्रेषयिष्यामि धृतराष्ट्रस्यशीघ्रगान् ॥
आगमिष्यंतिकौंतेयाः कुंतीचसहकृष्णया ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वाणि विदुरद्रुपदसंवादे गुर्जरभाषायां षड्धिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

द्रुपदउवाच ॥ एवमेतन्महाप्राज्ञ यथात्थविदुराद्यमां ॥
ममापिपरमोहर्षः संबंधेस्मिन्कृतेप्रभो ॥

દ્રુપદ કેહે છે—હે મહા બુદ્ધિમાન્, હે સમર્થ, આજ જેમ તમે મને કહો છો, તેમજ આ સંબંધ થયો તેથી મને પણ ઘણો હર્ષ થયો છે. હે વિદુર, મહાત્મા આ પાંડવોને આવવું યોગ્ય છે, પણ મારે કેહેવું કે "તમે જાઓ" એ યોગ્ય નહીં. માટે જો મહાશૂરવીર કુંતીના પુત્ર યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન, અર્જુન, નકુલ, અને સહદેવને આવવાની ઇચ્છા હોય, ને બળદેવજી તથા શ્રીકૃષ્ણ, પાંડવોએ "હસ્તિનાપૂર પ્રત્યે જવું" એમ માનતા હોય તો, હું રજા આપું છું; કારણ તેઓ પાંડવોનું પ્રિય ઇચ્છનારા છે. એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે હે દ્રુપદ રાજા, ચાકરો સહિત અમે તમને વશ્ય છીએ, માટે જેમ તમે આજ્ઞા આપશો, તેમ અમે ખુશી થઇને કરશું. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે, જેમ સર્વ ધર્મના જાણુ-

નારા આ દ્રુપદ રાજા માને છે, તેમજ મને પણ પાંડવોએ જવું એમ ભાસે છે. તે સાંભળી ફરી દ્રુપદ બોલ્યા કે, જેમ યદુકુળમાં શ્રેષ્ઠ શ્રીકૃષ્ણ માને છે, તેમજ મારી પણ મતિ છે, કારણ મને જેમ પાંડવો છે, તેમજ તેઓને પણ છે; ને જેવું પાંડવોના શ્રેયનું ચિંતન શ્રીકૃષ્ણ કરે છે, તેવું યુધિષ્ઠિર પણ કરતા નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કહીને મહાત્મા દ્રુપદે તેઓને જવાની રજા આપી. ત્યારે સર્વ પાંડવો, શ્રીકૃષ્ણ અને વિદુરજી, કુંતી તથા દ્રૌપદીને સાથે લઇને ત્યાંથી સુખે કરી હસ્તિનાપૂર તરફ રવાના થયા. તે જ્યારે નજીક આવ્યા ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ, વિકર્ણ, ચિત્રસેન, દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્ય, તથા સર્વ કૌરવોને તેમની સામે મોકલ્યા. ત્યારે તેઓથી વિંટાઇને તે શોભાયમાન પાંડવોએ હસ્તિનાપૂરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે તેમનું પ્રિય ઇચ્છનારા મનુષ્યો અનેક તરેહથી માંહોમાંહે બોલવા લાગ્યા કે, આ મનુષ્યોમાં સિંહ સરખા અને ધર્મને જાણનારા યુધિષ્ઠિર પાછા અહીં આવ્યા, તે પોતાનું રાજ્ય પામીને આપણી ધર્મે કરીને રક્ષા કરશે; ને આજ આપણું પ્રિય કરવા સારૂ પાંડુ રાજાજ આ યુધિષ્ઠિરરૂપે આવ્યા છે, એમાં શંકા નથી. વળી આપણે આજે શું પુણ્ય કર્યાં છે કે જેથી કુંતીના પુત્રો પાછા આ પૂરમાં આવ્યા! ને હવે જો આપણે દાન આપ્યાં હોય, તથા યજ્ઞ અને તપ કર્યાં હોય, તો આ પાંડવો સો શરદ ઋતુ પર્યંત આ પૂરમાં રેહે. લોકોનું એવું બોલવું સાંભળતાં સાંભળતાં તે પાંડવોએ, ધૃતરાષ્ટ્ર તથા ભીષ્મની પાસે જઇને દંડવત કર્યા, અને બીજાઓને પણ યથાયોગ્ય મળીને પરસ્પરે કુશળતા પૂછી. પછી તેઓ ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞાથી પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરીને રહ્યા. પછી થોડાક દિવસો ગયા ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર તથા ભીષ્મે તેઓને બોલાવ્યા; ને યુધિષ્ઠિરને ધૃતરાષ્ટ્રે કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર; ભાઇઓ સહિત તમે મારાં વચન સાંભળો. હવે આપણે ફરીથી કલેશ થાય નહીં, વાસ્તે તમે ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં જઇને રહો. ત્યાં આ તમારો ભાઇ અર્જુન તમારી સર્વની રક્ષા કરશે, માટે તમોને કોઇ બાધ કરી શકે નહીં, ને હું તમને અર્ધું રાજ્ય આપું છું. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં ધૃતરાષ્ટ્રનાં વચન સાંભળી પાંડવો તેને પગે લાગ્યા, ને અર્ધું રાજ્ય પામીને ત્યાંથી શ્રીકૃષ્ણ સહિત ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં ગયા. પછી તેને સ્વર્ગ સરખું શોભાયમાન કરાવવા લાગ્યા. તે પૂરમાં પવિત્રસ્થાનક હતું, ત્યાં તેઓએ અગ્નિમાં આહુતિઓ આપીને શાંતિ કરી. હવે તે ઇન્દ્રપ્રસ્થને

ફરતાં સમુદ્ર સરખી ખાઇ અને ઘણો ઉચો કિલ્લો હતો જેથી તે શોભતું હતું. વળી શ્વેત વાદળા તથા ચંદ્ર સરખું શ્વેત તે ઇન્દ્રપ્રસ્થ નાગોની પૂરી ભોગાવતી સરખું લાગતું હતું. તેની રક્ષા શ્રેષ્ઠ આયુધ ધારણ કરનાર પુરૂષો કરતા હતા, ને તેના કિલ્લા ઉપર અંકુશી, તોપો, યંત્રો તથા લોહના ચક્રો રાખ્યા હતા, તેથી તે ઘણું શોભતું હતું. વળી તે પૂરમાં ઘણા સુંદર રસ્તાઓ તથા શ્વેત રંગાવેલાં ઘરો હતાં, જેથી તે સ્વર્ગ જેવું શોભતું હતું. તેમાં પાંડવોને રેહેવાનું ઘર હતું, તે જાણે વિજળીએ સહિત આકાશમાં વાદળું હોયની તેવું લાગતું હતું. અને તેને ફરતો બગીચો હતો, તેથી તે કુબેરના ઘર જેવું શોભતું હતું. એવા તે શોભાયમાન ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં જ્યારે પાંડવો આવીને રહ્યા, ત્યારે કેટલાક સર્વ વેદને જાણનારા બ્રાહ્મણો, સર્વ ભાષાઓને જાણનારા ક્ષત્રિઓ, દ્રવ્યની ઇચ્છાવાળા વૈશ્યો, અને કારીગરાદિ શૂદ્રો પણ આવીને ત્યાં રહ્યા. હવે તે ઇન્દ્રપ્રસ્થની બાહેર ઘણા બગીચાઓ, તથા કેટલાક આંબા, અશોક, ચંપક સોપારી, નાગપુષ્પ, ફણુસ, સાગ, તાડ, બકુલ, કેતકી, આંબલી, લોધ્ર, અંકોલ, જાંબુ, કરવીર, અને પારાજાતાદિક અનેક વૃક્ષો હતાં. જેમાં ઋતુ ઋતુને વિષે ફળો તથા પુષ્પો આવતાં હતાં, ને તેમાં ઘણી જાતના પક્ષિઓ, મદોન્મત્ત મોરો તથા કોયલો રેહેતાં હતાં. વળી ત્યાં રમવા વાસ્તે અરીસા સરખા તેજવાળા ગૃહો તથા કેટલાક નાના નાના પર્વતો કરાવ્યા હતા. અને ત્યાં સુંદર વાવો તથા હંસ, કારંડવ અને ચક્રવાકાદિક પક્ષીઓથી શોભાયમાન નાના મોટાં તળાવો ઘણાં હતાં, જેમાં સુંદર કમળનાં પુષ્પો ખીલી રહ્યાં હતાં, એવા તે શોભાયમાન પૂરમાં મોટાં પુણ્યવાન મનુષ્યો આવી રહ્યાં હતાં, તેથી પાંડવોને નિરંતર ખુશી ઉત્પન્ન થતી હતી. અને તે ઇન્દ્રપ્રસ્થ પૂર પણ ઇન્દ્ર સરખા સ્વરૂપવાળા તે પાંડવોથી, નાગોએ કરી જેમ ભોગાવતીપૂરી શોભે તેમ શોભતું હતું. પછી બલદેવજી સહિત શૂરવીર શ્રીકૃષ્ણ, તે પાંડવોને ત્યાં નિવાસ કરાવીને તેઓની રજા લઇ દ્વારકા પ્રત્યે ગયા.

तान्निवेश्यततोवीरो रामेणसहकेशवः ॥

ययौद्वारवतींराजन् पांडवानुमतेतदा ॥

इति श्री महाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि विदुरवाक्ये गुर्जरभाषायां पंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ एवंसंप्राप्यराज्यंत दिंद्रप्रस्थंतपोधन ॥
अतऊर्ध्वंमहात्मानः किमकुर्वतपांडवाः ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે તપોધન, એ પ્રકારે ઇન્દ્રપ્રસ્થનું રાજ્ય પામ્યા પછી મહાત્મા પાંડવોએ શું કર્યું, અને દ્રૌપદી તેઓને વિષે કેમ વર્તતી હતી? વળી એક સ્ત્રીના પાંચ પતિ હોવાથી શું તેઓ પરસ્પરે ભેદ પામ્યા ન હતા? તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. માટે તમે મને વિસ્તારીને કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—રાજ્ય મળ્યા પછી દ્રૌપદી સહિત તે પાંડવો ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહીને સુખ ભોગવતા હતા, ને તેઓ સહિત યુધિષ્ઠિર રાજા ધર્મે કરીને પૃથ્વીનું પાલન કરતા હતા. તેઓ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રાજ્યાસન ઉપર બેસતા, ને તેમના ભીમસેનાદિક ભાઇઓ રાજ્ય સબંધી એક એક કામ ગ્રહણ કરીને, પોત પોતાના યોગ્ય આસનો ઉપર બેસતા હતા. પછી કોઇ દિવસે યદચ્છાથી ત્યાં નારદજી આવ્યા, તે જોઇ યુધિષ્ઠિરે તેમને પોતાનું આસન આપી તે ઉપર બેસાડ્યા, ને તેમની વિધિપૂર્વક પૂજા કરીને કહ્યું કે મહારાજ, મને રાજ્ય મળ્યું છે. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈ નારદજીએ તેને આશિર્વાદ આપીને કહ્યું કે તમે આસન ઉપર બેસો, ત્યારે તેમના કહ્યાથી આસન ઉપર બેસીને યુધિષ્ઠિરે દ્રૌપદીને કેહવરાવ્યું કે, "નારદજી આવ્યા છે." તે સાંભળી દ્રૌપદી સ્નાન કરીને, જ્યાં પાંડવો સહિત તે ઋષિ બેઠા હતા ત્યાં આવી, ને તેમને નમસ્કાર કરી હાથ જોડીને ઉભી રહી. તેને નારદજીએ આશિર્વાદ આપીને પાછી જવાની આજ્ઞા આપી, એટલે દ્રૌપદી પોતાના ઘરમાં ગઇ. પછી તે પાંડવોને એકાંતમાં બેસાડીને નારદજીએ કહ્યું કે, તમારી પાંચેની દ્રૌપદી એક સ્ત્રી છે, માટે તમોને માંહોમાંહે ભેદ ન થાય તેમ કરો. કારણ પૂર્વે સુંદ અને ઉપસુંદ નામે બે દૈત્યો હતા, તેઓ મહાબલવાન, ત્રણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ, એક રાજ્ય ભોગવનારા, એકજ ઘરમાં રેહેનારા, એક શય્યામાં શયન કરનારા અને પરસ્પરે પ્રીતિ રાખનારા ભાઇઓ હતા પણ તેઓ તિલોત્તમા નામની અપ્સરા સારૂ એક બીજાને હાથે મૃત્યુ પામ્યા હતા. માટે હે યુધિષ્ઠિર, તમારે માંહોમાંહે ભેદ ન પડે, ને પરસ્પર પ્રીતિ વધે તેમ કરવું. તે સાંભળી યુધિષ્ઠિરે પૂછ્યું કે હે મુનિ, સુંદ અને ઉપસુંદ કેના પુત્રો હતા? તેઓમાં ભેદ કેમ થયો? ને પરસ્પરે તિલોત્તમા અપ્સરા સારૂ કેમ મૃત્યુ પામ્યા? વળી તે અપ્સરા કયા દેવતાની કન્યા હતી? હે બ્રાહ્મણ એ મને ઘણું આશ્ચર્ય

લાગે છે, માટે હું તે વિસ્તારથી યથાર્થ સાંભળવા ઇચ્છું છું.

एतत्सर्वंयथावृत्तं विस्तरेणतपोधन ॥
श्रोतुमिच्छामहेब्रह्मन् परंकौतूहलंहिमे ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि युधिष्ठिरनारदसंवादे
गुर्जरभाषायां मष्टाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

नारदउवाच ॥ शृणुमेविस्तरेणेम मितिहासंपुरातनं ॥
भ्रातृभिःसहितःपार्थ यथावृत्तंयुधिष्ठिर ॥

નારદજી કેહે છે—હે યુધિષ્ઠિર રાજા, ભાઇઓ સહિત તમે એ પૂર્વનું ઇતિહાસ યથાસ્થિત વિસ્તારે કરીને સાંભળો. પૂર્વે હિરણ્યકશિપુના વંશમાં મહાબલવાન અને તેજસ્વી એવો નિકુંભ નામે સર્વ દૈત્યોનો રાજા હતો. તેને મહા પરાક્રમી, સર્વ દૈત્યોમાં શ્રેષ્ઠ, અને ક્રૂર મન વાળા સુંદ અને ઉપસુંદ નામે બે પુત્રો થયા જે બેઉ ભાઇઓ હરેક કામમાં એકજ નિશ્ચય કરનારા તથા એક બીજાના સુખ દુઃખમાં ભાગ લેનારા હતા. તેઓ જ્યારે અવસ્થાએ મોટા થયા ત્યારે ત્રણે લોકને જીતવાની ઇચ્છાથી વિંધ્યાચલ પર્વત ઉપર તપ કરવા ગયા. ત્યાં જઈ તેઓએ ક્ષુધા તથા તૃષાને વેઠી, જટા ધારણ કરી, વનફુલ વસ્ત્ર પેહેરી, શરીર ઉપર મેલ ચડવા દેઇ તથા વાયુનુંજ ભક્ષણ કરીને, ઊંચા હાથ રાખી, પગના અંગુઠાભર ઉભી, પોતાના શરીરમાંથી માંસ કાઢી અગ્નિમાં હોમ કરવા માંડ્યો. એ પ્રમાણે તેઓએ ઘણાક કાળપર્યંત તપ કર્યું, તેથી વિંધ્યાચલ પર્વતમાંથી અગ્નિનો ધૂમાડો નિકળવા લાગ્યો. એવું આશ્ચર્ય થયું ત્યારે સર્વ દેવતાઓએ તેઓનું તપ જોઈ ભય પામીને, તેઓના તપનો નાશ કરવા સારૂ તેઓને રત્નો તથા સ્ત્રીયોથી ઘણા લોભાવ્યા, પણ તેથી લોભાઇને તેમણે તપ કરવું મૂકી દીધું નહીં. ત્યારે વળી દેવતાઓએ રાક્ષસિયો તથા ભૂતોને તેઓની પાસે મોકલ્યા, તેમને સુંદે ત્રિશૂલથી ઘણા પ્રહાર કર્યા તેથી તેમનાં વસ્ત્ર તથા માથાના કેશ છૂટી ગયા, અને તેઓ "અમારી રક્ષા કરો, રક્ષા કરો" એમ કેહેતા કેહેતા અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા. પછી એ પ્રમાણે તે સુંદ અને ઉપસુંદ તપ કરવાથી શાંત થયા નહીં, ત્યારે બ્રહ્માજીએ

એ તેમની પાસે આવી કહ્યું કે, તમે વરદાન માગો. તે સાંભળી, તે બેઉ ભાઇયો બ્રહ્માજીને જોઇ હાથ જોડીને કેહેવા લાગ્યા કે હે પિતામહ, તમે જો અમારા તપે કરીને પ્રસન્ન થયા હો તો, અમે એવું વરદાન માગીએ છીએ કે, અમે સર્વ માયાના જાણનારા, સર્વ અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ, બળવાન, ઇચ્છિત સ્વરૂપ ધારણ કરનારા અને અમર થૈએ. બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે, તમોએ જે વરદાન માગ્યાં તે સર્વ તમોને પ્રાપ્ત થશે, પણ એક અમરપણું પ્રાપ્ત થશે નહીં. કારણ તમોએ ત્રણ લોકને જીતવા સારૂ તપ કર્યું છે, તેથી એ વરદાન હું આપતો નથી. માટે તમે દેવતાઓ જેટલી આયુષ પામવા સારૂ બીજું વરદાન માગો. તે સાંભળી સુંદ અને ઉપસુંદ બોલ્યા કે હે બ્રહ્માજી, અમોને પરસ્પરે બેઉ ભાઇઓ વગર ત્રણે લોકમાં બીજા કોઇ સ્થાવર તથા જંગમથી ભય થાય નહીં. બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે ઠીક, તમારા માગવા પ્રમાણે હું આપું છું, ને જાઓ તમારૂં મૃત્યુ તમારા એક બીજાને હાથે થશે. નારદજી કેહે છે— એ પ્રમાણે તેઓને વરદાન આપી તપથી નિવર્ત્ત કરીને બ્રહ્માજી બ્રહ્મલોક પ્રત્યે ગયા. અને તે બેઉ જણા પણ વરદાન પામીને પોતાને ઘેર ગયા. તેઓને ઇચ્છિત વરદાન પામેલા અને મોટી બુદ્ધિવાળા જોઇને, તેઓના સંબંધિઓ તેઓ સહિત ઘણો હર્ષ પામવા લાગ્યા. પછી તેમણે માથા ઉપરની જટા ઉતરાવીને મુગટ વસ્ત્ર તથા અલંકારો ધારણ કર્યા, ને કૃષ્ણ પક્ષની રાત્રિને વિષે ચંદ્રમા જેવો પ્રકાશ કરે, તેવો પોતાના પરાક્રમથી પ્રકાશ કરવા માંડ્યો. તે જોઇ તેઓના સર્વે હેતુઓ નિત્ય હર્ષ પામતા હતા. અને તે દૈત્યોના ઘર પ્રત્યે ખાન પાન, ગાયન તથા ક્રીડા થઇ રહ્યાં હતાં, ને વાજીંત્રોના શબ્દ થતા હતા, તેથી તેઓનું પૂર ઘણું હર્ષ પામતું હતું. એ પ્રમાણે તે ઇચ્છિત સ્વરૂપ ધારણ કરનારા સર્વ દૈત્યોને અનેક વિહારો કરતાં ઘણાં વર્ષો નીકળી ગયાં, પણ તેમને તે એક દિવસ સરખાં લાગ્યાં.

तैस्तैर्विहारैर्बहुभिं दैत्यानांकामरूपिणां ॥
समाःसंक्रीडतांतेषा महरेकमिवाभवत् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि सुंदोपसुंदोपाख्याने गुर्जरभाषायां नवाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

नारदउवाच ॥ उत्सवेवृत्तमात्रेतु त्रैलोक्याकांक्षिणावुभौ ॥
मंत्रयित्वंवाततःसेनां तावाज्ञापयतांतदा ॥

નારદજી કેહે છે—પછી સુંદ તથા ઉપસુંદે ત્રણ લોકના ઉત્સવને નાશ કરવાની ઇચ્છાથી, મનસુબો કરીને પોતાની સેનાને પોતા સાથે આવવાની આજ્ઞા આપી. અને પોતાના સંબંધિયો, વૃદ્ધ દૈત્યો, તથા મંત્રિયોની રજા લઈ, મઘા નક્ષત્રની રાત્રીને વિષે પ્રસ્થાન કરવાની તૈયારી કરી. ત્યારે ચારણોએ જયના શબ્દો બોલીને તેમની સ્તુતિ કરી, એટલે તેઓ હર્ષથી રવાના થયા; ને અંતરિક્ષમાં ઉડીને સ્વર્ગ પ્રત્યે ગયા, ત્યારે દેવતાઓ, તેમને બ્રહ્માજીથી વરદાન મેળેલાં છે એમ જાણી, સ્વર્ગનો ત્યાગ કરીને બ્રહ્મલોક પ્રત્યે જતા રહ્યા. પછી તે દૈત્યોએ ઇન્દ્રના લોકને જીતીને, યક્ષ તથા રાક્ષસના ગણો અને આકાશમાં ગતિ કરનારા ભૂતાદિકોને મારી કહાડ્યા, ને પાતાળમાં તથા સમુદ્રમાં રેહેનારા નાગ લોકોને અને સમુદ્રમાં રેહેનારા બીજા જંતુઓને વશ કર્યા, પછી તેમણે સર્વ પૃથ્વીને જીતવા સારૂ પોતાની સેનાના નાયકોને બોલાવીને તીક્ષ્ણ વચનોથી કહ્યું કે, પૃથ્વીમાં રાજાઓ મોટા યજ્ઞોએ કરી, અને બ્રાહ્મણો પંચ યજ્ઞ તથા શ્રાદ્ધોએ કરીને, દેવતાઓનાં તેજ, બળ અને લક્ષ્મીને વધારે છે, માટે તે યજ્ઞ કરનારા રાજાઓ તથા બ્રાહ્મણોને આપણે સર્વ મળીને નાશ કરવા. એ પ્રમાણે સર્વ નાયકોને પૂર્વ સમુદ્રના કીનારા પ્રત્યે કહી ક્રૂર મતિ કરીને, તેઓ ત્યાંથી ચારે દિશાઓમાં સર્વ પૃથ્વી ઉપર ફરવા લાગ્યા; ને જે કોઇ યજ્ઞ કરતા હતા તેઓને, તથા યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણોને નાશ કરતા કરતા, કેટલાક મુનિઓના આશ્રમમાં અગ્નિ હોત્ર હતા, તે ઉપાડી જળમાં નાખી દીધા. તે જોઇ તપ કરનારા બ્રાહ્મણોએ તેઓને ઘણા શાપો આપ્યા પણ વરદાનને લીધે તેમનો કંઇ પરાભવ થયો નહીં. ત્યારે તે બ્રાહ્મણોએ તેમને બાણો માર્યા, પણ તે બાણો જેમ પથ્થરમાં લાગે ને વૃથા થાય, તેમ વૃથા થઈ ગયાં. તે જોઇ ભય પામીને આશ્રમનો ત્યાગ કરી તે બ્રાહ્મણો નાસી ગયા, ને પૃથ્વીમાં જે કોઇ તપ કરનાર સિદ્ધ, પવિત્ર, અને સુખ દુઃખમાં સમતા રાખનારા હતા, તેઓ પણ જેમ ગરૂડના ભયથી સર્પો નાસે, તેમ તેઓના ભયથી નાસી પશ્વાદિકનાં સ્વરૂપ ધારણ કરી પર્વતોમાં ફરવા લાગ્યા, ત્યારે તે બંઉ દૈત્યોએ, ઋષિઓ પશ્વાદિકના સ્વરૂપ લઇ ફરે છે એમ જાણી, પોતે હાથીઓનાં સ્વરૂપ લઇને તેમનો નાશ કર્યો.

વળી તેમણે જે જે સ્વરૂપમાં ઋષિઓને જોયા તે તે સ્વરૂપને નાશ કરે એવા સિંહ વ્યાઘ્રાદિકનાં સ્વરૂપ લઇને તેમનો નાશ કર્યો, તેથી પૃથ્વીમાં સર્વ યજ્ઞાદિ ઉત્સવ નાશ પામ્યા, ને મોટો હાહાકાર થઇ રહ્યો. અને વ્યાપાર, દેવતાઓનું પૂજન, પુણ્યરૂપ વિવાહનાં કાર્યો, ખેતિ તથા ગાયોની રક્ષા ઇત્યાદિ બંધ પડી ગયાં. અને કેટલાંક શેહેરો નાશ પામ્યાં, ને ચોતરફ પૃથ્વી હાડકાંથી ભરાઇ ગઇ. આખું જગત્ પિતૃનાં શ્રાદ્ધ તથા વષટ્કાર વિના ભયંકર સરખું દુઃખે કરીને પણ ન જોવાય એવું થયું, ને ચંદ્ર, સૂર્ય, તારા, તથા નક્ષત્રો, તે સુંદ અને ઉપસુંદનાં કર્મો જોઇને ખેદ પામવા લાગ્યા. પછી એ પ્રમાણે ક્રૂર કર્મે કરી સર્વ દિશાઓને જીતી, શત્રુઓ વગરના થઇને તે બેઉ દૈત્યોએ કુરૂ ક્ષેત્રમાં નિવાસ કર્યો.

एवंसर्वादिशोदैत्यौ जित्वाक्रूरेणकर्मणा ॥

निःसपत्नौकुरुक्षेत्रे निवेशमभिचक्रतुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि सुंदोपसुंदोपाख्याने गुर्जरभाषायां दशाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

नारदउवाच ॥ ततोदेवर्षयसर्वे सिद्धाश्चपरमर्षयः ॥

जग्मुस्तदापरामार्ति दृष्ट्वातत्कदनंमहत् ॥

નારદજી કેહે છે—પછી એવા મોટા વિનાશને જોઇને સર્વે શ્રેષ્ઠ દેવતાઓ તથા ઋષિઓ ખેદ પામવા લાગ્યા, અને તે સર્વ હકીકત તેઓએ જગતના કલ્યાણ સારૂ બ્રહ્મલોક પ્રત્યે જઇને, સિદ્ધ એવા બ્રહ્મ ઋષિઓ તથા દેવતાઓ સહિત બેઠેલા બ્રહ્માજીને કહી. વળી વાયુ તથા અગ્નિઓ સહિત મહાદેવજી, તેમજ ચંદ્ર, સૂર્ય, ઇન્દ્ર, બ્રહ્મઋષિઓ તથા બીજા પણ કેટલાક ઋષિઓએ, બ્રહ્માજીની પાસે આવીને ખેદથી તે સુંદ અને ઉપસુંદનાં સર્વે કર્મો કહ્યાં. તે સાંભળી બ્રહ્માજીએ એક મુહૂર્ત માત્ર વિચાર કરીને તેમનો નાશ કરવા સારૂ વિશ્વકર્માને બોલાવી કહ્યું કે, તમે સર્વ લોકને જેની ઇચ્છા થાય એવી એક સુંદર સ્ત્રી ઉત્પન્ન કરો. એવું સાંભળી વિશ્વકર્માએ બ્રહ્માજીને નમસ્કાર કરીને એક શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી નિર્માણ કરી, અને તેના શરીરમાં પૃથ્વીમાં જે જે શ્રેષ્ઠ રત્નો હતાં તે લાવીને જડ્યાં. તેના તેજથી તે સ્ત્રી ઉપર કોઇની દૃષ્ટિ પણ સ્થિર રહી નહીં. તે સ્ત્રી સૌ સ્ત્રી-

એ કરતાં શ્રેષ્ઠ થઇ, ને વિશ્વકર્માએ તિલતિલ જેવડા રત્નોએ કરી તેને નિર્માણ કરી, તેથી બ્રહ્માજીએ તેનું તિલોત્તમા એવું નામ પાડયું. પછી તે તિલોત્તમાએ બ્રહ્માજીને નમસ્કાર કરી હાથ જોડીને કહ્યું કે હે સર્વના ઇશ્વર, શા કારણ માટે મને નિર્માણ કરી છે? બ્રહ્માજી બોલ્યા કે હે કલ્યાણિ, તું સુંદ અને ઉપસુંદની પાસે જઇને તેઓને મોહ પમાડ, ને તારા સ્વરૂપને જોઇ તેઓને માંહોમાંહે જેમ વૈર થાય તેમ કર. નારદજી કેહે છે—એવાં બ્રહ્માજીનાં વચન સાંભળી ઠીક એમ કહી, તેમને નમસ્કાર કરીને તે તિલોત્તમા, પૂર્વ તરફ મુખ કરી બેઠેલા બ્રહ્માજી, દક્ષિણાભિમુખે બેઠેલા મહાદેવજી, ઉત્તરાભિમુખે બેઠેલા દેવતાઓ તથા ચોતરફ બેઠેલા ઋષિઓને પ્રદક્ષિણા કરવા લાગી. તે સમયે તેના સ્વરૂપને જોઈ ઇન્દ્ર તથા મહાદેવજી ઝાડ સરખા થઇ ગયા, પણ ધૈર્ય રાખીને બેઠા રહ્યા. પછી તે તિલોત્તમા પ્રદક્ષિણા કરતી કરતી ચોતરફ ફરી, તેને જોવા સારૂ મહાદેવજીનાં ચારે દિશાઓમાં ચાર મસ્તકો થયાં, ને ઇન્દ્રને એક હજાર લાલ નેત્રો થયાં. તે સમય બીજા દેવતાઓ તથા ઋષિઓ પણ જે તરફ તે તિલોત્તમા જતી તે તરફ જોવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે બ્રહ્માજી વગર બાકી સર્વની દૃષ્ટિ તેને જોવામાં આસક્ત થઇ. પછી તે તિલોત્તમા ત્યાંથી ચાલતી થઇ, તે જોઇને સર્વ દેવતાઓ તથા ઋષિઓએ તેના સ્વરૂપથી માન્યું કે, બ્રહ્માજીએ તેને જે કાર્ય કહ્યું છે તે થશે. પછી એ પ્રમાણે તિલોત્તમા ગઇ. ત્યારે બ્રહ્માજીએ સર્વ દેવતાઓ તથા ઋષિઓને જવાની રજા આપી.

तिलोत्तमायांतस्यांतु गतायांलोकभावनः ॥
सर्वान्विसर्जयामास देवानृषिगणांश्चतान् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि सुंदोपसुंदोपाख्याने तिलोत्तमाप्रस्थाने गुर्जरभाषायां मेकादशाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

नारदउवाच ॥ जित्वातुपृथिवींदैत्यौ निःसपत्नौगतव्यथौ ॥
कृत्वात्रैलोक्यमव्यग्रं कृतकृत्यौबभूवतुः ॥

નારદજી કેહે છે—હવે શત્રુઓ વગરના અને ગઇ છે વ્યથા જેમની એવા તે બેઉ સુંદ અને ઉપસુંદ દૈત્યો, પૃથ્વીને જીતી ત્રણે લોકને શાંત

કરી કૃતાર્થ થયા. વળી દેવતાઓ, ગંધર્વો, યક્ષો, નાગો, રાક્ષસો તથા રાજાઓનાં સર્વ રત્નો લઇને પરમહર્ષને પામ્યા; અને જ્યારે આ જગતમાં તેઓની સામે થનાર કોઇ ન રહ્યો, ત્યારે તેઓ ઉદ્યોગ રહિત થઇને દેવતાઓની પેઠે, સ્ત્રીઓ, પુષ્પ, ચંદન અને ઘણાં ખાન પાનના પદાર્થોએ કરી, અંતઃપુરના બગીચાઓમાં તથા પર્વતો અને વનોમાં અત્યંત પ્રીતિયુક્ત થઇ વિહાર કરવા લાગ્યા. પછી કોઇ દિવસે ફળ તથા પુષ્પ યુક્ત અનેક વૃક્ષો જેમાં છે એવા, તથા વિશાળ શિખરોવાળા વિંધ્યાચળ પર્વતમાં વિહાર કરવા સારૂ તેઓ અનેક તરેહના પદાર્થો લઇને ગયા, ને ત્યાં શ્રેષ્ઠ આસનો ઉપર સ્ત્રીયો સહિત બેઠા. તે સમય કેટલીક સ્ત્રીયો તેમની પાસે પ્રીતિથી વાજીંત્ર વગાડી નૃત્ય કરતી, અને તેઓની સ્તુતિ પૂર્વક ગાયન કરતી હતી. તેટલામાં તે તિલોત્તમા, પાતળું રાતું વસ્ત્ર પેહેરીને ત્યાં વનમાં નદીના કિનારા ઉપર પુષ્પો વીણતી વીણતી, તે બેઉ દૈત્યો જ્યાં બેઠા હતા, ત્યાં આસ્તે આસ્તે આવી. તેને જોઈ, મદિરાના પાનથી મદયુક્ત જેઓનાં નેત્રો થયાં હતાં એવા તે બેઉ જણા મોહ પામ્યા, ને આસનોનો ત્યાગ કરી તેની પાસે જઇને કેટલાંક વચનોથી તેની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. પછી સુંદે તેનો જમણો હાથ તથા ઉપસુંદે ડાબો હાથ ઝાલ્યો, ને તે બેઉ મદોન્મત્તોએ એક બીજા સામી ભ્રૂકુટિ ચડાવી. ત્યારે સુંદે ઉપસુંદને કહ્યું કે આ મારી સ્ત્રી તે તારી વડીલ થાય. તે સાંભળી ઉપસુંદે કહ્યું કે આ મારી સ્ત્રી, તે તારી વહુ થાય. એમ કહી, વળી આ મારી સ્ત્રી છે તારી નહીં, એમ પરસ્પરે કહેતાં કહેતાં તે બેઉ જણા, સ્નેહનો ત્યાગ કરી ક્રોધયુક્ત થઇને ગદાએ કરી એક બીજાને મારવા લાગ્યા. તેથી તે બેઉના શરીરમાંથી રૂધીર વેહેવા લાગ્યું, ને જેમ આકાશમાંથી સૂર્ય પડે તેમ તે બેઉ પૃથ્વી ઉપર પડીને મરણ પામ્યા; તે જોઇ બીજા સર્વ દૈત્યો તથા સ્ત્રીયો ભય પામીને ત્યાંથી પાતાળમાં જતા રહ્યા. ત્યાર પછી દેવતાઓ તથા ઋષિઓ સહિત બ્રહ્માજી તે તિલોત્તમાનું વખાણ કરતા કરતા તેની પાસે આવ્યા, ને તેને વરદાન આપતાં કહ્યું કે હે શ્રેષ્ઠ, દેવ લોકમાં તું રહીશ, ને ત્યાં તારા તેજે કરીને તને કોઈ જોઇ શકશે નહીં. તેને એવું વરદાન આપી તથા ઇન્દ્રને ત્રણે લોકનું રાજ્ય આપીને બ્રહ્માજી બ્રહ્મ લોક પ્રત્યે ગયા. નારદજી કેહે છે—હે પાંડવો, એ પ્રમાણે સુંદ અને ઉપસુંદ બેઉ ભાઇયો જોકે સર્વ કામમાં એક નિશ્ચયવાળા

હતા, તોય પણ તિલોત્તમા વાસ્તે પરસ્પર વૈર કરીને મૃત્યુ પામ્યા. માટે હું મારા ઉપર તમારો સ્નેહ જોઇને કહું છું કે, જો તમે મને ખુશી કરવા ઇચ્છતા હો, તો જેમ આ દ્રૌપદી સારૂ તમોને પરસ્પરે ભેદ ન થાય તેમ કોઈ નિયમ બાંધો. વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, એવાં નારદજીનાં વચન સાંભળી એક બીજાને વશ એવા તે પાંડવોએ નારદજીની સમક્ષ એવો નિયમ કર્યો કે, આપણી સ્ત્રી આ દ્રૌપદી સાથે એકાંત ગૃહમાં આપણામાંથી જે કોઇ બેઠો હોય, તેને આપણામાંથી જે કોઇ નજરે જૂવે તે બ્રહ્મચર્ય રાખીને બાર વર્ષ પર્યંત વનમાં રેહે. એવો નિયમ સાંભળીને નારદજી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. હે ભારત, એ પ્રમાણે પૂર્વે નારદજીના કેહેવાથી તે પાંડવોએ નિયમ કર્યો હતો, તેથી તેઓ પરસ્પરે ભેદ પામતા નહીં.

एवंतैःसमयःपूर्वं कृतोनारदचोदितैः ॥
नचाभिद्यंततेसर्वे तदाऽन्योऽन्येनभारत ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि सुंदोपसुंदोपाख्याने गुर्जरभाषायां द्वादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

॥ समाप्तंच विदुरागमनराज्यलंभपर्व ॥

॥ अथार्जुनवनवासपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एवंतेसमयंकृत्वा न्यवसंस्तत्रपांडवाः ॥
वशेशस्त्रप्रतापेन कुर्वंतोऽन्यान्महीक्षितः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે એ પ્રમાણે નિયમ કરીને તે પાંડવો શસ્ત્રના પ્રતાપથી કેટલાક રાજાઓને વશ્ય કરી ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રેહેતા હતા અને તે દ્રૌપદી મનુષ્યમાં સિંહ સરખા તે પાંચે પાંડવોને વશ્ય થઇને રેહેતી હતી. તેથી તે પાંડવો દ્રૌપદીએ કરી તથા દ્રૌપદી પાંડવોએ કરી પરમ આનંદ પામતાં હતાં; ને તે પાંડવો ધર્મયુક્ત થઇને રેહેતા, તેથી ઇર્ષ્યા રહિત થઇ કુરૂકૂળ વૃદ્ધિ પામતું હતું. હે જનમેજય, પછી ઘણોક કાલ ગયો ત્યારે કોઈ દિવસે કોઈ બ્રાહ્મણની ગાયોને ચોરો હરણ કરી ગયા હશે. તેથી તે બ્રાહ્મણ ક્રોધે કરી મૂર્છિત જેવો થઇ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં આવીને, જાણે પાંડવોને બોલાવતો હોય એવા મોટા શબ્દે કરીને કેહેવા

લાગ્યો કે હે પાંડવો, આ તમારા દેશમાં નીચ અને નિર્લજ્જ ચોરો મારૂં ગાયોરૂપી ધન લઇ જાય છે, માટે તમે તેની પછવાડે દોડો. કારણ જેમ શાંત બ્રાહ્મણના હુતદ્રવ્યને કાગડાઓ ગ્રહણ કરે, તથા સિંહની શુન્ય ગુફામાં નીચ એવા શિયાળ જનાવરો ઇચ્છા પ્રમાણે ક્રીડા કરે, તેમ આ તમારા દેશમાં ચોરો મારૂં ગાયોરૂપી ધન લઇ જાય છે. હે પાંડવો, પ્રજા પાસેથી છઠ્ઠો હિસ્સો લેનાર રાજા જો પ્રજાની રક્ષા ન કરે તો, તેને સૌ પરીપૂર્ણ પાપી કેહે છે. માટે આ મારૂં ગાયોરૂપી ધન જવાથી મારા ધર્મ અને અર્થનો લોપ થશે, એમ માનીને જે હું રડું છું, તેને તમે તે ગાયો પાછી લાવી આપીને અભય આપો. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે નજીકમાં બ્રાહ્મણના રડવાના શબ્દો સાંભળી, કુંતીપુત્ર અર્જુને તેને કહ્યું કે, તમે કંઇ ભય પામો માં. એમ કહી અર્જુન જે ઘરમાં પોતાનાં આયુધો હતાં તે લેવા ગયો, પણ ત્યાં યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદી સાથે બેઠા છે, એવું જાણી તેણે તે ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો નહીં ત્યારે તે બ્રાહ્મણે વારંવાર ખેદયુક્ત શબ્દે કરી મોટી બૂમો પાડવા માંડી, તે જોઈ અર્જુન ઘણા દુઃખી થઇ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ તપસ્વિ બ્રાહ્મણ તેની ગાયો ચોરો લઇ ગયાથી રડે છે, માટે તે ગાયો પાછી લાવી આપીને, તેના નેત્રનાં અશ્રુ નિવર્ત્ત કરવા યોગ્ય છે. પણ મારાં શસ્ત્ર જ્યાં યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદી સહિત બેઠા છે ત્યાં હોવાથી, તે જો લેવા જાઊં તો મને યુધિષ્ઠિરનો અનાદર કર્યાનો અધર્મ થાય, ને જો આ રૂદન કરનારા બ્રાહ્મણની રક્ષા ન કરૂં તો, અમોને તથા સર્વ પ્રજાને દુઃખીયોની રક્ષા કરવામાં આસ્તા રેહે નહીં; ને મને અધર્મ પણ થાય. વળી હું યુધિષ્ઠિરનો અનાદર કરીને શસ્ત્ર લેવા સારૂ જાઉં તો પૂર્વના નિયમ પ્રમાણે મને વનવાસ મળે તે સારૂં, પણ સ્ત્રી દ્રૌપદી સાથે યુધિષ્ઠિર છે, તેને જોયાથી મોહોટો અધર્મ થાય એ ઠીક નહીં, એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કરતાં અર્જુને નિશ્ચય કર્યો કે મને અધર્મ, વનવાસ, અથવા મૃત્યુ થવાનું હોય તે થાઓ, પણ મારે આ બ્રાહ્મણની જરૂર રક્ષા કરવી. એવો નિશ્ચય કરી અર્જુને, જે ઘરમાં યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદી સહિત બેઠા હતા, તેની બાહાર નજીકમાં જઇ યુધિષ્ઠિરની રજા લઇ, તે ઘરમાં જઇને પોતાનું ધનુષ લીધું. અને હર્ષ પામી તેણે તે બ્રાહ્મણ પાસે આવીને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ, પારકા દ્રવ્યને ઇચ્છનારા તે ચોરો તમારી ગાયો લઇને હજી દૂર ગયા નહીં હશે, માટે હું તેમનો નાશ કરીને ગાયો પાછી

મૂકાવું, ત્યાં સુધી તમે મારી સાથે આવો. એમ કહી અર્જુન હાથમાં ધનુષ લઇ રથમાં બેસીને તે બ્રાહ્મણ સહિત ચોરોની પછવાડે ગયો, ને તેણે તે ચોરોને જ્યારે આંતરી લીધા, ત્યારે બાણોથી તેઓનો નાશ કરીને તે ગાયો પાછી તે બ્રાહ્મણને આપી. અને પોતાના ઇન્દ્રપ્રસ્થપૂરમાં પાછા આવીને પોતાના વડીલોને નમસ્કાર કર્યા. ત્યારે તે સૌએ અર્જુનનું ઘણું વખાણ કર્યું. પછી અર્જુને યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, તમે દ્રૌપદી સહિત બેઠા હતા, ત્યારે મેં આવીને તમને જોયા. માટે આપણા નિયમ પ્રમાણે હું વનમાં જઇશ, તેની મને રજા આપો. એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી, તેને રજા આપવાને અસમર્થ એવા યુધિષ્ઠિરે, શોકયુક્ત થઇને તેને કહ્યું કે, હું દ્રૌપદી સાથે બેઠો હતો, ત્યાં તેં પ્રવેશ કરીને મારૂં અપ્રિય કર્યું, પણ તેં બ્રાહ્મણની રક્ષા કરવા માટે પ્રવેશ કર્યો તેથી મારા મનમાં કંઇ અપ્રિય છે નહીં. વળી મોટો ભાઇ સ્ત્રીયે સહિત બેઠો હોય, ત્યાં નાનો ભાઇ જાય તેમાં દોષ નથી, પણ જો નાનો ભાઇ તેમ બેઠો હોય ને ત્યાં મોટો ભાઇ જાય, તો તે ધર્મનો નાશ કરનાર થાય, માટે હે મહાબાહો, તેં અધર્મ તથા મારૂં અપમાન કર્યું નથી, તેથી મારાં વચન સાંભળીને વનમાં જવું મૂકી દે. અર્જુન બોલ્યા કે, હું સત્યપણાને છોડીશ નહીં, કારણ સત્યપણાથીજ મને આયુધોની પ્રાપ્તિ થઇ છે, માટે હું વનમાં જઇશ. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી વનમાં જવા સારૂ જેણે દીક્ષા લીધી છે એવો અર્જુન, યુધિષ્ઠિરની રજા લઇને બાર વર્ષ સુધી વનમાં રેહેવા સારૂ જવા તૈયાર થયો.

सोभ्यनुज्ञायराजानं वनचर्यायदीक्षितः ॥

वनेद्वादशवर्षाणि वासायानुजगामह ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि अर्जुनवनवासपर्वणि अर्जुनतीर्थयात्रायां गुर्जरभाषायां त्रयोदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तंप्रयांतंमहाबाहु कौरवाणांयशस्करं ॥

अनुजग्मुर्महात्मानो ब्राह्मणावेदपारगाः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે તે કૌરવોનો યશ વધારનાર તથા મહાબાહુ અર્જુન જ્યારે વનમાં જવા લાગ્યો, ત્યારે તેની સાથે વેદને પાર પામે-

લા એવા મહાત્મા બ્રાહ્મણો જવા તૈયાર થયા. તેઓમાં કેટલાક વેદ તથા ઉપનિષદ જાણનારા, કેટલાક અધ્યાત્મ જ્ઞાનનું ચિંતન કરનારા તથા ભિક્ષાવૃત્તિ કરનારા, કેટલાક ભગવાનના ભકતો તથા પુરાણ શાસ્ત્રને જાણનારા, તથા કેટલાક સન્યાસિઓ, બ્રહ્મચારીઓ, અને બીજા પણ કથાના કેહેનારા પુરૂષો હતા. તે સર્વેને સાથે લઇ અર્જુન વાયુના ગણથી વીંટાયલા ઇન્દ્રની પેઠે વનમાં ગયા. રસ્તામાં રમણીય એવાં વિચિત્ર વનો તળાવો, નદીઓ, અનેક દેશો તથા તીર્થોને જોતાં જોતાં તેઓએ ગંગાદ્વાર પ્રત્યે આવીને નિવાસ કર્યો. હે જનમેજય, પછી ત્યાં અર્જુને પોતાની સાથેના બ્રાહ્મણોએ સહિત અગ્નિ હોત્રમાં કર્મ કરવા માંડ્યાં. ત્યાં કેટલાક બ્રાહ્મણો હોમ કરવા સારૂ નિત્ય અગ્નિ પ્રદીપ્ત કરતા, કેટલાક હોમ કરતા, કેટલાક સ્નાન કરવા સારૂ જતા, અને કેટલાક ગંગામાં સ્નાન કરીને પાછા પોતાના સ્થાનક પ્રત્યે આવતા હતા, તેથી તે ગંગાદ્વાર ઘણું શોભતું હતું. હવે એ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણો સહિત ત્યાં રહ્યા પછી, કોઈ દિવસે અર્જુન સ્નાન કરવા સારૂ એકલો ગંગા પ્રત્યે ગયો, ને તેમાં સ્નાન કરી પિતૃઓને તર્પણ કરીને, અગ્નિહોત્રરૂપી કર્મ કરવાની ઇચ્છાથી જલદીથી બહાર નીકળવા લાગ્યો. તેટલામાં નાગરાજની ઉલૂપી નામે કન્યા, તે અર્જુન પોતાનો પતિ થાય એવી ઇચ્છાથી તેને જળમાં ખેંચીને, પોતાના કૌરવ્ય નામે પિતાના પરમ શોભાયમાન ઘર પ્રત્યે લઇ ગઇ. ત્યાં સ્થિર મનવાળા અર્જુને અગ્નિને જોઇ તેમાં આહુતિઓ આપીને તેને ઘણો તૃપ્ત કર્યો. પછી અર્જુન જાણે હસતોજ હોય તેમ ઉલૂપીને કેહેવા લાગ્યો કે હે પ્રીતિમાન, તું કહ્યા વગર મને અહીં લઇ આવી એ તેં સાહસકર્મ કર્યું. પણ હે સુંદર ભાગ્યવાળિ આ કયો દેશ છે, ને તું કોણ અને કેની પુત્રી છે ? ઉલૂપી બોલી કે, ઐરાવત નાગના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા કૌરવ્ય નામના નાગની હું દીકરી છું, ને ઉલૂપી મારૂં નામ છે. હે પુરૂષોમાં સિંહરૂપ, તમોએ જ્યારે સ્નાન કરવા સારૂ ગંગામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે તમને જોઇ હું કામે કરીને મૂર્ચ્છિત થઇ ગઇ. માટે હે કુરૂનંદન, તમારે વાસ્તે કામે પીડાયલી જે હું, તેને આજે તમારા શરીર સાથે મેળવીને હર્ષ પમાડો. અર્જુન બોલ્યા કે હે કલ્યાણિ, યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞાથી મને બાર વર્ષ સૂધી બ્રહ્મચર્ય વ્રત છે, તેથી હું મારે વશ નથી, પણ હે જલમાં ગતિ કરનારી હું તારૂં પ્રિય કરવા ચાહું છું. મેં પૂર્વે કોઇ દિવસે ખોટું ભા-

પણ કર્યું નથી માટે તે ખોટું ન થાય, ને તારૂં પ્રિય થાય અને મારો ધર્મ પણ નાશ નહિ પામે તેમ હું કરીશ. ઉલૂપી બોલી કે હે પાંડુ રાજાના પુત્ર, તમે તમારા મોટા ભાઇ યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞાથી બ્રહ્મચર્ય પાળીને વનમાં ફરો છો તે હું જાણું છું. તમે સર્વ ભાઈઓએ દ્રૌપદીને વિષે વર્તતાં એવો નિયમ કર્યો છે, કે તમારામાંથી કોઈ દ્રૌપદી સાથે બેઠો હોય ત્યાં તમારામાંથી કોઈ અજાણથી પણ જાય તો, તેણે બાર વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળીને વનમાં રેહેવું. એવો તમારો નિયમ હોવાથી તમને દ્રૌપદી નિમિત્ત વનવાસ છે, પણ તે પ્રમાણે વનમાં રહીને ધર્મ અર્થનાં કામ કરેથી ધર્મ નાશ થતો નથી. માટે હે મોટાં નેત્રવાળા, તમારે પીડાયલા પ્રાણિઓની રક્ષા કરવી યોગ્ય છે; તે પ્રમાણે કદાચ મારી રક્ષા કરવાથી તમારા બ્રહ્મચર્ય વ્રતથી ઉલટું થશે, તો તેને બદલે તમને મારૂં ઇચ્છિત કરેથી મારા પ્રાણનું દાન આપ્યાનો ધર્મ થશે, માટે હે સમર્થ, તમારી ઇચ્છા કરનારી જે હું તેનું તમે સેવન કરો, ને જો તેમ નહીં કરો તો હું મૃત્યુ પામીશ. હે પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ, હું તમારે શરણ છું, વાસ્તે તમે મને પોતાના શરીર સાથે મેળવીને મારી ઇચ્છિત કામના પૂર્ણ કરવા યોગ્ય છો. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં ઉલૂપીનાં વચન સાંભળી તેના કેહેવા પ્રમાણે ધર્મ જાણીને, તેની સાથે અર્જુન નાગ લોકમાં એક રાત્રિ રહ્યો, અને બીજે દિવસે સૂર્યનો ઉદય થયો ત્યારે, તે કૌરવ્ય નાગના ઘરમાંથી ઉઠીને ઉલૂપી સહિત પાછો ગંગાદ્વાર પ્રત્યે આવ્યો. ત્યારે તે અર્જુનને, જળમાં સર્વત્ર અજયપણું તથા " જળમાં રેહેનારા સર્વ જીવો તમારે સ્વાધિન થશે એમાં શંકા નહીં, " એવું વરદાન આપી તે ઉલૂપી તેને મૂકીને પાછી પોતાના સ્થાનક પ્રત્યે ગઈ.

दत्वावरमजेयत्वं जलेसर्वत्रभारत ॥

साध्याजलचराःसर्वे भविष्यंतिनसंशयः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि अर्जुनवनवासपर्वाणि उलूपीसंगे गुर्जरभाषायां चतुर्दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ कथयित्वाचतत्सर्वं ब्राह्मणेभ्यःसभारत ॥
प्रययौहिमवत्पार्श्वे ततोवज्रधरात्मजः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી હે ભારત, તે ઉલૂપી સંબંધી સર્વ વાર્તા બ્રાહ્મણોને કહીને અર્જુન ત્યાંથી હિમાલય પર્વત પ્રત્યે જવા લાગ્યો. રસ્તામાં જ્યાં અગસ્ત્ય ઋષિનો વડ, વસિષ્ઠ ઋષિનો પર્વત તથા ભૃગુ ઋષિનું કરેલું તુંગનાથ નામનું તીર્થ હતું, ત્યાં આવી સ્નાન કરીને અર્જુને હજારો ગાયો તથા ઘરોનાં દાન આપ્યાં. પછી હિરણ્ય બિંદુના તીર્થ પ્રત્યે જઈ તેમાં સ્નાન કરી, ત્યાં કેટલાંક પવિત્ર સ્થાનકો હતાં તેને જોઇ, બ્રાહ્મણો સહિત અર્જુન તે તીર્થને ઉતરીને પૂર્વ દિશા તરફ ચાલ્યા. રસ્તામાં જે તીર્થો આવતાં તે ક્રમે કરી તેઓ જોતા હતા; તેમાં નૈમિષારણ્યમાં જઇ તેઓએ કમળનાં પુષ્પો જેમાં ઉઘડી રહ્યાં હતાં એવી નદીને જોઇ, તેમાં સ્નાન કર્યું. પછી ત્યાંથી આગળ નંદા, અપરનંદા, કૌશિકી, ગયાજી, અને ગંગાદિ તીર્થોને તથા ઋષિઓના આશ્રમને જોઇ, તે તે તીર્થોમાં સ્નાન કરીને અર્જુને બ્રાહ્મણોને ગાયોનાં દાન આપ્યાં. અને ત્યાંથી અંગ તથા વંગ દેશોમાં જે જે તીર્થો તથા આશ્રમો હતાં, ત્યાં જઇને પણ તેણે વિધિ પૂર્વક બ્રાહ્મણોને ગાયો તથા ધન આપ્યાં. પછી તેઓ કલિંગ દેશની નજીક આવ્યા ત્યારે, ત્યાંનો ચાલવાનો માર્ગ પર્વતમાંથી હતો, તેથી તેમાં ચાલવું ઘણું કઠીણ માનીને કેટલાક બ્રાહ્મણો અર્જુનની રજા લઇને પાછા વળ્યા. પછી બાકીના થોડાક બ્રાહ્મણો સહિત અર્જુન સમુદ્રને કીનારે કીનારે ચાલવા લાગ્યા. તે કલિંગ દેશમાંના શ્રેષ્ઠ સ્થાનકો તથા હવેલીઓને જોતા જોતા તે દેશને મૂકી, ત્યાંથી આગળ તપસ્વિ પુરૂષો જેમાં રેહેતા હતા, એવા શોભાયમાન મહેંદ્ર પર્વતને પણ મૂકીને, મણિપૂર નામના શહેર પ્રત્યે ગયા. અને તે પૂરની આસપાસ જે જે પવિત્ર તીર્થો તથા સ્થાનકો હતાં તેને જોઇને, તે પૂરના ધર્મિષ્ઠ રાજા ચિત્રાંગદની પાસે જવા સારૂ અર્જુને તે શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે સમય તે રાજાની સુંદર સ્વરૂપવાળી ચિત્રાંગદા નામની કન્યા પોતાની ઇચ્છાથી શહેરમાં ફરતી હતી. તેને જોઈ મોહ પામીને અર્જુન તે રાજા પાસે જઇને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કેહેવા લાગ્યો કે હે રાજા, હું મહાનુક્ષત્રિયને આ તમારી કન્યા આપો. એવું સાંભળી ચિત્રાંગદ બોલ્યા કે તું કેનો પુત્ર, ને તારૂં નામ શું છે? અર્જુને કહ્યું કે હું કુંતીનો પુત્ર પાંડવ અર્જુન છું. તે સાંભળી ચિત્રાંગદ બોલ્યા કે, અમારા કુળમાં પૂર્વે પ્રભંજન નામના એક રાજા થયા હતા, તેને પુત્ર ન હોવાથી તેની પ્રાપ્તિ થવા સારૂ તેણે મહાદેવજી ઉપર તપ

કર્યું. ત્યારે તેના તપે કરીને પ્રસન્ન થયેલા મહાદેવજીએ તે પ્રભંજનને વરદાન આપતાં કહ્યું કે, તમારા કુળમાં સર્વને એક એક પ્રજા થશે. એમ મહાદેવજીએ કહેલું છે તેથી હે અર્જુન, અમારા કુળમાં સર્વને એક એક પુત્ર થાય છે, પણ મને તો મારા કુળનો વિસ્તાર કરનારી આ એકજ કન્યા થઇ છે, જેમાં હું પુત્ર સરખો ભાવ રાખું છું. વળી પુત્રીના પુત્ર એટલે દૌહિત્રથી પોતાનો વંશ કેહેવાય છે, વાસ્તે આ મારી કન્યાથી એક પુત્ર થાય તે મને આપવો, જે મારા વંશનો કરનારો થાય. હે અર્જુન એવી કબૂલાત કરીને તમે મારી કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરો. એવું સાંભળી ચિત્રાંગદ રાજાના કેહેવા પ્રમાણે કબૂલ કરી અર્જુન, તે કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરીને તે મણિપૂરમાં ત્રણ વર્ષ સુધી રહ્યા. પછી જ્યારે પોતાની સ્ત્રી ચિત્રાંગદાને વિષે એક પુત્રનો ગર્ભ રહ્યો ત્યારે તેને મળીને, અર્જુન ચિત્રાંગદ રાજાની આજ્ઞા લઇ પાછો જવા સારૂ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

तस्यांसुतेसमुत्पन्ने परिष्वज्यवरांगनां ॥
आमंत्र्यनृपतिंतंतु जगामपरिवर्त्तितुं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि अर्जुनवनवासपर्वणि चित्रांगदासंगमे गुर्जरभाषायां पंचदशाधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसमुद्रेतीर्थानि दक्षिणेभरतर्षभः ॥
अभ्यगच्छतुपुण्यानि शोभितानितपस्विभिः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તપસ્વિ બ્રાહ્મણોએ સહિત અર્જુન દક્ષિણ સમુદ્ર તરફ પવિત્ર તથા શોભાયમાન તીર્થો પ્રત્યે ચાલ્યા. તે અગસ્ત્ય, સૌભદ્ર, પૌલોમ, કારંધમ, અને ભારદ્વાજના કરેલા પાંચ તીર્થો, જેને પૂર્વે તપસ્વિ પુરૂષોએ, વર્જ્ય કર્યાં હતાં, ત્યાં જઇ અર્જુને તે તીર્થોને જોઇ " ધર્મયુક્ત બુદ્ધિવાળા તપસ્વિ પુરૂષોએ તેમનો અનાદર કર્યો છે " એમ જાણી હાથ જોડીને, ત્યાંના રહેનારા તપસ્વિ બ્રાહ્મણોને પૂછ્યું કે, બ્રાહ્મણોએ આ પાંચ તીર્થોને શા કારણથી વર્જ્ય કર્યાં છે? તે કહો. તે સાંભળી તપસ્વિયોએ કહ્યું કે, આ પાંચ તીર્થોમાં પાંચ ઝુંડા રહે છે, જે એ તીર્થોમાં સ્નાન કરવા સારૂ પ્રવેશ કરનારા બ્રાહ્મણોને જળમાં ખેંચી લઇ જાય છે; તેથી એ તીર્થોનો ત્યાગ કર્યાં છે. વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં

તે તપસ્વિયોનાં વચન સાંભળીને અર્જુન સૌભદ્રા નામના તીર્થ પ્રત્યે જઈ સૌએ ના કહી તોપણ તેમાં પ્રવેશ કરીને સ્નાન કરવા લાગ્યા. તેટલામાં તે જળમાં રેહેનારો ગ્રુડ તેના પગને વળગ્યો, કે તરત તેને પકડીને અર્જુન તે તીર્થના જળમાંથી બાહાર નીકળ્યા ત્યારે તે ગ્રુડમાંથી સુંદર અલંકારોથી શોભાયમાન એવી એક શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી થઈ. જેને જોઈ અત્યંત પ્રસન્ન થઈને અર્જુને પૂછ્યું કે હે કલ્યાણિ, તું કોણ છે, ને શા કારણથી જળમાં રેહેનારી ગ્રુડ થઈ હતી? તેં એવાં શું મોટાં પાપ કર્યાં હતાં? તે સાંભળી તે સ્ત્રી બોલી કે હે મહાબાહો, દેવતાઓના બગીચાઓમાં વિહાર કરનારી અને કુબેરને પ્રિય એવી હું વર્ગા નામે અપ્સરા છું, ને ઇચ્છિત ગતિ કરનારી તથા શોભાયમાન એવી બીજી મારી ચાર સખિયો છે. તેઓ સહિત હું કુબેરના ઘર પ્રત્યે જતી હતી, ત્યાં રસ્તામાં સ્થિર વ્રતવાળો, વેદનો અભ્યાસ કરનાર તથા જેના તેજે કરીને તે વન પણ પ્રકાશતું હતું, એવો એક બ્રાહ્મણ એકાંતમાં તપ કરતો હતો; તેને જોઇ હું, સૌરમેયી, સમીચી, બુદ્બુદા અને લતા, એ અમે પાંચે જણીઓએ, તેના તપમાં ભંગ કરવા સારૂ ગાયન તથા હાસ્યે કરી તેને લોભ પમાડવા માંડ્યો. પણ હે શૂરવીર, નિર્મળ તપ કરનારા અને મોટા તેજવાળા તે બ્રાહ્મણને અમારામાં કંઇ મન થયું નહિ. પણ હે ક્ષત્રિયોમાં શ્રેષ્ઠ, ઉલટો તેણે ક્રોધ પામીને અમોને શાપ આપ્યો કે, "તમો ગ્રુડ થઈને સેંકડો વર્ષ સુધી જળમાં ફરશો.

सोशपत्कुपितोस्मासु ब्राह्मणःक्षत्रियर्षभ ॥

ग्राहभूताजलेयुयं चरिष्यथशतंसमाः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि अर्जुनवनवासपर्वाणि तीर्थग्राहविमोचने गुर्जरभाषायां षोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वर्गोवाच ॥ ततोवयंप्रव्यथिताः सर्वाभारतसत्तम ॥

अयामशरणंविप्रं तंतपोधनमच्युतं ॥

વર્ગા કેહે છે—હે ભરતવંશિયોમાં શ્રેષ્ઠ, પછી દુઃખી થઇ અમોએ તે તપરૂપી ધનવાળા અને અચ્યુત એવા બ્રાહ્મણની શરણે જઇને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ, સ્વરૂપ અવસ્થા અને કામે કરીને ગર્વિષ્ઠ થએલી અમોએ તમારૂં

અપ્રિય કર્યું, તે અમારો અપરાધ તમે ક્ષમા કરવા યોગ્ય છો. હે તપોધન સ્થિર મનવાળા તમોને અમે લોભ પમાડવા માંડયો, તેથી તમે શાપ આપ્યારૂપી અમારો વધ કર્યો તે યોગ્ય છે, પણ ધર્મનું આચરણ કરનારા પુરૂષો સ્ત્રીઓને અવધ્ય કહે છે; માટે તમારા જેવા ધર્મયુક્તથી અમારો વધ ન થાય, ને સર્વ મનુષ્યો ભૂત પ્રાણિ માત્રમાં બ્રાહ્મણને મિત્ર કહે છે, તે સત્ય થાય તેમ કરો. વળી શ્રેષ્ઠ પુરૂષો પોતાની શરણે આવેલાઓનું પાલન કરે છે, તેમ અમે તમારે શરણે આવિયે છીએ, વાસ્તે અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો. એવાં અમારાં વચન સાંભળી તે ધર્માત્મા, શુભકર્મ કરનાર અને સૂર્ય ચંદ્ર સરખા કાંતિવાળા બ્રાહ્મણે અમારી ઉપર કૃપા કરીને કહ્યું કે, તમે સો વર્ષ સૂધી ઝુડ થઇ જળમાં રહીને મનુષ્યોને ગૃહણ કરશો, ને પછી કોઇ શ્રેષ્ઠ પુરૂષ આવીને તમોને જળમાંથી બહાર કહાડશે, ત્યારે તમે ફરી પોતાના શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપને પામશો. અને તે તીર્થો પણ આ પૃથ્વીમાં નારી તીર્થ નામે પ્રસિદ્ધ થઇને બુદ્ધિમાન્ પુરૂષોને પવિત્ર કરનારાં થશે. તે સાંભળી દુઃખી થઇ અમે તે બ્રાહ્મણને પ્રદક્ષિણા તથા નમસ્કાર કરીને ત્યાંથી ચાલીયે. રસ્તામાં વિચાર કરવા લાગીયે કે, આપણને ઝુડના સ્વરૂપથી મૂકાવીને ફરી આ શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરાવનાર પુરૂષ થોડાક કાળમાં કયાંથી મળશે! એમ બે ઘડી વિચાર કર્યો એટલામાં અમોએ મોટા ભાગ્યવાળા દેવરૂષિ નારદજીને જોયા. ત્યારે તેને પગે લાગી લજ્જાયુક્ત થઇને અમે તેની પાસે ઉભિયે, અને તેમના પૂછવાથી અમારા દુઃખની વાર્તા સર્વે કહી. ત્યારે તેણે અમને કહ્યું કે, દક્ષિણ સમુદ્રને કિનારે પવિત્ર અને રમણિય એવાં પાંચ તીર્થો છે, તેમાં તમે જઇને રહો; જ્યાં થોડાક કાળમાં પુરૂષોમાં સિંહરૂપ અર્જુન આવીને તમોને ઝુડના સ્વરૂપથી મૂકાવશે. હે અર્જુન, એવાં તે નારદજીનાં વચન સાંભળી અમે સર્વે અહીં આવીને રહીયે, ને તમે મને ઝુડના સ્વરૂપરૂપી દુઃખથી મૂકાવી, તેથી તે નારદજીનાં વચન સત્ય થયાં. હવે એજ પ્રમાણે મારી બીજી ચાર સખિયો જળના બીજા સ્થાનકોમાં રહીયો છે, તેઓને તમે ઝુડના સ્વરૂપથી મૂકાવો. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજા એવું સાંભળી તે પાંડવોમાં ઉદાર તથા વીર્યવાન અર્જુને બીજી ચાર અપ્સરાઓ જે ઝુડરૂપે જળમાં રહી હતી, તેમને બહાર કહાડી ત્યારે તે સૌ પોતાના પૂર્વ સ્વરૂપને પામી. પછી એ પ્રમાણે તે તીર્થોને શુદ્ધ કરીને, તે

અપ્સરાઓને જવાની રજા આપી, અર્જુન ચિત્રાંગદાને જોવા સારૂ પાછો મણિપૂર પ્રત્યે ગયો. હે રાજા, તે સમયમાં ચિત્રાંગદાથી બભ્રુવાહન નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, જેને જોઇ અર્જુને ચિત્રાંગદ રાજાને કહ્યું કે, ચિત્રાંગદાનો આ બભ્રુવાહન નામે પુત્ર તમે ગ્રહણ કરો, જેથી હું પૂર્વે તમારી સાથે કરેલા વાયદારૂપી ઋણથી મૂકાઉં. એમ કહી અર્જુને ચીત્રાંગદાને કહ્યું કે હે ચિત્રાંગદા, તારૂં કલ્યાણ થાઓ, ને તું અહીં રહીને આ બભ્રુવાહનને ઉછેરી મોટો કર. અને મારૂં રેહેવાનું શેહેર ઇન્દ્રપ્રસ્થ છે, જ્યારે ધર્મમાં વર્તનાર તથા સત્યવાદી એવા કુંતીના પુત્ર યુધિષ્ઠિર રાજા, સર્વ પૃથ્વીને જીતી રાજસૂય યજ્ઞ કરશે, ત્યારે ત્યાં પૃથ્વીના સર્વ રાજાઓ તથા આ તારો પિતા ચિત્રાંગદ પણ ઘણાં રત્નો લઇને આવશે. તેની સાથે તું પણ આવીને, કુંતી, યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન, નકુળ, સહદેવ તથા બીજા પણ સર્વ સંબંધિયોને જોઇ તેઓ સહિત હર્ષ પામીશ, ને હું પણ તને તે રાજસૂય યજ્ઞમાં મળીશ. માટે હમણાં તું ખેદ રહિત થઇ અહીં રેહે, ને આ મારા પ્રાણરૂપ, વંશની વૃદ્ધિ કરનાર, ચિત્રાંગદ રાજાના દત્તક, ધર્મથી પૌરવવંશી અને પાંડવોને પ્રિય એવા બભ્રુવાહન પુત્રનું સદૈવ પાલન કર. એમ ચિત્રાંગદાને કહી અર્જુન ગોકર્ણ નામના તીર્થ પ્રત્યે ગયા; જે મહાદેવજીનું મુખ્ય સ્થાનક, તથા દર્શન માત્રમાંજ મુક્તિ આપનારૂં છે. અને જ્યાં જવાથી પાપી પુરૂષ પણ અભય આપનારા સ્થાનકને પામે છે.

आद्यंपशुपतेस्थानं दर्शनादेवमुक्तिदं ॥

यत्रपापोपिमनुजः प्राप्नोत्यभयदंपदं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वाणि अर्जुनवनवासपर्वण्यर्जुनतीर्थयात्रायां गुर्जरभाषायां सप्तदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ सोऽपरांतेषुतीर्थानी पुण्यान्यायतनानिच ॥

सर्वाण्येवानुपूर्व्येण जगामामितविक्रमः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી ત્યાંથી અગણિત પરાક્રમવાળો અર્જુન, પશ્ચિમ સમુદ્રના કિનારા પાસેનાં સર્વ પવિત્ર તીર્થો તથા સ્થાનકો પ્રત્યે ગયો; ને તે સર્વને જોઇને છેલ્લે પ્રભાસમાં આવ્યો. તે શ્રીકૃષ્ણના જાણવામાં

આવ્યાથી તેઓ તેની પાસે આવ્યા, ને પરસ્પરે મળી કુશળ સમાચાર પૂછીને બેઠા. પછી શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને પૂછ્યું કે, તમે શા કારણથી તીર્થો પ્રત્યે ફરો છો? ત્યારે અર્જુને પોતાને વનવાસ મળવાનું કારણ કહી સંભળાવ્યું; જે સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણે પણ કહ્યું કે એવોજ નિયમ જોઇએ. પછી તે બેઉ જણ પ્રભાસમાં પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ફરીને, રૈવતક નામના પર્વત પ્રત્યે નિવાસ કરવા સારૂ ગયા. જેને શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞાથી ચાકરોએ પ્રથમ શોભાયમાન કરી રાખ્યો હતો, ને ત્યાં ભોજનનાં પદાર્થો લાવી તૈયાર કરી રાખ્યાં હતાં. તેનું શ્રીકૃષ્ણે સહિત અર્જુને જઈને ભોજન કર્યું. પછી ત્યાં આવેલા નટો તથા નાચનારાઓના ખેલો જોઇ, તેમનો સત્કાર કરીને અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણે તેઓને જવાની રજા આપી. પછી તેમણે ચાકરોએ તૈયાર કરી રાખેલી સુંદર શય્યાઓ ઉપર જઇને શયન કર્યું. તે વખતે અર્જુને પોતે જે જે તીર્થો, તળાવો, પર્વતો, ગંગા જેવી નદીઓ, તથા વનોને જોયાં હતાં, તે સર્વે શ્રીકૃષ્ણ પાસે કહી સંભળાવ્યાં. પછી એમ વાતો કરતાં અર્જુનને નિદ્રા પ્રાપ્ત થઇ. હવે જ્યારે પ્રાતઃકાળ થવા આવ્યો, ત્યારે ચાકરોએ સુંદર ગાયન કરી વિણાદિક વાજીત્રો વગાડી, તથા સ્તુતિએ કરીને અર્જુનને જગાડવા માંડ્યો. એટલે જાગીને તેણે પોતાનાં નિત્યનાં જરૂરનાં કર્મો કર્યાં. પછી શ્રીકૃષ્ણથી સત્કાર પામેલા અર્જુન સુવર્ણના રથમાં બેસીને દ્વારકાં પ્રત્યે ગયા. જે દ્વારકાંપૂરી, તેના રાજમાર્ગના ઘરનાં આંગણાઓમાં રંગવલ્યાદિક ચિત્રો કાહાડ્યાં હતાં, તેથી શોભતી હતી. વળી તે સમય અર્જુન આવે છે એવું સાંભળી, દ્વારકામાં રેહેનારા હજારો મનુષ્યો તથા ભોજ વૃષ્ણિ અને અંધક કુળની હજારો સ્ત્રિયો, તેને જોવા સારૂ રાજમાર્ગમાં આવીને ઉભાં હતાં, તેનો મોટો સમાજ થઇ રહ્યો હતો. પછી યદુકુળમાં ઉત્પન્ન થયા એવા સર્વ યાદવોથી સત્કાર પામી તથા વખણાઇને અર્જુન, વડીલોને નમસ્કાર કરી તથા સમાન અવસ્થાવાળાઓને મળીને, દ્વારકામાં શ્રીકૃષ્ણના રત્નજડિત તથા ભોજનના પદાર્થોથી ભરેલા ઘરને વિષે તેઓ સહિત ઘણી રાત્રિયો પર્યંત રહ્યા.

कृष्णस्यभवनेरम्ये रत्नभोज्यसमावृते ॥
उवाससहकृष्णेन बहुलास्तत्रशर्वरीः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वण्यर्जुनवनवासपर्वण्यर्जुनद्वारकागमने

ગુર્જરભાષાયાં મષ્ટાદશાધિકાદ્વિશતતમોऽध्यायः ॥
॥ समाप्तंचार्जुनवनवासपर्व ॥

—— ——

॥ अथसुभद्राहरणपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःकतिपयाहस्य तस्मिन्रैवतकेगिरौ ॥
वृष्ण्यंधकानाममत्र द्दत्सवोनृपसत्तम ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તે પછી રૈવતક પર્વતને વિષે વૃષ્ણિ તથા અંધક કુળના યાદવોએ ઘણા દિવસ સુધી ઉત્સવ કર્યો; ને હજારો બ્રાહ્મણોને દાનો આપ્યાં. તે સમય તે પર્વતની ચોતરફ તેઓએ રત્નોથી શોભાયમાન એવા તંબુઓ નંખાવ્યા હતા, તથા તેની આસપાસ કલ્પવૃક્ષનાં ઝાડો હતાં, તેથી તે પર્વત ઘણો શોભતો હતો. ત્યાં વાજીત્રો વાગતાં હતાં, નૃત્ય થઈ રહ્યું હતું, તથા ગાયન કરનારા પુરૂષો ગાયન કરતા હતા. ત્યાં મહાપરાક્રમી યાદવોના કુમારો અલંકારો પેહેરી સુવર્ણના રથાદિક વાહનોમાં બેસીને સર્વત્ર ફરતા હતા. તેમજ બીજા પણ દ્વારકાના લોકો કેટલાક પોતાની સ્ત્રીયો સહિત વાહનોએ કરી, તથા કેટલાક પગે કરી ત્યાં ફરતા હતા. હે રાજા, ત્યાં પોતાની રેવતી નામે સ્ત્રી સહિત હલ ધારણ કરનારા બલદેવજી અને સર્વ યાદવોના રાજા મહાપ્રતાપી ઉગ્રસેન, હજારો સ્ત્રિયો તથા ગંધર્વો સહિત ફરતા હતા. તેમજ શોભાયમાન વસ્ત્રો તથા પુષ્પો ધારણ કરી, યુદ્ધમાં મદોન્મત્ત એવા પ્રદ્યુમ્ન તથા સાંબ, દેવતાઓની પેઠે વિહાર કરતા હતા. વળી અક્રૂરજી, સારણ, ગદ, બભ્રુ, વિદુરથ, નિશઠ, ચારૂદેષ્ણ, પૃથુ, વિપૃથુ, સત્યક, સાત્યકિ, ભંગકાર, મહારવ, હાર્દિકય, અને ઉદ્ધવજી ઈત્યાદિક સર્વ યાદવો, સ્ત્રીઓ તથા ગંધર્વોએ સહિત ચોતરફ ફરતા ફરતા તે રૈવતક પર્વતને શોભાયમાન કરતા હતા. એ પ્રમાણે તે પર્વતમાં શોભાયમાન અને આશ્ચર્યકારક ઉત્સવ થઇ રહ્યો હતો, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુન પણ બેઉ સાથે મળી ત્યાં ફરતા હતા. તેવામાં ત્યાં સુંદર સ્વરૂપવાળી વસુદેવની સુભદ્રા નામની કન્યા અલંકારો પેહેરીને પોતાની સખિયોની મંડળીમાં ફરતી હતી, તેના ઉપર નજર પડવાથી અર્જુનને કામ ઉત્પન્ન થયો. તે જાણીને જાણે હસતાજ હોય શું તેમ શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું કે, વનમાં ફરનારા એવા તમારૂં મન કામે કરીને મોહ

ધામે છે એ શું? હે અર્જુન, આ સુભદ્રા વસુદેવની પુત્રી અને મારી બેન છે, માટે તમારે એની સાથે વિવાહ કરવાની ઇચ્છા હોય તો હું મારા પિતા વસુદેવની પાસે વાત કરૂં. અર્જુન બોલ્યા કે, આ રૂપે કરી પરિપૂર્ણ એવી વસુદેવની પુત્રી તથા તમારી બેન સુભદ્રા કયા પુરૂષને મોહ ન કરે? વાસ્તે હે શ્રીકૃષ્ણ, આ તમારી બેન જો મારી સ્ત્રી થાય, એમ કરો તો નિશ્ચય તમે મારૂં સર્વ કલ્યાણ કર્યું, એમ હું જાણીશ. પણ હે જનાર્દન, આ સુભદ્રાની પ્રાપ્તિ મને કેવા ઉપાએ કરીને થાય તે કહો, જે હું મનુષ્યોથી થઇ શકે એમ હોય તો કરૂં. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે હે પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ, ક્ષત્રિઓના સ્વયંવરમાં આ સુભદ્રા તમને વરે કે ન વરે એવી શંકા રેહે છે. વાસ્તે ક્ષત્રિઓએ બલાત્કારથી કન્યાનું હરણ કરીને વિવાહ કરવો, એમ જે ધર્મના જાણનારા પુરૂષોએ કહ્યું છે, તે પ્રમાણે હે અર્જુન, આ કલ્યાણરૂપ એવી મારી બેન સુભદ્રાને તમે હરણ કરો. આ આપણી ઇચ્છાને કોણ જાણશે? પછી એજ પ્રમાણે કરવાનો નિશ્ચય કરીને અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણે, જલદીથી જનારા પુરૂષોને યુધિષ્ઠિરની પાસે તેમ કરવાની રજા લેવા માટે મોકલ્યા. જેઓએ ત્યાં જઇ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહેલા યુધિષ્ઠિરને સર્વે કહી સંભળાવ્યું. જે સાંભળીને મહાબાહુ યુધિષ્ઠિરે અર્જુનને તેમ કરવાની રજા આપી.

धर्मराजायतत्सर्व मिंद्रप्रस्थगतायवै ॥

श्रुत्वैवचमहाबाहु रनुजज्ञेसपांडवः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि सुभद्राहरणपर्वणि युधिष्ठिरानुज्ञायां गुर्जरभाषायां मूनविंशत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःसंवादितेतस्मि न्ननुज्ञातोधनंजयः ॥

गतांरैवतकेकन्यां विदित्वाजनमेजय ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, હવે વિવાહના સંદેશા વિશે યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞા જેને પ્રાપ્ત થઇ છે એવા અર્જુને, સુભદ્રાને રૈવતક પર્વત પ્રત્યે પૂજા કરવા ગએલી જાણીને શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું કે હું સુભદ્રાનું હરણ કરીશ. એમ કહી તે અર્જુન તેઓનો મત લઇ સૈબ્ય તથા સુગ્રીવાદિક ઘોડાઓ જેમાં જોડ્યા હતા એવા, તથા સુવર્ણની ઘુઘરીઓથી શોભા-

યમાન, સર્વ શસ્ત્રોએ યુક્ત, અગ્નિ સરખા પ્રકાશમાન અને શત્રુઓના દર્પને નાશ કરનાર એવા સુવર્ણના રથમાં બેઠો, ને કવચ પેહેરી તથા શસ્ત્રો લઈ મૃગયા કરવાનું નિમિત્ત કરીને ત્યાંથી ચાલ્યો. હવે સુભદ્રા, તે રૈવતક પર્વત તથા તેમાંના દેવતાઓનાં સ્થાનકોની પૂજા તથા પ્રદક્ષિણા કરી બ્રાહ્મણોથી આશિર્વાદ પામીને, ત્યાંથી દ્વારકાપૂરી પ્રત્યે જવા લાગી, તેને જોઇ કામના બાણે કરી પીડાએલો કુંતીનો પુત્ર અર્જુન તેની પાછળ દોડ્યો, ને બળાત્કારથી તે સુંદર અંગવાળીને પોતાના રથમાં બેસાડીને, પોતાના ઈંદ્રપ્રસ્થપૂર તરફ રવાના થયો. હવે એ પ્રમાણે સુભદ્રાનું હરણ થયું તે જોઇને, સૈન્યના પુરૂષો મોટો શબ્દ કરતા કરતા ચારો તરફથી દ્વારકાપૂરી પ્રત્યે આવ્યા, ને સુધર્મા સભામાં જઇને, તેમણે સભાના પાલણ કરનારને કહ્યું કે, અર્જુને સુભદ્રાનું હરણ કર્યું છે. તે સાંભળી સભાપાલે આખી દ્વારકાપૂરીમાં સુવર્ણનો ઢોલ વગડાવી સાદ ફેરવ્યો કે યુદ્ધ કરવા સારૂ સર્વે તૈયાર થાઓ. એવું સાંભળી ક્ષોભ પામેલા અગ્નિ સરખા ભોજ, વૃષ્ણિ અને અંધક કુળના કેટલાક યાદવો ભોજનાદિકનો ત્યાગ કરીને, સુવર્ણમય એવી તથા જેમાં શ્રેષ્ઠ ગાલીચાઓ બીછાવેલા હતા અને વિદ્રુમ મણિઓ જડેલીઓ હતી, એવી સુધર્મા સભામાં આવીને સિંહાસનો ઉપર બેઠા. પછી જ્યારે દેવતાઓના સમાજ સરખો સર્વ મેળાવડો થયો, ત્યારે સભાપાળે તેઓને કહ્યું કે, "અર્જુન સુભદ્રાને હરણ કરીને લઇ ગયોછો" તે સાંભળીને મદે કરીને લાલ નેત્રવાળા, મહા શૂરવીર અને અહંકારી તે યાદવો, અર્જુનનું એવું પરાક્રમ સહન નહીં કરીને, તેજ વખતે ઉઠયા, ને કેહેવા લાગ્યા કે, "જલદીથી રથો જોડો તથા પ્રાસ નામનાં આયુધો, ધનુષો અને મોટાં કવચો લાવો." તેમાં કેટલાક યાદવોએ સારથિઓને કહ્યું કે જલદીથી રથો જોડો, ને કેટલાક તો પોતેજ સુવર્ણે કરી શોભાયમાન અશ્વોને રથમાં જોડવા લાગ્યા. પછી તેઓના ચાકરો ધનુષો તથા કવચો, અને સારથિઓ રથો તૈયાર કરીને લાવ્યા. તે સમય મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ એવા તે યાદવોનો મોટો કોલાહલ થઈ રહ્યો હતો; તે જોઇને, પુષ્પની માળા તથા નિલું પિતાંબર જેઓએ પેહેર્યું છે એવા, મોટા સ્વરૂપવાળા અને મદે કરી લાલ નેત્રવાળા બળદેવજીએ તે યાદવોને કહ્યું કે હે યાદવો, આ કૃષ્ણ કંઇ બોલતા નથી, ને તમે આ શું બુદ્ધિ કરો છો! કારણ આ કૃષ્ણનો મત જાણ્યા વગર તમારો ક્રોધ તથા ગર્જવું સૌ વૃથા છે. માટે

એ પોતાનો અભિપ્રાય કેહે તે સાંભળીને, તમે એની ઇચ્છા પ્રમાણે આળસ રહિત થઇને કરો. એવાં માનવા લાયક બળદેવજીનાં વચન સાંભળી સર્વે યાદવો શાંત થયા, ને ઠીક એમ કહીને પાછા સુધર્મા સભામાં બેઠા. પછી શ્રીકૃષ્ણને બળદેવજીએ કહ્યું કે હે કૃષ્ણ તમે કંઇ બોલતા નથી ને બેઠા બેઠા શું જોયા કરો છો? હે અચ્યુત, તમારે લીધે અમોએ અર્જુનને સત્કાર કર્યો, પણ શ્રેષ્ઠ કુળમાં કાજળરૂપ અને દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો તે અર્જુન સત્કાર પામવા લાયક નથી. કારણ "હું મોટા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ છું," એમ પોતાને માનતો એવો કોઈ પુરૂષ, શું જ્યાં અન્ન ખાય ત્યાંજ પાત્રને તોડે? વળી સંબંધને ઇચ્છતો તથા તે સંબંધિઓએ પૂર્વે કરેલા સ્નેહને માનતો એવો પુરૂષ, તે સંબંધિઓમાંથી જેમ સાહસ કર્મે કરીને ઐશ્વર્યાદિક અર્થનું ગ્રહણ કરે, તેમ તે અર્જુને મારૂં અપમાન તથા તમારો અનાદર કરી, પોતાને મૃત્યુરૂપ સુભદ્રાનું બળાત્કારથી હરણ કરીને, હે ગોવિંદ, મારા મસ્તક ઉપર પગ મૂકયા સરખું કર્યું છે। તે હું પગે કરીને સ્પર્શ કરેલા સર્પની પેઠે કેમ સહન કરીશ? માટે આજે હું કૌરવો વગરની પૃથ્વી કરીશ, કારણ અર્જુનનો અપરાધ મારાથી સહન થતો નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ કેહેતા એવા અને મેઘ તથા દુંદુભિના સરખો શબ્દ છે જેનો એવા બળદેવજીને, ભોજ વૃષ્ણિ અને અંધક કુળના સર્વે યાદવોએ "વાજબી કહ્યું" એમ કહીને હર્ષ પમાડ્યા.

तंतथागर्जमानंतु मेघदुंदुभिनिःस्वनं ॥
अन्वपद्यंततेसर्वे भोजवृष्ण्यंधकास्तदा ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि सुभद्राहरणपर्वणि बलदेवक्रोधे गुर्जरभाषायां त्रिंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ ॥ समाप्तंच सुभद्राहरणपर्व ॥

॥ अथ हारणाहरणपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ उक्तवंतोयथावीर्य मसकृत्सर्ववृष्णयः ॥
ततोऽब्रवीद्वासुदेवो वाक्यंधर्मार्थसंयुतं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે સર્વ યાદવો પોતપોતાનાં પરાક્રમ વારંવાર કહેવા લાગ્યા, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે તેઓને ધર્મ તથા અર્થ યુક્ત એવાં

વચન કહ્યાં કે, હે યાદવો, અર્જુને આ યદુકુળને હીણું લગાડ્યાને બદલે ઉલટું માન યુક્ત કર્યું છે, એમાં સંદેહ નથી. કારણ તે જાણે છે કે યાદવોને દ્રવ્યનો લોભ નથી કે જે લઇને તેઓ કન્યા આપશે; વળી સ્વયંવરમાંથી સુભદ્રાની પ્રાપ્તિ થવાનો નિશ્ચય નથી ને કન્યાનું દાન ક્ષત્રિઓએ લેવું એ નીચ કર્મ છે. એમ જાણીને તેણે ક્ષત્રિય ધર્મે કરી બળાત્કારથી સુભદ્રાનું હરણ કર્યું તેથી આપણને જે એની સાથે સંબંધ થયો તે યોગ્ય છે, એવી મારી મતિ છે. કારણ ભરત તથા યશસ્વિ શાંતનુંના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા કુંતીના પુત્ર અર્જુન સાથે સંબંધ થવાની ઇચ્છા કોણ ન કરે ? હે બળદેવજી, સર્વ લોકમાં તેને મહાદેવજી વિના, યુદ્ધમાં ઇન્દ્ર તથા રૂદ્રોએ સહિત બીજો કોઇ જીતે એમ હું દેખતો નથી. કારણ તેની પાસે રથ તથા ઘોડાઓ મારા છે, ને તે ઝડપથી અસ્ત્ર મૂકનારો છે, માટે તેની બરોબર યુદ્ધ કરનાર બીજો કોણ છે ! વાસ્તે જલદીથી તેની પાછળ જઇ હર્ષયુક્ત થઇ, તેની સાંત્વના કરીને તેને પાછો અહીં તેડી લાવો, એવી મારી મતિ છે. કારણ જો તેમ નહીં કરીને તેની સાથે યુદ્ધ કરશો, તો કદાચ તે આપણને જીતીને પોતાના પૂરમાં પ્રવેશ કરશે તો આપણો યશ નાશ પામશે. હે જનમેજય રાજા, પછી એવાં શ્રીકૃષ્ણનાં વચન સાંભળીને સર્વ યાદવોએ તેઓના કેહેવા પ્રમાણે કર્યું. એટલે અર્જુન પાછો દ્વારકાપૂરીમાં આવ્યો ને તેનો સુભદ્રા સાથે વિવાહ થયો. પછી યાદવોથી સત્કાર પામીને અર્જુન દ્વારકાપૂરીમાં એક વર્ષ ઉપરાંત કેટલાક દિવસો રહ્યા, ને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કરીને, ત્યાંથી પુષ્કરજીમાં જઇ તેણે બાર વર્ષમાં જે ઓછો કાલ હતો, તે ત્યાં રહીને પૂરો કર્યો. પછી સુભદ્રા સહિત તે અર્જુન ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં આવી યુધિષ્ઠિરને મળ્યા, ને બ્રાહ્મણોની પૂજા કરીને દ્રૌપદી પાસે ગયા. ત્યારે દ્રૌપદીએ અર્જુનને કહ્યું કે હે કુંતીના પુત્ર, આ વસુદેવની પુત્રિ સુભદ્રા પાસે જાઓ, કારણ ઘણેક કાલે સારી રીતે બાંધેલો બોજો જેમ ઢીલો પડે તેમ પ્રેમ પણ ઢીલો પડી જાય છે. એવાં દ્રૌપદીયે ઘણાં વચન કહ્યાં તે સહન કરી અર્જુને તેની વારંવાર સાંત્વના કરીને તેને ક્ષમા યુકત કરી પછી તેણે રાતું વસ્ત્ર પેહેરેલી સુભદ્રાને ગોપીના સરખો વેશ આપીને દ્રૌપદી પાસેથી જવાની રજા આપી. ત્યારે તે વેશ કરીને અત્યંત શોભતી એવી સુંદર અંગવાળી સુભદ્રા કુંતીના શ્રેષ્ઠ ઘરમાં જઇ તેને પગે લાગી એટલે તેના મસ્તકના કેશ સુંઘીને કુંતીએ આશિ-

વંદ આપ્યો. પછી પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સરખા મુખવાળી તે સુભદ્રા દ્રૌપદી પાસે આવી તેને પગે લાગી, ને કહ્યું કે હું તમારી દાસી છું. ત્યારે દ્રૌપદીએ, આસન ઉપરથી ઉભી થઇ ખુશીથી તેને મળીને કહ્યું કે, તારો પતિ શત્રુઓ રહિત થાઓ. તે સાંભળી હર્ષયુકત થઇ સુભદ્રા બોલી કે, તમારા કેહેવા પ્રમાણે થાવ. પછી હે જનમેજય, એ પ્રમાણે અર્જુનને સુભદ્રાની પ્રાપ્તિ થઇ તે જોઇને મહારથી સર્વ પાંડવો હર્ષ પામ્યા, ને કુંતી પણ અત્યંત પ્રસન્ન થઇ. હવે અર્જુન પોતાના ઇન્દ્રપ્રસ્થપૂર પ્રત્યે પોહોંચ્યા એવું સાંભળીને, વૃષ્ણિ તથા અંધક કુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા મહારથીઓ, ભાઇઓ, છોકરાઓ તથા યુદ્ધ કરનારી સેનાથી વીંટાઇને, કમળ સરખાં નેત્રવાળા તથા શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા શ્રીકૃષ્ણ, બલદેવજી સહિત સર્વ યાદવોની સેનાના અધિપતિ અક્રૂરજી, મોટા નેત્રવાળા અનાધૃષ્ટિ, બૃહસ્પતિના શિષ્ય મહા બુદ્ધિમાન્ ઉદ્ધવજી, સત્યક સાત્યકિ, કૃતવર્મા, પ્રદ્યુમ્ન, શાંબ, નિશઠ, શંકુ, ચારદેષ્ણ, વિક્રાંત, ઝિલ્લી, વિપૃથુ, સારણ, અને ગદ ઇત્યાદિ વૃષ્ણિ ભોજ અને અંધક કુલના બીજા પણ યાદવોને સાથે લઈ, તે પાંડવોને પ્રીતિથી પેહેરામણી આપવાનાં પદાર્થો લઇને ઇન્દ્રપ્રસ્થ પ્રત્યે ગયા. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે, શ્રીકૃષ્ણ આવ્યા એવું સાંભળીને, તેઓને સન્માનથી શેહેરમાં તેડી લાવવા સારૂ નકુલ તથા સહદેવને તેમની સામે મોકલ્યા. જેઓથી સત્કાર પામીને શ્રીકૃષ્ણ સહિત સર્વ યાદવોએ, ધ્વજા તથા પતાકાએ કરી શોભાયમાન, સુંદર જળ છાંટેલા માર્ગોવાળી, જેમાં સર્વત્ર સુખડના અત્તર તથા ધુપની સુગંધ બેહેકી રહી હતી અને સર્વ પ્રજા હર્ષયુકત થઇ સુખથી રેહેતી હતી, એવી વ્યાપારી પુરૂષોયે કરી શોભાયમાન તે ઇન્દ્રપ્રસ્થ પૂરીમાં પ્રવેશ કર્યો. અને તે પૂરના રેહેવાસી લોકો તથા હજારો બ્રાહ્મણોથી સત્કાર પામીને તેઓ ઈન્દ્રના ઘર સરખા યુધિષ્ઠિરના ઘરમાં દાખલ થયા. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે બલદેવજીને વિધિપૂર્વક મળીને શ્રીકૃષ્ણના મસ્તકના કેશ સુંઘ્યા, ને તેમને તેઓ બાથમાં ઘાલીને મળ્યા. પછી પ્રસન્ન થઇ શ્રીકૃષ્ણે નમ્રતાથી યુધિષ્ઠિરને વંદન કર્યું તથા ભીમસેનની સાથે તેઓ પરસ્પરે મળ્યા. પછી કુંતીના પુત્ર યુધિષ્ઠિરે, વૃષ્ણિ તથા અંધક કુલના સર્વ યાદવો જેમ જેમ આવ્યા તેમ તેમ તેઓનો યથાયોગ્ય સત્કાર કર્યો. હવે એ પ્રમાણે સર્વનો સત્કાર થઈ રહ્યા પછી મહા યશસ્વિ શ્રીકૃષ્ણે, અર્જુનના સંબંધિયોને આપવા સારૂ તે પાંડવોને ઉત્તમ દ્રવ્ય

આપ્યું. વળી રથ હાંકવાની વિદ્યામાં કુશળ એવા સારથિઓ સહિત સુવર્ણની ક્ષુદ્રઘંટીયોના સાજથી શણગારેલા ચાર ચાર ઘોડાઓ જોડેલા એક હજાર રથો, મથુરાના મુલકમાં ઉત્પન્ન થયેલી સુંદર કાંતિવાળી દશ હજાર દુઝતી ગાયો, ચંદ્રના કિર્ણ સરખા શ્વેત અને સુવર્ણના અલંકારોથી શોભાયમાન એક હજાર અશ્વો, વાયુ સરખા વેગવાન પાંચસો કાળા તથા પાંચસો શ્વેત મળી એક હજાર ખચ્ચરો, સ્નાન તથા ખાનપાનાદિક ઉત્સવને વિષે ચાકરી કરવામાં કુશળ એવી, યુવાન, સુંદર સ્વરૂપવાળી, અલંકારોથી સુશોભિત, અને રજોદર્શન જેઓને થયું ન હતું, એવી એક હજાર દાસીયો, બાલ્હિક દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા સ્વારિ કરવા યોગ્ય એક લાખ ઘોડા, અગ્નિ સરખું કાંતિવાળું એંશી મણ શુદ્ધ સુવર્ણ, અને માવતોએ સહિત મદોન્મત્ત એવા મદ સ્રાવતા એક હજાર હાથિઓ આપ્યા. તેમજ તે સંબંધને માન્ય કરતા અને પ્રસન્ન થયેલા બળદેવજીએ પણ, અર્જુનને કન્યાદાનમાં આપવા યોગ્ય કેટલાંક દ્રવ્યાદિ પદાર્થો આપ્યાં. ત્યારે તે સર્વ પદાર્થો ગ્રહણ કરીને યુધિષ્ઠિરે તેના બદલામાં મહારથી એવા સર્વ યાદવોને અનેક પદાર્થો આપીને સત્કાર કર્યો. પછી તે સર્વ યાદવો, જેમ પુણ્યવાન પુરૂષો સ્વર્ગમાં રહીને વિહાર કરે તેમ ઈંદ્રપ્રસ્થમાં રહીને, વિણાદિક વાજીંત્રો વગાડતાં તથા ગાયનો કરતાં પ્રીતિયુક્ત થઇને પાંડવો સાથે યથાયોગ્ય વિહાર કરતા હતા. હવે એ પ્રમાણે તે મહા પરાક્રમી યાદવો, પાંડવોથી સત્કાર પામી ઈંદ્રપ્રસ્થમાં ઘણા દિવસો રહીને, પાછા દ્વારકા પ્રત્યે જવા તૈયાર થયા. અને પાંડવોએ આપેલા રત્નો લઇ બળદેવજીને પોતામાં મુખ્ય કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા, ને શ્રીકૃષ્ણ પાંડવોની પાસે રહ્યા. પછી મહાત્મા અર્જુન સહિત શ્રીકૃષ્ણ યમુના નદીના કિનારા પ્રત્યે મૃગયા કરવા સારૂ જતા, ને મૃગો તથા વરાહોનો વધ કરી હમેશ રમતા હતા. હવે શ્રીકૃષ્ણની પ્રિય બેન સુભદ્રાએ, જેમ ઈંદ્રની સ્ત્રી પૈલોમીએ જયંતને જણ્યો હતો, તેમ લાંબા હાથવાળો, મોટી છાતી તથા મોટાં નેત્રવાળો, શત્રુઓને શિક્ષા કરનાર, શૂરવીર, અને પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ એવો પુત્ર જણ્યો. તે બાળક નાનપણુથી ભય વગરનો તથા ક્રોધી હોવાથી સર્વ મનુષ્યોએ તેનું અભિમન્યુ એવું નામ પાડ્યું. તેના જન્મને દિવસે મહાત્મા યુધિષ્ઠિરે બ્રાહ્મણોને દશ હજાર ગાયો તથા કેટલુંક દ્રવ્ય આપ્યું. પછી જેમ સર્વ પ્રજાને ચંદ્ર પ્રિય છે, તેમ તે અભિમન્યુ બાલ્યપણાથી શ્રીકૃષ્ણને પ્રિય લાગતો હતો. માટે તેનું

પાલન પોષણાદિ સર્વે તેજ કરતા હતા, તેથી તે જેમ શુક્લ પક્ષમાં ચંદ્રમા નિત્ય બબે ઘટિકા વધે તેમ વૃદ્ધિ પામતો હતો. પછી તે અભિમન્યુ જ્યારે મોટો થયો, ત્યારે સૂત્ર, પ્રયોગ, શિક્ષા, અને રહસ્ય, એ ચાર ધનુર્વિદ્યાના ગ્રંથો, તથા ભાથામાંથી બાણો લેવા, તેઓને ધનુષમાં સાંધવા તથા લક્ષ્ય ઉપર મૂકવા, નિર્મળ પુરૂષ ઉપર મૂકેલા બાણો પાછા વારી લેવા, બાણો સાધતી વખતે ધનુષ તથા પ્રત્યંચાને વચમાંથી વા છેડેથી ત્રણ અથવા ચાર આંગળીઓની મુઠીથી પકડવા, તેમાં આંગળી તથા વચલી આંગળીએથી અથવા વચલી આંગળી તથા અંગોઠાથી બાણ સાંધવા, પોતાથી અથવા શત્રુઓ થકી મૂકાયલા બાણોને બાણોએ કરી નાશ કરવા, ચાકની પેઠે ફરતા એવા રથમાં બેસીને તેવીજ રીતે ફરતા એવા શત્રુઓને બાણે કરી વિંધવા, અને નજરે ન પડે એવા લક્ષ્યને વિષે તેનો શબ્દ સાંભળીને બાણો મારવા, એ દશ પ્રકારની વિદ્યા, બ્રહ્માસ્ત્રાદિ અસ્ત્રો તથા ખડ્ગાદિ હથીયારોએ કરી યુદ્ધ કરવાની રીતિ અર્જુન પાસેથી શિખ્યો, તેથી તે મહાબળવાન અભિમન્યુ સર્વ અસ્ત્રવિદ્યા જાણનારા પુરૂષોમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ થયો. તોયપણ અર્જુને તેને વિશેષતાથી શીખવીને અસ્ત્રવિદ્યાના શાસ્ત્રમાં પોતાની બરોબર કર્યો. પછી તેને શૌર્યતા, પરાક્રમ, રૂપ, અને આકૃતિએ કરી શ્રીકૃષ્ણ સરખો જોઇને, જેમ ઈંદ્ર પૌલોમીના પુત્ર જયંતને જોઇ હર્ષ પામે તેમ અર્જુન હર્ષ પામતો હતો. હે જનમેજય, હવે જેમ અદિતીએ દેવતાઓને જણ્યા હતા, તેમ દ્રૌપદીએ પણ પોતાના પાંચ પતિઓથી શૂરવીર, શ્રેષ્ઠ અને પર્વત જેવા દૃઢ શરીરવાળા પાંચ પુત્રો, ક્રમે કરીને એક એક વર્ષને અંતરે જણ્યા. તેમાં યુધિષ્ઠિરથી જ્યારે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો ત્યારે બ્રાહ્મણોએ તેની પાસે આવીને કહ્યું કે, આ તમારો બાળક શત્રુઓના પ્રહારને વિંધ્યાદ્રિ પર્વતની પેઠે નહીં ગણકારીને તેઓને સામો પ્રહાર કરશે, માટે એનું પ્રતિવિંધ્ય એવું નામ થશે. પછી ભીમસેનથી સુતસોમ, અર્જુનથી શ્રુતકીર્તિ, નકુલથી શતાનીક, અને સહદેવથી શ્રુતસેન, એ પ્રમાણે પાંચ બાળકો થયા. તેઓના જન્મથી તે જનોઈ પર્યંતના સર્વ સંસ્કારો વિધિથી ધૌમ્યાચાર્યે કર્યા. પછી સુંદર બ્રહ્મચર્ય વ્રત આચરણ કરેલું છે જેઓએ એવા તે પાંચે જણા ભણી, બાણ, અસ્ત્ર, બ્રહ્માસ્ત્ર, તથા તરવારાદિક હથીયારોથી યુદ્ધ કરવાની વિદ્યા અર્જુન પાસેથી શીખ્યા. પછી તે શ્રેષ્ઠ તેજવાળા, મોટી છાતીવાળા, અને મહારથિ પુત્રોએ સહિત રાજાઓમાં સિંહ સરખા પાંડવો હર્ષ પામતા હતા.

दिव्यगर्भोपमैः पुत्रैर्व्यूढोरस्कैर्महारथैः ॥
अन्विताराजशार्दूला पांडवामुदमाप्नुवन् ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि हारणाहरणपर्वणि गुर्जरभाषायां
मेकार्विंशत्याधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ समाप्तंच हारणाहरणपर्व ॥

॥ अथ खांडवदाहपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ इंद्रप्रस्थेवसंतस्ते जघ्नुरन्यान्नराधिपान् ॥
शासनाद्धृतराष्ट्रस्य राज्ञःशांतनवस्यच ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહેલા તે પાંડવોએ રાજા ધૃતરાષ્ટ્ર તથા ભીષ્મની આજ્ઞાથી કેટલાક વૈરી રાજાઓનો નાશ કર્યો. તેથી સર્વ પ્રજા, જેમ જીવ દેહના આશ્રયથી સુખે કરી રેહે, તેમ તે યુધિષ્ઠિરનો આશ્રય કરીને સુખથી રેહેતી હતી. અને તે યુધિષ્ઠિર, જેમ નીતિમાન્ પુરૂષ પોતાના ત્રણ ભાઇઓમાં સમાનપણું રાખે, તેમ ધર્મ અર્થ અને કામમાં સમાનપણું રાખીને તેઓનું સેવન કરતા હતા. તેથી જેમ પૃથ્વીમાં તે ત્રણે ભાઇઓ પોતાના વડીલ ચોથા ભાઇને વશ થાય, તેમ તે ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણે તે યુધિષ્ઠિરને પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થતા હતા. અને સર્વ પ્રજાને, તેઓની રક્ષા કરનાર તે યુધિષ્ઠિર જેવો રાજા મળવાથી સ્થિર લક્ષ્મી તથા ઉત્કૃષ્ટ મતિ પ્રાપ્ત થઇ હતી, જેથી ધર્મ પણ વૃદ્ધિ પામતો હતો. તે યુધિષ્ઠિર રાજા પોતાના ચાર ભાઇઓથી, જેમ વેદોએ કરીને વિસ્તાર પામેલો યજ્ઞ શોભે તેમ શોભતા હતા. વળી તે રાજાને ધૌમ્યાદિ બ્રાહ્મણો, જેમ દેવતાઓ ઇન્દ્રને વિંટીને બેસે, તેમ વિંટી બેસતા હતા. અને તેની સર્વ પ્રજા જેમ પૂર્ણિમાના ચંદ્રને જોઇ હર્ષ પામે તેમ તેને જોઇને મોટા ભાવથી હર્ષ પામતી હતી; ને તે મહા બુદ્ધિમાન્ યુધિષ્ઠિર પણ, જેથી પોતાની પ્રજા ખુશી થાય તેવાંજ કર્મો કરતા હતા. તથા કોઇ દિવસે પણ અયુક્ત, અસત્ય, અસહ્ય અને અપ્રિય લાગે એવાં વચન ભાષણ કરતા નહીં; ને સર્વ પ્રજા તથા પોતાનું જેમ હીત થાય તેમ કરતા હતા. તે યુધિષ્ઠિરની પેઠેજ કંઇપણ સંતાપ વગરના અને હર્ષ યુક્ત ભીમસેનાદિ પાંડવો પણ, પોતાના બળે કરીને બીજા કેટલાક રાજાઓને તાપ પમાડતા ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રેહેતા હતા. હવે કોઇ દિવસે અ-

ર્જુને શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું કે હે કૃષ્ણ, હમણાં ગર્મિના દિવસો છે, માટે આપણે યમુનાં પ્રત્યે જઇએ, ને ત્યાં આપણા સ્નેહિઓ સહિત વિહાર કરીને પાછા સાયંકાળે અહીં આવશું. શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા કે હે કુંતીના પુત્ર અર્જુન, મને પણ એજ પ્રમાણે સંબંધિઓ સહિત ઇચ્છા પ્રમાણે જળમાં વિહાર કરવાની મરજી છે. વૈશંપાયન કહે છે—પછી યુધિષ્ઠિરની રજા લઇને પોતાના સ્નેહિજનો સહિત અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણ, અનેક ભવનોવાળા, નાના પ્રકારના વૃક્ષોએ કરી શોભાયમાન, તથા ખાનપાનની ચીજો, પુષ્પો, અને સુગંધી પદાર્થોએ યુક્ત એવા વિહારના સ્થાનમાં આવીને વિહાર કરવા લાગ્યા. ત્યાં સુંદર સ્વરૂપવાળી કેટલીક સ્ત્રીઓ અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણની પ્રીતિ પ્રમાણે તે વનના જળ તથા વિહાર કરવાના ઘરોમાં વિહાર કરવા લાગી, તેઓને દ્રૌપદી તથા સુભદ્રાએ વસ્ત્ર અને અલંકારો આપ્યાં, જે પેહેરીને તેઓમાંની કેટલીક સ્ત્રીઓ ત્યાં નાચવા લાગી, કેટલીકોએ હર્ષથી મોટા શબ્દ કરવા માંડ્યા, તથા કેટલીક હસવા લાગી ને કેટલીકોએ મદિરાનું પાન કીધું. કેટલીક સ્નેહથી પરસ્પરે એક બીજીને પકડવા તથા મારવા લાગીઓ, અને કેટલીકોએ સામ સામે બેસીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મનસુબા કરવા માંડ્યા. તે વખતે વીણા તથા મૃદંગાદિ વાજીત્રો વાગી રહ્યાં હતાં, તેથી તે વિહાર કરવાનાં ઘર તથા વન ઘણાં શોભતાં હતાં. હવે ત્યાં એ પ્રમાણે જ્યારે મોટો હર્ષ વર્તિ રહ્યો હતો, ત્યારે અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણ ત્યાંથી નજીક એક બીજું શોભાયમાન સ્થાનક હતું ત્યાં ગયા, ને અમુલ્ય આસનો ઉપર બેસી પોતે કરેલા વિહારોની વાતો કરવા લાગ્યા. તેવામાં તેઓની પાસે એક મોટા શરીરવાળો, તપાવેલા સુવર્ણ સરખી કાંતિવાળો, નીલ તથા પીત વર્ણનો, પીળા કેશવાળો, ઉદય સમયના સૂર્ય સરખો પ્રકાશમાન તથા વલ્કલ વસ્ત્ર અને જટા ધારણ કરેલો બ્રાહ્મણ આવ્યો. ત્યારે અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણ, તેને પોતાની નજીક આવેલો તથા શોભાયમાન અને બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ જોઇને આસનો ઉપરથી ઉભા થયા.

उपसृष्टंतुतंकृष्णौ भ्राजमानंद्विजोत्तमं ॥
अर्जुनोवासुदेवश्च तूर्णमुत्पत्यतस्थतुः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि खांडवदाहपर्वणि ब्राह्मणरुप्यनलागमने गुर्जरभाषायां द्वाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ सोब्रवीदर्जुनंचैव वासुदेवंचसात्वतं ॥
लोकप्रवीरौतिष्ठंतौ खांडवस्यसमीपतः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે બ્રાહ્મણ, તે ખાંડવવનની નજીક ઉભેલા તથા લોકમાં અત્યંત શૂરવીર એવા અર્જુન તથા યાદવ શ્રીકૃષ્ણને કેહેવા લાગ્યો કે હે કૃષ્ણ, હે અર્જુન, હું બહું ભોજન કરનાર બ્રાહ્મણ સદા ઘણું ભોજન કરૂં છું, જે તમે આપવા સમર્થ છો. વાસ્તે તમારી પાસેથી ભિક્ષા માગું છું કે મને એકવાર તૃપ્તિ થાય તેટલું ભોજન આપો. તે સાંભળી શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! તમે કેવા અન્નથી તૃપ્તિ થાય તે કેહે, જે મેળવવાનો અમે યત્ન કરીએ. બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે હું અન્નનો ભુખ્યો નથી, કારણ હું અગ્નિ છું, વાસ્તે મારે યોગ્ય જે અન્ન હોય તે મને આપો. જુઓ, આ ઇન્દ્રનું ખાંડવ નામનું વન છે તેને હું બાળવા ઇચ્છું છું, પણ એમાં ઇન્દ્રનો સખા તક્ષક નાગ પોતાના સર્પોના ગણો સહિત રેહે છે તેથી એની રક્ષા તે વજ્ર ધારણ કરનાર ઇન્દ્રજ કરે છે. વળી તક્ષક નાગને લીધે બીજા પણ કેટલાક જીવજંતુઓની રક્ષા ઇન્દ્રથીજ થાય છે. માટે તે વનને બળવાની ઇચ્છાવાળો હું ઇન્દ્રના તેજથી તેને બાળી શકતો નથી. કારણ જ્યારે હું તે વનને બાળવા માંડું છું, ત્યારે ઇન્દ્ર વૃષ્ટિ કરીને મને શાંત કરે છે. માટે અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ એવા તમારી પાસેથી હું તૃપ્ત થવા સારૂ એજ અન્ન માગું છું કે હું તમારી સહાયતાથી આ વન બાળી શકું; કારણ ઉત્તમ અસ્ત્રોને જાણનારા તમે તે ઇન્દ્રના કરેલા વર્ષાદને તથા મને પરાભવ પમાડનારા જીવજંતુઓને ચોતરફથી અટકાવશો. જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રહ્મન્, અનેક તરેહના પ્રાણિઓથી વસેલા અને ઇન્દ્ર જેની રક્ષા કરતો હતો એવા તે ખાંડવ વનને બાળવાની ઇચ્છા અગ્નિને કેમ થઇ ? એનું કારણ કંઇ થોડું નહીં હોય એમ મને જણાય છે, માટે હું તે સર્વે વિસ્તારથી સાંભળવા ઇચ્છું છું. વાસ્તે તે અગ્નિએ જે માટે એ ખાંડવ વન બાળ્યું તે સૌ મને કહો. વૈશંપાયન કેહે છે—હે પૃથ્વીના પતિ, જે કારણ માટે અગ્નિએ ખાંડવ વન બાળ્યું તે વિષેનો ઋષિઓએ સ્તુતિ કરેલો અને પુરાણ સંબંધી ઇતિહાસ હું યથાર્થ કહું તે તમે સાંભળો. કોઇ નૃસિંહજી સરખો પરાક્રમી જગતમાં પ્રસિદ્ધ, યજ્ઞો કરનાર, બુદ્ધિમાન્ અને જેના સરખો બીજો કોઇ

નહીં એવો શ્વેતકિ નામે રાજા હતો. તે શ્રૌત તથા સ્માર્ત કર્મ કરીને હમેશ બ્રાહ્મણોને ઘણી દક્ષિણાઓ આપી યજ્ઞો કરતો હતો. તેને દિવસ દિવસ પ્રત્યે યજ્ઞરૂપી ક્રિયાના પ્રારંભમાં અનેક તરેહનાં દાનો આપવા વગર બીજી કંઇ બુદ્ધિ થતી નહીં. એ પ્રમાણે તે મહા બુદ્ધિમાન્ રાજા નિરંતર બ્રાહ્મણોએ કરી યજ્ઞ કરતો હતો, તેથી તે યજ્ઞોના ધૂમાડાથી વ્યાકુળ થયાં છે નેત્રો જેનાં એવા તે યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણોએ ઘણેક કાળે કંટાળીને તે રાજાનો ત્યાગ કર્યો. ત્યારે બીજા બ્રાહ્મણોયે તે રાજાની પાસે જઇને કહ્યું કે, યજ્ઞોના ધૂમાડાયે કરીને વ્યાકુળ થયાં છે નેત્રો જેનાં એવા તે બ્રાહ્મણો તમારા યજ્ઞ પ્રત્યે આવતા નથી, વાસ્તે હવે તમે આ યજ્ઞ સમાપ્ત કરો એવું સાંભળી તે રાજાએ તેજ બ્રાહ્મણોએ કરીને તે યજ્ઞ સમાપ્ત કર્યો. પછી તેને ઘણોક કાળ વ્યતીત થયો ત્યારે વળી તે રાજાને સો વર્ષ પર્યંત યજ્ઞ કરવાની ઇચ્છા થઇ, પણ તેને યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણો મળ્યા નહીં. ત્યારે પોતાના મિત્રોએ સહિત તે મહા યશસ્વિ રાજાયે બ્રાહ્મણોને યજ્ઞ કરાવવા સારૂ સમજાવવાનો ઘણો યત્ન કર્યો, પણ તે મહા તેજસ્વિઓએ તે રાજાના કેહેવા પ્રમાણે કબૂલ કર્યું નહીં. ત્યારે તે રાજર્ષિ શ્વેતકિ રાજાએ ક્રોધથી તે પોતાના આશ્રમોમાં બેઠેલા બ્રાહ્મણોને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણો, જો હું પતિત હોં, વા તમારી સેવામાં તત્પર ન રેહેતો હો, અથવા નિંદિત હોં, તો તમારે મારો ત્યાગ કરવો વાજબી છે; પણ આજ વૃથા તમે મારી યજ્ઞ કરવાની શ્રદ્ધા નાશ કરવા તથા વગર અપરાધે મારો ત્યાગ કરવા લાયક નથી. પણ હું તમારી શરણ આવ્યો છું માટે મારી ઉપર કૃપા કરવા યોગ્ય છો. હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠો, મને યજ્ઞ કરાવવા સારૂ તમોને પ્રસન્ન કરવા માટે હું નમ્રતાનાં તથા દાનો આપવાનાં ઘણાં વચનો કહું છું, તોપણ જો તમે કેવળ દ્વેષથી મારો ત્યાગ કરશો, તો હું યજ્ઞ કરાવવા સારૂ બીજા બ્રાહ્મણોને બોલાવીશ. હે જનમેજય, એ પ્રમાણે કહીને તે શ્વેતકિ રાજા વિરામ પામ્યો, પણ તે બ્રાહ્મણોને યજ્ઞ કરાવવાની હિંમત થઇ નહીં; ત્યારે ઉલટા ક્રોધ પામીને તેમણે કહ્યું કે હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તમારાં યજ્ઞ કર્મો હમેશ થયાં કરે છે, જે તમને કરાવવાના શ્રમથી અમે થાકી રહ્યા છીએ, માટે તમે અમારો ત્યાગ કરવા યોગ્ય નથી. પણ તમારા મનમાં જો યજ્ઞ કરવાની ઉતાવળ હોય તો તમે રૂદ્રની પાસે જાઓ જે તમોને યજ્ઞ કરાવશે. એવાં તે બ્રાહ્મણોનાં નિંદિત વચન

સાંભળી ક્રોધ પામીને તે શ્વેતકિ રાજા કૈલાસ પર્વત ઉપર જઈને મહાદેવજી ઉપર તપ કરવા લાગ્યો, ને તેમનું આરાધન કરતાં નિયમ તથા સ્થિર વ્રત પાળી ઉંચા હાથ રાખી, નેત્રોનાં પાંપણ હલાવ્યા વગર અર્ધ નેત્રો ઉઘાડા રાખી, ઘણા કાળ સૂધી ઉભો. તેમાં ક્યારેક બારમે વા સોળમે દિવસે ફળમૂળનો આહાર કરતો હતો. હવે એ પ્રમાણે વૃક્ષની પેઠે ઉભા રેહેતાં જ્યારે છ માસ થયા, ત્યારે મહાદેવજીએ પ્રસન્ન થઈને પોતાના સ્વરૂપનું તેને દર્શન આપ્યું, ને સ્નેહયુક્ત ગંભીર વાણીથી કહ્યું કે હે રાજાઓમાં સિંહરૂપ, તારા તપે કરીને હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે જે તારે ઇચ્છા હોય તે વરદાન માગ. એવાં તે અગણિત તેજવાળા મહાદેવજીનાં વચન સાંભળી શ્વેતકિ રાજાએ તેમને દંડવત કરીને કહ્યું કે હે મહાદેવજી, સર્વ લોકોથી પૂજાયલા તમે જો મારી ઉપર પ્રસન્ન થયા હો, તો તમે પોતે મને યજ્ઞ કરાવો. એવાં રાજાનાં વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થએલા મહાદેવજીએ હાસ્યથી કહ્યું કે, અમને યજ્ઞ કરાવવાનો અધિકાર નથી. પણ હે રાજા, તેં વરદાનની ઇચ્છાથી તપ કર્યું માટે કોઈ સમય યજ્ઞ કરાવીશ. તે જો બાર વર્ષ સૂધી બ્રહ્મચર્ય પાળી, સ્થિર ચિત્ત રાખીને અખંડ ઘૃતની ધારાએ કરી અગ્નિને તૃપ્ત કરીશ, તો જે તું મારી પાસેથી હાલ પ્રાર્થના કરેછે તે પામીશ. હે જનમેજય, એવાં મહાદેવજીનાં વચન સાંભળી તે શ્વેતકિ રાજાએ તેમના કેહેવા પ્રમાણે કરવા માંડ્યું. પછી જ્યારે બાર વર્ષ પૂરાં થયાં ત્યારે ફરી મહાદેવજીએ તે રાજા પાસે આવીને કહ્યું કે, તેં મારા કેહેવા પ્રમાણે કર્મ કરીને મને પ્રસન્ન કર્યો, પણ હે ઉત્કૃષ્ટ સ્વધર્મનું પાલન કરનાર, યજ્ઞ કરાવવાનો વિધિ બ્રાહ્મણોએ જોયો છે. માટે હું પોતે તને યજ્ઞ કરાવનો નથી, પણ પૃથ્વીમાં મારો અંશરૂપ, મહા ભાગ્યવાન અને બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ દુર્વાસા નામે પ્રસિદ્ધ બ્રાહ્મણ છે, તે મારી આજ્ઞાથી તને યજ્ઞ કરાવશે. વાસ્તે તું તારા ચંચલ ચાકરો પાસે યજ્ઞનાં સાહિત્યો તૈયાર કરાવ. તે સાંભળીને શ્વેતકિ રાજાએ પોતાના પૂર પ્રત્યે જઈ સર્વ સાહિત્યો તૈયાર કરાવ્યાં, ને મહાદેવજી પાસે આવીને કહ્યું કે સાહિત્યો સર્વ તૈયાર કરાવ્યાંછે, ને તમારી કૃપાથી મને યજ્ઞની દીક્ષા આવતી કાલે થશે. ત્યારે મહાદેવજીએ દુર્વાસા ઋષિને બોલાવી કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, આ મહા ભાગ્યવાન શ્વેતકિ નામે રાજા છે, તેને તમે મારી આજ્ઞાથી યજ્ઞ કરાવો. દુર્વાસા ઋષિએ કહ્યું કે ઘણું સારૂં. પછી તેમણે વિધિ પૂર્વક મહાત્મા શ્વે-

તકિ રાજાને બહુ દક્ષિણાવાળો યજ્ઞ કરાવ્યો, ને તે સમાપ્ત થયા પછી તેઓના કેહેવાથી યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણો તથા મહા તેજસ્વિ સભાસદો, સર્વે પોતપોતાના સ્થાનકો પ્રત્યે ગયા. અને તેમ મહા ભાગ્યવાન, વેદને પાર પામેલા બ્રાહ્મણોથી સત્કાર પામેલ, બંદિજનોએ સ્તુતિ કરેલ અને શેહેરની પ્રજાએ વખાણેલા શ્વેતકિ રાજાએ પણ પોતાના પૂરમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી ઘણેક કાળે તે રાજા સ્વર્ગને પામ્યો. હવે એ પ્રમાણે તે શ્વેતકિ રાજાના યજ્ઞમાં બાર વર્ષ સૂધી અખંડ ધારાએ કરી ઘૃતનું પાન કરવાથી અગ્નિને અત્યંત તૃપ્તિ થઈ. તેથી તેને "કોઇ યજ્ઞ કરે ને તેમાં હું હુતદ્રવ્ય ગ્રહણ કરૂં," એવી ઇચ્છા નહીં થતી હતી. પછી તેને અજીર્ણનો વિકાર થયો તેથી તેનું શરીર કાંતિ વગરનું થઇ ગયું. તે જોઇ ગ્લાનિને પામી તેણે બ્રહ્મલોક પ્રત્યે જઇ તેઓને કહ્યું કે હે ભગવાન, શ્વેતકિ રાજાએ મને અત્યંત તૃપ્ત કર્યો તેથી મને અરૂચિ થઇ છે, જે હું મટાડવા સમર્થ નથી. તેને લીધે હે જગત્પતિ, હું તેજ તથા બળથી રહિત થઇ ગયો છું. માટે તમારી કૃપાએ કરી મારા પૂર્વ સ્વભાવને પામવાની ઇચ્છા કરૂં છું. એવાં તે અગ્નિનાં વચન સાંભળી સર્વ લોકના કર્તા બ્રહ્માએ હસીને કહ્યું કે હે મહા ભાગ્યવાન, તેં બાર વર્ષ સૂધી અખંડ ધારાએ કરી ઘૃતનું ભોજન કર્યું માટે તેજ રહિત થવાથી તને ગ્લાનિ પ્રાપ્ત થઈ છે. પણ હવે તું ગ્લાનિ પામ માં, કારણ જેમ તું તારા પૂર્વ સ્વભાવને પામે, એવો હું ઉપાય બતાવીને તારી અરૂચિ નાશ કરીશ. તે ઉપાય એકે, પૂર્વે દેવતાઓની આજ્ઞાથી દૈત્યોને રેહેવાનું સ્થાન ખાંડવ વન તેં બાળ્યું હતું, તેમાં હમણાં ઘણાં પ્રાણિઓ રેહે છે. માટે તું ત્યાં જલદીથી જઇને તે વનને બાળ, જેથી તેમાં રેહેનારા જીવોના માંસોથી તૃપ્ત થઇશ, ને પૂર્વના સ્વભાવને પામી અરૂચિથી મૂકાઇશ. હે જનમેજય, એવું બ્રહ્માનું કેહેવું સાંભળી અગ્નિ વેગથી દોડીને તે ખાંડવ વન પ્રત્યે આવ્યો, ને વાયુની પ્રેરણાથી ક્રોધયુક્ત થઇ તેને બાળવા લાગ્યો. તે જોઇને તેમાં રેહેનારા સર્વે જીવો તેને ઠારવાના યત્નો કરવા લાગ્યા. તેમાં હજારો હાથિઓ પોતાની સુંઢોએ કરી જળ છાંટવા લાગ્યા તથા ક્રોધે કરી મૂર્ચ્છિત એવા ઘણા ફણાવાળા નાગો પોતાની ફણાથી જળ લાવીને તેને ઠારવા લાગ્યા. તેમજ બીજા પણ કેટલાક પ્રાણિઓ ઘૂડ, ઇત્યાદિ પક્ષિઓ વૃક્ષની શાખાએ તથા જળે કરી તેને નિવર્ત કરવા લાગ્યા; એટલે અગ્નિ

શાંત થઇ ગયો. એ પ્રમાણે વારંવાર અગ્નિએ સાત વખત તે ખાંડવ વનને બાળવા માંડ્યું, ને તેમાં રેહેનારા પ્રાણિઓએ તેને શાંત કર્યો.

अनेनतुप्रकारेण भूयोभूयश्चप्रज्वलन् ॥

सप्तकृत्वःप्रशमितः खांडवेहव्यवाहनः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि खांडवदाहपर्वणि अग्निपराभवे गुर्जरभाषायां त्रयोविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ सतुनैराश्यमापन्न सदाग्लानिसमन्वितः ॥

पितामहमुपागच्छत् संक्रुद्धोहव्यवाहनः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી નિરાશપણાને પામેલો, નિરંતર ગ્લાનિયુક્ત અને ક્રોધાયમાન તે અગ્નિ બ્રહ્માની પાસે આવ્યો. ને તેણે પોતાનું સર્વ વૃત્તાંત યથાર્થ કહી સંભળાવ્યું. ત્યારે બ્રહ્માએ એ ઘટીકા માત્ર વિચાર કરીને તેને કહ્યું કે હે નિષ્પાપ, તું તે ખાંડવ વનને બાળી શકે, એવો ઉપાય મેં જાણ્યો છે, પણ હમણાં થોડી વાર સબુર કર, એટલે તને કહું છું. એમ કહી થોડીવાર રહીને બ્રહ્માએ તેને કહ્યું કે હે અગ્નિ, જ્યારે તારી સહાયતાના કરનારા નર નારાયણ ઉત્પન્ન થશે, ત્યારે તેઓની મદદથી તું તે વનને બાળી શકીશ. ત્યારે સારૂં, એમ કહી અગ્નિ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. પછી તેને ઘણો કાળ થયો ત્યારે નર અને નારાયણ પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થયા. તે જાણી બ્રહ્માનાં પૂર્વનાં કેહેલાં વચન સંભારીને અગ્નિ પાછો તેમની પાસે ગયો. ત્યારે બ્રહ્માએ કહ્યું કે હે વિભાવસુ, નર અને નારાયણ દેવ દેવતાઓના કાર્યને અર્થે મનુષ્ય લોકમાં પ્રગટ થયા છે, જેને સર્વ લોક અર્જુન અને વાસુદેવ માને છે. તેઓની પાસે જઇને તું ખાંડવ વનને બાળવા સારૂ સહાયતા માગ, જેઓની સહાયતાથી તું દેવતાઓએ રક્ષા કરેલા તે વનને બાળી શકીશ. કારણ તેઓ સર્વ પ્રાણિઓ તથા ઇન્દ્રને પણ નિવારણ કરશે, એમાં મને કંઇપણ શક નથી. વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, એવાં બ્રહ્માનાં વચન સાંભળી તે અગ્નિએ ઉતાવળથી અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણની પાસે આવીને જે વચનો કહ્યાં, તે મેં તમને કહ્યાં છે. હવે તે અગ્નિનાં વચન સાંભળીને અર્જુને કહ્યું કે હે

અગ્નિ, મારી પાસે શ્રેષ્ઠ અને દિવ્ય એવાં ઘણાં અસ્ત્રો છે, જેણે કરી હું વજ્રના ધારણ કરનારા ઘણા ઇન્દ્રો સાથે યુદ્ધ કરવા સમર્થ છું; પણ મારી ભુજાઓના પરાક્રમ લાયક ધનુષ નથી, જે યુદ્ધમાં મારા વેગને સહન કરે, વળી હું, નાશ નહીં પામે એવાં ઘણાં બાણોની, તથા યુદ્ધમાં મારે લાયક રથ નથી માટે શોભાયમાન શ્વેત વર્ણના અને વાયુ સરખા વેગવાળા ઘોડાઓ સહિત મેઘ સરખી ગર્જના કરનાર અને સૂર્ય સરખા પ્રકાશમાન રથની ઇચ્છા રાખું છું. તેમજ શ્રીકૃષ્ણને પણ યોગ્ય એવું આયુદ્ધ નથી, જેણે કરીને તે યુદ્ધમાં નાગો તથા પિશાચોનો નાશ કરે. માટે હે પાવક, પુરૂષાર્થે કરી કાર્ય કરનારા અમોને યુદ્ધમાં ધનુપાદિક સાહિત્યો આપવા તું યોગ્ય છે.

पौरुषेणतुयत्कार्यं तत्कर्त्तारौस्वपावक ॥
करणानिसमर्थानि भगवन्दातुमर्हसि ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि खांडवदाहपर्वाणि अर्जुनाग्निसंवादे गुर्जरभाषायां चतुर्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ एवमुक्तःसभगवान् धूमकेतुर्हुताशनः ॥
चिंतयामासवरुणं लोकपालंदिदृक्षया ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એવું સાંભળી ધૂમાડારૂપી છે ધ્વજા જેની એવા મહા સમર્થ અગ્નિએ લોકપાળ વરૂણ દેવતાનું તેને મળવા સારૂ ચિંતન કર્યું. તે જાણી વરૂણે તત્કાળ તેની પાસે આવીને પોતાનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું. ત્યારે અગ્નિએ, તેને પૂજાદિ સત્કાર કરીને કહ્યું કે હે વરૂણ, ચંદ્રે જે તમને ધનુષ, ચક્ર, તથા બાણો રાખવાના ભાથા અને ધ્વજામાં વાનરનું ચિન્હ છે એવો રથ, આપ્યાં છે, તે સૌ તમે મને જલદીથી આપો. કારણ તે ગાંડીવ ધનુષે કરીને અર્જુન તથા ચક્રે કરીને શ્રીકૃષ્ણ મોટાં કર્મ કરશે. તે સાંભળી ઠીક એમ કહીને વરૂણે, કોઇ પણ શસ્ત્રથી નાશ ન પામે એવું, સર્વ શસ્ત્રોને નાશ કરનાર, સર્વ હથીયારોમાં મોટું શત્રુઓની સેનાને પરાભવ પમાડનાર, અને દેવતા, દૈત્યો તથા ગંધર્વોથી ઘણા કાળ સૂધી પૂજાયલું ધનુષ, તથા કોઈ દિવસે પણ ખૂટે નહીં એવા

બાણોના બે ભાથા આપ્યા. વળી દિવ્ય શ્વેત વર્ણના, ગંધર્વ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને મન તથા વાયુ સરખા વેગવાળા ઘોડાઓ જેમાં જોડેલા હતા એવો, યુદ્ધમાં સર્વ સાહિત્યોથી ભરેલો, દેવતા તથા દૈત્યોથી ન જીતાય એવો, સૂર્ય જેવો પ્રકાશમાન, અનેક રત્નોથી જડેલો, જેને વિશ્વકર્માએ મહા તપે કરી બનાવેલો હતો, અને જેમાં બેશીને પૂર્વે મહા સમર્થ ચંદ્રમાએ દૈત્યોને જીત્યા હતા, તથા જેના શિખર ઉપર સુવર્ણની દાંડીમાં કેશરી સિંહ સરખા ભયંકર સ્વરૂપવાળા હનુમાનના ચિન્હવાળી ધ્વજા ઉડી રહી હતી એવો, પોતાની ગર્જનાએ કરીને શત્રુઓની સેનાને બેભાન કરનાર, તથા અનેક તરેહના પતાકાઓથી શોભાયમાન એવો રથ આપ્યો. પછી શરીર ઉપર કવચ તથા હાથ ઉપર ચર્માવરણ જેણે ધારણ કરેલાં છે એવો અર્જુન, અગ્નિના કેહેવાથી તે રથને પ્રદક્ષિણા તથા સર્વ દેવતાઓને માનસિક નમસ્કાર કરીને જેમ પુણ્યવાન જીવ વિમાનમાં બેસે તેમ તે રથમાં બેઠો, ને પૂર્વે બ્રહ્માયે નિર્માણ કરેલું અને સર્વ ધનુષોમાં શ્રેષ્ઠ ગાંડીવ ધનુષ ગ્રહણ કરી તેણે હર્ષયુક્ત થઇને તે ધનુષની પ્રત્યંચા ચડાવી. તે વખતે તેનો શબ્દ જેઓએ સાંભળ્યો તેમનાં મન ભયભિત થયાં. એ પ્રમાણે અર્જુન રથ, ધનુષ, તથા બાણોના ભાથા પામી મહા સમર્થ થઇને તે અગ્નિની સહાય કરવામાં હર્ષયુક્ત થયો. વળી અગ્નિએ શ્રીકૃષ્ણને વજ્રનાભ નામનું ચક્ર આપીને કહ્યું કે હે મધુસૂદન, તમે યુદ્ધમાં આ ચક્રે કરીને અત્યંત બળવાન મનુષ્યો તથા દેવતાઓને જીતશો, અને આ ચક્ર રાક્ષસો, પિશાચો, દૈત્યો તથા નાગોનો નાશ કરવામાં શ્રેષ્ઠ છે, ને જેની ઉપર મુકશો તેને નાશ કરીને પાછું પોતાની મેળે તમને પ્રાપ્ત થશે. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી મહા સમર્થ વરૂણ દેવતાએ દૈત્યોને નાશની કરનારી કૌમોદકી નામની ગદા શ્રીકૃષ્ણને આપી. ત્યારે અગ્નિને મુખ્ય કરી તે ખાંડવ વનની પાસે આવીને અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણે તેને કહ્યું કે હે અગ્નિ! શસ્ત્ર અસ્ત્ર તથા રથે કરી યુક્ત એવા અમો સર્વ દેવતા તથા દૈત્યો સાથે યુદ્ધ કરવા સમર્થ છીએ, ત્યારે તક્ષક નાગને વાસ્તે યુદ્ધ કરવા આવનાર તે વજ્ર ધારણ કરનાર ઇન્દ્રની સાથે યુદ્ધ કરીએ તેમાં શું આશ્ચર્ય? વળી એકલા અર્જુને કહ્યું કે હે અગ્નિ, ચક્ર જેના હાથમાં છે એવા મહાપરાક્રમી શ્રીકૃષ્ણ યુદ્ધમાં ચક્ર મૂકીને સર્વ શત્રુઓને બાળી ભસ્મ કરવામાં સમર્થ છે. અને હું આ ગાંડીવ ધનુષ તથા કોઇથી નાશ ન પામે એવા

બાણોના ભાથા ગ્રહણ કરીને સર્વ લોકને જીતવાનો ઉત્સાહ રાખું છું. માટે હવે આ ખાંડવ વનને તારી ઇચ્છા પ્રમાણે ચોતરફથી બાળ, કારણ તારી સહાયતા કરવા અમે સમર્થ છીએ. વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, એ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનના કેહેવાથી તે અગ્નિએ પોતાનું તેજોમય સ્વરૂપ કરીને, ચારે કોરથી તે વનને બાળવા માંડ્યું, તેથી તેમાં રેહેનારા સર્વ પ્રાણિઓ કંપાયમાન થવા લાગ્યા. હે ભારત, તે સમય બળતા એવા તે વનનું સ્વરૂપ, જેમ સૂર્યના કીરણોએ કરી પર્વતના રાજા મેરૂનું સ્વરૂપ શોભે તેમ શોભતું હતું.

दह्यतस्तस्यचबभौ रूपंदावस्यभारत ॥
मेरोरिवनगेंद्रस्य कीर्णस्यांशुमतोऽशुभिः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि खांडवदाहपर्वणि गांडिवादिदाने ॥
गुर्जरभाषायां पंचविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तौरथभ्यांरथश्रेष्ठौ दावस्योभयतःस्थितौ ॥
दिक्षुसर्वासुभूतानां चक्रातेकदनंमहत् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—તે સમય તે ખાંડવ વનની બેઉ બાજુએ શ્રેષ્ઠ રથોએ કરી ઉભેલા અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણ સર્વ દિશાઓમાં ઘણા પ્રાણિઓનો નાશ કરતા હતા. તે એમ કે, તે વનમાં રેહેનારા પક્ષિઓ જ્યાં તેઓની નજરે જોવામાં આવતાં ત્યાં તેઓ રથોથી દોડી જતા; જેથી તે પક્ષિઓને તે અગ્નિમાથી બચવાનો અવકાશ મળતો નહીં. હવે એ પ્રમાણે જ્યારે તે ખાંડવ વન બળવા લાગ્યું, ત્યારે હજારો જીવો મોટા શબ્દ કરતા કરતા ઉછળવા લાગ્યા. તેમ કેટલાકનાં અર્ધાં શરીર બળી ગયાં, કેટલાક અત્યંત તાપને પામ્યા તથા કેટલાકની આંખો ફુટી ગઇઓ; કેટલાકનાં શરીર કાકડીના ફલની માફક ફાટી ગયાં તથા કેટલાક ભયથી ભાગવા લાગ્યા; કેટલાક પોતાના સંતાનોને આલિંગન કરતા તથા કેટલાક પોતાના માતા પિતા તથા ભાઇઓને ભેટતા હતા; કારણ તેઓ પરસ્પર સ્નેહને લીધે કોઇનો ત્યાગ કરવા સમર્થ થતા નહીં. વળી કેટલાક ક્રોધે કરી પોતાની ચાંચો મરડતા ત્યાંથી ઉડી જતા, પણ તે અગ્નિના તાપથી મુઝાઇને પાછા અગ્નિમાંજ પડીને મૃત્યુ પામતા હતા. એ પ્રમાણે તે સર્વ પક્ષિઓ

તરફડતાં તરફડતાં તે વનમાં ચોતરફ મૃત્યુ પામતા દેખાતા હતા. વળી તે વનમાં જળનાં સ્થાનકો હતાં તેઓનું જળ અગ્નિથી ઘણું તપી ગયું, તેથી તેમાં રેહેનારા કાચબા તથા મત્સ્યાદિ જંતુઓનો પણ નાશ થયો. વળી વનમાંથી જે પક્ષિઓ ઉડી જતા તેઓને બાણો મારીને અર્જુન પાછા અગ્નિમાં નાખતા હતા. તેથી બાણોએ કરી ભેદાયલા તે પક્ષિઓ મહા ભયંકર શબ્દ કરતા, જે સમુદ્ર મંથન કરતી વખતના શબ્દ સરખા સંભળાતા હતા. હવે અત્યંત પ્રદીપ્ત થયેલા અગ્નિના તણખા આકાશમાં ઉંચે ઉડવા લાગ્યા, જેથી દેવતાઓ ભય પામીને ઇંદ્રની પાસે જઇ કેહેવા લાગ્યા કે હે દેવતાઓના ઇશ્વર, આ અગ્નિએ કરી સર્વ પ્રાણિઓ બળે છે એ શું ? માટે હમણાં શું સર્વ લોકનો વિનાશ તો પ્રાપ્ત થયો નથી ? વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, એવાં દેવતાઓનાં વચન સાંભળી વૃત્રાસુરને નાશ કરનારા ઇંદ્રે, તે ખાંડવ વનને બળતું જોઇ તેને અગ્નિથી મૂકાવવા સારૂ, દેવતાઓ સહિત ત્યાં જઇ વિમાનોથી આકાશને ઢાંકી લીધું, ને મેઘના ગણોને તે વન ઉપર વર્ષવાની આજ્ઞા આપી. ત્યારે તે મેઘો રથની ધરી સરખી જાડી ધારાઓથી વર્ષવા લાગ્યા, પણ તે ધારાઓ અગ્નિના તેજથી આકાશમાંજ સુકાઇ ગઇ. ત્યારે અત્યંત ક્રોધ પામીને તે નમુચિ દૈત્યને નાશ કરનારા ઇન્દ્રે બીજા મોટા મેઘોએ કરી તે ખાંડવ વન પ્રત્યે ઘણુંક જળ વર્ષાવ્યું. તેથી તે સમય અગ્નિની જ્વાળા તથા વર્ષાદની ધારાઓ સાથે મળવાથી ધૂમાડો, અગ્નિનો પ્રકાશ, અને વીજળી એ ત્રણે યુક્ત તે વન ઘણું ભયંકર થયું.

अर्चिर्धाराभिसंबद्धं धूमाविद्युत्समाकुलं ॥
बभूवतद्वनंघोरं स्तनयित्नुसमाकुलं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि खांडवदाहपर्वणि इन्द्रक्रोधे
गुर्जरभाषायां षड्विंशत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तस्याथवर्षतोवारि पांडवःप्रत्यवारयत् ॥
शरवर्षेणबीभत्सु रुत्तमास्त्राणिदर्शयन् ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી અર્જુને પોતાનાં ઉત્તમ અસ્ત્રો વાપરીને ઇંદ્રે કરેલા વર્ષાદના જળને બાણોના વર્ષાદે કરીને બંધ કરી મૂક્યું; ને જેમ

ચંદ્રમા ઝાકળથી પૃથ્વીને ઢાંકે, તેમ અત્યંત પરાક્રમ કરીને ઘણા બાણોથી તે ખાંડવ વનને ઢાંકી લીધું. તેથી કોઇપણ પ્રાણિ તેમાંથી નીકળી જવા સમર્થ થયું નહીં. હવે તે વન બળ્યું તે વખતે સર્વ નાગોનો રાજા તક્ષક કુરૂક્ષેત્ર પ્રત્યે ગયેલો હતો, પણ તેનો મહાબળવાન અશ્વસેન નામે પુત્ર તે વનમાંજ હતો. જેણે તે અગ્નિથી બચવા સારૂ ઘણો યત્ન કર્યો, પણ તે અર્જુનનાં બાણોથી રૂંધાઈ જઈ અગ્નિમાંથી નીકળવા સમર્થ થયો નહીં. ત્યારે તેની મા, તેને બચાવવા સારૂ તેના માથા તરફથી તેને ગળી ગઈ, ને તે સમયે અર્જુને ઘણા બાણો માર્યા, તોય પણ પોતાના પુત્રના બચાવ સારૂ તે ખાંડવ વનમાંથી નીકળી જવા લાગી. ત્યારે અર્જુને મોટી તીક્ષ્ણ ધારવાળા બાણે કરીને તેનું માથું કાપી નાખ્યું. તે જોઇ ઇન્દ્રે તે અશ્વસેનને બચાવવા સારૂ વાયુ તથા વર્ષાદથી અર્જુનને મોહ પમાડ્યો, એટલે તે અશ્વસેન અર્જુનની નજરથી ખસી ગયો. ત્યારે ક્રોધ પામીને અર્જુન, શ્રીકૃષ્ણ અને અગ્નિએ તે અશ્વસેનને શાપ આપ્યો કે, "તું જગતમાં સંતાન વગરનો થઇશ." પછી ઇંદ્રે કરેલા છળને સંભારી અર્જુને બાણોથી આકાશને ઢાંકી લીધું, ને તેની સાથે યુદ્ધ કરવા માંડ્યું. ત્યારે ઇન્દ્રે પોતાનું તીવ્ર અસ્ત્ર મૂક્યું, તે વખતે મોટા શબ્દ વાળો વાયુ સર્વ સમુદ્રને ક્ષોભ પમાડી વાવા લાગ્યો, ને વિજળીયુક્ત મેઘો મોટી ગર્જના કરીને વર્ષવા લાગ્યા. તે બંધ કરવા સારૂ અર્જુને વાયવાસ્ત્ર મંત્રીને મોકલ્યું, જેથી તે ઈંદ્રના વજ્રરૂપ મેઘોનું બળ નાશ પામ્યું, ને વર્ષાદની ધારાઓ તથા વીજળી બંધ થઇ ગયાં. તેથી ક્ષણમાત્રમાં સૂર્યથી પ્રકાશિત અને શીતળ વાયુને ઉત્પન્ન કરનારૂં આકાશ નિર્મળ થઇ ગયું. અને પ્રાણિઓના દેહમાંથી ઉત્પન્ન થતા તણખાએ યુક્ત હર્ષ પામેલો અગ્નિ મોટા શબ્દ કરતો કરતો તે વનને અત્યંત બાળવા લાગ્યો. હે રાજા, તે વખતે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને રક્ષા કરેલા અગ્નિને તથા બળતાં એવાં વનને જોઇને અહંકારી ગરૂડાદિ પક્ષિઓ આકાશમાં આવ્યા. તેમાં ગરૂડ તો પોતાની વજ્ર સરખી ચાંચ તથા નખોથી શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનને મારવા સારૂ આકાશમાંથી નીચે આવ્યો. વળી ઘણાક સર્પો પોતાના મોડામાંથી વિષ કાઢતા કાઢતા અર્જુનની નજીક પડ્યા, તેઓને બાણોથી વીંધીને અર્જુને અગ્નિમાં નાખી દીધા. પછી ગંધર્વ, યક્ષ, રાક્ષસ અને સર્પોના ગણો સહિત દૈત્યો, મોટા શબ્દો કરતા કરતા યુદ્ધ કરવા સારૂ ત્યાં આવ્યા, ને

શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને મારવાની ઇચ્છાથી તેઓને અનેક વાક્યો કેહેતા કેહેતા, તેઓ ઉપર ચક્રો, પત્થરો, ગોફણો તથા અસ્રોનો વર્ષાદ વર્ષાવવા લાગ્યા. તે જોઇ અર્જુને તીક્ષ્ણ બાણોએ કરી તેઓનાં શરીર ભેદી નાખ્યાં, ને મહા તેજસ્વિ અને શત્રુઓને નાશ કરનાર શ્રીકૃષ્ણે પણ ચક્રે કરીને તેઓનો ઘણો નાશ કર્યો. ત્યારે ભય પામી તે દૈત્યાદિકો યુદ્ધથી શાંત થઈ ગયા. તે સમયે દેવતાઓનો રાજા ઈંદ્ર, ક્રોધ પામી શ્વેત હાથી ઉપર બેસી "કૃષ્ણ તથા અર્જુનને હમણાં મારીશ," એમ દેવતાઓને કહીને, શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનની સામે હાથમાં વજ્ર લઇને જલદીથી આવ્યો, ને તેઓ ઉપર વજ્ર તથા શસ્ત્ર મૂકવા લાગ્યો. તે જોઈ બીજા સર્વ દેવતાઓએ પોતપોતાનાં શસ્ત્રો ગ્રહણ કર્યાં. તેમાં યમ રાજાએ કાલદંડ, કુબેરે ગદા, વરૂણે પાશ તથા વજ્ર, કાર્તિકસ્વામિએ શક્તિ, અશ્વિની કુમારોએ ઔષધિયો, ધાતાએ ધનુષ, જયે મુસલ, મહા બળવાન ત્વષ્ટાએ ત્રિશૂળ, અંશે શક્તિ, અર્યમાએ પરિઘ, મિત્રદેવતાએ ચક્ર, અને પૂષા, ભગ, સવિતા, અગીયાર રૂદ્રો, આઠ વસુ, ઓગણપચાશ વાયુ, વિશ્વે દેવા, સાધ્યના ગણો, તથા બીજા પણ કેટલાક દેવતાઓએ અનેક તરેહનાં આયુદ્ધો ગ્રહણ કરીને શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનની સાથે યુદ્ધ કરવા માંડ્યું. તે વખતે યુદ્ધમાં અનેક તરેહનાં અદ્‌ભુત જગતને પ્રલય કરે એવાં તથા સર્વને મોહ પમાડનારાં નિમિત્ત દેખાવા લાગ્યાં. તેને તથા ક્રોધ પામેલા દેવતાઓ સહિત ઈંદ્રને જોઇને, યુદ્ધ કરવામાં કુશળ એવા શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને કંઇપણ ભય રાખ્યા વગર તેઓ સામા ઉભા રહી વજ્ર સરખા બાણોથી તેઓને મારવા માંડ્યા. ત્યારે કેટલાક દેવતાઓ યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા રહિત થઇ, તેઓના ભયથી યુદ્ધ મૂકીને ઈંદ્રની પાસે જઈ ઉભા રહ્યા. તે જોઈ આકાશમાં ઉભેલા મુનિઓને શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનના પરાક્રમ વિષે આશ્ચર્ય લાગ્યું. પછી ઇન્દ્રે, યુદ્ધમાં પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનનું બળ જોયું હતું, તોયપણ ફરીથી તેઓ પાસે આવીને બીજી વખત અર્જુનનું પરાક્રમ જોવા સારૂ તેની ઉપર પત્થરોનો વર્ષાદ વર્ષાવ્યો. ત્યારે અત્યંત ક્રોધ પામી અર્જુને બાણોથી તે વર્ષાદનો નાશ કર્યો. એટલે વળી ઇન્દ્રે પત્થરોનો ઘણો વર્ષાદ કર્યો, તેનો પણ અર્જુને બાણોએ કરી નાશ કર્યો. ત્યારે ઈંદ્રે પોતાના હાથે કરી મંદરાચલ પર્વતનું વૃક્ષોએ સહિત એક શિખર ઉપાડી અર્જુનને મારવા સારૂ તેની ઉપર નાખ્યું, પણ અર્જુને તેના બાણોથી

હજારો કટકા કરી નાખ્યા. એટલે તે કટકા વેરાઇને પડવાથી, જેમ આકાશમાંથી ખરી પડતા સૂર્ય તથા ચંદ્ર સહિત ગ્રહોનાં સ્વરૂપ શોભે, તેમ શોભવા લાગ્યા.

गिरेर्विशीर्यमाणस्य तस्यरूपंतदाबभौ ॥
सार्कचंद्रग्रहस्येव नभसःपरिशीर्यतः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि खांडववनदाहपर्वणि देवकृष्णार्जुनयुद्धे गुर्जरभाषायां सप्तत्रिंशत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ समाप्तंच खांडवदाहपर्व ॥

॥ अथ मयदर्शनपर्व ॥

वैशंपायनउवाच ॥ तथाशैलनिपातेन भीषिताःखांडवालयाः ॥
दानवाराक्षसानागा स्तरक्ष्वृक्षवनौकसः ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હવે તે શિખરની શિલાઓ પડવાથી ખાંડવ વનમાં રેહેનારા દાનવો, રાક્ષસો, તથા નાગો, નાના વ્યાઘ્રો, રીંછો, હાથીઓ, યુવાન તથા મોટી અવસ્થાવાળા સિંહો, મૃગો, પાડાઓ તથા બીજા સેંકડો પક્ષિઓ કચરાઈ ગયા, ને બીજા કેટલાક ઉદ્વેગ પામેલા પક્ષિઓ વિખરાઇને આકાશમાં ઉડી, બળતા એવા તે ખાંડવ વન અને હથીયારબંધ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને જોઇને મોટા શબ્દ કરવા લાગ્યા. તેથી તેઓના તથા તે વનને બાળનાર અગ્નિના શબ્દે કરીને આકાશ, જેમ ઉત્પાતના સમયને વિષે મેઘના શબ્દથી ગાજે તેમ ગાજતું હતું. તે વખતે મહા બાહુ શ્રીકૃષ્ણે, પોતાનું મોટી કાંતિવાળું ચક્ર તે પ્રાણિઓને નાશ કરવા સારૂં મૂકયું, જેથી પિડા પામીને તે ક્ષુદ્ર દૈત્યો તથા નિશાચરાદિ સેંકડો પ્રાણિઓ કપાઇને તરત અગ્નિમાં પડ્યા. હે ભરતવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા, એ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ, હજારો પિશાચો, પક્ષિઓ, નાગો તથા પશુઓને મારતા મારતા કાળની પેઠે ત્યાં ફરતા હતા, ને જેમના ઉપર પોતાનું ચક્ર મૂકતા, તેઓને તે ચક્ર નાશ કરીને પાછું પોતાના હાથમાં પ્રાપ્ત થતું હતું. તે સમય સર્વ ભૂત પ્રાણિ માત્રના આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણનું સ્વરૂપ અત્યંત ભયંકર દેખાતું હતું. પછી ત્યાં એકઠા થએલા સર્વ દૈત્યો તથા દેવતાઓ જ્યારે તે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને જીતી શકયા નહીં, અને તેમના પરાક્-

મથી રક્ષા પામેલા અગ્નિને શાન્ત કરવા સમર્થ થયા નહીં, ત્યારે ત્યાંથી પાછા વળ્યા. તે જોઇ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનનાં વખાણ કરી ઇન્દ્ર હર્ષ પામ્યો. ત્યારે આકાશવાણીએ ગંભીર શબ્દથી તેને કહ્યું કે હે! ઇન્દ્ર, તારો સખા તક્ષક નાગ અહીં નથી. તે તો આ ખાંડવ વન બળતા પેહેલાં કુરૂક્ષેત્ર પ્રત્યે ગયો છે, ને આ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને યુદ્ધમાં જીતવાને કોઇપણ સમર્થ નથી. કારણ એ બેઉ સ્વર્ગમાં પ્રસિદ્ધ, દેવતારૂપ, સર્વ લોકમાં પ્રાચીન, ઋષિઓમાં શ્રેષ્ઠ અને સર્વ દેવતાઓ, દૈત્યો, યક્ષો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, મનુષ્યો, કિન્નરો, તથા સર્પોએ પૂજા કરવા લાયક એવા નર અને નારાયણરૂપ છે. માટે હે ઇન્દ્ર, તું સર્વે દેવતાઓ સહિત અહીંથી સ્વર્ગ પ્રત્યે જવા લાયક છે, ને આ ખાંડવ વન બળ્યું એ તું દૈવ ઇચ્છા માન. એવાં આકાશવાણીનાં વચન સાંભળી ઇન્દ્ર ત્યાંથી સ્વર્ગ પ્રત્યે ચાલી નીકળ્યો. હે રાજા, તે જોઇ સર્વે દેવતાઓ પણ સેના સહિત તેની પાછળ ગયા. પછી દેવતાઓ સહિત ચાલી નીકળેલા ઇન્દ્રને જોઈ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને મોટા સિંહ સરખા શબ્દ કર્યા, ને તે ખાંડવ વન સુખે બળવા લાગ્યું. તેમાંથી કોઇપણ પ્રાણિ બાહાર નીકળવા સમર્થ થતું નહીં, કારણ જે કોઇ નીકળતું તેને બાણો મારી અર્જુન નાશ પમાડતો હતો. તે સમય પિતૃ તથા દેવતાઓનાં સ્થાનકોને પણ સૌને સંતાપ ઉત્પન્ન થતો હતો, ને દીન એવા ભૂતપ્રાણિ માત્ર ભયથી મોટા શબ્દ કરતા હતા. તેમાં હાથીયો, મૃગો તથા નાના વ્યાઘ્રો મોટેથી રૂદન કરતા હતા, તેઓના શબ્દ સાંભળીને ગંગાજી તથા સમુદ્રમાં રેહેનારા ઝુંડો પણ ત્રાસ પામતા હતા. હે મોટી ભુજાવાળા જનમેજય, તે સમય વિદ્યાધરો તથા બીજા પણ તે વનમાં રેહેનારા રાક્ષસો અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણને જોવાને પણ સમર્થ થતા નહીં, ત્યારે તેઓ સાથે યુદ્ધ કરવાને કેમજ સમર્થ થાય? વળી તે વનમાં રાક્ષસો, દાનવો તથા નાગો એકઠા થઇને રેહેતા હતા, તેઓને પણ શ્રીકૃષ્ણ ચક્રે કરીને મારતા, તેથી કપાઇ જઈ મૃત્યુ પામીને તેઓ પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં પડતા હતા. પછી એ પ્રમાણે પ્રાણિયોની માંસ તથા રૂધિરયુક્ત ચરબીએ કરી તૃપ્ત થઈ અગ્નિ આકાશ તરફ ઉંચો વધીને ધૂમાડા રહિત થયો. અને તેની જીભ, હનુ, માથાના કેશ તથા નેત્રો પ્રદીપ્ત થઇ પીળા વર્ણનાં થયાં. એ રીતે તે અગ્નિ, શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને પ્રાપ્ત કરેલા ખાંડવ વનને બાળવારૂપી અમૃતને પામી, હર્ષયુક્ત તથા

તૃમ થઈને નિવૃત્તિ પામ્યો. એટલામાં શ્રીકૃષ્ણે તક્ષક નાગના ઘરમાંથી મયદાનવને નાસી જતાં જોયો. ત્યારે મહાબળવાન તથા જટાયુક્ત શરીરવાળા અગ્નિએ શ્રીકૃષ્ણ પાસે તેને બાળવાની પ્રાર્થના કરી. એટલે શ્રીકૃષ્ણે તેને મારવા સારૂ ચક્ર ઉગામ્યું, તે જોઈને મયદાનવે અર્જુન પાસે દોડી જઈ કહ્યું કે હે અર્જુન, તમે મારી રક્ષા કરો. એવાં તેનાં ભયનાં વચન સાંભળી, અર્જુને તેને છોડવા માટેજ ઉત્તર આપ્યો કે, તારે કંઈ ભય પામવું નહીં. એ પ્રમાણે અર્જુને તેને અભય આપ્યો ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ તેને મારવાથી નિવૃત્ત થયા, ને અગ્નિએ પણ તેને બાળ્યો નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને રક્ષા કરેલા બુદ્ધિમાન્ અગ્નિએ, પંદર દિવસ સૂધી તે ખાંડવ વન બાળ્યું, પણ તેણે બળતા એવા તે વનમાં અશ્વસેન, મયદાનવ તથા ચાર શાર્ઙ્ગ પક્ષિઓ મળી ૭ પ્રાણિઓને બાળ્યા નહીં.

तास्मिन्वनेदह्यमाने षडग्निर्नददाहच ॥
अश्वसेनमयंचैव चतुरःशार्ङ्गकांस्तथा ॥
इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वाणि मयदानवत्राणे
गुर्जरभाषायां मष्टात्रिंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

जनमेजयउवाच ॥ किमर्थंशार्ङ्गकानग्नि र्नददाहतथागते ॥
तस्मिन्वनेदह्यमाने ब्रह्मन्नेतत्प्रचक्ष्वमे ॥

જનમેજય પૂછેછે—હે બ્રહ્મન્, બળતાં એવાં તે વનમાં અગ્નિએ પ્રાણિઓના દાહને વિષે તે ચાર શાર્ઙ્ગ પક્ષિઓને શા કારણથી બાળ્યા નહીં? તે મને કહો. કેમકે જેમ અશ્વસેન તથા મયદાનવને નહીં બાળવાનું કારણ તમે કહ્યું, તેમ તે શાર્ઙ્ગ પક્ષિયોને નહીં બાળવાનું કારણ કહ્યું નથી. તેથી અગ્નિએ સર્વ પ્રાણિયોને બાળ્યા, ને તેઓ જીવતા રહ્યા એ મને મોહોટું આશ્ચર્ય લાગે છે. વૈશંપાયન કેહે છે—હે શત્રુઓને જીતનારા, કોઈ ધર્મના જાણનારાઓમાં મુખ્ય, તપસ્વિ અને સ્થિર વ્રતવાળા મંદપાલ નામે ઋષિ હતા. જે પરમહંસના ધર્મનું સેવન કરી તપનો પાર પામી દેહનો ત્યાગ કરીને પિતૃ લોક પ્રત્યે ગયા. પણ તેને કંઈ તપનું ફળ ત્યાં મળ્યું નહીં. ત્યારે પોતે તપ કરીને મેળવેલા સર્વ લોક નિષ્ફળ થયા તે જોઈને,

તેણે ધર્મરાજા પાસે બેઠેલા દેવતાઓને પૂછ્યું કે હે દેવતાઓ, મેં તપ કરીને મેળવેલા આ લોક મને નિષ્ફળ કેમ થાય? માટે અહીં મને સુખ પ્રાપ્ત થવાનો ઉપાય કહો તે હું કરૂં. દેવતાઓ બોલ્યા કે હે બ્રાહ્મણ, મનુષ્યો ઉપર યજ્ઞ, બ્રહ્મચર્ય, તથા પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાનું ઋણ હોય છે, તે જ્યારે યજ્ઞ કરે, બ્રહ્મચર્ય પાળે, તથા પ્રજા ઉત્પન્ન કરે, ત્યારે તે ઋણથી મૂકાય છે. માટે હે બ્રાહ્મણ, તેં યજ્ઞ કર્યા છે, અને બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળ્યું છે, પણ તને કંઇ પ્રજા થઇ નહીં, તેથીજ તને અહીં સુખ મળતું નથી. કારણ પુત્ર પિતાને નર્કથી તારે છે એમ વેદમાં કહ્યું છે, માટે તને સંતાન થાય એવો યત્ન કર. વૈશંપાયન કેહે છે-એવાં સર્વ દેવતાઓનાં વચન સાંભળી તે મંદપાલ બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે, મને ઘણી પ્રજા કયા જન્મ લીધેથી થાય? પછી વિચાર કરી નિશ્ચય કર્યો કે પક્ષિઓને ઘણી પ્રજા થાય છે, માટે હું પક્ષિનું સ્વરૂપ લઉં. એવો નિશ્ચય કરી શાર્ઙ્ગ પક્ષિનું સ્વરૂપ લઇ તેણે જરિતા નામની શાર્ઙ્ગિને પામી તેમાં બ્રહ્મવાદી એવા ચાર પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. પછી તે બાલકો હજી ઇંડામાંજ હતા, તેટલામાં માતાયે સહિત તેઓનો ત્યાગ કરીને તે મંદપાલ શાર્ઙ્ગ પક્ષિ લપિતા નામની બીજી સ્ત્રીની પાસે ગયો. ત્યારે પોતાના પુત્રોમાં સ્નેહ રાખનારી જરિતાએ વિચાર કર્યો કે, આ ઋષિ સરખા ચાર બાલકોને જેમ એમના પિતાએ ત્યાગ કર્યા તેમ મારે કરવું નહીં. એમ વિચારીને પોતાની વૃત્તિથી ખાંડવ વનમાં તેઓનું પોષણ કરતી હતી. પછી જ્યારે તે વનને બાળવા સારૂ અગ્નિ આવતો હતો, ત્યારે તેને લપિતા સાથે ફરનારા મંદપાલ ઋષિયે જોઇ તેનો સંકલ્પ જાણીને, પોતાના પુત્રોના બચાવ સારૂ તેની સ્તુતિ કરવા માંડી કે હે અગ્નિ, તું સર્વ લોકમાં જીવરૂપે ભોગવનારો છે, તું સર્વ ભૂતપ્રાણિના અંતરમાં ગુપ્ત થઈને રેહે છે, ને બુદ્ધિમાન્ પુરૂષો તને બ્રહ્મરૂપ કેહે છે. અને તનેજ પંચમહાભૂત, આત્મા, સૂર્ય તથા ચંદ્ર રૂપે કરીને આઠ પ્રકારનો કેહે છે. તેંજ આ જગત્ ઉત્પન્ન કર્યું છે, કેમકે એ તારા વગર તરતજ નાશ પામે એમ છે. હે હુતાશન, સર્વ બ્રાહ્મણો તને નમસ્કાર કરી, પોતાના તપે કરીને જીતેલા લોક પ્રત્યે પોતાની સ્ત્રીઓ તથા પુત્રે સહિત જાય છે. વળી હે અગ્નિ, આકાશમાં રેહેનારા વિજળી યુકત મેઘ પણ તારૂં સ્વરૂપ છે, ને તારામાંથી નીકળેલી જ્વાલાઓ સર્વ ભૂતપ્રાણિઓને બાળે છે. આ સ્થાવર, જંગમ, સર્વ વિશ્વ તેંજ સર્જ્યું

છે, માટે તે તારૂં કર્મ છે, ને તે અંતે તારામાંજ રેહે છે. હોમ તથા શ્રાદ્ધના પદાર્થો પણ તારે વિષે રેહે છે, ને તુંજ બ્રહ્મા, બૃહસ્પતિ, અશ્વિનીકુમાર, મિત્રદેવતા, ચંદ્રમા તથા વાયુરૂપ છે. વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, એવી મંદપાલની સ્તુતિ સાંભળીને પ્રસન્ન થઇ અગ્નિએ કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ, હું તારૂં શું પ્રિય કરૂં ? ત્યારે મંદપાલે હાથ જોડીને કહ્યું કે હે અગ્નિ, તું આ ખાંડવ વનને બાળ. પણ તેમાં મારા ચાર પુત્રો છે, તેને બાળજે માં. તે સાંભળી ઠીક, એમ કહીને હુતદ્રવ્યને વહન કરનાર મહાસમર્થ અગ્નિએ, તે બ્રાહ્મણના કેહેવાથી, ખાંડવ વન બાળતી વખતે તે શાર્ઙ્ગોને બાળવા માટે પોતાની જ્વાલા મોટી કરી નહીં.

तथेतितत्प्रतिश्रुत्य भगवान्हव्यवाहनः ॥
खांडवेतेनकालेन प्रजज्वालदिधक्षया ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि शार्ङ्गकोपाख्याने गुर्जरभाषायां मुनत्रिंशादधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ ततःप्रज्वलितेवन्हौ शार्ङ्गकास्तेसुदुःखिताः ॥
व्यथिताःपरमोद्विग्ना नाधिजग्मुपरायणं ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—પછી જ્યારે અગ્નિ પ્રજ્વલિત થયો ત્યારે તે દુઃખથી પીડાયલા અને પરમઉદ્વેગને પામેલા શાર્ઙ્ગોને કોઇ રક્ષા કરનારો મળ્યો નહીં. તેથી તેમની મા પોતાના મન સાથે દુઃખી થઇ વિલાપ કરીને કેહેવા લાગી કે, અરે ! આ મને દુઃખ આપનારો ભયંકર અગ્નિ સર્વ જગતને પ્રકાશ કરતો તથા આ વનને બાળતો અહીં આવે છે ! તેથી હજી જેઓને પાંખો તથા પગ પણ આવ્યા નથી એવા, અમારા પૂર્વજોને નર્કથી તારનાર, અને થોડી બુદ્ધિવાળા આ મારા બાલકો મને ખેદ ઉત્પન્ન કરે છે ? કારણ પાંખો વગર તેઓ અહીંથી ઉડી જવાને સમર્થ નથી; તેમ હું પણ તેઓને લઇ જવા અથવા ત્યાગ કરવા સમર્થ નથી. તેથી મને ખેદ થાય છે જે હું કેનો ત્યાગ કરૂં ! કેને ગ્રહણ કરૂં ! શું કર્યાથી મારૂં કલ્યાણ થાય ! એવો વિલાપ કરીને તે પોતાના પુત્રોને કેહેવા લાગી કે હે પુત્રો, તમને શું સુજે છે ! કારણ આ અગ્નિથી તમારો બચાવ હું વિચારૂં છું, પણ મને કંઇ સુજતું નથી. માટે તમોને

મારી પાંખોથી ઢાંકીને તમારા સહિત હું મૃત્યુ પામીશ. કેમકે પૂર્વે તમારો નિર્દય પિતા કહી ગયો છે કે, "આ જરિતારી સૌથી મોટો છે તે કુળનો યશ વધારશે, પિતૃઓના કુળનો વધારનાર આ સારિસૃક પ્રજા ઉત્પન્ન કરશે, અને આ સ્તંબમિત્ર તથા બ્રહ્મજ્ઞાનિનાં શ્રેષ્ઠ આ દ્રોણ તપ કરશે." એમ કહીને તે ચાલી નીકળ્યો છે ! હવે હું આ અગ્નિના કષ્ટથી કેવા ઉપાએ કરી બચવાને સમર્થ થાઉં ! પણ એવી વિહ્વલ થયેલી હું કંઈ બચવાનો ઉપાય દેખતી નથી ! વૈશંપાયન કેહે છે—પોતાની માનો એવો વિલાપ સાંભળી તે શાર્ઙ્ગકોએ કહ્યું કે હે મા, તું અમારામાંથી સ્નેહ મૂકી દઇને જ્યાં અગ્નિ ન હોય ત્યાં જા, કારણ અમે અહીં નાશ પામશું તો પણ તને બીજા પુત્રો થશે, ને જો તું નાશ પામીશ તો પછી આપણા કુળની વૃદ્ધિ થશે નહીં. માટે જેથી આપણા કુળનું કલ્યાણ થાય તે તારે હમણાં કરવાનો સમય છે, કારણ તેમ નહીં કરશે તો પરલોકની ઇચ્છાવાળા અમારા પિતાનું કર્મ નિષ્ફળ જશે. એવું સાંભળી જરિતા બોલી કે, આ વૃક્ષની નજીક પૃથ્વીમાં એક ઉંદરનું દર છે તેમાં તમે પ્રવેશ કરો, ને હું તેનું મોઢું ધૂળથી બંધ કરૂં, એટલે તમને અગ્નિથી ભય થશે નહીં; ને તે જ્યારે શાંત થશે ત્યારે હું અહીં પાછી આવીને એ દરના મોઢા આડેની ધૂળ કાઢી નાખીશ. એ ઉપાય તમોને અગ્નિથી બચાવવાનો મને સારો લાગે છે, ત્યારે શાર્ઙ્ગકોએ કહ્યું કે હે મા, એ દરમાં પેસવાથી માંસનું ભક્ષણ કરનારો ઉંદર, પાંખ વગરના અને કેવળ માંસરૂપ અમોને ખાઇ જશે, એવો અમને ભય લાગે છે, માટે તેમાં પ્રવેશ કરવાને અમે સમર્થ નથી. એમ કહીને તેઓ માંહોમાંહે કેહેવા લાગ્યા કે, આપણે બહાર રહીશું તો આ અગ્નિ બાળશે, ને દરમાં પ્રવેશ કરશું તો ઉંદર ખાઇ જશે. તેથી આપણા પિતાની ઇચ્છા નિષ્ફળ થશે ? ને આપણી મા પણ જીવતી નહીં રેહે. હવે એ બેઉ રીતના મૃત્યુથી બળી મરવું એ સારૂં, પણ ઉંદરના ભક્ષ્ય થઈ મરવું એ સારૂં નહીં. કારણ અગ્નિથી પોતાના શરીરનો ત્યાગ કરવો એ શ્રેષ્ઠ પુરૂષોએ કહેલું છે, પણ દરમાં ઉંદરના ભક્ષણથી આપણને મૃત્યુ થાય એ નિંદિત છે.

गर्हितंमरणंनःस्या दाखुनाभक्षितेबिले ॥

शिष्टादिष्टःपरित्यागः शरीरस्यहुताशनात् ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि जरितात्रिलापे गुर्जरभाषायां त्रिंशदाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

जरितोवाच ॥ अस्माद्बिलान्निष्पतित माखुंश्येनोजहारतं ॥
क्षुद्रपंद्भ्यांगृहित्वाच यातोनात्रभयंहिवः ॥

જરિતા કેહે છે—હે પુત્રો, આ દરમાંથી નીકળેલા તે ક્ષુદ્ર ઉંદરને પગેથી પકડી શ્યેનપક્ષી હરણ કરી ગયો છે, માટે તમોને આ દરમાં ભય નથી. શાર્ઙ્ગકો બોલ્યા કે, શ્યેનપક્ષી કોઇપણ ઉંદરને લઇ ગયો, તે અમે જાણતા નથી. પણ કદી એકને લઇ ગયો હશે તોયપણ બીજા ઉંદરો તેમાં રેહે છે, તેઓથી અમોને ભય થાય. હે મા, હમણાં વાયુ રહી ગયો છે, તેથી કદાચ અગ્નિ અહીં આવે વા નહીં પણ આવે ! એવો અમને સંશય છે. માટે તેના ભયથી જો દરમાં પ્રવેશ કરીએ તો અવસ્ય અમારૂં મરણ થાય, ને જો બહાર રહીએ તો અગ્નિ આવે ત્યારેજ મૃત્યુ થાય. માટે હે મા, તું આકાશ તરફ ગતિ કર ને તને બીજા શ્રેષ્ઠ પુત્રો થશે. જરિતા બોલી કે હે પુત્રો, દરમાંથી નીકળેલા તે ઉંદરને લઇ જતાં મેં શ્યેનપક્ષિને જોયો, એટલે ઉતાવળથી તેની પછવાડે જઇ તેને આશિર્વાદ આપ્યો કે હે શ્યેન પક્ષીઓના રાજા, તું અમારા દ્વેષ કરનારા ઉંદરને લઈ જાય છે, માટે દિવ્ય દેહ પામી શત્રુ વગરનો થઇને સ્વર્ગમાં ઘણો કાળ રહીશ. એમ મેં તેને આશિર્વાદ આપ્યા પછી તેણે તે ઉંદરનું ભક્ષણ કર્યું. તે જોઇને હું પાછી આ મારા સ્થાનક પ્રત્યે આવી હતી. માટે હે પુત્રો ! એ પ્રમાણે શ્યેનપક્ષિએ ઉંદરનું હરણ કર્યું છે વાસ્તે તમે મારા કેહેવામાં વિશ્વાસ રાખી આ દરમાં પ્રવેશ કરો, ને તમોને કંઇ ભય થશે નહીં. શાર્ઙ્ગકોએ કહ્યું કે હે મા, તું એમ કેહે છે, પણ અમે તે નજરે જોયું નથી, માટે એ દરમાં પ્રવેશ કરશું નહીં. જરિતા બોલી કે હે પુત્રો, એ વાત ખરી છે, ને તમે મારા કેહેવા પ્રમાણે કરો. શાર્ઙ્ગકો બોલ્યા કે તું અમોને આ ભયથી ખોટા ઉપાયે કરીને મૂકાવીશ માં, કારણ એ દરમાં પ્રવેશ કરેથી અમે બચશું કે નહીં એમાં સંદેહ રેહે છે. અને સંદેહ ભરેલું કામ બુદ્ધિમાન્ પુરૂષો કરતા નથી. વળી અમે તારો કોઇ દિવસે ઉપકાર કર્યો નથી, ને અમે કોણ છીએ તે

તું જાણુતી નથી. કારણુ જ્ઞાન દષ્ટિથી જોતાં અમારા થઇ ગયેલા તથા થનાર અવતારમાં તું અમારી કોણુ અને અમે તારા કોણુ? તું કેહેશે જે "હું તમારી મા, ને તમે મારા પુત્રો છો" તો એ માનવું એ કેવળ ભ્રમ છે. માટે તું તારા પતિની પાસે જા, ને તને બીજા શ્રેષ્ઠ પુત્રો થશે. અને અમે આ અગ્નિમાં નાશ પામીને ઉત્તમ લોકને પામશું, ને જો કદી અગ્નિ અમોને બાળશે નહીં, તો તું પાછી અમારી પાસે આવજે. વૈશંપાયન કેહે છે—એમ પોતાના પુત્રોના કેહેવાથી તે જરિતા તેઓને ખાંડવ વનમાં ત્યાગ કરીને, અગ્નિ વિનાના સ્થાનક પ્રત્યે ગઇ. પછી તીક્ષ્ણુ જ્વાલાવાળો અગ્નિ જ્યાં મંદપાલના પુત્રો શાર્ઙ્ગકો હતા ત્યાં આવ્યો, ત્યારે તે પ્રકાશમાન અગ્નિને જોઇ તે પક્ષિઓમાંનો મોટો જરિતારિ તે અગ્નિને સંભળાવવા માટે પોતાના ભાઇઓને વાક્યો કેહેવા લાગ્યો.

ततस्तंज्वालितंदृष्ट्वा ज्वलनंतेविहंगमाः ॥
जरितारिस्ततोवाक्यं श्रावयामासपावकं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि शार्ङ्गकोपाख्याने गुर्जरभाषायां मेकत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

जरितारिरुवाच ॥ पुरतःकृच्छ्रकालस्य धीमान्जागर्त्तिपूरुषः ॥
सकृच्छ्रकालंसंप्राप्य व्यथांनैवैतिकर्हिचित् ॥

જરિતારિ કેહે છે—બુદ્ધિમાન્ પુરૂષ, મૃત્યુકાળ પ્રાપ્ત થયા પેહેલાં જ્ઞાન મેળવવાના યત્નો કરે છે, જેથી તે મૃત્યુરૂપી કષ્ટકાળને પામીને કંઇ ખેદ પામતો નથી. પણુ જે પુરૂષ પોતાને મૃત્યુરૂપી કષ્ટ પ્રાપ્ત થશે એમ જાણીને પોતાનું ચિત્ત વશ કરતો નથી, તો તે પુરૂષ મૃત્યુ સમય દુઃખ પામે છે, ને મોક્ષને પામતો નથી. ત્યારે સારિસૃક્ક બોલ્યો કે હે બુદ્ધિમાન્, અમારામાં તું ધૈર્યવાન છે, કારણુ ઘણાઓમાં કોઇકજ સમજુ હોય છે; પણુ અમોને તો આ પ્રાણુ જવાનું કષ્ટ પ્રાપ્ત થયું છે! તેમ સ્તંબમિત્રે કહ્યું કે, મોટો ભાઇ પિતારૂપ છે, માટે તેજ સૌને કષ્ટથી મૂકાવે; પણુ તે જ્યારે કંઈ ઉપાય ન જાણે ત્યારે બીજા નાના ભાઇયો શું કરે? પછી દ્રોણુ પણુ બોલ્યો કે, કાળી, મનોજવા, ધુમ્રા, કરાળી, લોહિતા, સ્ફુલિં-

ગિની, તથા વિશ્વરૂચિ, એ સાત જીભવાળો ભયંકર અગ્નિ પ્રકાશમાન થઇને અમોને બાળવા સારૂ આવે છે! વૈશંપાયન કેહે છે—હે રાજા, પછી એ પ્રમાણે મંદપાળના પુત્ર શાર્ઙ્ગકોએ માંહોમાંહે વાતો કરી સ્થિર ચિત્ત રાખીને અગ્નિની સ્તુતિ કરવા માંડી. તેમાં જરિતારિ બોલ્યો કે હે અગ્નિ, તું પૃથ્વી, જળ, વાયુ તથા લતાઓમાં રહ્યો છે, ને જળને ઉત્પન્ન કરનાર છે અને સૂર્યના કીર્ણોની પેઠે તારા કીર્ણો સર્વત્ર પ્રકાશે છે. સારિસૃકકે કહ્યું કે હે અગ્નિ, અમારી મા અમારો ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળી છે, તેમ અમારા પિતાને અમે જાણુતા નથી, ને અમોને પાંખો પણ આવી નથી, માટે તારા વગર અમારી રક્ષા કરનાર કોઈ નથી; વાસ્તે તું અમારી રક્ષા કર, તારૂં સાત જીભવાળું સ્વરૂપ કલ્યાણરૂપ છે, ને તુંજ એક પ્રકાશમાન છે. સૂર્યના કીર્ણોમાં પણ તુંજ તાપરૂપે રહ્યો છે, માટે અમારૂં પાલન કર, ને અહીંથી બીજા સ્થાનક પ્રત્યે જા. સ્તંબમિત્ર બોલ્યો કે હે અગ્નિ, આ સર્વ પદાર્થોમાં તું છે ને તે સૌ તારામાં છે. તેઓને ધારણ તથા પાલન કરનાર પણ તું છે. બુદ્ધિમાન્ પુરૂષો તારા સ્વરૂપને કાર્ય તથા કારણરૂપે કરીને બહુરૂપ તથા એકરૂપ જાણે છે. વળી તું આ ત્રણ લોકને ઉત્પન્ન કરે છે, ને તેનો પ્રલયકાળમાં સંહાર કરે છે. દ્રોણે કહ્યું કે હે જગત્પતિ તું સર્વ પ્રાણિયોના ઉદરમાં જઠરાગ્નિરૂપે રહીને, તેઓએ ભોજન કરેલા અન્નને પચાવે છે, ને સર્વ પદાર્થો તારામાં રહ્યાં છે. વળી તું સૂર્યરૂપે કીર્ણોએ કરી પૃથ્વીમાંથી જળ તથા સર્વ રસોને ગ્રહણ કરે છે, ને પાછો સમય આવે છે ત્યારે તેમને વર્ષાદરૂપે પાછાં આપે છે, જેથી વૃક્ષાદિ લતાઓ નવપલ્લવવાળાં થાય છે, ને સરોવર અને સમુદ્રો પણ ભરપૂર થાય છે. તેથી હે અગ્નિ, આ તારૂં સ્વરૂપ જળને ઉત્પન્ન કરનાર છે, વાસ્તે તું અમારી રક્ષા કરનારો થા. હે પિળા નેત્રવાન, લાલ ગરદનવાળા તથા કાળા ધૂમ્રવાળા હુતાશન, તું અહિંથી બીજા સ્થાનક પ્રત્યે જા, ને જેમ તું સમુદ્રની નદીઓરૂપી સ્ત્રીઓને મૂકી આપે છે, તેમ અમોને મૂકી દે. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે દ્રોણે કહ્યું ત્યારે અગ્નિ બોલ્યો કે હે દ્રોણ, તું ઋષિ છે, કારણ વેદ સરખી વાણી બોલે છે, માટે હું તારી ઇચ્છા પ્રમાણે કરીશ. ને તને મારાથી ભય થશે નહીં. વળી પૂર્વે તમારા પિતા મંદપાલે પણ મને કહ્યું છે કે “તું આ વનને બાળતી વખતે મારા પુત્રોને મૂકી આપજે.” તેમ તેં પણ તેજ પ્રમાણે

કહ્યું માટે હે દ્રોણ, હું તારા સ્તોત્રથી ઘણો પ્રસન્ન થયો છું, વાસ્તે તારૂં શું પ્રિય કરૂં? દ્રોણે કહ્યું કે હે અગ્નિ, આ સર્વ બિલાડા અમોને નિત્ય દુઃખ આપે છે, માટે તેઓને તું બાળ. વૈશંપાયન કેહે છે—હે જનમેજય, પછી વૃદ્ધિ પામેલા અગ્નિયે, શાર્ઙ્ગકોની રજાથી તેમના કેહેવા પ્રમાણે કરીને ખાંડવ વનને બાળ્યું.

तथातत्कृतवानाग्नि रभ्यनुज्ञायशार्ङ्गकान् ॥

ददाहखांडवंदावं समिद्धोजनमेजय ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि शार्ङ्गकोपाख्याने

गुर्जरभाषायां द्वात्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

वैशंपायनउवाच ॥ मंदपालेपिकौरव्य चिंतयामासपुत्रकान् ॥

उक्ताऽपिचसतिग्मांशुं नैवशर्माधिगच्छति ॥

વૈશંપાયન કેહે છે—હે કૌરવ્ય, હવે તે મંદપાલ પણ અગ્નિને કેહેવા છતાં પોતાના પુત્રોનું ચિંતન કરી સુખ નહીં પામતો હતો, તેથી તાપ પામીને લપિતાને કેહેવા લાગ્યો કે હે લપિતા, અગ્નિ વૃદ્ધિ પામ્યો છે ને વાયુ પણ ઘણો વાય છે, માટે તેમાંથી નીકળવાને મારા પુત્રો કેમ સમર્થ થશે! તેમ જરિતા પણ તેઓની રક્ષા કરવાનો કંઇ ઉપાય નહીં જાણીને તાપ પામશે, ને રૂદન કરતી કરતી તે અગ્નિમાંથી કેમ ભાગી શકશે! અને ઉંચે તથા નિચે ગતિ કરવાને અસમર્થ એવા મારા પુત્ર જરિતારિ, સારિસૃક્ક, સ્તંબમિત્ર તથા દ્રોણ કેમ બચશે! વૈશંપાયન કેહે છે—એવાં તેનાં વચન સાંભળી લપિતા શોકભાવથી કેહેવા લાગી કે હે મંદપાલ, તેં જે પુત્રો કહ્યા તેઓને તારે જોવાની જરૂર નથી, કેમકે તેઓ તેજસ્વિ તથા વીર્યવાન છે, ને તેઓને અગ્નિથી ભય નથી. કારણ તેં મારી નજીક અગ્નિને કહ્યું હતું કે, "તારે આ ખાંડવ વન બાળતાં મારા પુત્રોને બાળવા નહીં." ત્યારે તેણે કહ્યું કે "ઠીક હું નહીં બાળું," માટે હે મંદપાલ, લોકપાલ અગ્નિ પોતાનાં વચન ખોટાં કરશે નહીં. વાસ્તે તારા પુત્રો નહીં બળે એમ તો તું જરૂર માને છે, તેથી તેઓનો સંતાપ કરતો નથી, પણ મારી શોક જરિતાનું ચિંતન કરતાં તું તાપ પામે છે. માટે તને તેનામાં જેવો સ્નેહ છે તેવો મારામાં નથી, વાસ્તે પોતાના સગાઓમાં નિરંતર

સ્નેહ રાખનાર પુરૂષે તેઓનો ત્યાગ કરવો એ વાજબી નથી. માટે તું જેને વાસ્તે તાપ પામે છે, તેની પાસે જા, ને હું દુષ્ટ પુરૂષનો આશ્રય કરનારી સ્ત્રીઓની પેઠે એકલી ફરીશ. તે સાંભળી મંદપાલ બોલ્યો કે હે લપિતા. તું જેમ કેહે છે તેમ હું કામને વશ થઇને ફરતો નથી. પણ હજી પુત્રોને અર્થે ફરૂંછું, પણ મને પુત્રો સંબંધિ કષ્ટ પ્રાપ્ત થયું છે. અને જેમ કોઇ મનુષ્ય, થયેલાનો ત્યાગ કરીને થનારનો આશ્રય કરે તો તેનું સર્વ લોક અપમાન કરે છે. તેમજ હું જો જરિતાને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રોને ત્યાગ કરીને, તારે વિષે ઉત્પન્ન થનાર પુત્રોનો આશ્રય કરૂં, તો જગતમાં મારૂં અપમાન થાય. માટે હું તો ત્યાં જઇશ, ને તું તારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કર. કારણ આ અગ્નિ વૃક્ષોને બાળતાં વૃદ્ધિ પામીને મારા હૃદયમ સંતાપ કરે છે. વૈશંપાયન કેહે છે—હવે પોતાના પુત્રો પાસેથી અગ્નિ નિવૃત્ત થયો ત્યારે જરિતા તેમની પાસે ગઇ, ને તેમને અગ્નિથી મૂકાયલા કુશળ, અને રડતા જોઇને એક એકને ભેટી. તેટલામાં ત્યાં મંદપાલ પણ આવ્યો, તેને તેઓમાંના કોઇએ બોલાવ્યો નહીં. ત્યારે તેણે એક એક પુત્રને તથા પોતાની સ્ત્રી જરિતાને બોલાવ્યાં, પણ કોઇએ તેની સાથે ભાષણ કર્યું નહીં. એટલે તેણે જરિતાને કહ્યું કે હે જરિતા, આમાંથી તારો મોટો પુત્ર કોણ? તેથી નાનો કોણ, વચલો કોણ તથા સૌથી નાનો કોણ? એ હું તને પૂછુંછું. અને હું દુઃખ યુક્ત છું પણ તું કેમ બોલતી નથી? હે જરિતા, જે દિવસથી મેં તારો ત્યાગ કર્યો છે, તે દિવસથી મને સુખની પ્રાપ્તિ થઇ નથી! તે સાંભળી જરિતા બોલી કે હે મંદપાલ, તારે આ પુત્રો સાથે શું મતલબ છે? માટે મારો ત્યાગ કરીને જેની પાસે ગયો હતો ત્યાં જા. ત્યારે મંદપાલે કહ્યું કે સ્ત્રીઓને જેવો બીજા પુરૂષ સાથે ગમન કરવાથી પરલોકનો, તથા પોતાના પતિની બીજી સ્ત્રીમાં શોકભાવ રાખવાથી અર્થનો નાશ થાય છે, તેવો બીજા કોઇથી થતો નથી. કારણ સુંદર વ્રતવાળી, શ્રેષ્ઠ અને સર્વ લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવી અરૂંધતીએ પણ અત્યંત શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા વસિષ્ઠમુનિમાં શોક સંબંધી ઉલટો ભાવ રાખીને તેમનું અપમાન કર્યું હતું! પણ સ્ત્રીઓ તેવું નજરે જુવે અથવા ન જુવે તોપણ ખોટો વેહેમ લાવીને પોતાના પતિઓને સંતાપે છે. તેમ હે જરિતા, હમણાં તું જેમ મારામાં ભાવ રાખે છે તેમ તે લપિતા પણ રાખે છે, વાસ્તે પુરૂષોએ "આ મારી સ્ત્રી છે" એવો વિશ્વાસ રાખવો નહીં.

વળી જે સ્ત્રીઓ પુત્રવાન હોય છે તેઓ પોતાના પતિઓની સેવા કરવાનો વિચાર પણ કરતી નથી. વૈશંપાયન કેહે છે-પછી તે મંદપાલના બધા પુત્રો તેની પાસે આવ્યા, ત્યારે તેઓને આશ્વાસના કરતાં તે આ પ્રમાણે કેહેવા લાગ્યો.

ततस्तेसर्वएवैनं पुत्राःसम्यगुपासते ॥

सचतानात्मजान्सर्वा नाश्वासयितुमुद्यतः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि शार्ङ्गकोपाख्याने गुर्जरभाषायां त्रयत्रिंशदाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥

मंदपालउवाच ॥ युष्माकमपवर्गार्थे विज्ञप्तोज्वलनोमया ॥

अग्निनाचतथेत्येवं प्रतिज्ञातंमहात्मना ॥

મંદપાલ કેહે છે—હે પુત્રો, તમોને નહીં બાળવા સારૂ મેં અગ્નિને કહ્યું હતું, ને તે મહાત્માએ પણ મારા કેહેવા પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. તેથી અને તમારી માનું તથા તમારૂં ધર્મજ્ઞપણું જાણી, તેમ તમારૂં પરાક્રમ પણ જાણીને હું પ્રથમ તમારી પાસે આવ્યો નહીં. માટે હે પુત્રો, તમારે મારા સંબંધિ કંઇ હૃદયમાં સંતાપ રાખવો નહીં. વૈશંપાયન કેહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના પુત્રોની આશ્વાસના કર્યા પછી તે મંદપાલ, તેઓને તથા પોતાની સ્ત્રી જરિતાને સાથે લઇને ત્યાંથી બીજે સ્થાનકે ગયો. ત્યાર પછી શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનની સહાયતાવાળા મહા સમર્થ અગ્નિએ, વૃદ્ધિ પામીને જગતના કલ્યાણને અર્થે તે ખાંડવ વન બાળ્યું, ને તેમાં જીવોની ચરબી તથા મેદાદિનું પાન કરી અર્જુન પાસે જઇ પોતાનું તૃપ્તિપણું દેખાડ્યું. પછી ત્યાં વાયુના ગણથી વીંટાયલો ઈંદ્ર અંતરિક્ષમાંથી ઉતરીને શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને કેહેવા લાગ્યો કે, તમોએ દેવતાઓથી પણ ન થાય એવું કર્મ કર્યું, વાસ્તે હું તમારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છું; તેથી પૃથ્વીમાં મનુષ્યોને દુર્લભ એવાં તથા તમોને જે ઇચ્છિત હોય તે વરદાન માગો. એવું સાંભળી અર્જુને કહ્યું કે, મને તમારાં અસ્ત્રો આપો. ત્યારે ઇન્દ્રે કહ્યું કે, જ્યારે મહાદેવજી તમારી ઉપર પ્રસન્ન થશે, ત્યારે મારાં અસ્ત્રો આપીશ, ને તે સમય હું જાણું છું. માટે તે વખતે મેં મોટા

તપે કરીને સિદ્ધ કરેલાં મારાં સર્વ અગ્ન્યાસ્ત્ર, વાયવાસ્ત્ર તથા બીજાં પણ અસ્ત્રોને તમે ગ્રહણ કરશો. પછી શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે મને આ અર્જુન સાથે નિરંતર પ્રીતિ રેહે; ત્યારે ઇન્દ્રે કહ્યું કે 'સારૂં' તેમ થશે. પછી એ પ્રમાણે ઇન્દ્ર, તે બેઉને વરદાન આપી તથા અગ્નિની રજા લઇને, સર્વ દેવતાઓના ગણે સહિત ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. અને અગ્નિ, પશુ પક્ષિઓ સહિત તે ખાંડવ વનને પંદર દિવસ સુધી બાળી તૃપ્ત થઈ વિરામ પામીને, શ્રી કૃષ્ણ તથા અર્જુનને કેહેવા લાગ્યો કે, સર્વ પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ એવા તમોએ મને મારી ઇચ્છા પ્રમાણે તૃપ્ત કર્યો, તેથી તમો વીર્યવાન છો એમ હું જાણું છું, ને હવે તમે તમારી ઇચ્છામાં આવે ત્યાં જાઓ. એ પ્રમાણે અગ્નિએ કહ્યું ત્યારે હે ભારત, શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન તથા મયદાનવ એ ત્રણે જણા ત્યાંથી પાછા વળ્યા, ને રમણીય યમુના નદીને કીનારે આવીને બેઠા.

परिक्रम्यततःसर्वे त्रयोपिभरतर्षभ ॥
रमणीयेनदीकूले सहिताःसमुपाविशन् ॥

इति श्रीमहाभारते शतसाहस्र्यां संहितायांवैयासक्यां आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि वरप्रदाने गुर्जरभाषायां चतुस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥

श्री महाभारत—आदिपर्व समाप्त.

॥ श्री. ॥

इदं श्रीमहाभारतांतर्गतमादिपर्व सद्धर्मशोधकमंडलिमुख्येन द्वारकापुरनिवासिना यदुवंशोद्भवभाटीयाज्ञातीय ठाकरसीमूलजीसूनुप्रागजीनामकेन आरंभात्पंचचत्वारिंशदधिकशताऽध्यायपर्यंतं सुदाम्नःपुरीनिवासि प्रश्नोराज्ञातीय शास्त्रि भगवानूजी प्रभुरामाणां तथाच षट्चत्वारिंशदधिकशताऽध्यायादारभ्यसमाप्तिपर्यंतं स्तंभपूर निवासि वालखिल्योपनामक गुगलिज्ञातिय व्यास रूपजी जयकृष्णानांसाहाय्येन शुद्धगुर्जरभाषायां यथार्थतयाविरच्य अमदावादहितेच्छुमुद्रालये मुद्रयित्वाच श्रीमन्नृपविक्रमसंवत् अष्टशष्ट्यधिकैकोनविंशशताब्दे सर्वाधारिनाम्निसंवत्सरे भानुवासरान्वितश्रावणशुक्लपूर्णमादिने वाचनोत्सुकानामग्रेनिवेदितं तन्मध्ये यत्रकुत्रापिलेखनादिदोषश्चेत्तर्हि महाशयैःक्षन्तव्यः ॥

श्रीमदमदावादनगरनिवासिरैकज्ञातियेन स्वदेशवत्सलपत्रिकाध्यक्षेणमहानंदात्मजेनमणिशंकरेणराजमानराज्यश्रीमतांनानाभाईतनूजानांभाइशंकरशर्मणांसाहाय्यान्महाभारतांतर्गतादिपर्वर्णः तृतीयावृत्तिर्वैक्रमस्यसंवदष्टषष्ट्यधिकैकोनविंशशताब्देश्रावणशुक्लपौर्णमासीदिनेप्रकटीकृता ॥